

Mikulová, Jana

Syntax latinských vedlejších vět

Syntax latinských vedlejších vět 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014

ISBN 978-80-210-7207-7; ISBN 978-80-210-7210-7 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131766>

License: [CC BY-NC-ND 3.0 CZ](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Syntax latinských vedlejších vět

Jana Mikulová

Masarykova univerzita

Brno 2014

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Syntax latinských vedlejších vět

Jana Mikulová

**Masarykova univerzita
Brno 2014**

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dílo bylo vytvořeno v rámci projektu Filozofická fakulta jako pracoviště excelentního vzdělávání: Komplexní inovace studijních oborů a programů na FF MU s ohledem na požadavky znalostní ekonomiky (FIFA), reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0228 Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

© 2014 Masarykova univerzita

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Nezasahujte do díla 3.0 Česko (CC BY-NC-ND 3.0 CZ). Shrnutí a úplný text licenčního ujednání je dostupný na: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/>.

Této licenci ovšem nepodléhají v díle užitá jiná díla.

Poznámka: Pokud budete toto dílo šířit, máte mj. povinnost uvést výše uvedené autorské údaje a ostatní seznámit s podmínkami licence.

ISBN 978-80-210-7207-7 (brož. vaz.)

ISBN 978-80-210-7208-4 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-7209-1 (online : ePub)

ISBN 978-80-210-7210-7 (online : Mobipocket)

Obsah

PŘEDMLUVA	9
VÝKLADOVÁ ČÁST	12
ÚVOD	13
Struktura věty, větné členy	14
Souvětí	16
Pragmatika, komunikační funkce výpovědi.....	17
ČAS, ZPŮSOB A VID	19
Vid	19
Čas a způsob	21
Způsoby vět hlavních	26
Způsoby vět vedlejších	36
ČASOVÁ SOUSLEDNOST	37
Časové vztahy v indikativních větách, indikativní souslednost časová	37
Konjunktivní souslednost časová	40
Infinitiv jako vyjádření relativního času	45
Vyjádření následnosti.....	46
„Porušení“ souslednosti časové	48
SYSTÉM LATINSKÝCH VEDLEJŠÍCH VĚT	51
Infinitivní a participiální konstrukce	52
OBSAHOVÉ VĚTY	57
INFINITIVNÍ KONSTRUKCE	59
Akuzativ s infinitivem	60
Nominativ s infinitivem	70
OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SPOJKOVÉ	75
Věty s <i>quod</i>	75
Věty s <i>ut (non)</i>	80
Věty s <i>quin (non)</i>	85
OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ S URČITÝM SLOVESEM.....	89
Konjunktivní věty bez spojky	89
Věty s <i>ut/ne</i>	93
Věty obavné	98
Věty zabraňovací	101

PŘEHLEDY	105
Obsahové věty oznamovací	105
Obsahové věty žádací	106
Věty s <i>quin</i>	107
Příklady predikátů řídicích různé věty	108
Doplnění: propojení oznamovacích a žádacích vět	109
Tipy pro překlad	109
OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ	111
Typy otázek, spojovací výrazy	112
Způsoby ve větě vedlejší	115
Další konstrukce	117
Přehled	120
Doplnění: porovnání konstrukcí a různých typů vět	121
VĚTY VZTAŽNÉ	123
Spojovací výrazy, výrazy v hlavní větě	123
Způsoby ve větě vedlejší	125
„Zvláštnosti“ latinských vztažných vět	130
Přehled	135
VĚTY ČASOVÉ	137
Věty s <i>cum</i>	137
<i>Postquam, ut, ubi, simulac</i> (předčasnost)	145
<i>Antequam, priusquam</i> (následnost)	148
<i>Dum, donec, quoad, quamdiu</i>	151
Věty vyjadřující časový limit (od té doby, co / do doby, než)	155
Věty vyjadřující opakované děje	157
Jiné způsoby vyjádření časových vztahů	158
Přehled	158
Doplnění: používání časů a způsobů ve větách časových	161
Tipy pro překlad	162
VĚTY ÚČELOVÉ	163
Spojky, negace, výrazy ve větě hlavní	163
Způsoby ve větě vedlejší	165
Vztažné věty účelové	166
Jiné způsoby vyjádření účelu	167
Přehled	168
Doplnění: rozdíl mezi <i>ne dicam</i> a <i>ut non dicam</i>	168
Tipy pro překlad: spojka <i>ut</i> v různých typech vět	169
VĚTY ÚČINKOVÉ	173
Spojky, negace, výrazy ve větě hlavní	173

Způsoby ve větě vedlejší	174
Speciální typy účinkových vět	176
Vztažné věty účinkové.....	178
Přehled.....	180
Tipy pro překlad.....	181
VĚTY PŘÍČINNÉ, DŮVODOVÉ	183
Spojky, výrazy ve větě hlavní	183
Způsoby ve větách příčinných a důvodových	185
Jiné způsoby vyjádření příčiny.....	188
Přehled.....	188
Doplnění: časy a způsoby, myšlená příčina	189
Tipy pro překlad.....	191
VĚTY PODMÍNKOVÉ	193
Spojky, negace.....	193
Typy podmínkových vět	196
Další způsoby vyjádření podmínky	202
Přehled.....	204
Tipy pro překlad.....	206
VĚTY PŘÍPUSTKOVÉ	209
Spojky, výrazy ve větě hlavní	209
Typy přípustkových vět	210
Jiné způsoby vyjádření přípustky.....	214
„Korektivní“ význam spojek <i>quamquam, etsi, tametsi</i>	216
Adverbiální funkce přípustkových spojek	216
Přehled.....	217
Doplnění: tipy pro překlad.....	218
VĚTY ZPŮSOBOVÉ A SROVNÁVACÍ	221
Věty srovnávající míru nebo stupeň vlastnosti.....	221
Věty vyjadřující způsob	226
Časy a způsoby ve větách srovnávacích	229
Způsoby ve větě hlavní	233
Přehled používání konjunktivu po jednotlivých spojkách	233
Srovnání na úrovni věty	234
Přehled.....	236
KONJUNKTIVY ZÁVISLÉ NA KONJUNKTIVU NEBO INFINITIVU, ZPŮSOBOVÁ ZÁVISLOST	239
Konjunktivy ve způsobové závislosti	241
Závislost na infinitivu	242
Závislost na konjunktivu.....	250

ZÁVISLÁ PODMÍNKOVÁ SOUVĚTÍ.....	265
Podmínkové souvětí reálné.....	266
Podmínkové souvětí potenciální.....	270
Podmínkové souvětí nereálné.....	274
„Neúplné“ závislé podmínkové souvětí.....	283
Další zvláštnosti některých podmínkových vět.....	287
NEPŘÍMÁ ŘEČ.....	291
Způsoby v nepřímé řeči.....	291
Časy v nepřímé řeči.....	298
Zájmena a adverbia v nepřímé řeči.....	300
PŘEHLEDY.....	303
Věty s <i>ut</i>	303
Věty s <i>ne</i>	304
Věty s <i>quod</i>	304
Věty s <i>quin</i>	305
Ekvivalenty „že“.....	305
Ekvivalenty „aby“.....	306
Přehled latinských vedlejších vět.....	307
CVIČEBNICE.....	309
KONJUNKTIV VE VĚTÁCH HLAVNÍCH.....	311
SOUSLEDNOST ČASOVÁ.....	317
OBSAHOVÉ VĚTY: INFINITIVNÍ KONSTRUKCE, PARTICIPIÁLNÍ KONSTRUKCE.....	323
OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SPOJKOVÉ.....	329
Věty s <i>quod</i>	329
Věty s <i>ut (non)</i>	333
Věty s <i>quin</i> a opakování vět oznamovacích.....	338
OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ.....	345
Věty s <i>ut/ne</i> ; konjunktiv beze spojky.....	345
Věty obavné.....	350
Věty zabraňovací, opakování vět oznamovacích i žádacích.....	355
OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ.....	363
VĚTY VZTAŽNÉ.....	371
VĚTY ČASOVÉ.....	379
Věty s <i>cum</i>	379
Věty s <i>postquam, ut, ubi</i>	385

Věty s <i>antequam, priusquam</i>	390
Věty s <i>dum donec, quoad, quamdiu</i>	396
Vyjádření časového limitu a opakování.....	403
VĚTY ÚČELOVÉ	409
VĚTY ÚČINKOVÉ.....	417
VĚTY PŘÍČINNÉ A DŮVODOVÉ.....	427
VĚTY PODMÍNKOVÉ.....	435
VĚTY PŘÍPUSTKOVÉ.....	443
VĚTY ZPŮSOBOVÉ A SROVNÁVACÍ	453
ZPŮSOBOVÁ ZÁVISLOST	463
VĚTY PODMÍNKOVÉ V ZÁVISLOSTI.....	475
NEPŘÍMÁ ŘEČ	489
POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	495

Můj velký dík patří Petru Peňázovi, který mě za studií získal pro latinskou syntax a ukázal mi její krásu. Velice děkuji rovněž kolegyni Daniele Urbanové za podnětné připomínky k předchozím verzím této knihy. Za všechny chyby a nedostatky, které v knize zůstaly, nesu plnou odpovědnost já.

Předmluva

Syntax latinských vedlejších vět je určena pro studenty latiny a všechny zájemce o proniknutí do systému vedlejších vět v klasické latině, který je pro českého mluvčího neobtížnější částí latinské syntaxe. Publikace je zaměřena na základní pravidla a principy, neobsahuje výčet a výklad všech možností, se kterými se lze v originálních textech setkat. Ještě ve větší míře než u morfologie zde platí, že gramatika klasické latiny je určitou abstrakcí, a proto pravidla nemají absolutní platnost. Jejich zvládnutí nicméně umožní zorientovat se v textu a vytvoří základ, na jehož pozadí se lze zabývat i odlišnými případy a interpretovat je. Platí to nejen pro texty klasických autorů, ale např. i pro pozdně latinské či středověké texty.

V knize jsou obsaženy výklady i cvičení. Ve výkladech se počítá se znalostí morfologie klasické latiny a některých syntaktických jevů. Jedná se zejména o akuzativ a nominativ s infinitivem, věty s *ut/ne*, ablativ absolutní, časové věty s *cum historicum* a *cum iterativum*, indikativní věty vztažné a příčinné, indikativní srovnávací věty s *ut*, základní schéma vět podmínkových a základní pravidla konjunktivní souslednosti časové a její použití v nepřímých otázkách. Tyto jevy nejsou ve výkladech opomenuty, ale jsou doplněny o další informace a zasazeny do systému vedlejších vět. Jejich znalost je však nutná pro pochopení příkladů v úvodních kapitolách. Výklady se snaží hledat kompromis mezi přístupy a popisy současné lingvistiky a didaktickým hlediskem, které nutně vede k určitému zjednodušení. Terminologie uplatňovaná ve výkladech vychází v nejvyšší možné míře z pojmů běžně používaných při výuce češtiny na středních školách. Z důvodu větší srozumitelnosti se proto nepracuje s některými pojmy, které jsou součástí terminologického aparátu některých lingvistických směrů nebo škol. Kapitolám věnovaným jednotlivým typům vedlejších vět předchází stručný úvod s vysvětlením některých pojmů a také několik kapitol, které obsahují základní informace o slovesných časech a způsobech, které představují důležité „stavební kameny“ hlavních i vedlejších vět. Některé informace jsou záměrně uvedeny ve více kapitolách, aby čtenář při studiu konkrétní skupiny vět či konkrétního problému nemusel příliš často přecházet k jiným kapitolám.

Součástí výkladu jsou příklady z originálních textů. Dokládají zejména hlavní principy a pravidla, nikoliv všechny možnosti zmíněné ve výkladu. Příklady vycházejí zejména z prózy autorů klasického období, z pozdější doby je zastoupen zejména Seneca. Ve větší míře je zastoupen také Plautus a spíše okrajově někteří další autoři prózy i poezie. Pokud je to vhodné, je uvedena pouze část věty či je některá její část vypuštěna. Tato skutečnost je naznačena pomocí tří teček. V příkladech jsou však záměrně ponechány i výrazy odkazující na předchozí věty, aby byla co nejvíce zachována originální podoba věty. Je-li to pro porozumění nutné, je do věty doplněna informace známá z předchozího kontextu (např. podmět věty). Některé příklady jsou použity opakovaně v rámci jedné kapitoly

nebo různých kapitol. V takovém případě jsou na příslušném místě uvedeny vždy znovu pod novým číslem, aby čtenář nebyl rušen při sledování výkladu. Příklady jsou vybírány tak, aby pokud možno neobsahovaly dosud nevysvětlené gramatické jevy (kromě těch, jejichž znalost se předpokládá, viz výše). Všechny latinské příklady jsou přeloženy do češtiny. Jedná se o původní překlady, nikoliv o citace dostupných překladů do češtiny. Důvodem je krácení vět a někdy rovněž snaha vystihnout lépe studovaný jev, který se může v uměleckém překladu stát méně zřetelným. Výsledný text je proto kompromisem mezi doslovným překladem a snahou použít výrazové prostředky obvyklé v moderní češtině. V citacích antických autorů jsou použity standardní zkratky jmen autorů i jejich děl, jejichž seznam je uveden v *Thesauru linguae Latinae*.

Do výkladu jsou zařazeny i přehledové tabulky, které shrnují základní osnovu probíraného jevu nebo některé obtížnější pasáže (např. používání konjunktivů). V závěru výkladové části je uvedeno také několik tabulek, které shrnují používání některých frekventovaných spojek, a přehledová tabulka systému latinských vedlejších vět.

Na výkladovou část navazují cvičení, která jsou zaměřena nejen na překlad vět do češtiny i do latiny, ale i na kontrastivní porovnávání různých typů vět, doplňování výrazů do vět či na volbu správné argumentace. Cílem je hlubší proniknutí do struktury věty a rozvíjení schopnosti podložit zvolené řešení platnými argumenty. Platí přitom, že v některých případech je možných více řešení či interpretací. Většina vět je vybrána z originálních textů týchž autorů jako ve výkladové části. Pro překlad do latiny je k dispozici slovní zásoba, která obsahuje méně obvyklé výrazy. U překladů do češtiny se předpokládá práce se slovníkem a znalost základní latinské slovní zásoby.

Doufám, že tato kniha bude nejen užitečnou pomůckou pro studium latinské syntaxe, ale že také pomůže budovat přístup ke světu, který nezůstává na povrchu a ptá se po podstatě věcí.

Jana Mikulová

VÝKLADOVÁ ČÁST

ÚVOD

V lingvistice se od druhé poloviny 20. století věnuje syntaxi velká pozornost. Mezi nejvýznamnější teoretické přístupy patří transformačně generativní či formální gramatika, jejímž autorem je Noam Chomsky. V latinské lingvistice se uplatňuje nejvíce funkční lingvistika, která vychází z díla holandského jazykovědce Simona DIKA (1978). Funkční lingvistika klade důraz na jazyk jako nástroj komunikace. Vedle syntaktické struktury samotné, která je primárním předmětem zájmu v transformačně generativní lingvistice, věnuje velkou pozornost také významové stránce jazyka a způsobu jeho použití v komunikaci. Mezi další důležité směry patří např. typologie jazyků nebo kognitivní lingvistika. Jednotlivé přístupy a směry se vzájemně ovlivňují a doplňují.

V následujícím výkladu jsou uvedeny některé základní pojmy, které mají blízký vztah k problematice vedlejších vět. Vychází se z pojmů a přístupů používaných v české lingvistice,¹ z termínů používaných ve středoškolské výuce české gramatiky a z konceptů funkční lingvistiky. Cílem kombinace uvedených přístupů je používání takového terminologického aparátu, který by byl bez větších obtíží přístupný absolventovi střední školy. Stručný přehled je nutně spojen také se zjednodušením. Přesnější a podrobnější výklad najdou zájemci v doporučené literatuře.

Mezi základní pojmy patří zejména věta, která může být v různých jazykových směrech definována různě. KARLÍK (1995, s. 369) uvádí následující definici: „Větou budeme rozumět abstraktně míněnou, tj. v komunikační situaci nezakotvenou, jazykovou jednotku, jíž dominuje přísudek (predikát).“ Dále uvádí, že klíčovou charakteristikou věty je přítomnost predikátu, který ji odlišuje od jiných jednotek, např. od slov či slovních spojení.

Vedle věty je dalším důležitým pojmem výpověď, pro kterou KARLÍK (1995, s. 371) nabízí tuto definici: „Výpověď rozumíme větu (věty) zakotvenou (pronesenou nebo zapsanou) v nějaké konkrétní komunikační situaci.“ Dále uvádí, že „proti abstraktně chápané větě jsou tedy výpovědi reálně existující a smyslově vnímatelné a empiricky ověřitelné jevy. (...) Věta reálně existuje ve výpovědích, neboli výpovědi jsou realizace věty (vět) v komunikačních situacích.“

Z důvodu větší přehlednosti však budeme ve výkladu tento rozdíl zanedbávat a používat pojem „věta“ pro popis gramatických pravidel i pro citáty z originálních textů.

1 Karlík, Petr, Marek Nekula, a Zdenka Rusínová (1995); Grepl, Miroslav, a Petr Karlík (1998).

Struktura věty, větné členy²

Základem věty je přísudek neboli predikát, který má typicky podobu určitého slovesa (tzv. *verbum finitum*). Predikát je větný člen, „kterým se o někom/o něčem něco říká, tj. jímž se přisuzuje někomu/něčemu nějaká vlastnost (*Petr je starý.*), stav (*Petr sedí.*), změna (*Petr zestárl.*) nebo činnost (*Petr kouří.*), popř. se zároveň signalizuje vztah někoho/něčeho k někomu/něčemu: *To auto patří Petrovi.*“ Vedle plnovýznamového slovesa může být predikátem např. sloveso „být“ s adjektivem nebo substantivem. V českých gramatikách se tradičně tento typ přísudku označuje jako přísudek jmenný se sponou.

Predikát má ve větě klíčovou roli, protože kolem sebe vytváří pozice (tzv. valence), které musí být obsazeny, aby byla věta z hlediska významu úplná. Např. predikát „dát“ předpokládá pozice „kdo“, „co“ a „komu“. Počet vyžadovaných pozic může být různý. Rozlišují se tak predikáty jednovalenční (*Dítě spí.*), dvouvalenční (*Zedník staví dům.*), trojvalenční (*Rodiče dali synovi knihy.*) a čtyřvalenční (*Honza si zapíchl třísku do prstu.*). Sporná je kategorie predikátů bezvalenčních (*Prší.*)³

Kromě počtu pozic má predikát ve svém významu „zabudovanou“ také informaci o tom, čím mohou být tyto povinné (obligatorní) pozice obsazeny (např. životným substantivem v nominativu apod.). Obecně se může jednat jak o jmenné či adverbialní výrazy, tak o vedlejší věty. Povinná pozice nemusí být „viditelně“ obsazena (např. v případě nevyjádřeného podmětu), nevyjádřená informace však musí být mluvčímu známa a musí být schopen ji doplnit.

Výraz, který se na povinné pozici vyskytuje, se označuje termínem **argument** nebo **aktant**. Mezi argumenty patří **podmět (subjekt)**, který se někdy označuje jako 1. argument, a **předmět (objekt)** či předměty. Predikát s argumenty tvoří jádro věty, tzv. nukleární predikaci.

Kromě počtu a typu argumentů je v sémantické struktuře predikátu obsažena také informace o **sémantických** (nebo také **tematických**) **rolích**, které jednotlivé argumenty mohou mít. V pozici podmětu se může např. objevit činitel děje, ale také dějem zasažená osoba nebo věc. Existují různé typologie sémantických rolí, které se liší jejich počtem i pojmenováním. Mezi nejvýznamnější patří:⁴

- agens (činitel, personální původce děje): *Bratr píše dopis; Otík byl pochválen ředitelem; Kočka chytla myš;*
- kauzátor (nepersonální původce děje): *Vítr rozbil okno; Ten román mě nadchl; Byl zabít bleskem;*

2 Jednotlivé pojmy jsou pro lepší názornost vysvětleny na základě českých příkladů.

3 Komentář k této problematice viz např. KARLÍK (1998, s. 48).

4 Následující definice a příklady jsou převzaty z: KARLÍK (1998, s. 38–41), kde je uveden také celkový přehled sémantických rolí, které autor rozlišuje.

- patiens (objekt zasažený dějem): *Kain zabil Ábela; Staví se nová škola; Dítě usnulo únavou; Tchán rozbil vázu;*
- nositel (nositel vlastnosti): *Ženy jsou trpělivé; Karoserie je z plechu;*
- posesor (vlastník něčeho): *Přítel má chalupu; To kolo patří Petrovi;*
- recipient (příjemce něčeho): *Já to řeknu učiteli; Jana dala matce růže;*
- expirient (proživatel): *Vadí mi ten hluk; Otcí se daří lépe;*
- locus (místo, kde se děj/stav uskutečňuje): *Narodil jsem se v Brně / tady; Na polích leží sníh; Náhle jsme se ocitli v lese;*
- direktiv (směr, kam děj směřuje): *Otec už přišel domů; Položil knihu na stůl;*

Vedle predikátu a argumentů se ve větě vyskytují také **nepovinné (fakultativní)** větné členy, které se nazývají **adjunkt**y. Adjunkt y doplňují další informace, které se týkají predikátu a jeho argumentů. Typickým adjunktem je **přísllovečné určení (adverbiále)**, které vyjadřuje různé okolnosti děje. Jeho podoba není přímo řízena jiným větným členem (predikát např. „nerozhoduje“ o jeho pádu), musí však být s predikátem či argumenty slučitelné z hlediska významu. Přísllovečné určení může být vyjádřeno pomocí různých výrazů, např. adverbii (*Krásně zpívá.*), jmenných výrazů (*Učil se ve volných chvílích; Viděl mě z okna; Odsoudili ho právem; Přijedou autem.*), nebo vedlejších vět (*Vrátil se domů, aby pomohl svým rodičům.*). V latině může být přísllovečné určení vyjádřeno také participiálními konstrukcemi (např. ablativem absolutním).

Zvláštním větným členem je **přívlastek (atribut)**, který rozvíjí substantivum a vyskytuje se v rámci tzv. nominální skupiny (nominální fráze). Není tedy přímo vázán na predikát.⁵

Kromě adjunktů se ve funkční lingvistice rozlišují ještě tzv. **disjunkt**y, které jsou rovněž **nepovinné**. Na rozdíl od adjunktů však nerozvíjejí nukleární predikaci (tj. predikát s argumenty), ale vztahují se k celku tvořenému nukleární predikací a adjunkt y. Typickým příkladem jsou různé výrazy vyjadřující **postoj mluvčího, komentář** apod. Disjunkt y mohou být vyjádřeny např. adverbii (*možná, určitě, nepochybně, zajisté* apod.), ale i větami (*Abych řekl pravdu; Pokud vím.*).

5 Viz Karlík (1995, s. 490).

Souvětí

Dvě a více vět se může spojit do souvětí. Rozeznávají se dva základní způsoby spojení vět: souřadné (parataxe) a podřadné (hypotaxe). Při souřadném spojení se „žádná z vět nezačleňuje do jiné věty jako její větný člen.“⁶ K souřadnému spojení vět slouží tzv. spojky souřadící, které vyjadřují různé významové vztahy neboli poměry mezi větami, např. slučovací (a), odporovací (ale, avšak), alternativní (nebo, anebo), stupňovací (ba i), vysvětlovací (totiž). Věty však mohou být spojeny také bezespoječně, tzv. asyndeticky.

Při podřadném spojení se „jedna věta začleňuje do jiné věty jako její větný člen.“⁷ Při spojení se realizuje pomocí podřadicích spojek, např. „že“, „aby“, „když“. V podřadném souvětí rozeznáváme **větu hlavní** a **větu vedlejší**, která je do věty hlavní začleněna jako její větný člen. Např. ve větě „Řekl, že mi to nemůže dát“ obsazuje vedlejší věta s „že“ pozici předmětu.

V souvislosti se souvětím se používá také termín **věta řídicí**. Uplatňuje se zejména při popisu složitých souvětí, která se skládají z více než dvou vět. Jako věta řídicí se v takovém souvětí označuje věta vedlejší, do níž je začleněna jiná věta vedlejší. Např. v souvětí „Slíbil mi, že poprosí svého bratra, aby mi to vysvětlil.“ je „Slíbil mi“ věta hlavní, „že poprosí svého bratra“ věta řídicí (a zároveň věta vedlejší závislá na „slíbil“) a „aby mi to vysvětlil“ věta vedlejší.

V latině se kromě spojkových vět často vyskytuje také akuzativ a nominativ s infinitivem. Jedná se o strukturu, jejíž predikát je tvořen infinitivem a která obsazuje ve větě zejména pozici předmětu nebo podmětu stejně jako některé spojkové věty. Akuzativ i nominativ s infinitivem jsou proto zařazeny mezi ostatní věty vedlejší. V případě, že je ve výkladu vhodné odlišit věty s určitým slovesem a s infinitivem, používá se termín **konstrukce akuzativu nebo nominativu s infinitivem**. Pojem **konstrukce** se používá i pro jiné struktury s neurčitými tvary slovesnými, zejména s participii.

Věty a souvětí vytvářejí větší celek, který se označuje termínem **diskurz**. Vnitřní organizace diskurzu je ovlivněna komunikační situací, záměry a strategiemi mluvčího, nároky kladenými na určitý typ textu nebo žánr, snahou o srozumitelnost a provázanost jednotlivých částí textu apod. V některých případech lze gramatické jevy (např. volbu perfekta nebo imperfekta) vysvětlit pouze na základě diskurzu, který se proto může stát významným faktorem i v rámci studia vedlejších vět.

⁶ Karlík (1995, s. 555).

⁷ Karlík (1995, s. 555).

Pragmatika, komunikační funkce výpovědi

Funkční lingvistika chápe jazyk především jako nástroj komunikace, a proto věnuje pozornost nejen syntaktické struktuře vět, ale zaměřuje se také na tzv. pragmatiku. Pragmatika se zabývá např. způsobem začlenění informací do diskurzu a různými strategiemi, které mluvčí a adresát používají v komunikaci. V centru zájmu pragmatiky je tedy výpověď, která je vždy pronesena v konkrétní situaci a s konkrétním cílem. Příkladem jevu spadajícího do pragmatiky je umístování **známé informace** (označované jako **topic** nebo **téma**) a **nové informace** (označované jako **focus** nebo **réma**) v rámci vět či rozsáhlejších celků. Byly napsány rozsáhlé studie zabývající se tímto tématem teoreticky i z hlediska konkrétních jazyků. Jedná se o fenomén, který je spojen zejména se slovosledem.⁸ V této příručce však ponecháme toto téma stranou.

Další důležitou oblastí pragmatiky je zkoumání **komunikačních** (nebo také **ilokučních**) **funkcí** výpovědi, tj. s jakým záměrem je určitá výpověď pronesena. Existují různé způsoby klasifikace komunikačních funkcí, rozlišují se např. komunikační funkce asertivní, direktivní (imperativní), interogativní, komisivní, permissivní apod., které se dále dělí na další subkategorie.⁹ Pro výklad o latinských vedlejších větách jsou nejdůležitější komunikační funkce **asertivní** (vyjádření tvrzení), **imperativní** (snaha ovlivnit adresáta a přimět ho k nějakému jednání) a **interogativní** (záměrem mluvčího je získat chybějící informaci). Neplatí přitom, že jedna komunikační funkce se vyjadřuje výhradně pomocí určitých jazykových prostředků, třebaže lze sledovat převažující tendence. Např. věta ve formě otázky nemusí být pouze vyjádřením snahy zjistit chybějící informaci, ale může mít např. také imperativní funkci („Proč už nejsi jednou zticha?“). V latině se komunikační funkce projevuje např. ve způsobu, jakým se věty transformují v tzv. nepřímé řeči.

⁸ Pro klasickou latinu zpracovala toto téma v poslední době např. Spevak (2010).

⁹ Viz např. Grepl (1995, s. 585–622).

ČAS, ZPŮSOB A VID

Mezi důležité charakteristiky latinského slovesa patří schopnost vyjadřovat čas, způsob a do jisté míry i vid.¹⁰

Vid

V češtině se rozlišují slovesa dokonavá, která vyjadřují dokončené děje (např. přečíst knihu), a slovesa nedokonavá, která pouze popisují průběh děje a k jeho dokončení se nevyjadřují (např. číst knihu). Rozdíl mezi dokonavostí a nedokonavostí se vyjadřuje pomocí různých prefixů a sufixů.¹¹

V latině je vyjadřování vidových významů kombinací lexikálních a gramatických prostředků. **Gramatický vid (aspekt)** je spjat s tvary vyjadřujícími slovesný čas. Aspekt je spojen s pojmy dokončenosti a trvání, které však neznamenají dokončenost či nedokončenost děje nebo „krátký“ či „dlouhý“ děj v mimojazykové realitě, ale způsob pohledu mluvčího na daný děj. Rozlišují se dva základní typy aspektu – **imperfektivní** a **perfektivní**.

Imperfektivní aspekt je spojen s pojmem nedokončenosti a je pohledem na děj „zevnitř“. Mluvčí se přemísťuje „doprostřed“ děje, zajímá ho průběh děje v jeho trvání a ne jeho dokončení. Do oblasti imperfektivního aspektu patří také další významové odstíny spojené s trváním, např. vyjádření opakovaných dějů, obvyklých dějů apod.

Perfektivní aspekt je spojen s dokončeností a představuje děj „zvenku“ jako uzavřený celek. V centru pozornosti je děj jako celek, nikoliv jeho jednotlivé vnitřní fáze. Může se přitom jednat i o „dlouhé“ děje v mimojazykové realitě.

Protiklad mezi perfektivním a imperfektivním aspektem se v latině realizuje zejména u minulých časů, a to především jako protiklad mezi perfektem (perfektivní aspekt) a imperfektem (imperfektivní aspekt).

Oblast vidových významů se však neomezuje pouze na aspekt a slovesné časy. Vedle aspektu se v latině rozeznává ještě **vid lexikální**, který bývá označován různými termíny, např. *actionality*, *Aktionsart*, *states of affaires*. Lexikální vid je spjat především s významem predikátu, mohou se na něm však podílet i charakteristiky podmětu, předmětu,

10 Existence a povaha vidu v latině je stále předmětem odborných diskuzí. Zde se představují základy obecněji přijímaného pohledu.

11 Rusínová a Nekula (1995, s. 318–320).

případně i dalších povinných větných členů. Lexikální vid existuje nezávisle na čase a způsobu slovesa, lze si ho představit jako abstraktní situaci, např. „Petr – psát – dopis/ dopisy“. Jednotlivé situace mají samy o sobě (tedy bez ohledu na čas a způsob slovesa) určitou povahu, která se popisuje pomocí následujících charakteristik:

- Směřování děje k završení, tzv. **telicita**. Např. děj „psát dopis“ směřuje k završení, protože v sobě obsahuje koncový bod, tj. dopsání dopisu, kdežto děj „chodit“ ve svém významu žádný koncový bod neobsahuje.
- **Trvání** či **okamžitost** děje. Některé děje jsou spojeny s představou delšího trvání (např. „chodit“, „psát“), kdežto jiné s velmi krátkým časovým úsekem (např. „spadnout“).
- **Dynamičnost** děje. U dynamických dějů dochází v čase ke změně a potřebují „přísun energie“, aby mohly dále probíhat (např. u děje „číst knihu“ se čtenář posunuje v knize stále dále). U nedynamických či stativních dějů ke změnám tohoto typu nedochází (např. děj „spát“ má stále stejnou povahu).

Kombinací těchto parametrů pak vznikají jednotlivé typy lexikálního vidu, které jsou rozpracovány v různých typologiích.

Výsledný vidový význam věty je kombinací lexikálního vidu (tj. povahou abstraktní situace) s gramatickým (tj. s aspektem, který se na danou situaci dívá „zevnitř“ nebo „zvenku“). Některé typy lexikálních vidů se častěji spojují s určitým typem aspektu. Např. okamžitý děj jako „spadnout“ nebo „vyjít ze dveří“ se bude častěji vyskytovat ve spojení s perfektivním aspektem (tedy např. v perfektu). Není však přitom vyloučena ani kombinace s imperfektivním aspektem (např. s imperfektem). V tom případě se mluvčí přemísťuje „doprostřed“ děje, třebaže je velmi „krátký“. Obvykle k tomu dochází tehdy, když je tento děj rámcem pro jiný děj, např. „Když vycházel ze dveří (imperfektum), všiml si (perfektum) člověka v koženém kabátu.“ Fungování vidového systému si lze představit s určitým zjednodušením jako scény z filmu. Scéna, kdy filmová postava sedí u stolu a píše dopis, odpovídá imperfektivnímu aspektu, a scéna, kdy drží v ruce obálku s hotovým dopisem, aspektu perfektivnímu. Abstraktní situace „psát dopis“ přitom sama o sobě směřuje k završení děje, může však být podána oběma způsoby. Příkladem může být *haec scribebam* (1) a *haec scripsi* (2).

Odlišnosti mezi latinským a českým systémem, které jsou patrné i z uvedených příkladů, způsobují, že latinské sloveso vyjadřující perfektivní aspekt vždy nemusí odpovídat českému dokonavému slovesu.

(1) *Cum haec scribebam, censorem iam te esse sperabam.* (Cic. fam. 3, 13, 2)

Když jsem to psal, doufal jsem, že už jsi cenzorem.

(2) *Haec scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceae me convenissent et se Romam properare dixissent.* (Cic. fam. 3, 7, 1)

Napsal jsem to hned, když ke mně v Laodíkeie přišli Brutovi sluhové a řekli, že spěchají do Říma.

Čas a způsob

Kategorie času vyjadřuje umístění děje vzhledem k okamžiku promluvy (tzv. **absolutní použití času**) a vzhledem k jiným dějům (tzv. **relativní použití času**). S časem absolutním jsou spojeny pojmy **přítomnost**, **minulost** a **budoucnost**, kdežto s časem relativním pojmy **současnost**, **předčasnost** a **následnost**. Současnost znamená, že se nějaký děj odehrává, odehrával nebo bude odehrávat zároveň s jiným dějem (mohou trvat stejnou dobu, ale mohou se také pouze částečně překrývat). Předčasnost znamená, že se nějaký děj uskutečnil či uskuteční před jiným dějem. Následnost znamená, že se nějaký děj odehraje po jiném ději.

Nelze zaměňovat pojmy **přítomnost** a **současnost**, **minulost** a **předčasnost**, **budoucnost** a **následnost**. Současné děje mohou být např. oba umístěny do minulosti (např. „Když už se blížili k cíli, porouchalo se jim auto.“). Předčasný děj se naopak může vztahovat k budoucnosti (např. „Až se to dozvím, dám ti vědět.“, tj. „Nejprve se to dozvím a pak ti dám vědět.“).

Rozlišování absolutního a relativního použití času je v latině spjato s používáním určitých slovesných forem. Vytváří se tak soustava pravidel, která je pevnější než v některých jiných jazycích a připouští menší variabilitu (viz kapitolu *Časová souslednost*).

Slovesné časy nejsou striktně rozděleny na relativní a absolutní. Jeden slovesný čas může vyjadřovat jak umístění děje vzhledem k okamžiku promluvy, tak vzhledem k jinému ději. U některých časů je však jedna z funkcí výraznější. Typickým příkladem je plusquamperfektum a futurum II pro vyjádření předčasnosti, tj. relativního času.

Ve slovesných tvarech se spojuje s časem a aspektem také slovesný způsob. Z hlediska normativní syntaxe latinských vedlejších vět je důležitý zejména protiklad mezi indikativem a konjunktivem. Proto je další výklad rozdělen na část věnovanou indikativu a konjunktivu. Dále následuje přehled forem vyskytujících se ve větách hlavních a vedlejších.

Indikativ a jeho časy

Prézens

Prézens vyjadřuje přítomnost a současnost s jiným dějem přítomným. Může se však vztahovat i k dějům minulým (tzv. prézens historický) nebo budoucím. Prézens historický (3) se používá k oživení vyprávění, protože vytváří dojem, jako by byl čtenář

či posluchač události osobně přítomen. Není však volně zaměnitelný s minulými časy a musí být z kontextu zřejmé, že se jedná o minulý děj. Ve větě (3) je např. zařazení do minulosti naznačeno větou s *cum historicum*. Do češtiny se prézens historický překládá minulým časem nebo budoucím časem dokonavých sloves (např. *videt* jako „uviděl“ nebo „uvidí“). Prézens vztahující se k budoucímu ději (4) není v latině příliš častý.

(3) *Eo cum venisset, civitatibus milites imperat certumque in locum convenire iubet.* (Caes. Gall. 5, 1, 6)

Když tam přišel, nařídil obcím dodat vojáky a přijít s nimi na určité místo.

(4) *Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.* (Cic. Att. 14, 11, 2)

Dnes je u mě Lentulus Spinther. Zítra ráno odchází.

Prézens může také vyjadřovat všeobecně platné děje nebo tvrzení (např. „Lidé jsou smrtelní.“ „Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.“).

(5) *Miser est, qui amat.* (Plaut. Persa 179)

Kdo miluje, je nešťastný.

Perfektum

Latinské perfektum vzniklo spojením perfekta a aoristu, což se odráží v různém způsobu tvoření perfektního kmene i ve významu perfekta. Významy perfekta¹² lze rozdělit do dvou skupin. První vyjadřuje minulé děje, které „**mají přímý vztah k přítomnosti**“ (tzv. **perfektum rezultativní**) a druhá minulé děje „**bez přímého vztahu k přítomnosti**“ (tzv. **perfektum historické**). V obou případech perfektum vyjadřuje děj nebo situaci „**zvenku**“ jako uzavřený celek. V klasické latině převažuje perfektum historické, perfektum rezultativní se vyskytuje v porovnání s ním okrajově a je omezeno na několik sloves.

Perfektum rezultativní

Nejpatrnější je spojení s přítomností u sloves *memini* „pamatuji si“ (6), *odi* „nenávím“, *novi* „vím“, která nemají tvary tvořené od prezentního kmene. Do češtiny se tvary perfekta těchto sloves překládají přítomným časem.

(6) *Nam memini etiam, quae nolo, oblivisci non possum, quae volo.* (Cic. fin. 2, 32, 104)

Pamatuji si i to, co nechci, nemůžu zapomenout to, co chci.

Na spojení s přítomností může ukazovat např. přítomnost adverbíí typu *nunc* (7), *iam* (8) apod.

(7) *Nunc perveni Chalcidem.* (Plaut. Merc. 939)

Právě jsem dorazil do Chalkidy.

¹² Podle Haverling (2002, s. 155).

- (8) *Nunc quidem iam abiit pestilentia, sed quamdiu fuit, me non attigit.* (Cic. fam. 14, 1, 3)
Teď už epidemie té nemoci pominula, ale ani když probíhala, já jsem se nenakazil.

Spojení s přítomností je vnímáno zejména u dějů, jejichž **důsledky přetrvávají do přítomnosti**, nebo u dějů vyjadřujících zkušenost (tj. že se v časovém úseku od minulosti do přítomnosti nějaký děj alespoň jednou odehrál nebo dosud nikdy neodehrál, např. „Už jsem byl v Americe.“ „Viděl jsi už někdy zatmění slunce?“ „Ještě jsem nebyl na severním pólu.“).

- (9) *Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus vociferantem videret patrem: „Numquam,“ inquit, „hoc apud Platonem vidi.“* (Sen. dial. 4, 21, 10)
Když se chlapec vychovaný u Platóna vrátil k rodičům a viděl otce, jak křičí, řekl: „To jsem u Platóna nikdy neviděl.“

Zejména perfektum pasiva některých sloves může vyjadřovat **stav v přítomnosti, který je výsledkem minulého děje** (10). Jindy se používá **prézens**, někdy však mohou být prézens a perfektum synonymní, viz např. *inscriptus est* (11) a *inscribitur* (12) „je nazván, nazývá se“.¹³

- (10) *Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae,...* (Caes. Gall. 1, 1, 1)
Celá Galie je rozdělena na tři části, z nichž jednu obývají Belgové,...
- (11) *Nam et cohortati sumus, ut maxime potuimus, ad philosophiae studium eo libro, qui est inscriptus Hortensius,...* (Cic. div. 2, 1)
Neboť ke studiu filozofie jsme vybídli, jak jsme mohli, v knize, jejíž titul je Hortensius,...
- (12) *Quam copiose ab eo agri cultura laudatur in eo libro, qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur!* (Cic. Cato 59)
Jak obšrně chválí zemědělství v knize, která pojednává o správě majetku a jejíž titul je Oeconomicus!

Perfektum historické

Perfektum historické je časem typickým pro **vyprávění**. Používá se často pro děje, které tvoří **hlavní linii příběhu** a ve výčtech **po sobě jdoucích dějů**. Perfektum historické postupně převažuje nad perfektem rezultatívním.

- (13) *Pontico triumpho (...) trium verborum praetulit titulum „Veni, vidi, vici“...* (Suet. Iul. 37, 2)
Při pontském triumfu (...) nesl nápis o třech slovech: „Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem“...

¹³ Haverling (2010, s. 407–408).

Imperfektum

Imperfektum vyjadřuje **minulost** vzhledem k okamžiku promluvy a **současnost s jiným dějem minulým**. Zároveň slouží k vyjádření **imperfektivního aspektu**. Popisuje děje „**zevnitř**“, jako nedovršené a neuzavřené. Pohled je zaměřen na průběh děje, nikoliv na jeho dokončení. Může také vyjadřovat **obvyklé** nebo **opakované** děje (14). Jako čas vyjadřující současnost s jiným dějem minulým se používá v narativních (vyprávěcích) textech pro děje, které tvoří **pozadí** a **okolnosti** hlavní dějové linie (viz *veniebant* ve větě (15)). Do češtiny se často překládá minulým časem nedokonavých sloves, neplatí to však vždy. Jak bylo uvedeno výše, vid se v češtině a latině vyjadřuje odlišně, a proto je třeba volit překlad odpovídající významu latinské věty.

- (14) *Noctu **ambulabat** in publico Themistocles (...) **quaerentibusque respondebat** Miltiadis tropaeis se e somno suscitari.* (Cic. *Tusc.* 4, 19, 44)
Themistoklés chodil v noci po ulicích (...) a na dotazy odpovídal, že ho ze spánku budí Miltiadova sláva.
- (15) *Nam Germani, qui auxilio **veniebant**, percepta Treverorum fuga sese domum **contulerunt**.* (Caes. *Gall.* 6, 8, 7)
Neboť když Germáni zjistili, že Treverové, kterým přicházeli na pomoc, prchají, vrátili se domů.

Imperfektum může sloužit také pro vyjádření zdvořilého přání, žádosti apod. (16). V češtině se v tomto významu často používá kondicionál.

- (16) *LI. Sed quid venis? Quid quaeritas? ME. Demaenetum **volebam**.* (Plaut. *Asin.* 392)
LI. Ale proč přicházíš? Co hledáš? ME. Chtěl bych [se potkat s] Demaenetem.

Plusquamperfektum

Plusquamperfektum vyjadřuje minulý děj, který se odehrál před jiným dějem minulým nebo byl dokončen před nějakým časovým bodem v minulosti (např. „Vše bylo dokončeno už 10. října.“). Používá se tedy jako relativní čas pro **předčasnost** a vyjadřuje **dokončené děje** (17). Plusquamperfektum může vyjadřovat předčasnost i před dějem, který je obsažen v předcházející nezávislé větě nebo souvětí (18).

- (17) *Ob eas causas ei munitioni, quam **fecerat**, T. Labienum legatum **praejecit**.* (Caes. *Gall.* 1, 10, 3)
Z toho důvodu svěřil legátu Titu Labienovi velení nad pevností, kterou vybudoval.

- (18) *Tib. Gracchus regnum occupare conatus est vel regnavit is quidem paucos menses. Num quid simile populus Romanus audierat aut viderat?* (Cic. *Lael.* 41)
Tiberius Gracchus se pokusil zmocnit vlády nebo i několik měsíců vládl. Slyšel nebo viděl snad někdy národ římský něco podobného?

Futurum I

Futurum I vyjadřuje děje, které nastanou v budoucnosti. Uskutečnění děje v budoucnosti není nikdy zcela jisté, a proto může futurum nabývat **různých modálních odstínů**. Vedle předpovědi budoucího děje, který mluvčí pokládá za vysoce pravděpodobný, může vyjadřovat spíše pouhý názor nebo přesvědčení. V určitých kontextech může rovněž vyjadřovat příkaz nebo přání mluvčího určené adresátovi (srov. „Zítřa mi to dodáš, a jestli ne...“), od něhož se požaduje nebo očekává jeho splnění (19). Futurum I vyjadřuje nejen budoucnost vzhledem „teď“, ale také současnost s jiným dějem budoucím.

- (19) *Sed si quid praeter spem erit, facies, ut sciam...* (Cic. *Att.* 15, 13a, 1)
Jestliže se bude dít něco neočekávaného, dáš mi vědět...

Futurum může sloužit k vyjádření obecně platných dějů, které jsou na rozdíl od použití prézentu podány jako určitý příslib do budoucnosti (20).

- (20) *...si ad naturam vives, numquam eris pauper: si ad opiniones, numquam eris dives.* (Sen. *epist.* 16, 7)
...budeš-li se v životě řídit přirozeností, nebudeš nikdy chudý. Budeš-li se řídit míněním jiných lidí, nebudeš nikdy bohatý.

Futurum II

Futurum II je označováno také jako **futurum exactum** a vyjadřuje často děje, které se odehrají **před jiným dějem budoucím** (21) nebo které budou dokončeny před nějakým časovým bodem v budoucnosti, např. „Zítřa touto dobou už to bude rozhodnuto.“ V některých případech však může futurum II sloužit pouze ke zdůraznění dokončenosti děje v budoucnosti. V některých souvětích se může futurum II objevit ve větě hlavní i vedlejší, kde může vedle dokončenosti děje vyjadřovat i dokončení obou dějů v jednom okamžiku (22). Nejen svou formou v aktivu, ale i svou funkcí je tedy futurum II blízké konjunktivu perfekta, který vyjadřuje potenciální dokončené děje (viz níže).

- (21) *Eum cum videro, Arpinum pergam.* (Cic. *Att.* 9, 15, 1)
Až ho uvidím, půjdu do Arpina.
- (22) *Respiraro, si te videro.* (Cic. *Att.* 2, 24, 5)
Jestli tě uvidím, oddychnu si.

Konjunktiv

Konjunktiv je způsob spojený se **subjektivitou**, s vyjádřením přání, pochybnosti, nejistoty, nereality apod. Stojí v **opozici k indikativu**, který je spojován s objektivitou, realitou, jistotou apod. Rozdíl mezi oběma způsoby se popisuje také jako protiklad mezi **prostým tvrzením** a **tím, co prostým tvrzením není** (tj. vyjadřuje postoje mluvčího), nebo jako **protiklad mezi skutečným a ne-skutečným**.

Konjunktiv se používá ve větách **hlavních i vedlejších**. V jednotlivých typech vět může mít různé funkce. Morfologicky se rozlišují konjunktivy čtyř časů – konjunktiv prézentu, imperfekta, perfekta a plusquamperfekta. Konjunktiv určitého času není spojen pouze s jednou funkcí. Základní funkce konjunktivu v hlavních větách jsou proto uvedeny v kapitole *Způsoby vět hlavních*, kdežto funkce konjunktivu ve větách vedlejších je uvedena v kapitolách věnovaných jednotlivým typům vět vedlejších.

Konjunktiv není jediným způsobem, jak vyjádřit subjektivní postoje. Některé z nich mohou být vyjádřeny také pomocí jiných prostředků, např. pomocí modálních sloves, adverbii apod.

Způsoby vět hlavních

Ve větách hlavních se používá indikativ různých časů, konjunktiv různých časů a imperativ I nebo II. Může se v nich objevit také infinitiv historický nebo infinitiv zvolací.

Indikativ

Indikativ ve větách hlavních má významy popsané v pasáži o indikativu a jeho časech (viz výše). V latině se někdy může objevit indikativ také tam, kde se v češtině používá kondicionál (např. pro vyjádření významu „mohl bys“, „bylo by dobré“, „měl bys“ apod.). Dochází k tomu u predikátů s modálním významem nebo s významem, který je mu blízký (vyjádření postoje, názoru, hodnocení apod.). Jedná se o následující skupiny predikátů:

- Modální slovesa *velle, nolle, malle*.
- Predikáty vyjadřující nutnost, možnost, povinnost, vhodnost apod., např. *posse, debere, oportet, decet, interest, necesse est, opus est*.
- Další neosobní predikáty složené z adjektiva a tvarů slovesa *esse*, např. *longum est, aequum est, par est, utile est, fas est, nefas est, satis est,...*

Českému kondicionálu vztahujícímu se k přítomnosti odpovídá indikativ prézentu a kondicionálu vztahujícímu se k minulosti indikativ některého minulého času. Výraz *longum est* lze tedy v určitých kontextech přeložit jako „bylo by dlouhé/zdlouhavé“ a *longum fuit* jako „bylo by bývalo dlouhé/zdlouhavé“. Rozdíly mezi latinou a češtinou mohou být např. ve zdvořilostních větách, kde čeština často může dávat přednost kondicionálu, zatímco latina může vyjádřit tentýž význam indikativem. Slovesa uvedených predikátů však mohou být také ve tvaru konjunktivu a konjunktiv s indikativem si mohou být významově velmi blízké.

Konjunktiv

Konjunktiv může mít ve větě hlavní **různé funkce**. Je to způsobeno také historickým vývoje latiny, protože latinský konjunktiv v sobě zahrnuje významy a funkce původního konjunktivu i optativu. Funkce konjunktivu se označují různými termíny, např. konjunktiv přací, potenciální apod. Vznikly také různé klasifikace funkcí a použití konjunktivů ve větách hlavních.¹⁴ Z didaktického hlediska se jeví vhodné dělení na dvě skupiny podle toho, zda se konjunktiv neguje pomocí zápornky *ne* nebo *non*. Vyskytne-li se zápornka *non* u konjunktivu, který je obvykle negován zápornkou *ne*, nevztahuje se ke konjunktivu, ale k jinému větnému členu (např. pro vyjádření protikladu). Rozdíly v používání záporek lze pozorovat také v souřadném spojení s dalšími slovesy.

souřadné spojení	konjunktiv se zápornkou <i>ne</i>	konjunktiv se zápornkou <i>non</i>
dvě záporné věty	<i>ne... neve</i> (23)	<i>non (neque/nec)... neque/nec</i> (25)
kladná a záporná věta	<i>...neque/nec</i> (24)	<i>...neque/nec</i>

- (23) *Mulier ad eam rem divinam, ne adsit neve videat, quo modo fiat.* (Cato agr. 83)
Ať u toho obřadu není žena a nevidí, jakým způsobem se koná.
- (24) *Studeamus ergo nec desidiae nostrae praetendamus alienam!* (Plin. epist. 4, 16, 3)
Snažme se tedy a neomlouvejme svoji nečinnost zahálkou ostatních!
- (25) *Tantum opinor, Hortensi: [sc. omnes Crassi et Antoni] ad causam non accederent neque in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent.* (Cic. Verr. II 2, 192)
Myslím si pouze toto, Hortensie: Všichni ti Crasové a Antoniové by se tohoto případu neujali a kvůli nestoudnosti jiného člověka by se nepřipravovali o svou dobrou pověst.

V textech jsou však doloženy i případy použití záporek, které se od uvedeného schématu odlišují. Místo zápornky může být konjunktiv negován také pomocí záporných zájmen (*nemo, nihil,...*) nebo příslovcí (*numquam,...*). Stírá se tak rozdíl mezi negací *non*

14 Přehled je podán v López Fonseca (2009, s. 459nn.).

a *ne*. Funkce konjunktivu může být v takovém případě naznačena jinými výrazy nebo může vyplývat z významu věty a z kontextu.

V následujícím přehledu jsou uvedeny nejprve konjunktivy se záporkou *ne* a následně konjunktivy se záporkou *non*.

Vybízecí a rozkazovací konjunktiv

Konjunktiv s vybízecí a rozkazovací funkcí se neguje **záporkou *ne***. Vyjadřuje pobídku, rozkaz, zákaz apod. V této funkci se používá zejména **konjunktiv *prézentu*** a **konjunktiv *perfekta***. Na rozdíl od imperativu může vybízecí konjunktiv vyjádřit pobídku i v 1. osobě plurálu nebo v 3. osobě singuláru i plurálu.

(26) *Abeamus a fabulis, propiora videamus.* (Cic. *div.* 2, 22)

Nechme stranou pověsti a podívejme se na nedávnou minulost.

(27) „*Ne transieris Hiberum! Ne quid rei tibi sit cum Saguntinis!*“ *Ad Hiberum est Saguntum? „Nusquam te vestigio moveris!“ Parum est, quod veterrimas provincias meas Siciliam ac Sardiniam ademisti?* (Liv. 21, 44, 6)

Nechod přes Iber! Nezačíněj si nic s obyvateli Sagunta! Je Saguntum u Iberu? Nehni se ani na krok! Nestačí snad, že jsi mi sebral starobylé provincie Sicílii a Sardinii?

V klasické latině se okrajově může vyskytnout i konjunktiv plusquamperfekta, který se vztahuje k minulosti a slouží k vyjádření výčitky apod. (28).

(28) *...frumentum, quoniam vilis erat, ne emisses, sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cellae nomine concesserat.* (Cic. *Verr.* II 3, 195)

...neměl jsi kupovat obilí proto, že bylo levnější, a měl sis vzít peníze, které ti senát přidělil na chod domácnosti.

Při překladu do češtiny se používá imperativ, práci částice „at“, „kéž“ apod.

Přací konjunktiv

Přací konjunktiv vyjadřuje přání a je negován **záporkou *ne***. Může se u něj objevit částice ***utinam*** „kéž“. Používá se **konjunktiv všech čtyř časů**. Volba určitého konjunktivu je spojena s tím, zda mluvčí podává přání jako splnitelné nebo nespílitelné či nespílněné. Rozhodujícím kritériem pro posouzení splnitelnosti není „objektivní“ skutečnost, ale postoj mluvčího.

Konjunktiv *prézentu* se používá pro přání splnitelné v přítomnosti nebo v budoucnosti. Mluvčí vyjadřuje, že splnění přání pokládá za možné. Do češtiny se překládá pomocí částic „at“ nebo „kéž“ ve spojení s indikativem přítomného nebo budoucího času. Konjunktiv *prézentu* vyjadřující přání se často vyskytuje např. v modlitbách nebo kletbách.

- (29) *Huic **utinam** aliquando gratiam referre **possimus!** Habebimus quidem semper.* (Cic. *fam.* 14, 4, 2)

Kéž se mu jednou můžeme odvděčit! Vděční mu ovšem budeme stále.

Konjunktiv imperfekta vyjadřuje přání nesplnitelné v přítomnosti. Mluvčí dává najevo, že se daný děj neuskutečňuje a ani není z jeho pohledu možné, aby se uskutečnil. Do češtiny se překládá částicí „kéž“ s kondicionálem přítomným.

- (30) *Odi hominem et odero. **Utinam** ulcisci **possem!** Sed illum ulciscuntur mores sui.* (Cic. *Att.* 9, 12, 2)

Nenávidím toho člověka a budu ho nenávidět. Kéž bych se mu mohl pomstít (tj. ale nemůžu)! O pomstu se však postará jeho charakter.

Konjunktiv perfekta vyjadřuje přání splnitelné v minulosti. Jedná se o děj, o němž mluvčí neví, zda byl uskutečněn nebo ne, a proto doufá, že se jeho přání mohlo uskutečnit. Konjunktiv perfekta však může také pouze vyjadřovat, že se děj mohl v minulosti odehrát. Do češtiny se překládá pomocí částice „kéž“ s indikativem minulého času.

- (31) *Adde quod (atque **utinam** verum mihi **venerit** omen) / coniugio felix iam potes esse novo.* (Ov. *Pont.* 4, 11, 21)

K tomu přidej (a kéž moje předtucha byla pravdivá!), že už můžeš být šťastný v novém manželství.

Konjunktiv plusquamperfekta vyjadřuje přání nesplnitelné v minulosti, tj. takové, o jehož nesplnění mluvčí ví a vyjadřuje nad ním lítost apod. Do češtiny se překládá částicí „kéž“ ve spojení s kondicionálem minulým. Lze použít rovněž kondicionál přítomný, je-li z kontextu zřejmé, že se jedná o minulý děj.

- (32) *Utinam ille omnis (= omnes) secum suas copias **eduxisset!*** (Cic. *Catil.* 2, 4)

Kéž by si byl vzal s sebou všechny svoje vojenské jednotky (tj. ale nevezal si je).

Přípustkový konjunktiv

Přípustkový (koncesivní) konjunktiv se neguje **záporkou** *ne*. Používá se **konjunktiv prézentu** (33) pro vyjádření přípustky v přítomnosti nebo budoucnosti a **konjunktiv perfekta** (34) pro přípustku v minulosti. Přípustkový významový odstín může být naznačen částicemi *sane*, *age* nebo *esto*. Při překladu do češtiny lze použít různé prostředky pro vyjádření přípustky včetně vedlejších vět s přípustkovými spojkami (např. „třebaže“, „i když“, „ačkoliv“) a indikativem.

- (33) *Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator,...* (Cic. Verr. II 5, 4)
Ať je třeba zloděj, svatokrádežník nebo ať vyniká ve všech špatnostech. Je ale dobrý velitel,...
- (34) *Age sit ita factum; quae causa fuit, cur Romam properaret, cur in noctem se coniceret?* (Cic. Mil. 49)
Třeba to tak bylo. Jaký měl důvod spěchat do Říma, proč se tam vydal v noci?

Rozvažovací (deliberativní) konjunktiv

Rozvažovací konjunktiv se neguje **záporkou non** a vyjadřuje pochybnost, nejistotu a úvahy o tom, co někdo má či nemá dělat. Často se vztahuje v první osobě a adresátem úvah bývá sám mluvčí (např. „Co mám dělat?“). Pro přítomné či budoucí děje se používá **konjunktiv přezentu** (35), (36) a pro minulé děje **konjunktiv imperfekta** (37). Do češtiny se překládá pomocí modálního slovesa „mít“ s infinitivem.

- (35) *Quid ergo agam, Phidippe? Quid das consili?* (Ter. Hec. 715)
Co mám dělat, Fidipe? Co mi radíš?
- (36) *Perii, interii, occidi! Quo curram? Quo non curram?* (Plaut. Aul. 713)
Je se mnou konec, je po mně, jsem vyřízenej! Kam teď mám běžet? A kam ne?
- (37) *Hic ego quid agerem, quod iter defensionis ingrederer? Negarem?* (Plin. epist. 4, 9, 7)
Co jsem zde měl tedy dělat, jaký způsob obhajoby jsem měl zvolit? Měl jsem to popírat?

Potenciální konjunktiv

Potenciální konjunktiv se neguje **záporkou non** a vyjadřuje, že mluvčí pokládá děj za **možný** a **uskutečnitelný**. Vztahuje se proto **zejména k přítomnosti** a **budoucnosti**, ale může se vyskytnout i ve vztahu k minulosti.

Pro přítomnost a budoucnost se používá **konjunktiv přezentu** nebo **konjunktiv imperfekta**. Někdy se uvádí, že konjunktiv přezentu vyjadřuje děj **nedokončený** a konjunktiv imperfekta děj **dokončený**. Rozdíl mezi nimi se však v některých případech může stírat, viz *dicat* (38) a *dixerit* (39). Potenciální konjunktiv se objevuje zejména v ustálených spojeních a ve větách, které mají všeobecný význam (podmětem je např. neurčité, tázací nebo záporné zájmeno, druhá osoba singuláru se všeobecným významem apod.), např. *dixerit aliquis* „někdo by asi řekl“.

- (38) *Nunc aliquis dicat mihi „Quid tu? / Nullane habes vitia?“* (Hor. sat. 1, 3, 19)
Teď by mi někdo mohl namítat: „A co ty? Ty žádné chyby nemáš?“
- (39) *Quorum igitur causa quis dixerit effectum esse mundum?* (Cic. nat. deor. 2, 113)
Kdo by řekl, že svět byl stvořen kvůli nim?

Méně často se potencialita vyjadřuje i ve vztahu k minulosti, a to zejména v některých ustálených obratech. Vyjadřuje se pomocí konjunktivu imperfekta. Kladný potenciální konjunktiv imperfekta se vyskytuje zejména ve 2. osobě singuláru sloves jako *crederes* „věřil bys“ (40), *putares* „myslel bys“ nebo *diceres* „řekl bys“. Druhá osoba zde má všeobecný význam. Určité odstíny potenciality lze pozorovat i u některých konjunktivů plusquamperfekta v otázkách, které jsou však velmi blízké nereálnému konjunktivu.

- (40) *Iniussu signa referunt maestique – crederes victos – (...) redeunt in castra.* (Liv. 2, 43, 9)
Bez rozkazu ustupují a smutní – myslel bys, že byli poraženi – (...) se vrací do tábora.

Potenciální konjunktiv se objevuje zejména v hlavních větách podmínkového souvětí, ale neomezuje se pouze na ně. Potenciální konjunktiv v 1. osobě singuláru se může používat pro oslabení určitého tvrzení, např. *dixerim* „řekl bych“ (41), *haud negaverim* „nepopřel bych“. Významově jsou tyto potenciální konjunktivy blízké indikativu modálních sloves, který se do češtiny překládá kondicionálem, viz výše.

Čeština nemá pro vyjádření potenciality k dispozici zvláštní slovesné tvary. Při **překladu** se používá **kondicionál přítomný** nebo **budoucí čas**.

- (41) *Peccavit igitur pace vel Quirini vel Romuli, dixerim.* (Cic. *off.* 3, 10, 41)
Provinil se s povolením Quirina nebo Romula, řekl bych.

Potencialita se v latině vyjadřuje i jinými prostředky než konjunktivem. Blízko potenciálnímu konjunktivu může mít futurum I, zejména ve větách typu *dicet aliquis* (42), které je blízké konjunktivnímu *dixerit aliquis*. Dalším prostředkem jsou adverbia *fortasse* a *forsitan* „možná, snad“, z nichž *fortasse* se pojí spíše s indikativem (43), kdežto *forsitan* s potenciálním konjunktivem (44), nemusí to však platit vždy. Potentialitu lze také vyjádřit pomocí slovesa *posse* v indikativu (případně v konjunktivu).

- (42) *Dicet aliquis: „Unde haec tibi nota sunt?“* (Cic. *Pis.* 68)
Někdo řekne: „A odkud to víš?“
- (43) *Quaeret aliquis fortasse: „Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es?“* (Cic. *Verr.* II 5, 180)
Někdo se možná zeptá: „Máš v úmyslu podstoupit takovou námahu a přivolat na sebe tak velké nepřátelství tolika lidí?“
- (44) *Longiorem orationem causa forsitan postulet, tua certe natura brevior.* (Cic. *Lig.* 38)
Ten případ možná vyžaduje delší řeč, tvoje povaha však kratší.

Potenciální konjunktivy modálních sloves *velim* „chtěl bych“, *nolim* „nechtěl bych“, *malim* „raději bych chtěl“ mohou sloužit k vyjádření přání, aby se nějaká věc stala v přítomnosti nebo v minulosti. Následuje po nich buď infinitiv či akuzativ s infinitivem,

nebo konjunktiv beze spojky (viz také *Konjunktivní věty bez spojky*). Jedná-li se o přání týkající se přítomnosti, používá se infinitiv přítomnosti nebo konjunktiv přítomnosti, jedná-li se o přání týkající se minulosti, používá se infinitiv perfekta nebo konjunktiv perfekta.

Přání ve vztahu k přítomnosti	Přání ve vztahu k minulosti
<i>Velim id dicere.</i> (45) Rád bych to (teď) řekl (a pokládám to za možné).	<i>Velim id dixisse.</i> Rád bych to byl (tehdy) řekl (a bylo to možné).
<i>Velim te id dicere.</i> Rád bych, abys to (teď) řekl (a pokládám to za možné).	<i>Velim te id dixisse.</i> Rád bych / přál bych si, abys to byl (tehdy) řekl (a bylo to možné).
<i>Velim id dicas.</i> (46) Rád bych, abys to (teď) řekl (a pokládám to za možné).	<i>Velim id dixeris.</i> (47) Rád bych / přál bych si, abys to byl (tehdy) řekl (a bylo to možné).

(45) *Tuorum itinerum tempora scire sane velim.* (Cic. Att. 6, 2, 10)

Rád bych věděl, na kdy plánuješ svoje cesty.

(46) *Tu velim saepe ad nos scribas.* (Cic. Att. 1, 12, 4)

Rád bych, abys mi často psal.

(47) *Mihi dederit velim.* (Plaut. Bacch. 334)

Přál bych si, aby mi to byl dal.

Nereálný konjunktiv

Nereálný konjunktiv vyjadřuje, že mluvčí pokládá daný děj za nereálný v přítomnosti či v minulosti.

Neguje se pomocí zápornky **non**. Děj nereálný v přítomnosti se vyjadřuje pomocí **konjunktivu imperfekta** (48) a děj nereálný v minulosti pomocí **konjunktivu plusquamperfekta** (49). Nereálný konjunktiv se používá zejména v hlavních větách podmínkového nereálného souvětí, objevuje se však i v hlavních větách jiných souvětí nebo ve větách jednoduchých.

Do češtiny se konjunktiv imperfekta překládá kondicionálem přítomným a konjunktiv plusquamperfekta kondicionálem minulým. V současné češtině se však kondicionál přítomný používá i pro děje nereálné v minulosti. Zasazení děje do minulosti je pak naznačeno např. časovým určením nebo kontextem (např. „Kdybych to **tehdy** udělal, ...“).

(48) *Utinam fecisset! Non supplicium deprecarer, sed praemium postularem.* (Cic. Rab. perd. 31)

Kéž by to byl udělal! Nesnažil bych se ho teď uchránit před trestem, ale požadoval bych pro něj odměnu.

- (49) *Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum, et iam ante fecissem, sed me multa impederunt...* (Cic. *fam.* 14, 19, 1)

A pokud jde o to, že si přejete, abych přišel blíž k vám, vidím, že je třeba to udělat. A už bych to byl udělal, ale zabránilo mi v tom hodně věcí...

Konjunktiv imperfekta modálních sloves *vellem* „chtěl bych“, *nollem* „nechtěl bych“, *malle* „raději bych chtěl“ může vyjadřovat lítost nebo zklamání nad tím, že se něco neděje v přítomnosti nebo se to nestalo v minulosti. Následuje po nich buď infinitiv či akuzativ s infinitivem, nebo konjunktiv beze spojky (viz také *Konjunktivní věty bez spojky*). Vztahuje-li se zklamání k přítomnému ději, používá se infinitiv přezentu nebo konjunktiv imperfekta, vztahuje-li se k minulosti, používá se infinitiv perfekta nebo konjunktiv plusquamperfekta.

Zklamání, lítost ve vztahu k přítomnosti	Zklamání, lítost ve vztahu k minulosti
<i>Vellem id dicere.</i> Rád bych to (teď) řekl (ale neříkám to).	<i>Vellem id dixisse.</i> (51) Rád bych to byl (tehdy) řekl (ale neřekl jsem to).
<i>Vellem te id dicere.</i> Rád bych, abys to (teď) řekl (ale neříkáš to).	<i>Vellem te id dixisse.</i> Byl bych rád / přál bych si, kdybys to byl (tehdy) řekl (ale neřekl jsi to).
<i>Vellem id diceres.</i> (50) Rád bych, abys to (teď) řekl (ale neříkáš to).	<i>Vellem id dixisses.</i> (52) Byl bych rád / přál bych si, kdybys to byl (tehdy) řekl (ale neřekl jsi to).

- (50) *Vellem adesse posset Panaetius...* (Cic. *Tusc.* 1, 33, 81)

Přál bych si, aby tu mohl být Panaitios...

- (51) *Tum ego „Quam vellem,“ inquam „petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse!“* (Cic. *Att.* 10, 4, 10)

Tehdy jsem řekl: „Jak bych si přál, abych ho byl poprosil o to, čeho – jak slyším – dosáhl Filip!“

- (52) *Vellem Idibus Martiis me ad cenam invitasses...* (Cic. *fam.* 12, 4, 1)

Byl bych rád, kdybys mě byl o 15. března pozval na večeři...

Vyjádření předpokladu

Někdy se jako zvláštní typ konjunktivu negovaný **záporkou non** uvádí konjunktiv vyjadřující předpoklad nebo hypotézu.¹⁵ Jedná se však o potenciální nebo nereálný konjunktiv, který se objevuje v souřadně přiřazených větách, z nichž první věta funguje jako vedlejší věta podmínkového souvětí a druhá jako věta hlavní.

15 Traina (1993, s. 252).

V tomto typu vět se vyskytuje zejména **konjunktiv přítomnosti a konjunktiv plusquamperfekta**. Konjunktiv přítomnosti vyjadřuje předpoklad realizovatelný v přítomnosti nebo budoucnosti a konjunktiv plusquamperfekta předpoklad nerealizovaný v minulosti.

Při překladu do češtiny lze napodobit souřadné připojení, použít větu podmínkovou nebo výrazy jako „dejme tomu, že“, „předpokládejme, že“ apod.

(53) *Credite mihi: assem habeas, assem valeas....* (Petron. 77, 6)

Věřte mi: máš-li as, máš cenu asu...

Přehled konjunktivů

V následující tabulce je uveden přehled konjunktivů a jejich funkcí ve větách hlavních. V závorce jsou uvedeny méně časté či okrajové případy. Konjunktivy jsou rozděleny podle toho, zda se vztahují k přítomnosti nebo budoucnosti či zda se vztahují k minulosti.

Záporka	Funkce	Přítomnost / budoucnost	Minulost
Záporka <i>ne</i>	vybízející a rozkazovací přací	konj. přítomnosti konj. perfekta konj. přítomnosti (splnitelné) konj. imperfekta (nesplnitelné)	(konj. plusquamperfekta) konj. perfekta (splnitelné) konj. plusquamperfekta (nesplnitelné)
	přípustkový	konj. přítomnosti	konj. perfekta
Záporka <i>non</i>	potenciální	konj. přítomnosti (nedokončený děj) konj. perfekta (dokončený děj)	(konj. imperfekta) (konj. plusquamperfekta)
	rozvažovací	konj. přítomnosti	konj. imperfekta
	nereálný předpoklad	konj. imperfekta konj. přítomnosti	konj. plusquamperfekta konj. plusquamperfekta

Imperativ

Imperativ slouží k vyjádření rozkazu. Latina má dva imperativy, **imperativ I** (nebo také imperativ přítomný) a **imperativ II** (nebo také imperativ budoucí). Imperativ II se od imperativu I liší větším množstvím tvarů (vedle tvarů pro 2. osobu má i tvary pro 3. osobu singuláru i plurálu) i kontextem, v němž se obvykle vyskytuje. Imperativ II se používá zejména pro nařízení v návodech, zákonech (54), předpisech, oficiálních dokumentech, slavnostních ustálených formulích (55) apod. Neváže se tedy na jednu konkrétní situaci, ale má obecnější platnost. Imperativ I se naopak používá v běžných komunikačních situacích, kdy se mluvčí obrací na adresáta. Protiklad mezi slavnostní formulí a imperativem I je dobře patrný ve větě (56).

(54) *Deorum Manium iura sancta sunt.* (Cic. leg. 2, 22)

Nechť jsou práva podsvětních bohů svatá.

- (55) ...*Syre, eho accede huc ad me: liber esto.* (Ter. Ad. 970)
...Syre, přistup sem ke mně: „Nechť jsi svobodný.“
- (56) *Vicinis bonus esto: familiam ne siveris peccare.* (Cato agr. 4, 12)
Buď hodný na sousedy. Nenech otroky páchat nepravosti.

Imperativ II se však může vyskytnout i jinde, může např. vyjadřovat rozkaz týkající se budoucnosti v protikladu k imperativu I, který vyjadřuje rozkaz v přítomnosti (57).

- (57) *Cras petito: dabitur. Nunc abi.* (Plaut. Merc. 770)
Požádej o to zítra: dostaneš to. Ale teď jdi pryč.

Negace imperativu

Imperativ II může být v zákonech, předpisech apod. negován **záporkou ne** (58).

- (58) *Hominem mortuum, inquit lex in XII, in urbe ne sepelito neve urito; credo vel propter ignis periculum.* (Cic. leg. 2, 58)
Jeden ze zákonů 12 desek praví: „Mrtvého nepohřbívej ani nespaluj ve městě“. Myslím, že [to bylo ustanoveno] kvůli nebezpečí požáru.

V archaické latině se vyskytuje i negovaný imperativ I, v klasické latině se však používají pro vyjádření zákazu jiné prostředky:

- **konjunktiv perfekta** se záporkou **ne** (59);
 - **konjunktiv přezentu** se záporkou **ne** (60);
 - **noli, nolite s infinitivem přezentu** (61);
 - **opisné konstrukce**, které se nejčastěji skládají z imperativu *cave, caveto, cavete*, po kterém následuje konjunktiv přezentu (nebo méně často také konjunktiv perfekta) beze spojky (62) nebo spojka **ne** s konjunktivem přezentu (63).
- (59) *Ne cessaveris, opus tuum perage et partes boni viri exequere.* (Sen. benef. 1, 2, 4)
Neustávej, dokonči svůj úkol, vykonej povinnost dobrého člověka.
- (60) ...*aufer te domum, abscede hinc, molestus ne sis.* (Plaut. Asin. 469)
...mazej domů, běž odtud pryč, neotravuj.
- (61) *Sed abi intro: noli stare.* (Plaut. Mil. 1129)
Ale běž dovnitř, nestůj tady.
- (62) *Libros vero tuos cave cuiquam tradas...* (Cic. Att. 1, 11, 3)
Nikommu nedávej svoje knihy...
- (63) *Cave, ne cadas: asta.* (Plaut. Most. 324)
Pozor, ať nepadneš. Stůj.

Způsoby vět vedlejších

Ve větách vedlejších se používá indikativ nebo konjunktiv. Pravidla pro jejich používání jsou uvedena v kapitolách *Časová souslednost*, *Konjunktivy ve způsobové závislosti* a v kapitolách věnovaných jednotlivým typům vedlejších vět. Konjunktiv může mít ve vedlejších větách různou funkci. V některých větách vyjadřuje významy, které jsou pro něj typické (přání, nerealitu, potencialitu apod.). V jiných větách je tento význam oslaben nebo v průběhu vývoje postupně vymizel. Konjunktiv se stává pouhým prostředkem vyjádření podřízenosti věty vedlejší (např. v obsahových větách tázacích v klasické latině).

V některých větách (např. v účelových, obsahových žádacích) se povinně používá konjunktiv, v jiných se může vyskytnout indikativ i konjunktiv. Je-li možnost volby mezi oběma způsoby, konjunktiv s sebou přináší specifické významové odstíny (např. odstup mluvčího od podávané informace, příslovečný významový odstín apod.).

ČASOVÁ SOUSLEDNOST

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, slovesný čas vyjadřuje časové zařazení buď vzhledem k okamžiku promluvy (minulost, přítomnost nebo budoucnost), nebo vzhledem k jinému ději nebo bodu na časové ose (současnost, předčasnost, následnost). Připomeňme, že **nelze zaměňovat přítomnost se současností, minulost s předčasností a následnost s budoucností**. Vyslovíme-li větu „Po poledni volali, že už vidí vrchol hory“ večer téhož dne, jsou oba děje vzhledem k okamžiku promluvy minulé, přítomný čas „vidí“ nevyjadřuje přítomnost (tj. „Nevidí vrchol teď, když o tom mluvím.“), ale současnost s „volali“ (tj. „Po poledni volali a zároveň viděli vrchol hory.“).

Do kategorie „současnost“ spadají i děje, které se odehrávají zároveň pouze po určité době svého trvání. Patří sem také děje, které tvoří rámeček pro jiný, často jednorázový děj („Když šel po ulici, zakopl a spadl.“).

V latině je vyjadřování vzájemných vztahů mezi časovými rovinami spojeno s určitými slovesnými formami mnohem pevněji než v některých jiných jazycích. Uplatňuje se zejména v rámci souvětí, kde slovesná forma ve větě vedlejší vyjadřuje obvykle časový vztah k ději věty hlavní. Principy, podle nichž se slovesné formy používají, se označují termínem **souslednost časová** (*consecutio temporum*). Obvykle se tento pojem objevuje v souvislosti s požíváním konjunktivů ve vedlejších větách. Relativní časové vztahy se však vyjadřují i v souvětích s vedlejšími větami v indikativu. Rovněž infinitivy v konstrukcích akuzativu a nominativu s infinitivem vyjadřují současnost, předčasnost nebo následnost vzhledem k ději řídicího slovesa. V následujícím výkladu bude proto první část věnována vyjadřování relativních časových vztahů v indikativních větách (tzv. **indikativní souslednost časová**). Na ni naváže část zabývající se sousledností časovou v konjunktivních větách (tzv. **konjunktivní souslednost časová**). Dále bude následovat pasáž o vyjádření časových vztahů v infinitivních konstrukcích. Další podkapitola je věnována vyjádření následnosti s důrazem na některé speciální případy. Na závěr je zařazena podkapitola o případech, v nichž použití konjunktivu neodpovídá základnímu schématu.

Časové vztahy v indikativních větách, indikativní souslednost časová

Slovesné časy indikativu mohou vyjadřovat absolutní i relativní časové vztahy. Mezi typické absolutní časy patří zejména **prézens**, **perfektum** a **futurum I**. Vyjádření **relativních časových vztahů** je typické pro **imperfektum** (současnost s jiným minulým dějem), **plusquamperfektum**

(předčasnost před jiným minulým dějem) a **futurum II** (předčasnost před jiným budoucím dějem). Slovesný čas však v sobě zahrnuje obě složky, např. imperfektum vyjadřuje jak současnost s jiným dějem minulým, tak zařazení do minulosti vzhledem k okamžiku promluvy.

Indikativní souslednost časová – základní schéma

Současnost a předčasnost se vyjadřuje pomocí slovesných časů, pro vyjádření následnosti se používá opisné časování činné, tj. participium futura aktiva s tvary slovesa *esse*. Tato konstrukce však má často významový odstín „záměr“, „chtění“ apod.

	Prézens	Perfektum, imperfektum	Futurum I
Současnost	prézens	imperfektum	futurum I
Předčasnost	perfektum	plusquamperfektum	futurum II
Následnost	prézens opisného časování (-urus sum)	imperfektum/perfektum opisného časování (-urus eram/fui)	futurum I opisného časování (-urus ero)

Použití časů je ukázáno na modelových větách. Při překladu do češtiny se volí takové výrazy, aby zůstal zachován význam vyjádřený latinskými slovesnými tvary.

	Prézens	Perfektum, imperfektum	Futurum I
Současnost	<i>Orationem, quam orator habet, laudo.</i> Chválím řeč, kterou řečník pronáší. prézens (4)	<i>Orationem, quam orator habebat laudavi / laudabam.</i> Chválil / pochválil jsem řeč, kterou řečník pronášel. imperfektum (1)	<i>Orationem, quam orator habebit, laudabo.</i> Budu chválit řeč, kterou řečník bude pronášet. futurum I (6)
Předčasnost	<i>Orationem, quam orator habuit, laudo.</i> Chválím řeč, kterou řečník pronesl. perfektum (4)	<i>Orationem, quam orator habuerat, laudabam / laudavi.</i> Chválil / pochválil jsem řeč, kterou řečník pronesl. plusquamperfektum (3)	<i>Orationem, quam orator habuerit, laudabo.</i> Budu chválit / pochválím řeč, kterou řečník pronese. futurum II (2)
Následnost	<i>Orationem, quam orator habiturus est, laudo.</i> Chválím řeč, kterou řečník přednese / hodlá pronést. prézens opisného časování (-urus sum) (4)	<i>Orationem, quam orator habiturus erat / fuit, laudabam / laudavi.</i> Chválil / pochválil jsem řeč, kterou řečník hodlal pronést. imperfektum/perfektum opisného časování (-urus eram/fui) (5)	<i>Orationem, quam orator habiturus erit, laudabo.</i> Budu chválit / pochválím řeč, kterou řečník bude mít v úmyslu pronést. futurum I opisného časování (-urus ero)

- (1) *Eum, quia non videbam, abesse putabam...* (Cic. Att. 4, 8a, 3)
Protože jsem ho neviděl, myslel jsem si, že tam není...
- (2) *Eum cum videro, Arpinum pergam.* (Cic. Att. 9, 15, 1)
Až ho uvidím, půjdu do Arpina.
- (3) *...cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur...* (Cic. Verr. II 5, 27)
...kdykoliv spatřil růži, myslel si, že začíná jaro...
- (4) *In tria tempora vita dividitur: quod fuit, quod est, quod futurum est.* (Sen. dial. 10, 2, 1)
Život se dělí na tři části: na to, co bylo, co je a co bude.
- (5) *Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua conloquium futurum erat, ducti sunt...* (Liv. 38, 25, 9)
Římszí vojáci, kteří opatrovali píci a dřevo, byli odvedeni tím směrem, kde se měla konat schůzka...
- (6) *Narrabo, cum aliquid habebo novi.* (Cic. Att. 5, 6, 2)
Řeknu ti, až budu mít něco nového.

Ve větě hlavní a vedlejší se mohou vyskytnout také jiné kombinace indikativů. V některých časových větách se např. objevuje indikativ perfekta ve větě hlavní i vedlejší. Perfektum může v těchto případech vyjadřovat prostou posloupnost dějů bez důrazu na jejich vzájemný vztah, vyjadřovat děje, které se odehrály v jednom okamžiku, nebo vyjadřovat význam „tím, že se odehrál děj věty vedlejší, odehrál se i děj věty hlavní“, viz (7). Může se jednat také o děje, které jsou podány jako dokončené v jednom okamžiku (8).¹⁶ Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, vzácně jsou doloženy také případy, kde je ve větě hlavní i vedlejší futurum II. Někdy se výskyt futura II v obou větách vysvětluje jako zdůraznění významového rysu „dokončenost“, který je obsažen ve tvarech tvořených od perfektního kmene.

- (7) *...dixi omnia, cum hominem nominavi.* (Plin. epist. 4, 22, 4)
...řekl jsem všechno tím, že jsem vyslovil jméno toho člověka.
- (8) *Respiraro, si te videro.* (Cic. Att. 2, 24, 5)
Jestli tě uvidím, oddychnu si.

¹⁶ Viz Traina (1993, s. 231 a 350n.).

Konjunktivní souslednost časová

Konjunktivní souslednost časová se uplatňuje ve vedlejších větách, v nichž je použít konjunktivu buď povinné, nebo možné. Konjunktiv může ve vedlejší větě vyjadřovat různé významy, např. vůli, přání, nerealitu, rozvažování apod., ale může být také pouze znakem podřízenosti věty vedlejší.

Pro používání konjunktivu ve větě vedlejší je důležitý čas řídícího slovesa **ve větě hlavní**. Rozlišují se dvě skupiny časů, jedna se označuje jako **časy hlavní** a druhá jako **časy vedlejší**. Časy hlavní jsou časy **ne-minulé**, tj. přezens a futurum, přiřazuje se k nim dále také imperativ. Mezi časy vedlejší patří všechny časy **minulé**, tj. imperfektum, perfektum a plusquamperfektum.

Základní schéma

	Čas hlavní (přezens, futurum, imperativ)	Čas vedlejší (perfektum, imperfektum, plusquamperfektum)
Současnost	konjunktiv přezentu	konjunktiv imperfekta
Předčasnost	konjunktiv perfekta	konjunktiv plusquamperfekta
Následnost	konjunktiv přezentu opisného časování (-urus sim)	konjunktiv imperfekta opisného časování (-urus essem)

Příkladem vět, v nichž se uplatňuje souslednost časová, jsou nepřímé otázky.

	Čas hlavní (přezens, futurum, imperativ)	Čas vedlejší (perfektum, imperfektum, plusquamperfektum)
Současnost	<i>Quaero ex te, quid facias.</i> Ptám se tě, co děláš. konjunktiv přezentu (9)	<i>Quaesivi ex te, quid faceres.</i> Zeptal jsem se tě, co děláš. konjunktiv imperfekta (12)
Předčasnost	<i>Quaero ex te, quid feceris.</i> Ptám se tě, co jsi udělal. konjunktiv perfekta (10)	<i>Quaesivi ex te, quid fecisses.</i> Zeptal jsem se tě, co jsi udělal. konjunktiv plusquamperfekta (13)
Následnost	<i>Quaero ex te, quid facturus sis.</i> Ptám se tě, co uděláš. konjunktiv přezentu opisného časování (-urus sim) (11)	<i>Quaesivi ex te, quid facturus esses.</i> Zeptal jsem se tě, co uděláš. konjunktiv imperfekta opisného časování (-urus essem) (14)

V některých typech konjunktivních vedlejších vět se souslednost časová neuplatňuje v celém rozsahu, např. v účelových větách se používají pouze konjunktivy pro současnost (tj. konjunktiv prézentu a imperfekta). Některé věty mohou mít také další specifika. U každého typu věty je proto nutné znát pravidla pro používání konjunktivů. Je-li uvedeno, že se používají konjunktivy podle souslednosti, platí výše uvedená pravidla.

Rovněž překlad konjunktivů ve vedlejších větách je různý podle druhu a významu věty. Zatímco např. v nepřímých otázkách se překládají českým slovesem v oznamovacím způsobu, ve větách obsahových žádacích nebo účelových kondicionálem atd.

- (9) **Quaeris a me, ecquid ego Catilinam metuam.** (Cic. Mur. 79)
Ptáš se mě, zda se bojím Catiliny.
- (10) **Quaeritur etiamnunc, quis eum nuntium miserit?** (Cic. S. Rosc. 105)
Je ještě teď pořád nejasné, kdo poslal toho posla?
- (11) **Quaero enim, pace per te facta rediturusne extemplo in Italiam sis,**... (Liv. 37, 19, 3)
Ptám se tě, zda se vrátíš do Itálie hned, jak dojednáš mír.
- (12) **...quaesivit, unde esset epistula.** (Cic. Verr. II 4, 58)
...zeptal se, odkud je ten dopis.
- (13) **...quaesivi de mea Tullia, quid egisset.** (Cic. fam. 7, 23, 4)
...zeptal jsem se své drahé Tullie, co dělala.
- (14) **...quaesiverunt, num se esset etiam mori prohibiturus...** (Cic. Tusc. 5, 14, 42)
...zeptali se, zda jim také zabrání zemřít...

Čas hlavní a vedlejší

Základní dělení časů na časy hlavní a vedlejší je doplněno některými specifickými případy, které z formálního hlediska základnímu schématu neodpovídají. Mezi nejdůležitější patří:

Prézens historický

Jsou-li minulé děje ve větě hlavní vyjádřeny pomocí prézentu historického, ve větě vedlejší se používají konjunktivy jako po **čase hlavním** (15) nebo jako po **čase vedlejším** (16).

- (15) **Ubiis imperat, ut pecora deducant suaque omnia ex agris in oppida conferant,**... (Caes. Gall. 6, 10, 2)
Ubiům přikáže, aby odvedli dobytek a všechn svůj majetek přemístili z vesnic do měst...
- (16) **...item imperat, ut hastas equites erigerent.** (Liv. 1, 27, 8)
...zároveň nařídí, aby jezdcí vztyčili kopí.

Memini, novi, odi

Slovesa *memini* „pamatuji si“, *novi* „vím“ a *odi* „nenávidím“ (tzv. *praeteritopraesentia*), která vyjadřují stav vzešlý z předchozího děje, mají platnost času hlavního.

- (17) *Memini, quid mihi tum suaseris...* (Cic. *Att.* 8, 12, 5)

Pamatuji si, co jsi mi tehdy poradil...

Rezultativní perfektum

Také indikativ perfekta některých dalších sloves může mít platnost času hlavního, pokud zdůrazňuje stav vzešlý z předchozího děje. Jedná se např. o perfekta *didici* „naučil jsem se (a tedy umím)“, *oblitus sum* „zapomněl jsem (a tedy nevím)“, *perspexi* „spatřil jsem (a tedy vidím/vím)“, *decrevi* „rozhodl jsem se (a tedy je stanoveno)“, *consuevi* „zvykl jsem si (a tedy jsem zvyklý)“, *intellexi* „pochopil jsem (a tedy je mi jasné)“, *veni* „přišel jsem (a tedy teď jsem zde)“ apod.

- (18) *Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit.* (Liv. 44, 36, 13)

Díky mnoha válečným zkušenostem jsem se naučil, kdy je třeba bojovat a kdy se do boje nepouštět.

Perfekta těchto sloves však mohou mít (a často mají) platnost času vedlejšího. Záleží na kontextu a mluvčím, zda chce zdůraznit výsledek předchozího děje v přítomnosti či nikoliv. Zatímco *vendituri sint* ve větě (19) má vztah k okamžiku promluvy a vyjadřuje budoucí děj, konjunktiv imperfekta *oporteret* ve větě (20) se vztahuje pouze k vyprávění o minulém ději a vyjadřuje současnost s *intellexit*. Zařazení celého souvětí do minulosti je patrné i z použití perfekta *sustulit*, kterým se popisuje následný čin mladíka.

- (19) *Intellexistis, quot res et quantas decemviri legis permissu vendituri sint.* (Cic. *leg. agr.* 2, 47)

Pochopili jste, kolik a jak významných věcí hodlají decemvirové na základě zákona prodat.

- (20) *Acutus adulescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret; hominem veneno apertissime sustulit.* (Cic. *dom.* 115)

A ten bystrý mladík z jeho řeči pochopil, co je třeba udělat, a toho člověka zcela zjevně otrávil jedem.

Konjunktiv ve větě hlavní nebo ve větě řídicí

Konjunktivní věty mohou záviset i na slovese, které je samo ve tvaru konjunktivu. Ve většině případů platí, že konjunktivy se řadí mezi časy hlavní a vedlejší podle stejného

principu jako indikativy. **Konjunktiv přítomnosti** tedy má platnost času hlavního a **konjunktiv imperfekta, perfekta a plusquamperfekta** platnost času vedlejšího. Časy konjunktivů ve větě vedlejší se řídí stejnými pravidly jako při závislosti na indikativu. Např. konjunktiv *actum sit* v (21) vyjadřuje předčasnost před konjunktivem přítomnosti (tj. před časem hlavním) a konjunktivy *petissent* (22) předčasnost před konjunktivy imperfekta *esset* a *dicerem* (tj. před časy vedlejšími).

(21) *Sed videamus, quid actum sit Brundisi.* (Cic. Att. 9, 5, 3)

Ale podívejme se na to, co se stalo v Brundisiu.

(22) *Si esset dubium, [sc. prasedium a me] petissent necne, dicerem, cur petissent.* (Cic. div. in Caec. 15)

Kdyby nebylo jasné, zda mě požádali o ochranu nebo ne, řekl bych, proč o ni požádali.

Odlíšné případy lze vysvětlit na základě funkce konjunktivu ve větě hlavní. Je-li např. ve větě hlavní konjunktiv perfekta vyjadřující zákaz (23), má platnost času hlavního, protože se svým významem nevztahuje k minulosti, ale k přítomnosti a budoucnosti. Rovněž potenciální konjunktiv perfekta (24) je pokládán za čas hlavní, protože vyjadřuje dokončený možný děj v přítomnosti nebo budoucnosti.

(23) *Tu ne quaesieris, (...), quem mihi, quem tibi / finem di dederint,...* (Hor. carm. 1, 11, 1)
Neptej se, jaký konec bohové určili mně nebo tobě...

(24) *Si quis quaesiverit, unde sciam, primum, si noluer, non respondebo.* (Sen. apocol. 1, 1, 1)
Tak za prvé – kdyby se někdo zeptal, odkud to vím, neodpovím, nebudu-li chtít.

Infinitiv ve větě hlavní nebo ve větě řídící

Konjunktivní věty závislé na infinitivu nebo jiném neurčitěm tvaru slovesném (participiu, gerundivu, supinu) či na substantivu nebo adjektivu se řídí jinými pravidly než věty závislé na konjunktivu.

Infinitiv perfekta a participium perfekta pasiva mají platnost času vedlejšího. **Ve všech ostatních případech** rozhoduje o času konjunktivu čas nadřazeného slovesa, **nikoliv čas infinitivu**. Např. predikát *possum dicere* „mohu říct“ funguje jako čas hlavní, kdežto predikát *potui dicere* „mohl jsem říct“ jako čas vedlejší. Totéž platí i v případě infinitivu v akuzativu nebo nominativu s infinitivem. Z hlediska souslednosti časové je proto *venire* ve větě *Scio eum venire* „Vím, že přichází“ časem hlavním (protože *scio* je čas hlavní), kdežto ve větě *Sciebam eum venire* „Věděl jsem, že přichází“ časem vedleším (protože *sciebam* je čas vedlejší). Podrobnější výklad o používání konjunktivů po infinitivech je uveden v kapitole *Konjunktivy ve způsobové závislosti*.

Věta hlavní	Věta řídicí	Věta vedlejší
čas hlavní i vedlejší <i>Scio / Sciebam</i> Vím / Věděl jsem,	infinitiv perfekta, participium perfekta <i>eum venisse,</i> že přišel,	souslednost po čase vedlejším (25), (26) <i>ut te adiuveret.</i> aby ti pomohl.
čas hlavní <i>Scio</i> Vím,	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, perfekta ostatní jmenné tvary slovesné <i>eum venire / venturum esse,</i> že přichází / přijde,	souslednost po čase hlavním (27) <i>ut te adiuvet.</i> aby ti pomohl.
čas vedlejší <i>Sciebam</i> Věděl jsem,	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, perfekta ostatní jmenné tvary slovesné <i>eum venire / venturum esse,</i> že přichází / přijde,	souslednost po čase vedlejším (28) <i>ut te adiuveret.</i> aby ti pomohl.

- (25) ...*scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires*,... (Cic. *fam.* 3, 4, 2)
...píšeš, že jsi zůstal proto, aby ses se mnou setkal...
- (26) ...*Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret*,... (Cic. *fam.* 9, 6, 1)
...Hirtius mi řekl, že on i Balbus i Oppius mu napsali, aby to udělal...
- (27) *Non enim puto te meas epistulas delere, ut reponas tuas.* (Cic. *fam.* 7, 18, 2)
Nemyslím si totiž, že smazáváš text mého dopisu, abys ho mohl nahradit svým.
- (28) *Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatissimae litterae perferrentur.* (Cic. *fam.* 10, 5, 1)
Neboť jsem pochopil, že se snažíš, aby mi byl doručen ten dopis, na který tak moc čekám.

Výjimkou z uvedeného pravidla je infinitiv prézentu vyjadřující minulé děje (tzv. infinitiv historický), který může mít platnost času hlavního i vedlejšího, v klasické latině však funguje častěji jako čas vedlejší (29).

- (29) *Id ut facerent, pro se quisque patrum vociferari.* (Liv. 40, 26, 4)
Všichni senátoři vykřikovali, co jim síly stačily, aby to udělali.

Pro infinitiv zvolací, který není podřízen jinému slovesu, platí, že infinitiv prézentu funguje jako čas hlavní a infinitiv perfekta jako čas vedlejší. Jedná se však o okrajové případy.

Infinitiv jako vyjádření relativního času

Infinitivy obvykle nevyjadřují čas absolutní, ale relativní. **Infinitivy přítomnosti** vyjadřují **současnost** s dějem věty hlavní, **infinitivy perfekta** **předčasnost** a **infinitivy futura** **následnost**. Infinitiv *venire* ve větě *Sciebam eum venire* nevyjadřuje děj odehrávající se v přítomnosti (tj. „Tehdy jsem věděl, že on teď přichází.“), ale minulý děj, který se odehrával zároveň se *sciebam* (tj. „Tehdy jsem věděl, že on právě v té stejné době přichází.“).

	prézens	imperfektum, perfektum, plusquamperfektum	futurum I, futurum II
současnost	infinitiv přítomnosti aktiva, pasiva (30)	infinitiv přítomnosti aktiva, pasiva (31)	infinitiv přítomnosti aktiva, pasiva (32)
předčasnost	infinitiv perfekta aktiva, pasiva (33)(32)	infinitiv perfekta aktiva, pasiva (34)	infinitiv perfekta aktiva, pasiva
následnost	infinitiv futura aktiva, pasiva (35)	infinitiv futura aktiva, pasiva (35)	infinitiv futura aktiva, pasiva

(30) *Reliqua non **videntur esse** difficiliora.* (Cic. Att. 11, 4a, 1)

Zdá se, že to ostatní není těžší.

(31) *Dilexi te, quo die cognovi, meque a te **diligi iudicavi**.* (Cic. fam. 11, 27, 2)

Oblíbil jsem si tě hned, jak jsem se s tebou seznámil, a myslel jsem si, že i ty mě máš rád.

(32) *Itaque ego hanc meam **esse patriam prorsus numquam negabo**...* (Cic. leg. 2, 5)

A proto já nikdy nebudu popírat, že toto je moje vlast...

(33) *Modo **amisisse te videor**.* (Sen. epist. 49, 2)

Zdá se mi, že jsem tě právě ztratil.

(34) *Clodium meo consilio **interfectum esse dixisti**.* (Cic. Mil. 2, 21)

Řekl jsi, že Clodius byl zabit na můj popud.

(35) *...**sperat se absolutum iri**.* (Cic. Sull. 21)

...doufá, že bude osvobozen.

(36) *... **Valerium hodie audiebam esse venturum**.* (Cic. Att. 12, 50, 1)

...slyšel jsem, že dnes přijde Valerius.

Vyjádření následnosti

Pro vyjádření následnosti se v aktivu používá participium futura aktiva s tvary slovesa *esse*. Jedná se o konstrukci s modálními významovými odstíny chtění, záměru apod. V rámci souslednosti tyto významy někdy ustupují do pozadí a převažuje vyjádření prosté následnosti po jiném ději. Nejvýraznější je to u infinitivu futura aktiva, který se na rozdíl od konjunktivních spojení *-urus sim* a *-urus essem* stal pevnou součástí systému latinských infinitivů, i když i u tvarů na *-urum esse* mohou být někdy modální významy přítomny. Proti tomu u spojení na *-urus sim* a *-urus essem* je modální význam patrný častěji a někdy je lze interpretovat zároveň jako vyjádření následnosti i modálního významu.

V pasivu je zvláštní tvar pouze pro infinitiv, který je původně spojením supina s infinitivem přezentu *iri*. Latina nemá pasivní konjunktivní tvary pro vyjádření následnosti. Někdy lze chápat jako vyjádření následnosti spojení gerundiva s tvary slovesa *esse*, kde je však silně přítomen modální význam nutnosti, náležitosti atd. Kromě toho ani v aktivu nelze vytvořit tvary od všech sloves, protože některá slovesa nemají supinum ani participium futura aktiva. Pro vyjádření následnosti se proto využívají konjunktivy pro současnost a v případě infinitivu také opisná konstrukce.

Konjunktivní věty

V konjunktivních větách se používají konjunktivy pro současnost, tj. konjunktiv přezentu po čase hlavním a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším. Následný význam může vyplývat z kontextu nebo být naznačen výrazy zařazujícími děj do budoucnosti (např. *brevi* „zkrátka“, *mox* „brzy“, *postero die* „následujícího dne“ atd.) nebo pomocí modálního slovesa (např. *posse*, *velle*).

U vět (37) i (38) se následný význam zakládá na kontextu. Věta (37) je součástí dopisu, ve kterém jsou vyjádřeny obavy z budoucnosti. Věta (38) se vztahuje k Ptolemaiovi, který byl zbaven vlády, a předpokládalo se, že mu ji v budoucnosti Římané vrátí.

(37) ...*mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur*. (Cic. *fam.* 2, 11, 1)
...jsem velmi znepokojen tím, jaké padne rozhodnutí o provinciích.

(38) ...*erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu populoque Romano*. (Cic. *Rab. Post.* 4)
...nikdo nepochyboval, že mu senát a lid římský vrátí vládu.

Infinitivní konstrukce

V infinitivních konstrukcích se používá infinitiv přítomny, který může být doplněn výrazy naznačujícími, že se jedná o následný děj (např. *brevi* „zkrátka“, *mox* „brzy“, *postero die* „následujícího dne“ atd.). Následnost může být vyjádřena i pomocí infinitivu modálního slovesa (např. *posse*, *velle*) s infinitivem významového slovesa (39). Následnost děje však může také vyplývat pouze z kontextu.

- (39) *Ita Iugurthae placuerat, speranti mox effusos hostis invadi posse...* (Sall. *Iug.* 87, 4)
To Jugurthovi vyhovovalo, protože doufal, že brzy bude možné napadnout rozptýlené nepřátele...

Opisná konstrukce

V infinitivních konstrukcích se používá také opisná konstrukce. Jejím základem je infinitiv *futurum esse* nebo *fore* (častěji), následovaný větou *s ut* a konjunktivem přítomny nebo imperfekta podle toho, zda je v nadřizené větě čas hlavní nebo vedlejší.

Čas hlavní <i>Spero</i> Doufám,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv přítomny <i>taceas.</i>
Čas vedlejší <i>Sperabam</i> Doufal jsem,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv imperfekta <i>taceres.</i>

Příkladem jsou věty (40) a (41). Po čase hlavním *spero* (40) je tedy ve větě *s ut* konjunktiv přítomny *contingat* a po čase vedlejším *clamabant* (41) je konjunktiv imperfekta *ulciscerentur*.

- (40) *Spero fore, ut contingat id nobis.* (Cic. *Tusc.* 1, 34)
Doufám, že se nám to podaří.
- (41) *Clamabant fore, ut ipsi se di immortales ulciscerentur.* (Cic. *Verr.* II 4, 87)
Křičeli, že je pomstí sami nesmrtelní bohové.

„Porušení“ souslednosti časové

Třebaže je souslednost časová jedním z významných rysů latinského gramatického systému, jedná se spíše o tendenci než o pevné pravidlo. V některých typech vedlejších vět se souslednost uplatňuje důsledněji než v jiných. Lze rozlišit tři skupiny vět:

1. Věty uplatňující pravidelně souslednost časovou: obsahové věty tázací, žádací, oznamovací s *quin* a věty účelové (včetně vztažných vět účelových).
2. Věty, které si zachovávají v používání času určitou nezávislost: věty časové, příčinné, podmínkové, přípustkové, srovnávací a vztažné (s výjimkou vět s účelovým významem).
3. Věty na pomezí mezi předchozími typy: věty účinkové, případně některé oznamovací věty obsahové s *ut non*.

Míra „respektování“ souslednosti časové souvisí s těsnějším či volnějším vztahem věty vedlejší k větě hlavní. Nejtěsnější je u vět, které stojí na místě povinných větných členů (zejména podmětu a předmětu), naopak u vět, které vyjadřují nepovinná příslovečná určení, je vztah mezi větami volnější. Výjimku mezi příslovečnými větami představují věty účelové, které mají často také těsný vztah k větě hlavní, protože vyjadřují vůli činitele dosáhnout nějakého cíle.

Vztah k okamžiku promluvy, vliv sousedních vět

Je-li třeba vyjádřit významový rys, který by se při použití časů podle souslednosti časové ztratil, převáží ohled na význam a dojde k „porušení“ pravidel souslednosti časové. Slovesné tvary odlišné od základních pravidel se mohou např. vyskytnout v případě, že se věta vedlejší nevztahuje k časové rovině věty hlavní, ale k okamžiku promluvy. Typickým příkladem je použití prézentu po čase vedlejší, který slouží k vyjádření okolností platných v okamžiku promluvy, komentářů autora, obecně platných informací apod. Třebaže je „porušení“ souslednosti častější u vět z druhé a třetí skupiny, není vyloučeno ani u skupiny první. Příkladem je konjunktiv prézentu ve větě účelové (42), kde se jedná o komentář autora, a konjunktiv prézentu v nepřímé otázce po čase vedlejší (43), kde naznačuje, že se jedná o obecně platný výrok (tj. Štěstěna má ve válce velký vliv vždy, nejen v souvislosti s konkrétní událostí v minulosti).

(42) ...*idem modo, cum te audirem, accidebat, ut moleste ferrem tantum ingenium (...)*
in tam leves, ne dicam in tam ineptas, sententias incidisse. (Cic. nat. deor. 1, 59)
 ...totéž se stávalo, když jsem tě slyšel, totiž že jsem těžce nesl, že tak velký talent sáhl k tak povrchním, neřkuli neapným myšlenkám.

(43) *Hic quantum in bello Fortuna possit et quantos adferat casus, cognosci potuit.*
 (Caes. Gall. 6, 35, 2)
 Zde bylo možné vidět, jak velký vliv má ve válce Štěstěna a jak velké pohromy působí.

Vedle případů, které jsou uvedeny v oddíle věnovaném časům hlavním a vedlejším, lze někdy odchylky od souslednosti vysvětlit např. tím, že je konjunktiv zvolen nikoliv podle slovesa ve větě řídicí, ale podle slovesa jiné vedlejší věty, která stojí ke konjunktivní větě blíže (44).

- (44) ...*curavitque, quod semper in re publica tenendum est, ne plurimum valeant plurimi.* (Cic. *rep.* 2, 39)
...a postaral se o to, na co je třeba ve státě vždy dbát, aby velkou moc neměl velký počet lidí.

Zachování funkce konjunktivu

Zejména některé typy konjunktivů (např. konjunktivy nereálné, potenciální, ale i rozvažovací) si ponechávají i v závislých větách svoji funkci, a proto nepodléhají pravidlům souslednosti časové. Příkladem je rozvažovací konjunktiv *defenderem* (45) po čase hlavním, který se vztahuje k minulosti. Při použití konjunktivu perfekta podle souslednosti by se totiž ztratil rys rozvažování a při použití rozvažovacího konjunktivu prézentu vztah k minulosti.¹⁷

- (45) *Sed quaero a te, cur C. Corneliium non defenderem...* (Cic. *Vatin.* 5)
Ale ptám se tě, proč jsem neměl hájit C. Cornelia...

Vidový význam

Na volbě slovesného tvaru v konkrétní větě se mohou podílet také vidové významy jednotlivých forem. Potřeba vyjádřit nedokončenost nebo dokončenost děje může převážit nad pravidly souslednosti časové. Příkladem může být např. používání konjunktivu imperfekta nebo perfekta v některých větách účinkových (viz kapitolu *Věty účinkové*).

¹⁷ Podrobnější výklad je uveden v rámci vět obsahových tázacích, v podkapitole *Způsoby ve větě vedlejší*.

SYSTÉM LATINSKÝCH VEDLEJŠÍCH VĚT

Jak bylo uvedeno v úvodní kapitole, termínem „**věta**“ se ve výkladech označují nejen struktury obsahující sloveso v určitém tvaru, ale i ve tvaru neurčitém. Mezi vedlejší věty jsou tak zařazeny i akuzativ či nominativ s infinitivem nebo ablativ absolutní či participium spojité. Je-li vhodné odlišit větu s určitým a neurčitým slovesem, používá se termín **participiální konstrukce** nebo **infinitivní konstrukce**. Termín „věta“ se používá nejen pro struktury na úrovni jazyka jako systému, ale i pro konkrétní realizace v promluvě, tedy pro výpovědi.

Termín „**souvětí**“ se používá pro dvě a více souřadně či podřadně spojených vět. Při základním popisu se vychází ze souvětí, které obsahuje jednu větu hlavní a jednu větu vedlejší. Pouze ve výkladech o složitějších souvětích (např. o závislých podmínkových souvětích či nepřímé řeči) se vedle pojmu „**hlavní věta**“ používá také pojem „**věta řídicí**“, který v tomto typu souvětí odlišuje bezprostředně nadřizenou větu od hlavní věty celého souvětí.

Dělení latinských vedlejších vět do jednotlivých kategorií vychází ze stejných principů, které se uplatňují také při popisu jiných jazyků. Věty lze rozdělit na skupiny podle toho, zda obsazují pozice argumentů (tj. předmětu nebo podmětu), atributu (tj. přívlastku) nebo adjunktů (tj. příslovečných určení). První skupina vět se označuje jako **věty obsahové**, druhá jako **věty vztahné** a třetí jako **věty příslovečné**.

Věty **obsahové** se dále dělí na **oznamovací**, **žádací** nebo **tázací**. Kritériem pro přiřazení věty je komunikační funkce vedlejší věty a formální hledisko (např. typ spojky používaný ve větě). S jistým zjednodušením lze říct, že oznamovací věty podávají informaci (mají tedy asertivní komunikační funkci), věty žádací se snaží ovlivnit adresáta (mají komunikační funkci imperativní) a věty tázací vyjadřují otázku (mají komunikační funkci interogativní). Obsahové věty tázací se také označují jako nepřímé otázky. Při zařazení vět k jednotlivým typům se někdy upřednostňuje kritérium formální, jindy komunikační funkce. Akuzativ s infinitivem patří např. ve většině případů mezi věty oznamovací, v některých případech však i mezi věty žádací. Naopak věty po slovesech s významem „bát se“, zařazené mezi žádací na základě formálního kritéria (věta s *ne*), nemají imperativní komunikační funkci.

Věty **příslovečné** se dělí podle významu na věty časové, příčinné (a důvodové), účelové, účinkové, podmínkové, přípustkové a způsobové a srovnávací.

Přehled vedlejších vět

Obsahové	oznamovací žádací tázací
Vztažné	
Přísluvečné	časové účelové účinkové příčinné a důvodové podmínkové přípustkové způsobové a srovnávací

Infinitivní a participiální konstrukce

Jak bylo uvedeno výše, vedle spojkových vět s určitým slovesem se v latině často používají také vedlejší věty se slovesem v neurčitě tvaru. Mezi nejvýznamnější patří infinitivní a participiální konstrukce. Infinitivní konstrukce se jako akuzativ či nominativ s infinitivem uplatňují v rámci obsahových vět oznamovacích a žádacích (viz kapitolu *Infinitivní konstrukce*).

Participiální konstrukce

Participium se v latině vyskytuje v různých typech konstrukcí. Může mít funkci atributu (přívlastku), doplňku po některých slovesech (např. po slovesech vnímání nebo slovesech jako *habere* „pokládat někoho za nějakého“, *reddere* „udělat někoho nějakým“) nebo být ekvivalentem vedlejších vět, nejčastěji s přísluvečným významem.

Pro syntax vedlejších vět jsou důležité zejména případy, kdy má participiální konstrukce přísluvečný významový odstín a je do určité míry ekvivalentem přísluvečné vedlejší věty. Z hlediska začlenění participia do věty se rozlišuje **participium spojité** a **ablativ absolutní**.

Participium spojité (participium coniunctum)

Participium spojité se shoduje s některým z větných členů věty hlavní, nejčastěji s podmětem nebo předmětem. Jako participium spojité se vyskytuje participium

prézentu, perfekta i futura. Na rozdíl od participia s funkcí přívlastku se nevztahuje pouze ke jménu, se kterým se shoduje, ale je samostatným větným členem.¹⁸ Může vyjadřovat různé příslovečné významy, např. časový (1), příčinný (2), podmínkový (3) nebo přípustkový (4). V poklasické latině může participium prézentu a futura vyjadřovat také účel (5).

- (1) *Profectus ex Italia – classem a Brundisio sole orto solvi – , nona diei hora cum omnibus meis navibus Corcyram tenui.* (Liv. 45, 41, 3)
 Když jsem odjel z Itálie – vyplul jsem od Brundisia po východu slunce –, zakotvil jsem ve tři hodiny odpoledne se všemi svými loďmi na Korkýře.
- (2) *Consul metuens, ne nimis instando renovaret certamen, signum receptui dedit.* (Liv. 2, 64, 7)
 Protože se konzul bál, aby přílišným tlakem na nepřátele znovu nevyvolal boj, dal povel k ústupu.
- (3) *Quis est enim, qui totum diem iaculans non aliquando conliniet?* (Cic. div. 2, 121)
 Je někdo, kdo se časem netrefí, hází-li kopím celý den?
- (4) ... *ut oculus, sic animus se non videns alia cernit.* (Cic. Tusc. 1, 27, 67)
 ... stejně jako oko, tak i duch poznává jiné věci, ačkoliv sám sebe nevidí.
- (5) ... *oratores extemplo ad Attalum veniam fidemque eius petentes miserunt.* (Liv. 32, 16, 13)
 ...hned k Attalovi poslali vyjednavče, aby ho žádali o milost a ochranu.

Participium nemá samo o sobě žádný z uvedených významových odstínů, získává ho až v konkrétní větě. V řadě případů lze participium interpretovat různě (např. jako vyjádření příčiny i času). Rovněž hranice mezi participiem s funkcí přívlastku a participiem s příslovečným významem nemusí být vždy ostrá a zřejmá.

Ablativ absolutní

Ablativ absolutní se skládá ze jména a participia prézentu nebo perfekta v ablativu (případně ze dvou jmen nebo jména a adjektiva). Také ablativ absolutní může mít různé významové odstíny, které získává až v konkrétní větě. Podobně jako participium spojitě, mívá ablativ absolutní význam časový (6), příčinný (7), podmínkový (8) nebo přípustkový (9) a obvykle vyjadřuje průvodní okolnost děje ve větě hlavní. Na rozdíl od participia spojitěho však nevyjadřuje účel. Stejně jako u participia spojitěho není interpretace v konkrétním případě vždy jednoznačná.

- (6) *His rebus confectis in Haeduos proficiscitur.* (Caes. Gall. 7, 90, 1)
 Když to bylo všechno dokončeno, odešel na území Haeduů.
- (7) *Hac pugna pugnata Romam profectus est nullo resistente.* (Nep. Hann. 5, 1)
 Po skončení bitvy vytáhl do Říma, protože tomu nikdo nebránil.

¹⁸ Tarriño Ruiz (2009, s. 473).

- (8) *Maximas vero virtutes iacere omnis necesse est voluptate dominante.* (Cic. *fin.* 2, 35, 117)
Vládne-li rozkoš, musí být všechny velké ctnosti bezmocné.
- (9) *Nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt.* (Cic. *Att.* 7, 11, 3)
Naši kdysi udrželi ve své moci hrad, třebaže byl zbytek města dobyt.

Jméno, které je podmětem ablativu absolutního, nemá v klasické latině funkci jiného větného členu ve větě, do níž je ablativ absolutní začleněn (není např. podmětem či předmětem věty). V případě, že se participium vztahuje k některému z větných členů, nepoužívá se ablativ absolutní, ale participium spojitě. I v textech klasických autorů však lze najít případy, které tomuto pravidlu neodpovídají.

Ablativ absolutní ani participium spojitě nejsou volně zaměnitelné s jakýmkoliv typem vedlejší věty s příslušným významovým odstínem. Participium totiž neumožňuje vyjádřit řadu důležitých významů, které jsou spojeny s konjunktivem (např. nerealitu, potencialitu, odstup od podávané informace apod.) a nemusí být z hlediska významu jednoznačné.

Dominantní participium

V latině se vyskytuje ještě další participiální konstrukce, která se odlišuje od participia spojitěho i ablativu absolutního. Označuje se jako **dominantní participium** nebo jako **konstrukce ab urbe condita**. Skládá se rovněž ze jména a participia, které se s ním shoduje. Konstrukce může mít funkci podmětu, předmětu, přívlastku i příslovečného určení.

Zatímco participium spojitě lze vypustit, aniž by byl vážně narušen význam věty, u dominantního participia to možné není. Participium spojitě se pojí se jménem, které může být z hlediska významu součástí věty i bez participia. Jméno s dominantním participiem naproti tomu tvoří jeden celek, v němž je z hlediska významu důležitější děj vyjádřený participiem. Po vypuštění participia je proto jméno bez participia s významem věty neslučitelné.

Jako příklad se uvádí¹⁹ *occisus dictator* ve větě (10) a *pater occisus* ve větě (11). Vypustí-li se *occisus* ve spojení s *dictator*, vznikne věta s nepřijatelným významem **Dictator facinus pessimum videretur* „Diktátor se zdál nejhorším zločinem“. Při vypuštění *occisus* ve spojení *pater occisus* se sice celkový význam změní (*iaceret pater* „otec ležel“), není však zcela nepřijatelný. *Occisus dictator* je tedy participium dominantní, kdežto *pater occisus* participium spojitě.

- (10) *...cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur...* (Tac. *ann.* 1, 8, 6)
...protože zabítí diktátora Caesara pokládali jedni za nejhorší zločin a druzí za nejlepší čin...

¹⁹ Pinkster (1990, s. 160–161).

- (11) *Prope hunc [sc. vicum Ciprium] vicus sceleratus, dictus a Tullia, Tarquini Superbi uxore, quod ibi cum **iaceret pater occisus**, supra eum carpentum mulio ut inigeret, iussit.* (Varro *ling.* 5, 32)

A blízko něj je ta zločinná vesnice pojmenovaná podle Tullie, manželky Tarquinia Superba, protože když tam na zemi ležel zabitý otec, přikázala, aby na něj najel vozka s povozem.

OBSAHOVÉ VĚTY

Termínem „obsahové věty“ se označuje velká skupina vět, které fungují jako argument predikátu obsaženého ve větě hlavní. Mohou mít funkci podmětu nebo předmětu. V **české terminologii** se proto používá také označení **věty předmětné** a **podmětné**. Řídícím predikátem může být sloveso, ale i jméno.

Obsahové věty mohou mít podobu infinitivních či participiálních konstrukcí, různých spojkových vět nebo nepřímých otázek uvozených tázacími zájmeny, příslovci či tázacími částicemi. Jak bylo uvedeno v kapitole *Systém latinských vedlejších vět*, vedlejší věty obsahové se dělí na tři velké skupiny – na věty **oznamovací**, **žádací** a **tázací**. S jistým zjednodušením lze říct, že věty oznamovací informují o nějaké skutečnosti („Tvrdí, že mu to řekl.“), věty žádací se snaží přimět adresáta k nějakému jednání („Prosí mě, abych mu to řekl.“) a věty tázací se snaží získat chybějící informaci („Ptá se, kdo ti to řekl.“).

Zařazení věty do jedné ze skupin se děje na základě významu řídicího predikátu ve větě hlavní v kombinaci s formou věty vedlejší a její komunikační funkcí. Samotná podoba věty vedlejší není spolehlivým kritériem, protože např. akuzativ s infinitivem může mít oznamovací i žádací význam podle toho, jaký predikát je ve větě hlavní. Naopak jeden predikát může řídit různé věty s různým významem, např. *dicere* může řídit infinitivní konstrukci s oznamovacím významem, větu s *ut/ne* s žádacím významem nebo větu s tázacím významem. Přesto však lze rozlišit věty a konstrukce typické pro jednotlivé skupiny vět. Oznamovací věty jsou nejčastěji vyjádřeny akuzativem s infinitivem nebo nominativem s infinitivem, větami s *ut (non)* nebo *quod*. Pro věty žádací je typická zejména věta s *ut/ne*. Tázací věty jsou uvozeny tázacími zájmeny, příslovci nebo tázacími spojovacími výrazy. Zatímco věty tázací jsou většinou jasně vymezenou skupinou, hranice mezi větami oznamovacími a žádacími je méně zřetelná a v některých případech může být význam věty zřejmý pouze na základě kontextu.

Existence styčných oblastí mezi oznamovacími a žádacími větami bude zohledněna i v následujícím výkladu. První část bude věnována infinitivním konstrukcím, protože akuzativ s infinitivem může mít oznamovací i žádací význam. Poté bude následovat výklad o oznamovacích spojkových větách, o spojkových větách žádacích a nakonec výklad o větách tázacích.

INFINITIVNÍ KONSTRUKCE

Infinitiv se používá po určitých slovesech jak samostatně (tzv. prostý infinitiv), tak jako součást akuzativu nebo nominativu s infinitivem. Prostý infinitiv může mít ve větě funkci podmětu, jmenné části přísudku, předmětu, vysvětlujícího přístavku, být jedním ze členů srovnání apod. Infinitiv ve funkci podmětu se vyskytuje zejména po neosobních predikátech, např. *difficile est* „je těžké“ (1), *fas est* „je dovoleno“ (2), *taedet* „hnusí se (mi)“ (3), *alicuius est* „je něčí vlastností“ (4) apod.

- (1) ***Difficile est negare.*** (Cic. *nat. deor.* 1, 61)
Je těžké to popřít.
- (2) ...*nec scire fas est omnia...* (Hor. *carm.* 4, 4, 22)
...nelze vědět všechno...
- (3) *At enim taedet iam audire eadem miliens.* (Ter. *Phorm.* 487)
Je už otravné slyšet tisíckrát totéž.
- (4) ***Magni animi est iniurias despiciere.*** (Sen. *dial.* 2, 32, 3)
Je známkou velkého ducha nedbat na křivdy.

Infinitiv může mít vlastní předmět, viz *iniurias* (4), *eadem* (3) nebo *omnia* (2). Neosobní výrazy často řídí také akuzativ s infinitivem, viz níže.

Infinitiv ve funkci předmětu se vyskytuje po modálních slovesech (např. *posse*, *velle*, *nolle*, *malle*) a fázových slovesech (např. *coepisse* „začít“, *desinere*, *desistere* „přestat“) a po řadě dalších sloves, např. *scire* „umět“, *nescire* „neumět“, *cupere* „toužit“, *studere*, *conari* „snažit se“, *audere* „odvažovat se“ apod. Některá z uvedených sloves mohou řídit také akuzativ s infinitivem. Následující příklady ukazují odlišnost mezi prostým infinitivem a akuzativem s infinitivem. Zatímco *ista* (5) je předmětem prostého infinitivu *audire*, zájmeno *te* (6) je podmětem slovesa *venire*, jedná se tedy o akuzativ s infinitivem. Další příklady jsou uvedeny v kapitole *Akuzativ s infinitivem*.

Prostý infinitiv

- (5) *Ego vero ista audire cupio.*
(Cic. *leg.* 1, 16)
Já to ale chci slyšet.

Akuzativ s infinitivem

- (6) *Ego vero cupio te ad me venire...*
(Cic. *fam.* 16, 10, 1)
Já si však přeji, abys za mnou přišel...

V klasické latině infinitiv obvykle nevyjadřuje účel (např. po slovesech pohybu). Místo něj se používají jiné konstrukce, např. supinum, gerundium s předložkou *ad* apod.

Infinitiv může mít dále funkci jmenné části přísudku (7). Ve větě bývají dva infinitivy, z nichž jeden je podmětem (viz *vivere* v (7)) a druhý součástí predikátu (viz *facere* v (7)).

- (7) *Aliquando enim et vivere fortiter facere est.* (Sen. *epist.* 78, 2)
Někdy i žít znamená statečně jednat.

Infinitiv může být také přístavkem a mít vysvětlovací význam. Děj vyjádřený infinitivem může být zdůrazněn pomocí zájmena, které na něj odkazuje (8).

- (8) *Id enim iniustissimum ipsum est, iustitiae mercedem quaerere.* (Cic. *leg.* 1, 49)
A právě to je ta největší nespravedlnost, totiž chtít odměnu za spravedlnost.

Infinitiv může také být součástí různých srovnávacích konstrukcí (9), (10).

- (9) *Tolerabilius autem est, (...), faciliusque non acquirere quam amittere,...* (Sen. *dial.* 9, 8, 3)
Je snesitelnější a snazší něco nezískat než to ztratit...
(10) *Nihil est nec miserius nec stultius quam praetimere.* (Sen. *epist.* 98, 7)
Není nic horšího a hloupějšího, než se strachovat předem.

Infinitiv může být také sponovým slovesem v přísudku jmenném se sponou. Jmenná část přísudku se shoduje s podmětem věty, ve větě (11) je tedy *liber* ve tvaru nominativu. Není-li však shoda s podmětem možná (např. u neosobních sloves), je jmenná část přísudku ve tvaru akuzativu, viz *regem* ve větě (12).

- (11) *Ego quoque volo esse liber: nequiquam volo.* (Plaut. *Trin.* 440)
Já chci být taky svobodný: ale chci marně.
(12) *Nam inpune quaelibet facere, id est regem esse.* (Sall. *Iug.* 31, 26)
Být králem znamená cokoliv dělat beztrestně.

Akuzativ s infinitivem

Akuzativ s infinitivem může mít funkci podmětu, předmětu nebo mít vysvětlovací význam. Nejčastěji má oznamovací význam, po některých predikátech však může mít i význam žádací. Akuzativ s infinitivem může následovat po slovesech v různých osobách, po neosobních predikátech, ale i po jménech. Význam predikátu ve větě hlavní je důležitým kritériem pro zařazení akuzativu s infinitivem mezi obsahové věty oznamovací

nebo žádací. Některé konstrukce s žádacím významem mají navíc určitá specifika, a proto bude následující výklad rozdělen na akuzativy s infinitivem s oznamovacím a žádacím významem.

Akuzativ s infinitivem s oznamovacím významem

Akuzativ s infinitivem s oznamovacím významem je řízen predikáty určitých sémantických skupin, mezi které patří:

- slovesa **smyslového vnímání** (*verba sentiendi*), např.: *videre* „vidět“; *audire* „slyšet“; *sentire* „cítit, vnímat“; *animadvertere* „všímat si“;
- slovesa **ústního a písemného projevu** (*verba dicendi*), např.: *dicere* „říkat“; *scribere* „psát“; *respondere* „odpovědět“; *promittere, polliceri* „slibovat“; *explicare* „vysvětlovat“; *affirmare* „tvrdit“; *nuntiare* „oznamovat“; *negare* „popírat; tvrdit, že ne“; *testis esse* „do-svědčovat“; *auctor esse* „tvrdit“; *monere* „připomínat, že“; *facere* „lícit, popisovat“;
- slovesa vyjadřující **myšlení, vědění a intelektuální aktivitu** (*verba putandi, intellegendi*), např.: *putare* „domnívat se, myslet si“; *existimare, arbitrari* „domnívat se“; *cen-sere* „myslet si, soudit“; *scire* „vědět“; *nescire* „nevědět“; *non ignorare* „dobře vědět“; *non esse nescius* „dobře vědět“; *intellegere* „chápat“; *credere* „věřit“; *discere* „(na)učit se“; *cognoscere* „poznat, dozvědět se“; *accipere* „dozvědět se“; *certior fieri* „dozvědět se“; *invenire* „zjistit, dozvědět se“; *recordari* „vzpomínat si“; *memoria tenere* „pamato-vat si“; *meminisse* „pamatovat si“; *sentire* „myslet si“; *sperare* „doufat“; *confidere* „důvěřovat“; *susplicari* „tušit“;
- slovesa vyjadřující **city** (*verba affectuum*), např.: *gaudere* „radovat se“; *dolere* „cítit bolest“; *queri* „stěžovat si, naříkat“; *aegre/moleste ferre* „těžce nést“; *gloriari* „chlubit se“; *mirari* „divit se“; *indignari* „pohoršovat se“.

Významná skupina řídicích predikátů je tvořena různými neosobními predikáty, např. *me pudet* „stydím se“, *me fugit* „uniká mi, není mi známo“, *constat* „je známo“, *notum est* „je známo“, *patet* „je zjevné, jasné“, *apparet* „je zjevné, zřejmé“, *aequum est* „je správné“, *difficile est* „je těžké“, *utile est* „je užitečné“, *verum est* „je pravda“, *verisimile est* „je pravděpodobné“, *fama est* „je pověst“, *tempus est* „je čas“, *satis est* „je dobré“, *mos est* „je zvykem“, *nuntiatum est* „bylo oznámeno“ apod.

Akuzativ s infinitivem může záviset také na jménech, která patří do stejných sémantických skupin jako výše uvedená slovesa, např. *spes* „naděje“; *responsum* „odpověď“ apod.

Akuzativ

Podmět v akuzativu bývá v latině obvykle vyjádřen, a to i v případě, že je totožný s podmětem řídicího slovesa (např. *Dicis te nihil scire*. „Tvrdíš, že (ty) nic nevíš.“). Pro

3. osobu singuláru i plurálu se v případě shody podmětů věty hlavní a infinitivní konstrukce používá zvrtné zájmeno *se*. Akuzativ se nevyjadřuje v následujících případech:

- V infinitivní konstrukci je neosobní sloveso.

(13) *Sanguine pluisse senatui nuntiatum est...* (Cic. *div.* 2, 58)

Senátu bylo oznámeno, že pršela krev (dosl. že pršelo krví).

(14) *Non speraverat Hannibal fore (= futurum esse), ut tot in Italia populi ad se deficerent...* (Liv. 28, 44, 4)

Hannibal nedoufal, že se stane, že se tolik národů v Itálii přidá na jeho stranu...

- Ve větě by byla dvě stejná zájmena, ponechává se proto pouze jedno z nich. Jedná se však o okrajové případy.

(15) *...me pudet tam cito de sententia [sc. me] esse deiectum.* (Cic. *Tusc.* 2, 5, 14)

...stydím se, že jsem tak rychle ustoupil od svého názoru.

Někdy není akuzativ vyjádřen také tehdy, pokud je dostatečně znám z kontextu.

(16) *Dionysius noster graviter queritur (...) a discipulis abesse tam diu.* (Cic. *Att.* 13, 2b)

Náš Dionýsios si velmi stěžuje, že už tak dlouho není se svými žáky.

Infinitiv

V akuzativu s infinitivem se používá všech šest latinských infinitivů. Infinitiv vyjadřuje relativní čas, tedy **současnost (infinitivy přítomnosti)**, **předčasnost (infinitivy minulosti)** nebo **následnost (infinitivy budoucnosti)** vzhledem k predikátu ve větě hlavní.

<i>Dico</i>	Říkám,	<i>matrem venire.</i>	<i>matrem laudari.</i>	současnost
<i>Dicam</i>	Řeknu,	že matka přichází.	že matka je chválena.	
<i>Dic</i>	Řekni,	<i>matrem venisse.</i>	<i>matrem laudatam esse.</i>	předčasnost
<i>Dicebam</i>	Říkal jsem,	že matka přišla.	že matka byla pochválena.	
<i>Dixi</i>	Řekl jsem,	<i>matrem venturam esse.</i>	<i>matrem laudatum iri.</i>	následnost
		že matka přijde.	že matka bude (po)chválena.	

Infinitiv na *-urum esse* může být vedle infinitivu futura vyjadřujícího prostou následnost také infinitivem opisného časování činného. Někdy proto může mít modální významové odstíny „hodlat“, „mít záměr“ apod.

Nemá-li sloveso supinum nebo participium futura aktiva, je nutné vyjádřit následnost pomocí jiných prostředků. Jedná se zejména o:

- **Infinitiv přezentu významového slovesa**, je-li z významu věty a kontextu zřejmé, že se jedná o následnost (ve větě mohou, ale nemusejí být výrazy jako *mox* „brzy“ (17), *brevi* „zkrátka“ apod.).
- **Infinitiv přezentu slovesa *posse*** s infinitivem významového slovesa (17) nebo jiná konstrukce s modálním významem, např. gerundivum se slovesem *esse*. Modální význam však většinou nemizí.

(17) *Ita Iugurthae placuerat, speranti **mox** effusos hostis (= hostes) **invadi posse**, Romanos sicuti plerosque remoto metu laxius licentiusque futuros.* (Sall. *Iug.* 87, 4)

To Jugurthovi vyhovovalo, protože doufal, že brzy bude možné napadnout rozptýlené nepřátele a že se Římané budou stejně jako většina ostatních chovat méně obezřetně a pozorně, když se nebudou bát.

- **Opisnou konstrukci *fore/futurum esse, ut* + konjunktiv**. Výrazy *futurum esse* a *fore* jsou synonymní. Ve větě s *ut* se používá konjunktiv přezentu, je-li v hlavní větě čas hlavní (18), a konjunktiv imperfekta, je-li v hlavní větě čas vedlejší (19). Infinitiv *fore* nebo *futurum esse* je neosobní, a proto se u něj nevyjadřuje podmět v akuzativu.

Čas hlavní Spero Doufám,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv přezentu (18) <i>taceas.</i>
Čas vedlejší Sperabam Doufal jsem,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv imperfekta (19) <i>taceres.</i>

(18) *Spero **fore, ut contingat id nobis.*** (Cic. *Tusc.* 1, 34)

Doufám, že se nám to podaří (dosl. ...že se stane, že se nám to podaří).

(19) *Numquam **putavi fore, ut supplex ad te venirem.*** (Cic. *Att.* 16, 16C, 1)

Nikdy jsem si nemyslel, že se na tebe obrátím s prosbou (dosl. ...že se stane, že k tobě přijdu jako prosebník).

Někdy se však tytéž prostředky uplatní i u sloves, která infinitiv futura vytvářet mohou, viz infinitiv přezentu ve větě (20).

(20) *...ad eum legati veniunt, qui **polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare.*** (Caes. *Gall.* 4, 21, 5)

...přichází k němu vyslanci, aby slíbili, že dají rukojmí a podrobí se moci národa římského.

Po slovese *meminisse* „pamatovat si“ se používá infinitiv přítomného (21) i infinitiv dokonavého (22). Oba mohou sloužit k vyjádření vzpomínek na minulost (tj. vyjadřovat předčasnost). Zejména v archaické latině převažuje infinitiv přítomného, v klasické latině se vlivem konstrukcí jiných sloves objevuje častěji i infinitiv dokonavého. Infinitiv dokonavého může také zdůrazňovat dokončenost děje nebo vyjadřovat, že se nejedná o osobní vzpomínku mluvčího.²⁰ Současnost se vyjadřuje infinitivem přítomného jako u ostatních sloves (23).

- (21) *Tum me regem appellari a vobis meminī: nunc tyrannum vocari video.* (Liv. 34, 31, 13)
Pamatuji si, že tehdy jste mě nazývali králem. Teď vidím, že mě označujete za tyrana.
- (22) *Fabianum, cum in senatum testis esset inductus, erubuisse meminī...* (Sen. *epist.* 11, 4)
Pamatuji si, že Fabianus zrudl, když byl do senátu přiveden jako svědek...
- (23) *Nunc uxorem me esse meministi tuam?* (Plaut. *Asin.* 926)
Teď víš, že jsem tvoje žena?

Překlad akuzativu s infinitivem

Akuzativ s infinitivem se do češtiny nejčastěji překládá vedlejšími větami předmětovými nebo podmětovými. Má-li oznamovací význam, obvykle se používá vedlejší věta se spojkou „že“. Po některých predikátech (např. *tempus est* „je čas“, *utile est* „je užitečné“) se však používá také věta s „aby“. V některých případech (např. po slovesech smyslového vnímání) lze použít infinitivní konstrukci (např. „Viděli jsme ho přicházet.“) nebo vedlejší větu s „jak“ (např. „Viděli jsme ho, jak přichází.“).

Akuzativ s infinitivem versus prostý infinitiv

Zejména po neosobních predikátech je akuzativ s infinitivem zdánlivě totožný s prostým infinitivem, který řídí přímý předmět. Obě konstrukce jsou však ve skutečnosti odlišné. Zatímco u akuzativu s infinitivem je jméno v akuzativu podmětem infinitivu, u prostého infinitivu se jedná o předmět. Rozlišit předmět od podmětu je možné na základě významu věty. Příkladem jsou věty (24) až (27). Akuzativy *nos* (24) a *illam* (25) musí být podmětem infinitivu. U *illam* je např. rozhodující kombinace s pasivním infinitivem *dividi*, který nemůže řídit předmět v akuzativu. Akuzativy *maiora* (26), *epigrammata a librum* (27) nemohou být podmětem sloves *conari* a *scribere*, která obvykle vyžadují životný podmět.

- (24) *Sed nos tempus est huius libri facere finem...* (Nep. *Hann.* 13, 4)
Je čas, abychom skončili tuto knihu...
- (25) *...philosophiam in partes, non in frustra, dividam. Dividi enim illam, non concidi, utile est.* (Sen. *epist.* 89, 2)
...filozofii rozdělím na části, ne na malé kousky. Je totiž užitečné ji rozdělit, ne rozkouskovat. (dosl. Je užitečné, aby filosofie byla rozdělena, ne rozkouskována).

²⁰ Traina (1993, s. 286–287).

- (26) *Tempus est iam maiora conari.* (Liv. 6, 18, 12)
Je čas pokusit se o větší věci.
- (27) *Facile est epigrammata belle / scribere, sed librum scribere difficile est.* (Mart. 7, 85, 3–4)
Je snadné psát dobře epigramy, ale je těžké psát knihu.

V překladu do češtiny se však rozdíl mezi oběma konstrukcemi mohou stírat, viz překlad věty (25).

Akuzativ s participiem prézentu

Po slovesech smyslového vnímání (např. *videre, audire*) a slovesech s významem „líčit, popisovat“ (např. *inducere, facere, fingere,...*) se vedle akuzativu s infinitivem objevuje také konstrukce akuzativu s participiem prézentu aktiva. Participium zde funguje jako doplněk.

V případě sloves smyslového vnímání se někdy uvádí, že akuzativ s participiem zdůrazňuje bezprostřední smyslový vjem, kdežto akuzativ s infinitivem pouze konstatuje, že se nějaký děj odehrává. Rozdíl ve významu však nemusí být vždy patrný.²¹

- (28) *Sed quis hic est, quem astantem video ante ostium?* (Plaut. *Bacch.* 451)
Ale kdo je ten, koho vidím stát před dveřmi?
- (29) *Sed exeuntem filium video meum.* (Plaut. *Merc.* 961)
Ale já vidím, že můj syn odchází. / Vidím svého syna odcházet.

U sloves s významem „líčit, popisovat“ jsou konstrukce s infinitivem a participiem prézentu synonymní.

- (30) *Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poetae, numquam inducunt deplorantem caecitatem suam; at vero Polyphemum Homerus (...) cum ariete etiam conloquentem facit eiusque laudare fortunas,...* (Cic. *Tusc.* 5, 39, 115)
A proto básníci nikdy nepíší, že Teiresiás, kterého líčí jako moudrého, naříká nad svojí slepotou; Homér naproti tomu líčí Polyféma, jak si povídá s beranem a jak vychvaluje jeho úděl...

21 Viz Tarrío Ruiz (2009, s. 480).

Akuzativ s infinitivem vyjadřující vysvětlení

Akuzativ s infinitivem může mít vysvětlovací význam a vztahovat se k předcházejícímu substantivu, adjektivu, zájmenu či adverbiu *sic, ita* „tak“ apod. Vysvětlovací akuzativ s infinitivem se vyskytuje po jménech, která patří do stejných sémantických skupin jako řídící predikáty (31). Vztahuje-li se k zájmenu (32) nebo adverbiu, bývá ve větě hlavní některý z predikátů řídících akuzativ s infinitivem. Jedná se o prostředek ke zdůraznění děje vyjádřeného akuzativem s infinitivem.

- (31) ...*litterae ab urbe allatae sunt naves onerarias* (...) *a classe Punica* (...) *captas esse*.
(Liv. 22, 11, 6)
...z Říma přišel dopis, že nákladní lodě byly zajaty punským loďstvem.
- (32) *Illud cognosces profecto, mihi te neque cariores neque iucundiores esse quemquam*. (Cic. *fam.* 2, 3, 2)
Pochopíš jistě to, že nikdo mi není dražší ani milejší než ty.

Akuzativ s infinitivem s žádacím významem

Akuzativ s infinitivem s žádacím významem následuje po omezeném počtu predikátů, mezi které patří:

1. *velle* „chtít“; *nolle* „nechtít“; *malle* „raději chtít“; *cupere* „toužit“; *oportet* „je třeba“; *licet* „lze, je dovoleno“; *necesse est* „je nutné“; *opus est* „je třeba“;
2. *prohibere* „zabraňovat“; *cogere* „nutit“; *sinere* „dovolit“; *pati* „strpět, dovolit“;
3. *iubere* „přikazovat“; *vetare* „zakazovat“.

Slovesa z první skupiny mohou řídit prostý infinitiv (s předmětem nebo bez předmětu) i akuzativ s infinitivem. Po *velle, nolle, malle a cupere* se akuzativ s infinitivem používá v případě, že řídící sloveso a infinitiv mají odlišné podmínky. Jsou-li podmínky shodné, používá se prostý infinitiv. Po neosobních slovesech *oportet, licet, necesse est a opus est* má prostý infinitiv „neosobní“ význam (např. „(Ono) je třeba pracovat.“) a nemá vlastní předmět, kdežto v akuzativu s infinitivem infinitiv vlastní předmět má (např. „Je třeba, aby on pracoval.“). Příklady jsou uvedeny v následující tabulce:

Prostý infinitiv	Akuzativ s infinitivem
(33) ... <i>nec vivere nec mori volumus</i> ... (Sen. <i>epist.</i> 74, 11) ...nechceme ani žít ani zemřít...	(34) <i>Enim volo te adesse</i> . (Plaut. <i>Persa</i> 612) Chci totiž, abys tu byl.
(35) ... <i>eruditus volebat videri</i> . (Sen. <i>epist.</i> 27, 5) Chtěl vypadat jako vzdělanec.	(36) ... <i>nolo tibi molestos esse nos</i> . (Plaut. <i>Pseud.</i> 714) ...nechci, abychom ti byli na obtíž.
(37) <i>Crassum hic volebat imitari</i> ; <i>Cotta malebat Antonium</i> ... (Cic. <i>Brut.</i> 203) Ten chtěl napodobovat Crassa, Cotta raději Antonia...	(38) ... <i>ego vero ista dici nolo</i> . (Cic. <i>Att.</i> 9, 18, 1) ...já ale nechci, aby se to říkalo.
(39) <i>Non oportet id facere, quod populus</i> . (Sen. <i>epist.</i> 122, 9) Není třeba dělat to, co dělají ostatní lidi.	(40) ... <i>me ad vos venire oportet</i> ... (Cic. <i>fam.</i> 14, 3, 5) ...je třeba, abych k vám přišel...
(41) ... <i>numerare omnes non est necesse</i> . (Cic. <i>Verr.</i> II 2, 156) ...není nutné všechny vypočítávat.	(42) <i>Nec vero necesse est quemquam a me nominari</i> ... (Cic. <i>Phil.</i> 2, 1) Není však nutné, abych někoho jmenoval...

U neosobních sloves se vedle akuzativu s infinitivem vyskytuje také konstrukce s dativem a infinitivem (43), (44). Např. po *necesse est* se mohou objevit následující konstrukce: *necesse est id dicere* „je nutné to říct / musí se to říct“, *necesse est me id dicere* „je nutné, abych to řekl já / já to musím říct“ a *mihi necesse est id dicere* „musím to říct“. K dativu u slovesa *licet* se někdy vztahuje adjektivum, které se s ním obvykle shoduje, není to však pravidlem.

(43) *Nihil necesse est mihi de me ipso dicere*... (Cic. *Cato* 30)

Nemám zapotřebí o sobě něco říkat...

(44) *Licuit esse otioso Themistocli*... (Cic. *Tusc.* 1, 15, 33)

Themistoklés se nemusel účastnit veřejného života...

Kromě infinitivních konstrukcí řídí některé z těchto predikátů i konjunktivní větu (viz kapitolu *Obsahové věty žádací*).

Také po slovesech z druhé, případně i ze třetí skupiny mohou následovat spojkové věty. V klasické latině se častěji vyskytuje zejména spojková věta s *ne* nebo *quominus* po slovese *prohibere* (viz *Věty zabraňovací*).

Překlad

Do češtiny se žádací akuzativ s infinitivem obvykle překládá větou s „aby“ nebo pomocí infinitivu či infinitivní konstrukce, je-li to možné. Příkladem jsou následující věty:

<i>Volo te tacere.</i>	Chci, abys mlčel.	–
<i>Iussit me tacere.</i>	Přikázal mi, abych mlčel.	Přikázal mi mlčet.
<i>Necesse est te tacere.</i>	Je nutné, abys mlčel.	Musíš mlčet.

Infinitiv

V žádacích infinitivních větách se používají především infinitivy přítomného aktiva nebo pasiva (tj. infinitivy pro současnost), protože žádost směřuje svým významem do přítomnosti nebo budoucnosti. Po některých predikátech, např. po *velle*, *nolle*, *malle* nebo *necesse est*, se může vyskytnout i infinitiv perfekta. Věta však v takovém případě získává jiné významové odstíny.

Jak bylo zmíněno v kapitole *Čas, způsob a vid*, slovesa *velle*, *nolle*, *malle* vyjadřují v kombinaci s infinitivem perfekta přání ohledně (ne)realizace nějakého děje. Přání se na rozdíl od žádosti může vztahovat k minulosti a vyjadřovat nesplněná přání, lítost apod. (45) (srov. „Chtěl bych/přál bych si, aby se to nikdy nebylo stalo.“). Přání týkající se budoucnosti je obvykle vyjádřeno infinitivem přítomného aktiva, který tedy může vyjadřovat jak žádost, tak přání. Vzácněji se může i ve vztahu k budoucnosti objevit infinitiv perfekta pro zdůraznění dokončenosti děje (46).

- (45) *Tum ego „Quam vellem,“ inquam, „petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse! Sed veritus sum,...*“ (Cic. *Att.* 10, 4, 10)

Tehdy jsem řekl: „Jak bych chtěl / si přál, abych ho byl poprosil o to, čeho – jak slyším – dosáhl Filip! Ale bál jsem se,...

- (46) *Illud tamen te esse admonitum volo, (...) ut (...) te a verborum libertate seiungas...* (Cic. *Cael.* 8)

Ale přece chci, aby se ti dostalo napomenutí v tom, (...) aby (...) ses vyvaroval příliš volného nakládání se slovy...

Následuje-li infinitiv perfekta po *necesse est* nebo *oportet*, jedná se o prostředek pro vyjádření tzv. jistotní modality (47). Mluvčí vyjadřuje vysokou míru jistoty s tvrzením obsaženým ve větě (srov. české věty „Určitě to tak bylo;“ „To musel udělat určitě on, protože nikdo jiný tady nebyl.“). Infinitiv přítomného aktiva po *necesse est* nebo *oportet* může mít jak žádací (48), tak jistotně modální význam (49). Význam věty a kontext obvykle umožní rozlišit, o jaký význam se jedná.

- (47) *Si iniuriam accepi, **necesse est factam esse**; si est facta, **non est necesse accepisse me**.* (Sen. dial. 2, 7, 6)
Jestliže se mi stala křivda, musela se stát. Jestliže se však stala křivda, nemusela se nutně stát mně.
- (48) *Quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque **necesse est paulum commorari**.* (Cic. Q. Rosc. 28)
Protože se tu na chvíli zastavil on, i já se musím chvíli zdržet.
- (49) *Quodsi virtutes sunt pares inter se, paria **esse etiam vitia necesse est**.* (Cic. parad. 3, 21)
Jestliže jsou si ctnosti mezi sebou rovný, musí si být rovný i neřesti.

Akuzativ s infinitivem po slovesech *iubere, vetare, prohibere, sinere, cogere* (a rovněž *pati* ve významu „dovolit“) má žadáci význam, a proto se používá pouze infinitiv přítomnosti. Pozornost se věnuje zejména infinitivním konstrukcím po *iubere* a *vetare*, které jsou někdy označovány jako vazby po slovesech *iubeo* a *veto*. Stejně konstrukce se však vyskytují i po ostatních slovesech. Pravidla pro použití infinitivů jsou uvedena v následujícím přehledu:²²

Rod slovesa <i>iubere, vetare</i>	Osoba, které se přikazuje	Infinitiv	Předmět slovesa v infinitivu	Příklad
aktivum	+ (ak.)	prítomnosti aktiva	+ (ak.) / –	<i>Iubeo te tacere.</i> <i>Iubeo te libros legere.</i>
aktivum	–	prítomnosti pasiva	+ (ak.) / –	<i>Iubeo taceri.</i> <i>Iubeo libros legi.</i>
pasivum	+ (nom.)	prítomnosti aktiva	+ (ak.) / –	<i>Iubeor taceri (a patre).</i> <i>Iubeor libros legere (a patre).</i>
pasivum	–	prítomnosti pasiva	+ (nom.) / –	<i>Iubetur taceri (a patre).</i> <i>Libri iubentur legi (a patre).</i>

Odlišnost od infinitivních konstrukcí po některých jiných slovesech (např. *cupere* nebo *dicere*) je způsobena tím, že slovesa jako *iubere* a *vetare* jsou trojvalenční (tj. mají tři povinné pozice „někdo – přikazovat / zakazovat – někomu – něco“). Akuzativ obsazuje pozici „někomu“ a infinitiv pozici „něco“, tedy *iubeo* || *te* || *tacere*.

Naopak po dvojvalenčních slovesech typu *dicere*²³ nebo *cupere* se akuzativ s infinitivem jako celek nachází na pozici „něco“, tedy *dicō* || *eum tacere*, *cupio* || *eum tacere*.

22 Pro větší názornost jsou do přehledu zahrnuty i konstrukce se slovesem *iubere* (*vetare*) v pasivu, které patří mezi konstrukce nominativu s infinitivem. Symbol „+“ vyjadřuje přítomnost daného výrazu ve větě, symbol „–“ jeho nepřítomnost.

23 Dativ (někomu) po *dicere* není pro smysl věty nezbytný.

Nominativ s infinitivem

Nominativ s infinitivem má funkci podmětu a následuje po slovesech v pasivu. Má většinou oznamovací význam, v žadacím významu se vyskytuje zejména po slovesech *iubere* a *vetare* (viz výše). Je řízen predikáty stejných sémantických skupin jako akuzativ s infinitivem s výjimkou sloves vyjadřujících city (*verba affectuum*). Obvykle však následuje pouze po omezeném počtu sloves, mezi která patří:

- *videre, audire*
- *dicere, tradere, nuntiare, ferre*
- *existimare, putare, habere, credere, iudicare, reperire, invenire*

Méně často se však mohou vyskytnout také další slovesa, např. *scribere*. Pasivní sloveso *videri* řídicí nominativ s infinitivem má obvykle význam „zdát se“ a slovesa *tradi* a *ferri* jsou synonymní s *dici*.

V latině se na rozdíl od češtiny používá osobní konstrukce. Řídící sloveso se shoduje s nominativním podmětem infinitivu, který však nemusí být vyjádřen (obvykle se např. nevyjadřují osobní zájmena). Jména, která se vztahují k podmětu v nominativu, se s ním shodují v pádě a je-li to možné, rovněž v rodě a čísle.

Dicor nihil facere.

Videmur nihil facere.

Pater dicitur nihil facere.

Videmur id adepti esse.

Diceris iusta esse.

Diceris scriptor bonus esse.

Říká se, že (já) nic nedělám.

Zdá se, že (my) nic neděláme.

Říká se, že otec nic nedělá.

Zdá se, že (my) jsme toho dosáhli.

Říká se, že (ty) jsi spravedlivá.

Říká se, že (ty) jsi dobrý spisovatel.

V nominativu s infinitivem se mohou objevit všechny infinitivy, které má latina k dispozici. Participium perfekta pasiva a futura aktiva se shoduje s podmětem v nominativu.

<i>Videris</i>	Zdá se,	<i>verum dicere.</i>	<i>laudari.</i>	současnost
<i>Videberis</i>	Bude se zdát,	že říkáš pravdu.	že jsi chválen(a).	
<i>Videbaris</i>	Zdalo se,	<i>verum dixisse.</i>	<i>laudatus(a) esse.</i>	předčasnost
<i>Visus es</i>	Zdalo se,	že jsi řekl(a) pravdu.	že jsi byl(a) pochválen(a).	
		<i>verum dicturus(a) esse.</i>	<i>laudatum iri.</i>	následnost
		že řekneš pravdu.	že budeš (po)chválen(a).	

Překlad do češtiny

Nominativ s infinitivem se do češtiny obvykle překládá podmětnou větou se spojkou „že“. Nominativ s infinitivem následující po slovesech s významem „říkat“ (*dici, tradi, ferri,...*) v přítomnosti lze přeložit také jednoduchou větou s výrazy „prý“, „údajně“ apod., má-li být vyjádřen určitý odstup mluvčího od podávané informace (50).

- (50) **Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia,...** (Cic. *Cluent.* 9)

Říká se, že Cluentius podplatil soud... / Cluentius prý podplatil soud...

Při překladu do češtiny je někdy vhodné volit jiné výrazové prostředky než pasivní sloveso (51).

- (51) *Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia.* (Cic. *Verr.* I, 43)

Lidé si myslí, že už u soudů není žádná přísnost ani svědomitost a že už vlastně ani žádné soudy nejsou.

Konstrukce po některých slovesech

Videri

Sloveso *videri* se často pojí s dativem označujícím osobu, které se něco zdá (např. *mihi videtur* „zdá se mi, že on/ona/ono“), viz (52). Dativ se může objevit i v případě, že odkazuje na stejnou osobu jako podmět slovesa *videri* (např. *mihi videor* „zdá se mi, že já“), viz (53).

- (52) *Summe haec omnia mihi videntur esse laudanda.* (Cic. *div. in Caec.* 57)

Zdá se mi, že toto všechno je třeba velice chválit.

- (53) *...nunc mihi loquax esse videor.* (Cic. *fam.* 11, 24, 1)

... teď se mi zdá, že moc mluvím.

V některých případech se však sloveso *videri* vyskytuje pouze v neosobní konstrukci, tedy ve tvaru 3. osoby singuláru. Dochází k tomu v následujících případech:

- *videri* má význam „zdá se vhodné“ (54);
- *videri* se pojí s adjektivem typu *turpe, utile, idoneum* (tedy např. *utile videtur* „zdá se užitečné“), viz *rectius visum est* (55) a *optimum visum est* (56);

- po *videri* následuje infinitiv s neosobním významem (např. *accidere* „stát se“, *interesse* „záležet“);
- věta má povahu vsuvky (např. *ut videtur* „jak se zdá“).

Neosobní sloveso *videri* může řídit buď prostý infinitiv (54), nebo akuzativ s infinitivem (55), (56).

- (54) *Nunc autem mihi est visum de senectute aliquid ad te conscribere.* (Cic. *Cato* 1)
Teď se mi zdálo vhodné napsat ti něco o stáří.
- (55) *Patribus rectius visum est dictatorem a consule dici comitiorum habendorum causa.* (Liv. 22, 33, 11)
Senátorům se zdálo lepší, aby konzul jmenoval za účelem konání sněmu diktátora.
- (56) *Itaque optimum visum est ad Hannibalem mitti legatos...* (Liv. 24, 2, 5)
Proto se zdálo nejlepší, aby byli k Hannibalovi vysláni poslové...

Ve spojení s modálními slovesy následuje po *videri* osobní konstrukce (např. *possum videri* „může se zdát, že já“), viz (57).

- (57) ...[sc. Cato] *esse quam videri bonus malebat...* (Sall. *Catil.* 45, 5)
...[Cato] chtěl raději být dobrý, než se jím zdát...

Slovesa dicere, tradere, nuntiare

Pasivní slovesa *dicere*, *tradere*, *nuntiare* někdy neřídí očekávaný nominativ s infinitivem, ale akuzativ s infinitivem. Pasivní tvary jsou ve 3. osobě singuláru, mají neosobní význam a obvykle vykazují jednu z následujících charakteristik:

- jsou ve „složeném“ tvaru, např. *nuntiatum est* (58), *dicendum est* (59), *traditum est* (60);
- pojí se s modálními slovesy, viz např. *dici potest* (61). V tomto ohledu se liší od *videri*.

- (58) *Nam mihi et scriptum et nuntiatum est te in febrim subito incidisse.* (Cic. *fam.* 14, 8, 1)
Bylo mi písemně i ústně oznámeno, že jsi náhle dostal horečku.
- (59) *Ubi tyrannus est, ibi (...) dicendum est plane nullam esse rem publicam.* (Cic. *rep.* 3, 43)
Kde je samovládce, tam je třeba říct, že už stát vůbec neexistuje.
- (60) *Traditum est etiam Homerum caecum fuisse...* (Cic. *Tusc.* 5, 39, 114)
Říká se, že i Homér byl slepý...

(61) Vereque **dici potest** magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. (Cic. leg. 3, 2)

Vskutku lze říct, že úředník je mluvící zákon a zákon že je němý úředník.

Jedná se však o tendenci, nikoliv o všeobecně platné pravidlo.

OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SPOJKOVÉ

Obsahové oznamovací věty mohou mít také podobu spojkových vět s *ut* (*non*), *quod* a *quin*. Jejich použití je omezeno na některé predikáty nebo skupiny predikátů. Některé z nich mohou řídit jak spojkovou větu, tak akuzativ s infinitivem. Akuzativ s infinitivem je v takovém případě univerzálnějším vyjadřovacím prostředkem a má méně specifický význam. Na rozdíl např. od věty s *quod* však není schopen vyjádřit některé modální a významové odstíny, jejichž nositelem je sloveso v určitém tvaru.

Věty s *quod*

Spojka *quod* má význam „že“, negace se vyjadřuje pomocí **záporky *non*** nebo záporných zájmen a příslovcí (*nemo* „nikdo“, *nihil* „nic“, *numquam* „nikdy“,...). Obsahové věty s *quod* se používají po následujících skupinách predikátů:

Predikáty vyjadřující city (*verba affectuum*)

- *gaudere, laetari* „radovat se“; *dolere, maerere* „rmoutit se, mít z něčeho smutek, zármutek“; *irasci* „hněvat se, zlobit se“; *suscensere* „být našťvaný“;
- *me paenitet* „litovat něčeho“; *me pudet* „stydět se za něco“;
- *molestae, aegre ferre* „těžce něco nést“; *aequo animo ferre* „nést něco s klidem“;
- *(con)queri* „stěžovat si, naříkat“; *gloriarī* „chlubit se“; *(ad)mirari* „divit se“, „obdivovat“;
- *gratum est* „je milé“; *iucundum est* „je příjemné“; *molestum est* „je obtížné“ apod.

Po predikátech vyjadřujících city se používá také akuzativ s infinitivem. Po predikátech *mirari* a *mirum (est)* se vyskytuje také věta vedlejší se spojkou *si*, která má význam „že“.

Predikáty vyjadřující chválu, nadávání, díky, žalobu, odsouzení

- *laudare* „chválit“; *vituperare* „kárát, nadávat“; *reprehendere* „kárát“; *obicere* „vyčítat“; *obiurgare* „kárát“;
- *accusare* „obviňovat, (ob)žalovat“; *criminari* „obviňovat“; *damnare, condemnare* „odsoudit“;

- *ignoscere* „odpustit“; *gratias agere* „děkovat“; *gratiam habere* „být vděčný“; *errare* „mýlit se, chybovat“.

Predikáty z této skupiny mohou rovněž řídit také akuzativ s infinitivem, který se však na rozdíl od sloves vyjadřujících city používá spíše výjimečně.

Predikáty doplněné o hodnotící výrazy

Jedná se zejména o *facere* „dělat“ a predikáty s významem „stát se“, ale i o některé jiné. Věta hlavní vždy obsahuje hodnotící výrazy, např.:

- *bene, male, recte, prudenter* atd. *facere* „dobře, špatně, správně, rozumně atd. dělat“;
- *bene, male, (per)opportune, (per)commode, (per)incommode fit, accidit, evenit* „dobře, špatně, vhod, nevhod se děje, stává, že“.

Nevyskytují-li se ve větách s *facere, accidit, evenit, fit* hodnotící adverbia, používá se po těchto predikátech spojková věta s *ut (non)* „že (ne)“, viz níže. Věta s *ut* se objevuje také v případě, že je ve větě jiné než hodnotící adverbium (např. *repente* „náhle“, *saepe* „často“, *casu* „náhodou“, *libenter* „rád“ apod.).

Predikáty s významem „přidat“, „opomíjet něco“

- *accedit* „(k tomu) přistupuje, že“; *praeterire* „opomíjet, nezmiňovat, že“; *addere* „připojovat, že“; *(o)mittere* „opomíjet, nezmiňovat“ atd.

Po *accedit* se používá bez rozdílu ve významu věta s *quod* i věta s *ut*. Po predikátech typu *addere* může následovat vedle spojkové věty také akuzativ s infinitivem.

Způsoby ve větách s *quod*

V obsahových větách s *quod* se vyskytuje indikativ i konjunktiv.

Indikativ

Používá se indikativ všech časů, děj ve větě vedlejší se podává jako „objektivní“ skutečnost.

- (62) ***Bene facis, inquit, quod me adiuvas...*** (Cic. *fin.* 3, 4, 16)

Děláš dobře, že mi pomáháš...

- (63) ***...quod bene cogitasti aliquando, laudo; quod non indicasti, gratias ago; quod non fecisti, ignosco.*** (Cic. *Phil.* 2, 34)

...chválím, že jsi měl alespoň někdy dobrý úmysl, děkuji ti, že jsi to neprozradil, odpouštím, že jsi to neudělal.

- (64) **Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo...** (Cic. Att. 15, 2, 4)
Mám radost, že ti první kniha Tuskulských hovorů dodává síly...
- (65) **Accedebat huc, quod iam in concilio Haeduorum Dumnorix dixerat sibi a Caesare regnum civitatis deferri.** (Caes. Gall. 5, 6, 2)
K tomu přistupovalo také to, že Dumnorix už na sněmu Haeduů řekl, že mu Caesar nabízí vládu nad obcí.

Konjunktiv

Ve větách s *quod* se vedle indikativu může objevit také **konjunktiv podle souslednosti časů**. Tento konjunktiv bývá označován jako tzv. **konjunktiv cizího mínění**. Mluvčí pomocí něj dává najevo určitý odstup od podávané informace. Může se jednat např. o **názor někoho jiného**, o **zprostředkovanou informaci** apod. Mluvčí může pomocí konjunktivu také naznačovat, že se jedná pouze o jeho osobní názor. Při překladu do češtiny se často používá výraz „prý“, případně „údajně“ apod.

- (66) **Accusat eos, quod eiusmodi de se sermones habuerint,...** (Cic. Verr. II 5, 102)
Obviňuje je, že prý o nich vedli takové řeči,...
- (67) **Caesar questus, quod (...) bellum sine causa intulissent, ignoscere imprudentiae dixit obsidesque imperavit.** (Caes. Gall. 4, 27, 5)
Caesar si stěžoval, že prý bez důvodu začali válku, a řekl, že jim ten nerozum odpouští, a nařídil jim dát rukojmí.

Věta s konjunktivem má tedy speciální významový odstín, který nemůže být vyjádřen ani indikativní větou s *quod* ani pomocí akuzativu s infinitivem, pokud ho daný predikát může řídit. Příkladem použití všech tří zmiňovaných možností po jednom predikátu jsou věty (68)–(70). V některých kontextech je sice použití konjunktivu nepravděpodobné či nemožné (např. **Queruntur, quod nati sint* „Stěžují si, že se prý narodili.“), často však záleží na mluvčím, jaký význam chce vyjádřit, nikoliv na „objektivní“ situaci v reálném světě.

- (68) **Quam multi, quod nati sunt, queruntur.** (Sen. benef. 1, 1, 11)
Jak mnoho lidí nařiká, že se narodili.
- (69) **Multo etiam gravius, quod sit destitutus, queritur.** (Caes. Gall. 1, 16, 6)
Mnohem více si stěžuje, že prý byl opuštěn.
- (70) **Et queruntur quidam Epicurei, (...) me studiose dicere contra Epicurum.** (Cic. Tusc. 3, 21, 50)
Někteří Epikurejci si stěžují, že mluvím proti Epikúrovi zaujatě.

Věta s *quod* vyjadřující vysvětlení

Stejně jako akuzativ s infinitivem, může mít i věta s *quod* vysvětlovací význam a vztahovat se k substantivu, zájmenu nebo adverbium. Vyskytuje se také po spojeních typu *ex (ab, de) eo quod; eo quod; ea re, quod* „na základě toho že“, „tím, že“ (71), *nisi quod* „leđa to, že“ (72) apod., případně samostatně ve významu „to, že“ (73). Někdy je ve větě řídicí přítomen predikát uvozující větu s *quod* (74), není to však podmínkou.

- (71) *Mihi quidem videntur homines hac re maxime bestiis praestare, quod loqui possunt.* (Cic. *inv.* I, 5)
Zdá se mi, že lidé nejvíce vynikají nad zvířaty tím, že umí mluvit.
- (72) *Inter insaniam publicam et hanc, quae medicis traditur, nihil interest nisi quod haec morbo laborat, illa opinionibus falsis.* (Sen. *epist.* 94, 17)
Mezi kolektivním šílenstvím a tím, které se léčí u lékařů, není žádný rozdíl vyjma toho, že to druhé je důsledkem nemoci, kdežto to první je důsledkem nesprávných názorů.
- (73) *...hoc scio, quod scribit nulla puella tibi.* (Mart. 11, 64, 2)
...ale vím to, že tobě žádná dívka nepíše.
- (74) *Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari...* (Cic. *Att.* 7, 8, 5)
Je mi ale velmi nemilé to, že se má Caesarovi zaplatit...

Jiné konstrukce po predikátech řídicích větu s *quod*

Typickým rysem vět s *quod* po všech uvedených predikátech je vyjádření postoje k nějaké již známé skutečnosti. Důraz tedy není kladen na sdělení informace obsažené ve větě vedlejší, ale na vyjádření postoje k této informaci. Protiklad mezi důrazem na hodnocení a sdělení informace samotné lze pozorovat např. u vět typu *bene accidit, quod* v porovnání s větami s *accidit, ut*. Zatímco ve větě (75) je nositelem nejdůležitější informace adverbium *perincommode*, ve větě (76) je to skutečnost, že nastal úplněk.

- (75) *Sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti.* (Cic. *Att.* 1, 17, 2)
Stalo se ale velmi nevhod, že jsi ho nikde neviděl.
- (76) *Eadem nocte accidit, ut esset luna plena...* (Caes. *Gall.* 4, 29, 1)
Téže noci se stalo, že byl úplněk...

Přehled různých konstrukcí po predikátech řídících větu s *quod*

Po některých predikátech řídících větu s *quod* se může vyskytnout i akuzativ s infinitivem a věty uvozené spojkami *ut*, *si*, *quia* a *cum*. Ve větší míře se uplatňuje zejména akuzativ s infinitivem. Věty se *si*, *quia* a *cum* jsou okrajové a nacházejí se na pomezí mezi obsahovými větami a jinými typy vět.

Akuzativ s infinitivem: např. po slovesech vyjadřujících city, predikátech s významem „přidat“ nebo „opomíjet“.

- (77) ...*moleste tuli te senatui gratias non egisse*... (Cic. *fam.* 10, 27, 1)
...těžce jsem nesl, že jsi senátu nepoděkoval...

Věta s *ut*: po *accedit*; po slovesech typu *fit*, *accidit* pouze v případě, že ve větě není obsaženo hodnotící adverbium.

- (78) *Ad Appi Claudii senectutem accedebat etiam, ut caecus esset*... (Cic. *Cato* 16)
Ke stáří Apia Claudia se přidávalo ještě to, že byl slepý...

Věta se *si*: zejména po *mirari*, *mirum (est)*, nachází se na pomezí mezi obsahovými a podmínkovými větami.

- (79) ...*nec mirum, si eius utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat*. (Cic. *Quinct.* 18)
...není divu, že se řídil radou toho, v jehož pomoc věřil.

Věta s *cum*: má časový nebo příčinný významový odstín.

- (80) *Mirari soleo, cum video aliquos tempus petentes et eos, qui rogantur, facillimos*. (Sen. *dial.* 10, 8, 1)
Obvykle se divím, když vidím, jak někteří lidé prosí o čas a jak jim vycházejí vstříc ti, na které se obracejí.

Věta s *quia*: např. po slovesech vyjadřujících city, chválu, díky atd., nachází se na pomezí s větami příčinnými.

- (81) ...*scribit secum Titinium et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset*... (Cic. *Att.* 10, 3a, 2)
...píše, že si mu Titinius a Servius stěžovali, že prý jim neodpustil to, co mě...

Vývoj vět s *quod*

Věty s *quod* se v pozdější latině šíří na úkor akuzativu s infinitivem i po *dicere* a obdobných predikátech. Vedle *quod* se objevuje i spojka *quia*, protože obsahové věty s *quod* jsou např. po slovesech vyjadřujících city významově blízké větám příčinným. Na šíření vět s *quod* se podílelo více faktorů, mezi které patří vliv vět s *quod* s vysvětlovacím významem, vliv řečtiny a překladů biblických textů z řečtiny do latiny.

Věty s *ut (non)*

Oznamovací význam může mít také věta se spojkou *ut*. Negace se vyjadřuje pomocí záporky *non* nebo záporných zájmen a příslovcí (*nemo* „nikdo“, *nihil* „nic“, *numquam* „nikdy“,...). Spojka *ut* se překládá jako „že“, ale také jako „aby“, pokud to význam věty vyžaduje. Věty s *ut (non)* mohou být řízeny těmito skupinami predikátů:

Predikáty s významem „stát se“ a „způsobovat“

- *fit, accidit, incidit, evenit, contingit, est* „stává se“
- *fieri (non) potest* „(ne)může se stát, je (není) možné“
- *facere, efficere, perficere* „způsobovat (že/aby)“, *impetrare* „dosáhnout (že/aby)“
- *facere (non) possum* „(ne)můžu způsobit“

Mají-li tyto predikáty význam uvedený ve výčtu, nevyskytuje se po nich akuzativ s infinitivem. *Est* ve významu „stát se“ se používá zejména ve tvaru infinitivu futura *futurum esse* nebo *fore* a využívá se v opisných konstrukcích.

Predikáty vyjadřující důsledek nebo logický závěr

Tyto predikáty vyjadřují často logický závěr plynoucí z předchozí argumentace apod. a může po nich následovat také akuzativ s infinitivem.

- *efficitur, sequitur* „(z toho) plyne“
- *apparet* „je zjevné“
- *efficere* „vyvozovat (závěr)“

Neosobní predikáty

Jedná se o aktivní i pasivní slovesa s neosobním významem a o predikáty tvořené adjektivem nebo substantivem se sponovým slovesem, např.:

- *mos est* „je zvykem“; *consuetudo est* „je zvykem“; *tempus est* „je čas (aby)“; *vitium est* „je chyba (aby)“;
- *reliquum est, relinquitur, restat* „zbývá“; *satis est* „stačí (že/aby)“;
- *consentaneum est* „sluší se, je rozumné, je logické“;
- *optimum est* „je nejlepší (že/aby)“; *rectum est* „je správné (že/aby)“; *verum est* „je správné“; *(non) veri simile est* „je (není) pravděpodobné (že/aby)“; *incredibile est* „je neuvěřitelné“;
- *meum est* „je mou vlastností (že/aby)“; *alicuius est* „je něčí vlastností (že/aby)“; *proprium est* „je vlastností (že/aby)“;
- *tantum abest* „tolik schází (aby)“;
- *accedit* „(k tomu) přistupuje“.

Po většině uvedených predikátů může následovat i akuzativ s infinitivem, výjimkou je např. *tantum abest*, které řídí pouze větu s *ut*. Může se lišit také četnost výskytu spojkové věty a infinitivní konstrukce. Údaje o konstrukcích používaných po jednotlivých predikátech jsou uvedeny ve slovníku nebo v podrobných gramatikách.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě vedlejší se používá vždy **konjunktiv**. Ve většině případů se jedná o **konjunktiv přezentu** po čase hlavním (82) – (85) a **konjunktiv imperfekta** po čase vedlejším (86), (87), a to pro vyjádření současnosti i následnosti.

- (82) *Ita fit, ut honesta vita beata vita sit.* (Cic. *fin.* 3, 8, 28)
Tak se stává, že čestný život je šťastný život.
- (83) *...potest fieri, ut fallar...* (Cic. *fam.* 13, 73, 2)
...je možné, že se mýlím / možná se mýlím...
- (84) *Sequitur, ut [sc. animalia] multo feliciora sint homine.* (Sen. *epist.* 74, 15)
Z toho plyne, že [zvířata] jsou mnohem šťastnější než člověk.
- (85) *Restat, ut omnes unum velint...* (Cic. *Marcell.* 32)
Zbývá, aby všichni chtěli to stejné,...

- (86) ...**accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flamininum consularem cenarent**,... (Nep. Hann. 12, 1)
...náhodou se stalo, že Prusiovi legáti večereli u bývalého konzula Tita Quintia Flaminina...
- (87) **Quibus est rebus effectum, ut tuto frumentum auxiliaque navibus ad eum subportari possent**. (Caes. civ. 3, 112, 6)
Tím bylo dosaženo toho, že k němu mohly být na lodích bezpečně dopraveny zásoby a pomocné jednotky.

Méně často se mohou objevit také konjunktivy pro předčasnost, tedy konjunktiv perfekta po čase hlavním (88) a konjunktiv plusquamperfekta po čase vedlejším. Předčasnost lze vyjádřit pouze v případě, že predikát ve větě hlavní takový význam umožňuje, např. *fieri potest* „je možné, (že se stalo)“. Konjunktiv perfekta se může vzácně vyskytnout i po čase vedlejším (89), tedy tzv. „samostatně“ podobně jako v účinkových větách (viz kapitolu *Věty účinkové*).

- (88) **Potest fieri, ut nulla ab iis** [sc. a dis] **divinatio generi humano tributa sit**. (Cic. div. 1, 10)
Je možné, že [bohové] lidem schopnost věštit vůbec nedali.
- (89) **Quae si ita sunt, fieri non potuit, ut P. Cornelius Ti. Sempronius consules fuerint, ad quos et principio oppugnationis legati Saguntini missi sint**... (Liv. 21, 15, 4)
A je-li tomu tak, nebylo možné, že Publius Cornelius a Tiberius Sempronius byli ti konzulové, ke kterým byli na začátku obléhání vysláni poslové ze Sagunta...

Další konstrukce

Některé z uvedených predikátů se v porovnání s ostatními vyznačují určitými zvláštnostmi. Jedná se zejména o *fieri non potest a facere non possum*, o *facere* či *efficere* a o *tantum abest*.

Fieri non potest, facere non possum

Pokud po záporném *fieri non potest* a *facere non possum* následuje záporná věta, může být uvozena buď spojkou **ut non** „že ne“, nebo spojkou **quin** „že ne“. Mezi větou s *ut non* a *quin* není významový rozdíl. Zápor ve větě hlavní i vedlejší vede ke kladnému významu celého souvětí, který je však v porovnání se souvětím s dvěma kladnými větami poněkud oslaben. Při překladu do češtiny lze volit souvětí s vedlejší větou nebo větou jednoduchou s výrazy vyjadřující vysokou míru jistoty (např. „určitě“). Je-li zápor pouze ve větě hlavní, je celkový význam souvětí záporný.

Přehled kombinací kladu a záporu po *fieri non potest a facere non possum*:

<i>Fieri non potest, ut veniat.</i> (90) Nemůže se stát / Není možné, že přijde / aby přišel. Určitě nepřijde.	<i>Facere non possum, ut veniat.</i> Nemůžu dosáhnout toho, aby přišel. Nepřimějí ho k příchodu. Určitě nepřijde.
<i>Fieri non potest, ut non / quin veniat.</i> (91), (92) Nemůže se stát, že nepřijde / aby nepřišel. Určitě přijde.	<i>Facere non possum, ut non / quin veniat.</i> (93), (94) Nemůžu způsobit, aby nepřišel. Nezabráním mu v příchodu. Určitě přijde.

- (90) ...*fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit.* (Sen. *epist.* 67, 5)
...není možné, aby byla nějaká věc dobrá a zároveň aby byla nežádoucí.
- (91) „*Non potest,*“ *inquit,* „*fieri,*“ *Theophrastus,* „*ut non vir bonus irascatur malis.*“ (Sen. *dial.* 3, 14, 1)
Theofrastos řekl: „Není možné, aby se dobrý člověk nezlobil na špatné lidi.“
- (92) *Fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur.* (Cic. *Verr.* II 5, 104)
Nemohlo se stát, aby Kleomenés nebyl ušetřen. / Kleomenés musel být ušetřen.
- (93) ...*non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistulam non mitteres,*... (Cic. *Att.* 11, 21, 1)
...nemohl jsi udělat, abys mi neposlal ten dopis... / ...nemohl jsi jinak, než mi poslat ten dopis... / ...musel jsi mi poslat ten dopis...
- (94) *Tamen facere non possum, quin cottidie [sc. litteras] ad te mittam...* (Cic. *Att.* 12, 27, 2)
Přesto nemůžu udělat, abych ti každý den neposlal [dopis]... / Každý den ti i tak musím poslat dopis...

Facere, efficere ut non / ne / ut ne

Zejména po slovesech *facere* a *efficere* ve významu „způsobit“ se kromě záporné věty *s ut non* (95) může vyskytnout i věta uvozená zápornou spojkou *ne* (96) a někdy také pomocí *ut ne* (97). Záporka *ne*, která je typická pro věty žádací, dodává větě významový odstín vůle a klade důraz na ovlivnění děje ve větě vedlejší.

- (95) *Effice, ut ego mortem non fugiam, vita me non effugiat.* (Sen. *epist.* 49, 10)
Dosáhni toho, abych neutíkal před smrtí a aby mi neutekl život.
- (96) *Eius belli fama effecit, ne se pugnae committerent Sappinates; moenibus armati se tutabantur.* (Liv. 5, 32, 4)
Zpráva o té válce způsobila, že Sappinátové nešli do bitvy, ale ozbrojení zůstávali za hradbami.
- (97) *Tu facis, ut spoliium ne sim,*... (Ov. *trist.* 1, 6, 7)
Ty působíš, že nejsem kořistí...

Tantum abest ut... ut

Predikát *tantum abest* „tolik schází, aby“ je někdy následován dvojicí vět s *ut*. První z nich je obsahová a vyjadřuje děj, který se neuskutečňuje. Druhá je účinková a obvykle vyjadřuje děj, který se naopak uskutečňuje.²⁴ Souvětí *tantum abest, ut... ut...* jako celek má tedy význam „tolik schází, aby (se to dělo)... že (se naopak děje něco jiného)“. Při překladu do češtiny je možné volit také jiné způsoby vyjádření, např. „vůbec... ale naopak“ apod.

- (98) ...**tantumque aberat, ut sua signa atque ordines et locum noscerent, ut vix ad arma capienda aptandaque pugnae conpeteret animus**,... (Liv. 22, 5, 3)
...tolik scházelo, aby poznávali odznaky svého oddílu, svoje šiky a místo, že sotva byli schopni se chopit zbraní a připravit je k boji...

Někdy se může místo druhé věty s *ut* vykytovat pouze volně přiřazená věta s indikativem (99).

- (99) **Itaque tantum afuit, ut inflammares nostros animos, somnum isto loco vix tenebamus**. (Cic. Brut. 278)
A tak tolik chybělo, abys nás zaujal, že jsme u toho usínali.

Věta s ut vyjadřující vysvětlení

Věty s *ut* mohou mít vysvětlovací význam a vztahovat se k adjektivu, substantivu nebo zájmenu (100). V porovnání s větami s *quod* nebo akuzativem s infinitivem ve stejné funkci mají věty s *ut* významový odstín „vůle“.

- (100) **Totum igitur in eo est, ut tibi imperes**. (Cic. Tusc. 2, 22, 53)
Celé to spočívá v tom, aby sis poručil.

Konkurence s jinými konstrukcemi

Většina predikátů z druhé a třetí skupiny (tj. predikáty vyjadřující důsledek a neosobní predikáty) může vedle věty s *ut* (*non*) řídit také akuzativ s infinitivem. Některé predikáty mohou navíc řídit i obsahovou větu s *quod*. Predikáty zařazené do stejné skupiny se mohou chovat různě. Týká se to jak možnosti řídit určitou větu, tak četnosti výskytu jednotlivých typů vět i doby, kdy se v latině vyskytuje (může se např. jednat

²⁴ Viz také výklad o účinkových větách, subkapitolu *Tantum abest ut... ut*.

pouze o okrajovou konstrukci v neklasické latině apod.). Je proto nutné ověřit vazby jednotlivých predikátů ve slovníku či v podrobných gramatikách.

Může-li predikát řídit akuzativ s infinitivem i větu s *ut*, může být použití věty s *ut* spojeno s významovým odstínem „vůle“.²⁵ Věta s *ut* může mít také „hypotetický“ význam, vztahovat se obecně ke všem situacím a vyjadřovat, co se má stát, co se obvykle děje apod. Akuzativ s infinitivem po stejném predikátu může naopak pouze popisovat existující situaci. Jindy jsou však akuzativ s infinitivem a věta s *ut* téměř synonymní.

- (101) *Mos est Syracusis, ut si qua de re ad senatum refertur, dicat sententiam, qui velit.* (Cic. *Verr.* II 4, 142)
V Syrákúších je zvykem, že pokud je nějaká záležitost předložena senátu, může k ní kdokoliv vyjádřit svůj názor.
- (102) ...*templa deis immortalibus voveri mos erat*,... (Liv. 10, 42, 7)
...bylo zvykem slibovat nesmrtelným bohům, že se jim postaví chrámy...

Věta s *ut* a věta s *quod* se liší tím, že věta s *ut* obsahuje novou informaci (103), kdežto věta s *quod* informaci známou nebo předpokládanou (104).

- (103) *Est enim hoc commune vitium magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit...* (Nep. *Chabr.* 3, 3)
Velké a svobodné státy mají ten společný nedostatek, že slávu provází závist...
- (104) *Alterum est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt easdemque non necessarias.* (Cic. *off.* 1, 6, 19)
Druhou chybou je to, že někteří vynakládají příliš velké úsilí a mnoho energie na nejasné a obtížné věci, které jsou navíc zbytečné.

Věty s *quin* (*non*)

Mezi obsahové věty s oznamovacím významem patří také některé věty se spojkou *quin* „že“. Následují po záporných predikátech vyjadřujících pochybnost a méně často také po dalších významově blízkých predikátech. Predikát ve větě hlavní může být **negován zápornou** (*non, haud, vix*), **zápornými zájmeny** či **adverbii** (*nemo, nihil, numquam...*) nebo spojením se **záporným modálním slovesem**. Mezi záporné predikáty se však řadí i **kladné řečnické otázky**, které vyjadřují „logický“ zápor. Mezi uvedené predikáty patří:

25 Následující příklady převzaty z: Panchón (2003, s. 437–439).

- *non dubitare* „nepochybovat“, *dubium non est, haud dubium est* „není pochyb“, *dubitari non potest* „nelze pochybovat“, *quis dubitat?* „kdo pochybuje / pochybuje snad někdo?“;
- *controversia non est, non ambigitur* „není sporu“;
- *non abest suspicio* „nechybí podezření“ (málo časté);
- *non negare* „nepopírat“ (málo časté).

Kombinací záporu s výrazy, které mají zápornou složku i ve svém základním významu, vzniká kladný význam („nepochybují“, tedy „jsem si jist“). Obsahové věty s *quin* jsou prostředkem pro vyjádření tzv. jistotní modaloty, tj. míry jistoty mluvčího ohledně sdělované informace. Při překladu do češtiny lze napodobit latinské souvětí (např. „nepochybují, že...“) nebo použít jednoduchou větu s výrazy typu „určitě“.

Spojka *quin* má v těchto větách kladný význam a překládá se jako „že“. Je-li vedlejší věta s *quin* záporná, vyskytuje se v ní zápor v podobě zápornky *non* (105), záporného zájmena či adverbia. Tím se věty typu *non dubito, quin* liší od většiny jiných vět s *quin* (např. *fieri non potest, quin...*), kde je spojka *quin* záporná a kde se proto již další zápornka nepoužívá.

(105) ...*non enim dubitabat Xeno, quin ab Ariopagitibus invito Memmio impetrari non posset.* (Cic. Att. 5, 11, 6)

...neboť Xenón nepochyboval, že proti vůli Memmia toho nelze od Areopagitů dosáhnout.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě vedlejší se používají konjunktivy podle souslednosti časů, a to pro současnost, předčasnost i následnost:

	čas hlavní	čas vedlejší
současnost	konjunktiv přítomného času (106) <i>Non dubito, quin veniat.</i> Nepochybují, že přichází.	konjunktiv imperfekta (108) <i>Non dubitabam, quin veniret.</i> Nepochyboval jsem, že přichází.
předčasnost	konjunktiv perfekta (107), (110) <i>Non dubito quin venerit.</i> Nepochybují, že přišel.	konjunktiv plusquamperfekta <i>Non dubitabam, quin venisset.</i> Nepochyboval jsem, že přišel.
následnost	konjunktiv na -urus sim <i>Non dubito, quin venturus sit.</i> Nepochybují, že přijde.	konjunktiv na -urus essem (109) <i>Non dubitabam, quin venturus esset.</i> Nepochyboval jsem, že přijde.

(106) *Dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat?* (Cic. Att. 10, 18, 2)

Pochybuješ snad, že nás pokládá za nepřátele?

- (107) *Nec tamen dubito, quin habuerit vim magnam semper oratio.* (Cic. Brut. 39)
Nepochybuji, že řeč měla vždy velký vliv.
- (108) ...*non dubitabat, quin ei crederemus.* (Cic. Att. 6, 2, 3)
...nepochyboval, že mu věříme.
- (109) ...*non dubitabam, quin te ille aut Dyrrachi aut in istis locis uspiam visurus esset.*
(Cic. Att. 1, 17, 2)
...nepochyboval jsem, že tě uvidí buď v Dyrrhachiu, nebo někde v té oblasti.
- (110) ...*neque abest suspicio, ut Helvetii arbitrarentur, quin ipse sibi mortem consciverit.*
(Caes. Gall. 1, 4, 3)
...je také podezření, jak si myslí Helvetiové, že spáchal sebevraždu.

Další konstrukce po slovese *dubitare*

Pokud *dubitare* nevyjadřuje míru jistoty mluvčího, ale skutečnou pochybnost, následuje po něm obvykle obsahová věta tázací (např. „pochybuji, zda přijde“), viz *Obsahové věty tázací*. Vlivem konstrukce *non ignorare* „dobře vědět“ se po *non dubitare* může vyskytnout také akuzativ s infinitivem.²⁶

Má-li *dubitare* význam „váhat“ nebo „otálet“, pojí se s prostým infinitivem, viz (111) a (112).

- (111) *An vero quisquam dubitabit appellare Caesarem imperatorem?* (Cic. Phil. 14, 27)
Bude snad někdo váhat nazvat Caesara velitelem?
- (112) *Ipsi transire flumen non dubitaverunt...* (Caes. Gall. 2, 23, 2)
Neváhali přecházet přes řeku...

²⁶ Orlandini (2003, s. 513).

OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ S URČITÝM SLOVESEM

Mezi obsahové věty žadací s určitým slovesem patří konjunktivní věty beze spojky, věty se spojkami *ut/ne*, věty obavné a zabraňovací. Věty žadací jsou charakterizovány základní **zápornou spojkou *ne*** a **snahou ovlivnit adresáta** a přimět ho k nějakému jednání, vyvolat nějaký děj apod. V žadacích větách s určitým slovesem se používá **konjunktiv**. Ve všech typech vět se vyskytuje **konjunktiv prézentu** po čase hlavním a **konjunktiv imperfekta** po čase vedleším. Jednotlivé typy vět mají však určité zvláštnosti (např. v používání spojek nebo konjunktivů), a proto nemusí naplňovat charakteristiky žadacích vět v plné míře.

Konjunktivní věty bez spojky

Konjunktivní věty beze spojky mají pravděpodobně původ v souřadně přiřazených větách a jsou jakýmsi pozůstatkem starších vývojových fází jazyka. Ze syntaktického hlediska se však chovají jako věty vedlejší (projevuje se v nich souslednost časová apod.). Vyskytují se zejména po modálních slovesech a predikátech s významovým rysem „vůle“, po nichž následuje také prostý infinitiv nebo akuzativ s infinitivem, ale i po některých jiných predikátech. Mezi nejdůležitější predikáty, po nichž může následovat konjunktiv beze spojky, patří:

- *velle* „chtít“, *nolle* „nechtít“, *malle* „raději chtít“;
- *oportet* „je třeba“, *nesesse est* „je nutné“, *licet* „je dovoleno“;
- imperativy *fac* „udělej“, *cave* „dej si pozor“, *sine* „dovol“;
- někdy také *iubere* a *imperare* „přikazovat“, *cernere*, *decernere* „rozhodovat“, *orare* „prosit“ apod.

Konjunktivní věty beze spojky se používají v případě, že **podmět věty hlavní a vedlejší jsou odlišné**.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě vedlejší se používá konjunktiv prézentu po čase hlavním (113) – (115) a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším (116), tedy konjunktivy typické pro žádací věty.

- (113) *Eas litteras volo habeas*,... (Cic. Att. 13, 32, 3)
Chci, abys měl ten dopis...
- (114) *Omne ergo animal intereat necesse est*. (Cic. nat. deor. 3, 33)
Každý živý tvor musí zemřít.
- (115) ...*alteri vivas oportet, si vis tibi vivere*. (Sen. epist. 48, 2)
...je třeba, abys žil pro jiného, jestliže chceš žít pro sebe.
- (116) ...*senatus decrevit, darent operam consules, ne quid res publica detrimenti caperet*. (Sall. Catil. 29, 2)
...senát rozhodl, aby se konzulové starali, aby stát neutrpěl nějakou újmu.

V určitých kontextech se může vyskytnout i konjunktiv perfekta po čase hlavním (117) nebo plusquamperfekta po čase vedlejším (118). Věta s těmito konjunktivy bývá uvozena zejména slovesem *velle* v konjunktivu prézentu nebo imperfekta (např. *velim* nebo *vellem* „chtěl bych, přál bych si“). Věta vedlejší však v tomto případě nevyjadřuje žádost, ale přání týkající se minulosti. V případě *velim* s konjunktivem perfekta se jedná o přání splnitelné v minulosti (tj. přání ohledně děje, jehož výsledek není znám) a v případě *vellem* s konjunktivem plusquamperfekta o přání nesplněné v minulosti (srov. „Přál bych si, aby se to nebylo nikdy stalo.“).

- (117) *Mihi dederit velim*. (Plaut. Bacch. 334)
Přál bych si, aby mi to byl dal.
- (118) *Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclinavisses!* (Cic. fin. 3, 3, 10)
Řekl: „Jak bych si přál, aby ses byl přiklonil ke stoikům!“

Obdobně může konjunktiv prézentu vyjadřovat přání splnitelné v přítomnosti po čase hlavním (119) a konjunktiv imperfekta přání nesplnitelné v přítomnosti po čase vedlejším (120).

- (119) *Sed mihi hoc credas velim*... (Cic. Sull. 46)
Ale chtěl bych, abys mi to věřil...
- (120) *Quam vellem Panaetium nostrum nobiscum haberemus!* (Cic. rep. 1, 15)
Jak bych si přál, aby byl s námi náš Panaitios!

Konjunktiv pro předčasnost se může objevit také po *necesse est*, kde má stejnou funkci jako infinitiv perfekta, tj. vyjadřovat vysokou míru jistoty mluvčího ohledně tvrzení ve větě vedlejší, viz *Akuzativ s infinitivem s žadacím významem*. Obvykle je v těchto případech ve větě hlavní *necesse est* a ve větě vedlejší konjunktiv perfekta (121). Vysokou míru jistoty mluvčího mohou vyjadřovat i konjunktivy pro současnost (obvykle se jedná o konjunktiv přezentu po *necesse est*), viz (122). Věta s konjunktivem přezentu (případně imperfekta po čase vedlejším) tedy může mít jak žadací význam, tak význam jistotně modální. Rozlišení je obvykle možné na základě významu věty a kontextu.

(121) *Si enim id, quod maxime voluit, nullo modo potuit, vis profecto quaedam **obstiterit necesse est**...* (Cic. *Caecin.* 48)

Jestliže vůbec nemohl [udělat] to, co chtěl ze všeho nejvíce, muselo mu v tom zcela jistě zabránit nějaké násilí...

(122) *Quod si ita est, sapiens **sit mundus necesse est**.* (Cic. *nat. deor.* 2, 33)

Jestliže to tak je, svět musí být nutně moudrý.

Obvyklé použití vět bez spojky

Konjunktivní věty bez spojky následují často po slovesných tvarech 1. a 2. osoby, často se vyskytují také imperativy *cave* (123) – (125) a *fac* (126), které mají povahu ustáleného obratu. Imperativ *cave* má tendenci stávat se částicí, která svým významem odpovídá záporce *ne*, viz (123) a (124). Jedná se o podobný proces, během něhož se *licet* s konjunktivem stává spojkou uvozující přípustkové věty. Zároveň však jsou doloženy i případy, kdy po *cave* následuje věta uvozená spojkou *ne* (125). Vývoj směrem k částici je patrný i u *fac*.

(123) *Ad haec, quae interrogatus es, responde; at extra ea **cave vocem mittas**.* (Liv. 8, 32, 8)

Odpověz na to, na co jsi byl dotázán; mimo to ale už nic neříkej.

(124) *Libros vero tuos **cave cuiquam tradas**...* (Cic. *Att.* 1, 11, 3)

Nikommu nedávej svoje knihy...

(125) ***Cave, ne cadas: asta.*** (Plaut. *Most.* 324)

Dej pozor, abys nespádl. Stůj.

(126) ***Fac sciam.*** (Plaut. *Curc.* 617)

Dej mi vědět.

Po predikátech z poslední skupiny (tj. *iubere, imperare, cernere, decernere, orare* apod.) se konjunktivní věty beze spojky vyskytují méně často a může se jednat o ustálená spojení.

- (127) ...*senatus decrevit, darent operam consules, ne quid res publica detrimenti caperet.*
(Sall. *Catil.* 29, 2)
...senát rozhodl, aby se konzulové starali, aby stát neutrpěl nějakou újmu.
- (128) ...*orant, ignoscamus peccatum suom (= suum)...* (Plaut. *Amph.* 257)
...prosí, abychom jim odpustili jejich provinění...

Konkurence s jinými konstrukcemi

Po predikátech *velle, nolle, malle, oportet, necesse est a licet* se používá prostý infinitiv při shodě podmětů ve větě hlavní a vedlejší (129) nebo akuzativ s infinitivem (130) či konjunktiv bez spojky (131), pokud jsou podměty ve větě hlavní a vedlejší rozdílné. Výjimečně je však doložena i věta s *ut*.

- (129) **Volo scire.** (Plaut. *Aul.* 428)
Chci to vědět.
- (130) ...*hoc te scire volo*,... (Cic. *ad Q. fr.* 3, 3, 1)
...chci, abys to věděl...
- (131) **Volo sciat.** (Sen. *benef.* 2, 10, 3)
Chci, aby to věděl.

Po predikátech jako *imperare, cernere, decernere, orare* obvykle nenásleduje konjunktiv beze spojky, ale věta s *ut/ne* (132) – (134), po *iubere* se nejčastěji používá infinitivní konstrukce. Věta s *ut se* vyskytuje i po *fac*.

- (132) *Valetudinem tuam fac, ut cures.* (Cic. *fam.* 14, 24, 1)
Starej se o své zdraví.
- (133) **Orant te, ut eas**... (Plaut. *Mil.* 1317)
Prosí tě, abys šel...
- (134) ...*Allobrogibus imperavit, ut iis frumenti copiam facerent*... (Caes. *Gall.* 1, 28, 3)
...Allobrogům přikázal, aby je zásobili obilím...

Následuje-li po predikátech řídicích větu beze spojky záporná věta, je uvozena spojkou *ne* (135) a sloveso věty vedlejší je v konjunktivu přítomném nebo v konjunktivu imperfekta po čase vedlejším.

- (135) ...*Sulla voluit, ne in quemvis impune declamari liceret*,... (Cic. *fam.* 3, 11)
...Sulla chtěl, aby nebylo možné beztrestně napadat řečí libovolného člověka...

Věty s *ut/ne*

Věty se spojkami *ut* „aby“ a *ne* „aby ne“ jsou typickým prostředkem pro vyjádření obsahových vět žadacích jak z hlediska spojovacích výrazů, tak z hlediska významu. Obvykle mají funkci předmětu a podmětem věty hlavní bývá bytost obdařená vůlí. Řídí je velký počet predikátů, např.:

- predikáty s významem „**prosit**“: *orare, rogare, petere, postulare, poscere* „prosit“; *obsecrare* „zapřísahat“;
- predikáty s významem „**radit**“, „**napomínat**“ apod.: *(ad)monere* „napomínat“; *hortari* „povzbuzovat“; *sollicitare* „podněcovat“; *suadere* „radit“; *persuadere* „přesvědčovat“;
- predikáty s významem „**dovolit**“, „**přikázat**“ apod.: *permittere* „dovolit“; *imperare* „přikázat“; *praecipere* „přikázat, radit“; *concedere* „připustit“;
- predikáty **ústního** a **písemného projevu**, např.: *dicere* „říkat“; *scribere* „psát“; *respondere* „odpovědět“;
- predikáty s významem „**starat se**“, např.: *curare* „starat se“; *consulere* „starat se“; *providere* „starat se“;
- predikáty zaměřené na **dosazení nějakého cíle**, např.: *cavere* „dát si pozor“; *operam dare* „věnovat se něčemu, snažit se“; *studere* „snažit se“;
- predikáty s významem „**rozhodnout**“, např. *decernere, statuere, constitere* „rozhodnout“; *consilium capere* „rozhodnout se“.

Mezi predikáty, které mohou řídit větu s *ut*, patří také substantiva nebo adjektiva, která jsou významem blízka slovesným predikátům, např. *consilium* „úmysl“, *lex* „zákon“, *cura* „péče, starost“, *munus* „úkol“ atd.

Spojky, vyjádření záporu

Kladnou spojkou je *ut* „aby“ a základní zápornou spojkou je *ne* „aby ne“. Vedle *ne* se však může vyskytnout i *ut... non*, zápornka *non* se však v tomto případě vztahuje pouze k některému větnému členu, ne k větě jako celku. Vzácněji je doložena i negace *ut... ne*. Ve větách s *ut/ne* se dále může vyskytnout zápornka *neve* (nebo *neu*) „a aby ne“, která slouží k souřadnému spojení dvou záporných vět vedlejších. Při souřadném spojení dvou vět mohou nastat následující kombinace:

Spojky	1. věta	2. věta
<i>ne... neve (neu)</i>	záporná „aby ne“	záporná „aby ne“
<i>neve... neve</i>	záporná „aby ne“	záporná „aby ne“
<i>ut neque... neque / ut neve... neve</i>	záporná „aby ne“	záporná „aby ne“
<i>ut... neque (neve)</i>	kladná „aby“	záporná „aby ne“
<i>ne... et ut</i>	záporná „aby ne“	kladná „aby“

(136) ...[eos] *cohortatus est, ne se admodum animo demitterent neve perturbarentur incommodo.* (Caes. Gall. 7, 29, 1)

...povzbudil [je], aby příliš neklesali na mysli a nenechali se odradit neúspěchem.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě vedlejší je vždy konjunktiv, a to buď **konjunktiv přezentu**, nebo **konjunktiv imperfekta**. Po čase hlavním ve větě hlavní se používá konjunktiv přezentu (137) a po čase vedlejším konjunktiv imperfekta (138). Třebaže děj vět vedlejších směřuje do budoucnosti, konjunktivy pro následnost se nepoužívají. Do češtiny se konjunktiv přezentu i imperfekta překládají **kondicionálem**.

(137) *Quare moneo hortorque vos, ne tantum scelus impunitum omittatis.* (Sall. Iug. 31, 25)
Proto vás vybízím a nabádám, abyste nenechali tak velký zločin bez trestu.

(138) *Huic consuli permissum, ut duas legiones scriberet novas...* (Liv. 35, 20, 4)
Tomuto konzulovi bylo dovoleno, aby odvedl dvě nové legie...

Neurčitá zájmena po spojce *ne*

Po spojce *ne* se obvykle používají neurčitá zájmena a příslovce, která neobsahují prvek *ali-*, mají hypotetický význam a povahu příklonky. Jedná se o zájmena a příslovce ***quis, quid; qui, qua, quod; quando*** apod., která se v kombinaci se spojkou *ne* obvykle překládají do češtiny záporně.²⁷ Spojení *ne quis* se tedy překládá „aby nikdo“, *ne quid* „aby nic“, *ne quando* „aby nikdy“ atd. Je však možný i překlad pomocí kladných výrazů, je-li to v konkrétní větě vhodné.

(139) ...*Ariovistus postulavit, ne quem peditem ad conloquium Caesar adduceret...*
(Caes. Gall. 1, 42, 4)
...Ariovistus požadoval, aby si Caesar nebral k vyjednávání žádného pěšáka...

27 Má-li mít latinská věta záporný význam, nelze v ní obvykle hromadit záporné výrazy. Čeština proti tomu hromadění záporných výrazů (např. „aby nikdo nic...“) umožňuje.

Predikáty řídící větu s *ut* i akuzativ s infinitivem

Některé predikáty, které řídí větu s *ut/ne*, mohou řídit také akuzativ s infinitivem. Použití rozdílné konstrukce je obvykle spojeno s rozdílným významem. Akuzativ s infinitivem má význam oznamovací, kdežto věta s *ut/ne* má význam žádací. Typickým příkladem jsou některá slovesa ústního a písemného projevu, např. *dicere* („říkat, že“ (140) proti „říkat, aby“ (141)) nebo *respondere* („odpovídat, že“ proti „odpovídat, aby“).

(140) *At ipsi tum se timuisse dicunt.* (Cic. Att. 9, 5, 3)

Říkají, že se tehdy báli.

(141) *Ibo obviam huic, dicam, ut revortatur domum.* (Ter. Haut. 339)

Půjdu mu naproti a řeknu mu, aby se vrátil domů.

Při překladu do češtiny je třeba některá latinská slovesa překládat různým způsobem podle toho, jaká konstrukce po nich následuje, např.:

<i>videre + AcI</i>	vidět, že (142)	<i>videre, ut</i>	starat se, aby (143)
<i>monere + AcI</i>	připomínat, že	<i>monere, ut</i>	napomínat, aby
<i>persuadere + AcI</i>	přesvědčovat, že (144)	<i>persuadere, ut</i>	přesvědčovat, aby (145)
<i>concedere + AcI</i>	připouštět, že	<i>concedere, ut</i>	dovolovat, aby

(142) *Video enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuerunt.* (Cic. Catil. 1, 8)

Vidím totiž, že zde v senátu jsou někteří z těch, kteří byli s tebou.

(143) *...videbimus, ne iste nobis opstare (= obstare) possit.* (Cic. Verr. II 5, 105)

...postaráme se, aby nám tenhle člověk nemohl stát v cestě.

(144) *Iam tibi iste persuasit virum se bonum esse?* (Sen. epist. 42, 1)

Už tě přesvědčil, že je dobrý člověk?

(145) *Patri persuasi, ut aes alienum filii dissolveret...* (Cic. Phil. 2, 46)

Přesvědčil jsem otce, aby zaplatil synův dluh...

V latině jsou však také predikáty, které řídí jak akuzativ s infinitivem, tak větu s *ut*, ale jejich význam je vždy žádací. Často je však pouze jedna z konstrukcí běžně používaná, zatímco druhá je okrajová. Příkladem je sloveso *iubere*, které obvykle řídí infinitivní konstrukci, jsou však doloženy i případy věty s *ut*. Naopak sloveso *imperare* obvykle řídí větu s *ut/ne*, je však doložen i akuzativ s infinitivem.

- (146) ...*Allobrogibus imperavit, ut iis frumenti copiam facerent: ipsos* [sc. Helvetios, Tulingos, Latobicos] *oppida vicosque, quos incenderant, restituere iussit.* (Caes. Gall. 1, 28, 3)
 ...Allobrogům přikázal, aby je zásobili obilím: a jim přikázal, aby znovu postavili města a vesnice, které předtím zapálili.

Překlad

Jak bylo uvedeno výše, věty žádací s *ut/ne* se do češtiny obvykle překládají pomocí spojek „aby/aby ne“ a **kondicionálem**. Věty řízené slovesy s významem „přikazovat“ nebo „zakazovat“ lze do češtiny překládat pomocí infinitivu bez ohledu na to, zda je v latině infinitivní konstrukce nebo věta s *ut*.

Latinské žádací větě však může někdy odpovídat také česká věta se spojkou „že“ a modálním slovesem „mít“ (např. „Řekl, že to mám oznámit.“), která je bez dalšího kontextu dvojnásobná. Může se jednat o poněkud oslabenou žádost či příkaz (tj. „Řekl, abych to oznámil.“) nebo o konstatování povinnosti bez přímého příkazu adresátovi (tj. „Seznámil mě s tím, že je mou povinností to oznámit.“).

V prvním případě odpovídá české větě latinská věta s *ut/ne* (*Dixit, ut id nuntiarem.*), ve druhém případě akuzativ s infinitivem obsahující vyjádření nutnosti (*Dixit id mihi nuntiandum esse.*). Na základě kontextu je však obvykle zřejmé, o jaký význam se jedná.

Porovnání s jinými typy vět

Hranice mezi větami žádacími s *ut/ne* a větami oznamovacími není ostrá. V některých oznamovacích větách s *ut* se někdy může vyskytnout i záporka *ne*, pokud je ve větě přítomen žádací významový odstín. Dochází k tomu např. po predikátech *facere* a *efficere*, věta se spojkou *ne* je dále doložena i po *reliquum est* (147) apod.

- (147) *Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentis (= potentes).* (Cic. fam. 9, 16, 5)
 Zbývá, abych něco hloupě nebo nerozvázně neřekl nebo neudělal proti mocným.

Okrajově se v textech vyskytuje také řada dalších případů, které neodpovídají obvyklému použití a významu spojek. Při interpretaci hraje důležitou roli význam predikátu i dalších větných členů obsažených ve větě a kontext. Dalším faktorem ovlivňujícím volbu konstrukce může být také stylistické hledisko (např. snaha neopakovat stejné konstrukce, zdůraznit kontrast mezi dvěma informacemi apod.).

Věty žadací s *ut/ne* versus věty účelové

Ve větách účelových se používají stejné spojky i konjunktivy jako ve větách žadacích. Liší se tím, že věty účelové mají funkci nepovinného příslovečného určení, kdežto věty žadací s *ut/ne* stojí na pozici povinného větného členu (předmětu nebo podmětu) a lze se na ně zeptat pádovou otázkou. Věta účelová je charakteristická tím, že odpovídá na otázku „proč?“. Ve větě hlavní se dále mohou (ale nemusí) objevit výrazy *ideo* nebo *idcirco* „proto“.

Věta obsahová žadací (odpovídá na otázku „Co rozhodl / ustanovil?“):

- (148) **Constituit** igitur, **ut** ludi absente se **fierent** suo nomine. (Cic. Att. 15, 11, 2)
Rozhodl, aby se hry v jeho nepřítomnosti konaly jeho jménem.

Věta účelová (sloveso *constituere* zde má význam „rozestavit, postavit“ a věta odpovídá na otázku „Proč?“):

- (149) ...*legionesque pro castris* **constituit**, **ne qua** subito *inruptio ab hostium peditatu* **fiat**.
(Caes. Gall. 7, 70, 2)
...postaví před tábor legie, aby tam znenadání nevpadla nepřátelská pěchota.

Věta účelová (předmět slovesa *constituere* už je zde vyjádřen infinitivem *hiemare*, věta s *ut* odpovídá na otázku „Proč?“):

- (150) **Hiemare** Dyrrachii Apolloniae omnibusque oppidis maritimis **constituerat**, **ut** mare transire Caesarem **prohiberet** eiusque rei causa omni ora maritima classem disposuerat. (Caes. civ. 3, 5, 2)
Rozhodl se přezimovat v Dyrrhachiu, Apollónii a všech přímořských městech, aby Caesarovi zabránil dostat se přes moře, a za tím účelem rozestavil loďstvo podél celého pobřeží.

Věty obavné

Tzv. věty obavné následují po slovesech s významem „bát se“ a vyjadřují předmět strachu nebo obav. Vedle sloves mohou záviset i na významově blízkých substantivech nebo adjektivech.

- *timere, metuere, vereri, pavere* „bát se“
- *metus, timor, pavor* „strach“; *periculum* „nebezpečí“
- *anxius* „bojící se, úzkostný“; *sollicitus* „znepokojený“

Od vět žádacích s *ut/ne* se liší používáním spojek. Základními spojkami jsou *ne* (152) a *ne non* (*ne nemo, nihil,...*) (151). Spojka *ne* se do češtiny překládá jako „aby ne“ nebo „že“ (např. „Bojím se, aby nepřišel.“ / „Bojím se, že přijde.“). Spojka *ne non* se překládá jako „aby“ nebo „že ne“ (např. „Bojím se, aby přišel.“ / „Bojím se, že nepřijde.“). Místo *ne non* se může někdy objevit spojka *ut* (153), která je však méně častá a pronikla k obavným větám na základě podobnosti s větami žádacími s *ut/ne*.

<i>ne</i>	aby ne; že	<i>Timeo, ne veniat.</i>	Bojím se, aby nepřišel. / Bojím se, že přijde.
<i>ne non / ut</i>	aby; že ne	<i>Timeo, ne non veniat.</i>	Bojím se, aby přišel. / Bojím se, že nepřijde.

Věta s *ne* vyjadřuje děj, jehož uskutečnění si mluvčí nepřeje, a věta s *ne non* (méně často s *ut*) vyjadřuje děj, jehož uskutečnění si mluvčí přeje. Záporka *non* ve větách s *ne non* se může vztahovat pouze k jednomu slovu a ne k celé větě. Užívání spojek souvisí s tím, že věta obavná byla pravděpodobně původně nezávislou větou práci (např. „Kéž nepřijde!“), která byla připojena k predikátu vyjadřujícímu obavu („Bojím se, že přijde.“, tj. „Kéž by tak nepřišel, ale bojím se, že přijde.“).

Při souřadném spojení dvou záporných vět s *ne* je druhá věta připojena pomocí *et* (*aut*) *ne*, pouhé spojky *ne* nebo spojky *et* (*atque*), výsledkem jsou tedy dvojice *ne... et* (*aut*) *ne*; *ne... ne* nebo *ne... et* (*atque*).

Způsoby ve větě vedlejší

Pro vyjádření obavy z toho, co nastane nebo co se děje, se používá **konjunktiv přezentu** po čase hlavním (151), (153) a **konjunktiv imperfekta** po čase vedlejším (152), (154).

(151) *Sed unam rem vereor, ne non probes:...* (Cic. Phil. 2, 34)

Ale bojím se, že tuto jedinou věc neschválíš:...

- (152) *Mulier timida verebatur, ne Pansae animus offenderetur.* (Cic. *fam.* 12, 7, 1)
Ta bojácná žena měla strach, **aby** se Pansa **neurazil** / **že** se urazí.
- (153) *At vereor, ut placari possit.* (Ter. *Phorm.* 965)
Bojím se však, **že** už se **nelze** usmířit.
- (154) *Quo timore perterriti Galli, ne ab equitatu Romanorum viae praeoccuparentur, consilio destiterunt.* (Caes. *Gall.* 7, 26, 5)
Gallové upustili od svého plánu ze strachu, **aby** cesty **nebyly** obsazeny římskou jízdou.

Věty obavné však mohou vyjadřovat i obavu ve vztahu k **minulým dějům**. V obavné větě se pak používá **konjunktiv perfekta** po čase hlavním (155) a **konjunktiv plusquam-perfekta** po čase vedlejší (156), tedy konjunktivy pro předčasnost. Věty obavné se v tomto případě blíží obsahovým větám oznamovacím a vyjadřují určitou pochybnost, nejistotu, předpoklad apod., viz např. (155), (157). Je-li predikát ve větě hlavní negován (např. *non vereor*), vyjadřuje věta vedlejší jistotu, přesvědčení mluvčího apod. a blíží se větě po *non dubito, quin* (158). Někdy se to může projevit i použitím *quin* místo *ne* po záporné větě hlavní.

- (155) *Sed elatus studio vereor, ne longior fuerim.* (Cic. *nat. deor.* 1, 56)
Obávám se, že jsem se nechal strhnout nadšením a mluvil jsem příliš dlouho (tj. možná jsem mluvil moc dlouho).
- (156) *Ehem, te hercle ego circumspectabam: nimis metuebam male, ne abisses.* (Plaut. *Pseud.* 912)
Opravdu jsem tě hledal: velice jsem se bál, že už jsi odešel.
- (157) *...si, ut Graeci dicunt, omnis (= omnes) aut Graios esse aut barbaros, vereor, ne [sc. Romulus] barbarorum rex fuerit...* (Cic. *rep.* 1, 58)
...jestliže, jak říkají Řekové, jsou všichni buď Řekové, nebo barbaři, obávám se, že pak byl [Romulus] králem Řeků... (tj. nejspíš, pravděpodobně by byl králem Řeků)
- (158) *Non vereor, ne illam me amare hic potuerit resciscere: / Quippe haud etiam quicquam inepte feci, amantes ut solent.* (Plaut. *Merc.* 380)
Nebojím se, že mohl zjistit, že ji miluji. Neudělal jsem totiž žádnou hloupost, jak se to milencům stává (tj. jsem si jist, že to nemohl zjistit).

Jistotu nebo pochybnost mohou vyjadřovat i věty s konjunktivem přítomného času (159) nebo imperfekta. Interpretace jednotlivých případů se zakládá na významu věty a kontextu.

- (159) *Non metuo, ne quisquam [sc. aurum] inveniat, ita probe in latebris situm est.* (Plaut. *Aul.* 609)
Nebojím se, že [to zlato] někdo najde, tak dobře je schováno (tj. jsem si jist, že ho nikdo nenajde).

Další konstrukce

Jak bylo uvedeno výše, v obavných větách se může výjimečně vyskytnout také spojka *quin*, pokud je negován predikát ve větě hlavní. Po predikátech vyjadřujících obavu se vzácněji může vyskytnout i obsahová věta tázací (160) a okrajově také akuzativ s infinitivem, což poukazuje na oznamovací význam některých obavných vět.

(160) *Hui, quam timeo, quid existimes!* (Cic. Att. 15, 13a, 3)

Jak strašně se bojím, co si myslíš!

Po slovesech vyjadřujících obavu se může objevit také infinitiv. Slovesa *timere*, *vereri* atd. mají v kombinaci s infinitivem význam „váhat“, „otálet“ (161), čímž se podobají slovesu *dubitare* s infinitivem.

(161) *Ego autem, etsi vereor laudare praesentem, iudico tamen de re obscura atque difficili a te dictum esse dilucide,...* (Cic. nat. deor. 1, 58)

Ačkoliv se zdráhám někoho chválit v jeho přítomnosti, myslím si, že jsi mluvil o nejasné a těžké věci velmi jasně...

Spojka *ne non*, typická pro věty obavné, je na druhé straně doložena i po predikátech nevyjadřujících primárně obavu, např. po *videre*. V těchto případech uvozuje větu s oznamovacím významem a do češtiny se překládá „že ne“ (162).

(162) *Multa istius modi dicuntur in scholis, sed credere omnia vide, ne non sit necesse.* (Cic. div. 2, 31)

Ve školách se říká mnoho takových věcí, ale hleď, že není nutné všemu věřit.

Věty obavné nejsou zcela homogenní skupinou a mohou v různých kontextech nabývat různých významů. Plyne to z povahy řídicích sloves, v jejichž významu je obsažena nejen obava, ale i přání, pochybnost, nejistota apod.

Věty zabraňovací

Věty zabraňovací jsou řízeny predikáty s významem „bránit“, „zabraňovat“, „odmítnat“, např.:

- *impedire* „bránit“; *resistere* „stavět se na odpor“; *obstare* „překážet, bránit“; *deterreere* „odrazovat, odstrašovat, bránit“;
- *prohibere* „bránit, nedovolit“ (často řídí akuzativ s infinitivem);
- *recusare* „odmítnat“; *interdicere* „zakázat“.

Ve větách zabraňovacích se používají spojky *ne* „aby“ a *quominus (quo minus)* „aby“. Pokud je řídicí sloveso negováno, vyskytuje se někdy také *quin* „aby“. Spojka *ne* se používá zejména po kladném řídicím slovese, spojka *quominus* převažuje po řídicím slovese záporném. Spojka *quin* se vyskytuje častěji pouze po některých negovaných slovesech, např. *recusare*, *deterreere*, *resistere*, *obstare*.

Příklad

Při překladu do češtiny se obvykle používá vedlejší věta s „aby“ nebo **infinitiv** (např. „Bráním ti, abys odešel.“ nebo „Bráním ti odejít.“). Příklad pomocí spojky „aby ne“ není zcela vyloučen, z hlediska významu však není mezi překladem pomocí „aby“ a „aby ne“ v češtině rozdíl a záporná věta bývá někdy hůře srozumitelná.

(163) *Plura ne scribam, dolore impediior.* (Cic. *Att.* 11, 13, 5)

Bolest mi brání, abych (ne)napсал více / Bolest mi brání napsat více.

Používání výhradně záporných spojek je způsobeno tím, že spojka pouze „opakuje“ záporný významový odstín, který je součástí základního významu sloves zabraňování.

Je-li sloveso zabraňování kladné, vyjadřuje souvětí jako celek překážku pro uskutečnění děje ve větě vedlejší (163). Je-li sloveso zabraňování negováno, souvětí jako celek vyjadřuje neexistenci překážky pro uskutečnění děje věty vedlejší (164), (165), tedy např. dovolení apod.

(164) *Nec vero (...) recusabo, quominus omnes mea legant.* (Cic. *fin.* 1, 3, 7)

Nebudu odmítnat (...), aby všichni četli moje knihy.

(165) *Non recusamus, quin omnia, propter quae ad bellum itum est, vestra sint, Sicilia Sardinia Hispania...* (Liv. 30, 30, 25)

Nemáme námítky proti tomu, aby bylo vaše všechno, kvůli čemu se šlo do války – Sicílie, Sardinie, Hispánie,...

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě vedlejší se používají konjunktivy typické pro žádací věty, tj. **konjunktiv přítomného času** (166) a **konjunktiv imperfekta** po čase vedlejší (167).

(166) ...*impedit interdicique omnibus, ne quemquam interficiant.* (Caes. Gall. 7, 40, 4)
...všem zakazuje a brání, aby kohokoliv zabili / ...všem zakazuje a brání kohokoliv zabít.

(167) *Ne [sc. bellum] extemplo gereretur, hiemps impediit.* (Liv. 24, 43, 4)
Zima zabránila tomu, aby se [válka] (ne)vedla ihned.

„Slabší“ zabraňovací predikáty, věty s *quin*

K větám zabraňovacím lze přiřadit i věty řízené predikáty, které mají samy o sobě slabší zabraňovací význam než *impedire* nebo *prohibere*. Jsou-li **kladné**, řídí větu uvozenou spojky *quominus* nebo *ne*. Většinou však jsou **negovány** a řídí větu s *quin*, případně s *quominus*. Ve větách po „slabších“ zabraňovacích predikátech se spojky překládají pomocí „aby“ (170), (171), nebo „aby ne“ (168), (169) stejně jako po slovesech zabraňování.

Věty s *quin* po „slabších“ zabraňovacích predikátech

Predikáty se slabším zabraňovacím významem lze rozdělit na dvě skupiny. Do první patří predikáty s významem „udržet (se), zdržet se něčeho, ovládnout se“, např. (*se*) *tenerere* „zadržovat, udržet (se)“, *reprimere* „zadržovat, potlačovat“, (*sibi*) *temperare* „ovládat se“. Bývají negovány záporkami *non*, *haud*, *neque* nebo pomocí záporných modálních sloves (např. *non posse*). Vyskytují se u nich i výrazy záporného smyslu (např. *vix* nebo *aegre* „sotva, stěží“). Ve větě hlavní se tedy objevují např. tato spojení:

- *non me teneo* „neudržím se“; *vix reprimor* „sotva se udržím“; *teneri non possum* „nemohu se udržet“; *mihi non tempero* „neudržím se“.

Věta vedlejší bývá uvozena spojkou *quin*, méně často také *quominus*. Pokud je ve větě hlavní záporka (např. *non*, *haud*, ...), souvětí vyjadřuje, že překážka nezabraňuje či nezabránila uskutečnění děje ve větě vedlejší (168). Není-li ve větě hlavní záporka, ale „slabší“

záporný výraz (např. *vix, aegre*), vyjadřuje se, že děj věty vedlejší se sice neuskutečňuje, ale že k jeho realizaci mnoho neschází (169).

(168) ...***nec se tenuit, quin contra suum doctorem librum etiam ederet, qui Sosus inscribitur.*** (Cic. *ac.* 1, 12)

...a neudržel se, aby dokonce nevydal proti svému učiteli knihu s titulem „Sosius“. (tj. vydal knihu, která se jmenuje „Sosius“).

(169) *Ego vix teneor, quin accurram, sed litteras tuas exspecto.* (Cic. *fam.* 16, 24, 2)

Stěží se ovládám, abych se [za tebou] nerozběhl, ještě ale stále čekám na dopis od tebe. (tj. zatím čekám, ale moc rád bych se za tebou rozběhl).

Druhou skupinou predikátů jsou různé negované neosobní predikáty, které obvykle obsahují výrazy záporného významu, např.:

- *nihil abest* „nic neschází“; *paulum / haud multum / minimum abest* „schází málo, nechybí mnoho“;
- *nulla causa est* „není žádný důvod“; *nulla mora est* „není žádná překážka“; *per me non stat* „nezáleží na mě“.

Rovněž tato souvětí vyjadřují, že buď uskutečnění děje nic nebrání (170), nebo k jeho uskutečnění chybí jen velmi málo (171). Při překladu do češtiny je někdy vhodnější použít místo vedlejší věty překlad pomocí věty jednoduché s adverbii „skoro“, „málem“ apod., případně souřadně spojené věty (např. „chybělo málo a...“), viz (171).

(170) *Nec mora ullast (= ulla est), quin eam uxorem ducam.* (Ter. *Andr.* 791)

Nic nebrání tomu, abych si ji vzal za ženu.

(171) ...*paulumque afuit, quin Varum interficeret...* (Caes. *civ.* 2, 35, 2)

...chybělo málo, aby Vara zabil... / ...málem Vara zabil...

Další konstrukce

Slovesa zabraňování mohou řídit také akuzativ s infinitivem, infinitiv a okrajově i některé další konstrukce. Jednotlivá slovesa však obvykle dávají některé z konstrukcí přednost, a proto je nelze libovolně zaměňovat.

Akuzativ s infinitivem se používá zejména po slovese *prohibere* (172), méně často se však může objevit i u dalších sloves. Infinitiv se vyskytuje např. po slovese *recusare* (173). Vlivem jiných žadacích vět s *ut/ne* je okrajově doložena i věta se spojkou *ut*.

- (172) *Lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt*,... (Cic. *ad Q. fr.* 1, 4, 4)
Slzy mých blízkých mi zabránily vzít si život,...
- (173) *A te missus, ire non recusavi.* (Liv. 40, 15, 6)
Neodmítl jsem jít, když jsi mě poslal.

PŘEHLEDY

Následující přehledy shrnují základní typy vět a konstrukcí, a proto jsou nutně zjednodušující. Jsou určeny pouze pro základní orientaci v systému latinských obsahových vět.

Obsahové věty oznamovací

	Příklady predikátů ve větě hlavní	Spojka	Překlad	Způsob ve větě vedlejší
Akuzativ s infinitivem	<i>videre, audire, sentire dicere, scribere, nuntiare putare, intellegere, dolere, gaudere, moleste ferre notum est, difficile est</i>		že aby (méně často) jak (méně často)	infinitivy všech časů
Akuzativ s participiem	<i>videre, audire, sentire facere, inducere</i>		že jak	participium prézentu
Nominativ s infinitivem	<i>videre, audire dicere, tradere putare, credere</i>		že	infinitivy všech časů
Věta s <i>quod</i>	<i>gaudere, molestum est accusare, laudare praetermittere bene accidit, fit</i>	<i>quod</i>	že	indikativ konjunktiv podle souslednosti časů (cizí mínění)
Věta s <i>ut (non)</i>	<i>accidit, fit, mos est,</i>	<i>ut ut non</i>	že že ne	konjunktiv podle souslednosti časů (zejména konjunktiv présentiu, imperfekta, méně často i perfekta)
Věta s <i>quin</i>	<i>non dubito, dubium non est, quis dubitat?</i>	<i>quin</i>	že	konjunktiv podle souslednosti časů

Obsahové věty žadací

	Příklady predikátů ve větě hlavní	Spojka	Překlad	Způsob ve větě vedlejší
Akuzativ s infinitivem	<i>velle, nolle, malle, cupere</i> <i>necesse est, oportet, licet, opus est</i> <i>iubere, vetare, prohibere</i>			infinitiv přítomny infinitiv perfekta (méně často, jen po některých výrazech, jistotní modalita)
Konjunktiv bez spojky	<i>velle, nolle, malle</i> <i>necesse est, oportet, licet</i> <i>cave, fac</i>		aby	konjunktiv přítomny, imperfekta konjunktiv perfekta, plusquamperfekta (méně často, jen po některých výrazech, jistotní modalita)
Věta s <i>ut/ne</i>	<i>orare, petere, studere</i> <i>dicere, respondere</i> <i>imperare, praecipere</i> <i>decernere, statuere</i> <i>cavere</i>	<i>ut</i> <i>ne</i> (<i>neve</i>)	aby aby ne (a aby ne)	konjunktiv přítomny, imperfekta
Věta obavná	<i>timere, vereri, metuere</i> <i>timor, metus</i>	<i>ne</i> <i>ne non (ut)</i>	že, aby ne že ne, aby	konjunktiv přítomny, imperfekta konjunktiv perfekta, plusquamperfekta (méně často)
Věta zabraňovací	<i>impedire, recusare, obstare</i> <i>detertere, prohibere</i> <i>se tenere, vix teneri</i> <i>paulum abest, nihil abest</i>	<i>ne</i> <i>quominus</i> <i>quin</i> (po záporném slovese)	aby aby ne infinitiv	konjunktiv přítomny, imperfekta

Věty s *quin*

Predikát ve větě hlavní	Překlad spojky <i>quin</i>	Způsob	Záporka ve větě vedlejší	Synonymní spojky
<i>Non dubito</i>	že	konjunktiv podle souslednosti	<i>non</i>	
<i>Fieri non potest</i> <i>Facere non possum</i>	že ne, aby ne	konjunktiv podle souslednosti, nejčastěji konjunktiv přítomného nebo imperfekta	nepoužívá se	<i>ut non</i>
<i>Non impedio</i> <i>Non recuso</i> <i>Teneri non possum</i>	aby aby / aby ne	konjunktiv přítomného nebo imperfekta	nepoužívá se	<i>quominus ne</i> (vzácně)

Příklady predikátů řídících různé věty

V následujícím přehledu²⁸ jsou uvedeny příklady predikátů, které mohou řídit různé věty nebo konstrukce s oznamovacím nebo žadacím významem. Zohledněny jsou zejména typické případy, některé okrajové konstrukce jsou naznačeny světlejším vybarvením pole. Tabulka není kompletním přehledem všech dokladů v celé historii latiny.

	Inf.	Ak. + inf.	Ak. + ptc. préz.	Nom. + inf.	Ut (non)	Quod	Konj.	Ut ne	Ne / ne non	Ne / quo minus	Quin
dicere		+		+				+			
videre		+	+	+				+	(+)		
gaudere		+				+					
accidit					+						
bene accidit		+				+					
mos est	+	+			+						
tempus est	+	+			+						
difficile est	+	+			+						
verum est		+			+						
non dubitare	(+)										+
velle	+	+					+	(+)			
necesse est	+	+					+				
iubere	+	+		+			(+)	(+)			
persuadere	(+)	+						+			
imperare	(+)	(+)		(+)			(+)	+			
metuere	(+)								+		(+)
impedire	(+)									+	+

28 Příklady jsou převzaty z: Pinkster (1990, s. 104–115).

Doplnění: propojení oznamovacích a žadacích vět

Věty obsahové oznamovací a žadací jsou různorodou skupinou vět, kterou nelze členit podle jednoho kritéria. Některé věty se vyskytují na pomezí mezi oznamovacími a žadacími, některé se liší od ostatních vět ve své kategorii (např. jsou uvozeny netypickou spojkou) apod. Na výsledném významu věty se podílí zejména tyto faktory:

- **Význam řídicího predikátu:** je spojen se způsobem vyjádření vedlejší věty, neplatí to však vždy (např. sloveso *imperare* obvykle řídí větu s *ut*, kdežto *iubere* infinitivní konstrukci).
- **Forma věty vedlejší (spojková věta, infinitivní konstrukce):** někdy je rozdílná forma věty spojena s rozdílným významem (např. *dicere, ut/ne* proti *dicere* s akuzativem s infinitivem), někdy to však neplatí nebo je rozdíl ve významu velmi malý (např. *accedit quod / ut*).
- **Způsob ve větě vedlejší:** někdy se povinně používá konjunktiv, který je však pouhým formálním vyjádřením podřízenosti věty (např. po *accidit, ut*), někdy se povinně používá konjunktiv, který je zároveň nositelem modálního významového odstínu (např. ve větách žadacích s *ut/ne*), a jindy se může ve větě vyskytnout jak indikativ, tak konjunktiv, který vyjadřuje specifické významové odstíny (např. konjunktiv cizího mínění ve větách s *quod*).

Na výsledné podobě věty a jejím významu se podílí i kontext, tzv. pragmatické faktory (např. snaha zdůraznit určitou informaci), stylistické hledisko (např. snaha vyhnout se opakování stejné konstrukce), záměry autora apod.

Jednotlivé druhy vět proto nelze chápat jako přesně ohraničené skupiny, ale jako typické případy tvořící jádro, kolem něhož se ve větší či menší vzdálenosti nacházejí případy méně typické nebo hraniční. Pro interpretaci vět je nutné rozumět základním principům, orientovat se v základních skupinách vět a na základě toho posuzovat ostatní případy.

Tipy pro překlad

Vzhledem k různorodosti vět nelze vytvořit jednoduché postupy pro překlad, které by měly všeobecnou platnost. Při překladu do češtiny i do latiny je třeba mít na paměti, že určitá latinská spojka nebo konstrukce se vždy nemusí překládat pouze jedním způsobem a naopak. Od vět obsahových je třeba navíc odlišit jiné typy vět. Uvedme několik příkladů:

- Akuzativ s infinitivem se může přeložit pomocí věty s „že“ i „aby“, a to i v případě, že má v latině oznamovací význam (např. *Utile est te id scire*. „Je užitečné, abys to věděl;“ *Dicebat se id scire*. „Říkal, že to ví.“).
- Výraz *quominus* zapsaný jako *quo minus* může být zabraňovací spojkou, ale i spojkou *quo* ve větě účelové v kombinaci s komparativem *minus* „aby tím méně“. Může se jednat i o srovnání „čím méně“.
- Spojka *quin* může odpovídat českému „že“ (*non dubito, quin* „nepochybuji, že“), „aby“ (*non impedio, quin* „nebráním, aby“) nebo „aby ne“ (*teneri non possum, quin* „nemohu se zdržet, abych ne“).
- Věta s *quod* může být nejen obsahovou větou oznamovací (význam „že“), ale i vztažnou (význam „které“ nebo „to, co“), tázací (význam „jaké“) nebo příčinnou (význam „protože“).
- Českému infinitivu po slovesech zabraňování odpovídá obvykle latinská vedlejší věta, avšak po *prohibere* je naopak častější akuzativ s infinitivem.
- České infinitivy po slovesech s významem „bát se“ se do latiny překládají vedlejší větou.
- Česká spojka „aby“ může odpovídat akuzativu s infinitivem s žadacím i oznamovacím významem, větě žadací s *ut/ne*, větě obavné či zabraňovací, ale někdy také větě obsahové oznamovací s *ut (non)*.
- Český oznamovací způsob je možné v závislosti na typu konstrukce přeložit pomocí infinitivu, indikativu nebo konjunktivu.

OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ

Obsahové věty tázací jsou často označovány termínem **nepřímé otázky**, kterým se vymezují vůči otázkám přímým (tj. nezávislým). Nejčastěji obsazují pozici podmětu nebo předmětu predikátu ve větě hlavní. Mezi charakteristiky obsahových vět tázacích patří zejména používání **tázacích spojovacích výrazů** (tázacích zájmen, adverbii nebo částic), používání **konjunktivu ve větě vedlejší** a **určitý typ predikátů ve větě hlavní**.

Predikáty ve větě hlavní

Obsahové věty tázací jsou závislé na několika skupinách predikátů. Mezi nejvýznamnější patří:

- predikáty s významem „**ptát se**“ nebo „**zkoumat**“ (*verba interrogandi*), např.: *quaerere* „ptát se, hledat“; *interrogare* „ptát se“; *rogare* „ptát se“;
- predikáty s významem „**vědět**“, „**nevědět**“ (*verba sciendi*), např.: *scire* „vědět“; *nescire*, *haud scire*, *ignorare* „nevědět“;
- predikáty **slovního a písemného projevu** (*verba dicendi*), např.: *dicere* „říkat“; *scribere* „psát“; *decernere* „rozhodnout“;
- predikáty **smyslového vnímání** (*verba sentiendi*), např.: *videre* „vidět“; *audire* „slyšet“; *sentire* „cítit“; *animadvertere* „všimnout si“;
- predikáty **intelektuální aktivity** (*verba intellegendi*), např.: *intellegere* „chápat“; *cognoscere* „poznat“;
- predikáty s významem „**pochybovat**“ (*verba dubitandi*), např.: *dubitare* „pochybovat“;
- **některé další predikáty**, např.: *interest* „je rozdíl, záleží“; někdy také *timere* „bát se“.

Obsahové věty tázací mohou záviset také na **jmenných predikátech**, které patří do stejných sémantických skupin jako výše uvedené predikáty s plnovýznamovým slovesem, např. *nescius* „neznalý“, *inscius* „neznalý“, *quaestio* „otázka“, *dubius* „pochybný“, *incertus* „nejasný“.

Typy otázek, spojovací výrazy

Obsahové věty tázací se dělí stejně jako přímé otázky na několik skupin: na otázky **doplňovací, zjišťovací a rozlučovací**.

Otázky doplňovací

Otázky doplňovací slouží k doplnění chybějící informace a nelze na ně odpovědět „ano – ne“. Jsou uvozeny stejnými tázacími zájmeny a adverbii jako otázky přímé. Jedná se např. o následující výrazy:

<i>quis</i>	kdo
<i>quid</i>	co, proč
<i>qui, quae, quod</i>	jaký
<i>quo</i>	kam
<i>qua</i>	kudy
<i>ubi</i>	kde
<i>unde</i>	odkud
<i>quando</i>	kdy
<i>quot</i>	kolik
<i>qualis, e</i>	jaký
<i>quantus, a, um</i>	jak veliký
<i>uter, utra, utrum</i>	který (ze dvou)
<i>cur</i>	proč
<i>quare</i>	proč
<i>quomodo</i>	jak
<i>quem ad modum</i>	jak

- (1) *Quaeritur autem, **quare** hieme ninguat...* (Sen. nat. 4b, 4, 1)
Je však otázka, proč v zimě sněží...
- (2) ...**ubi** eum visuri essemus, nesciebamus. (Cic. Att. 3, 7, 3)
...nevěděli jsme, kde ho uvidíme.
- (3) ...*quaesivit, **unde** esset epistula.* (Cic. Verr. II 4, 58)
...zeptal se, odkud je ten dopis.
- (4) ...*quaesivit a medicis Dion, **quem ad modum** se haberet...* (Nep. Dion 2, 4)
...Dión se zeptal lékařů, jak na tom je...

Pád tázacího zájmena odpovídá funkci, kterou má ve větě vedlejší, např. *quis* (5) a *quod* (6) jsou jakožto podměty v nominativu, *quid* (7) je předmět v akuzativu a *cui* (8) je dativ prospěchový. Zájmeno *quid* má také někdy význam „proč“.

- (5) *Quaeritur etiamnunc, quis eum nuntium miserit?* (Cic. S. Rosc. 105)
Je ještě teď pořád nejasné, kdo poslal toho posla?
- (6) *Quaeris, quod sit ad libertatem iter?* (Sen. dial. 5, 15, 4)
Ptáš se, jaká je cesta ke svobodě?
- (7) *Hac tu de re quaero, quid sentias.* (Cic. leg. 2, 32)
Ptám se, co si o té věci myslíš.
- (8) *Cassius (...) in causis quaerere solebat, „Cui bono“ fuisset.* (Cic. S. Rosc. 84)
Cassius (...) se u soudních případů měl ve zvyku ptát, „v čí prospěch“ to bylo.

Otázky zjišťovací

Otázky zjišťovací se ptají na platnost celé věty a lze na ně odpovědět „ano – ne“. Používá se v nich zejména příklonka *-ne* nebo výraz *num*, méně často *nonne* a *an*. Na rozdíl od přímých otázek jsou *-ne* a *num* synonymní a nepředjímají kladnou ani zápornou odpověď. Do češtiny se překládají jako „zda“ nebo „jestli“. Výraz *nonne* se používá pouze okrajově, např. u Cicerona po slovese *quaerere* „ptát se“, kde má význam „zda ne“ a předjímá kladnou odpověď. Výraz *an* se mimo otázky rozlučovací používá v klasické latině zejména v ustálených obratech po *dubitare* „pochybovat“, *nescire* „nevědět“ apod., viz níže. V poklasické latině se *an* šíří ve významu „zda“ jako synonymum k *-ne* a *num*.

Okrajově se rovněž vyskytuje *si* ve významu „zda“ po slovesech znamenajících „čekat“, např. *expectare* „čekat, očekávat“, srov. okrajové použití spojky *si* v obsahových větách oznamovacích po *mirari* „divit se“ nebo *mirum est* „je divné“. Spojka *si* se objevuje častěji až v poklasickém období.

<i>-ne</i>	zda, jestli
<i>num</i>	zda, jestli
<i>nonne</i>	zda ne, jestli ne (po <i>quaerere</i> , hlavně u Cicerona)
<i>an</i>	zda (zejména po <i>dubitare</i> , <i>nescire</i>)
<i>si</i>	zda (pouze po některých výrazech, např. <i>expectare</i>)

- (9) *Non quaero iam, verumne sit.* (Cic. fin. 5, 27, 79)
Už se neptám, zda je to pravda.
- (10) *Quaero, num Sullam dixerit Cassius.* (Cic. Sull. 36)
Ptám se, zda Cassius zmínil Sullu.

- (11) **Quaero igitur a te (...), nonne oppressam rem publicam putes...** (Cic. Phil. 12, 15)
Ptám se tě, tedy (...), zda si nemyslíš, že byl stát napaden...
- (12) **...expectabamque, si quid de eo ad me scriberes.** (Cic. Att. 16, 2, 4)
...a čekal jsem, jestli mi o tom něco napíšeš.

Po *num, an, quo* a v otázkách záporného smyslu se často objevují neurčitá zájmena **quis** „někdo“, **quid** „něco“ a **quis, qua, quod** „nějaký“ (tedy nikoliv *aliquis* atd.). Tato zájmena se někdy mohou připojit k *num* a tvoří s ním spojovací výrazy s neurčitým významem, např. **numquis** „zda někdo“, **numquid** „zda něco“, „zda nějak“. Vyskytují se i synonymní spojovací výrazy **ecquis**²⁹ „zda někdo“, **ecquid** „zda něco“, „zda nějak“.

- (13) **...num quid vellem, rogavit...** (Cic. Att. 6, 3, 6)
...zeptal se, zda něco chci...
- (14) **Quaeris a me, ecquid ego Catilinam metuam.** (Cic. Mur. 79)
Ptáš se mě, zda se bojím Catiliny.

Otázky rozlučovací

V otázkách rozlučovacích se dává na výběr ze dvou nebo více možností. Jsou uvozeny stejnými výrazy jako přímé rozlučovací otázky.

utrum...	an	zda / jestli... nebo zda / jestli
-ne...	an	zda / jestli ... nebo zda / jestli
...	an	zda / jestli ... nebo zda / jestli

Třetí a každý další člen otázky je uvozen výrazem **an**.

- (15) **Non quaero, iure an iniuria sint inimici.** (Cic. Verr. II 2, 150)
Neptám se, zda jsou nepřátelé právem nebo neprávem.
- (16) **Quaeritur, utrum Caesar an Pompeius possideat rem publicam...** (Sen. epist. 14, 13)
Je otázka, zda stát ovládá Caesar nebo Pompeius...
- (17) **Nunc vero non id agitur, bonisne an malis moribus vivamus...** (Sall. Catil. 52, 10)
Nyní ovšem nejde o to, zda žijeme podle dobrých nebo špatných zásad,...

Vyjadřuje-li druhý člen pouze negaci členu prvního, používá se **necne** „nebo ne“, méně často **an non** „nebo ne“, které je naopak častější v přímých otázkách.

²⁹ Výrazy *ecquis* a *ecquid* vznikly spojením *quis, quid* se zesilovací částicí *ecce*.

- (18) ...*di utrum sint necne sint, quaeritur.* (Cic. nat. deor. 3, 16)
...je otázka, zda bohové existují nebo ne.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě hlavní je indikativ nebo ostatní způsoby vět hlavních (např. imperativ, konjunktiv vyjadřující přání atd.). Ve vedlejších větách tázacích se v klasické latině používá **konjunktiv podle souslednosti časů**. Ve většině případů konjunktiv nemá speciální významový odstín, ale pouze vyjadřuje, že se jedná o vedlejší větu. Do češtiny se **konjunktivy pro současnost překládají časem přítomným, konjunktivy pro předčasnost časem minulým a konjunktivy pro následnost časem budoucím**. Přehled použití konjunktivů je uveden v následující tabulce.

Věta hlavní	Věta vedlejší		Příklad
Čas hlavní (prézens, futurum, imperativ)	současnost	konjunktiv prézentu	<i>Quaero ex te, quid facias.</i> (19) Ptám se tě, co děláš.
	předčasnost	konjunktiv perfekta	<i>Quaero ex te, quid feceris.</i> (20) Ptám se tě, co jsi (u)dělal.
	následnost	tvary na <i>-urus sim</i> (konj. prez. opisného časování činného)	<i>Quaero ex te, quid facturus sis.</i> (19) Ptám se tě, co budeš dělat.
Čas vedlejší (minulé časy)	současnost	konjunktiv imperfekta	<i>Quaerebam / quaesivi ex te, quid faceres.</i> (21) Ptal jsem se tě, co děláš.
	předčasnost	konjunktiv plusquamperfekta	<i>Quaerebam / quaesivi ex te, quid fecisses.</i> (22) Ptal jsem se tě, co jsi (u)dělal.
	následnost	tvary na <i>-urus essem</i> (konj. impf. opisného časování činného)	<i>Quaerebam / quaesivi ex te, quid facturus esses.</i> (22) Ptal jsem se tě, co budeš dělat.

- (19) *Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio.* (Sen. epist. 88, 17)
Nevím, co se stane; vím, co se může stát.
- (20) *Quaero, num Sullam dixerit Cassius.* (Cic. Sull. 36)
Ptám se, zda Cassius zmínil Sullu.
- (21) ...*quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater...* (Cic. rep. 6, 14)
...žeptal jsem se, zda žije on i otec Paulus...

- (22) *Flaccus, quid alii postea **facturi essent**, scire non poterat, quid fecissent, videbat.*
(Cic. *Flacc.*33)

Flaccus nemohl vědět, co ostatní udělají později, viděl, co udělali.

Konjunktiv v obsahové větě tázací však může někdy být také nositelem specifického významového odstínu, jedná se např. o konjunktiv deliberativní (rozvažovací), nereálný, konjunktiv vyjadřující možnost apod. V těchto případech konjunktiv nemusí odpovídat pravidlům souslednosti časové, pokud by se použitím konjunktivu podle souslednosti ztratil významový rys nerealita (viz kapitolu *Závislá podmínková souvětí*) nebo rozvažování v minulosti. Příkladem je konjunktiv imperfekta pro rozvažování o minulosti po čase hlavním (23), viz následující přehled.

Obsahová věta tázací	Překlad	Přímá otázka
<i>Nescio, quid faciam.</i>	Nevím, co mám dělat.	<i>Quid faciam?</i>
<i>Nescio, quid facerem.</i>	Nevím, co jsem měl dělat.	<i>Quid facerem?</i>
<i>Nesciebam, quid facerem.</i>	Nevěděl jsem, co mám dělat.	<i>Quid faciam?</i>

Pokud by se deliberativní konjunktiv *facerem* z přímé otázky stal v závislosti na čase hlavním konjunktivem perfekta nebo přezentu, došlo by ke ztrátě významového rysu rozvažování v případě konjunktivu perfekta („Nevím, co jsem udělal.“) nebo ke ztrátě zařazení do minulosti v případě konjunktivu přezentu („Nevím, co mám dělat.“).

- (23) *...rogas, quid faceret?* (Plaut. *Rud.* 379)
...ptáš se, co měl dělat?

Rozvažovací konjunktiv imperfekta po čase vedlejším je formálně shodný s vyjádřením současnosti bez rozvažovacího významu. Významový odstín „rozvažování“ vyplývá z významu dalších větných členů a kontextu (24).

- (24) *...subito solus destitutus pertimuit et conturbatus est; quid ageret, quo se verteret nesciebat.* (Cic. *Verr.* II 2, 74)
...když náhle zůstal sám, zalekl se a upadl do nejistoty; nevěděl, co má dělat, kam má jít.

V latinských textech je v obsahových větách tázacích doložen rovněž indikativ, a to především v archaiské latině u Plauta a Terentia nebo v poklasické a pozdní latině.

- (25) *Scio, quid dictura es: Hanc esse pauperem.* (Plaut. *Aul.* 174)
Vím, co chceš říct: že je chudá.

Další konstrukce

Vyjádření jistotní modality („nejspíš /nejspíš ne“)

Vedlejší věty uvozené výrazem *an* po predikátech *dubitare* „pochybovat“, *nescire* „nevědět“, *haud scire* „nevědět“, *incertum est* „je nejisté“, *dubium est* „je pochybné“ apod. vyjadřují v klasické latině míru jistoty mluvčího s tvrzením ve větě vedlejší, jsou tedy prostředkem pro vyjádření jistotní modality. Českým ekvivalentem jsou různá adverbialní spojení, např. „nejspíš“ nebo „nejspíš ne“. Ve větě vedlejší je **konjunktiv podle souslednosti časů** stejně jako v ostatních obsahových větách tázacích.

Do češtiny je lze přeložit buď pomocí **věty jednoduché s adverbii** „nejspíš, možná“ nebo „nejspíš ne, možná ne“, nebo pomocí vedlejší věty (tj. „pochybuji/nevím, zda“ nebo „pochybuji/nevím, zda ne“). Při překladu pomocí vedlejší věty odpovídá **latinské kladné** vedlejší větě **česká záporná věta** a **latinské záporné** větě **česká věta kladná**. U **adverbialního překladu** odpovídá **český klad** **latinské kladné** větě a **český zápor** **latinské záporné** větě.

latinský výraz	adverbialní překlad	překlad větou	příklad
<i>dubito an</i>	nejspíš / asi ano	pochybuji, zda ne	<i>Dubito, an ita sit.</i> (26) Nejspíš / asi to tak je . Pochybuji, zda to tak (náhodou) není .
<i>nescio an</i>	nejspíš / asi ano	nevím, zda ne	<i>Nescio, an ita sit.</i> (27) Nejspíš / asi to tak je . Nevím, zda to tak (náhodou) není .
<i>dubito an... non</i>	nejspíš ne / asi ne	pochybuji, zda	<i>Dubito, an ita non sit.</i> Nejspíš /asi to tak není . Pochybuji, zda to tak je .
<i>nescio an... non</i>	nejspíš ne / asi ne	nevím, zda	<i>Nescio, an ita non sit.</i> (28) Nejspíš /asi to tak není . Nevím, zda to tak je .

- (26) *Si per se virtus sine fortuna ponderanda est, dubito, an hunc* [sc. Thrasybulum] *primum omnium ponam.* (Nep. Thras. 1, 1)
Má-li se posuzovat ctnost pouze sama o sobě a nikoliv majetek, **nejspíš** ho [tj. Thrasybúla] **dám** na první místo. / ...**váhám, zda** ho **nedám** na první místo.
- (27) ...*haud scio, an multo sit etiam adiuvandus magis.* (Cic. Mil. 92)
...**nejspíš je** mu **třeba** pomáhat mnohem více. / ...**nevím, zda** mu **není třeba** pomáhat mnohem více.

(28) ...*qua* [sc. *amicitia*] *quidem haut scio, an excepta sapientia nihil melius homini sit a dis immortalibus datum.* (Cic. *Lael.* 20)

...s výjimkou moudrosti bohové **zřejmě nedali** člověku nic lepšího než přátelství. / ... **nevím, zda** vyjma moudrosti bohové **dali** člověku něco lepšího než přátelství.

Další konstrukce po *nescire* a *dubitare*

Slovesa *nescire* a *dubitare* mohou řídit také další vedlejší věty včetně obsahových vět tázacích doplňovacích, zjišťovacích nebo rozlučovacích. Je-li po nich použit výraz *an*, lze rozlišit vyjádření jistotní modalit a skutečnou otázku pouze na základě kontextu. Příkladem skutečné otázky je (29), kde je interpretace patrná z vyjádření protikladu *non dubitas – dubitas*.

(29) *Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas, an solum bonum sit.* (Sen. *epist.* 76, 12)
Nepochybuješ, zda toto je dobro: pochybuješ, zda je dobro pouze toto.

Po slovese *nescire* může následovat několik konstrukcí:

▪ infinitiv	„neumím“	<i>Nescio cantare.</i> Neumím zpívat.
▪ akuzativ s infinitivem	„nevím, že“	<i>Nescio eum venire.</i> Nevím, že přichází.
▪ obsahová věta tázací skutečná	„nevím, kdo / zda...“	<i>Nescio, quid agas.</i> Nevím, co děláš.
▪ obsahová věta tázací vyjadřující jistotní modalitu	„nejspíš“	<i>Nescio, an ita sit.</i> Nejspíš to tak je.

Rovněž po slovese *dubitare* se mohou vyskytnout různé konstrukce:

▪ infinitiv	„váhám“	<i>Dubito redire.</i> Váhám s návratem.
▪ obsahová věta oznamovací s <i>quin</i>	„nepochybuji, že“ (<i>dubitare</i> musí být záporné nebo v otázce)	<i>Non dubito, quin optimus sit.</i> Nepochybuji, že je nejlepší.
▪ obsahová věta tázací skutečná	„pochybuji, zda“	<i>Dubito, aequum an iniquum sit.</i> Jsem na pochybách, jestli je to správné nebo nesprávné.
▪ obsahová věta tázací vyjadřující jistotní modalitu	„nejspíš“	<i>Dubito, an ita sit.</i> Nejspíš to tak je.

Ustrnulé výrazy

Tvar *nescio* se v kombinaci **se zájmeny** a příslovci někdy stává **neurčitým zájmenem** nebo **příslovcem**. *Nescio quis* může znamenat „někdo“, *nescio quid* „něco“, „nějak“, *nescio ubi* „někde“, *nescio quomodo* „nějak“, „jaksi“ atd. *Nescio* zde ztrácí slovesný význam, přestává být řídicím slovesem, a proto **neovlivňuje použití způsobu ve větě**. Vzniklá spojení fungují na úrovni věty, ve které se může objevit indikativ (30) či jiné způsoby vět hlavních nebo slovesný tvar vyžadovaný typem vedlejší věty (např. infinitiv v akuzativu s infinitivem (31), konjunktiv ve větě žádací). V klasické latině je indikativ následující po *nescio* jedním z ukazatelů, že se nejedná o obsahovou větu tázací. Ztráta slovesné povahy složky *nescio* se někdy projevuje také tím, že např. *nescio quis* nebo *nescio quid* může řídit genitiv nebo být dále určeno adjektivem (32), *nescio quo modo* (33) se může vztahovat k adjektivu atd.

- (30) ...*ut ait poeta nescio quis*,... (Cic. *Phil.* 13, 49)
...jak říká jeden básník...
- (31) ...*de lege agraria nescio quid voluisse eum dicere suspicabantur*. (Cic. *leg. agr.* 2, 13)
...tušili, že chtěl říct něco o pozemkovém zákoně.
- (32) *Praeclarum autem nescio quid adepti sunt*,... (Cic. *Tusc.* 1, 21, 49)
Dosáhli však něčeho významného...
- (33) ...*boni nescio quo modo tardiores sunt et principiis rerum neglectis ad extremum ipsa denique necessitate excitantur*,... (Cic. *Sest.* 100)
...dobří lidé jsou jaksi váhavější [tj. než špatní], nevíšimají si věci v jejich zárodku a nechají se nakonec vyburcovat až nutností...

Přehled

Predikáty ve větě hlavní	<i>quaerere</i> „ptát se“; <i>nescire</i> „nevědět“; <i>scire</i> „vědět“; <i>dicere</i> „říkat“; <i>videre</i> „vidět“; <i>sentire</i> „cítit“; <i>intellegere</i> „chápat“; <i>dubitare</i> „pochybovat“; <i>interest</i> „záleží, je rozdíl“ atd.	
Spojovací výrazy (otázky doplňovací)	<i>quis, quid</i> <i>qui, quae, quod</i> <i>quantus; qualis</i> <i>ubi, unde, quo, qua</i> <i>quomodo, quem ad modum</i> <i>cur, quare</i> <i>quando</i> atd.	kdo, co jaký jak velký; jaký kde; odkud; kam; kudy jak proč kdy
Spojovací výrazy (otázky zjišťovací)	<i>-ne, num</i> <i>(nonne, an, si)</i>	zda, jestli
Spojovací výrazy (otázky rozlučovací)	<i>-ne... an</i> <i>utrum... an</i> <i>... an</i>	zda / jestli... nebo zda / jestli
Způsoby ve větě vedlejší	konjunktiv podle souslednosti časové	
Další konstrukce	<i>haud scio an (non); nescio an (non); dubito an (non)</i> konjunktiv podle souslednosti	nejspíš (ne)
	<i>nescio quis; nescio quid; nescio quomodo</i> atd. nemá vliv na použití slovesného tvaru ve větě	někdo; něco; nějak

Doplnění: porovnání konstrukcí a různých typů vět

Slovesa řídící různé typy obsahových vět

Některá slovesa mohou vedle obsahových vět tázacích řídit i jiné typy obsahových vět. Po slovese *dicere* může např. následovat akuzativ či nominativ s infinitivem s oznamovacím významem, vedlejší věta *ut/ne* s žádacím významem nebo obsahová věta tázací. Podobně je tomu u slovesa *videre*. Některá slovesa řídí jen dva typy vedlejších vět, např. slovesa *intellegere* nebo *nescire* řídí akuzativ s infinitivem s oznamovacím významem a obsahovou větu tázací (viz následující přehled). Sloves řídících různé typy vět je velké množství, různé možnosti je třeba ověřit ve slovníku.

	obsahová oznamovací	obsahová žádací	obsahová tázací
dicere	+ (AcI/NcI) ¹ <i>Dicit te venire.</i> Říká, že přicházíš.	+ (<i>ut/ne</i>) <i>Dicit mihi, ut veniam.</i> Říká mi, abych přišel.	+ <i>Dic mihi, cur non veneris.</i> Řekni mi, proč jsi nepřišel.
videre	+ (AcI/NcI) <i>Videt te venire.</i> Vidí, že přicházíš.	+ (<i>ut/ne</i>) <i>Vide, ne ei desis.</i> Hleď, abys mu pomohl.	+ <i>Vide, quid agatur.</i> Podívej se, co se děje.
intellegere	+ (AcI/NcI) <i>Intellexit te id scire.</i> Pochopil, že to víš.	–	+ <i>Intellexi, cur id dixisses.</i> Pochopil jsem, proč jsi to řekl.
nescire	+ (AcI) <i>Nescit te iam adesse.</i> Neví, že už jsi tady.	–	+ <i>Nescio, quid factum sit.</i> Nevím, co se stalo. <i>Nescio an ita sit.</i> Nejspíš to tak je.

Rozdíl mezi tázací a vztažnou větou

Obsahové věty uvozené tázacími zájmeny a příslovci je třeba odlišovat od vět vztažných. Někdy to však není možné pouze na základě jednoho formálního kritéria. Tázací a vztažná adverbia jsou totožná a tvary tázacích zájmen jsou z velké části shodné s tvary vztažných zájmen (viz např. tvary *quae, quem, cui* atd.). Odlišnosti jsou zejména ve tvaru tázacího *quid* „co“ proti vztažnému *quod* „které; to, co“ (*quod* je však také tvarem tázacího i vztažného zájmena „jaký“ pro neutrum). Ani konjunktiv ve větě vedlejší není jednoznačným kritériem pro zařazení věty mezi obsahové věty tázací, protože konjunktiv se může vyskytovat i ve větách vztažných.

Věty tázací a vztažné se liší zejména funkcí, jakou zastávají ve větě. Obsahové věty tázací stojí na pozici předmětu nebo podmětu řídicího slovesa ve větě hlavní, kdežto vztažné věty mají funkci přívlastku a vztahují se obvykle ke jménu, zájmenu apod. Přítomnost odkazovacího zájmena ve větě hlavní (např. *is, id* apod.) však není povinná, a to zejména ve spojeních „to, co“ (*quod / id quod*) nebo „ten, kdo“ (*qui / is qui*).

Z hlediska významu vyjadřují obsahové věty tázací často skutečnosti neznámé (např. „Řekni mi, co jsi viděl.“) a vztažné věty doplňují další informaci o skutečnostech již známých (např. „Nebudu mluvit o tom, co jsem ti už včera řekl.“). Po některých slovesech, např. *nescire*, se proto obvykle vyskytuje obsahová věta tázací (srov. „Nevím, co jsi dělal;“ „Nevím, co se stane.“), viz (34), (35). Věta vztažná sice není zcela vyloučena, objevuje se však ve specifických kontextech. Souvřít se vztažnou větou po *nescies* v (36) má např. význam „Budeš dělat, že nevíš to, co víš.“

- (34) *Plane quid futurum sit, nescio.* (Cic. *Att.* 8, 9a, 2)
Vůbec nevím, co se stane. (**obsahová věta tázací**)
- (35) *Tu quid egeris, nescio...* (Cic. *fam.* 14, 4, 4)
Nevím, co jsi dělala... (**obsahová věta tázací**)
- (36) *Tu nescies, quod scis, (...) si sapias.* (Ter. *Haut.* 748)
Nebudeš vědět to, co víš, (...) budeš-li mít rozum. (**věta vztažná**)

Při překladu do latiny působí největší obtíže rozlišení nepřímých otázek a vztažných vět po slovesech slovního a písemného projevu. Věty typu „Řeknu, co si myslím“ bývají často nepřímými otázkami, které obsahují neznámou informaci (tj. „Zatím nebylo řečeno ani není známo, co si myslím.“), viz (37). Může se však jednat i o větu vztažnou, pokud má význam „Řeknu to, co si myslím“ (tj. „Řeknu to, co si myslím a nikoliv něco jiného;“ „Řeknu to, co jsem řekl už před týdnem“ apod.), viz (38). Někdy česká věta uvozená pomocí „co“ odpovídá latinské tázací větě a česká věta uvozená pomocí „to, co“ latinské větě vztažné, neplatí to však vždy. Záleží na mluvčím, jaký význam chce vyjádřit, což bývá patrné z kontextu.

- (37) *Dicam tamen, quid sentiam...* (Sen. *epist.* 16, 2)
Přece řeknu, co si myslím...
- (38) *Equidem dicam ex animo (...), quod sentio et quod vobis audientibus saepe iam dixi.* (Cic. *Pis.* 81)
Zajisté řeknu rád to, co si myslím a co jsem před vámi už mnohokrát řekl.

VĚTY VZTAŽNÉ

Věty vztažné se vztahují ke jménu, které dále určují, a mají funkci přívlastku nebo přístavku. Jsou uvozeny vztažnými zájmeny nebo příslovci. V české gramatice se také používá označení věty přívlastkové. Z hlediska funkce a významu lze rozeznat dva základní typy latinských vztažných vět. První typ se označuje jako **specifikující** nebo **restriktivní** a druhý typ jako **vysvětlovací** nebo **nerestriktivní**.

Specifikující (restriktivní) vztažné věty slouží k bližšímu vymezení jména, ke kterému se vztahují, definují určitou skupinu apod. Např. v souvětí „Děti, které mají žluté tričko, si stoupnou napravo“ slouží věta vztažná k vymezení skupiny dětí, která se má zachovat určitým způsobem. Napravo nemají jít všechny přítomné děti, ale jen ty, které mají žluté tričko.

Vysvětlovací (nerestriktivní) vztažné věty neslouží k vymezení jména či stanovení určité skupiny, ale pouze doplňují ke jménu nebo skupině jako celku další informaci. Např. v souvětí „Mnoho turistů mířilo do Řecka, které je pokládáno za kolébku evropské civilizace“ vztažná věta nevymezuje Řecko vůči dalším státům s tímž názvem, ale doplňuje další informaci. Vysvětlovací věty se mohou vztahovat nejen k vlastním, ale i k obecným jménům.

Spojovací výrazy, výrazy v hlavní větě

Jmenný výraz (tj. **substantivum**, **zpodstatnělé adjektivum** nebo **zájmeno**), ke kterému se věta vztahuje, se označuje termínem **antecedent**, protože v typických případech předchází před větou vztažnou. Používá se však i pro případy, kdy za vztažnou větou následuje. Např. v české větě „Zeptej se pána, který stojí u dveří“ je antecedentem výraz „pána“, ve větě „Vypravoval mi o tom, co tam viděl“ je antecedentem zájmeno „tom“. Antecedent může být jednoslovný, může se však jednat také o spojení substantiva s adjektivem, zájmenem apod.

Je-li v latině antecedentem zájmeno, používá se nejčastěji *is*, objevuje se však i řada dalších zájmen, např. *hic*, *iste*, *ille*, *idem*, *ipse*, zájmena osobní (např. *ego*, *nos*), ale i tázací (např. *quis*) nebo neurčitá (např. *quidam*). Některá zájmena se také vyskytují ve spojení se substantivy (srov. „ten muž, který“). Jedná se zejména o ukazovací zájmena *is*, *hic*, *iste*, *ille*. Někdy **není antecedent** ve větě hlavní **vyjádřen** (např. „kdo“ místo „ten, kdo“).

Spojovací výrazy

Vztažné věty jsou uvozeny vztažnými zájmeny, vztažnými zájmennými adjektivy nebo příslovci. Základním vztažným zájmenem je **qui, quae, quod** „který“. Mezi vztažná zájmenná adjektiva patří např. **quantus, a, um** „jak veliký“, **qualis, e** „jaký“, **quotus, a, um** „kolikátý“. Věty mohou být připojeny také pomocí neurčitě vztažných zájmen a zájmenných adjektiv:

- *quicumque, quaecumque, quodcumque* „kterýkoli“
- *quisquis, quidquid (quicquid)* „kdokoli, cokoli“ (má jen některé tvary, kromě uvedených tvarů zejména akuzativ *quemquem* nebo ablativ *quoquo*)
- *qualiscumque, quaecumque* „jakýkoli“
- *quantuscumque, quantacumque, quantumcumque* „jakkoli veliký“
- *quotuscumque, quotacumque, quotumcumque* „kolikátýkoli“

(1) *Necesse est enim miseros esse eos, qui centum milibus annorum ante occiderunt, vel potius omnis (= omnes), quicumque nati sunt.* (Cic. *Tusc.* 1, 5, 9)

Neboť pak musí být nešťastní ti, kteří zemřeli před sto tisíci lety, nebo spíše všichni, kteří se kdy narodili.

Vztažné zájmeno se shoduje s antecedentem v rodě a čísle. Pád vztažného zájmena se řídí jeho funkcí ve větě a může se od pádu antecedentu lišit, zájmeno *quem* (2) je např. jakožto předmět slovesa *video* v akuzativu, kdežto antecedent *homo* je nominativu.

(2) *Sed quis hic est homo, quem ante aedis (= aedes) video...?* (Plaut. *Amph.* 292)

Ale kdo je ten člověk, kterého vidím před domem...?

Před vztažným zájmenem mohou předcházet předložky (3).

(3) *Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuvarem...* (Cic. *fam.* 9, 24, 1)

Tomuto Rufovi, tvému příteli, o kterém mi už zase píšeš, bych pomohl...

Vztažné zájmeno *quod* může být také protějškem tázacího zájmena *quid* ve významu „proč?“ (4).

(4) *Quid est, quod laetus es?* (Ter. *Eun.* 559)

Proč se raduješ? (dosl. Co je to, z čeho se raduješ?)

Mezi **vztažná příslovce** patří např. *ubi* „kde“, *unde* „odkud“, *quo* „kam“, *qua* „kudy“, *quotiens* „kolikrát“. Také příslovce mohou být neurčitě vztažná, např. *ubicumque* „kdekoli“, *undecumque* „odkudkoli“, *quocumque* „kamkoliv“, *quacumque* „kudykoli“, *quotienscumque* „kolikrátkoli“ apod.

- (5) *Et castra eo ipso loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit.* (Liv. 34, 26, 3)
Římský velitel postavil tábor na tom stejném místě, kde se předtím bojovalo.
- (6) *Sed ubicumque pugnatum est, res Romana superior fuit.* (Liv. 9, 37, 12)
Ale kdekoliv se bojovalo, Římané zvítězili.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve vztažných větách se používá **indikativ** nebo **konjunktiv**. Protiklad mezi indikativem a konjunktivem může mít různé významy.

Indikativ a konjunktiv jako způsoby vět hlavních

Indikativ a konjunktiv mohou mít ve vztažných větách stejné funkce a významy jako ve větách hlavních. Ve vztažných větách se může objevit např. **nereálný konjunktiv**, ale také **vybízeční konjunktiv**, **potenciální konjunktiv** atd. Čas konjunktivu se v tomto případě **neřídí pravidly souslednosti časové**, rozhodující je funkce konjunktivu. Příkladem je nereálný konjunktiv *dicerem* (7) po čase hlavním a vybízeční konjunktiv *differamus* (8) po čase vedlejší. Souslednosti časové nepodléhají rovněž potenciální konjunktivy ve větách typu *quod sciam* „pokud vím“ (9) nebo *quod meminero* „pokud si pamatuji“, které mají povahu vsuvky a autorského komentáře. Výjimečně se ve vztažné větě může objevit také imperativ.

- (7) *Dicendum igitur est id, quod non dicerem nisi coactus...* (Cic. dom. 96)
Je tedy třeba říct to, co bych neřikal, kdybych k tomu nebyl donucen...
- (8) *...remque commovisti nova disputatione dignam, quam in aliud tempus differamus.* (Cic. Brut. 297)
... uvedl jsi téma, které by si zasloužilo samostatný výklad, který ale nechme na jindy.
- (9) *Sestius VI Id. expectabatur, sed non venerat, quod sciam.* (Cic. Att. 16, 2, 4)
Očekávalo se, že Sestius přijde šest dnů před Idami, (dosl. Sestius byl očekáván), ale nepřišel, pokud vím.

Konjunktiv vyjadřující definici

Protiklad mezi indikativem a konjunktivem se uplatňuje často ve **specifikujících** (restriktivních) vztažných větách, pomocí nichž se vymezují osoby či věci nebo se vyjímají z celku skupiny osob či věcí. **Indikativ** se používá k **identifikaci** osoby, věci či skupiny, jako by mluvčí na osobu či věc „ukazoval prstem“ (např. „To je ten, kterého jsem včera viděl.“). Pomocí indikativu mluvčí podává osobu, věc nebo skupinu jako reálně existující. Např. ve větě „Studenti, kteří si vybrali jako druhý jazyk němčinu, budou mít hodinu v učebně 310“ slouží vztažná věta k vymezení skupiny studentů, jejíž existence je známá nebo předpokládaná. V češtině se v těchto větách používá oznamovací způsob.

- (10) *Contra dixit is, qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres,...* (Cic. *Verr.* II 3, 18)
Proti tomu se postavil ten, kdo byl tehdy v Římě, Verres, tvůj host,...

Je-li ve větě **konjunktiv**, vyjadřují se **charakteristiky** osoby, věci nebo skupiny osob či věcí, aniž by bylo nutné je přímo ztotožnit s nějakou reálně existující osobou, věcí nebo skupinou. V **češtině** se v těchto větách může vyskytovat **kondicionál**, mnohdy se však používá také **oznamovací způsob**. Typickým případem jsou věty typu „Hledáme pracovníka, který by plynule ovládal / který ovládá čtyři světové jazyky“, v nichž se pouze definují vlastnosti hledané osoby bez ohledu na to, zda existuje nebo ne. Mluvčí může o existenci osoby s požadovanými vlastnostmi vědět, ale nemusí. Na rozdíl od indikativních vět není podstatou sdělení existence nebo identifikace osoby, věci či skupiny, ale definování jejich vlastností. Příkladem jsou konjunktivy *arbitretur* (11) a *vellent* (12), které kladou důraz na charakteristiku (tj. „takový, kdo“, „taková, kteří“). Zda taková jedinci existují nebo kteří to jsou, je druhotné.

- (11) *...quis est, qui illum absolvi potuisse arbitretur?* (Cic. *Cluent.* 25)
...je snad někdo, kdo by si myslel, že mohl být osvobozen?
- (12) *Invenit Archagathus paucos, qui vellent* [sc. nummulos] *accipere; iis dedit.* (Cic. *Verr.* II 4, 53)
Archagathus našel pár lidí, kteří byli ochotni si těch pár peněz vzít, a těm je dal.

Rozdíl mezi indikativem a konjunktivem lze ukázat také např. na dvojici českých vět „Hledáme (tu) židli, která má vysoké opěradlo“ (indikativní) a „Hledáme židli, která by měla vysoké opěradlo“ (konjunktivní). Indikativ použijeme např. při hledání konkrétní židle ve skladu, konjunktiv jako charakteristiku židle, kterou bychom rádi koupili. V latině lze ukázat rozdíl mezi indikativem a konjunktivem na dvojici vztažných vět (13) a (14), které následují po *quis est*. Zatímco konjunktiv *conetur* (13) vyjadřuje charakteristiku, indikativ *vocat* (14) se nachází v otázce, jejímž smyslem je identifikace dané osoby.

- (13) **Quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur?** (Cic. Cluent. 80)
Je snad někdo, kdo by se to v této době snažil zpochybnit?
- (14) **SY. Quis est, qui me vocat?** / **EV. Erus atque alumnus tuos (= tuus) sum.** (Plaut. Merc. 808)
SY: Kdo je ten, kdo mě volá? / EV: Jsem tvůj pán a žák.

Pro volbu konjunktivu nebo indikativu je důležitý také význam věty hlavní či dalších větných členů. Zatímco v některých větách lze použít indikativ i konjunktiv, v jiných větách je jeden z obou způsobů vzhledem k významu nepravděpodobný nebo méně obvyklý. Pokud se vyskytne, má zvláštní význam. Např. ve větách typu *nemo est, qui...* „není nikdo, kdo...“ (15) nebo *nihil est, quod...* „není nic, co...“ (16) se obvykle používá konjunktiv, protože záporné výrazy „nikdo“, „nic“ většinou slouží k definici neexistující osoby či věci. Věty po záporných výrazech *nemo*, *nihil* apod. jsou zařazovány také mezi věty s účinkovým významem (viz níže nebo v kapitole *Věty účinkové*). Je-li záporná věta hlavní i vedlejší, může se vyskytnout ve vztažné větě také spojovací výraz *quin* (17).

- (15) **Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso...** (Cic. fam. 2, 7, 1)
Není nikdo, kdo by ti mohl lépe poradit než ty sám...
- (16) **Nihil erat plane, quod scriberem.** (Cic. Att. 16, 14, 1)
Nebylo vůbec nic, o čem bych ti psal.
- (17) **...nemo est, quin intellegat ruere illam rem publicam.** (Cic. Verr. II 5, 12)
Není nikdo, kdo by nechápal, že se takový stát hroutí.

Naopak v některých kontextech je nutné použít indikativ. Příkladem je vztažná věta *quem ante aedis video* (18), která se týká identifikace konkrétní osoby, nikoliv její charakteristiky.

- (18) **Sed quis hic est homo, quem ante aedis (=aedes) video...?** (Plaut. Amph. 292)
Ale kdo je ten člověk, kterého vidím před domem...?

Čas konjunktivu vyjadřujícího definici se řídí pravidly souslednosti časové. Často se vyskytují zejména konjunktivy pro současnost – konjunktiv **prézentu** po čase hlavním (15), (19) a konjunktiv **imperfekta** po čase vedlejší (16), (19). Objevují se však i konjunktivy pro předčasnost (20), které vyjadřují dokončenost před jiným dějem (např. „Je snad někdo, kdo by to už nebyl zkusil?“). Méně často se mohou vyskytnout i konjunktivy opisného časování na *-urus sim* nebo *-urus essem* pro následnost (21). Konjunktiv se do češtiny často překládá kondicionálem (předčasnost lze od současnosti odlišit použitím kondicionálu minulého), není to však pravidlem. Lze použít také oznamovací způsob, protiklad mezi latinským indikativem a konjunktivem se však může ztrácet, není-li naznačen jiným způsobem nebo není-li zřejmý z kontextu.

- (19) *Et quidem saepe **quaerimus** verbum Latinum par Graeco et **quod idem valeat**; hic **nihil fuit, quod quaereremus**.* (Cic. fin. 2, 4, 13)
 Často zajisté hledáme latinské slovo odpovídající řeckému a takové, které by mělo stejný význam. V tomto případě však nebyl důvod cokoliv hledat. (dosl. nebylo nic, co bychom hledali).
- (20) *Quis enim **est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio non audierit?*** (Cic. Verr. II 4, 55)
 Neboť je snad někdo, kdo by nebyl slyšel o této dílně, o zlatých vázách nebo o plášti tohohle člověka?
- (21) *...legatos habes eos, **qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis tuae**.* (Cic. ad Q. fr. 1, 1, 10)
 ...jako legáty máš lidi, kteří sami od sebe budou vždy mít na zřeteli tvoji důstojnost.

Konjunktiv ve vztažných větách s příslovečným významem

Konjunktiv se používá také ve větách, které mají příslovečný významový odstín a vyjadřují účel, účinek, příčinu, přípustku nebo podmínku. Konkrétní významový odstín může být naznačen některými výrazy, např. *quippe* u příčinného odstínu nebo adverbiem *tamen* „přece“ ve větě hlavní u významového odstínu přípustkového. Někdy se však významový odstín zakládá pouze na kontextu.

Ve vztažných větách s účelovým, účinkovým a podmínkovým významem se používají konjunktivy stejným způsobem jako v příslušných spojkových větách (více viz kapitoly věnované jednotlivým typům příslovečných vět). Ve vztažných větách s příčinným nebo přípustkovým významem se používají konjunktivy podle souslednosti časů.

Významový odstín	Pravidla pro použití konjunktivu	Výrazy naznačující významový odstín
účelový	konjunktiv vět účelových (konj. prez., impf.)	
účinkový	konjunktiv vět účinkových (nejčastěji konj. prez., impf., pf.)	<i>ita, sic, tam, talis,...</i> ve větě hlavní
příčinný	konjunktiv podle souslednosti časů	<i>quippe, ut, utpote</i>
přípustkový	konjunktiv podle souslednosti časů	<i>tamen</i> ve větě hlavní
podmínkový	konjunktiv vět podmínkových (konj. prez., pf. pro potencialitu, konj. impf. a plpf. pro nerealitu)	

Do češtiny lze vztažné věty s příslovečným významem přeložit pomocí vět se vztažnými zájmeny nebo příslušnými příslovečnými větami.

Účelový významový odstín:

- (22) ...*legatos ad Titum Quinctium miserunt, qui consilium ab eo peterent.* (Liv. 35, 25, 3)
...poslali k Titu Quinctiovi legáty, kteří by / aby ho požádali o radu.

Účinkový významový odstín:

- (23) *Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile...* (Cic. parad. 3)
Nic není tak neuvěřitelného, co by se / že by / aby se to řečením nestalo pravděpodobným,...

Příčinný významový odstín:

- (24) *Nam mihi quidem [sc. potestas tribunorum] pestifera videtur, quippe quae in seditione et ad seditionem nata sit.* (Cic. leg. 3, 19)
Moc tribunů se mi jistě zdá zhoubná, protože vznikla během rozbrojů i za účelem vyvolávání rozbrojů.

Přípustkový významový odstín:

- (25) *Namque egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens venissem Athenas, complures tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus.* (Cic. de orat. 1, 82)
Neboť i já, ačkoliv jsem se k řecké vzdělanosti dostal pozdě a jen povrchně, když jsem se jako prokonzul na cestě do Kilikie dostal do Athén, přece jsem tam kvůli potížím s plavbou pobyl po mnoho dní.

Podmínkový významový odstín:

- (26) *Haec (...) qui videat, nonne cogatur confiteri deos esse?* (Cic. nat. deor. 2, 12)
A pokud by to někdo viděl, nebyl by snad nucen uznat, že bohové existují?

„Zvláštnosti“ latinských vztažných vět

Tato kapitola je věnována některým charakteristikám latinských vztažných vět, jimiž se odlišují od českých vět vztažných.

Vztažné věty bez antecedentu

Jak bylo uvedeno výše, některé vztažné věty **nemají ve větě hlavní antecedent**, a to ani ve formě ukazovacího zájmena. Je to pravidlem u vět uvozených neurčitě vztažnými zájmeny (např. *quicumque*), není to však neobvyklé ani v případě zájmena *qui*, *quae*, *quod*. Vztažné zájmeno bývá nejčastěji ve tvaru **maskulina** nebo **neutra**.³⁰ Vypuštěný antecedent má obvykle obecnou povahu („ten“, „to“, „člověk“ apod.) a může být vypuštěn zejména v případě, kdy by se shodoval v pádě se vztažným zájmenem, např. (*is*) *qui*, (*id*) *quod* apod., nebo kdy by byl podmětem slovesa ve větě hlavní (27), (28) či jeho předmětem v akuzativu. Antecedent se naopak ve větě hlavní obvykle vyskytuje tehdy, pokud je v jiném pádě než v nominativu či akuzativu nebo pokud následuje po předložce.

(27) *Nusquam est, qui ubique est.* (Sen. *epist.* 2, 2)

Kdo je všude, není nikde.

(28) *Quod bonum est, prodest.* (Sen. *epist.* 117, 2)

To, co je dobré, prospívá.

Vztažná věta bez antecedentu může někdy fungovat jako podmět nebo předmět slovesa ve větě hlavní. Může se také vztahovat k ději obsaženému v předchozí větě jako celku. V takovém případě je vztažná věta uvozena zájmenem **quod**, které se do češtiny překládá jako „což“ (29).

(29) *...D. Brutum et P. Scipionem consules (...) homo omnium infimus et sordidissimus, tribunus plebis C. Curiatius, in vincula coniecit, quod ante factum non erat.* (Cic. *leg* 3, 20)

...tribun lidu C. Curiatus, člověk ze všech nejniže postavený a nejhanebnější, nechal zavřít do vězení konzuly D. Bruta a P. Scipiona, což se předtím nikdy nestalo.

³⁰ Pompei (2011, s. 462).

Vztažně připojené nezávislé věty

Věta uvozená vztažným zájmenem může odkazovat k výrazu obsaženému v předchozí větě nebo souvětí. Tyto věty se nacházejí na pomezí mezi větou hlavní a vedlejší. Vztažné zájmeno odpovídá výrazům „a ten“, „a to“, „on však“ apod. Zájmeno *qui* může např. odpovídat výrazům *et is (hic, ille)*, *is autem*, *is igitur* (30), zájmeno *quem* výrazům *et eum (hunc, illum)*, *eum autem*, *eum igitur*, zájmeno *quod* výrazům *et id (hoc, illud)*, *id autem*, *id igitur* atd., viz (31), (32).

- (30) *Nam quid ego de Cicerone dicam? Qui cum primum sapere coepit, acerbissimos dolores miseriasque percepit.* (Cic. fam. 14, 1, 1)
Co mám říct o Ciceronovi? Ten, když začal rozum brát, prožíval veliké trápení a neštěstí.
- (31) ...[sc. Isocrates] *eum librum, qui Panathenaicus inscribitur, quarto et nonagesimo anno scripsisse se dicit vixitque quinquennium postea; cuius magister Leontinus Gorgias centum et septem complevit annos neque umquam in suo studio atque opere cessavit. Qui, cum ex eo quaereretur, cur tam diu vellet esse in vita: „Nihil habeo,“ inquit, „quod accusem senectutem.“* (Cic. Cato 13, 8)
...[Ísokratés] tvrdí, že knihu Panathénaikos napsal v 93 letech. Pak žil ještě dalších pět let. A jeho učitel Gorgiás z Leontín se dožil sto sedmi let a nikdy nepřestal studovat a pracovat. A ten, když se ho ptali, proč chce tak dlouho žít, řekl: „Nemám důvod, proč bych si stěžoval na stáří.“
- (32) *At enim vir clarissimus, (...) Q. Catulus, itemque (...) Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt. Quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse et valere oportere confiteor...* (Cic. Manil. 51)
Avšak s tímto názorem nesouhlasí slavný Q. Catulus (...) ani Q. Hortensius. Uznávám, že v mnoha věcech se u vás těšili velké vážnosti a že je to tak správně...

Vztažné věty v rozsáhlejších souvětích

Věta vztažná může být součástí složitější syntaktické struktury a mohou na ní být závislé další vedlejší věty včetně věty vztažné. Je tedy větou řídicí v souvětí, které je jako celek zapojeno do jiné věty. Např. v českém souvětí „Přišli i lidé, o nichž jsi tvrdil, že nepřijdou“ je na vztažné větě „o nichž jsi tvrdil“ závislá věta „že nepřijdou“. Zájmeno „nichž“ je v pádu vyžadovaném předložkou „o“ (tj. „tvrdit o“).

V latině však může být vztažné zájmeno v pádě, který vyžaduje vedlejší věta nebo infinitivní konstrukce závislá na větě vztažné, nikoliv věta vztažná (v uvedeném českém příkladu by se jednalo o větu „že nepřijdou“). Ve větě (33) je např. akuzativ *quem*, který je vyžadován konstrukcí akuzativu s infinitivem *quem... voluisse perdere* po *dicis*, nikoliv českým mluvčím očekávaná konstrukce *de quo dicis eum... voluisse perdere*. Obdobně

akuzativ *quas* (34) nelze vysvětlit jako pád předmětu ve větě *ad maiora veniet paratior*, ale jako pád předmětu vyžadovaný slovesem *conbiberit* z věty, která je na *ad maiora veniet paratior* závislá. Český mluvčí by zde očekával *quibus, si eas conbiberit, ad maiora veniet paratior*.

Při překladu do češtiny obvykle **nelze latinskou konstrukci napodobit**, a proto má české vztažné zájmeno pád vyžadovaný slovesem vztažné věty, např. „o němž tvrdíš“ (33).

(33) *Et eum tu accusas avaritiae, quem dicis sestertium viciens voluisse perdere?* (Cic. Flacc. 83)

Et eum tu accusas avaritiae, de quo dicis eum sestertium viciens voluisse perdere?

A ty obviňuješ z lakoty toho, o němž tvrdíš, že chtěl promrhat dva miliony sestertiiů?

(34) ...[sc. puer] *iam infici debet iis artibus, quas si (...) conbiberit, ad maiora veniet paratior.* (Cic. fin. 3, 2)

...[sc. puer] *iam infici debet iis artibus, quibus si eas (...) conbiberit, ad maiora veniet paratior.*

...už [jako malý] se má vzdělávat v těch věcech, které když si osvojí [tj. v dětském věku], bude lépe připraven na věci důležitější.

Obsahuje-li věta vztažná další vztažnou větu, mohou stát vztažná zájmena obou vět vedle sebe (35).

(35) *...est enim (...) non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur...* (Cic. fin. 1, 7, 26)

...není totiž (...) dostatečně vzdělaný v těch oborech, které ovládají ti, kteří se označují za učené...

Připodobnění zájmena nebo antecedentu

Pád vztažného zájmena někdy neodpovídá syntaktické funkci ve vztažné větě ani na ní závislé větě vedlejší, ale pouze **opakuje pád antecedentu**. Dochází k tomu v krátkých větách za předpokladu, že tím není narušen význam věty. Příkladem je zájmeno *quo* (36), které by mělo být jakožto předmět slovesa *commemoravi* v akuzativu (*quem*). Některé případy připodobnění vztažného zájmena jsou ve skutečnosti způsobeny vypuštěním infinitivu. Ve větě (37) je např. vypuštěn infinitiv *confirmari*.

(36) ...[sc. Caesar] *in eo loco, quo paulo ante commemoravi, ante oppidum constitit...* (Bell. Afr. 41, 3)

...[sc. Caesar] *in eo loco, quem paulo ante commemoravi, ante oppidum constitit...*

...[Caesar] se zastavil před městem na tom místě, které jsem před chvílí zmínil...

(37) *Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus, nec nos fallit nec aliter accidet.* (Cic. Att. 10, 8, 7)

Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo [confirmari] diximus, nec nos fallit nec aliter accidet.

My to přece potvrzujeme tou předpovědí, kterou jsme zmínili (dosl. řekli, [že se to potvrzuje]), a nemýlíme se a právě tak se to stane.

Může se vyskytnout také opačný případ, kdy se pád antecedentu přizpůsobí pádu vztažného zájmena, třebaže sloveso věty hlavní vyžaduje jiný pád. Dochází k tomu např. tehdy, pokud je na antecedentu důraz a pokud se nachází v začáteční části věty, viz (38).

(38) *Sed istum, quem quaeris, ego sum.* (Plaut. Curc. 419)

Ale ten, koho hledáš, jsem já.

Pozice věty vztažné vzhledem k antecedentu, opakování antecedentu ve větě vedlejší

Antecedent se může nacházet **zároveň ve větě hlavní i ve větě vedlejší**. Opakuje se buď stejný výraz (39), nebo je použit jiný výraz se stejným či podobným významem (40). Opakování může být prostředkem ke zvýšení srozumitelnosti textu, ke zdůraznění apod. V češtině lze napodobit latinskou větu použitím vztažného zájmena „kterýžto“. Překlad však zní poněkud šroubovaně, a proto se obvykle volí jiné výrazové prostředky.

(39) *In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt litteris Graecis confectae et ad Caesarem relatae, quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent,...* (Caes. Gall. 1, 29, 1)

Caesarovi byl doručen seznam nalezený v táboře Helvétiů, který byl psán abecedou a v kterém bylo jmenovitě uvedeno, kolik bojeschopných lidí odešlo ze svých domovů...

(40) ...[sc. Helvetii] *legatos ad eum mittunt nobilissimos civitatis, cuius legationis Nammeius et Verucloetius principem locum obtinebant,...* (Caes. Gall. 1, 7, 3)

...[tj. Helvétiové] k němu pošlou jako vyslance nejurozenější muže z obce v čele s Nammeiem a Verucloetiem...

Věta vztažná může vzhledem k antecedentu zaujmout tři pozice – může před ním předcházet (41), může po něm následovat (42) nebo může antecedent sama obsahovat (43). V latině jsou doloženy všechny tři typy, nejčastější je věta vztažná následující po antecedentu. Převaha tohoto typu se během historického vývoje latiny posiluje. Zvláště v textech staršího období však není neobvyklá ani vztažná věta obsahující antecedent, na nějž někdy může odkazovat zájmeno nebo adverbium ve větě hlavní (44).

- (41) *Cavarinum cum equitatu Senonum secum proficisci iubet, ne quis aut ex huius iracundia aut ex eo, **quod** meruerat, **odio** civitatis motus existat.* (Caes. Gall. 6, 5, 2)
Cavarinovi se senonskou jízdou přikáže jít s ním, aby nedošlo k nějakým nepokojům kvůli Cavarinově vznětlivosti nebo kvůli nenávisti lidí, kterou si vysloužil.
- (42) *Video enim esse hic in senatu **quosdam, qui** tecum una fuerunt.* (Cic. Catil. 1, 8)
Vidím totiž, že zde v senátu jsou někteří z těch, kteří byli s tebou.
- (43) *Caesar necessariis rebus imperatis ad cohortandos milites, **quam in partem** fors obtulit, decucurrit et ad legionem decimam devenit...* (Caes. Gall. 2, 21, 1)
Když Caesar vydal nezbytně nutné rozkazy, spěchal povzbuzovat vojáky, jak se mu zrovna namanuli do cesty, a dorazil k desáté legii...
- (44) *Ita sive casu sive consilio deorum immortalium, **quae pars** civitatis Helvetiae insignem calamitatem populi Romani intulerat, **ea** princeps poenas persolvit.* (Caes. Gall. 1, 12, 6)
Tak ať už náhodou nebo z vůle nesmrtelných bohů ta část Helvétiů, která způsobila onu neblaze proslulou porážku římského národa, byla potrestána jako první.

S pozicí vztažného zájmena souvisí také pojem prolepse (předjímání), který se používá ve stylistice pro případy, kdy vztažné zájmeno předchází před antecedentem a slouží ke zdůraznění. Za typický příklad se pokládá věta (45).

- (45) ***Quam** quisque norit artem, **in hac** se exercent.* (Cic. Tusc. 1, 18, 41)
Ať se každý zdokonaluje v tom, co umí. / Co kdo umí, tak v tom ať se zdokonaluje.

Přehled

Spojovací výrazy	vztažná zájmena	<i>qui, quae, quod quisquis, quidquid quicumque, quaecumque, quodcumque qualiscumque, quaecumque,...</i>	
	vztažná příslovce	<i>ubi, unde, quo, qua,...</i> <i>ubicumque,...</i>	
Způsoby ve větě vedlejší	indikativ	identifikace konkrétní osoby či věci vyjádření reality	indikativ všech časů
	konjunktiv	konjunktiv vět hlavních vyjádření charakteristiky, definice	konjunktiv vybízečí, nereálný, ... neřídí se časem slovesa ve větě hlavní konjunktiv podle souslednosti časů
		význam účelový význam účinkový význam příčinný význam přípustkový význam podmínkový	konjunktiv vět účelových (konj. prez., impf.) konjunktiv vět účinkových (nejčastěji konj. prez., impf., pf.) konjunktiv podle souslednosti časů konjunktiv podle souslednosti časů konjunktiv vět podmínkových (konj. prez., pf. pro potencialitu, konj. impf. a plpf. pro nerealitu)

VĚTY ČASOVÉ

Vedlejší věty časové vyjadřují vzájemné vztahy mezi větami v souvětí z hlediska umístění jejich děje na časové ose. Vyjadřují tedy především **současnost**, **předčasnost** nebo **následnost** vzhledem k ději věty hlavní a jsou významným výrazovým prostředkem pro strukturování textu.

Většina spojek, které se ve větách časových vyskytují (např. *cum*, *ut*), nevyjadřuje jen jeden význam nebo časový vztah, ale v závislosti na různých faktorech mají více různých významů nebo se používají v různých typech vět.

Ve větách časových se používá **indikativ** i **konjunktiv**. Během vývoje latiny dochází ke změnám v používání slovesných časů a způsobů po jednotlivých spojkách.

V následujícím výkladu jsou věty členěny do skupin podle dvou kritérií – podle spojky a podle toho, zda věta časová vyjadřuje současnost, předčasnost nebo následnost vzhledem k větě hlavní. Primárně se postupuje podle spojek a skupin spojek. V případě potřeby je upozorněno na souvislost s jinými spojkami.

Věty s *cum*³¹

Spojka *cum* „když“ je **základní časovou spojkou** a vyvinula se ze vztažného *quom*. Původně se vyskytovala ve spojení s výrazem vyjadřujícím čas (např. *tempore*, *cum* „v čase, kdy“) a později sama získala časový význam. Uvozuje věty vyjadřující **současnost** i **předčasnost** a vyskytuje se po ní **indikativ** i **konjunktiv**. Podle slovesného způsobu se věty s *cum* dělí na indikativní a konjunktivní, záporka je v obou případech **non**.

Cum s indikativem

Indikativní věty s *cum* se dále dělí podle toho, jaký význam vyjadřují. Na výsledném významu se podílejí slovesné časy, adverbia, kontext a další faktory. Hranice mezi jednotlivými skupinami nejsou vždy jasně vymezené.

31 Podle Tarrío Ruiz a Baños Baños (2010, s. 614nn.), Traina (1993, s. 411nn.), Heberlein (2011, s. 294nn. et passim).

Cum temporale

Věta s *cum temporale* vyjadřuje **prosté umístění** daného děje nebo situace **v čase**. Děje ve větě hlavní a vedlejší mohou být vůči sobě **současné** nebo **předčasné**. Ve větě hlavní se mohou vyskytovat výrazy *tum/tunc* „tehdy“, *eo/hoc/illo tempore* „v té době“, *nunc* „ted“ apod. Spojka *cum* se do češtiny překládá jako „když“, „až“, případně „(od té doby), co“.

Použití indikativu konkrétního času závisí na tom, zda je mezi větami vztah současnosti nebo předčasnosti. Neplatí přitom, že indikativ imperfekta se jako vyjádření současnosti může vyskytnout pouze ve větě vedlejší. Příkladem, je věta (1), kde je okamžitá událost (*venit*) vyjádřena perfektem ve větě hlavní a okolnosti a popis situace (*erant*) pomocí imperfekta ve větě hlavní.

	současnost	předčasnost
děj přítomný (ind. prez.)	indikativ prézentu	indikativ perfekta
děj minulý (ind. pf., impf.)	indikativ imperfekta, indikativ perfekta (1)	indikativ plusquamperfekta
děj budoucí (ind. fut. I)	indikativ futura I	indikativ futura II (2)

(1) *Cum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani.* (Caes. Gall. 6, 12, 1)

Když Caesar přišel do Galie, v čele jedné skupiny stáli Haeduové a v čele druhé Sequanové.

(2) *Quod erit vobis luce clarius, iudices, tum, cum eos ipsos produxero, qui [sc. pecunias Verri] dederunt.* (Cic. Verr. II 2, 186)

A to vám bude, soudcové, nad slunce jasnější tehdy, až předvolám ty, kteří [mu] dali [peníze].

Pokud se v těchto větách vyskytnou tvary opisného časování činného (*-urus sum, -urus eram,...*), nejedná se o vyjádření následnosti, ale úmyslu nebo záměru.

Věty s *cum temporale* mohou také vyjadřovat časový limit,³² tj. vymezovat počátek děje věty hlavní („nemůžu spát od té doby, co jsem se to dozvěděl“) nebo časového období („je to dvacet let od té doby, co jsme se viděli naposled“). Ve větě hlavní bývá vyjádřen časový údaj, např. *multi anni sunt* „je to už mnoho let“ nebo *vicesimus annus est* „je to už dvacátý rok“ (3).

(3) *Vicesimus annus est, cum omnes scelerati me unum petunt.* (Cic. Phil. 12, 24)

Je to už dvacátý rok, co všichni zločinci útočí jen na mě.

32 Viz kapitolu *Věty vyjadřující časový limit (od té doby, co / do doby, než)*.

Cum iterativum³³

Cum iterativum vyjadřuje **opakované děje**. Do češtiny se *cum iterativum* překládá jako „**když**“, „**kdykoli**“ nebo „**pokaždé, když**“.

Ve vedlejších větách se používají indikativy podle **indikativní souslednosti časové**. Může se však vyskytnout i indikativ perfekta ve větě hlavní i vedlejší.

Věta hlavní	Současnost	Předčasnost
děj přítomný (ind. prez.)	indikativ přítomnosti	indikativ perfekta
děj minulý (ind. pf., impf.)	indikativ imperfekta	indikativ plusquamperfekta
děj budoucí (ind. fut. I)	indikativ futura I	indikativ futura II

Při překladu do češtiny se v časových větách vyjadřujících předčasnost používají dokonavá slovesa. **Příklad perfekta a futura II** je proto **stejný** (tj. má formu budoucího času), obě souvětí se liší pouze hlavní větou (v kombinaci s indikativem perfekta je ve větě hlavní přezens a v kombinaci s indikativem futura II se ve větě hlavní objevuje futurum I).

Současnost

Cum habeo, do.

Když/kdykoliv mám, dávám.

Cum habebam, dabam.

Když/kdykoliv jsem měl, dával jsem.

Cum habebo, dabo.

Když/kdykoliv budu mít, dám.

Předčasnost

Cum cecidi, surgo.

Když/kdykoliv **padnu**, vstávám.

Cum cecideram, surgebam.

Když/kdykoliv jsem padl, vstával jsem.

Cum cecidero, surgam.

Když/kdykoliv padnu, vstanu.

Věty s *cum iterativum* se formálně neodlišují od vět s *cum temporale*. Děje jsou interpretovány jako opakované na základě významů jednotlivých větných členů, na základě dalších výrazů použitých ve větě nebo na základě kontextu.

Věty s *cum iterativum* mohou vyjadřovat obecně platný děj, který se přímo nevztahuje ke konkrétním událostem a vyjadřuje význam „Pokaždé, když dojde k této situaci, lidé obvykle udělají toto.“ V hlavní větě bývá v těchto případech indikativ přítomnosti (4) a v souvětí mohou být výrazy, které naznačují všeobecný význam (např. *omnis*).

33 Heberlein (2011, s. 330–331).

- (4) *Tum denique homines nostra intellegimus bona, / cum quae in potestate habuimus, ea amisimus.* (Plaut. *Capt.* 142)

Co jsme měli, poznáváme my lidé teprve tehdy, když to ztratíme.

Opakování se však může vztahovat také ke konkrétním situacím a událostem (5).

- (5) ...*cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur*... (Cic. *Verr.* II 5, 27)

...kdykoli spatřil růži, myslel si, že začíná jaro...

Vedle *cum iterativum* se opakování může vyjádřit také pomocí spojek **quotiens** „kolikrát, kdykoli“ a **quotienscumque** „pokaždé, když“, dosl. „kolikrátkoli“ (6). Ve větě hlavní mohou být výrazy **totiens** nebo **totienscumque** „tolikrát“, dosl. „tolikrátkoli“. Ve větách se používají stejné časy jako u *cum iterativum*.

- (6) *Homo totiens moritur, quotiens amittit suos.* (Publil. *sent.* H 13)

Člověk umírá tolikrát, kolikrát přichází o své blízké.

Cum inversum

Věty časové obvykle vyjadřují okolnosti děje ve větě hlavní, který představuje hlavní informaci celého souvětí. V souvětích s *cum inversum* je tomu naopak (proto se toto *cum* nazývá *inversum*, tj. „obrácené“). Ve větě hlavní jsou vyjádřeny okolnosti děje věty vedlejší, který je tím zdůrazněn.

Ve větě hlavní bývá **indikativ imperfekta** (7), (8) pro vyjádření současnosti s dějem věty vedlejší nebo **indikativ plusquamperfekta** (9) pro vyjádření předčasnosti před dějem věty vedlejší. Vyskytují se v ní často také některá adverbia, např. **iam** „již, už“, **vix** „sotva“, **aegre** „stěží“, **nondum** „ještě ne“.

Věta vedlejší často vyjadřuje náhlý nebo neočekávaný děj. Používá se v ní obvykle indikativ perfekta nebo prezens historický. Mohou se v ní objevit také adverbia **subito**, **repente** „náhle“ apod., která zdůrazňují neočekávanost děje. Věta vedlejší bývá jakožto nositel hlavní informace umístěna za větou hlavní.

Spojka *cum* se překládá jako „když“, neočekávanost lze zdůraznit překladem „když tu“.

- (7) ...*iam consilia ducibus deerant, cum subito Samnitium equites (...) impetum faciunt.* (Liv. 8, 38, 12)

...velitelé si už nevěděli rady, když tu náhle zaútočili samnitští jezdci.

- (8) *Hannibal (...) iam subibat muros, cum repente in eum (...) erumpunt Romani.* (Liv. 29, 7, 8)

Hannibal už skoro vystupoval na hradby, když tu náhle na něj Římané zaútočili.

- (9) *Dies nondum decem intercesserant, cum ille alter filius necatur.* (Cic. Cluent. 28)
Ještě neuplynulo ani deset dnů, když (tu) byl zabit i druhý syn.

Cum identicum (coincidens)

Věta s *cum identicum* rovněž nevyjadřuje okolnosti děje věty hlavní, ale **vysvětluje** ho a obsahuje děj, který je **ve své podstatě totožný s dějem věty hlavní** (proto se toto *cum* nazývá *identicum*, tj. „totožné“). Věta vedlejší mívá **stejný čas a podmět jako věta hlavní** (10), což plyne z její vysvětlovací funkce. Do češtiny se *cum identicum* překládá jako „**když**“, totožnost dějů lze zdůraznit překladem „**tím, že**“.

- (10) *De te autem, Catilina, cum quiescunt, probant, cum patiuntur, discernunt, cum tacent, clamant...* (Cic. Catil. 2, 21)
Ale v tvém případě, Catilino, když mlčí, souhlasí, když to snášejí, rozhodují, když mlčí, křičí,...

Cum interea

Věta s *cum interea* vyjadřuje **současnost** s dějem věty hlavní a zároveň má **odporovací význam**. Objevují se v ní výrazy *interea* a *interim* „mezitím“. Do češtiny se spojení *cum interea/interim* překládá jako „a zatím“, „a mezitím“, „ale mezitím“, „když přitom“, „a přitom“ apod. Ve větě vedlejší se používají **indikativy různých časů**, nejčastěji indikativ přítomného, imperfekta nebo perfekta (11).

- (11) *Eo ad te tardius scripsi, quod cottidie te exspectabam, cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent, quid ageres aut ubi te visurus essem.* (Cic. fam. 3, 6, 5)
Trochu jsem otálel s dopisem, protože jsem tě čekal každým dnem, ale mezitím jsem [od tebe] nedostal vůbec žádný dopis, z něhož bych se dozvěděl, co děláš a kde tě uvidím.

Cum s konjunktivem

Vývoj používání konjunktivu ve větách s *cum* je spjat s používáním konjunktivu ve vtažných větách, což souvisí se vztažným původem spojky *cum*.³⁴ Konjunktiv nejprve vyjadřoval subjektivní postoje mluvčího, následně začal vyjadřovat příčinu. Objevilo se tak *cum causale*, které je doloženo dříve než *cum historicum*. Věta s *cum* vyjadřující příčinu začala vyjadřovat i umístění v čase, hranice mezi oběma typy vět však není přesně vymezená. Během dalšího vývoje se konjunktiv ve větách s *cum historicum* stává pouhým znakem podrízenosti vedlejší věty a šíří se na úkor indikativu ve větách s *cum temporale*.

V klasické latině je konjunktiv ve větách s *cum* nositelem **specifických významových odstínů** (příčiny, přípustky,...). Významový odstín v konkrétní větě může být naznačen **některými výrazy** (viz níže), někdy ale vyplývá pouze z **kontextu**. Některé

34 Vývoj vět s konjunktivem zpracován podle: Heberlein (2011, s. 275nn.).

věty připouštějí více interpretací. V tom lze spatřovat podobnost jak s vztahnými větami s konjunktivem, tak s participiálními konstrukcemi (např. s ablativem absolutním).

Konjunktivní věty s *cum* vyjadřují **současnost** nebo **předčasnost** vzhledem k ději věty hlavní. Pokud se v nich vyskytnou tvary opisného časování činného (*-urus sim, -urus essem,...*), vyjadřují úmysl, nikoli následnost.

Cum historicum (narrativum)

Věta s *cum historicum* vyjadřuje **okolnosti děje věty hlavní, nejen pouhé umístění v čase** jako věta s *cum temporale*. *Cum historicum* má proto významnou funkci ve vyprávění (viz označení *narrativum*), protože vyjadřuje pozadí či východisko pro děj věty hlavní, kde se nachází hlavní informace celého souvětí. Ve větách s *cum historicum* se může spojit časový význam s příčinným, není to však podmínkou.

Cum historicum se používá pouze pro **minulé děje** a do češtiny se překládá spojkou „**když**“. Ve větách s *cum historicum* se vyskytuje konjunktiv imperfekta nebo plusquamperfekta. **Konjunktiv imperfekta** vyjadřuje **současnost** s dějem věty hlavní (12), **konjunktiv plusquamperfekta** **předčasnost** před dějem věty hlavní (13), (14). Ve větě hlavní bývá nejčastěji **indikativ perfekta** nebo **prézens historický**.

Do češtiny se konjunktivy ve větě vedlejší překládají indikativem. Současnost lze obvykle vyjádřit minulým časem nedokonavých sloves a předčasnost minulým časem dokonavých sloves.

		Věta vedlejší	Věta hlavní
Současnost	Latina	konjunktiv imperfekta	indikativ perfekta / prézens historický
	Čeština	minulý čas nedokonavého slovesa	minulý čas / přítomný čas
Předčasnost	Latina	konjunktiv plusquamperfekta	indikativ perfekta / prézens historický
	Čeština	minulý čas dokonavého slovesa	minulý čas / přítomný čas

(12) *Eam [sc. urbem Toletum] cum oppugnaret, Vettonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit.* (Liv. 35, 22, 7)

Když obléhal Toledo, přišlo Toledanům na pomoc velké vojsko Vettonů.

(13) *Qui cum aquam ex puteo vidisset haustam, terrae motum dixit futurum.* (Cic. div. 2, 31)

A ten když viděl, že ze studny zmizela voda, řekl, že bude zemětřesení.

(14) *Inde cum Amphipolim venisset, gravi morbo est implicitus.* (Liv. 40, 56, 8)

Když odtud přišel do Amfipole, těžce onemocněl.

Věta (14) je příkladem věty s *cum historicum*, která vyjadřuje východisko pro další děj, ale nemá příčinný významový odstín. Ve větách (12) a (13) je naopak příčinný významový odstín dobře patrný.

Jak bylo uvedeno výše, během vývoje latiny se zvyšuje četnost užívání konjunktivu v časových větách. *Cum historicum* se šíří na úkor *cum temporale* a vět s jinými spojkami pro vyjádření předčasnosti (*ubi, postquam* atd., viz níže). Sblíží se také s větami s *dum*.

Cum causale

Cum causale vyjadřuje **příčinu** a do češtiny se překládá jako „**když**“, „**protože**“. Před spojkou *cum* se mohou objevit výrazy *quippe, praesertim* nebo *utpote*, které zdůrazňují příčinný významový odstín. Ve větě s *cum* se používá **konjunktiv podle souslednosti časů**, ve větě hlavní je indikativ. Konjunktiv i indikativ se do češtiny překládají indikativem příslušného času.

(15) ... *nec reprehendo, quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim.* (Cic. Att. 10, 3a, 1)

...nekritizuji to, protože jsem sám této kritice neunikl.

(16) *Neque enim Cimoni fuit turpe (...) sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum cives eius eodem uterentur instituto.* (Nep. praef. 4)

Kimón nepokládal za špatné mít za ženu vlastní sestru, protože to bylo mezi jeho spoluobčany zvykem.

Cum concessivum

Cum concessivum vyjadřuje **přípustku**, do češtiny se překládá jako „**i když**“, „**třebaže, ačkoli**“. Ve větě hlavní bývá **tamen** „přece, přesto“. Ve větě s *cum* se používá **konjunktiv podle souslednosti časů**, ve větě hlavní je indikativ. Konjunktiv i indikativ se do češtiny překládají indikativem příslušného času.

(17) *Non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari.* (Cic. Verr. II 3, 78)

Nemohli napodobit Apronia, třebaže si to přáli.

Cum adversativum

Konjunktivní věty s *cum* mohou mít také další významové odstíny. *Cum adversativum* slouží k vyjádření **odporovacího významu**. Do češtiny se překládá jako „**kdežto**“ nebo „**zatímco**“, „**a zatím**“. Ve větě s *cum* se používá **konjunktiv podle souslednosti časů**, ve větě hlavní je indikativ. Konjunktiv i indikativ se do češtiny překládají indikativem příslušného času.

(18) *Cum silices (...) depereant aevo, carmina morte carent.* (Ov. am. 1, 15, 32)

Zatímco křemen se časem rozpadne, básně jsou nesmrtelné.

Cum vyjadřující charakteristiku

Podobně jako ve vztažných větách, může se i ve větách s *cum* vyskytnout **konjunktiv**, který slouží k vyjádření **definice, charakteristiky** nebo **vlastnosti**. Na rozdíl od vět s indikativem (19) se tyto věty s *cum* nevztahují pouze ke konkrétní situaci či události, ale popisují určitou situaci jako typ a mají obecnější platnost, viz *superarent* ve větě (20) a *posset* ve větě (21). Protiklad mezi oběma typy vět lze pozorovat ve větě (21), v níž *posset* vyjadřuje charakteristiku a *exclusum est* se vztahuje k jedné konkrétní události.

Použití **konjunktivu** se řídí pravidly **souslednosti časů**, ve větě hlavní je indikativ. V překladu do češtiny lze rozdíl mezi indikativem a konjunktivem vyjádřit např. jako protiklad mezi „ta doba, kdy“ (indikativ) a „taková doba, kdy“ (konjunktiv), případně použitím kondicionálu ve větě vedlejší. Někdy se však při překladu rozdíl mezi indikativem a konjunktivem nezohledňuje.

(tempus) cum + ind.: popis konkrétního případu (ta konkrétní doba, kdy)

(tempus) cum + konj.: zevšeobecnění, charakteristika určité doby, definice (taková doba, kdy)

- (19) *Unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, verum etiam ultro vocabat.* (Cic. Flacc. 61)
Byla to právě ta doba, kdy celá Asie zavírala Flakkovi dveře, ale onoho Kappadoka nejen přijímala do svých měst, ale dokonce ho i zvala.
- (20) *Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ...* (Caes. Gall. 6, 24, 1)
V minulosti byla i (taková) doba, kdy byli Galové statečnější než Germáni,...
- (21) *Quod si fuit in re publica tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus iratorum civium boni civis auctoritas et oratio, tum profecto fuit, cum patrocinium pacis exclusum est aut errore hominum aut timore.* (Cic. Brut. 7)
A jestli byla vůbec někdy ve státě doba, kdy by vážnost a řeč dobrého občana mohla vyrvat rozzlobeným lidem zbraně z rukou, bylo to tehdy, kdy strach nebo lidská chyba nebránila v ochraně míru.

Přehled časů a způsobů po spojce *cum*

Indikativní		Konjunktivní	
<i>cum temporale</i>	ind. souslednost	<i>cum historicum</i>	konj. imperfekta (současnost) konj. plusquamperfekta (předčasnost)
		<i>cum</i> charakterizující	konj. souslednost
<i>cum iterativum</i>	ind. souslednost		
<i>cum inversum</i>	ind. perfekta, prés. hist. (ve větě hlavní ind. impf. pro současnost a ind. plpf. pro předčasnost)		
<i>cum identicum</i>	ind. různých časů, stejný čas ve větě hlavní i vedlejší		
<i>cum interea</i>	ind. různých časů		
		<i>cum causale</i>	konj. souslednost
		<i>cum concessivum</i>	konj. souslednost
		<i>cum adversativum</i>	konj. souslednost

Postquam, ut, ubi, simulac (předčasnost)

Vedle některých vět s *cum* může být předčasnost vyjádřena také pomocí vět se spojka-
mi *postquam/posteaquam* „když, poté, co“, *ut, ubi* „když“, případně *quando* „když“.
Pro vyjádření bezprostředně následujících dějů se používají spojky *simul atque, simul
ac, ut* „když, jakmile“ nebo spojky *cum, ut, ubi* rozšířené o *primum*, tedy *cum primum,
ut primum, ubi primum* „když, jakmile“.

V těchto větách se používá **indikativ** a **záporka non**. Lze je rozdělit do dvou skupin –
na věty s *postquam*, které se používají zejména pro minulé děje, a na věty se zbývajícimi
spojkami, které se používají i pro děje budoucí.

Postquam / posteaquam

Spojka *postquam* nebo *posteaquam* může být také rozdělena na dvě části – na *post... quam*
a *postea... quam*. Mezi oběma částmi spojky se může objevit např. časový údaj, který může
být ve tvaru akuzativu nebo ablativu podle toho, zda před *post* předchází nebo následuje:

<i>post decem annos</i>	<i>post</i> + číslovka a substantivum v ak.
<i>post quintum annum</i>	
<i>decem annis post</i>	číslovka a substantivum v abl. + <i>post</i>
<i>anno quinto post</i>	
<i>decem post annis / annos</i>	číslovka + <i>post</i> + substantivum v ak. nebo abl.
<i>quintum post annum, quinto post anno</i>	

Věta vedlejší je uvozena výrazem *quam*. V možnosti rozdělit spojky na dvě části zůstává patrný jejich původ ze srovnávacích konstrukcí.

Do češtiny se spojka *postquam/posteaquam* překládá jako „**když**“ nebo „**poté, co**“. V některých případech se *postquam* může překládat také „od té doby, co“, viz kapitolu *Věty vyjadřující časový limit (od té doby, co / do doby, než)*.

Věty s *postquam* se používají převážně pro vyjádření minulých dějů. Ve větě vedlejší se objevuje nejčastěji **indikativ perfekta** (22), (23), někdy se může vyskytnout také **prézens historický**. **Indikativ plusquamperfekta** se v klasické latině používá zpravidla tehdy, když se ve větě hlavní vyskytuje **časový údaj** vyjadřující dobu, která uplynula mezi dějem věty hlavní a vedlejší (24), (25). Jiné časy se v klasické latině vyskytují vzácně. Ve větě hlavní bývá minulý čas (22) nebo prézens historický (23).

	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>Postquam, posteaquam</i> (předčasnost)	indikativ perfekta	indikativ perfekta / prézens historický
	indikativ plusquamperfekta	časový údaj + indikativ perfekta / prézens historický

- (22) *Postquam tuo iussu **profectus sum, perveni** in Cariam...* (Plaut. *Curc.* 329)
Poté, co jsem na tvůj příkaz odešel, dorazil jsem do Kárie.
- (23) *Postquam hoc mihi **narravit, abeo** ab illo.* (Plaut. *Curc.* 349)
Poté, co mi to řekl, jdu od něj pryč.
- (24) *Itaque **post annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est.*** (Nep. *Cim.* 3, 3)
A tak byl povolán zpět do vlasti pět let poté, co byl vyhnán.
- (25) ***Undecimo die, postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi.*** (Cic. *Att.* 2, 11, 1)
Těchto pár řádků jsem napsal jedenáctý den poté, co jsem od tebe odešel.

Postquam se může vyskytovat také ve větách vyjadřujících opakované děje, čemuž odpovídá i používání slovesných časů (viz kapitolu *Věty vyjadřující opakované děje*).

Ut (primum), ubi (primum), cum (primum), simulac, simulatque, quando

Spojky *ut*, *ubi*, *cum* se překládají jako „když“, „jakmile“, spojka *quando* jako „když“. Spojky *simulac*, *simulatque* a spojky rozšířené o *primum* (*ut primum*, *ubi primum*, *cum primum*) zdůrazňují, že děj věty hlavní následoval **bezprostředně** po ději věty vedlejší. Překládají se jako „když“, „jakmile“ a zejména u dějů budoucích také jako „hned jak“, „jen co“. V některých případech se *ut* může překládat také „od té doby, co“, viz kapitulu *Věty vyjadřující časový limit (od té doby, co / do doby, než)*.

Používá se po nich zejména **indikativ perfekta** pro minulé děje (26) – (29) a **indikativ futura II** pro děje budoucí (30), (31). Mohou se po nich však objevit i jiné časy. Ve větě hlavní se vyskytuje zejména indikativ perfekta (26) – (29) či prézens historický nebo futurum I (30), (31).

	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>Ut (primum), ubi (primum), cum (primum), simulatque, simulac, quando</i>	indikativ perfekta	indikativ perfekta / prézens historický
	indikativ futura II	indikativ futura I

- (26) *Ut heri me salutavit, statim Romam profectus est.* (Cic. Att. 12, 18, 1)
Jen co mě včera pozdravil, hned odešel do Říma.
- (27) *Simulatque ire in exsilium iussus est, paruit.* (Cic. Catil. 2, 12)
Jakmile dostal příkaz odejít do vyhnanství, poslechl.
- (28) *Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit.* (Liv. 1, 24, 9)
Hned, jak to vyslovil, zasadil vepři ránu kamenem.
- (29) *Ubi primum in hostium finibus castra posuit, legati ad eum (...) venerunt.* (Liv. 40, 25, 1)
Jakmile postavil tábor na území nepřátel, přišli k němu poslové.
- (30) *Ubi prandero, dabo operam somno.* (Plaut. Pseud. 664)
Jakmile/hned jak se najím, půjdu spát.
- (31) *Qui [sc. tabellarii] simul ac venerint, mittentur ad te.* (Cic. Att. 13, 21, 2)
Jakmile přijdou [tj. poslové s poštou], pošlu je za tebou (dosl. budou poslání k tobě).

Tyto spojky se ve variantách **bez primum** mohou používat ve větách vyjadřujících **opakované děje**. Tomu odpovídá používání slovesných časů, viz *Věty vyjadřující opakované děje*.

Antequam, priusquam (následnost)

Následnost se vyjadřuje větami se spojky *antequam* nebo *priusquam* „dříve než“, „předtím, než“. Mohou být rozděleny na dvě části *ante... quam* nebo *prius... quam*, mezi něž jsou vloženy další výrazy. Totéž platí i o jejich českých ekvivalentech. Věta vedlejší následuje po *quam*, v češtině po „než“. V možnosti rozdělit spojky na dvě části zůstává patrný jejich původ ze srovnávacích konstrukcí („dříve... než“). Věty s *antequam*, *priusquam* mohou také někdy vyjadřovat, že se nějakému ději dává přednost před jiným dějem.

Ve větách s *antequam* a *priusquam* se používá **indikativ** i **konjunktiv**. Volba mezi indikativem a konjunktivem je spojena s rozdílem ve významu. Zatímco indikativ podává děj jako skutečný, konjunktiv jako zamýšlený, možný apod. (viz níže). Pokud je věta hlavní záporná, používá se většinou indikativ, protože zápor naznačuje, že se děj věty vedlejší uskutečnil.

Je-li ve spojení s *ante... quam* vyjádřen časový údaj, platí pro používání pádů stejná pravidla jako v případě *post... quam*.

<i>post / ante decem annos</i> <i>post / ante quintum annum</i>	<i>post / ante</i> + číslovka a substantivum v ak.
<i>decem annis post / ante</i> <i>anno quinto post / ante</i>	číslovka a substantivum v abl. + <i>post / ante</i>
<i>decem post / ante annis / annos</i> <i>quintum post / ante annum, quinto post / ante anno</i>	číslovka + <i>post / ante</i> + substantivum v ak. nebo abl.

Indikativ

Je-li ve větě hlavní minulý čas nebo přezens historický, používá se ve větě vedlejší **indikativ perfekta** (32) – (34).

- (32) ...*omnes hostes terga verterunt neque prius fugere destiterunt, quam ad flumen Rhenum (...) pervenerunt.* (Caes. Gall. 1, 53, 1)
Všichni nepřátelé se dali na útěk a nepřestali prchat dříve, než dorazili k Rýnu.
- (33) *Legati non ante profecti (sunt), quam impositos in naves milites viderunt.* (Liv. 34, 12, 8)
Legáti neodešli dříve, než viděli, že vojáci už jsou na lodích.

- (34) ...**priusquam** tuas **legi** has proximas litteras, **quaesivi** de mea Tullia, quid egisset. (Cic. fam. 7, 23, 4)

Dříve než jsem přečetl tvůj poslední dopis, zeptal jsem se své drahé Tullie, co dělala.

Je-li ve větě hlavní přítomný čas, je ve větě vedlejší **indikativ přítentu** (35).

- (35) **Prius respondes, quam rogo.** (Plaut. Merc. 456)

Odpovídáš dříve, než se ptám.

Je-li ve větě hlavní budoucí čas, je ve větě vedlejší **indikativ přítentu** (36). Je-li však hlavní věta záporná, dochází ke změně v pořadí dějů – nejprve se odehraje děj věty vedlejší a až poté děj věty hlavní (viz větu (37), která vyjadřuje význam „Nejprve se dozvím o zničení Kartága a pak se přestanu bát.“). Proto se **po záporné větě hlavní** používá ve větě s *antequam*, *priusquam* **indikativ futura II** (37). Může se však objevit pro vyjádření důrazu i po kladné větě hlavní. **Do češtiny se přezens i futurum II překládají budoucím časem.**

- (36) *Nunc, **antequam** ad sententiam **redeo**, de me pauca **dicam**.* (Cic. Catil. 4, 20)

A teď, než se vrátím k tématu, řeknu něco málo o sobě.

- (37) *De qua [sc. Carthagine] **vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero**.* (Cic. Cato 18)

Pokud jde o Kartágo, nepřestanu se bát dříve, než se dozvím, že bylo zničeno (tj. nejprve se dozvím o zničení Kartága a pak se přestanu bát).

Konjunktiv

Konjunktiv vyjadřuje **možnost, úmysl** nebo **záměr** mluvčího. Může vyjadřovat také děje, u nichž není známo, zda byly uskutečněny nebo ne, nebo které jsou jako takové podány autorem. **Při překladu** konjunktivních vět do češtiny lze použít **kondicionál**, pokud je to z hlediska významu vhodné.

Je-li ve větě hlavní čas hlavní, používá se po *antequam*, *priusquam* **konjunktiv přítentu**. Vyskytuje se zejména v případech, že je ve větě hlavní indikativ přítentu (38), není to však podmínkou (39).

- (38) *Primum saepe, **antequam** hoc apud nos **distinguamus, irascimur**.* (Sen. dial. 4, 26, 3)

Často se rozzlobíme dříve, než to na sobě zpozorujeme.

- (39) *Is videlicet **antequam** veniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompeium **mittet**,...* (Cic. leg. agr. 2, 53)

Dříve než by přišel do Pontu, jistě pošle Gnaeu Pompeiovi dopis...

Je-li ve větě hlavní čas vedlejší, používá se po *antequam*, *priusquam* **konjunktiv imperfekta** (40). Objevuje se však i **konjunktiv plusquamperfekta**, a to zejména u slovesa *posse* (41). Konjunktiv plusquamperfekta zde má pravděpodobně spíše aspektuální (vidový) než časový význam a vyjadřuje dokončenost děje.³⁵

- (40) *Caesar, priusquam se hostes ex fuga reciperent, in fines Suessionum exercitum duxit.* (Caes. Gall. 2, 12, 1)
Caesar zavedl vojsko na území Suessionů dříve, než by se nepřátelé vzpamatovali z útěku (tj. s úmyslem, aby se nepřátelé nestihli z útěku vzpamatovat).
- (41) *Antequam de meo adventu audire potuissent, (...) in Macedoniam ad Planciumque perrexi.* (Cic. Planc. 98)
Dříve než by se mohli doslechnout o mém příchodu, šel jsem do Makedonie a za Planciem (tj. s úmyslem, aby se o mém příchodu nedozvěděli).

Přehled používání časů a způsobů po *antequam*, *priusquam*

	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>Antequam</i> <i>Priusquam</i>	indikativ přítentu konjunktiv přítentu	indikativ přítentu, indikativ futura I
	indikativ futura II konjunktiv přítentu	(zápor) + indikativ futura I
	indikativ perfekta konjunktiv imperfekta konjunktiv plusquamperfekta (<i>posse</i>)	indikativ minulého času

Věty s *antequam*, *priusquam* se používají také pro vyjádření **opakovaných dějů**, čemuž odpovídají i slovesné časy, viz *Věty vyjadřující opakované děje*.

³⁵ Haberlein (2011, s. 323).

Dum, donec, quoad, quamdiu

Vedle spojky *cum* vyjadřují současnost i spojky *dum* „zatímco“, „dokud“, *quamdiu*, *donec*, *quoad* „dokud“. Spojky *dum*, *donec* a *quoad* však mohou vyjadřovat také časový limit „do doby, kdy“.³⁶ Z uvedených spojek je v klasické latině *dum* nejobecnější, ostatní tři mohou vyjadřovat pouze některé významy spojky *dum*. Jednotlivé typy jsou proto rozlišeny pomocí čísel (*dum*₁, *dum*₂, *dum*₃) a u každého typu je uvedeno, které spojky jsou s ní synonymní.

Po těchto spojkách se používá indikativ i konjunktiv, pravidla pro používání způsobů jsou uvedena u jednotlivých typů.

*Dum*₁: zatímco

Spojka *dum*₁ slouží k vyjádření **současnosti**. Používá se pro děj, který trval a v **jehož průběhu se stal jiný děj**, který je vyjádřen ve větě hlavní. Děj věty hlavní bývá obvykle dokončený nebo jednorázový. Děj ve větě s *dum* tedy vyjadřuje pozadí nebo rámec pro děj věty hlavní, a proto trvá „déle“ než děj věty hlavní. Do češtiny se *dum* překládá jako „**zatímco**“. Tento význam nemůže mít žádná jiná z dalších tří spojek. Ve větě hlavní se mohou objevit výrazy *interim* nebo *interea* „mezitím“, které zdůrazňují současnost dějů.

Ve větě vedlejší se používá pouze **indikativ přítomný**, a to i o **minulých** (42) či **budoucích dějích**. Do češtiny se překládá **přítomným, minulým** nebo **budoucím časem** podle toho, k jaké časové rovině se vztahuje, což je zřejmé ze slovesného tvaru ve větě hlavní nebo z kontextu.

- (42) *Dum haec geruntur, Q. Fabius Pictor legatus a Delphis Romam rediit.* (Liv. 23, 11, 1)
Zatímco se to **dálo**, legát Q. Fabius Pictor **se vrátil** do Říma.

Věta s *dum* může mít i **odporovací významový odstín** (43).

- (43) *Certa mittimus, dum incerta petimus.* (Plaut. *Pseud.* 685)
Přicházíme o jisté, zatímco se **honíme** za nejistým.

Během vývoje latiny se *dum*₁ sblíží s jinými typy vět, což se projevuje např. použitím indikativu imperfekta nebo konjunktivu imperfekta.

36 Do této kapitoly jsou zařazeny všechny významy včetně vět vyjadřujících časový limit, kterému je kromě toho věnována ještě samostatná kapitola, v níž je uveden přehled různých možností.

Dum₂, donec, quoad, quamdiu: dokud

V tomto typu vět se mohou vedle spojky *dum* objevit i spojky *donec*, *quoad* a *quamdiu*. Do češtiny se překládají jako „dokud“ nebo „po celou dobu, co“. Věty s *dum₂* vyjadřují děje, které probíhají **současně** s dějem věty hlavní. Na rozdíl od *dum₁* však děj věty hlavní i vedlejší probíhají **po celou dobu zároveň**. Jakmile jeden z nich skončí, skončí i druhý z nich. Proto se často jedná o děje, které ve svém významu mají obsažen rys trvání.

Ve větě hlavní se mohou vyskytnout výrazy *tamdiu* „tak dlouho“, případně *usque* „tak dlouho“. Ve větě vedlejší je indikativ minulého, přítomného nebo budoucího času. Vzhledem k „trvacímu“ významu vět se často jedná o časy tvořené od přítomného kmeně, tj. o **indikativ přítentů** (45), **imperfekta** (44) a **futura I** (46), ale vyskytuje se i **indikativ perfekta** (47). Ve větě hlavní i vedlejší bývá stejný čas, protože oba děje trvají po stejnou dobu.

- (44) *Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum urbis moenibus continebatur.* (Cic. *Catil.* 3, 16)
Z těch všech bylo nutné se bát pouze tohohle, ale jen tak dlouho, dokud byl ve městě.
- (45) *Eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego.* (Cic. *Att.* 9, 6, 5)
Když ho [tj. dopis od tebe] čtu, připadám si méně hanebný, ale jen po tu dobu, co ho čtu.
- (46) *Donec eris felix, multos numerabis amicos.* (Ov. *trist.* 1, 9, 5)
Dokud budeš šťastný, budeš mít hodně přátel.
- (47) *Tenuit autem se uno loco, quamdiu hiems fuit.* (Nep. *Eum.* 5, 7)
Dokud byla zima, zůstal na jednom místě.

Dum₃, quoad, donec: dokud ne

V tomto typu vět se používají spojky *dum*, *quoad* a *donec*, které se do češtiny překládají jako „dokud ne“, případně „do té doby, než“, „až“. Věty s *dum₃* vyjadřují, **do kdy se odehrával děj věty hlavní**, a patří tedy mezi prostředky pro vyjádření **časového limitu**. Děj věty hlavní trvá jen tak dlouho, než nastane děj věty vedlejší (např. věta „Čekal jsem, dokud nepřišel“ vyjadřuje „Když přišel, přestal jsem čekat“). Ve větě hlavní bývá děj, který má trvací povahu, a ve větě vedlejší děj, který má ve svém významu rys dovršení nebo dokončenosti. Důležitá odlišnost od českých vět spočívá v tom, že **české záporné větě s „dokud ne“ odpovídá latinská věta kladná**.

V hlavní větě se mohou objevit výrazy s významem „až do té doby“, např. *tantisper*, *usque* (*eo/adeo*). Ve větách s *dum₃* se používá **indikativ** i **konjunktiv**. Podobně jako ve větách s *antequam*, *priusquam* vyjadřuje konjunktiv úmysl, možnost, očekávání apod., kdežto indikativ podává děj jako skutečný a realizovaný.

Indikativ

Používání indikativu je stejné jako u spojek *antequam*, *priusquam*. Je-li ve větě hlavní minulý čas nebo přezens historický, používá se ve větě vedlejší **indikativ perfekta**.

- (48) **Quoad dedita arx est, caedes tota urbe passim factae (sunt)**. (Liv. 26, 46, 10)
Dokud nebyl vydán hrad, vraždilo se po celém městě.
- (49) **Clamor ululatusque in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emersit**. (Liv. 44, 37, 9)
V táboře Makedonců byl křik a nárek, dokud nevyšel měsíc.

Je-li ve větě hlavní přítomný čas, používá se ve větě vedlejší **indikativ prézentu**.

- (50) **...quod sibi volunt, dum id impetrant, boni sunt, sed id ubi iam penes sese habent, ex bonis pessimi (...) fiunt**. (Plaut. Capt. 232)
...jsou dobří, dokud nedosáhnou toho, co chtějí. Jakmile to ale mají, stávají se z dobrých těmi nejhorsími.

Je-li ve větě hlavní budoucí čas, používá se ve větě vedlejší **indikativ prézentu** nebo také **indikativ futura II**, který zdůrazňuje dokončenost.

- (51) **Mihi usque curae erit, quid agas, dum quid egeris, sciero**. (Cic. fam. 12, 19, 3)
Budu mít neustále starost, co děláš, dokud se nedozvím, co jsi udělal (tj. nejprve se to dozvím a pak se přestanu bát).

Konjunktiv

Ve většině případů mluvčí může podle svého záměru volit mezi indikativem a konjunktivem, který vyjadřuje úmysl, záměr, očekávání, možnost apod. (53). Po slovesech s významem „čekat“, „očekávat“ (*expectare*, *commorari*) se však ve větě vedlejší používá **obvykle konjunktiv**, což je ve shodě s významem slovesa „čekat“ (52), (54), (55). Při překladu do češtiny je možné použít kondicionál.

Po čase hlavním ve větě hlavní se používá **konjunktiv prézentu** (52).

- (52) **Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam**. (Cic. fam. 7, 26, 2)
Mám v úmyslu zde zůstat, dokud bych se nezotavil / dokud se nezotavím.

Po čase vedlejších ve větě hlavní se používá **konjunktiv imperfekta** (53) – (55).

- (53) *Id praesidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Graeciam traice-retur, missum est.* (Liv. 42, 44, 8)
 Ta posádka byla poslána k ochraně Chalkidy, dokud by se římské vojsko nepřepřavilo do Řecka.
- (54) *...dum reliquae naves eo convenirent, ad horam nonam in ancoris exspectavit.* (Caes. Gall. 4, 23, 4)
 Kotvil tam až do tří hodin, dokud by se neshromáždily zbývající lodě.
- (55) *...non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Quinto fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi.* (Cic. Att. 8, 11D, 1)
 ...nečekal jsem, až bych od tebe dostal dopis / až od tebe dostanu dopis, a hned jsem s bra-trem Quintem a našimi dětmi vyrazil za tebou do Apulie.

Dum, dum modo, modo: podmínka

Spojka *dum* a s ní synonymní *dum modo* (*dummodo*) a *modo* se vyskytuje také mimo časové věty a slouží k **vyjádření podmínky**. Do češtiny se překládá spojením „**jen ať**“, „**jen aby**“, „**jen když**“ apod. Od *dum* v časových větách se liší tím, že po něm následuje vždy **konjunktiv podle souslednosti časů**. Jedná se o konjunktiv přacího typu, který je v případě potřeby negován **záporkou ne**.

- (56) *Oderint, dum metuant.* (Acc. trag. 203)
 Ať nenávidí, jen když se bojí.
- (57) *...numquam, dum modo otiosi essent, [sc. ne sub regno essent] recusarunt.* (Cic. Att. 7, 7, 5)
 ...nikdy neodmítli být ovládnáni, jen aby měli klid.

Přehled používání časů a způsobů po dum, donec, quoad, quamdiu

Spojka	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>dum</i> ₁ zatímco	indikativ přítomnosti	indikativ minulého, přítomného nebo budoucího času
<i>dum</i> ₂ , <i>quoad</i> , <i>donec</i> , <i>quamdiu</i> dokud; po dobu, co	indikativ imperfekta indikativ perfekta indikativ přítomnosti indikativ futura I (Čas ve větě vedlejší je stejný jako ve větě hlavní)	indikativ imperfekta indikativ perfekta indikativ přítomnosti indikativ futura I

<i>dum</i> , <i>donec</i> , <i>quoad</i> dokud ne; až; do té doby, než	indikativ přítomného konjunktiv přítomného	indikativ přítomného
	indikativ futura II konjunktiv přítomného	indikativ futura
	indikativ perfekta konjunktiv imperfekta	indikativ minulého času prézens historický

Věty vyjadřující časový limit (od té doby, co / do doby, než)

Věty označené termínem „časový limit“ vyjadřují **bod v čase, od něhož začíná nebo jímž končí děj věty hlavní**. Lze je rozdělit do dvou skupin. Do první patří věty s významem „**od té doby, co**“ vyjadřující počáteční bod děje věty hlavní a do druhé věty s významem „**do té doby, co**“ vyjadřující koncový bod.

Význam „od té doby, co“

Pro vyjádření významu „od té doby, co“ nemá klasická latina specifickou spojku. Používají se spojky *postquam*, *ut* a *cum temporale*, u něhož bývá ve větě hlavní vyjádřen **časový údaj** (např. *multi anni sunt* „je to už mnoho let“). Tentýž význam lze vyjádřit **vztahnými konstrukcemi** (např. *ex eo tempore, quo*; *ex eo die, quo*). Zejména v poklasické latině se používá specifická spojka *ex quo*. I zde platí, že *postquam* se na rozdíl od *ut* a *cum* většinou nepoužívá pro budoucí děje.

Vedlejší věta vyjadřuje počátek děje věty hlavní. Ve větě vedlejší proto často bývá jednorázová událost. Pro vyjádření počátku děje (tedy předčasnosti) před dějem minulým nebo přítomným se používá **indikativ perfekta** (58) – (61), pro vyjádření počátku děje před jiným dějem budoucím **indikativ futura II**. Věty se spojkami *postquam*, *ut* nebo *cum* tedy nejsou formálně odlišné od vět vyjadřujících po sobě jdoucí děje. Význam „od té doby, co“ je zřejmý na základě **kombinace významů věty hlavní a vedlejší** nebo na základě **kontextu**.

- (58) *Nam ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae.* (Cic. Att. 1, 15, 2)
Od té doby, co jsi odešel z Brundisia, nedostal jsem od tebe žádný dopis.
- (59) *Quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti.* (Cic. Att. 6, 13, 2)
Nepřestal jsem je společně s tvými bratry prosit od té doby, co poprvé přišel posel z Afriky.

- (60) *P. et Cn. Corneli, ex quo in provinciam venerunt, nullo tempore destiterunt quae nobis secunda quaeque adversa hostibus nostris essent, facere.* (Liv. 28, 39, 4)
Od té doby, co Publius a Gnaeus Corneliové přišli do provincie, nepřestali ani na okamžik dělat to, co by bylo příznivé pro nás a nevýhodné pro naše nepřátele.
- (61) *Aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi...* (Cic. Att. 9, 11A, 2)
Už je to několik let, co jsem si vás dva vybral...

Mohou se však vyskytnout i případy, kdy je ve větě vedlejší **trvací děj** (např. „Jsme smutní od té doby, co tu není.“). Ve větě vedlejší pak bývá **indikativ prézentu** (62), (63), **imperfekta a futura I**, může se však vyskytnout i indikativ perfekta.

- (62) *...quae [sc. nova curia] minor mihi esse videtur, posteaquam est maior...* (Cic. fin. 5, 1, 2)
...od té doby, co je nová radnice větší, zdá se mi menší...
- (63) *Nec quicquam ad nostras pervenit acerbius aures, / ut sumus in Ponto,...* (Ov. Pont. 1, 9, 5)
Od té doby, co jsme v Pontu, jsme nedostali bolestnější zprávu.

Význam „do té doby, co“

Pro vyjádření významu „do té doby, co“ se používají věty se spojkami typu **dum**₃, tedy **dum, quoad, donec** „dokud ne“, viz kapitolu *Dum*₃, *quoad*, *donec: dokud ne*.

Věty vyjadřující opakované děje

Opakované děje se vyjadřují pomocí vět s *cum iterativum*, se spojkami *postquam*, *ubi*, *ut*, *simulac*, *simulatque*, *antequam*, *priusquam*. Spojky *ut*, *ubi* a *cum* nejsou doplněny výrazem *primum*, který je určen pro děje, které se odehrávají bezprostředně po sobě. Do češtiny lze tyto spojky překládat jako „kdykoli“, „pokaždé, když“ apod. Časy jsou stejné jako u *cum iterativum*, *postquam* se obvykle nepoužívá pro budoucí děje. Stejně jako u jiných časových vět, může se i zde objevit indikativ perfekta ve větě hlavní i vedlejší.

Význam opakování může být naznačen např. výrazy typu *omnis* „všechn“, *saepe* „často“, *aliquando* „někdy“, *bis* „dvakrát“, *ter* „třikrát“, *quisque* „každý“ apod. Zájmeno *quisque* se kombinuje zejména se spojkou *ut* (*ut quisque*). Někdy však lze na význam opakování usuzovat pouze na základě kontextu.

- (64) *Eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego.* (Cic. Att. 9, 6, 5)
Když ho [tj. dopis od tebe] čtu, připadám si méně hanebný, ale jen po tu dobu, co ho čtu.
- (65) *Messanam ut quisque nostrum venerat, haec [sc. signa] visere solebat.* (Cic. Verr. II 4, 5)
Kdykoli/jak někdo z nás přišel do Messiny, chodil se na ně [tj. sochy] dívat.

Opakované děje lze vyjádřit také pomocí vět se speciálními spojkami *quotiens* „kolikrát“ nebo *quotiescumque* „pokaždé, když“, dosl. „kolikrátkoli“. Ve větě hlavní mohou být výrazy *totiens* „tolikrát“ nebo *totiescumque* „tolikrát“, dosl. „tolikrátkoli“. Ve větách se používají stejné časy jako u předchozích spojek.

- (66) *Nam [sc. Hannibal] quotiescumque cum eo [sc. populo Romano] congressus est in Italia, semper discessit superior.* (Nep. Hann. 1, 2)
Pokaždé, když se Hannibal v Itálii střetl s římským národem, odešel jako vítěz.
- (67) *...Pompeius, quotiescumque me vidit (videt autem saepe), gratias tibi agit singularis.* (Cic. fam. 13, 41, 1)
...Pompeius mi velmi děkuje pokaždé, když mě uvidí (a vídá mě často).

Jiné způsoby vyjádření časových vztahů

Časové vztahy mohou být vyjádřeny také participiálními konstrukcemi, a to **participiem spojitým** nebo **ablativem absolutním**. Svým významem jsou nejbližší některým větám s *cum* nebo větám s *postquam* či *ubi*, *simluateque*. Na rozdíl od spojkových vět je však jejich význam **více závislý na kontextu** a nelze je považovat za univerzální ekvivalent spojkových vět.

Přehled

V následující tabulce je přehled spojek a obvyklého používání časů a způsobů ve větách vedlejších. Detailnější přehledy jsou uvedeny v kapitolách o jednotlivých typech spojek.

Spojka	Překlad	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>cum temporale</i>	když, až; od té doby, co	indikativ podle ind. souslednosti	indikativ
<i>cum iterativum</i>	když, kdykoliv	indikativ podle ind. souslednosti	indikativ
<i>cum inversum</i>	když	indikativ perfekta, prézens historický	indikativ imperfekta, plusquamperfekta
<i>cum identicum</i>	když	indikativ (stejný čas jako ve větě hlavní)	indikativ
<i>cum interea</i>	když, a zatím	indikativ	indikativ
<i>cum historicum</i>	když	konjunktiv imperfekta, plusquamperfekta	indikativ
<i>cum</i> charakterizující	když	konjunktiv podle souslednosti	indikativ
<i>cum causale</i>	když, protože	konjunktiv podle souslednosti	indikativ
<i>cum concessivum</i>	i když, ačkoliv	konjunktiv podle souslednosti	indikativ
<i>cum adversativum</i>	kdežto, zatímco, a zatím	konjunktiv podle souslednosti	indikativ

Spojka	Překlad	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>postquam, posteaquam</i>	když; poté, co od té doby, co	indikativ perfekta, plusquamperfekta (ve významu „od té doby, co“ také časy pro současnost podle ind. souslednosti)	indikativ perfekta, prézens historický (při významu „od té doby, co“ také časy pro současnost podle ind. souslednosti)
<i>postquam, posteaquam</i> (opakování)	když; pokaždé, když	indikativ podle ind. souslednosti (obvykle ne pro futurum)	indikativ
<i>ut (primum), ubi (primum), cum (primum), simulatque, simulac, quando</i>	když, jakmile; od té doby, co	indikativ perfekta indikativ futura II (ve významu „od té doby, co“ také časy pro současnost podle ind. souslednosti)	indikativ perfekta, prézens historický indikativ futura I (při významu „od té doby, co“ také časy pro současnost podle ind. souslednosti)
<i>ut, ubi, simulatque, simulac</i> (opakování)	když; pokaždé, když	indikativ podle ind. souslednosti	indikativ
<i>antequam, priusquam</i>	dříve než	indikativ prézentu, perfekta, futura II konjunktiv prézentu, imperfekta, příp. plusquamperfekta	indikativ prézentu, futura I, indikativ minulých časů
<i>antequam, priusquam</i> (opakování)	dříve než	indikativ podle ind. souslednosti	indikativ
<i>dum₁</i>	zatímco	indikativ prézentu	indikativ minulých časů, présentiu, futura I
<i>dum₂, quoad, donec, quamdiu</i>	dokud	indikativ imperfekta, perfekta, prézentu, futura I	indikativ imperfekta, perfekta, prézentu, futura I
<i>dum₃, donec, quoad</i>	dokud ne; až; do té doby, co	indikativ prézentu, perfekta, futura II konjunktiv prézentu, imperfekta	indikativ minulých časů, présentiu, futura I, prézens historický
<i>quotiens, quotienscumque</i>	kdykoli	indikativ podle ind. souslednosti	indikativ
<i>ex quo</i>	od té doby, co	indikativ podle ind. souslednosti	indikativ

Časové zařazení vedlejších vět vzhledem k větě hlavní

V tomto přehledu jsou spojky uvedeny podle toho, zda věty jimi uvozené vyjadřují současnost, předčasnost nebo následnost vzhledem k ději věty hlavní. Do tabulky je rovněž doplněn přehled vět, které vyjadřují opakování nebo časový limit pro jiný děj („od té doby, co“ nebo „do té doby, co“).

Současnost	Předčasnost	Následnost	Limit od té doby, co / do té doby, co	Opakování
<i>cum</i> (+ind., +konj.)	<i>cum</i> (+ind., +konj.)		<i>cum</i> (+ind.)	<i>cum</i> (+ind.)
	<i>postquam,</i> <i>posteaquam</i> (+ind.)		<i>postquam,</i> <i>posteaquam</i> (+ind.)	<i>postquam,</i> <i>posteaquam</i> (+ind.)
	<i>ubi (primum)</i> (+ind.)		<i>ubi</i> (+ind.)	<i>ubi</i> (+ind.)
	<i>ut (primum)</i> (+ind.)		<i>ut</i> (+ind.)	<i>ut</i> (+ind.)
	<i>simulatque, simulac</i> (+ind.)		<i>simulatque, simulac</i> (+ind.)	<i>simulatque, simulac</i> (+ind.)
<i>dum</i> ₁ (+ ind. prés.)			<i>dum</i> ₃ (+ind., +konj.)	
<i>dum</i> ₂ (+ind.)				
<i>donec</i> (+ind.)			<i>donec</i> (+ind., +konj.)	
<i>quoad</i> (+ind.)			<i>quoad</i> (+ind., +konj.)	
<i>quamdiu</i> (+ind.)				
		<i>antequam</i> (+ind., +konj.)		<i>antequam</i> (+ind., +konj.)
		<i>priusquam</i> (+ind., +konj.)		<i>priusquam</i> (+ind., +konj.)
			<i>ex quo</i> (+ind.)	
				<i>quotiens</i> (+ind.) <i>quotienscumque</i> (+ind.)

Doplnění: používání časů a způsobů ve větách časových

Výše uvedený popis časových vět je zjednodušující a nepokrývá všechny případy, které se vyskytují v textech. Týká se to používání časů a způsobů ve větách i významu spojek. Ve **větech hlavních** se může místo indikativu vyskytnout **imperativ** (68) nebo **ostatní způsoby vět hlavních** (např. **vybízející, deliberativní, potenciální** nebo **nereálný konjunktiv**), viz (69).

(68) *Quid dicam? „**Exspecta**, amabo te, **dum** Atticum **conveniam**?“* (Cic. Att. 7, 1, 4)
Co mám říct? „Počkej, prosím, až se potkám s Attikem?“

(69) *Tu **velim**, **cum primum poteris**, tua consilia ad me scribas...* (Cic. Att. 5, 10, 5)
Chtěl bych, abys mi napsal o svých plánech hned, jakmile budeš moci...

Užití konjunktivu v některých větách může být způsobeno také tím, že je věta časová závislá na jiné větě konjunktivní nebo na infinitivu (70) (viz kapitolu *Konjunktivy ve způsobové závislosti*).

(70) *Quod eo magis miror, quia scriptum a discipulo eius Posidonio est triginta annis **vixisse** Panaetium, **posteaquam** illos libros **edidisset**.* (Cic. off. 3, 2, 8)

A tomu se divím tím více proto, že jeho žák Poseidónios napsal, že Panaitios žil 30 let poté, co vydal ty knihy.

(Věta s *posteaquam* je závislá na minulém infinitivu, u něhož je časový údaj, a proto je zde použit konjunktiv plusquamperfekta, který odpovídá indikativu plusquamperfekta v nezávislé větě).

Z obecnějšího hlediska lze říct, že se zde střetává několik principů a tendencí. V oblasti indikativu mezi sebou „soupeří“ perfektum, které vyjadřuje absolutní čas ve vztahu k okamžiku promluvy, a plusquamperfektum, které zdůrazňuje vztah předčasnosti k ději věty hlavní. Indikativu konkuruje konjunktiv, který se během vývoje latiny stále více šíří a v některých typech vět se postupně stává pouhým prostředkem pro vyjádření vztahu podřízenosti a ztrácí specifické významové odstíny. Ve větách vyjadřujících opakování se místo indikativu někdy vyskytuje rovněž konjunktiv (71), (72), který vyjadřuje eventualitu, a proto má zevšeobecnující význam.

- (71) *Cum cohortes ex acie **procucurrissent**, Numidae integri celeritate impetum nostrorum effugiebant rursusque ad ordines suos se recipientes circumibant et ab acie excludebant.* (Caes. civ. 2, 41, 6)

Kdykoliv kohorty vyrazily z bojového šiku, Numidáné se hbitě útoku našich vyhýbali, obkličovali naše vojáky, kteří se vraceli zpět do svého postavení, a oddělovali je od šiku.

- (72) *Hic **cum** Caesariani in eos impetum **fecissent**, illorum equites refugiebant.* (Bell. Afr. 14, 3)

Když zde na ně Caesarovi vojáci zaútočili, jejich jezdci se dávali na útěk.

V neposlední řadě je nutné také počítat se záměrem autora, který volbou „odchylného“ času mohl sledovat určitý záměr (důraz na dokončení nebo průběh děje apod.). Také spojky mohou získávat další významové odstíny (viz *cum concessivum*, *dum* vyjadřující podmínku apod.).

Tipy pro překlad

Ve výkladu o latinských časových větách jsou uvedeny základní české ekvivalenty latinských spojek. Při překladu lze použít také další synonymní spojky nebo konstrukce, pokud zůstane zachován původní význam latinské věty.

Při překladu do latiny je třeba mít na paměti, že také české spojky mohou mít více významů. Platí to např. o spojce „když“, která může mít vedle časového i jiné významy, zejména příčinný nebo podmínkový. Při překladu do latiny je proto nezbytně nutné vždy nejprve rozhodnout, o jaký význam se jedná. Česká věta s „**když**“ tedy může někdy odpovídat latinské větě **časové**, jindy však **příčinné** nebo **podmínkové**. Jedna česká časová spojka může také odpovídat několika různým latinským časovým spojkám. Příkladem je spojka „**až**“, která může odpovídat spojce *cum* nebo spojkám *ubi*, *ut* s významem „**jakmile**“ (např. ve větách „Až přijdeš, všechno ti řeknu.“), ale i spojkám *dum*, *donec*, *quoad* ve významu „dokud ne“ (např. „Počkám, až přijdeš.“). Vodítkem pro volbu správné spojky a věty může být náhrada překládané spojky synonymní spojkou typickou pro určitý druh věty. Význam věty musí zůstat po náhradě zachován. V uvedeném příkladu nahradíme spojku „až“ spojkou „když“ nebo „jakmile“ a spojkou „dokud ne“. Po náhradě je zjevné, že lze říct „Jakmile přijdeš, všechno ti řeknu“, ale nikoliv „*Dokud nepřijdeš, všechno ti řeknu“. Podobně lze říct „Počkám, dokud nepřijdeš“, ale nikoliv „*Počkám, jakmile přijdeš.“

VĚTY ÚČELOVÉ

Věty účelové vyjadřují **účel, za jakým je vykonáván děj věty hlavní**. Odpovídají na otázku „Za jakým účelem nebo s jakým cílem se něco děje?“. Svým významem jsou tedy obráceny do doby následující po ději věty hlavní (viz např. „Přišli jsme, abychom vám pomohli.“). Tím se věty účelové liší od vět příčinných, které vyjadřují děj předcházející před dějem věty hlavní nebo s ním současný (viz např. „Zůstali jsme doma, protože přšelo a byla zima.“). V typických souvětích s větou účelovou je přítomen rys úmyslu a kontroly nad dějem, podmět věty hlavní bývá životný a obvykle se jedná o lidskou bytost.

Spojky, negace, výrazy ve větě hlavní

Věta účelová je uvozena spojkami **ut „aby“** (1) (s archaickou variantou *uti*) a **ne „aby ne“** (2). Někdy se v záporné účelové větě vyskytuje i spojení *ut ne „aby ne“*. V účelové větě se může vyskytnout i **záporka non**, která se však vztahuje pouze k **jednomu větnému členu** a slouží k vyjádření důrazu či protikladu (3).

(1) *Idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur.* (Cic. S. Rosc. 111)

Přátelství se uzavírají proto, aby se vzájemnými službami dosahovalo společného prospěchu.

(2) *...custodesque circa omnes portas missi [sc. sunt], ne quis urbe egrederetur.* (Liv. 28, 26, 11)

...a ke všem branám byly poslány stráže, aby z města nikdo neodešel.

(3) *Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias (...) expleret?* (Cic. Verr. II 4, 47)

Nezdá se vám snad, že to udělal, aby uspokojil nechtivost jednoho člověka nebo svoje oči, ale nesmyslné požadavky všech chtivých lidí?

Souřadné spojení účelových vět

Při souřadném spojení (koordinaci) dvou záporných vět se používá také spojka **neve / neu** „a aby ne“. Používání spojek v souřadně spojených větách je uvedeno v následujícím přehledu.

<i>ne... neve (neu)</i>	aby ne... a aby ne
<i>ut neque... neque / neve (neu)... neve (neu)</i>	aby ne... a aby ne
<i>ut... neque</i> nebo <i>neve / neu</i>	aby... a aby ne...
<i>ne... et ut</i>	aby ne... a aby

(4) *Fide data egressus claudi curiam iubet, praesidiumque in vestibulo relinquit, ne quis adire curiam iniussu suo neve inde egredi possit.* (Liv. 23, 2, 10)

Po složení slibu vyšel z radnice, přikázal ji zavřít a postavil do předsíně stráž, aby bez jeho rozkazu nemohl nikdo do radnice vejít nebo odtud vyjít.

(5) *Quod magis ut liqueat, neve hoc ego fingere credar, / ipse velim poenas experiare meas.* (Ov. trist. 3, 11)

Abyste bylo jasné, aby to nevypadalo, že si vymyslím, chtěl bych, abys poznal můj trest.

Spojka quo

Ve větách účelových se může objevit také spojka **quo**, a to zejména v kombinaci s komparativem ve větě vedlejší. Do češtiny se překládá spojkou „aby“ nebo spojením „aby tím“.

(6) *Gabinium arcessit, quo maior auctoritas sermoni inesset.* (Sall. Catil. 40, 6)

Povolal Gabinia, aby řeč měla větší váhu.

Neurčitá zájmena po spojce ne

Po spojce **ne** se obvykle používají neurčitá zájmena a příslovce, která nezačínají na *ali-*, mají hypotetický význam a povahu příklonky. Jedná se o zájmena **quis, quid; qui, qua, quod**, příslovce **quando** apod., která se v kombinaci se spojkou **ne** obvykle do češtiny překládají pomocí záporných zájmen a příslovcí. Spojení **ne quis** se tedy překládá „aby nikdo“ (7), **ne quid** „aby nic“, **ne quando** „aby nikdy“ atd. Je však možný i překlad kladnými výrazy, je-li to v konkrétní větě vhodné.

- (7) ...*custodesque circa omnes portas missi* [sc. sunt], **ne quis** urbe egrederetur. (Liv. 28, 26, 11)
...a ke všem branám byly poslány stráže, aby z města nikdo neodešel.

Výrazy ve větě hlavní

Ve větě hlavní se mohou vyskytnout např. výrazy **eo**, **ideo**, **idcirco**, **ob eam rem**, **propterea** „proto“. Často se však ve větě hlavní žádný z uvedených výrazů neobjevuje.

- (8) *Legum ministri magistratus, legum interpretes iudices, legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.* (Cic. Cluent. 146)
Úředníci podle zákonů jednají, soudci je vykládají a konečně my všichni jim sloužíme proto, abychom mohli být svobodní.

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě účelové se vždy používá konjunktiv, a to buď **konjunktiv přítomného**, nebo **konjunktiv imperfekta**. Volba konjunktivu závisí na čase predikátu věty hlavní. Pokud je ve větě hlavní čas hlavní, používá se ve větě vedlejší konjunktiv přítomného (9). Pokud je ve větě hlavní čas vedlejší, používá se ve větě vedlejší konjunktiv imperfekta (10). Do češtiny se konjunktiv přítomného i imperfekta překládají **kondicionálem**.

Věta hlavní	Věta vedlejší
čas hlavní (prézens, futurum, imperativ) <i>Veniunt, ut</i> Přichází, aby	konjunktiv přítomného <i>te adiuvent.</i> ti pomohli.
čas vedlejší (všechny časy minulé) <i>Venerunt, ut</i> Přišli, aby	konjunktiv imperfekta <i>te adiuverant.</i> ti pomohli.

- (9) *Idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur.* (Cic. S. Rosc. 111)
Přátelství se uzavírají proto, aby se vzájemnými službami dosahovalo společného prospěchu.
- (10) ...*Sittius est ab hoc in ulteriorem Hispaniam missus, ut eam provinciam perturbaret.* (Cic. Sull. 56)
...do zadní Hispánie poslal Sittia, aby v té provincii vyvolal nepokoje.

Odchytky od výše popsaných pravidel mohou nastat u „nepravých“ účelových vět, jejichž obsah se nevztahuje k ději věty hlavní, ale jedná se o komentář autora apod. Typickým příkladem jsou věty s povahou **vsuvky**, např. *ut ita dicam* „abych tak řekl“, *ut vere dicam* „abych řekl pravdu“. Tentýž princip se uplatňuje i u vět typu „Tak abys znal jeho názor, řekl mi...“, které často obsahují autorský komentář a nevyjadřují účel děje ve větě hlavní v užším slova smyslu. Vykazují větší míru nezávislosti na větě hlavní než ostatní účelové věty. Projevuje se to tím, že se v nich po čase vedlejším někdy objevuje konjunktiv přítomnosti, který se vztahuje k přítomnosti, v níž se nachází mluvčí (11), (12). Nepravé věty účelové také často předcházejí před větou hlavní (12), (13).

- (11) *Saepe enim excellentiae quaedam sunt, qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege.* (Cic. Lael. 69)
Často někdo nad ostatními vyniká, jako třeba vynikal Scipio v našem, abych tak řekl, kroužku.
- (12) *Quo modo, ut alia omittam, mortem filii tulit!* (Cic. Lael. 9)
A abych pominul to ostatní, jak nesl smrt syna!
- (13) *Ac ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte...* (Cic. fam. 5, 7, 3)
A abys věděl, co jsem postrádal v tvém dopise, napíšu to otevřeně...

Vztažné věty účelové

Účel může být vyjádřen rovněž vedlejší větou vztažnou s konjunktivem vět účelových, tedy s **konjunktivem přítomnosti** po čase hlavním a **konjunktivem imperfekta** po čase vedlejším. Účelový význam vyplývá z **kontextu**. Do češtiny lze tyto věty překládat stejně jako ostatní věty účelové, např. *qui* může být přeloženo stejně jako *ut (is/ii)* „aby (on/oni)“, *quam* stejně jako *ut eam* „aby ji“ atd. Přítomnost vztažného zájmena či příslovce je možné zohlednit překladem pomocí vztažného zájmena či příslovce a kondicionálu, např. *qui* „který by / kteří by“ (14), *quam* „kterou by“.

- (14) *...legatos ad T. Quinctium miserunt, qui consilium ab eo peterent.* (Liv. 35, 25, 3)
...poslali k Titu Quinctiovi legáty, aby / kteří by ho požádali o radu.

Vztažné věty účelové se nevyskytují ve všech kontextech jako spojkové věty s *ut/ne*. Používají se **zejména po slovesech** s významem „poslat“ nebo „vybrat, zvolit“ a **nejsou záporné**.³⁷

³⁷ Cabrillana Leal (2011, s. 30–31).

Jiné způsoby vyjádření účelu

Účel lze v latině vyjádřit také dalšími způsoby. Ze slovesných prostředků mezi ně patří:

- supinum po slovesech pohybu,
- gerundium / gerundivní konstrukce v akuzativu po předložkách *ad*, *propter*, *ob*,
- gerundium / gerundivní konstrukce v genitivu ve spojení s *causa* či *gratia*,
- gerundium / gerundivní konstrukce v dativu,
- participium futura, případně participium prézentu.

Participia se pro vyjádření účelu vyskytují častěji až od Livia dále. Přehled prostředků pro vyjádření účelu v latině podává následující tabulka, která je doplněna příklady originálních vět.

Typ konstrukce		Příklad
věta účelová s <i>ut/ne</i>	(15)	<i>Legati missi sunt, ut pacem peterent.</i>
věta vztažná s konjunktivem	(16)	<i>Legati missi sunt, qui pacem peterent.</i>
supinum	(17)	<i>Legati missi sunt pacem petitum.</i>
<i>ad/propter/ob</i> + gerundi(v)um	(18)	<i>Legati missi sunt ad pacem petendam.</i>
<i>causa/gratia</i> + gerundi(v)um	(19)	<i>Legati missi sunt pacis petendae causa.</i>
dativ gerundi(v)a	(20)	<i>Locum idoneum urbi condendae elegit.</i>
participium futura	(21)	<i>Legati missi sunt pacem petituri.</i>
participium prézentu	(22)	<i>Legati missi sunt pacem petentes.</i>

- (15) ...*ab rege missi erant legati, ut omnem pacis condicionem acciperent...* (Liv. 37, 45, 19)
...král poslal vyslance, aby přijali veškeré podmínky míru...
- (16) ...*victi necessitate legatos mittunt, qui primum pacem aequam peterent...* (Liv. 9, 4, 1)
...z nutnosti posílají legáty, aby nejprve žádali o mír za příznivých podmínek...
- (17) ...*Veientes pacem petitum oratores Romam mittunt.* (Liv. 1, 15, 5)
...obyvatelé Vejí posílají do Říma řečníky žádat o mír.
- (18) *Legatos (...) ad pacem petendam in castra Romana (...) miserunt.* (Liv. 41, 10, 4)
Poslali do římského tábora legáty žádat o mír.
- (19) ...*Menapii legatos ad eum pacis petendae causa mittunt.* (Caes. Gall. 6, 6, 2)
...Menapiové k němu poslali legáty žádat o mír.
- (20) *Non sine causa dii hominesque hunc urbi condendae locum elegerunt...* (Liv. 5, 54, 4)
Ne bezdůvodně vybrali bohové i lidé toto místo pro založení města...

- (21) ...*suasitque senatui, ut legatos cum virginibus Vestalibus mitterent pacem (...) peti-
turos.* (Suet. Vit. 15, 4)
...přesvědčil senát, aby poslali legáty s Vestálkami žádat o mír.
- (22) *Magnificumque id Syphaci (...) visum duorum opulentissimorum ea tempestate du-
ces populorum uno die suam pacem amicitiamque petentes venisse.* (Liv. 28, 18, 1)
Syfakovi se zdálo skvělé, že velitelé dvou v té době velmi mocných národů přišli v jeden
den žádat o mír a přátelství s ním.

Přehled

V přehledu jsou uvedeny pouze základní spojky a základní pravidla pro používání způsobů ve větě vedlejší.

Spojky	<i>ut</i> <i>ne</i>	aby aby ne
Výrazy ve větě hlavní	<i>eo, ideo, idcirco, ob eam rem, propterea</i>	proto
Způsoby	konjunktiv přítentu <i>Veniunt, ut te adiuvent.</i> Přicházejí, aby ti pomohli.	po čase hlavním ve větě hlavní
	konjunktiv imperfekta <i>Venerunt, ut te adiuverant.</i> Přišli, aby ti pomohli.	po čase vedlejším ve větě hlavní
Jiné způsoby vyjádření	vzážné věty s konjunktivem vět spojkových supinum po slovesech pohybu <i>ad, propter, ob</i> + gerundium / gerundivní konstrukce <i>causa, gratia</i> + gerundium / gerundivní konstrukce gerundium / gerundivní konstrukce v dativu spojité participium futura nebo přítentu	

Doplnění: rozdíl mezi *ne dicam* a *ut non dicam*

V účelových větách s povahou vsuvky *ne dicam* a *ut non dicam* je rozdílná záporka spojena s rozdílem ve významu. Věta *ut non dicam* znamená „abych nemluvil o“, „a to nebudu mluvit o“ a má stejný význam jako *ut omittam* „abych pominul“, „abych nemluvil o“. Jedná se o prostředek sloužící ke **zdůraznění**.

- (23) ...*ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte*,... (Cic. *fam.* 5, 16, 4)
... abych nezmiňoval to, co jsem velmi často četl a slyšel, totiž že na smrti není nic špatného, ...

Věta *ne dicam* znamená „ať neřeknu“, „neřkuli“, „dokonce se dá říct“ a slouží k **oslabení příliš silného výrazu**.

- (24) *Sed plerique perverse, ne dicam impudenter, habere talem amicum volunt, quales ipsi esse non possunt*... (Cic. *Lael.* 82)
Ale většina lidí nerozumně, neřkuli nestoudně, chce mít takové přátele, jací sami být nemohou ...

Tipy pro překlad: spojka *ut* v různých typech vět

Spojka *ut* se vyskytuje v různých typech vět. Vedle vět účelových se jedná o obsahové věty žádací, obsahové věty oznamovací, obsahové věty tázací, věty účinkové, časové, srovnávací a přípustkové. Věty se mezi sebou liší významem, způsobem (a časem) ve větě vedlejší, záporkou ve větě vedlejší, výrazy ve větě hlavní apod. Základní přehled rozdílů je uveden v následující tabulce, nejedná se však o výčet všech možností. Do tabulky jsou zařazeny i dosud neprobrané druhy vět, které jsou pro přehlednost odlišeny podbarvením.

Druh věty	Spojka a záporka	Překlad	Výrazy ve větě hlavní / typ predikátů	Způsob ve větě vedlejší	Příklad
účelová	<i>ut / ne</i>	aby	<i>propterea, ob eam rem, ideo, idcirco</i> ,...	konjunktiv přítentiu, konjunktiv imperfekta	<i>Veni, ut te adiuuarem.</i> Přišel jsem, abych ti pomohl.
obsahová žádací	<i>ut / ne</i>	aby	<i>petere, persuadere, dicere</i> ,...	konjunktiv přítentiu, konjunktiv imperfekta	<i>Oro te, ne abeas.</i> Prosím tě, abys neodcházel.
obsahová oznamovací	<i>ut (non)</i>	že	<i>accidit, fit, mos est</i> ,...	konjunktiv přítentiu, imperfekta, event. perfekta	<i>Fit, ut id non credant.</i> Stává se, že tomu nevěří.

obsahová tázací	<i>ut (non)</i>	jak	<i>quaerere, interrogare, nescire, videre,...</i>	konjunktiv podle souslednosti časové	<i>Vide, ut id actum sit.</i> Podívej se, jak se to stalo.
účinková	<i>ut (non)</i>	že, takže	<i>ita, sic, tam, adeo, tantus, talis,...</i>	konjunktiv přítomného, imperfekta, perfekta, vzácně i plusquamperfekta	<i>Id ita parvum est, ut videri non possit.</i> Je to tak malé, že to nelze vidět.
časová	<i>ut (non)</i>	jakmile, když		indikativ, nejčastěji perfekta a futura II	<i>Ut id cognovero, tibi dicam.</i> Jakmile se to dozvim, řeknu ti.
srovnávací	<i>ut (non)</i>	jako, jak	<i>sic, ita,...</i>	indikativ	<i>Ita est, ut dicis.</i> Je to tak, jak říkáš.
přípustková	<i>ut (non)</i>	i když ne, třebaže ne	<i>tamen</i>	konjunktiv podle souslednosti časové	<i>Ut id neget, tamen non ei credo.</i> Třebaže to popírá, přece mu nevěřím.

Ve větách účelových a obsahových žádacích se používají stejné spojky a způsobů.³⁸ **Věty žádací** však plní **funkci předmětu** (např. „prosit, aby“, „napomínat, aby“) nebo **podmětu** (např. „je dovoleno, aby“) predikátu ve větě hlavní, kdežto **věty účelové** stojí na pozici **příslůvečného určení účelu** (např. „přišli, aby“). Obsahové věty oznamovací a tázací stojí na pozici podmětu nebo předmětu stejně jako obsahové věty žádací, ale používají se po jiných typech predikátů a jsou negovány záporkou *non*. U vět tázacích se uplatňuje souslednost časová v plném rozsahu.

Věty **účinkové** se od vět účelových liší kromě řady formálních znaků (záporka, konjunktivy, výrazy ve větě hlavní) tím, že vyjadřují **důsledek plynoucí z děje věty hlavní**, který nemusí být vždy úmyslný. Pro věty účelové je naopak rys „úmysl“ charakteristický. Věty časové a srovnávací se proti předchozím typům vět liší používáním indikativu ve větě vedlejší.

Rozeznání účelové věty

Česká spojka „aby“ uvozuje kromě vět účelových také obsahové věty žádací a oznamovací. Může se však objevit i v jiných typech vět, např. ve větách účinkových. Je proto třeba nejprve určit, zda se jedná o větu účelovou. Pro českého mluvčího je obvykle nejobtížnější odlišit větu účelovou od věty žádací. Věta žádací obsazuje pozici podmětu

³⁸ Do tohoto přehledu nejsou zahrnuty věty obavné uvozené spojkou *ut*, která je spíše okrajová. Ve větách obavných se může vyskytnout i konjunktiv perfekta nebo plusquamperfekta.

nebo předmětu, a proto se na ni lze zeptat některou z **pádových otázek** podle typu věty a slovesné vazby. V případě věty *ut...reportentur* (25) se např. jedná o otázku „O co prosíš?“. Věta účelová naproti tomu vyjadřuje příslovečné určení účelu, a proto se na ni nelze zeptat pádovou otázkou, ale pouze otázkami „**proč?**“, „**za jakým účelem?**“ apod. Např. na *ut...traduceret* (26) se lze zeptat „Proč přišel?“, nikoliv „Kdo přišel?“ nebo „*Koho přišel?“. Větu účelovou lze do latiny vždy přeložit spojkovou větou s *ut/ne*, kdežto věta žádací může mít podobu nejen věty spojkové s *ut/ne* (25), ale např. i akuzativu s infinitivem (např. po predikátech *velle, necesse est* apod.), viz (27).

- (25) *Illi orant atque obsecrant, ut in Siciliam navibus reportentur.* (Caes. civ. 2, 43, 1)
Prosí a zapřísahají [ho], aby byli na lodích převezeni zpět na Sicílii.
- (26) *Is venit, ut legiones in Siciliam traduceret.* (Cic. Att. 11, 20, 2)
Přišel, aby převedl legie na Sicílii.
- (27) *Enim volo te adesse.* (Plaut. Persa 612)
Chci totiž, abys tu byl.

Po některých predikátech (např. „je užitečné“, „je zvykem“) odpovídá česká věta s „**aby**“ **obsahové větě oznamovací**. Je rovněž odpovědí na pádovou otázku, ale na rozdíl od věty žádací pouze **konstatuje nějakou skutečnost** a nesnaží se přimět adresáta k nějaké činnosti. V závislosti na typu řídicího predikátu může mít oznamovací věta podobu spojkové věty s *ut (non)* (28) nebo akuzativu s infinitivem (29) či nominativu s infinitivem.

- (28) *Mos est Syracusis, ut siqua de re ad senatum refertur, dicat sententiam, qui velit.* (Cic. Verr. II 4, 142)
V Syrákúších je zvykem, že pokud je nějaká záležitost předložena senátu, může k ní kdokoliv vyjádřit svůj názor.
- (29) *...templa deis immortalibus voveri mos erat,...* (Liv. 10, 42, 7)
...bylo zvykem slibovat nesmrtelným bohům, že se jim postaví chrámy...

Účel může být někdy v češtině vyjádřen pomocí věty uvozené částicí „ať“, např. „Drž mě, ať nepadnu.“ Do latiny se věty tohoto typu překládají stejně jako ostatní věty účelové.

Drž mě, **ať nepadnu.** *Tene me, ne cadam.*
Drž mě, **abych nepadl.** *Tene me, ne cadam.*

VĚTY ÚČINKOVÉ

Věty účinkové (neboli konsekutivní) vyjadřují **důsledek** (účinek, konsekvenci), **který plyne z děje věty hlavní**. Souvětí s typickou účinkovou větou se vyznačuje tím, že v ději věty hlavní nemusí být obsažen rys úmyslu. Tím se liší od typického souvětí s větou účelovou, které je naopak charakterizováno rysem „úmysl“ ve větě hlavní. Věta účinková obvykle následuje po větě hlavní.

Hranice mezi větou účinkovou a účelovou, ale i jinými typy vět nejsou nicméně vždy ostré. V literatuře³⁹ se proto objevuje přístup, který nepředpokládá zcela oddělené skupiny vět, ale škálu s pomezními případy.

Spojky, negace, výrazy ve větě hlavní

Věty účinková je uvozena spojkou **ut**, která se do češtiny překládá nejčastěji jako „že“ nebo „takže“. Pokud se děj v účinkové větě sice neuskutečňuje, ale je to žádoucí, používá se při překladu spojka „aby“ (např. „Není tak rychlý, aby nás dohonil.“).⁴⁰ V záporné větě účinkové se používá zápornka **non** nebo záporná zájmena a adverbia (např. *nemo*, *nihil*, *numquam* atd.). Pro souřadné spojení dvou záporných účinkových vět se používá spojka *neque* (*nec*) „a ne“. Je-li zápor ve větě hlavní i vedlejší, může se ve větě vedlejší objevit místo **ut non** (1) spojka **quin** „že ne“ (2).

(1) ...*numquam ita paratus sum, ut non mora laeter.* (Plin. *epist.* 5, 9, 2)

...nikdy nejsem tak připravený, abych se neradoval z odkladu.

(2) *Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant...* (Cic. *Verr.* II 4, 95)

Sicilanům se nikdy nedaří tak špatně, že by si nevyprávěli vtipy...

Ve větě hlavní bývají výrazy **sic**, **ita** „tak“, **tam** (zejména ve spojení s adjektivy a adverbii) „tak“, **tantum** „tolik, (jen) natolik“, **tantus** „tak veliký“, **tot** „tolik“, (**usque**) **adeo** „až do té míry, tak“, **usque eo** „až do té míry“, **is** „ten, takový“, **talis** „takový“, **eiusmodi** „takový, toho druhu“ apod. Ve větě hlavní však žádný z těchto výrazů být nemusí. Spojka **ut** se pak obvykle překládá jako „takže“.

39 Cabrillana Leal (2011, s. 46–48 et passim).

40 Karlík (1995, s. 459).

Způsoby ve větě vedlejší

Ve větě účinkové se používá **konjunktiv**, a to zejména **konjunktiv prézentu**, **imperfehta** a **perfekta**. Konjunktiv plusquamperfekta se vyskytuje vzácně. Zřídka se mohou objevit také tvary opisného časování činného na *-urus sim* a *-urus essem* pro vyjádření následnosti. Do češtiny se konjunktiv **překládá indikativem příslušného času** (tj. konjunktiv prézentu indikativem přítomného času, konjunktiv imperfehta a perfekta indikativem minulého času).

Použití konjunktivu v účinkových větách není vždy ve shodě s pravidly souslednosti časové. V českých gramatikách latiny se tento jev označuje termínem **samostatný konjunktiv**. Znamená to, že ve vedlejší větě se používá konjunktiv toho času, který by byl ve větě v případě, že by se jednalo o nezávislou indikativní větu.⁴¹ V příkladu (3) je např. ve větě hlavní indikativ perfekta a v účinkové vedlejší větě konjunktiv prézentu. Při vyjádření pomocí dvou nezávislých nebo souřadně spojených vět by v první z nich zůstal indikativ perfekta („Verres za tři roky Sicílii velmi zpusťošil a zničil.“), ve druhé by se objevil indikativ prézentu („A proto už nemůžže být navráćena do původního stavu.“).

Originální věta:

- (3) ...*quam* [sc. Siciliam] *iste* [sc. Verres] *per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit*,... (Cic. Verr. I 12)
...tenhle [tj. Verres] ji [tj. Sicílii] za tři roky tak zpusťošil a zničil, že už ji není možné navrátit do původního stavu...

Hypotetická verze se dvěma nezávislými větami:

- (4) *Siciliam iste* [sc. Verres] *per triennium magnopere vexavit ac perdidit. Ob eam rem restitui in antiquum statum non potest.*
Siciliam iste [sc. Verres] *per triennium magnopere vexavit ac perdidit, itaque restitui in antiquum statum non potest.*
Verres za tři roky Sicílii velmi zpusťošil a zničil, a proto už ji není možné navrátit do původního stavu.

Indikativu prézentu v nezávislé větě tedy odpovídá ve větě účinkové **konjunktiv prézentu**, **indikativu imperfehta** odpovídá **konjunktiv imperfehta** a **indikativu perfekta** odpovídá **konjunktiv perfekta** atd. V některých případech je výsledný konjunktiv

41 Užívání konjunktivu v účinkových větách bylo vysvětlováno různě. Přehled názorů a teorií je podán v Cabrillana Leal (2011, s. 76–81).

ve shodě s pravidly souslednosti časové, jindy však nikoliv. Mezi nejčastější odchylky od souslednosti časové patří **konjunktiv perfekta** a **konjunktiv prézentu po minulém čase**, obzvláště po **indikativu perfekta**.⁴²

Konjunktiv prézentu po indikativu perfekta ve větě hlavní (3) se vyskytuje zejména v případech, že vyjadřuje stav vyplývající z minulého děje nebo důsledky minulého děje přetrvávající do přítomnosti. Užití konjunktivu prézentu může být také ovlivněno kontextem.

Protiklad mezi konjunktivem imperfekta a perfekta lze připodobnit k opozici mezi indikativy těchto časů. **Konjunktiv perfekta** (5) vyjadřuje děj jako **uzavřený celek** nebo děj s dopadem do přítomnosti. Konjunktiv perfekta se proto často vyskytuje ve větách vyjadřujících dosavadní zkušenost, v nichž se mohou objevit výrazy typu „nikdy nic“, „nikdo nikdy“ atd. (6). **Konjunktiv imperfekta** (7) se naproti tomu dívá na **děj v jeho průběhu** a vyjadřuje **popis, pozadí** či **okolnosti** pro jiný minulý děj.

(5) *Eo facto **sic doluit, nihil ut tulerit** gravius in vita...* (Cic. *Tusc.* 5, 20, 60)

Tím činem se tak trápil, že v celém svém životě nic nenesl bolestněji...

(6) ***Ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo umquam flagrantius studium viderim.*** (Cic. *Brut.* 302)

Tak hořel nadšením, že jsem nikdy u nikoho větší zájem neviděl.

(7) *Tarquinius (...) **sic Servium diligebat, ut is eius vulgo haberetur filius,**...* (Cic. *rep.* 2, 37)

Tarquinius (...) měl Servia tak rád, že byl všeobecně pokládán za jeho syna...

Vzácně se může vyskytnout i konjunktiv imperfekta po čase hlavním. Příkladem je (8), kde je ve větě hlavní obsaženo obecně platné tvrzení, které je doloženo příkladem z minulosti.

(8) ...[sc. patriae] **tanta est vis ac tanta natura, ut Ithacam (...) sapientissimus vir immortalitati anteponeret,**... (Cic. *de orat.* 1, 196)

...vlast má tak velikou sílu a takové kouzlo (dosl. povahu), že onen moudrý muž dával přednost Ithace před nesmrtelností,...

Vysvětlení konjunktivu v účinkových větách na základě paralely mezi časem konjunktivu a hypotetického indikativu v nezávislé větě se opírá o některé věty, které vyjadřují účinek či důsledek, ale nemají formu vedlejší účinkové věty (9). Odchylky od souslednosti časové tak odpovídají volnějšímu vztahu vedlejší věty k větě hlavní než je tomu např. u vět obsahových žádacích.

42 Viz Cabrillana Leal a Tarriño Ruiz (2009, s. 641).

(9) *Itaque tantum afuit, ut inflammares nostros animos, somnum isto loco vix tenebamus.*

(Cic. Brut. 278)

A tak tolik chybělo, abys nás zaujal, že jsme u toho usínali.

A tak tolik chybělo, abys nás zaujal, usínali jsme u toho.

Vůbec jsi nás nezaujal, skoro jsme u toho usnuli.

Speciální typy účinkových vět

Mezi „speciální“ typy účinkových vět jsou zde zařazeny konstrukce s *quam ut* vyjadřující srovnání „než aby“, dvojice vět s *ut* následujících po *tantum abest* a účinkové věty vyjadřující omezení, u nichž je při překladu do češtiny nutné volit jiné prostředky než pouhé „že“ nebo „takže“.

Věty vyjadřující omezení

Některé účinkové věty omezují platnost věty hlavní. V češtině může být tento význam vyjádřen např. pomocí výrazů „jen natolik, že“ nebo „jen tak málo, že“. V latině mohou být tyto věty uvozeny např. výrazy *sed ut* „ale jen natolik, že/aby“ (10), *ea conditione... ut* „jen s tou podmínkou, že“, *ita non... ut* „tak málo, že“ (11). Někdy však omezující význam vyplývá pouze z kontextu.

(10) *...dabo egenti, sed ut ipse non egeam; succurram perituro, sed ut ipse non peream...* (Sen. benef. 2, 15, 1)

...tomu, kdo nemá, dám, ale jen tak, abych sám neměl nouzi; pomůžu tomu, kdo je ohrožen smrtí, ale jen tak, abych sám nezemřel...

(11) *Erat (...) ita non superstitiosus, ut (...) sacrificia et fana contemneret, ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob rem publicam interfectus.* (Cic. fin. 2, 20, 63)

Byl tak málo pověřivý, že nedbal na obřady a svatyně, a tak málo se bál smrti, že byl v zájmu státu zabit v boji.

Tantum abest ut... ut

Věta účinková se vyskytuje také v souvětí se slovesem *abesse* v hlavní větě, po níž následují dvě věty uvozené spojkou *ut*. První z nich je **obsahová** a **druhá účinková**. Děj věty účinkové vyjadřuje **protiklad** k ději věty obsahové. Při překladu do češtiny lze tuto

skutečnost vyjádřit např. spojením „takže naopak“ (tj. „tolik chybí, že... takže naopak“). V obou větách je **konjunktiv**, v obsahové větě se obvykle řídí pravidly souslednosti časové.

- (12) *Philosophia tantum abest ut (...) laudetur, ut a plerisque neglecta a multis etiam vituperetur.* (Cic. *Tusc.* 5, 2, 6)

Tolik chybí, aby byla filozofie uznávána, že je většinou lidí zanedbávána a mnoha lidmi dokonce tupena.

Filozofii se vůbec nedostává uznání, ba právě naopak – většina lidí se o ni nestará a mnozí ji znevažují.

Sloveso *abesse* je často v 3. osobě singuláru, může se však objevit i v jiném tvaru.

Srovnání *quam ut*

Mezi účinkové věty se někdy řadí také věty vyjadřující srovnání, které jsou uvozeny výrazem *quam ut* (13) nebo vztažným *quam qui* (*quae, quod*) „než aby“ (14). Jindy bývají pokládány spíše za věty srovnávací. Ve větě hlavní se často objevuje **komparativ**. Ve větě vedlejší se používá **konjunktiv přítomného** po čase hlavním nebo **konjunktiv imperfekta** po čase vedlejším.

- (13) *Nihil est enim in dicendo, Catule, maius, quam ut faveat oratori is, qui audiet...* (Cic. *de orat.* 2, 178)

Nic není v řečnictví důležitějšího, Catule, než aby byl posluchač řečníkovi příznivě nakloněn,...

- (14) *Maior sum, quam cui possit Fortuna nocere.* (Ov. *met.* 6, 195)

Jsem příliš významný, než aby mi mohl osud uškodit.

Věty s *ut non* vyjadřující „aniž by“

Mezi věty účinkové lze zařadit i věty s *ut non*, které vzhledem ke kontextu nabývají významu „aniž by“ (15).

- (15) *Possum pedes movere, ut non curram: currere non possum, ut pedes non moveam.* (Sen. *dial.* 2, 7, 5)

Můžu hýbat nohama, aniž bych běžel: nemůžu běžet, aniž bych hýbal nohama.

Vztažné věty účinkové

Účinek mohou vyjadřovat i vztažné věty s konjunktivem. Ve větě hlavní často bývá zápor (*non, nemo, nihil,...*), viz (16), (17), a mohou v ní být stejné výrazy jako u spojkových vět (*ita, sic, tantum,...*). Pokud je zápor ve větě hlavní i vedlejší, může se místo *qui* (*quae, quod*) *non* objevit spojka **quin** (17). Ve větách vztažných se vyskytuje konjunktiv stejného typu jako ve větách spojkových, ale **odchyly od souslednosti časové** (18) **jsou méně časté**.⁴³

Při překladu do češtiny lze použít vztažná zájmena nebo spojky „že“, „aby“. Konjunktiv se někdy překládá do češtiny kondicionálem, viz níže.

- (16) *Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile...* (Cic. *parad.* 3)
Nic není tak neuvěřitelného, aby se to řečením nestalo pravděpodobným,...
- (17) *Nemo est, quin intellegat ruere illam rem publicam.* (Cic. *Verr.* II 5, 12)
Není nikdo, kdo by nechápal, že se takový stát hroutí.
- (18) *Nemo Lilybaei fuit, quin viderit, nemo in Sicilia, quin audierit.* (Cic. *Verr.* II 5, 140)
V Lilybeu nebyl nikdo, kdo by to neviděl, a na Sicílii nikdo, kdo by to neslyšel.

Mezi **vztažné věty účinkové** se řadí také konjunktivní věty, které následují např. po těchto výrazech ve větě hlavní:⁴⁴

- *is / talis, qui* „takový, který“;
- *esse* „být“, *adesse* „být přítomen“, (*non*) *deesse* „(ne)chybět“, *existere* „být“..., např.: *nemo est, qui* „není nikdo, kdo“; *sunt, qui; non desunt, qui* „jsou takoví, kteří“; *nihil est, quod* „není nic, co“;
- *locus, qui* „místo, které/kde“; *tempus, quo* „čas, kdy“;
- *dignus / indignus, qui* „hoděn / nehoděn toho, aby“; *idoneus, qui* „vhodný k tomu, aby“.

Tento typ vztažných vět s konjunktivem se vyznačuje tím, že věta vedlejší vyjadřuje **definici** či **charakteristiku** osoby, věci, místa apod.⁴⁵ Vztažná věta je tedy určitou abstrakcí a vyjadřuje soubor vlastností, který by osoba nebo věc měla mít bez ohledu na to, zda existuje či nikoliv. V češtině se ve větách tohoto typu často používá kondicionál, není to však pravidlem. Např. ve větě „Hledáme pracovníka, který by uměl / umí plyně čín-

43 Traina (1993, s. 408, n. 2).

44 Traina (1993, s. 404–409).

45 Tento způsob používání konjunktivu byl již popsán v kapitole o větách vztažných, a to v subkapitole *Konjunktiv vyjadřující definici*. Zde je výklad zopakován, rozšířen a doplněn dalšími příklady, aby nebyl odkazem na rozsáhlejší subkapitolu narušen celkový výklad o větách účinkových.

sky a ovládal / ovládá další dva světové jazyky“ jsou pouze definovány požadavky, aniž by bylo jasné, zda se taková osoba najde či nikoliv.

Věty s konjunktivem vyjadřující charakteristiku stojí v opozici ke **vztažným větám s indikativem**, které následují po stejných výrazech, ale slouží k **identifikaci** – tj. přiřazují vlastnosti k osobě nebo věci, která je podávána jako **skutečně existující** (obrazně řečeno lze na ni ukázat prstem). *Is est, qui* s indikativem tedy znamená „to je ten (např. z mnoha jiných, kteří zde stojí), kdo“, kdežto *is est, qui* s konjunktivem vyjadřuje charakteristiku osoby „on je takový, že (by)“.

Rozdíl mezi konjunktivem a indikativem nespočívá v protikladu neexistence – existence v reálném světě. Zatímco indikativ předpokládá existenci osoby či věci, konjunktiv se o její existenci nezajímá, ale pouze popisuje její charakteristiky. V obou případech se může jednat o reálně existující osoby nebo věci, rozdílný je pouze úhel pohledu. Příkladem mohou být věty (19) a (20), následující po *sunt, qui*. Ve větě (19) se pouze konstatuje, že existuje skupina lidí s určitým názorem, kdežto ve větě (20) je důraz kladen na charakteristiku skupiny lidí.

(19) *Sunt, qui propter utilitatem modo petendam putant amicitiam ...* (Cic. inv. 2, 55, 167)
Jsou lidé, kteří si myslí, že se přátelství má uzavírat jen kvůli užitku...

(20) *Sunt enim, qui discessum animi a corpore putent esse mortem.* (Cic. Tusc. 1, 9, 18)
Jsou (takoví) lidé, kteří si myslí, že smrt je odloučení duše od těla.

Rozdíl mezi konjunktivem a indikativem je dobře patrný rovněž ve větách (21) a (22), následujících po *sum, qui*. Konjunktiv (21) vyjadřuje vlastnost a charakteristiku („já jsem takový, že“), kdežto indikativ (22) identifikaci určité osoby („já jsem ten, kdo..., nikoliv někdo jiný“). Indikativ jako prostředek sloužící ke ztotožnění určité vlastnosti s určitou osobou může být podpořen také použitím zájmen *ille, hic* apod.

(21) *Is sum, qui istos plausus, cum popularibus civibus tribuerentur, semper contempserim.* (Cic. Phil. 1, 37)

Já jsem ten, kdo vždy opovrhoval těmito projevy přízně, když se prokazovaly oblíbeným občanům. (vyjádření charakteristiky: mám takový charakter, že z toho plyne opovrhování projevy přízně)

(22) *Ille ego sum, qui te colui...* (Ov. Pont. 1, 2, 29)

Já jsem ten, kdo tě ctíl... (přiřazení ke konkrétní osobě – jsem to já, nikoliv někdo jiný)

Je-li **věta hlavní záporná** (např. *nemo est, qui* „není nikdo, kdo“, *nihil est, quod* „není nic, co“, *non est, quod* „není, co / není důvod, proč“), následuje po ní **obvykle vedlejší věta s konjunktivem** (23) – (25), protože se v ní většinou podává charakteristika neexistující osoby nebo věci. Za určitých okolností se však může objevit i **indikativ**. Příkladem

je věta (26), která vyvrací mylnou identifikaci osoby (tj. „Já nejsem ten, kdo tě najal, to byl někdo jiný.“).

- (23) ***Nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur.*** (Cic. Verr. II 5, 12)
Není nikdo, kdo by si myslel, že je ještě nějaká naděje na záchranu.
- (24) ***Nihil erat, quod scriberem.*** (Cic. Att. 12, 41, 1)
Nebylo nic, co bych psal.
- (25) ...*quam miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi,*... (Sen. benef. 6, 31, 12)
...jak ubohý to byl národ, v němž nebyl nikdo, kdo by říkal králi pravdu,...
- (26) ***Non ego sum, qui te dudum conduxī.*** (Plaut. Merc. 757)
Já nejsem ten, kdo si tě předtím najal.

Přehled

Spojky	<i>ut</i> <i>ut non (ut nemo, ut nihil,...)</i> <i>quin</i> (při záporu ve větě hlavní i vedlejší)	že, takže že ne, takže ne že ne, takže ne
Výrazy ve větě hlavní	<i>ita, sic, tam, (usque) adeo, tantus, tantum, is, talis, eiusmodi,...</i>	
Způsoby	konjunktiv tzv. samostatný (konjunktiv toho času, jaký by byl v nezávislé indikativní větě) nejčastěji: konjunktiv přítomného, imperfekta, perfekta odchylky od souslednosti	
Další konstrukce	komparativ + <i>quam ut</i> + konjunktiv <i>tantum abest ut ... ut</i> <i>ut non</i>	než aby tolik chybí, že... (tak)že (naopak) aniž by
Jiné způsoby vyjádření	vztažné věty s konjunktivem vět účinkových často po výrazech typu <i>nemo est, qui; is est qui; nihil est quod</i> atd. zápor ve větě hlavní i vedlejší: místo zájmena může být <i>quin</i>	

Tipy pro překlad

Při překladu do češtiny je nutné rozeznat účinkové věty od ostatních vět s *ut*. Po vyloučení indikativních vět s *ut* zůstává skupina konjunktivních vět, mezi které patří zejména obsahové věty oznamovací (např. po *accidit* „stává se“), obsahové věty žádací, věty účelové a také obsahové věty tázací. Formální rozdíly a podobnosti mezi těmito větami shrnuje následující tabulka:

	účinkové	obsahové oznamovací (po <i>accidit</i> apod.)	obsahové žádací	obsahové tázací	účelové
negace	<i>ut non</i>	<i>ut non</i>	<i>ne</i>	<i>non</i>	<i>ne</i>
konjunktiv	préz., impf., pf. samostatný	préz., impf. (vzácně i pf.) podle času ve větě hlavní	préz., impf. (pf. plpf. jen ve větách obavných) podle času ve větě hlavní	všechny konjunktivy podle souslednosti časové	préz., impf. podle času ve větě hlavní
predikáty ve větě hlavní	není rozhodující	<i>accidit, fit, mos est,...</i>	<i>orare, rogare, monere, studere,...</i>	<i>quaerere, nescire, videre,...</i>	není rozhodující
ostatní výrazy ve větě hlavní	<i>ita, sic, tantus, talis, eiusmodi...</i> není povinný	není rozhodující	není rozhodující	není rozhodující	<i>propterea, idcirco, ideo,...</i> není povinný

Jak je z tabulky patrné, formální znaky mohou, ale nemusejí pomoci odlišit jednotlivé typy vět. Důležitou charakteristikou vět účinkových jsou zejména výrazy ve větě hlavní, samostatný konjunktiv a negace *non* (*nemo, nihil,...*). Není-li možné rozhodnout na základě formálních znaků, je nutné vycházet pouze z významu a začlenění věty do souvětí. **Věta účinková** vždy vyjadřuje důsledek, který plyne z děje věty hlavní. **Věta účelová** proti tomu vyjadřuje účel, kterého má být dosaženo, a obvykle je v ní přítomen rys vůle nebo úmyslu. Příkladem může být dvojice vět „Postavili ten dům tak dobře, že dvacet let nebylo třeba nic opravovat“ a „Postavili ten dům tak dobře proto, aby ho nemuseli v dalších dvaceti letech opravovat“ V prvním případě je dobrý stav domu pouhým důsledkem plynoucím z děje věty hlavní a jedná se tedy o větu účinkovou, kdežto ve druhém je dobrý stav domu záměrem a cílem, se kterým byl stavěn, a jedná se tedy o větu účelovou. **Věty obsahové** se od vět účelových i účinkových liší tím, že obsazují pozici předmětu nebo podmětu predikátu ve větě hlavní.

Při překladu do latiny je nejprve nutné rozeznat, že věta s „že“, „takže“, ale někdy i „aby“ vyjadřuje účinek. V češtině bývají ve větě hlavní obdobné výrazy jako v latině, např. „tak“, „takový“, „toho druhu“, „tak velký“. Ve větě hlavní však žádný takový výraz být nemusí, spojkou bývá v tomto případě „takže“. Věta musí zároveň vyjadřovat důsledek plynoucí z děje věty hlavní. Největší obtíže způsobuje použití konjunktivu. Do určité míry lze vycházet z tvarů českého slovesa ve vedlejší větě. Je-li v přítomném čase, použijeme konjunktiv přítentů, je-li v minulém čase, je třeba volit mezi konjunktivem perfekta a imperfekta. Konjunktiv perfekta někdy odpovídá dokonavému vidu a konjunktiv imperfekta vidu nedokonavému. Nemusí to však platit vždy, a proto je důležité mít na paměti, že konjunktiv imperfekta vyjadřuje současný děj a děj v jeho průběhu, zatímco konjunktiv perfekta děj ukončený a děj chápaný „zvenku“ jako celek. Typickým kontextem, ve kterém se uplatní konjunktiv perfekta, jsou věty jako např. „Schoval poklad tak důkladně, že už ho *nikdy nikdo* nenašel.“

Při překladu vztažných vět do latiny je nutné nejprve rozhodnout, zda se bude jednat o konjunktivní či indikativní větu. Určitým vodítkem je zápor ve větě hlavní a kondicionál ve větě vedlejší, který obvykle odpovídá konjunktivu. Avšak i české indikativní věty vztažné lze přeložit konjunktivem, pokud má být vyjádřena charakteristika dané osoby či věci. Rozhodující je zamýšlený význam, který může být patrný pouze z kontextu. Čas konjunktivu odpovídá častěji než u spojkových vět souslednosti časové, nemusí to však být pravidlem.

VĚTY PŘÍČINNÉ, DŮVODOVÉ

Česká gramatika rozlišuje věty příčinné a důvodové. Věty příčinné odpovídají na otázku „Proč, z jaké příčiny, z jakého důvodu se to stalo?“ (např. „To okno se rozbilo, protože foukal silný vítr.“) a věty důvodové na otázku „Proč, z jakého důvodu se domníváš, že...?“ (např. „Určitě tu musel být, protože bylo otevřené okno.“).⁴⁶ V obou typech vět se v češtině používají stejné spojky. V latině se proti tomu v důvodových větách vyskytuje častěji jedna ze spojek, viz níže. Nejedná se však o pravidlo, ale o tendenci, a proto budou příčinné a důvodové věty pojednány společně.

Spojky, výrazy ve větě hlavní

Základní spojky, které se používají v příčinných a důvodových větách, jsou **quod**, **quia** a **quoniam**. Do češtiny se překládají jako „protože“ nebo „proto, že“. Příčinu může vyjadřovat také spojka **quando**, u níž je vedle příčinného významu zachován i význam časový. Překládá se jako „protože“ nebo „když“. Příčinu lze vyjádřit také pomocí **konjunktivního cum causale**, **konjunktivních vztažných vět** nebo **participiálních konstrukcí**. Příčinný odstín může být druhotně přítomen i ve větách s jinými spojkami, zejména časovými (*cum* s indikativem, *postquam*, *dum*...) nebo způsobovými (*ut*, *sicut*, *quomodo*,... „jak“).

Ve větě hlavní se mohou vyskytnout výrazy s významem „proto“, „z toho důvodu“, např. *eo*, *ea re*, *propterea*, *ob eam rem*, *ideo*, *idcirco*. Vyskytují se častěji zejména v kombinaci se spojkou *quod*, což umožňuje odlišit větu příčinnou od jiných typů vedlejších vět s *quod*.

Spojky *quod*, *quia*

Spojka *quod* je svým původem spojena se vztažným zájmenem a spojka *quia* s tázacím. Obě spojky mají některé společné vlastnosti, kterými se odlišují od spojky *quoniam*. Věty s *quod*, *quia* vyjadřují v archaické a klasické latině obvykle příčinu, která „umožňuje nebo

46 Karlík (1995, s. 478 a 483).

vyvolává děj věty hlavní⁴⁷ (např. „Dům se zřítíl, protože byl starý.“)⁴⁸ Jsou těsněji spjaty s větou hlavní, což se projevuje např. tím, že více respektují indikativní souslednost časů.

- (1) *Ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam et fidem.* (Cic. S. Rosc. 112)

Toto provinění je odporné proto, že porušuje dvě posvátné věci – přátelství a věrnost.

Spojky *quod* a *quia* se používají také v odpovědi na otázku „proč?“, častěji se v tomto kontextu objevuje *quia*.

- (2) „*Cur dixisti testimonium in alios?*“ „*Quia coactus sum.*“ (Cic. Sull. 48)

„Proč jsi svědčil proti jiným?“ „Protože jsem k tomu byl donucen.“

Mohou se vyskytovat také dvojice příčinných vět se spojkami *sive quod... sive quod* nebo *sive quia... sive quia* „ať (už) protože... nebo protože“.

- (3) *Centum creatatores, sive quia is numerus satis erat, sive quia soli centum erant, qui creari patres possent.* (Liv. 1, 8, 7)

Zvolí sto senátorů, ať už proto, že to byl dostatečný počet, nebo proto, že bylo pouze sto těch, kteří by mohli být senátory zvoleni.

Spojka *quoniam*

Spojka *quoniam* pochází z časového *quom* doplněného o *iam*. Věty s *quoniam* (a rovněž *quando*) vyjadřují obvykle příčinu, která sama o sobě děj věty hlavní nevyvolává (např. „Protože už je večer, běžte domů.“), viz např. (4). Ve větě s *quoniam* bývají také uvedeny důvody, na základě nichž mluvčí usuzuje, že se něco děje či neděje, že něco nějak je apod. (např. „Určitě jsou pryč, protože se u nich nesvítl.“), viz např. (5). Věta s *quoniam* tedy v těchto případech odpovídá české větě důvodové. Věta s *quoniam* je k větě hlavní připojena volněji, objevují se v ní např. komentáře autora apod. Na rozdíl od *quod* a *quia* se obvykle nepoužívá jako odpověď na otázku „proč?“.

- (4) *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* (Cic. Manil. 20)

Protože jsem mluvil o povaze války, řeknu pár slov o její velikosti.

- (5) *Eorum ego vitam mortemque iuxta aestumo, quoniam de utraque siletur.* (Sall. Catil. 2, 8)

Jejich život i smrt hodnotím stejně, protože o obojím se mlčí.

Výše popsané chování spojek je tendencí, nikoli pravidlem. Spojky se mohou zaměňovat i v klasické latině, v pozdějších obdobích množství záměn narůstá.

47 Baños Baños (2009, s. 618).

48 Ibid.

Způsoby ve větách příčinných a důvodových

Ve větách příčinných se používá **indikativ** i **konjunktiv**. Negace se v obou případech vyjadřuje pomocí záporky **non** nebo záporných výrazů (*nemo, nihil, numquam,...*). Indikativ se používá ve větách uvozených spojkami *quod, quia, quoniam, quando*. **Konjunktivní věty** lze podle funkce konjunktivu rozdělit na **dvě skupiny**. Do první patří konjunktiv ve větách s *quod, quia* a do druhé konjunktiv ve větách s *cum causale* a vztažných větách. Zatímco po *cum causale* a ve vztažných větách konjunktiv pouze **naznačuje příčinný význam** (viz níže), ve větách s *quod* a *quia* vyjadřuje **speciální významové odstíny**.

1. Konjunktiv ve větách s *quod, quia*

V klasické latině se konjunktiv obvykle vyskytuje po spojkách *quod* a *quia*, ale ne po spojce *quoniam*.

Volba konjunktivu se řídí pravidly **konjunktivní souslednosti časové**. Ve větě hlavní je indikativ. Konjunktiv se používá zejména pro vyjádření tzv. cizího mínění a pro popření myšlené příčiny.

Konjunktiv cizího mínění

Konjunktiv cizího mínění (6) vyjadřuje, že mluvčí nepřebírá odpovědnost za informaci obsaženou ve větě vedlejší, vyjadřuje odstup mluvčího od podávané informace apod. Může se jednat např. o informaci pocházející od jiné osoby než je mluvčí, o názor osoby zmíněné ve větě hlavní, od něhož se mluvčí distancuje, ale i o názor mluvčího podávaný s odstupem. Při překladu do češtiny lze tento významový odstín vyjádřit pomocí výrazů „prý“, „údajně“ apod.

(6) *Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset...* (Cic. *Tusc.* 4, 19, 44)

Themistoklés v noci chodil po ulicích, protože prý nemohl usnout,...

Popření myšlené příčiny (ne proto, že..., ale proto, že)

Konjunktiv se používá také pro vyjádření příčiny, která je pouze myšlená a popírá se jako příčina děje věty hlavní. Obvykle je věta popírající příčinu doprovázena další větou, která vyjadřuje skutečnou příčinu (např. „Pracuje tam ne proto, že by si mohl vydělat hodně peněz, ale protože ho ta práce baví.“).

Ve větě hlavní je obsažen **zápor**, většinou v podobě záporky **non**. Méně často je negace vyjádřena jinými prostředky, např. záporným zájmenem. Záporka **non** stojí většinou

bezprostředně před spojkou *quod* nebo méně často i před *quia* (***non quod, non quia***). Vedle *non quod* a *non quia* se pro popření příčiny používá i spojení ***non quo***. Do češtiny se tato spojení překládají jako „**ne proto, že**“. Věta uvozená těmito spojeními vyjadřuje **myšlenou příčinu**, a proto se v ní objevuje **konjunktiv podle souslednosti časové** (7), (8). Po ní následuje věta vyjadřující skutečnou příčinu, která je uvozena výrazy ***sed, sed quod*** nebo ***sed quia*** a je v indikativu.

Základní schéma používání způsobů v těchto souvětích lze shrnout takto:

Věta hlavní (**indikativ**) + ***non quod / non quia / non quo*** + **konjunktiv** podle souslednosti časové, ***sed quod / sed quia / sed*** + **indikativ**

Myšlená příčina se do češtiny obvykle překládá pomocí **kondicionálu**. Konjunktivy vyjadřující současnost (přezentu a imperfekta) se překládají kondicionálem přítomným a konjunktivy pro předčasnost (perfekta a plusquamperfekta) kondicionálem minulým. Lze je přeložit i kondicionálem přítomným v případě, že je zřejmé, že se jedná o předčasný děj (např. na základě kontextu, příslovečného určení apod.).

(7) *Quem ego meum casum fortiter ferre visus sum, non quo aequo animo ferrem, sed me ipse consolabar existumans non longinquum inter nos digressum et discessum fore.* (Cic. Cato 84)

Zdálo se, že svůj osud nesu statečně ne proto, že bych ho snášel s klidnou myslí, ale protože jsem se utěšoval tím, že naše odloučení a rozchod nebude na dlouho.

(8) *Primum igitur acta Caesaris servanda censeo, non quo probem (...), sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis atque oti.* (Cic. Phil. 1, 16)

Zprv si myslím, že Caesarova opatření je nutné zachovávat ne proto, že bych je schvaloval, ale proto, že se domnívám, že je třeba mít na zřeteli zejména mír a klid.

Non quin

Věta obsahující myšlenou příčinu může být nejen kladná, ale i záporná (negace je v ní vyjádřena zápornkou *non* nebo záporným výrazem). Vznikají tak kombinace ***non quod... non*** (9) nebo ***non quo... non*** „ne proto, že ne“, které lze nahradit spojením ***non quin*** (10) se stejným významem.

(9) *Nec haec idcirco omitto, quod non gravissima sint, sed quia nunc sine teste dico.* (Cic. prov. 6)

Toto opomím ne proto, že by to nebylo velmi závažné, ale proto, že o tom mluvím bez svědecké výpovědi.

- (10) *Primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem timerem, quae illi, sed ea bello civili leviora ducebam.* (Cic. Att. 8, 11D, 7)
 Neboť nejprve jsem dal najevo, že nic nechci raději než mír ne proto, že bych se nebál toho, čeho oni, ale protože jsem to pokládal za menší zlo než občanskou válku.

Indikativ ve větě vedlejší

Ve větě popírající příčinu se může objevit také indikativ. Dochází k tomu v případě, že příčina vyjádřená v této větě sice není příčinou děje věty hlavní, ale zároveň je **skutečná a ne pouze myšlená**, viz (11) a (12).

- (11) *Neque vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio, sed quia sic existimare nos est necesse.* (Cic. leg. 2, 31)
 Nemyslím si to proto, že jsem augurem, ale protože si to tak musíme myslet.
- (12) *Morieris, non quia aegrotas, sed quia vivis.* (Sen. epist. 78, 6)
 Zemřeš ne proto, že jsi nemocen, ale proto, že žiješ.

2. Konjunktiv ve větách s *cum causale*

Konjunktiv po *cum* **nevyjadřuje cizí mínění ani myšlenou příčinu**, ale pouze naznačuje, že věta s *cum* nevyjadřuje jen prosté umístění v čase, ale má nadto ještě jiný význam. Příčinný významový odstín plyne buď z kontextu, nebo je naznačen výrazy ***quippe, praesertim, utpote***, které stojí před spojkou *cum* (***quippe cum, praesertim cum, utpote cum***). Ve větách s *cum causale* se používá **konjunktiv podle souslednosti časů** (13). Do češtiny se věty s *cum causale* překládají stejně jako indikativní příčinné věty, tj. spojkou „protože“ a indikativem.

- (13) *Serius (...), aliquando tamen convocati sumus; quod flagitabam equidem cotidie, quippe cum bellum nefarium (...) non comparari, sed geri iam viderem.* (Cic. Phil. 3, 1)
 Byli jsme svoláni (...) příliš pozdě, ale přece. O to jsem žádal každý den, protože jsem viděl, že se bezbožná válka (...) nejen chystá, ale už i vede.

3. Konjunktiv ve vztažných větách

Příčinu lze vyjádřit i pomocí konjunktivních vztažných vět, v nichž se používá **konjunktiv podle souslednosti časů**. Jedná se o stejný princip, který se uplatňuje u *cum causale*. Konjunktiv zde nevyjadřuje cizí mínění nebo myšlenou příčinu, ale pouze naznačuje, že věta má příslovečný významový odstín. Příčinný význam buď plyne z kontextu, nebo je vyjádřen výrazy ***quippe, ut, utpote***, které stojí před vztažným zájmenem (14).

- (14) *Nam mihi quidem* [sc. potestas tribunorum] *pestifera videtur, quippe quae in seditione et ad seditionem nata sit.* (Cic. leg. 3, 19)
Moc tribunů se mi jistě zdá zhoubná, protože vznikla během rozbrojů i za účelem vyvolávání rozbrojů.

Jiné způsoby vyjádření příčiny

Příčina může být vyjádřena také pomocí participiálních konstrukcí, a to **participiem spojitým** (15) nebo **ablativem absolutním** (16). Příčinný význam lze vyvodit z kontextu.

- (15) *Consul metuens, ne nimis instando renovaret certamen, signum receptui dedit.* (Liv. 2, 64, 7)
Protože se konzul bál, aby přílišným tlakem na nepřátele znovu nevyvolal boj, dal povel k ústupu.
- (16) *Scelerati conscientia obstrepente condormire non possunt...* (Curt. 6, 10, 14)
Zločinci nemůžou usnout, protože je tíží svědomí...

Přehled

Spojky	<i>quod</i> <i>quia</i> <i>quoniam</i> <i>quando</i> <i>cum</i> <i>(non) quo</i> (pro popření myšlené příčiny)	protože; proto, že protože; proto, že protože; proto, že protože, když protože; proto, že proto, že
Výrazy ve větě hlavní	<i>eo, ea re, propterea, ob eam rem, ideo, idcirco</i> nemusí být žádný výraz	proto
Způsoby	indikativ, konjunktiv (viz níže)	
Jiné způsoby vyjádření	vztažné věty s konjunktivem participiální konstrukce (participium spojitě, ablativ absolutní)	

Přehled používání časů a způsobů

Spojka	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>quod, quia</i>	indikativ konjunktiv podle souslednosti (cizí mínění, myšlená příčina)	indikativ
<i>quoniam</i>	indikativ	indikativ
<i>cum causale</i>	konjunktiv podle souslednosti (prosté vyjádření příčiny)	indikativ
<i>non quo / non quod... sed quod</i>	<i>non quo / non quod</i> + konjunktiv podle souslednosti (myšlená příčina), <i>sed quod</i> + indikativ	indikativ
vztažné věty	konjunktiv podle souslednosti (prosté vyjádření příčiny)	indikativ

Doplnění: časy a způsoby, myšlená příčina

Používání časů a způsobů

Používání časů a způsobů je různorodější, než je popsáno v předchozích odstavcích. Ve větě hlavní se na místě indikativu mohou vyskytnout také **další způsoby vět hlavních**, např. nereálný konjunktiv (17), vybízecí konjunktiv (18) apod.

- (17) *Certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuvalet.* (Cic. Att. 12, 14, 4)
Protože mě má velmi rád, určitě by mi nějak pomohl.
- (18) *Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus.* (Cic. Tusc. 2, 24, 58)
Ale protože mluvíme o bolesti, tyto věci ponechme stranou.

Dalším příkladem je použití konjunktivu ve vedlejších větách, které nevyjadřují myšlenou příčinu ani cizí mínění, ale získaly konjunktiv pouze proto, že jejich věta řídicí je závislá na jiné větě konjunktivní nebo infinitivní (19) (viz kapitolu *Konjunktivy závislé na konjunktivu nebo infinitivu, způsobová závislost*).

- (19) *Rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri optimi et hominis liberalissimi...* (Cic. Att. 12, 49, 2)
Odpověděl jsem mu, že nepotřebuje žádného obhájce, protože veškerou moc má jeho příbuzný Caesar, který je velmi laskavý a šlechetný...

Další kombinace vět vyjadřujících myšlenou příčinu

Po vedlejší větě vyjadřující myšlenou příčinu s *non quod / non quo / non quia* a konjunktivem může následovat také **věta účelová** uvozená spojkami *sed ut / sed ne* (20), která má **konjunktiv vět účelových** (tj. konjunktiv přítomnosti po čase hlavním a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším). Souvětí má následující strukturu:

Věta hlavní (indikativ) + *non quod / non quia / non quo* + konjunktiv podle souslednosti, *sed ut / sed ne* + konjunktiv vět účelových

- (20) *Verum id feci, non quo vos hanc in hac causa defensionem desiderare arbitrarer, sed ut omnes intellegeret nec ademptam cuiquam civitatem esse neque adimi posse.* (Cic. *Caecin.* 101)

Avšak udělal jsem to ne proto, že bych se domníval, že si u tohoto případu přejete takovou obhajobu, ale aby všichni pochopili, že nikdo nebyl občanství zbaven a že ho ani zbaven být nemůže.

Popření myšlené příčiny a uvedení příčiny skutečné může být vyjádřeno také dvojicí vět „**spíše protože... než proto, že**“, kde je v první vedlejší větě uvedena příčina skutečná a v druhé příčina myšlená. První věta vyjadřující skutečnou příčinu je v latině uvozena výrazy *magis* nebo *magis quia* a je v ní **indikativ**, druhá věta obsahující příčinu myšlenou je připojena spojkami *quam quo* (21) nebo *quam quod* (22) a je v ní **konjunktiv podle souslednosti časů**. Stejně jako v předchozím případě může být místo věty se skutečnou příčinou **věta účelová**, která je uvozena spojením *magis ut* a má konjunktiv vět účelových.

- (21) *...more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem...* (Cic. *fam.* 11, 29, 3)

...píšu to spíše ze zvyku, než proto, že bych si myslel, že je třeba ti to připomínat...

- (22) *Hic ego magis ut consuetudinem servem, quam quod vos non vestra hoc sponte faciatis, petam a vobis, ut me (...) attente audiat.* (Cic. *Cluent.* 89)

Budu vás na tomto místě prosit, abyste mě (...) pozorně poslouchali spíše proto, abych dostal zvyklostem, než proto, že byste to už sami od sebe nedělali.

Věta hlavní (indikativ) + *magis / magis quia* + indikativ, *quam quo / quam quod* + konjunktiv podle souslednosti časů

Věta hlavní (indikativ) + *magis ut* + konjunktiv vět účelových, *quam quo / quam quod* + konjunktiv podle souslednosti časů

Tipy pro překlad

Spojovací výraz *quod* se vyskytuje v různých typech vedlejších vět. Může se objevit ve větách obsahových oznamovacích, vysvětlovacích a vztažných. Může mít rovněž význam „pokud jde o“, stát na začátku souvětí a uvádět téma⁴⁹ celého souvětí. Může být také neutrem adjektivního tázacího zájmena a uvozovat obsahovou větu tázací.

Druh věty	Význam výrazu <i>quod</i>	Další vlastnosti věty
obsahová oznamovací	že že že to, že	po slovesech <i>affectuum</i> (<i>doleo quod, gaudeo quod</i>) po slovesech „nezmínit“, „opomenout“, připojit“ (<i>omitto quod, addo quod</i>) po spojeních s hodnotícím výrazem (<i>bene accidit quod</i>) vysvětlovací význam
obsahová tázací	jaké	po predikátech uvozujících větu tázací konjunktiv podle souslednosti časů
vztažná	co; které; to, co; což	uvozuje věty indikativní i konjunktivní
příčinná	protože; proto, že	uvozuje věty indikativní i konjunktivní
uvedení tématu souvětí	pokud jde o	

Rozlišit jednotlivé případy je obvykle možné na základě výrazů ve větě hlavní, dalších větných členů a jejich významu, případně na základě kontextu. Zejména hranice mezi obsahovým *quod* na straně jedné a příčinným *quod* na straně druhé však nemusí být vždy ostrá. Lépe rozeznatelná je zejména obsahová věta tázací, která je konjunktivní a následuje po některém z predikátů, které tento druh vět uvozují.

Při překladu do latiny působí největší obtíže věty vyjadřující popření myšlené příčiny. Český kondicionál se překládá konjunktivem podle souslednosti časové, o čase konjunktivu tedy rozhoduje čas slovesa ve větě hlavní.

⁴⁹ Termínem „téma“ se zde označuje výchozí informace či předpoklad, po nichž následuje informace nová obsažená ve větě hlavní.

VĚTY PODMÍNKOVÉ

Věta podmínková vyjadřuje okolnost, jejíž uskutečnění je podmínkou pro uskutečnění děje věty hlavní. **Věta vedlejší** se označuje termínem *protasis* nebo **předvětí** a zkracuje se písmenem *p*. **Věta hlavní** se nazývá *apodosis* nebo **závětí** a označuje se písmenem *q*.

Spojky, negace

Základními spojkami jsou **si „jestliže, kdyby“** a **nisi „jestliže ne, kdyby ne“**. Spojka *si* může být doplněna různými výrazy a získávat specifický významový odstín.

Si

Spojka *si* se do češtiny překládá jako „jestliže“, „-li“, „pokud“, „jestli“, „když“, „kdyby“, „v případě, že“, „za podmínky, že“ apod. Výběr vhodného překladu závisí na typu podmínkové věty, ve které je použita. Může se vyskytovat ve spojení s výrazy *forte*, *modo*, *quidem*. **Si forte** (1) znamená „jestliže snad (náhodou), kdyby snad (náhodou)“, „pro případ, že“ apod. **Si modo** (2) má omezující význam a znamená „jestliže jen“, „kdyby jen“ apod. **Siquidem** (3) vyjadřuje omezení „jestliže jen“, „kdyby jen“ nebo konstatování „je-li pravda, že“, „za předpokladu že“.

(1) *Magna vis est in virtutibus; eas excita, si forte dormiunt.* (Cic. *Tusc.* 3, 17, 36)

Ve ctnostech je veliká síla. Jestliže snad spí, probud' je.

(2) *Studeo, mi pater, Latine ex te audire ea, quae mihi tu de ratione dicendi Graece tradidisti, si modo tibi est otium et si vis.* (Cic. *part.* 1)

Přeji si, tatínku, slyšet od tebe latinsky to, co jsi mi už o řečnění řekl řecky, pokud máš ovšem čas a chuť.

(3) *Quis ego sum igitur, siquidem is non sum, qui sum?* (Plaut. *Trin.* 978)

Kdo tedy jsem, pokud nejsem ten, kdo jsem?

Quodsi

Spojka *si* se vyskytuje také ve spojení s *quod* v podobě **quod si** nebo **quodsi** „a jestliže“, „a kdyby“. Toto spojení odkazuje na informaci obsaženou v předchozí větě a navazuje na ni.

- (4) *Quodsi eius modi visis credendum non est, cur somniis credatur, nescio.* (Cic. div. 2, 120)
A jestliže se takovým viděním nemá věřit, nevím, proč by se mělo věřit snům.

Sin (autem)

Spojka **sin**, někdy doplněná o **autem** „ale, avšak“, slouží k vyjádření **protikladu** mezi dvěma větami podmínkovými. Do češtiny se překládá „jestliže však“.

- (5) *Sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit.* (Cic. Verr. II 3, 162)

Jestliže však budu v něčem podobný Verrovi, budu mít nepřátele tak, jako je měl on.

Sive (seu) / sive... sive (seu... seu)

Spojka **sive** (s variantou **seu**) uvozuje podmínkové věty, které jsou ve **vylučovacím poměru**. Do češtiny se překládá spojovacím výrazem „**a nebo (jestliže)**“. Vyskytuje se také často ve dvojici **sive... sive**. Do češtiny se překládá jako „buď jestliže... nebo jestliže“, „ať... ať“, „buď... buď“. Většinou uvozuje **indikativní věty** (6). Tato dvojice spojek se často vyskytuje i na úrovni věty jednoduché.

- (6) *Quare sive habes quid, sive nil habes, scribe tamen aliquid teque cura.* (Cic. Att. 12, 12, 1)
A proto ať už máš co psát nebo ne, něco mi napiš a opatruj se.

Má-li věta se **sive... sive** **všeobecný podmět**, **může** se v ní objevit **konjunktiv** (7). Spojku lze v tomto případě přeložit také jako „buď kdyby... nebo kdyby“ apod.

- (7) *Perspicitis genus hoc quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium, sive habeas vere, quod narrare possis (...), sive fingas.* (Cic. de orat. 2, 241)

Vidíte, jak je tento druh humoru vtípný, elegantní a vhodný pro řeč, ať už bys měl nějakou skutečnou historku, nebo si ji vymyslel.

Nisi

Vedle **nisi** se vyskytuje i forma **ni**, která je však v klasické latině vnímána jako archaická. Do češtiny se překládá jako „jestliže ne“, „kdyby ne“, „když ne“, „pokud ne“, „v případě, že ne“ apod. (8). Spojka **nisi** se může vyskytnout také ve spojení s jiným spojovacím výrazem, např. *nisi quod* „kromě toho, že“.

Spojka **nisi** má od původu **vytýkací význam**, který si uchovává v některých souvětích (9). Vytýkací význam může mít v kombinaci s negací nebo řečnickou otázkou a překládá se jako „**vyjma toho že, kromě toho že, leda že, až na to že**“ apod. Spojka **nisi** může být doplněna výrazy *forte* a *vero*, tedy **nisi forte**, **nisi vero** „ledaže snad, ledaže by snad“. *Nisi vero* a *nisi forte* (10) se vyskytují ve spojení s **indikativem** a mívají ironický význam.

Vytýkací význam má **nisi** i po záporu **ve větě jednoduché** (11), kde se překládá jako „**leda, kromě, než**“ apod.

- (8) *Quid mihi spei esset, nisi patrem iudicem haberem?* (Liv. 40, 15, 15)
Jakou bych měl naději, kdyby můj otec nebyl soudcem?
- (9) *Nemo ab alio contemnitur, nisi a se ante contemptus est.* (Sen. dial. 12, 13, 6)
Nikomu se nedostává pohrdání od jiného člověka, nepohrdne-li předtím sám sebou.
Nikomu se nedostává pohrdání od jiného člověka, ledaže předtím pohrdne sám sebou.
- (10) *Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine neque in convivio moderato atque honesto.* (Cic. Mur. 13)
Nikdo střízlivý netančí, ledaže je snad blázen, a to ani o samotě ani na spořádané a početné hostině.
- (11) *Nihil cogitant nisi caedem, nisi incendia, nisi rapinas.* (Cic. Catil. 2, 10)
Na nic jiného nemyslí než na vraždění, požáry a loupeže.

Si non, si minus

Vedle *nisi* se v podmínkové větě může vyskytnout rovněž negace *non* nebo *minus*. Zápornka nemusí následovat vždy bezprostředně po *si*. **Si non** se používá pro vyjádření protikladu k jiné informaci. Tímto způsobem lze postavit do opozice dvě podmínkové věty i dva větné členy v rámci jedné podmínkové věty.

- (12) *Vita humana prope uti ferrum est. Si exerceas, conteritur; si non exerceas, tamen rubigo interficit.* (Cato mor. frg. 3)
Lidský život je skoro jako železo. Jestliže ho používáš, opotřebovává se. Jestliže ho nepoužíváš, přece ho ničí rez.

Si minus „jestliže ne“ se vyskytuje zejména v případě, že se ve vedlejší větě neopakuje sloveso obsažené v předchozí kladné větě. Odpovídá českému „**jestli ne**“ ve větách typu „Jestli máš čas, můžeme to probrat hned, **jestli ne**, necháme to na jindy.“

- (13) *Hoc ab homine exigitur, ut prosit hominibus: si fieri potest, multis; si minus, paucis; si minus, sibi.* (Sen. dial. 8, 3, 5)
Od člověka se vyžaduje, aby byl prospěšný lidem: pokud to je možné, mnoha lidem; **pokud ne** mnoha, tak několika málo lidem; **pokud nejde** ani to, tak alespoň sobě.

Neurčitá zájmena po spojkách si a nisi

Po spojkách *si* a *nisi* se často používají neurčitá zájmena a příslovce, která neobsahují prvek *ali-*, mají hypotetický význam a charakter příklonky. Jedná se o zájmena *quis, quid* „někdo, něco“; *qui, qua, quod* „nějaký“ a příslovce *quando* „někdy“ apod.

- (14) *Si quid egero, faciam, ut scias.* (Cic. fam. 7, 23, 4)
Jestli něco udělám, dám ti vědět.

Typy podmínkových vět

Podmínkové věty se dělí do tří základních typů, které se liší postojem mluvčího k uskutečnění děje. Mluvčí může děj podávat jako reálně uskutečnitelný či uskutečňovaný (**věty reálné**), jako možný (**věty potenciální**) nebo jako neuskutečňovaný, neuskutečňený či neuskutečnitelný (**věty nereálné**). Rozhodující přitom není mimojazyková realita, ale **záměr mluvčího**. Odlišnosti mezi uvedenými typy vět se projevují v **používání časů a způsobů**. Vedle základního schématu, které se vyznačuje používáním stejného času a způsobu ve větě hlavní i vedlejší, se často vyskytují i tzv. **smíšené typy** s odlišným časem nebo způsobem ve větě hlavní a vedlejší. Věta hlavní může vyjadřovat také otázku, rozkaz apod. V následujícím výkladu budou smíšené typy připojeny jako zvláštní podskupina hlavních typů vět. Vedle níže uvedených příkladů smíšených vět se vyskytují i jiné kombinace předvětí a závětí. Rozhodující je vždy význam, který má být větou vyjádřen.

Reálné podmínkové věty

Podmínkové věty reálné vyjadřují, že mluvčí pokládá děj za **reálně uskutečnitelný**, respektive nechává otevřenou možnost jeho reálného uskutečnění. V případě, že se splní podmínka vyjádřená ve větě vedlejší, uskuteční se děj věty hlavní. Formu podmínkových vět reálných mohou mít obecně platná tvrzení, např. ustálená rčení, zákony, zvyklosti, zákonitosti apod.

Ve větě vedlejší se používá **indikativ všech časů**. Na rozdíl od některých jazyků se tedy ve vedlejší větě vyskytuje i indikativ futura. Ve větě hlavní je v základní variantě rovněž indikativ. Časy **indikativu** ve větě hlavní i vedlejší mohou být **stejně i rozdílné**, rozhodující je jejich význam. Příkladem může být vyjádření předčasnosti, kde se časy používají ve shodě s pravidly indikativní souslednosti časové (např. indikativ plusquam-perfekta pro předčasnost před minulým dějem).

Při překladu do češtiny se používá indikativ a spojka **si** se překládá jako „**jestliže**“, „**li**“, „**pokud**“, „**když**“ a spojka **nisi** jako „**jestliže ne**“, „**pokud ne**“, „**když ne**“.

Základní schéma reálných podmínkových vět

<i>Si/nisi</i> + ind. prés., ind. prés.	<i>Si hoc dicis, mentiris.</i>	Jestliže to říkáš, lžeš. (15)
<i>Si/nisi</i> + ind. impf., ind. impf.	<i>Si hoc dicebas, mentiebaris.</i>	Jestliže jsi to říkal, lhal jsi. (16)
<i>Si/nisi</i> + ind. pf., ind. pf.	<i>Si hoc dixisti, mentitus es.</i>	Jestliže jsi to řekl, lhal jsi. (17)
<i>Si/nisi</i> + ind. fut. I, ind. fut. I	<i>Si hoc dices, mentieris.</i>	Jestliže to řekneš, budeš lhát. (18)
<i>Si/nisi</i> + ind. plpf., ind. pf.	<i>Si hoc acceperam, dedi.</i>	Jestliže jsem to dostal, dal jsem. (19)
<i>Si/nisi</i> + ind. fut. II., ind. fut. I	<i>Si hoc accepero, dabo.</i>	Jestliže to dostanu, dám. (20)

- (15) ...*si di sunt, est divinatio*... (Cic. *div.* 2, 41)
...jsou-li bohové, je i věštění...
- (16) *Sed cur sedebas in foro, si eras coqus, / tu solus praeter alios?* (Plaut. *Pseud.* 800–801)
Ale proč jsi zůstával sedět na náměstí, jestliže jsi byl jako jediný ze všech kuchařem?
- (17) *Si quid fecimus, certe irati non fecimus.* (Cic. *Tusc.* 4, 23, 52)
Jestliže jsme něco udělali, neudělali jsme to ve vzteku.
- (18) *Si sapiens, tacebis*... (Plaut. *Rud.* 1391)
Budeš-li mít rozum, budeš mlčet...
- (19) ...*si quicquam caelati aspexerat, manus abstinere iudices, non poterat.* (Cic. *Verr.* II 4, 48)
...jestliže uviděl nějakou věc ozdobenou reliéfem, nemohl ji nechat na pokoji, soudcové.
- (20) *Si quid egero, faciam ut scias.* (Cic. *fam.* 7, 23, 4)
Jestliže něco udělám, dám ti vědět.

Podobu reálné podmínkové věty mají také věty, které mají povahu zdvořilostních formulí, např. *si licet, si placet* (21), *si fas est* apod.⁵⁰

- (21) *Sed residamus, inquit, si placet.* (Cic. *fin.* 3, 2, 9)
Řekl: „Ale posadme se, je-li libo.“

Smíšené formy

Ve větě hlavní se vedle indikativu mohou vyskytovat také ostatní způsoby vět hlavních, tedy imperativ (22) nebo konjunktiv (deliberativní, vybízecí atd.), viz (23). Do češtiny se překládají odpovídajícími výrazovými prostředky.

- (22) *Et mihi, quaeso, ignoscite, si appello talem virum saepius.* (Cic. *leg. agr.* 2, 49)
A odpusťte mi, prosím, jestliže častěji zmiňuji takového člověka.
- (23) *Ergo ad cenam petitionis causa si quis vocat, condemnetur?* (Cic. *Mur.* 74)
Když někdo zve někoho na oběd v rámci předvolební kampaně, má se za to odsuzovat?

Potenciální podmínkové věty

Podmínkové věty potenciální vyjadřují, že mluvčí pokládá realizaci děje za možnou, ale neví, zda se uskuteční nebo ne. Potenciální věty se v latině vztahují **především k budoucnosti**, případně k **přítomnosti**.

⁵⁰ Martín Puente (2009, s. 669).

Ve větě vedlejší i hlavní se používá **konjunktiv přítomnosti** nebo **konjunktiv perfekta**. Oba se vztahují k budoucnosti nebo přítomnosti. Je-li v obou částech věty stejný konjunktiv, vyjadřuje **konjunktiv přítomnosti nedokončený děj** a **konjunktiv perfekta děj dokončený**. Je-li ve větě hlavní konjunktiv přítomnosti a ve větě vedlejší konjunktiv perfekta, vyjadřuje **konjunktiv perfekta předčasnost** před dějem věty hlavní.

Čeština nemá specifické prostředky pro vyjádření potenciality. Používá se překlad „**jestliže**“ v kombinaci s indikativem nebo „**kdyby**“ s kondicionálem přítomným. Potenciální vedlejší věta s kondicionálem se v češtině často kombinuje s indikativem ve větě hlavní, a to zejména s indikativem budoucího času.⁵¹ V hlavní větě českého souvětí se může objevit také imperativ (viz níže).

Základní schéma potenciálních podmínkových vět

<i>Si/nisi</i> + konj. prez., konj. prez.	<i>Si hoc dicas, mentiaris.</i>	Kdybys to říkal, lhal bys. Jestliže to říkáš, lžeš. (24)
<i>Si/nisi</i> + konj. pf., konj. pf.	<i>Si hoc dixeris, mentitus sis.</i>	Kdybys to řekl, dopustil by ses lži. Jestliže to řekneš, dopustíš se lži. (25)
<i>Si/nisi</i> + konj. pf., konj. prez.	<i>Si hoc acceperim, dem.</i>	Kdybych to dostal, dával bych. Jestliže to dostanu, budu dávat. (26)

- (24) *Quid opponas tandem, si negem me umquam ad te istas litteras misisse?* (Cic. *Phil.* 2, 8)
Jaké protiargumenty bys uváděl, kdybych tvrdil, že jsem ti nikdy tenhle dopis neposlal?
- (25) *...gratissimum mihi feceris, si ad me (...) litteras miseris.* (Cic. *fam.* 3, 9, 2)
...velmi bys mě potěšil, kdybys mi poslal dopis.
- (26) *Si ego emortuos sim, Athenis te sit nemo nequior.* (Plaut. *Pseud.* 338)
Kdybych zemřel, nebyl by v Athénách nikdo ničernější než ty.

Méně často se ve větě hlavní i vedlejší vyskytuje **konjunktiv imperfekta** pro vyjádření **potenciality v minulosti**. Mluvčí vyjadřuje předpoklad, že se děj mohl uskutečnit, ale nezaujímá postoj k tomu, zda se uskutečnil nebo ne. Mezi typickými případy potenciálního konjunktivu imperfekta se uvádějí slovesa typu *putare* nebo *credere* ve 2. os. sg. (*putares* (27), *crederes* „myslel by sis“). Okrajově se může objevit i konjunktiv plusquamperfekta pro vyjádření předčasné potenciality.

- (27) *Num igitur eum, si tum esses, temerarium civem aut crudelem putares...* (Cic. *Phil.* 8, 14)
Cožpak bys ho pokládal za nezodpovědného nebo bezcitného občana, kdybys tehdy žil?

V latině se jako potenciální často vyjadřují i děje, které jsou v češtině chápány jako nereálné, protože jsou z hlediska zkušeností mluvčích velmi nepravděpodobné nebo

⁵¹ Karlík (1995, s. 471).

neuskutečnitelné. Jedná se o věty typu „Kdyby tyhle stěny mohly mluvit, to bychom se dozvěděli věci.“ Forma potenciální věty umožňuje mluvčímu představit informaci jako **předpoklad**, který lze dále rozvíjet (28). V některých gramatikách⁵² se tento typ potenciálních podmínkových vět označuje termínem *exemplum fictum*.

- (28) *Si qui deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam et in cunis vagiam, valde recusem...* (Cic. Cato 83)

Kdyby mi nějaký bůh nabízel, abych se vrátil do dětství a vrátil se do kolébce, rozhodně bych to odmítal...

Jsou však doloženy i případy, kdy mají smyšlené příběhy formu podmínky nereálné. Rozhodující je záměr mluvčího. Obdobně může být potencialita použita i v jiných případech, které jsou českými mluvčími vnímány jako nereálné. Může se jednat o ustálené obraty, jakým je např. *dies deficiat* „den by mi nestačil“ (29).⁵³

- (29) *Dies deficiat, si velim numerare, quibus bonis male evenerit, nec minus si commorem, quibus improbis optime.* (Cic. nat. deor. 3, 81)

Den by mi nestačil, kdybych chtěl vyjmenovat dobré lidi, kterým se přihodilo něco špatného, ani kdybych chtěl připomenout špatné lidi, kterým se přihodilo něco velmi příznivého.

Smíšené formy

Vedlejší věty potenciální se mohou kombinovat s **indikativními větami hlavními**. Dochází k tomu zejména v případech, že věta hlavní obsahuje **predikát s modálním významem**. Tím může být nejen *posse, debere, oportet, necesse est, velle, nolle, opus est* nebo gerundivum se slovesem *esse*, ale také participium futura aktiva se slovesem *esse* nebo některé neosobní predikáty tvořené adjektivem či substantivem se slovesem *esse*, např. *longum est, tempus est, fas est* atd. I tyto predikáty se však mohou vyskytnout v konjunktivu.

Při překladu do češtiny je možné a někdy nutné použít **místo oznamovacího způsobu kondicionál**, např. *possum* „mohl bych“, *oportet* „bylo by třeba“, *longum est* „bylo by (příliš) dlouhé“, *debeo* „měl bych“ apod., viz (30).

- (30) *Qui te neque debent adiuvaré, si possint, neque possunt, si velint.* (Cic. Verr. II 4, 20)
Neměli by ti pomáhat, kdyby mohli, a nemohli by, kdyby chtěli.

Potenciální věty jsou svým významem blízké reálným větám s indikativem futura. Potenciální věta vedlejší se proto může kombinovat s větou hlavní s **indikativem futura** (31) nebo naopak. Na základě slovesného tvaru někdy nelze rozhodnout, zda je vedlejší věta potenciální nebo reálná (32). Významový rozdíl však není velký.

52 Např. Traina (1993, s. 435).

53 Traina (1993, s. 435).

- (31) *Quae si reiciamus, illa quoque, unde haec nata sunt, reiciemus.* (Cic. *nat. deor.* 3, 47)
A kdybychom to odmítali, odmítneme i to, z čeho to vzniklo.
- (32) *Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae.* (Cic. *Att.* 2, 1, 2)
Jestli se ti ta kniha bude líbit, zařídíš, aby byla v Athénách i v ostatních řeckých městech.

Věta potenciální se může kombinovat také s imperativem ve větě hlavní (33).

- (33) *Si velis, da commoda homini amico.* (Plaut. *Asin.* 445)
Jestliže chceš, pomoz příteli.

Indikativní věta hlavní se může kombinovat s potenciální vedlejší větou také v případě, že vedlejší věta vyjadřuje **opakované děje**, které jsou podány jako určité **zevšeobecnění** („představme si, že by nastalo *x*, pak nastane *y*“). Tento význam mohou mít také potenciální věty vztahující se k **minulosti**, v nichž se používá konjunktiv imperfekta (34), popřípadě i konjunktiv plusquamperfekta, je-li třeba vyjádřit předčasnost. Mluvčí podává opakovaný děj v minulosti jako abstrakci („za předpokladu, že případně nastalo *x*, nastalo *y*“).

- (34) *Quorum siquis a domino prehenderetur, consensu militum eripiebatur...* (Caes. *civ.* 3, 110, 4)
A pokud pán někoho z nich chytil, byl osvobozen díky dohodě vojáků...

Nereálné podmínkové věty

Podmínkové věty nereálné vyjadřují, že mluvčí pokládá děj za **neuskutečňovaný** nebo **neuskutečnitelný v přítomnosti** nebo **v minulosti**. Na rozdíl od vět potenciálních nenechává mluvčí realizaci děje jako otevřenou možnost, ale sděluje, že se děj neuskutečnil nebo neuskutečňuje a ani se uskutečnit nemůže.

Ve větě hlavní i vedlejší se používá **konjunktiv imperfekta** (35) pro děje **nereálné v přítomnosti** a **konjunktiv plusquamperfekta** (36) pro děje **nereálné v minulosti**. Spojka **si** se překládá jako „kdyby“, spojka **nisi** jako „kdyby ne“. Ve větách nereálných v přítomnosti se **v češtině** používá **kondicionál přítomný** a ve větách nereálných v minulosti **kondicionál minulý**. Kondicionál minulý se však nepoužívá důsledně a nahrazuje se někdy kondicionálem přítomným. Nemá-li být věta nejednoznačná, musí být nerealita v minulosti naznačena jiným výrazem nebo kontextem (např. „Kdybych to tak tehdy věděl, šel bych na jinou školu.“).

Základní schéma nereálných podmínkových vět

<i>Si/nisi</i> + konj. impf., konj. impf.	<i>Si hoc dicerēs, mentireris.</i>	Kdybys to říkal, lhal bys. (35)
<i>Si/nisi</i> + konj. plpf., konj. plpf.	<i>Si hoc dixisses, mentitus esses.</i>	Kdybys to byl řekl, byl bys lhal. (36)

- (35) *Is iam pridem est mortuus; si viveret, verba eius audiretis.* (Cic. Q. Rosc. 42)
Ten už dávno zemřel; kdyby žil, slyšeli byste jeho slova.
- (36) *Quod [sc. signum] iste si portare potuisset, non dubitasset auferre.* (Cic. Verr. II 4, 119)
A kdyby byl schopen tu sochu odvézt, nebyl by váhal ji ukrást.

Věta vedlejší vyjadřující nerealitu v minulosti se může kombinovat s **hlavní větou nereálnou v přítomnosti**. Nesplnění podmínky v minulosti je důvodem, proč se neuskutečňuje a nemůže uskutečňovat jiný děj v přítomnosti (např. „Kdybys byl víc šetřil, mohl by sis teď koupit nové kolo.“). Ve větě vedlejší je konjunktiv plusquamperfekta a ve větě hlavní konjunktiv imperfekta (37).

- (37) *Celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum (...) nullum haberemus.* (Cic. Phil. 5, 53)
Je zapotřebí rychlosti: kdybychom byli jednali rychle, (...) neměli bychom teď válku.

Může se vyskytnout i opačný případ, který je však méně častý. Ve větě vedlejší s konjunktivem imperfekta je obsaženo tvrzení, které má obecnější platnost a vyjadřuje nejen děj neuskutečňovaný v přítomnosti, ale ani v minulosti a pravděpodobně ani v budoucnosti. Ve větě hlavní s konjunktivem plusquamperfekta je vyjádřeno, jaký děj v minulosti nebylo možné kvůli tomu realizovat (38). Typickým příkladem jsou věty vedlejší vyjadřující trvalé vlastnosti, např. „Kdyby neměl vrozenou oční vadu, byl by se mohl stát pilotem.“

- (38) *Quod ille si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset.* (Cic. Deiot. 25)
Kdyby ti byl nepřátelsky nakloněn, nikdy by to nebyl řekl.

Smíšené formy

Nereálná věta vedlejší se může kombinovat s **indikativem minulého času ve větě hlavní**. V rámci smíšených vět lze rozeznávat dvě skupiny. Do první skupiny patří souvětí, jejichž věta hlavní obsahuje **predikát s modálním významem**. Jedná se o stejné predikáty jako u potenciálních souvětí, tedy *posse, debere, oportet, necesse est, velle, nolle, opus est*, gerundivum se slovesem *esse*, participium futura aktiva se slovesem *esse* a některé neosobní predikáty tvořené adjektivem či substantivem se slovesem *esse*, např. *longum est, tempus est, fas est* atd. Při překladu do češtiny je možné a někdy nutné použít

místo oznamovacího způsobu kondicionál, např. *potui* „mohl bych / byl bych mohl“, *oportebat* „bylo by (bývalo) třeba“, *longum fuit* „bylo by (příliš) dlouhé“ apod.

- (39) *Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti victores essent.* (Liv. 32, 12, 6)
Celé vojsko mohlo být zničeno, kdyby vítězové byli pronásledovali poražené...

Do druhé skupiny patří souvětí, v jejichž větě hlavní se vyskytuje **indikativ plusquamperfekta, perfekta** nebo **imperfekta**. Indikativ perfekta (40) se může objevit ve spojení s adverbium *paene* nebo *prope* „téměř, skoro, málem“ a vyjadřuje, že **chybělo jen velmi málo k tomu, aby se děj věty hlavní uskutečnil**.

- (40) *...paene in foveam decidi, ni hic adesses.* (Plaut. *Persa* 594–595)
...málem jsem spadl do jámy, kdybys tu nebyl.

Chce-li mluvčí ještě více zdůraznit, jak málo chybělo k uskutečnění děje věty hlavní, použije indikativ plusquamperfekta (41). Vytváří tak dojem, jakoby se děj už uskutečnil.

- (41) *Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium.* (Cic. *fam.* 12, 10, 3)
Už bylo slavné vítězství naše, kdyby nebyl Lepidus zachránil Antonia, který prchal, byl oloupený a bezbranný.

Indikativ imperfekta (42) vytváří dojem, jakoby se děj věty hlavní už začal uskutečňovat. Ve shodě se svým významem nevyjadřuje indikativ imperfekta dokončení děje, ale jeho průběh.

- (42) *Labebar longius, nisi me retinuissem.* (Cic. *leg.* 1, 52)
Pokračoval bych dále, kdybych se nebyl zarazil.

Další způsoby vyjádření podmínky

Podmínkový odstín mohou mít také další věty a konstrukce. U některých (např. u srovnávacích vět) se podmínkový význam může projevit připojením *si* ke spojce (např. *velut si, tamquam si* „jako by“). Jindy podmínkový význam pouze vyplývá z významu věty nebo z kontextu (např. u participiálních konstrukcí).

Někteří autoři zařazují do pojednání o podmínkových větách i obsahové věty uvozené spojkou *si*, které následují po predikátech typu *mirari* „divit se“ nebo *expectare*

„čekat“. Tyto případy jsou zmíněny ve výkladu o obsahových větách (viz *Přehled různých konstrukcí po predikátech řídicích větu s quod*).

Věty s časovými spojkami

Podmínkový význam mohou mít i věty se spojkami, jejichž primární význam je **časový**, např. **cum**, **dum** a **dummodo**. U spojky *dum* a *dummodo* ve významu „jen když“ se odlišnost od jiných vět s *dum* projevuje povinným používáním konjunktivu. Je-li věta s *dum* záporná, používá se záporka *ne*. Nejčastěji se ve větách s podmínkovým **dum** vyskytuje **konjunktiv prézentu** (43), viz kapitolu *Dum, dum modo, modo: podmínka*.

- (43) **Oderint, dum metuant.** (Acc. trag. 203)

At' nenávidí, jen když se bojí.

Srovnávací věty podmínkové

Podmínka může být vyjádřena také ve **větách srovnávacích**, které jsou uvozeny např. spojkami **velut si, ut si, ac si, tamquam si, quasi** nebo **tamquam** „jako by“. Použití konjunktivu po těchto spojkách je vyloženo v kapitole *Časy a způsoby ve větách srovnávacích*.

- (44) **Hic est obstandum, milites, velut si ante Romana moenia pugnemus.** (Liv. 21, 41, 15)

Vojáci, zde je třeba klást takový odpor, jako bychom bojovali před římskými hradbami.

Participiální konstrukce

Podmínka může být vyjádřena také pomocí participiálních konstrukcí, a to **participiem spojitým** (45) nebo **ablativem absolutním** (46). Podmínkový význam nebývá vyjádřen přímo, ale vyplývá z významu věty a kontextu.

- (45) **Quis est enim, qui totum diem iaculans non aliquando conliniet?** (Cic. div. 2, 121)

Je někdo, kdo se časem netrefí, hází-li kopím celý den?

- (46) **Maximas vero virtutes iacere omnis necesse est voluptate dominante.** (Cic. fin. 2, 35, 117)

Vládne-li rozkoš, musí být všechny velké ctnosti bezmocné.

Vztažné věty

Podmínka může být vyjádřena rovněž větami vztažnými. Čas a způsob těchto vět odpovídá příslušnému typu věty podmínkové.

- (47) **Haec (...) qui videat, nonne cogatur confiteri deos esse?** (Cic. nat. deor. 2, 12)

A kdyby to někdo viděl, nebyl by nucen uznat, že bohové existují?

Parataxe

Podmínkový význam mohou mít také vedle sebe stojící věty, které nejsou uvozeny žádnou spojkou. Jedná se zejména o krátké věty, ustálená rčení apod. První z obou vět vyjadřuje podmínku, druhá děj, který nastane při jejím splnění.

- (48) *Negat quis, nego; ait, aio.* (Cic. *Lael.* 93)
Když někdo říká ne, já taky; když říká ano, já taky.

Významové odstíny podmínkových vět⁵⁴

Věty podmínkové mohou mít naopak významový odstín **účelový, příčinný** nebo **přípustkový**. Zvláště **přípustkový význam je častý** (49), což je patrné i z podoby některých přípustkových spojek, např. *etiamsi* „ačkoli, i když, i kdyby“, *etsi, tametsi* „i když, ačkoli“. Má-li věta podmínková některý z uvedených významových odstínů, bývá ve větě hlavní a vedlejší odlišný slovesný způsob nebo čas.

- (49) *Non possum disposite istum accusare, si cupiam.* (Cic. *Verr.* II 4, 87)
Nemůžu ho žalovat náležitě rozvrženou řečí, i kdybych chtěl.

Podmínkové věty mohou vyjadřovat rovněž opakované děje, které mají blízko ke *cum iterativum*.

Přehled

Spojky	<i>si</i> <i>nisi (si non)</i>	jestliže, jestli, když, -li, pokud, kdyby jestliže ne, jestli ne, když ne, pokud ne, kdyby ne
Způsoby	indikativ, konjunktiv (viz níže)	
Jiné způsoby vyjádření	vztažné věty s konjunktivem participiální konstrukce (participium spojitě, ablativ absolutní) vedle sebe stojící věty bez spojky	

⁵⁴ Zpracováno podle Martín Puente (2009, s. 666–667).

Používání způsobů a časů v podmínkových větách

Reálné		
Základní formy	<i>Si/nisi</i> + ind. prez., ind. prez.	<i>Si hoc dicis, mentiris.</i> Jestliže to říkáš, lžeš.
	<i>Si/nisi</i> + ind. impf., ind. impf.	<i>Si hoc dicebas, mentiebaris.</i> Jestliže jsi to říkal, lhal jsi.
	<i>Si/nisi</i> + ind. pf., ind. pf.	<i>Si hoc dixisti, mentitus es.</i> Jestliže jsi to řekl, lhal jsi.
	<i>Si/nisi</i> + ind. fut. I, ind. fut. I	<i>Si hoc dices, mentieris.</i> Jestliže to řekneš, budeš lhát.
	<i>Si/nisi</i> + ind. plpf., ind. pf.	<i>Si hoc acceperam, dedi.</i> Jestliže jsem to dostal, dal jsem.
	<i>Si/nisi</i> + ind. fut. II., ind. fut. I	<i>Si hoc accipero, dabo.</i> Jestliže to dostanu, dám.
Realita + imperativ	<i>Si/nisi</i> + ind., imp.	<i>Si erravi, ignosce.</i> Jestliže jsem chyboval, odpusť.
Potenciální		
Základní formy	<i>Si/nisi</i> + konj. prez., konj. prez.	<i>Si hoc dicas, mentiaris.</i> Kdybys to říkal, lhal bys. Jestliže to říkáš, lžeš.
	<i>Si/nisi</i> + konj. pf., konj. pf.	<i>Si hoc dixeris, mentitus sis.</i> Kdybys to řekl, dopustil by ses lži. Jestliže to řekneš, dopustíš se lži.
	<i>Si/nisi</i> + konj. pf., konj. prez.	<i>Si hoc acceperim, dem.</i> Kdybych to dostal, dával bych. Jestliže to dostanu, budu dávat.
Nerealita + indikativ modálních sloves	<i>Si/nisi</i> + konj. prez./pf., ind.	<i>Si dicere coner, longum est.</i> Kdybych se to pokoušel říct, bylo by to příliš dlouhé.
Nereálné		
Základní formy	<i>Si/nisi</i> + konj. impf., konj. impf.	<i>Si hoc diceres, mentireris.</i> Kdybys to říkal, lhal bys.
	<i>Si/nisi</i> + konj. plpf., konj. plpf.	<i>Si hoc dixisses, mentitus esses.</i> Kdybys to byl řekl, byl bys lhal.
Nerealita v minulosti + nerealita v přítomnosti	<i>Si/nisi</i> + konj. plpf., konj. impf.	<i>Si id fecisses, bene viveres.</i> Kdybys to byl udělal, (teď) bych dobře žil.
Nerealita + indikativ minulého času	<i>Si/nisi</i> + konj. plpf., ind. pf./ind. plpf./ind. impf.	<i>Nisi me retinuissem, paene cecidi.</i> Kdybych se nebyl zarazil, spadl bych.
Nerealita + indikativ minulého času modálních sloves	<i>Si/nisi</i> + konj. impf./konj. plpf., ind. pf./ind. impf.	<i>Si liceret, facere non debebas.</i> Kdyby to bylo dovoleno, neměl bys to dělat.

Tipy pro překlad

Při překladu do češtiny je třeba nejprve určit, zda se jedná o podmínkovou větu. Spojka *nisi* ve své vytykáací funkci se totiž vyskytuje i ve větě jednoduché. Dále je nutné zjistit, o jaký typ podmínkového souvětí se jedná. V latině je typ věty vyjádřen slovesným tvarem. Možných nejednoznačností není mnoho. Konjunktiv imperfekta vyjadřuje např. zejména nerealitu v přítomnosti, ale okrajově i potencialitu v minulosti. Pokud je celé podmínkové souvětí závislé na jiném predikátu (např. „Řekl, že když bude mít čas, přijde.“), dochází ke změnám v používání časů a způsobů, které jsou popsány v kapitole *Závislá podmínková souvětí*. V těchto případech nelze přiřadit větu k určitému typu pouze na základě slovesného tvaru ve větě vedlejší.

Při překladu do latiny je třeba rozeznat, že se jedná o podmínkovou větu. Obtíže může působit zejména spojka „když“, která může mít řadu významových odstínů. Zatímco časové „když“ pouze umisťuje děj v čase, podmínkové „když“ vyjadřuje podmínku, jejíž splnění je předpokladem pro (ne)realizaci děje věty hlavní. Dalším krokem je správné rozlišení typu podmínkového souvětí. Pro české mluvčí může být obtížné odlišit nerealitu v přítomnosti a minulosti, protože současná čeština důsledně nerozlišuje mezi kondicionálem přítomným a minulým. Dále je třeba vzít v úvahu, že smyšlené příklady mívají v latině formu potenciálního podmínkového souvětí, i když je jejich neuskutečnitelnost zcela jasně patrná. Nejproblematičtější je však pro české mluvčí rozlišení nereality a potenciality.

Nerealita versus potencialita

Při překladu do latiny je nutné zvážit, zda podmínková věta s „kdyby“ a kondicionálem přítomným vyjadřuje podmínku potenciální nebo nereálnou v přítomnosti. Na potencialitu lze usuzovat na základě některých vlastností typických pro české věty vyjadřující možnou podmínku. Je-li např. ve větě vedlejší spojka „kdyby“ s kondicionálem a ve větě hlavní budoucí čas nebo imperativ, jedná se o potenciální větu, protože se souvětí týká budoucího děje. Věty potenciální mohou mít také odstín „přání nebo žádoucnost, bývá v nich modální sloveso *chtít* nebo *moci*, často s partikulí *tak, takhle, aspoň*“.⁵⁵ Příkladem mohou být následující věty:

„Kdybychom je potkali, řekneme jim, co se stalo.“

„Kdyby přišel, zavolej mi!“

potentialita (budoucí čas ve větě hlavní)

potentialita (imperativ ve větě hlavní)

⁵⁵ Grepl a Karlík (1986, s. 388).

„Kdybych ti tak mohl pomoci, to by to bylo rychle hotové.“ potencialita (sloveso „mít“ a partikule „tak“)

Není-li možné rozhodnout na základě uvedených výrazových prostředků ani na základě kontextu, lze větu přeložit oběma způsoby. Je však nutné uvědomovat si rozdíl ve významu.

Nerealita v přítomnosti versus nerealita v minulosti

Jak bylo uvedeno výše, nelze se v češtině spolehnout na slovesný tvar. Na nerealitu v přítomnosti nebo v minulosti lze usuzovat např. na základě příslovečných určení (např. „teď“ nebo „v této chvíli“ naznačuje nerealitu v přítomnosti, kdežto „tehdy“, „za mého mládí“ nerealitu v minulosti) nebo na základě kontextu. To platí i o smíšeném typu podmínkového souvětí, v němž se vyskytuje jak nerealita v přítomnosti, tak v minulosti (nejčastěji je vedlejší věta nereálná v minulosti a věta hlavní v přítomnosti).

VĚTY PŘÍPUSTKOVÉ

V přípustkovém souvětí je vyjádřen **rozpor mezi větou hlavní a vedlejší**. Splnění podmínky obsažené ve větě vedlejší nevede ve větě hlavní k očekávanému či předpokládanému výsledku.⁵⁶ Např. rozpor ve větě „Třebaže/ačkoliv pilně studoval, dostal špatnou známku“ vychází z nenaplněného předpokladu, že intenzivní studium vede k dobrým známám. V češtině bývají přípustkové věty uvozeny spojkami „ačkoli(v)“, „třebaže“, „třeba(s)“, „přestože“, „přesto, že“, „i když“, „i kdyby“ apod. Přípustka může být vyjádřena i různými adverbialními spojeními, např. „přes +ak.“, „proti +dat.“, „bez ohledu na +ak.“⁵⁷

Věty přípustkové mají blízko k větám podmínkovým. Některé podmínkové věty mohou mít přípustkový významový odstín, hranice mezi oběma typy vět nemusí být zcela zřejmá a interpretace může záviset pouze na kontextu.

Věty přípustkové obvykle předcházejí větou hlavní, což odpovídá tomu, že obvykle vyjadřují tzv. téma celého souvětí.⁵⁸

Spojky, výrazy ve větě hlavní

Věty přípustkové mohou být uvozeny různými spojkami, které se v klasické latině obvykle pojí s určitým slovesným způsobem.

<i>Quamquam, etsi, tametsi</i>	ačkoli, třebaže, i když, přestože	indikativ
<i>Cum</i>	ačkoli, třebaže, i když, přestože	konjunktiv
<i>Etiam si (etiam si)</i>	ačkoli, třebaže, i když, přestože, i kdyby	indikativ, konjunktiv
<i>Quamvis</i>	třebaže, jakkoli, ačkoli	konjunktiv
<i>Ut</i>	třebaže, i když, ačkoli	konjunktiv
<i>Licet</i>	třebaže, i když, ačkoli, ať	konjunktiv

Některé přípustkové spojky (*cum, ut*) mohou mít také jiné významy a přípustkového významu nabývají na základě kontextu. Jiné (zejména *licet*, ale i *quamvis*) nejsou v klasické latině ještě plně vyvinuty a je u nich patrný původní význam.

V přípustkových větách se negace většinou vyjadřuje pomocí zápornky **non** nebo

56 Karlík (1995, s. 480) mluví v souvislosti s přípustkovými větami o tzv. neúčinné příčině.

57 Další příklady včetně vět viz Karlík (1995, s. 482–483).

58 Termínem „téma“ se zde označuje výchozí informace či předpoklad, po nichž následuje informace nová, obsažená ve větě hlavní.

záporných výrazů *nemo* „nikdo“, *nihil* „nic“, *nullus* „žádný“, *numquam* „nikdy“ apod.

Ve větě hlavní se objevuje především výraz **tamen** „přesto, přece“, který se vyskytuje téměř vždy po vedlejších větách uvozených spojkami *quamquam*, *etsi*, *tametsi* a velmi často i v ostatních případech.⁵⁹ Ve větě hlavní se dále mohou objevit např. výrazy **certe** „zajisté“, **nihilominus** „nicméně“, **verum** „však“, které mohou stát samostatně nebo v kombinaci s *tamen*.

Typy přípustkových vět

Věty přípustkové lze rozdělit do **několika skupin**, které jsou charakterizovány svým významem i použitím určitých spojek a slovesných způsobů. Do první patří věty po spojkách *quamquam*, *etsi*, *tametsi* a *cum concessivum*, do druhé věty s *etiamsi* a do třetí věty s *quamvis*. Kromě toho mohou být přípustkové věty uvozeny vyvíjející se spojkou *licet* nebo spojkou *ut*.

1. *Quamquam, etsi, tametsi, cum concessivum*

Přípustkové věty se spojkami *quamquam*, *etsi*, *tametsi* „ačkoli, třebaže, přestože, i když“ podávají děj jako **skutečný**. Používá se v nich **indikativ** (1), (2), v poklasické latině se však vlivem jiných spojek může objevit i **konjunktiv**. Ve větě hlavní se často vyskytuje výraz *tamen*.

(1) ... **tametsi probabam** eius eloquentiam, **tamen non pertimescebam**; aliquot enim in causis eum videram frustra litigantem. (Cic. Cael. 27)

...ačkoliv jsem uznával jeho řečnické umění, přece jsem se nebál. Viděl jsem totiž, jak se v několika případech přel neúspěšně.

(2) **Quamquam** haec etiam auditu acerba **sunt, tamen** audire tolerabilius **est** quam videre. (Cic. fam. 7, 30, 1)

Ačkoliv se tyto věci těžko poslouchají, přece je snesitelnější je slyšet než vidět.

Stejný význam mají i věty uvozené spojkou *cum* označovanou jako ***cum concessivum***. Následuje po něm **konjunktiv podle souslednosti časů** (3). Ve větě hlavní je indikativ. Přípustkový význam je naznačen výrazem *tamen* ve větě hlavní nebo vyplývá z kontextu. Konjunktiv zde **nevyjadřuje myšlenou přípustku** jako ve větách a *etiamsi* (viz níže),

⁵⁹ Viz Martín Puente (2009, s. 672).

ale slouží k vyjádření odlišnosti od indikativního *cum temporale*, které pouze umísťuje děj v čase. Konjunktiv ve větě vedlejší i indikativ ve větě hlavní se do češtiny překládají indikativem příslušného času.

- (3) *At cum esset in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit.* (Cic. Verr. II 5, 6)

Avšak třebaže válka v Itálii se odehrávala tak blízko od Sicílie, na Sicílii přesto nebyla.

2. *Etiam si (etiam si)*

Ve větách se spojkou *etiam si (etiam si)* „i když“, „i kdyby“ může být **indikativ i konjunktiv**. Indikativy a konjunktivy se používají stejně **jako ve větách podmínkových** (indikativ pro realitu (4), konjunktiv přezentu a perfekta (5) pro potencialitu a konjunktiv imperfekta (6) a plusquamperfekta (7) pro nerealitu). Vedle základních typů, které mají stejný slovesný způsob ve větě hlavní i vedlejší, se stejně jako ve větách podmínkových objevují smíšené typy, zejména kombinace konjunktivní věty vedlejší s indikativní větou hlavní (5).

Věty s *etiam si* vyjadřují obvykle **myšlenou přípustku**, a proto se v nich objevuje **nejčastěji konjunktiv**. **Indikativ** se používá zejména pro vyjádření **opakovaných obecněji platných dějů** (4). Vlivem jiných spojek však může indikativ po *etiam si* vyjadřovat i skutečný děj stejně jako po spojkách *quamquam, etsi, tametsi*.

V indikativní větě se spojka *etiam si* překládá do češtiny jako „i když, ačkoli, přestože, třebaže“. V konjunktivní potenciální větě se překládá jako „i když“ nebo „i kdyby“ a v konjunktivní nerealné jako „i kdyby“.

- (4) *Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum vult...* (Sen. *epist.* 9, 8)

Ačkoliv si moudrý vystačí sám, přece chce mít přítele...

- (5) *Non est, quod illi credas, etiam si dixerit: „Iterum non faciam.“* (Sen. *dial.* 5, 27, 3)

Není důvod, proč bys mu věřil, i kdyby řekl: „Podruhé to neudělám.“

- (6) *Equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis.* (Cic. *fam.* 4, 7, 4)

I kdyby bylo třeba zemřít, chtěl bych jistě raději zemřít doma ve vlasti než daleko v cizině.

- (7) *Hoc quidem fecisset, etiam si a librario admonitus esset.* (Cic. *Att.* 12, 21, 1)

Zajisté by to byl udělal, i kdyby ho vybídl písař.

3. *Quamvis*

Spojka *quamvis* vznikla spojením *quam* „jak“ a *vis* „chceš“, původně tedy znamenala „jak chceš“, „jakkoli“. *Quamvis* bylo nejprve adverbium, které ve spojení adjektivem nebo adverbium vyjadřovalo míru (např. „jak chceš velký“, „jakkoli velký“). Postupně se z *quamvis* vyvíjela spojka, která si však uchovávala část původního významu, a proto se objevuje často ve větách obsahujících **adjektivum** nebo **adverbium**, které může vyjadřovat **různé stupně vlastnosti** (např. „dlouhý“, „velký“, „statečný“ apod.). Nejvyššího stupně vývoje dosahuje *quamvis* ve větách, kde takové adjektivum nebo adverbium není. V těchto případech funguje čistě jako přípustková spojka bez původního adverbálního významu.

Ve větách s *quamvis* se vyskytuje **konjunktiv podle souslednosti časů** (8), (9), častěji se používá **zejména konjunktiv prézentu** (8) nebo **perfekta**. Ve **větě hlavní** se používá **indikativ**. Do češtiny se spojka *quamvis* obvykle překládá jako „ačkoli“, „třebaže“, „přestože“, „i když“, „jakkoli“. Konjunktiv ve větě vedlejší i indikativ ve větě hlavní se do češtiny obvykle překládají indikativem příslušného času.

(8) *Quamvis res mihi non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero.* (Cic. Verr. II 3, 209)

Jakkoli se mi ta věc nelíbí, přece nebudu moci bojovat proti vůli lidí.

(9) *Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt.* (Cic. fam. 7, 32, 3)

Jakkoli by to bylo směšné, a ono to směšné bylo, přece mě to nerozesmálo.

V neklasické latině se může vlivem jiných spojek objevit ve větě s *quamvis* také indikativ. Vedle funkce spojky si však *quamvis* uchovává i v klasické latině původní adverbální význam. V těchto případech se vztahuje pouze k adjektivu nebo adverbium a vyjadřuje stupeň jejich vlastnosti. Vyskytuje se např. v hlavní větě s indikativem (10) nebo konjunktivem (11), ale i v různých vedlejších větách (12).

(10) *...per auras / mellis apes quamvis longe ducuntur odore, / volturiique cadaveribus...* (Lucr. 4, 678)

...včely letí jakkoli daleko za vůní medu a supi za mršinami...

(11) *Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem.* (Cic. fam. 2, 16, 2)

Kdybych neměl s sebou tuto přítěž, spokojil bych s jakkoli malým úkrytem v Itálii.

(12) *In quo [sc. dolore] prima illa consolatio est, vidisse me plus quam ceteros, cum cupiebam quamvis iniqua condicione pacem.* (Cic. fam. 6, 4, 4)

V té bolesti mi bylo útěchou zejména to, že jsem byl prozíravější než ostatní, když jsem chtěl mír za jakkoliv nevýhodných podmínek.

Hranice mezi adverbálním a spojkovým významem však nemusí být vždy zřetelná.

4. Ut

Mezi přípustkové spojky se řadí také **ut s konjunktivem**, jehož původ a status však není zcela jasný.⁶⁰

Ve větách s *ut* se používá **konjunktiv podle souslednosti časů** (13), (14). V řadě případů se vyskytuje konjunktiv přítomného (13) nebo perfekta po čase hlavním, kde by bylo možné interpretovat *ut* jako částici doprovázející přípustkový konjunktiv. Jsou však doloženy i konjunktivy imperfekta (14) a plusquamperfekta po čase vedlejší, které svědčí o tom, že *ut* získává stále více status spojky. Podle Trainy⁶¹ je ve větách s *ut* zdůrazněna fiktivní povaha přípustky.

Ve větě hlavní se používá indikativ. Do češtiny se spojka *ut* překládá jako „ačkoli“, „třebaže“, „přestože“, „i když“. Konjunktiv ve větě vedlejší i indikativ ve větě hlavní se do češtiny obvykle překládají indikativem příslušného času.

- (13) *Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.* (Ov. Pont. 3, 4, 79)

Třebaže chybí síly, vůle je přece chvályhodná.

- (14) *...ut summa haberem cetera, temporis quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot controversiis implicatam, possem cognoscere.* (Cic. Quinct. 3)

... třebaže jsem měl dostatek všeho jiného, sotva jsem měl dost času, abych se mohl seznámit s tak rozsáhlou záležitostí, spojenou s tolika spory.

5. Licet

Licet znamená původně „lze“, „je dovoleno“. V klasické latině není *licet* ještě plně vyvinutou podřadící spojkou, protože je u něho **stále vnímán slovesný původ**. Projevuje se to např. tím, že *licet* je stále chápáno jako čas hlavní, a proto se po něm obvykle vyskytuje pouze **konjunktiv přítomného** pro vyjádření **současnosti** a **konjunktiv perfekta** pro vyjádření **předčasnosti**. Ve větě hlavní je obvykle indikativ hlavního času. Výskyt jiných časů svědčí o postupujícím vývoji *licet* směrem k přípustkové spojce. Spojka *licet* je plně vyvinuta v Apuleiově díle a v pozdní latině se stává nejčastěji používanou přípustkovou spojkou.⁶²

Do češtiny se *licet* překládá jako „třebaže“, „i když“, „at“, ale i jako „i kdyby“, pokud věta má potenciální významový odstín (15), (16). Konjunktiv věty vedlejší se překládá indikativem a po „i kdyby“ kondicionálem.

60 Viz Bertocchi a Maraldi (2011, s. 170).

61 Traina (1993, s. 455–456).

62 Viz Bertocchi a Maraldi (2011, s. 181).

- (15) *Licet vastum traieceris mare, licet, ut ait Vergilius noster, terraeque urbesque recedant, sequentur te, quocumque perveneris, vitia.* (Sen. *epist.* 28, 1)
I kdybys přeplul širé moře, i kdyby, jak říká náš Vergilius, mizely na obzoru země a města, chyby půjdou s tebou, ať půjdeš kamkoli.
- (16) *Si cui (...) sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.* (Sen. *epist.* 9, 20)
Jestliže někdo nepovažuje to, co má, za velké bohatství, pak i kdyby byl pánem celého světa, je přesto ubohý.

Jiné způsoby vyjádření přípustky

Přípustkového významu mohou nabývat také některé další věty nebo konstrukce. Jsou charakteristické tím, že přípustkový význam vyplývá z kontextu. Někdy může být naznačen např. přítomností výrazu *tamen*, není to však podmínkou.

Spojkové věty

Přípustkový významový odstín mohou získávat **podmínkové věty** se *si*, viz výše *Významové odstíny podmínkových vět*.

Vztažné věty

Přípustku mohou vyjadřovat také **vztažné věty konjunktivní**, v nichž se používá **konjunktiv podle souslednosti časové** (17). Ve větě hlavní je obvykle indikativ a může se v ní objevit *tamen*. Použití konjunktivu vychází z téhož principu jako u vět s *cum concessivum*. Konjunktiv v nich neslouží k vyjádření nereality či potenciality, ale naznačuje významovou odlišnost od vztažných vět s indikativem. Do češtiny lze tyto věty překládat pomocí přípustkových spojek nebo vztažných zájmen s indikativem.

- (17) *Namque egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens venissem Athenas, complures tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus.* (Cic. *de orat.* 1, 82)
Neboť i já, ačkoliv jsem se k řecké vzdělanosti dostal pozdě a jen povrchně, když jsem se jako prokonzul na cestě do Kilikie dostal do Athén, přece jsem tam kvůli potížím s plavbou byl po mnoho dní.

Participiální konstrukce

Přípustkový význam může mít jak **participium spojité** (18), tak **ablativ absolutní** (19). Přípustka vyplývá z kontextu, někdy může být naznačena výrazem *tamen*.

- (18) *Non valet tantum animus, ut se ipse videat, at ut oculus, sic animus se non videns alia cernit.* (Cic. *Tusc.* 1, 27, 67)

Duch není schopen vidět sám sebe, ale stejně jako oko, tak i duch poznává jiné věci, ačkoliv sám sebe nevidí.

- (19) ...[sc. oppidum] *propter latitudinem fossae murique altitudinem paucis defendentibus expugnare non potuit.* (Caes. *Gall.* 2, 12, 2)

Třebaže tam bylo jen málo obránců, nemohl to město dobýt kvůli širokému příkopu a vysoké zdi.

Parataxe

Také **souřadně spojené věty** mohou mít přípustkový význam. Ve větě vyjadřující přípustku se objeví **přípustkový konjunktiv**, tj. **konjunktiv prézentu** pro přítomnost (20) a **konjunktiv perfekta** pro minulost (21). Záporka je v tomto případě **ne** (20). Ve větě se dále mohou objevit částice **sane** „třeba“ nebo **quidem** „zajisté“. Do češtiny lze tyto věty přeložit stejně jako ostatní přípustkové věty nebo využít výrazy jako „třeba“, „dejme tomu, že“, „ať si“. Přípustkový konjunktiv prézentu se obvykle překládá indikativem přítomného a konjunktiv perfekta indikativem minulého času.

- (20) *Quare ne sit sane summum malum dolor, malum certe est.* (Cic. *Tusc.* 2, 5, 14)

Proto třebaže bolest jistě není největším zlem, přece je to zlo.

- (21) *Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis, tibi quando esse coepit?* (Cic. *Verr.* II 1, 37)

Gnaeus Carbo byl špatný občan, špatný konzul a buřič. Dejme tomu, že takový byl pro ostatní, kdy začal být takový pro tebe?

„Korektivní“ význam spojek *quamquam*, *etsi*, *tametsi*

Spojky *quamquam*, *etsi*, *tametsi* mohou vyjadřovat **komentář** k předchozí informaci nebo ji **upřesňovat** či **vyvracet** (22). Tato funkce se někdy označuje jako *quamquam correctivum* „korektivní *quamquam*“. Do češtiny se tyto spojky překládají pomocí výrazů odpovídajících významovému odstínu v konkrétní větě, např. „ačkoli“, „vlastně“, „ovšem“ apod.

- (22) ...*firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit patrimoniumque suum effudit: **quamquam** non sum usus eo verbo, quo debui; non enim effudit: in rei publicae salute conlocavit.* (Cic. Phil. 3, 3)
 ...sestavil velmi silné vojsko z neporažených veteránů a rozházal tak svoje dědictví. Vlastně jsem nepoužil správného výrazu: dědictví nerozházal, ale vynaložil na záchranu státu.

Adverbiální funkce přípustkových spojek

Spojky *quamquam*, *etsi*, *tametsi* a *quamvis* se uplatňují také na úrovni věty jednoduché. V tom případě nemají vliv na použití slovesného způsobu ve větě.

Quamquam, *etsi*, *tametsi* mohou vyjadřovat vztahy mezi větnými členy a dodávat jménu nebo adverbium přípustkový významový odstín (23). I ve větě jednoduché mohou mít korektivní význam a vztahovat se k celé větě podobně jako částice „ano“ (24). Do češtiny se překládají pomocí výrazů „ačkoliv“, „a přece“, „vlastně“ apod. Mohou sloužit k přerušení řeči, srov. českou větu „Ačkoliv, co je komu po tom?“

- (23) *Sed legionarius miles, **quamquam rebus trepidis**, arma ordinesque retinebat.* (Tac. hist. 4, 18, 3)
 Ale voják z legií i za nepříznivé situace držel dál zbraně a bojové postavení.
- (24) ***Quamquam quid loquor?** Te ut ulla res frangat, tu ut umquam te conligas, tu ut ullam fugam meditere, tu ut ullum exsilium cogites?* (Cic. Catil. 1, 22)
 Proč o tom vlastně mluvím? Aby tě nějaká věc zlomila, aby ses už konečně vzpamatoval, abys začal přemýšlet nad útekem, abys uvažoval o vyhnanství?

Quamvis se vyskytuje ve spojení s adjektivy (25) nebo adverbii a vyjadřuje **míru vlastnosti** (viz výše). Protože je *quamvis* prostředkem vyjádření míry vlastnosti, nepoužívá

se obvykle ve spojení se superlativy. Do češtiny se překládá jako „jakkoli“ či pomocí jiných prostředků vyjadřujících intenzitu a míru vlastnosti (např. „sebe(lepší)“). Stejně jako *quamquam*, *etsi* a *tametsi*, může i *quamvis* přidávat k významu adjektiva či adverbia přípustkový významový odstín (26). Při překladu je třeba volit odpovídající výrazové prostředky, např. „třeba“, „třeba i“, „i“ apod.

(25) *Non modo unius patrimonium **quamvis amplum**, ut illud fuit, sed urbis et regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset.* (Cic. Phil. 2, 67)

Při takové rozmařilosti by byl mohl spotřebovat nejen jakkoli velké dědictví jednoho člověka, jako bylo toto dědictví, ale i rychle prohýřit celá města a království.

(26) *Qui si me audissent, **quamvis iniqua** pace, honeste tamen viverent.* (Cic. fam. 7, 3, 6)

Kdyby mě byli poslouchali, žili by třeba i v nerovném míru, ale přece čestně.

Přehled

Spojky	<i>quamquam, etsi, tametsi</i> <i>cum</i> <i>etiamsi</i> <i>quamvis</i> <i>ut</i> <i>licet</i>	ačkoli, třebaže, i když, přestože ačkoli, třebaže, i když, přestože ačkoli, třebaže, i když, přestože, i kdyby třebaže, jakkoli, ačkoli třebaže, i když, ačkoli třebaže, i když, ačkoli, ať
Výrazy ve větě hlavní	<i>tamen</i>	přece, přesto
Způsoby	indikativ, konjunktiv (viz níže)	
Jiné způsoby vyjádření	vztažné věty s konjunktivem participiální konstrukce (participium spojité, ablativ absolutní) souřadně spojené věty	

Používání způsobů a časů

Spojka	Věta vedlejší	Věta hlavní
<i>quamquam</i>	indikativ	indikativ
<i>etsi</i>	indikativ	indikativ
<i>tametsi</i>	indikativ	indikativ
<i>cum</i> (<i>concessivum</i>)	konjunktiv podle souslednosti časů (význam jako ve větách s <i>quamquam</i> , <i>etsi</i> , <i>tametsi</i>)	indikativ
<i>etiamsi</i> (<i>etiamsi</i>)	indikativ, konjunktiv jako v podmínkových větách	indikativ, konjunktiv jako v podmínkových větách
<i>quamvis</i>	konjunktiv podle souslednosti časů nejčastěji konj. prez. a pf.	indikativ
<i>ut</i>	konjunktiv podle souslednosti časů často konj. prez. a pf.	indikativ
<i>licet</i>	konjunktiv přítomného (současnost), konjunktiv perfekta (předčasnost)	indikativ hlavních časů
vztažné věty	konjunktiv podle souslednosti časů (význam jako ve větách s <i>quamquam</i> , <i>etsi</i> , <i>tametsi</i>)	indikativ

Doplnění: tipy pro překlad

Překládáme-li **do češtiny** věty se spojkami *quamquam*, *etsi*, *tametsi*, *quamvis*, je třeba zjistit, zda uvozují přípustkovou vedlejší větu či zda mají adverbialní funkci ve větě jednoduché. Mají-li adverbialní funkci, může se ve větě vyskytnout slovesný způsob, který se po nich nepoužívá ve vedlejší větě (např. konjunktiv po *quamquam* nebo indikativ po *quamvis*). Konjunktiv po *quamquam*, *etsi*, *tametsi* se však může objevit i v případě, že uvozují vedlejší větu. Může k tomu dojít u poklasických autorů vlivem jiných spojek nebo v případě tzv. způsobové závislosti.

Některé spojky a konstrukce mohou mít kromě přípustkového i řadu jiných významů. Jedná se především o spojky *cum* a *ut*, vztažné věty a participiální konstrukce (participium spojitě a ablativ absolutní). Přípustkový odstín může naopak mít i podmínková věta. Přípustkový význam se buď zakládá pouze na kontextu, nebo je naznačen např. výrazem *tamen*. Konjunktiv ve větách s *cum*, *ut* a ve vztažných větách není sám o sobě pro přípustkovou interpretaci dostačující, protože se používá i ve větách s jiným významem (např. pro vyjádření příčiny po *cum causale*).

Při překladu **do latiny** je třeba nejprve rozhodnout, o jaký typ přípustky se jedná. Vyjadřuje-li přípustková věta potencialitu nebo nerealitu (v češtině se může objevit spojka „i kdyby“), používá se pro překlad spojka *etiamsi* se způsoby podmínkových vět. Je-li ve větě hlavní čas hlavní, lze českou větu uvozenou „i kdyby“ někdy přeložit i pomocí *licet* s konjunktivem. Pokud je ve vedlejší větě vyjádřena přípustka reálná, lze použít věty se spojkami *quamquam*, *etsi*, *tametsi*, *cum*, případně i *etiamsi* (zejména v případě všeobecněji platných tvrzení). Týká-li se přípustka zejména adjektiva nebo adverbia, u něhož lze vyjádřit míru vlastnosti (lze ho tedy např. stupňovat), je možné použít rovněž spojku *quamvis*.

Je možné také použít participiální konstrukce, které však obvykle vyjadřují pouze reálnou přípustku a řídí se pravidly platnými pro participium spojitě a ablativ absolutní.

VĚTY ZPŮSOBOVÉ A SROVNÁVACÍ

Věty způsobové a srovnávací spolu úzce souvisí. Věty způsobové vyjadřují způsob, jakým se odehrává děj věty hlavní. Srovnávací věty jsou jedním z prostředků, jak vyjádřit podobnost, shodu nebo rozdíl. Ve srovnávacích konstrukcích se obecně rozlišuje **první člen srovnání** (tj. ten, který je srovnáván) a **druhý člen srovnání** (tj. ten, s nímž se srovnává), např. „Petr (1. člen) běhá rychleji než já (2. člen)“. Při srovnávání se obvykle **vypouštějí výrazy**, které jsou pro oba členy srovnání **společné**. Je však možné je do věty doplnit, aniž by bylo nutné měnit její strukturu. Mezi srovnávací věty se proto někdy řadí i případy, v nichž je ve druhé větě vypuštěn predikát (srov. „Je tak vysoký jako jeho otec [je vysoký].“). Predikát se v obou částech srovnání obvykle zachovává v případě odlišnosti mezi slovesným časem, způsobem, rodem apod. (např. „Rozhodl se jinak, než bych se byl rozhodl já.“). Lze ho naopak vypustit, pokud se oba predikáty liší pouze osobou (např. „Rozhodl se stejně jako já [jsem se rozhodl].“).

Srovnávací věty jsou různorodou skupinou vět, kterou lze dále dělit podle různých kritérií.⁶³ V následujícím výkladu budou nejprve rozděleny na věty vyjadřující míru či stupeň vlastnosti a na věty vyjadřující způsob. V další části výkladu budou věty zařazeny do skupin podle toho, zda se v nich používá primárně indikativ nebo konjunktiv.

Věty srovnávající míru nebo stupeň vlastnosti

Věty vyjadřující míru či stupeň vlastnosti bývají také nazývány **kvantitativní**. Předmětem srovnání je shoda nebo odlišnost **v míře nějaké vlastnosti** či **intenzitě nějakého děje** (např. „Je tak krásně jako včera“; „Pracuje více než já.“). Typickým znakem těchto vět je přítomnost dvojice výrazů, z nichž jeden je ve větě hlavní a druhý ve větě vedlejší (např. tak – jako, více – než). Věty srovnávající míru vlastnosti se dále dělí podle toho, zda vyjadřují stejnou nebo rozdílnou míru vlastnosti.

63 Dělení srovnávacích vět do skupin vychází z Tarrío Ruiz (2011, s. 374).

Shoda: stejná míra vlastnosti

V tomto typu srovnání má 1. člen srovnání určitou vlastnost **ve stejné míře** jako 2. člen srovnání. Vlastnost může být vyjádřena substantivem, adjektivem, adverbium nebo slovesem.⁶⁴ Ve větách se vyskytují následující výrazy:

<i>tam... quam</i>	tak... jako
<i>tantus... quantus</i>	tak velký... jak velký; tolik... kolik; natolik... nakolik
<i>tot... quot</i>	tolik... kolik

Ve významu „tolik... kolik“ se výrazy *tantus... quantus* používají ve spojení s nepočítatelnými jmény (3) a *tot... quot* s počítatelnými (4). Rozdíl mezi nimi se může někdy stírat. Při překladu do češtiny se používají výrazy, které jsou vzhledem ke kontextu nejhodnější. Spojení *tantus... quantus* i *talis... qualis* lze např. přeložit „takový... jaký“. Latinské *tantus... quantus* však vyjadřuje míru či „velikost“ (2), *talis... qualis* slouží ke srovnání vlastností.

- (1) *Quorum neutrum tam facile, quam tu arbitraris, conceditur.* (Cic. *div.* 1, 10)
Ani jedno z toho nelze připustit tak snadno, jak si myslíš.
- (2) *Tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore vacant.* (Sen. *epist.* 105, 7)
Tak moc se bojí, jak moc se proviňují, a nikdy nemají klid.
- (3) *Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat...* (Cic. *Verr.* II 1, 16)
Při vyšetřování jsem měl takové možnosti, jaké mi dával zákon,...
- (4) *Tot mala sum passus, quot in aethere sidera lucent.* (Ov. *trist.* 1, 5b, 3)
Vytrpěl jsem tolik těžkostí, kolik je na nebi hvězd.

Za specifický druh srovnání stejné míry vlastnosti lze pokládat výrazy vyjadřující **úměrnost**, tj. „**čím + komparativ... tím + komparativ**“ (např. „Čím více věděl, tím byl skromnější.“). V latině se používají následující dvojice výrazů:

<i>quo + komparativ/magis... eo + komparativ/magis</i>	čím + komparativ... tím + komparativ
<i>quanto + komparativ/magis... tanto + komparativ/magis</i>	čím + komparativ... tím + komparativ
<i>ut + superlativ... ita/sic + superlativ</i>	čím + komparativ... tím + komparativ

Po výrazech *quo* a *quanto* může následovat komparativ zakončený na *-ior/-ius* nebo adverbium *magis* „více“ se slovesem nebo s pozitivem adjektiva či adverbia. Výrazu *quo*, *quanto* nebo *ut* odpovídá české „čím“ a výrazu *eo*, *tanto* nebo *ita/sic* české „tím“.

64 Tarrío Ruiz a Cabrillana Leal (2009, s. 649).

- (5) *Cicero noster **quo modestior est, eo me magis commovet.*** (Cic. Att. 15, 15, 4)
Čím je náš Cicero skromnější, tím více mě znepokojuje.
- (6) *...perii, **quanto minus spei est, tanto magis amo.*** (Ter. Eun. 1053)
...jsem ztracen, čím méně je naděje, tím více miluji.
- (7) ***Ut quisque sibi plurimum confidit (...), ita in amicitiiis expetendis colendisque maxime excellit.*** (Cic. Lael. 30)
Čím více si kdo věří, tím více vyniká v navazování a udržování přátelství.

Rozdíl: vyšší nebo nižší míra vlastnosti

Vyšší míra vlastnosti se vyjadřuje pomocí **komparativu** adjektiva či adverbia nebo pomocí *magis* či *plus* „více“ s pozitivem adjektiva či adverbia nebo se slovesem, po nichž následuje *quam* „než“ a druhý člen srovnání.⁶⁵

komparativ adjektiva nebo adverbia	quam	komparativ... než
magis/plus + pozitiv adjektiva nebo adverbia; sloveso	quam	více/komparativ... než

Z dvojice *magis* a *plus* je častější *magis*, *plus* se vyskytuje zejména ve spojení s číslovkami a některými slovesy (např. s *posse*).⁶⁶

- (8) ***Peiores morimur, quam nascimur.*** (Sen. epist. 22, 15)
Umíráme horší, než se rodíme.
- (9) *Tu ad nos et **rarius scribis, quam solebas et brevius...*** (Cic. Att. 11, 19, 1)
Píšeš nám méně často a stručněji, než jsi psával...
- (10) ***Mors contemni debet magis, quam solet.*** (Sen. epist. 82, 16)
Smrtí se má pohrdat více, než je to obvyklé.

Nižší míra vlastnosti se vyjadřuje pomocí *minus* „méně“ se slovesem nebo pozitivem adjektiva či adverbia, po nichž následuje *quam* „než“ a druhý člen srovnání (*minus... quam*). V textech však převažuje srovnání vyjadřující vyšší míru vlastnosti.

- (11) ***Minus habeo, quam speravi: sed fortasse plus speravi, quam debui.*** (Sen. dial. 5, 30, 3)
Mám méně, než jsem doufal: ale možná jsem si dělal větší naděje, než bylo reálné (dosl. než jsem si měl dělat).

⁶⁵ Konstrukce s ablativem srovnávacím se používá na úrovni věty, a proto je zde ponechána stranou.

⁶⁶ Tarrío Ruiz (2011, s. 383).

Nižší míru vlastnosti lze vyjádřit také pomocí negovaných výrazů pro shodu (tj. stejnou míru vlastnosti), např. **non tam... quam** „ne tak... jako“.

- (12) **Non tam multis vixit annis, quam potuit.** (Sen. *epist.* 93, 11)
Nežil tak dlouho, jak mohl.

Negace

Stejně jako lze negací shody vyjádřit rozdíl (viz výše), lze **negací rozdílů** vyjádřit **shodu** („ne více... než“, tedy „tak... jako“), viz (13) – (15). V kombinaci se zápornými zájmeny a adverbii (*nemo, nihil, numquam* apod.) mohou srovnávací konstrukce sloužit k vyjádření nejvyšší míry vlastnosti a být určitým ekvivalentem superlativu (např. „Nikdo není lepší než on.“, tj. „On je nejlepší.“), viz (16).

- (13) **Neque lac lactis magis est simile, quam ille ego similest mei.** (Plaut. *Amph.* 601)
Veje vejci (dosl. mléko mléku) se nepodobá více, než se on podobá mně.
- (14) **Usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine.** (Nep. *Thras.* 2, 6)
Thrasybúlos využíval jak důvtip, tak sílu.
- (15) **Sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit.** (Cic. *Verr.* II 3, 162)
Jestliže však budu v něčem podobný Verrovi, budu mít nepřátele tak, jako je měl on.
- (16) **Nihil mihi videtur turpius quam optare mortem.** (Sen. *epist.* 117, 22)
Nic se mi nezdá hanebnější než přát si smrt.

Jiné prostředky pro vyjádření vyšší míry vlastnosti

Vyšší míru vlastnosti lze vyjádřit také lexikálně pomocí sloves s významem „převyšovat“, „předčit“, „vynikat“, např. *superare, praestare, antecedere, excellere, antecellere*. První člen srovnání je podmětem slovesa, druhý člen stojí v akuzativu (u sloves *superare, antecedere*, viz *animalia* v (17)) nebo v dativu (u sloves *praestare, excellere, antecellere*, viz *feris* v (18)). Vlastnost, které se srovnání týká, bývá vyjádřena ablativem, viz *hac (ratione)* v (17) a *hoc uno* v (18).

- (17) **In homine optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, deos sequitur.** (Sen. *epist.* 76, 9)
Co je na člověku nejlepší? Rozum: tím totiž vyniká nad zvířata a podobá se bohům.
- (18) **Hoc enim uno praestamus vel maxime feris, quod conloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus.** (Cic. *de orat.* 1, 32)
Tím jediným nejvíce vynikáme nad zvířaty, že mezi sebou mluvíme a můžeme vjemy vyjádřit slovy.

Nepravé srovnávací věty

Jako nepravé srovnávací věty se někdy označují konstrukce typu „spíše... než“. V latině se nejčastěji používá *potius... quam* „spíše... než“ (19), (20), stejný význam však mohou mít i konstrukce *magis... quam* (21), *prius... quam* (22) a *citius... quam*.

Po formální stránce jsou stejné jako jiné věty s komparativem a *quam*, liší se však svým významem, protože nevyjadřují srovnání v pravém slova smyslu, ale upřednostnění jednoho děje před jiným.

Možnosti uvedené v hlavní větě se dává přednost, zatímco možnost uvedená ve vedlejší větě následující po *quam* se odmítá. Konstrukce s významem „spíše... než“ mohou rovněž vyjadřovat, že skutečnost uvedená po výrazu *quam* není platná. Nepravé srovnávací věty se vyznačují tím, že se v nich používá indikativ (19), (21) i konjunktiv (20), (22), viz níže v subkapitole *Časy a způsoby ve větách srovnávacích*.

- (19) ...*Aper omni eruditione imbutus contemnebat potius litteras, quam nesciebat...* (Tac. *dial.* 2, 2)
...Aper byl všestranně vzdělaný a vědami spíše pohrdal, než je neznal...
- (20) *Depugna (...) potius, quam servias.* (Cic. *Att.* 7, 7, 7)
Raději bojuj, než bys sloužil.
- (21) ...*cavebat magis Pompeius, quam timebat...* (Cic. *Mil.* 66)
...Pompeius se měl spíše na pozoru, než se bál...
- (22) *Animam omittunt prius, quam loco demigrent.* (Plaut. *Amph.* 240)
Raději zemřou, než by ustoupili.

Pomocí *potius... quam* či *magis... quam* se mohou srovnávat nejen věty s určitými slovesy, ale i infinitivy (23), (24), gerundiva apod.

- (23) *Cogere cur potius quam persuadere volebas...* (Ov. *epist.* 21, 131)
Proč jsi chtěl spíše nutit než přesvědčovat...
- (24) *Nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perpersurum quam ex Italia ad bellum civile exiturum?* (Cic. *fam.* 2, 16, 3)
Což jsem ti neřekl, že raději strpím cokoliv, než abych odešel z Itálie do občanské války?

Upřednostnění jednoho děje před druhým lze vyjádřit také pomocí jiných prostředků. Jedná se např. o konstrukci slovesa *malle* s *quam*, pomocí níž se srovnávají dva infinitivy.

malle + infinitiv + *quam* + infinitiv

- (25) ...[sc. Cato] esse **quam** *videri bonus malebat*... (Sall. *Catil.* 54, 5)
...[Cato] chtěl být raději dobrý než se jím zdát...
- (26) ...*pati vel difficillima malumus quam servire*. (Cic. *Phil.* 13, 15)
... chceme snést i velmi těžké věci raději než sloužit.

Upřednostnění jednoho děje před druhým lze vyjádřit také pomocí časové spojky *ante*... *quam*, která může stejně jako *prius*... *quam* získávat význam „spíše... než“.

Věty vyjadřující způsob

Tyto věty vyjadřují způsob, jakým se odehrává děj věty hlavní. Bývají někdy označovány také jako **kvalitativní**, protože vyjadřují srovnání z **hlediska vlastností**, tedy kvality. Jsou blízké větám vyjadřujícím shodnou míru vlastnosti. Popisují však **způsob**, jakým se něco děje, zatímco při srovnání míry se vyjadřuje, zda je něčeho více, méně nebo stejně. Na rozdíl od srovnání míry se ve větách vyjadřujících způsob vyskytují jak dvojice spojovacích výrazů, tak spojky, které se mohou (ale nemusejí) používat samostatně. Mezi **samostatné spojky** patří:

<i>ut</i>	jako
<i>sicut</i>	jako
<i>velut</i>	jako
<i>quemadmodum</i>	jako
<i>quomodo</i>	jako
<i>tamquam</i>	jako, jako by
<i>quasi</i>	jako by

- (27) *Facitne, ut dixi?* (Plaut. *Amph.* 526)
Dělá to tak, jak jsem řekl?
- (28) **Quemadmodum** *enim dixit rhetor Apollonius: „Lacrima nihil citius arescit.“* (Cic. *inv.* 1, 56, 109)
Jak řekl řečník Apollónios: „Nic neusychá rychleji než slza.“
- (29) *Agam igitur, sicut Antiochus agebat.* (Cic. *ac.* 1, 10)
Budu jednat tak, jak jednal Antiochos.
- (30) ...*cum potuero, vivam, quomodo oportet.* (Sen. *dial.* 7, 18, 1)
...když budu moci, budu žít tak, jak je třeba.

Pomocí samostatné spojky bývají vždy uvozeny ustálené obraty jako *ut supra dixi* „jak jsem uvedl výše“ (31), *ut spero* „jak doufám“, *ut potero* „jak budu moci“, *ut ait* „jak říká“ atd.

(31) *Hic locus a Panaetio est, ut supra dixi, praetermissus.* (Cic. *off.* 1, 45, 161)

Tuto otázku (dosl. místo), jak jsem výše zmínil, Panaitios ponechal stranou.

Mezi dvojice výrazů patří např.:

<i>ita / sic... ut</i>	tak... jako
<i>sic / ita... quemadmodum / quomodo</i>	tak... jako
<i>eo modo... quo(mod)o</i>	tak... jako, tím způsobem... jak

(32) *...sic divitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat.* (Sen. *epist.* 119, 12)

...mají bohatství asi tak, jako se říká, že máme horečku, ačkoliv ona má v moci nás.

(33) *Faciam ita, ut vis.* (Plaut. *Amph.* 541)

Udělám to tak, jak chceš.

(34) *Ulixes ad Ithacae suae saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros.* (Sen. *epist.* 66, 26)

Odyseus spěchá na skalnatou Ithaku tak jako Agamemnón ke vznešeným hradbám Mykén.

K větám vyjadřující způsob jsou zde zařazeny i věty se spojovacími výrazy vyjadřujícími shodu nebo odlišnost (např. „stejně jako“, „jinak než“), které jsou někdy⁶⁷ připojovány k větám vyjadřujícím srovnání míry. Hranice mezi oběma typy není ostrá, zařazení mezi prostředky vyjadřující způsob však více odpovídá české gramatice.⁶⁸ Ve dvojici spojovacích výrazů je většinou v **hlavní větě adjektivum** nebo **adverbium** a **vedlejší věta** je uvozena výrazy *atque* nebo *ac* ve významu „jako“. Ve spojení s *idem* se častěji než *atque/ac* používá vztažné zájmeno *qui*.

<i>aequus</i>	<i>atque / ac</i>	stejný... jako
<i>(dis)similis</i>	<i>atque / ac</i>	(ne)podobný... jako
<i>(dis)par</i>	<i>atque / ac</i>	stejný... jako
<i>idem</i>	<i>qui; atque / ac</i>	stejný... jako
<i>aeque</i>	<i>atque / ac</i>	stejně... jako
<i>pariter</i>	<i>atque / ac</i>	stejně... jako
<i>perinde</i>	<i>atque / ac / ut</i>	stejně... jako
<i>proinde</i>	<i>atque / ac / ut</i>	stejně... jako

67 Např. Tarrío Ruiz (2009, s. 649).

68 Grepl a Karlík (1986, s. 411nn.).

<i>similiter</i>	<i>atque / ac</i>	podobně... jako
<i>alius</i>	<i>atque / ac</i>	jiný... než
<i>aliter</i>	<i>atque / ac</i>	jinak... než
<i>secus</i>	<i>atque / ac</i>	jinak... než
<i>contra</i>	<i>atque / ac</i>	jinak... než
<i>talis</i>	<i>qualis</i>	takový... jaký

V poklasické latině se po *aliter*, *alius* a *secus* objevuje výraz *quam*, v klasické latině se však používá ve významu „než“ spojka *atque* nebo *ac*.

- (35) *Laetamur amicorum laetitia aequae atque nostra et pariter dolemus angoribus.* (Cic. *fin.* 1, 20, 67)
Z radosti přátel se radujeme stejně jako z naší a stejně tak se i trápíme jejich starostmi.
- (36) *Sed quom (= cum) cogito, equidem certo idem sum, qui semper fui.* (Plaut. *Amph.* 447)
Ale když tak přemýšlím, jsem určitě stejný, jako jsem vždy byl.
- (37) *Neque vero illum similiter atque ipse eram commotum esse vidi...* (Cic. *Phil.* 1, 9)
Viděl jsem však, že nebyl znepokojen tak jako já...
- (38) *Quid ergo ii possunt aliud iudicare, ac iudicaverunt?* (Cic. *har. resp.* 14)
Jak tedy mohou mít jiný názor, než měli dříve?
- (39) *Hic loquebatur aliter atque omnes, sentiebat idem, quod ceteri.* (Cic. *fin.* 4, 20, 57)
Ten mluvil jinak než všichni ostatní, ale myslel si totéž, co ostatní.
- (40) *Talis est quaeque res publica, qualis eius aut natura aut voluntas, qui illam regit.* (Cic. *rep.* 1, 47)
Každý stát je takový, jaký je charakter nebo smýšlení toho, kdo ho řídí.

I přes blízkost některých vět vyjadřujících způsob a míru vlastnosti je u typických případů odlišnost dobře patrná. Příkladem odlišnosti obou typů srovnání jsou věty (41) a (42), z nichž věta (41) vyjadřuje míru (tj. „stejně pilný“), zatímco věta (42) způsob (tj. „takovým způsobem, jak přikazuješ“).

- (41) *...quis est tam in scribendo impiger quam ego?* (Cic. *fam.* 2, 1, 1)
...kdo píše tak pilně jako já?
- (42) *Ita, ut iubes, faciam.* (Ter. *Hec.* 612)
Udělám to tak, jak přikazuješ.

Specifické funkce některých vět

Některé věty s *ut* a indikativem mají **specifické funkce**. Mohou nabývat významu, který se někdy označuje jako **příčinný**, viz (43). Slouží zároveň ke zdůraznění informace, kterou obsahují.

- (43) *Possum falli, ut homo.* (Cic. *Att.* 13, 21a, 2)
Jakožto člověk (= protože jsem člověk) se můžu mýlit.

Věty s *ut* mohou někdy **vymezovat platnost věty hlavní** vzhledem ke skutečnosti uvedené ve větě vedlejší, proto se někdy označují jako **omezující** (44).

- (44) *Fusi primo proelio hostes fugaque in urbem Antium, ut tum res erant, opulentissimam acti.* (Liv. 2, 63, 6)
Nepřátelé byli na začátku bitvy rozprášeni a zahrnání do města Antia, které bylo v tehdejší době velmi bohaté.

Ve větách s *ut* nebo *sicut* mohou být také vyjádřeny **komentáře autora** nebo mohou sloužit ke strukturování textu. Do této kategorie spadají ustálené obraty *ut dixi* „jak jsem řekl“, *ut demonstratum est* „jak bylo ukázáno“, *ut spero* „jak doufám“ (45) apod.

- (45) *Deinde tu iam, ut spero et ut promittis, aderis...* (Cic. *Att.* 16, 3, 4)
Pak už tady budeš, jak doufám a jak slibuješ...

Časy a způsoby ve větách srovnávacích

Ve větách srovnávacích se vyskytuje indikativ i konjunktiv. Základním způsobem je **indikativ**, který se používá po všech výše uvedených spojovacích výrazech s výjimkou spojek *quasi* a *tamquam*, pokud slouží k porovnání dvou vět s určitým slovesem. **Konjunktiv** se používá pouze **po některých spojovacích výrazech** a vyjadřuje **předpoklad, nerealitu** či **potencialitu**. Podle významu spojovacího výrazu a pravidel pro použití konjunktivu lze konjunktivní věty rozdělit do několika skupin.

1. skupina (*quasi, tamquam*)

Do první patří spojky *quasi* a *tamquam*, po nichž se používá **konjunktiv podle soudnosti časů**, viz (46) – (50). Do češtiny se konjunktiv často překládá **kondicionálem**.

- (46) *Sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit?* (Cic. *div. in Caec.* 14)
Ale proč si předvolávám tyto svědky, jako by ta věc byla nejasná nebo sporná?
- (47) *A cena deinde, quasi iam satis in cubiculo edisset, abstinuit.* (Sen. *dial.* 6, 22, 6)
Pak nevečeřel, jako by se už dost najedl v pokoji.
- (48) *...sic saeviunt, quasi iniuriam acceperint...* (Sen. *epist.* 47, 20)
...zuří tak, jako by na nich byla spáchána křivda,...
- (49) *Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat.* (Cic. *fam.* 6, 8, 2)
Neboť se mnou mluvil tak, jako bys nemohl na Sicílii déle zůstat.
- (50) *Sic vive cum hominibus, tamquam deus videat; sic loquere cum deo, tamquam homines audiant.* (Sen. *epist.* 10, 5)
S lidmi žij tak, jako by tě viděl bůh; s bohem mluv tak, jako by tě slyšeli lidé.

2. skupina (*sic... ut si, tamquam si,...*)

Druhá skupina je tvořena spojovacími výrazy, které jsou proti indikativním větám **doplněny o *si***, např.:

<i>sic... ut si</i>	tak jako by
<i>velut si</i>	(tak) jako by
<i>similis, idem... ac si</i>	stejný jako by
<i>similiter, aequae, perinde, proinde... ac si</i>	stejně jako by
<i>non aliter / secus... ac si</i>	ne jinak než by
<i>tamquam si / tam... quam si</i>	tak jako by
<i>komparativ... quam si</i>	komparativ... než by

Po uvedených spojovacích výrazech se používá stejný **konjunktiv** jako v **potenciálních a nereálných podmínkových větách**, tedy konjunktiv prézentu a perfekta pro potencialitu, konjunktiv imperfekta pro nerealitu v přítomnosti a konjunktiv plusquamperfekta pro nerealitu v minulosti. **Potenciální konjunktivy** směřují svým významem do přítomnosti nebo budoucnosti, a proto se používají po časech hlavních. Jejich užití tak odpovídá pravidlům **souslednosti časové** (51), (52), (53). V „**rozporu**“ se sousledností se proto jeví **konjunktivy pro nerealitu stojící po čase hlavním** (54), (55).

Zatímco čeština chápe věty uvozené spojkou „jako by“ jako nereálné, ekvivalentní latinské věty mohou vyjadřovat, že je uskutečnění děje pokládáno za možné (potencialita) nebo za nereálné (nerealita). Potentialita se může použít také v případech smyšlených příkladů, které jsou v češtině vnímány jako nereálné, nebo vyjadřovat význam „představme si, že“. Mluvčí volí potencialitu nebo nerealitu podle toho, co chce vyjádřit nebo jak chce daný děj podat.

- (51) *Hic est obstandum, milites, velut si ante Romana moenia pugnemus.* (Liv. 21, 41, 15)
Vojáci, zde je třeba klást takový odpor, jako bychom bojovali před římskými hradbami.
- (52) *Tamquam si claudus sim, cum fustist (= fusti est) ambulandum.* (Plaut. Asin. 427)
Je třeba chodit s holí, jako bych kulhal.
- (53) [sc. Senes] *minores natu se ipsos esse fingunt; mendacio sibi blandiuntur et tam libenter se fallunt, quam si una fata decipiant.* (Sen. dial. 10, 11, 1)
[Staří lidé] předstírají, že jsou mladší; lhaním lichotí sami sobě a obelhávají se s takovou chutí, jako by podváděli pouze osud.
- (54) *Quos [sc. libertos] tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent.* (Cic. fam. 13, 33, 1)
Svěřuji ti je [tj. propuštěnce] i všechny Nasonovy záležitosti tak, jako by to byly záležitosti moje.
- (55) *Eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea.* (Cic. fam. 2, 14, 4)
Chtěl bych, aby ses jeho záležitosti ujal tak, jako by se jednalo o moji věc.

3. skupina (*potius... quam...*)

Do třetí skupiny patří **konjunktiv tzv. nepravých srovnávacích vět** vyjadřujících upřednostnění jednoho děje před jiným po výrazech *potius... quam, magis... quam, prius... quam, citius... quam* „spíše... než“.

V těchto větách se může vyskytovat **jak indikativ, tak konjunktiv**. Pokud věta pouze konstatuje, že jeden děj se odehrává a druhý ne, používá se ve větě hlavní i vedlejší obvykle indikativ stejného času (56). Pokud však vyjadřuje, že **se jednomu ději dává přednost před jiným dějem**, který by mohl nastat, používá se ve vedlejší větě **konjunktiv podle souslednosti časů**, nejčastěji konjunktiv přítomného času po čase hlavním (57) a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším (58), (59).

- (56) *...cavebat magis Pompeius, quam timebat...* (Cic. Mil. 66)
... Pompeius se měl spíše na pozor, než se bál ...
- (57) *Depugna (...) potius, quam servias.* (Cic. Att. 7, 7, 7)
Raději bojuj, než bys sloužil.

- (58) ...*perpessus est omnia potius, quam conscios delendae tyrannidis indicaret.* (Cic. *Tusc.* 2, 22, 52)
...raději snesl všechno, než by udal lidi zasvěcené do plánu na svržení tyranidy.
- (59) ...*cur non in proelio cecidisti potius, quam in potestate inimici venires?* (Nep. *Eum.* 11, 4)
...proč jsi raději nepadl v boji, než abys padl do rukou nepřítele?

4. skupina (ostatní případy)

Konjunktiv se může vyskytnout i v jiných větách vyjadřujících rozdílnou míru vlastnosti, tj. ve větách s **komparativem adjektiva** či **adverbia** následovaným **quam**. Jedná se o konjunktiv **potenciální** nebo **nereálný** (tj. o stejný typ jako u spojek typu *aliter... ac si, sic... ut si*). Konjunktiv se však vyskytuje pouze v některých vedlejších větách s **modálním slovesem** (*posse, velle* apod.), viz (60). V latině se však objevují i věty s modálními slovesy v indikativu. V češtině často odpovídá latinskému indikativu i konjunktivu kondicionál.

- (60) ...*nemini nostrum obtemperat, est violentior, quam vellem.* (Cic. *Cael.* 76)
...nikoho z nás neposlouchá, je vzpurnější, než bych chtěl.

Konjunktiv se vyskytuje také ve **vztažných srovnávacích větách**, které jsou uvozeny výrazy **quasi qui** „jako by (on)“ nebo **ut qui** „jako by (on)“. Stejně jako v případech vztažných vět příčinných či přípustkových se v nich používá **konjunktiv podle souslednosti časů** (61), (62) (*profiscuntur* je přezens historický s platností času vedlejšího).

- (61) *Tum quidam quasi qui omnia sciret „Quid? Tu nescis,“ inquit, „hunc quaestorem Syracusis fuisse?“* (Cic. *Planc.* 65)
Tehdy kdosi řekl, jako by všechno věděl: „Cože? Ty nevíš, že tento člověk byl kvestorem v Syrákúsách?“
- (62) *Prima luce sic ex castris profiscuntur, ut quibus esset persuasum non ab hoste, sed ab homine amicissimo Ambiorige consilium datum,...* (Caes. *Gall.* 5, 31, 6)
Za úsvitu vytáhnou z tábora tak, jako by je k tomu nepřiměl nepřítel, ale poradil jim to dobrý přítel Ambiorix,...

Srovnání je obsaženo také v konstrukcích s **komparativem**, po němž následuje **quam ut** a **konjunktiv**. Vedle *ut* může po *quam* následovat také **vztažné zájmeno**. Tyto věty jsou zařazovány také mezi věty účinkové.

- (63) *Maius est istud malum, quam ut gestatione curetur.* (Sen. *epist.* 104, 18)
Tento neduh je závažnější, než aby se vyléčil procházkou.

Způsoby ve větě hlavní

Ve větě hlavní bývá indikativ nebo ostatní způsoby vět hlavních (např. imperativ, konjunktiv vyjadřující zákaz, pobídku apod.).

(64) *Patiare potius ipse, quam facias scelus.* (Sen. *Phoen.* 492)

Raději se staň obětí zločinu, než bys ho páchal.

Přehled používání konjunktivu po jednotlivých spojkách

V následujícím přehledu jsou zahrnuty pouze spojky, po nichž může následovat konjunktiv. Po některých z nich (např. *potius... quam*, komparativ + *quam*) se však používá také indikativ. V přehledu není obsažena velká skupina spojek, po nichž následuje indikativ.

<i>quasi</i> <i>tamquam</i>	jako by	konjunktiv podle souslednosti časové
<i>sic...ut si</i> <i>velut si</i> <i>similis, idem... ac si</i> <i>similiter, aequē... ac si</i> <i>perinde, proinde... ac si</i> <i>non aliter / secus... ac si</i> <i>tamquam si / tam... quam si</i> <i>komparativ... quam si</i>	tak jako by (tak) jako by stejný jako by stejně jako by stejně jako by ne jinak než by tak jako by komparativ... než by	konjunktiv potenciální nebo nereálný
<i>potius... quam</i> <i>magis... quam</i> <i>prius...quam</i> <i>citius... quam</i>	spíše než	konjunktiv podle souslednosti časové, zejména: konjunktiv přezentu po čase hlavním konjunktiv imperfekta po čase vedlejším
komparativ + <i>quam</i> + modální sloveso (<i>velle, posse,...</i>)	komparativ + než	konjunktiv potenciální nebo nereálný
<i>quasi qui</i> <i>ut qui</i>	jako by (on)	konjunktiv podle souslednosti časové

Doplnění: kombinace s jinými typy vět

Srovnávací konstrukce mohou sloužit také ke srovnávání infinitivů, vedlejších vět nebo být různým způsobem začleněny do složitých větných struktur. Způsob a čas slovesných tvarů se řídí funkcí srovnávacího souvětí v rámci celku. Řídící věta srovnávacího souvětí v (65) je např. zároveň vedlejší větou účinkovou, a proto se v ní objevuje konjunktiv *doluerit*.

- (65) *Est autem ita adfectus, ut nemo umquam unici filii mortem magis doluerit, quam ille maeret patris.* (Cic. *Phil.* 9, 12)

Byl tím tak zasažen, že nikdy nikdo netruchlil nad smrtí syna více, než tento člověk truchlí nad smrtí otce.

Srovnání na úrovni věty

Výše uvedené srovnávací výrazy se vyskytují nejen v rámci souvětí, ale často také na úrovni věty jednoduché. Používají se výrazy **složené ze dvou částí** (např. *aeque ac* (66), *aliter ac*, komparativ + *quam*, *tam... quam* (67) atd.) i **samostatně stojící spojky** (např. *quasi* (68), *ut*, *velut*, *sicut*, *tamquam* (69)). Můžou sloužit ke srovnávání různých slovních druhů. Pro vyjádření **předpokladu** a **hypotézy** se používají spojky *quasi*, *ut*, *velut*, *sicut* a *tamquam* ve spojení se jmény nebo participií.

- (66) *Cui [sc. testi] aequae ac meo testi ut credatis, postulo.* (Cic. *Caecin.* 26)
Žádám, abyste věřili tomuto [svědkovi] stejně jako mému svědkovi.
- (67) *Non est res tam difficilis quam necessaria.* (Cic. *de orat.* 3, 176)
Není to věc ani tak těžká jako spíše nutná.
- (68) *Modo enim ex Africa decesserat et quasi divinans se rediturum duos legatos Uticae reliquerat.* (Cic. *Phil.* 3, 26)
Nedávno totiž odešel z Afriky a jako by předvídal, že se vrátí, nechal v Utice dva legáty.
- (69) *Omnia tamquam mortales timetis, omnia tamquam immortales concupiscitis.* (Sen. *dial.* 10, 3, 4)
Bojíte se všeho jako smrtelní lidé, po všem toužíte, jako byste byli nesmrtelní.

Po záporu se ve **vytýkacím významu** používá *nisi*, např. *nihil nisi* „nic než“.

- (70) *Nihil nisi de nobis queri possumus...* (Sen. *epist.* 110, 10)
Nemůžeme si stěžovat na nic jiného než sami na sebe...

Spojky *ut*, *sicut* a *velut* mohou uvádět také **výčet příkladů**. Do češtiny se překládají „jako například“.

- (71) *Comparationis autem duo sunt modi: unus, cum idemne sit an aliquid intersit, quaeritur, ut metuere et vereri, ut rex et tyrannus, ut adsentator et amicus...* (Cic. *de orat.* 3, 117)

Jsou dva druhy srovnávání: první, když se posuzuje, zda jsou nějaké věci stejné nebo rozdílné, jako například bát se a obávat se, jako král a tyran, jako lichotník a přítel...

Mezi srovnání na úrovni věty lze zařadit také **ablativ srovnávací** (72) a konstrukce s **quam po komparativu** (73).

- (72) *Vidi ego nequam homines, verum te neminem deteriozem.* (Plaut. *Bacch.* 1180)

Viděl jsem špatné lidi, ale nikoho horšího než tebe.

- (73) *Neminem habeo clariorem quam te ipsum.* (Cic. *fam.* 9, 14, 6)

Nikoho nepokládám za slavnějšího než tebe.

Přehled

V následujícím přehledu jsou uvedeny základní spojky, typ srovnání, který vyjadřují, a základní pravidla používání způsobů ve větě vedlejší.

Typ srovnání		Spojky	Způsob ve větě vedlejší
Srovnání míry	stejná míra	<i>tam... quam</i> <i>tantus... quantus</i> <i>tot... quot</i>	indikativ
	rozdílná míra	komparativ + <i>quam</i>	indikativ někdy konjunktiv potenciální nebo nereálný (ve větách s modálními slovesy, např. <i>posse, velle</i>)
	nepravé srovnání	<i>potius... quam</i> <i>magis... quam</i> <i>prius... quam</i> <i>citius... quam</i>	indikativ konjunktiv podle souslednosti časové
Srovnání způsobu	indikativní	<i>ut</i> <i>sicut</i> <i>velut</i> <i>quemadmodum</i> <i>quomodo</i> <i>aequus... atque / ac</i> <i>(dis)similis... atque / ac</i> <i>(dis)par... atque / ac</i> <i>idem... qui; atque / ac</i> <i>aeque... atque / ac</i> <i>pariter... atque / ac</i> <i>perinde... atque / ac / ut</i> <i>proinde... atque / ac / ut</i> <i>similiter... atque / ac</i> <i>alius... atque / ac</i> <i>aliter... atque / ac</i> <i>secus... atque / ac</i> <i>contra... atque / ac</i> <i>talis... qualis</i>	indikativ

	konjunktivní	<i>tamquam</i> <i>quasi</i>	konjunktiv podle souslednosti časové
		<i>sic...ut si</i> <i>velut si</i> <i>similis, idem... ac si</i> <i>similiter, aequae, perinde,</i> <i>proinde... ac si</i> <i>non aliter / secus... ac si</i> <i>tamquam si / tam... quam si</i> <i>komparativ... quam si</i>	konjunktiv potenciální nebo nereálný
Srovnávací vztažné věty		<i>quasi qui</i> <i>quam qui</i>	konjunktiv podle souslednosti časové

KONJUNKTIVY ZÁVISLÉ NA KONJUNKTIVU NEBO INFINITIVU, ZPŮSOBOVÁ ZÁVISLOST

Termínem „způsobová závislost“ se označuje tendence používat **konjunktiv** ve větách, které jsou samy **závislé** na jiné **větě konjunktivní** (např. na větě účinkové či účelové apod.) nebo na **infinitivní konstrukci** (na akuzativu či nominativu s infinitivem). Způsobová závislost se realizuje zejména ve **složitých souvětích** a v **nepřímé řeči**, kdy se souvětí jako celek stane závislým na jiném predikátu (např. „Řekl, že ví, co jsem ti řekl.“).⁶⁹ V gramatikách se místo termínu „způsobová závislost“ častěji používá termín „připodobnění způsobu“ (*attractio modi*), který však není zcela přesný, protože zahrnuje i případy konjunktivní věty závislé na infinitivu, kde se o připodobnění způsobu ve vlastním slova smyslu nejedná (ve větě by musel být infinitiv). V souvislosti se složitými souvětími se někdy používá také termín „druhá závislost“.

Lze rozlišit **dvě skupiny** vedlejších vět, které mají ve způsobové závislosti konjunktiv. **První** skupinu tvoří věty, které mají v **nezávislém souvětí indikativ** (např. *venisti* v *Gaudet, quod venisti*. „Raduje se, že jsi přišel.“) a které v závislosti na jiném predikátu **získávají konjunktiv** (např. *veneris* ve větě *Scio eum gaudere, quod veneris* „Vím, že se raduje, že jsi přišel.“). Do **druhé** skupiny patří věty, které mají v **nezávislém souvětí konjunktiv** (např. *Orat te, ut venias*. „Prosí tě, abys přišel.“) a které si ho **uchovávají** i ve způsobové závislosti (např. *Scio eum te orare, ut venias*. „Vím, že tě prosí, abys přišel.“). Konjunktiv vyjadřuje tentýž význam jako v nezávislém souvětí, může však dojít ke změně času konjunktivu. V úzkém slova smyslu se termíny „způsobová závislost“ nebo „připodobnění způsobu“ vztahují na indikativní věty, které získávají konjunktiv pouze kvůli závislosti na konjunktivu nebo infinitivu, a konjunktiv v nich není nositelem specifického významového odstínu. Pravidla pro používání konjunktivů v původně indikativních a původně konjunktivních větách jsou však stejná, a proto nebudou tyto skupiny nadále rozlišovány.

Způsobová závislost je **pouze tendencí**, nikoliv pravidlem. I ve složitých souvětích a v nepřímé řeči se **může** vyskytnout **indikativ**, pokud je použití indikativu spojeno s rozdílem ve významu, který mluvčí pokládá za důležitý. Naopak **konjunktiv** vyskytující

69 Definice nepřímé řeči je uvedena v kapitolách *Závislá podmínková souvětí* a *Nepřímá řeč*.

se v **závislosti** na infinitivu nebo konjunktivu nemusí být jen projevem připodobnění způsobu, ale může mít **významové odstíny**, které jsou mu vlastní (může vyjadřovat cizí mínění, charakteristiku osoby či věci atd.). Význam věty a širší kontext mohou pomoci rozhodnout, zda se jedná o prosté připodobnění způsobu nebo ne. Řada případů je však **nejednoznačných** a často je možné interpretovat konjunktiv více způsoby. Tato skutečnost je dalším důvodem, proč se nezdá vhodné vydělovat pouze skupinu vět, u nichž předpokládáme indikativ v nezávislém souvětí.

Za projev pouhé způsobové závislosti lze pokládat konjunktiv *incolerent* ve vztažné větě (1), protože se zdá, že ve srovnání s indikativem *incolunt* ve větě (2) nemá konjunktiv speciální významový odstín.

- (1) *His rebus gestis, omni Gallia pacata tanta huius belli ad barbaros opinio perlata est, uti ab iis nationibus, quae trans Rhenum incolerent, legati ad Caesarem mitterentur...* (Caes. Gall. 2, 35, 1)

Když to bylo všechno vykonáno a v celé Galii nastal klid, k barbarům se o této válce donesla taková pověst, že národy sídlící za Rýnem posílaly k Caesarovi posly...

- (2) *...noluit eum locum, unde Helvetii discesserant, vacare, ne propter bonitatem agrorum Germani, qui trans Rhenum incolunt, suis finibus in Helvetiorum fines transirent et finitimi Galliae provinciae Allobrogibusque essent.* (Caes. Gall. 1, 28, 4)

...nechtěl, aby zůstala neobsazená ta oblast, odkud Helvétiové odešli, aby Germáni, kteří sídlí za Rýnem, nepřecházeli kvůli úrodné půdě ze svého území na území Helvétiů a nestávali se tak sousedy provincie Galie a Allobrogů.

Konjunktiv *vivant* ve větě (3) lze proti tomu interpretovat jako konjunktiv cizího mínění.

- (3) *Apud Hypanim fluvium, qui ab Europae parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestio- las quasdam nasci, quae unum diem vivant.* (Cic. Tusc. 1, 39, 4)

Aristotelés uvádí, že u řeky Hypanu, která se vlévá do Černého moře z evropské strany, se vyskytují jacísi malí živočichové, kteří prý žijí jen jeden den.

Také v případě způsobové závislosti vykazují některé věty (např. příslovečné) **větší míru autonomie**. V **indikativu** mohou zůstat **autorské komentáře, obecně platné informace** apod. Zatímco konjunktiv zdůrazňuje začlenění do relativně časových vztahů v rámci souvětí, indikativ může větu stavět mimo rámec souvětí a vztahovat ji k okamžiku promluvy, zdůrazňovat, že se jedná o reálný děj, apod. Tento princip se uplatňuje např. při použití indikativu přítomnosti v rámci souvětí, které je umístěno do minulosti. Příkladem je věta (2), kde indikativ přítomnosti *incolunt* naznačuje, že se jedná o Germány, kteří sídlí za Rýnem i v okamžiku promluvy. Obdobně *influit* (4) vyjadřuje děj platný v minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Příkladem indikativu, který zdůrazňuje reálné uskutečnění děje, je *audierat* (5).

- (4) *Apud Hypanim fluvium, qui ab Europae parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestio-
las quasdam nasci, quae unum diem vivant.* (Cic. Tusc. 1, 39, 4)
Aristotelés uvádí, že u řeky Hypanu, která se vlévá do Černého moře z evropské strany, se
vyskytují jacísi malí živočichové, kteří prý žijí jen jeden den.
- (5) *An cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romae
audierat, primus nuntiaret?* (Cic. S. Rosc. 96)
A když nepřišel do Amerie kvůli této věci, stalo se snad náhodou, že jako první oznámil to,
co slyšel v Římě?

Konjunktivy ve způsobové závislosti

Používání konjunktivů ve způsobové závislosti se řídí pravidly **souslednosti časové**, má **však některá specifika**, která plynou ze složitosti větných struktur. Může se to týkat jak konjunktivů, které jsou transformací původních indikativů, tak konjunktivů v původně konjunktivních větách.

Tvary pro následnost na *-urus sim* a *-urus essem* se ve způsobové závislosti nevyskytují příliš často a někdy jsou nahrazeny konjunktivy pro současnost (tj. konjunktivem přezentu nebo konjunktivem imperfekta). Někdy mají opisné konstrukce na *-urus sim* nebo *-urus essem* spíše modální význam a vyjadřují chtění, záměr atd. nebo ho mohou vyjadřovat.

Nejvíce zvláštností z hlediska slovesných forem používaných v závislých souvětích se vyskytuje v podmínkových souvětích potenciálních a nereálných a obecně při transformaci potenciálních a nereálných konjunktivů, a proto je jim věnována samostatná kapitola *Závislá podmínková souvětí*.

Vedlejší věty s konjunktivem způsobové závislosti lze rozdělit do **dvou skupin** podle toho, zda jsou **závislé na infinitivu** nebo **konjunktivu**. Pravidla pro používání konjunktivů budou ukázána na příkladech z nepřímé řeči. Bude se jednat o věty tázací, které mají konjunktiv i mimo nepřímou řeč, ale jejich výhodou je jednoznačnost ve vyjádření vztahů souslednosti, předčasnosti a následnosti. Pravidla pro používání konjunktivů jsou nicméně stejná i v jiných typech souvětí, a to jak v těch, kde je vedlejší věta původně indikativní, tak v těch, kde je v nezávislém souvětí vedlejší věta konjunktivní. Hlavním kritériem je vyjádření současnosti, předčasnosti nebo následnosti věty vedlejší k ději predikátu, na němž je závislá. Výklad není vyčerpávajícím přehledem všech možností, ale naznačením hlavních principů.

Závislost na infinitivu

Ve větách závislých na infinitivu se používají **konjunktivy podle souslednosti časové**. **Infinitiv perfekta** (a **participium perfekta pasiva**) funguje jako **čas vedlejší, infinitivy prézentu a futura** (a také **participium prézentu a futura** a další **neurčité tvary slovesné**) **nemají platnost ani času hlavního, ani času vedlejšího**. Souslednost se řídí **podle času predikátu, na kterém závisejí** a který je jim nadřizen:

- Pokud je **nadřizený predikát** ve větě hlavní **v čase hlavním**, uplatní se ve větě vedlejší **souslednost jako po čase hlavním**.
- Pokud je **nadřizený predikát** ve větě hlavní **v čase vedleším**, uplatní se ve větě vedlejší **souslednost jako po čase vedleším**.

Ve vedlejší větě se uplatní konjunktiv pro současnost, předčasnost nebo následnost podle toho, zda je její děj ve vztahu k infinitivu současný, předčasný nebo následný. Čas infinitivu pak vyjadřuje současnost, předčasnost nebo následnost k slovesu hlavní věty. Princip fungování způsobové závislosti je ukázán na příkladech několika nezávislých souvětí, která se dostanou do závislosti na slovese *dicere*. Přehled všech základních možností je uveden v závěrečné tabulce. Symbolem *V1* je označena původní věta hlavní nezávislého souvětí (tj. věta řídicí), symbolem *V2* věta vedlejší nezávislého souvětí a symbolem *V0* věta hlavní celého souvětí.

Quaerit, quid faciamus.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerit,</i> Ptá se, prézens, v závislosti se bude jednat o současný děj s dějem věty hlavní	<i>quid faciamus.</i> co děláme. současnost s <i>quaerit</i>
<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>eum quaerere,</i> že se ptá, současnost s <i>dico</i>	<i>quid faciamus.</i> co děláme. současnost s <i>quaerere</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prés. <i>quaerere,</i> ale hlavní čas <i>dico</i> ve větě hlavní

Dicebam / Dixi Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	eum quaerere, že se ptá, současnost s <i>dicebam / dixi</i>	quid faceremus. co děláme. současnost s <i>quaerere</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. <i>quaerere</i> , ale vedlejší čas <i>dicebam / dixi</i> ve větě hlavní
--	---	--

Vztahy mezi větami lze vyjádřit také graficky. Současný děj je na stejné úrovni, předčasný o úroveň níže a následný o úroveň výše. Pozice *quaerere* vyjadřuje současnost s *dico (dixi)*, tedy s dějem umístěným nalevo od něj. Taktéž poloha *faciamus (faceremus)* je vyjádřením současnosti s dějem nalevo od něj, tedy s *quaerere*. Stejným způsobem jsou zpracována i všechna následující schémata. V následujícím souvětí se tedy všechny tři děje odehrávají současně.

<i>Dico (Dixi)</i>	<i>eum quaerere</i>	<i>quid faciamus (quid faceremus).</i>
--------------------	---------------------	--

Quaerit, quid fecerimus.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerit,</i> Ptá se, prézens, v závislosti se bude jednat o současný děj s dějem věty hlavní	<i>quid fecerimus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaerit</i>
<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>eum quaerere,</i> že se ptá, současnost s <i>dico</i>	<i>quid fecerimus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaerere</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. <i>quaerere</i> , ale hlavní čas <i>dico</i> ve větě hlavní
Dicebam / Dixi Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	eum quaerere, že se ptá, současnost s <i>dicebam / dixi</i>	quid fecissemus. co jsme udělali. předčasnost před <i>quaerere</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. <i>quaerere</i> , ale vedlejší čas <i>dicebam / dixi</i> ve větě hlavní

Grafické znázornění:

<i>Dico (Dixi)</i>	<i>eum quaerere</i>	<i>quid fecerimus (quid fecissemus).</i>
--------------------	---------------------	--

Quaerebat / Quaesivit, quid faceremus.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerebat / Quaesivit,</i> Ptal se / Zeptal se, minulý čas, v závislosti se bude jednat o předčasný děj před dějem věty hlavní	<i>quid faceremus.</i> co děláme. současnost s <i>quaesivit</i>
<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>eum quaesivisse,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>dico</i>	<i>quid faceremus.</i> co jsme dělali. současnost s <i>quaesivisse</i> o čase konjunktivu rozhoduje inf. pf. <i>quaesivisse</i> , který má platnost času vedlejšího
<i>Dicebam / Dixi</i> Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	<i>eum quaesivisse,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>dicebam / dixi</i>	<i>quid faceremus.</i> co jsme dělali. současnost s <i>quaesivisse</i> o čase konjunktivu rozhoduje inf. pf. <i>quaesivisse</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

<i>Dico (Dixi)</i>	<i>eum quaesivisse</i>	<i>quid faceremus.</i>
--------------------	------------------------	------------------------

Quaerebat / Quaesivit, quid fecissemus.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerebat / Quaesivit,</i> Ptal se / Zeptal se, minulý čas, v závislosti se bude jednat o předčasný děj před dějem věty hlavní	<i>quid fecissemus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaesivit</i>
<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>eum quaesivisse,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>dico</i>	<i>quid fecissemus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaesivisse</i> o čase konjunktivu rozhoduje inf. pf. <i>quaesivisse</i> , který má platnost času vedlejšího
<i>Dicebam / Dixi</i> Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	<i>eum quaesivisse,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>dicebam / dixi</i>	<i>quid fecissemus.</i> co jsme dělali. předčasnost před <i>quaesivisse</i> o čase konjunktivu rozhoduje inf. pf. <i>quaesivisse</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

<i>Dico (Dixi)</i>	<i>eum quaesivisse</i>	<i>quid fecissemus.</i>
--------------------	------------------------	-------------------------

Quaeret, quid faciamus.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaeret,</i> Bude se ptát, budoucí čas, v závislosti se bude jednat o děj následný po ději věty hlavní	<i>quid faciamus.</i> co děláme. současnost s <i>quaeret</i>

<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>eum quaesitum esse</i> , že se bude ptát, následnost po <i>dico</i>	<i>quid faciamus.</i> co děláme. současnost s <i>quaesitum esse</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. fut. <i>quaesitum esse</i> , ale hlavní čas <i>dico</i> ve větě hlavní
<i>Dicebam / Dixi</i> Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	<i>eum quaesitum esse</i> , že se bude ptát, následnost po <i>dicebam / dixi</i>	<i>quid faceremus.</i> co děláme. současnost s <i>quaesitum esse</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. fut. <i>quaesitum esse</i> , ale vedlejší čas <i>dicebam / dixi</i> ve větě hlavní

Grafické znázornění:

	<i>eum quaesitum esse</i>	<i>quid faciamus (quid faceremus).</i>
<i>Dico (Dixi)</i>		

Quaeret quid fecerimus.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaeret</i> , Bude se ptát, budoucí čas, v závislosti se bude jednat o děj následný po ději věty hlavní	<i>quid fecerimus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaeret</i>
<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>eum quaesitum esse</i> , že se bude ptát, následnost po <i>dico</i>	<i>quid fecerimus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaesitum esse</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. fut. <i>quaesitum esse</i> , ale hlavní čas <i>dico</i> ve větě hlavní
<i>Dicebam / Dixi</i> Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	<i>eum quaesitum esse</i> , že se bude ptát, následnost po <i>dicebam / dixi</i>	<i>quid fecissemus.</i> co jsme udělali. předčasnost před <i>quaesitum esse</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. fut. <i>quaesitum esse</i> , ale vedlejší čas <i>dicebam / dixi</i> ve větě hlavní

Grafické znázornění (konjunktivy pro předčasnost nevymezují jednoznačně zařazení děje vzhledem k větě hlavní *dico / dixi*):

	<i>eum quaesiturum esse</i>	
		<i>quid fecerimus (quid fecissemus).</i>
<i>Dico (Dixi)</i>		<i>quid fecerimus (quid fecissemus).</i>

Stejným způsobem se používají konjunktivy ve větě, která byla v nezávislém souvětí indikativní, např. *Gaudeo, quod id dicis*; *Gaudeo, quod id dixisti* atd. Pro volbu konjunktivu není rozhodující způsob v původní nezávislé větě, ale časové vztahy současnosti, předčasnosti a následnosti. Souvětí *Gaudeo, quod id dicis* „Raduji se, že to říkáš“ by tedy mělo v závislosti na *dico* podobu *Dico me gaudere, quod id dicas* „Říkám, že mám radost, že to říkáš“ a v závislosti na *dixi* podobu *Dixi me gaudere, quod id diceres* „Řekl jsem, že se raduji, že to říkáš.“

Přehled základních slovesných forem

Následující tabulky shrnují tvary, které se objevují ve větě vedlejší závislé na infinitivu.

Schéma použití konjunktivů

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
čas hlavní	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura	konj. préz. (současnost) konj. pf. (předčasnost) <i>-urus sim</i> (následnost)
	infinitiv perfekta participium perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
čas vedlejší	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
	infinitiv perfekta participium perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)

Schéma použití konjunktivů s příklady

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
<p><i>Dico, dicam, dic</i> Říkám, řeknu, řekni čas hlavní</p>	<p><i>eum quaerere, quaesitum esse,</i> že se ptá, že se bude ptát, infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura</p>	<p><i>quid faciamus.</i> co děláme. konj. prézentu (současnost) <i>quid fecerimus.</i> co jsme udělali. konj. perfekta (předčasnost) <i>quid facturi simus.</i> co budeme dělat. -urus sim (následnost)</p>
	<p><i>eum quaesivisse,</i> že se ptal / zeptal, infinitiv perfekta participium perfekta</p>	<p><i>quid faceremus.</i> co děláme. konj. imperfekta (současnost) <i>quid fecissemus.</i> co jsme udělali. konj. plusquamperfekta (předčasnost) <i>quid facturi essemus.</i> co budeme dělat. -urus essem (následnost)</p>
<p><i>Dicebam, dixi, dixeram</i> Říkal jsem, řekl jsem čas vedlejší</p>	<p><i>eum quaerere, quaesitum esse,</i> že se ptá, že se bude ptát, infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura</p>	<p><i>quid faceremus.</i> co děláme. konj. imperfekta (současnost) <i>quid fecissemus.</i> co jsme udělali. konj. plusquamperfekta (předčasnost) <i>quid facturi essemus.</i> co budeme dělat. -urus essem (následnost)</p>
	<p><i>eum quaesivisse,</i> že se zeptal, infinitiv perfekta participium perfekta</p>	<p><i>quid faceremus.</i> co děláme. konj. imperfekta (současnost) <i>quid fecissemus.</i> co jsme udělali. konj. plusquamperfekta (předčasnost) <i>quid facturi essemus.</i> co budeme dělat. -urus essem (následnost)</p>

Přehled platí v plném rozsahu pro věty, které vzhledem ke svému významu mohou vyjadřovat vztahy současnosti, předčasnosti a následnosti (např. obsahové věty tázací nebo oznamovací po *non dubito, quin*). Ve větách, které vyjadřují pouze některý typ vztahů (např. pouze současnost), se vyskytují pouze některé konjunktivy (např. pouze konjunktivy pro současnost). Příkladem takových vět jsou věty obsahové žádací nebo účelové, v nichž se může objevit pouze konjunktiv přítentu nebo imperfekta (6).

- (6) *Is mihi dixit se Athenis me **expectaturum**, ut mecum **decederet**.* (Cic. Att. 6, 3, 9)
Řekl mi, že na mě bude čekat v Athénách, aby se mnou odešel.

Tentýž princip se uplatňuje i v případě opisné konstrukce *fore (futurum esse)*, *ut* s **konjunktivem přítentu** nebo **imperfekta**, která slouží pro vyjádření **následnosti** (viz kapitoly *Vyjádření následnosti* a *Akuzativ s infinitivem*). Jedná se o obsahovou větu oznamovací s *ut (fiet, ut* nebo *erit, ut* „stane se, že“), která díky závislosti na uvozujícím predikátu získala podobu infinitivní konstrukce.

Čas hlavní Spero Doufám,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv přítentu (7) taceas.
Čas vedlejší Sperabam Doufal jsem,	<i>fore / futurum esse, ut</i> <i>fore / futurum esse, ut</i> že budeš mlčet.	konjunktiv imperfekta (8) taceres.

- (7) *Video te alte spectare et velle in caelum migrare. Spero **fore, ut contingat id nobis.*** (Cic. Tusc. 1, 34)
Vidím, že se díváš vzhůru a chceš přesídlit do nebe. Doufám, že se nám to podaří.
- (8) ***Clamabant fore, ut ipsi se di immortales ulciscerentur...*** (Cic. Verr. II 4, 87)
Křičeli, že je pomstí sami nesmrtelní bohové...

Příklady

Současnost:

Věta (9) odpovídá vzoru *Dico eum quaerere, quid faciamus*. (konjunktiv *dicat* vyjadřuje současnost s *intellegere*, o čase konjunktivu rozhoduje *solent*) a věta (10) vzoru *Dico eum quaesivisse, quid faceremus*. (konjunktiv *sentiret* vyjadřuje současnost s *quaesisse*, které rozhoduje i o čase konjunktivu).

- (9) ***Solent enim isti negare nos intellegere, quid dicat Epicurus.*** (Cic. Tusc. 3, 17, 37)
Tihle obvykle tvrdí, že nechápeme, co Epikúros říká.

- (10) *Sese aiunt quaesisse de Cassio, quid Sulla sentiret.* (Cic. Sull. 36)

Říkají, že se zeptali Cassia, co si Sulla myslí.

Předčasnost:

Ve větě (11) je konjunktiv použit podle vzoru *Dico eum quaerere, quid fecerimus.* (konjunktiv *interfecti sint* vyjadřuje předčasnost před *laudari*, o čase konjunktivu rozhoduje *mos est*) a ve větě (12) podle vzoru *Dixi eum querere, quid fecissemus.* (konjunktiv *vidisses* vyjadřuje předčasnost před *moleste ferre*, o čase konjunktivu rozhoduje *scripsit*).

- (11) ...**mos est** Athenis **laudari** in contione eos, qui **sint** in proeliis **interfecti**... (Cic. orat. 151)
...v Athénách je zvykem, že se na shromáždění (občanů) chválí ti, kteří byli zabiti v boji...
- (12) C. Trebatius, familiaris meus, ad me **scripsit** te ex se quaesisse, quibus in locis essem, molesteque te **ferre, quod** me propter valetudinem tuam, cum ad urbem accessissem, **non vidisses**,... (Cic. fam. 4, 1, 1)

Můj přítel C. Trebatius mi napsal, že ses ho ptal, kde jsem, a že tě mrzí, že ses ze zdravotních důvodů se mnou nepotkal, když jsem přišel k městu,...

Následnost:

Konjunktiv ve větě (13) odpovídá příkladu *Dico eum quaerere, quid facturi simus.* (konjunktiv *facturus sit* vyjadřuje následnost po *perspicere*, o čase konjunktivu rozhoduje *puto*) a ve větě (14) příkladu *Dico eum quaesivisse, quid facturi essemus.* (konjunktiv *moriturus esset* vyjadřuje následnost po *dixisse*, které rozhoduje i o čase konjunktivu).

- (13) *Nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit.* (Dolab. Cic. fam. 11, 9, 1)
A pokud jde o Asinia Polliona, myslím, že víš, co udělá.
- (14) ...[sc. Posidonius] *adfert Rhodium quendam morientem sex aequales nominasse et dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinde deinceps moriturus esset.* (Cic. div. 1, 64)

...Poseidónios uvádí, že když jeden Rhodan umíral, jmenoval šest vrstevníků a řekl, kdo z nich umře jako první, kdo druhý a v jakém pořadí budou následovat další.

Závislost na konjunktivu

Ve větách závislých na slovese v konjunktivu se rovněž používají konjunktivy ve shodě s **pravidly souslednosti časové**. Konjunktiv **prézentu** řídicího slovesa má platnost času **hlavního**, konjunktivy **imperfekta**, **perfekta** a **plusquamperfekta** platnost času **vedlejšího**. Ve vedlejší větě se uplatní konjunktiv pro současnost, předčasnost nebo

následnost podle toho, zda je její děj ve vztahu ke konjunktivní řídící větě současný, předčasný nebo následný. Princip používání konjunktivu je ukázán na příkladech několika nezávislých souvětí, která se stanou závislými na *non dubitare*. Přehled základních možností je uveden v závěrečné tabulce.

Quaerit, quid faciam.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerit</i> , Ptá se, prézens, v závislosti se bude jednat o současný děj s dějem věty hlavní	<i>quid faciam.</i> co dělám. současnost s <i>intellegit</i>
<i>Non dubito</i> , Nepochybuji, čas hlavní	<i>quin quaerat</i> , že se ptá, současnost s <i>non dubito</i>	<i>quid faciam.</i> co dělám. současnost s <i>quaerat</i> o čase konjunktivu rozhoduje conj. préz. <i>quaerat</i> , který má platnost času hlavního
<i>Non dubitabam / dubitavi</i> , Nepochyboval jsem, čas vedlejší	<i>quin quaereret</i> , že se ptá, současnost s <i>non dubitabam / dubitavi</i>	<i>quid facerem.</i> co dělám. současnost s <i>quaereret</i> o čase konjunktivu rozhoduje conj. impf. <i>quaereret</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

<i>Non dubito (dubitabam)</i>	<i>quin quaerat (quaereret)</i>	<i>quid faciam (facerem).</i>
-------------------------------	---------------------------------	-------------------------------

Quaerit, quid fecerim.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerit</i> , Ptá se, prézens, v závislosti se bude jednat o současný děj s dějem věty hlavní	<i>quid fecerim.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaerit</i>

<i>Non dubito,</i> Nepochybuji, čas hlavní	<i>quin quaerat,</i> že se ptá, současnost s <i>non dubito</i>	<i>quid fecerim.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaerat</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. préz. <i>quaerat</i> , který má platnost času hlavního
<i>Non dubitabam / dubitavi,</i> Nepochyboval jsem, čas vedlejší	<i>quin quaereret,</i> že se ptá, současnost s <i>non dubitabam / dubitavi</i>	<i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaereret</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. impf. <i>quaereret</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

<i>Non dubito (dubitabam)</i>	<i>quin quaerat (quaereret)</i>	<i>quid fecerim (fecissem).</i>
-------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

Quaerebat / quaesivit, quid facerem.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerebat / quaesivit,</i> Ptal se / zeptal se, minulý čas, v závislosti se bude jednat o předčasný děj před dějem věty hlavní	<i>quid facerem.</i> co dělám. současnost s <i>quaerebat / quaesivit</i>
<i>Non dubito,</i> Nepochybuji, čas hlavní	<i>quin quaesiverit,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>non dubito</i>	<i>quid facerem.</i> co dělám. současnost s <i>quaesiverit</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. pf. <i>quaesiverit</i> , který má platnost času vedlejšího
<i>Non dubitabam / dubitavi,</i> Nepochyboval jsem, čas vedlejší	<i>quin quaesivisset,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>non dubitabam / dubitavi</i>	<i>quid facerem.</i> co dělám. současnost s <i>quasivisset</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. plpf. <i>quasivisset</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

<i>Non dubito (dubitabam)</i>	<i>quin quaesiverit (quaesivisset)</i>	<i>quid facerem.</i>
-------------------------------	--	----------------------

Quaerebat / quaesivit, quid fecissem.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaerebat / quaesivit,</i> Ptal se / zeptal se, minulý čas, v závislosti se bude jednat o předčasný děj před dějem věty hlavní	<i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaerebat / quaesivit</i>
<i>Non dubito,</i> Nepochybuji, čas hlavní	<i>quin quaesiverit,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>non dubito</i>	<i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaesiverit</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. pf. <i>quaesiverit</i> , který má platnost času vedlejšího
<i>Non dubitabam / dubitavi,</i> Nepochyboval jsem, čas vedlejší	<i>quin quaesivisset,</i> že se ptal / zeptal, předčasnost před <i>non dubitabam / dubitavi</i>	<i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaesivisset</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. plpf. <i>quaesivisset</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

<i>Non dubito (dubitabam)</i>	<i>quin quaesiverit (quaesivisset)</i>	<i>quid fecissem.</i>
-------------------------------	--	-----------------------

Quaeret quid faciam.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaeret,</i> Bude se ptát, futurum, v závislosti se bude jednat o následný děj po ději věty hlavní	<i>quid faciam.</i> co dělám. současnost s <i>quaeret</i>
<i>Non dubito,</i> Nepochybují, čas hlavní	<i>quin quaesiturus sit,</i> že pochopí, následnost po <i>non dubito</i>	<i>quid faciam.</i> co dělám. současnost s <i>quaesiturus sit</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. prez. <i>sit</i> , který má platnost času hlavního
<i>Non dubitabam / dubitavi,</i> Nepochyboval jsem, čas vedlejší	<i>quin quaesiturus esset,</i> že pochopí, následnost po <i>non dubitabam / dubitavi</i>	<i>quid facerem.</i> co dělám. současnost s <i>quaesiturus esset</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. impf. <i>esset</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

	<i>quin quaesiturus sit (quaesiturus esset)</i>	<i>quid faciam (facerem).</i>
<i>Non dubito (dubitabam)</i>		

Quaeret, quid feceris.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Quaeret,</i> Bude se ptát, futurum, v závislosti se bude jednat o následný děj po ději věty hlavní	<i>quid fecerim.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaeret</i>
<i>Non dubito,</i> Nepochybují, čas hlavní	<i>quin quaesiturus sit,</i> že se bude ptát, následnost po <i>non dubito</i>	<i>quid fecerim.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaesiturus sit</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. prez. <i>sit</i> , který má platnost času hlavního

<p><i>Non dubitabam / dubitavi,</i> Nepochyboval jsem, čas vedlejší</p>	<p><i>quin quaesiturus esset,</i> že se bude ptát, následnost po <i>non dubitabam / dubitavi</i></p>	<p><i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. předčasnost před <i>quaesiturus esset</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. impf. <i>esset</i>, který má platnost času vedlejšího</p>
---	---	--

Grafické znázornění:

<p><i>Non dubito (dubitabam)</i></p>	<p><i>quin quaesiturus sit (quaesiturus esset)</i></p>	<p><i>quid fecerim(fecissem).</i></p>
	<p><i>quid fecerim(fecissem).</i></p>	

Stejným způsobem se používají konjunktivy ve větě, která byla v nezávislém souvětí indikativní, např. *Gaudeo, quod id dicis; Gaudeo, quod id dixisti* atd. Pro volbu konjunktivu není rozhodující způsob v původní nezávislé větě, ale časové vztahy současnosti, předčasnosti a následnosti. Souvětí *Gaudeo, quod id dicis* „Raduji se, že to říkáš“ by tedy mělo v závislosti na *quaerit* podobu *Quaerit, num gaudeam, quod id dicas* „Ptá se, zda se raduji, že to říkáš“ a v závislosti na *quaesivit* podobu *Quaesivit, num gauderem, quod id diceres* „Zeptal se, zda se raduji, že to říkáš.“

Přehled základních slovesných forem

Následující tabulky shrnují slovesné formy, které se objevují ve větě vedlejší závislé na konjunktivu.

Schéma použití konjunktivů

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
čas hlavní	konjunktiv přítomného času, opisné časování na <i>-urus sim</i>	konj. přez. (současnost) konj. pf. (předčasnost) <i>-urus sim</i> (následnost)
	konjunktiv dokonavého času	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
čas vedlejší	konjunktiv nedokonavého času, opisné časování na <i>-urus essem</i>	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
	konjunktiv plusquamperfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)

Schéma použití konjunktivů s příklady

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
<p><i>Non dubito, dubitabo,</i> Nepochybuji, nebudu pochybovat čas hlavní</p>	<p><i>quin quaerat, quaesiturus sit,</i> že se ptá, že se zeptá, konjunktiv přítentu opisné časování na -urus sim</p>	<p><i>quid faciam.</i> co děláme. konj. přítentu (současnost) <i>quid fecerim.</i> co jsme udělali. konj. perfekta (předčasnost) <i>quid facturus sim.</i> co udělám. -urus sim (následnost)</p>
	<p><i>quin quaesiverit,</i> že se ptal / zeptal, konjunktiv perfekta</p>	<p><i>quid facerem.</i> co dělám. konj. imperfekta (současnost) <i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. konj. plusquamperfekta (předčasnost) <i>quid facturus essem.</i> co budu dělat. -urus essem (následnost)</p>
<p><i>Non dubitabam, dubitavi,</i> Nepochyboval jsem čas vedlejší</p>	<p><i>quin quaereret, quaesiturus esset,</i> že se ptá, že se zeptá, konjunktiv imperfekta opisné časování na -urus essem</p>	<p><i>quid facerem.</i> co dělám. konj. imperfekta (současnost) <i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. konj. plusquamperfekta (předčasnost) <i>quid facturus essem.</i> co budu dělat. -urus essem (následnost)</p>
	<p><i>quin quaesivisset,</i> že se ptal / zeptal, infinitiv perfekta participium perfekta</p>	<p><i>quid facerem.</i> co dělám. konj. imperfekta (současnost) <i>quid fecissem.</i> co jsem udělal. konj. plusquamperfekta (předčasnost) <i>quid facturus essem.</i> co budu dělat. -urus essem (následnost)</p>

Přehled platí v plném rozsahu pro věty, které vzhledem ke svému významu mohou vyjadřovat vztahy současnosti, předčasnosti a následnosti. Ve větách, které vyjadřují pouze některý typ vztahů (např. pouze současnost), se vyskytují pouze některé konjunktivy (např. konjunktivy pro současnost). Příkladem takových vět jsou věty obsahové žádací nebo účelové, v nichž se může objevit pouze konjunktiv přítomného času (15) nebo imperfekta.

- (15) *Reliquum est, ut te hoc rogem et a te petam, ne temere naviges...* (Cic. *fam.* 16, 9, 4)
Zbývá, abych tě prosil a žádal, aby sis při plavbě nepočínal nerozvázně...

Příklady

Současnost:

Věta (16) odpovídá vzoru *Non dubito, quin quaerat, quid faciam*. (konjunktivy *exturbent* a *maneant* vyjadřují současnost se *sint*, o čase konjunktivu rozhoduje *sint*). Konjunktivy ve větě (17) jsou použity jako v příkladu *Non dubitabam, quin quaereret, quid facerem*. (konjunktiv *sciret* vyjadřuje současnost s *indicaret*, o čase konjunktivu rozhoduje *indicaret*). Ve větě (18) vyjadřuje konjunktiv *viverent* současnost s *esset*.

- (16) *Itaque quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi maneant.* (Cic. *Att.* 8, 16, 2)
A proto se ptám, kdo jsou ti optimáti, kteří mě vyhánějí, třebaže sami zůstávají doma.
- (17) *Hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret.* (Cic. *Catil.* 3, 8)
Vyzval jsem ho, aby bez obav řekl to, co ví.
- (18) *Dictatorem, qui censor ante fuisset vetustissimusque ex iis, qui viverent, censoriis esset, creari placuit...* (Liv. 23, 22, 10)
Bylo rozhodnuto, aby byl diktátorem zvolen ten, kdo už byl předtím cenzorem a byl nejstarší z bývalých cenzorů, kteří byli ještě naživu,...

Předčasnost:

Použití konjunktivů ve větě (19) odpovídá příkladu *Non dubito, quin quaesiturus sit, quid fecerim*. (konjunktiv *perfecerit* vyjadřuje předčasnost před *perfecturus sit*, o čase konjunktivu rozhoduje konjunktiv přítomného času *sit* v *perfecturus sit*). Konjunktivy v (20), (21) jsou použity podle vzoru *Non dubitabam / dubitavi, quin quaereret, quid fecissem*. (konjunktivy plusquamperfekta vyjadřují předčasnost před konjunktivem imperfekta, který rozhoduje o čase konjunktivu).

- (19) *Et quisquam dubitabit, quid virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate perfecit...?* (Cic. *Manil.* 45)
Bude snad někdo pochybovat o tom, co dokáže díky své statečnosti ten, který už toho tolik dokázal svou autoritou...?

- (20) *Consulibus binae legiones **decretae et ut bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent a populo Romano, gererent.*** (Liv. 32, 28, 9)
Konzulům byly přiděleny dvě legie, aby vedli válku s předalpskými Galy, kteří odpadli od Římanů.
- (21) *Sciebat homo sapiens ius semper hoc **fuisse, ut, quae tyranni eripuissent, ea tyrannis interfectis ei, quibus erepta essent, recuperarent.*** (Cic. Phil. 2, 96)
Ten moudrý člověk věděl, že vždy platila zásada, že to, co tyrani sebrali, se má po jejich smrti vrátit těm, kterým to sebrali.

Následnost:

Konjunktivy ve větě (22) odpovídají vzoru *Non dubitavi, quin quaereret, quid facturus essem.* (*eventurum esset* vyjadřuje následnost po *praedici posset*, o čase konjunktivu rozhoduje *posset*).

- (22) ...[sc. Chaldei] *diuturna observatione siderum scientiam **putantur effecisse, ut praedici posset, quid cuique eventurum et quo quisque fato natus esset.*** (Cic. div. 1, 2)
...lidé si myslí, že Chaldejci na základě dlouhodobého pozorování hvězd vytvořili teoretickou nauku, takže je možné předvídat, co se komu přihodí a s jakým osudem se kdo narodil.

Některé speciální případy způsobové závislosti

V některých typech závislých vět se používají konjunktivy způsobem, který v přehledech není uveden. Mezi významné případy patří konjunktiv perfekta následující po infinitivu nebo konjunktivu perfekta a konjunktiv perfekta a plusquamperfekta, které svým významem odpovídají futuru II (tzv. zástupné konjunktivy).

Konjunktiv perfekta po infinitivu nebo konjunktivu perfekta

Někdy se v závislé vedlejší větě vyskytne **konjunktiv perfekta** i v případě, že je **ve větě řídicí infinitiv perfekta** nebo **konjunktiv perfekta**. Dochází k tomu tehdy, když je ve větě hlavní celého souvětí **sloveso v hlavním čase** (zejména v přítomnosti) a když by **v nezávislém souvětí** bylo **perfektum ve větě hlavní i vedlejší**. Jedná se např. o věty časové s indikativem perfekta v obou větách nebo o věty účinkové s indikativem perfekta ve větě hlavní a konjunktivem perfekta ve větě vedlejší. Perfektum v těchto vedlejších větách není vyjádřením předčasnosti před dějem věty hlavní, ale je použito tzv. **samostatně** (viz např. kapitolu *Věty účinkové*). Perfektum může rovněž vyjadřovat děje, které se staly **zároveň v jednom okamžiku**, viz (23).

- (23) ...***dixi omnia, cum hominem nominavi.*** (Plin. epist. 4, 22, 4)
...řekl jsem všechno tím, že jsem vyslovil jméno toho člověka.

Samostatné použití času se **zachovává i v závislosti**, a proto se i po infinitivu perfekta (24) nebo konjunktivu perfekta (25) objevuje ve vedlejší větě konjunktiv perfekta.

(24) ...*scribit se sine te fuisse, cum ad mare accesserit.* (Cic. *ad Q. fr.* 3, 1, 25)

...píše, že jsi s ním nebyl, když přišel k moři.

(25) *Quaero, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit...* (Cic. *Vatin.* 22)

Ptám se, zda byl před tebou někdo tak bezbožný, že to udělal...

Stane-li se souvětí **závislé na slovese v čase vedlejší**, používá se ve vedlejší větě **konjunktiv plusquamperfekta**. V takovém případě nelze pouze na základě slovesného tvaru rozhodnout, zda konjunktiv plusquamperfekta vyjadřuje předčasnost před infinitivem perfekta či konjunktivem plusquamperfekta nebo zda se jedná o samostatné děje.

Zástupné konjunktivy

Termínem „**zástupné konjunktivy**“ se někdy označují konjunktivy perfekta a plusquamperfekta, které svým významem odpovídají futuru II v nezávislém souvětí. Vyjadřují tedy **děj, který bude dokončen před jiným dějem budoucím** (resp. následným po ději slovesa ve větě hlavní). Latina nemá k dispozici konjunktiv ani opisnou konstrukci, které by vyjadřovaly předčasnost před budoucím (resp. následným) dějem v závislém souvětí, a proto využívá konjunktivy pro předčasnost, tj. **konjunktiv perfekta** a **plusquamperfekta**. Volba konjunktivu perfekta nebo plusquamperfekta je ve shodě s pravidly **časové souslednosti** a **způsobové závislosti**. Způsob použití konjunktivů bude ukázán na souvětí *Id tibi dabo, cum id accepero* „Dám ti to, až to dostanu“, které se dostane do závislosti na slovese řídícím infinitivní konstrukci nebo konjunktivní větu. **Do češtiny** se zástupné konjunktivy překládají **budoucím časem**, protože vyjadřují děj, který bude následovat po ději slovesa ve větě hlavní.

Zástupný konjunktiv závislý na infinitivu

Zástupné konjunktivy se vyskytují ve větách závislých na **infinitivech futura** či obecněji na **infinitivech** vyjadřujících **děj následující po ději věty hlavní**. Ve větě vedlejší se použije **konjunktiv perfekta**, pokud je ve větě hlavní **čas hlavní**, nebo **konjunktiv plusquamperfekta**, pokud je ve větě hlavní **čas vedlejší**.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Id tibi dabo,</i> Dám ti to, futurum, v závislosti se bude jednat následný děj po ději věty hlavní	<i>cum id accepero.</i> až to dostanu. předčasnost před <i>dabo</i> .
<i>Dico</i> Říkám, čas hlavní	<i>me id tibi daturum esse,</i> že ti to dám, následnost po <i>dico</i>	<i>cum id acceperim.</i> až to dostanu. předčasnost před <i>daturum esse</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. fut. <i>daturum esse</i> , ale hlavní čas <i>dico</i> ve větě hlavní
<i>Dicebam / Dixi</i> Říkal jsem / řekl jsem čas vedlejší	<i>me id tibi daturum esse,</i> že ti to dám, následnost po <i>dicebam / dixi</i>	<i>cum id accepissem.</i> až to dostanu. předčasnost před <i>daturum esse</i> o čase konjunktivu nerozhoduje inf. fut. <i>daturum esse</i> , ale vedlejší čas <i>dicebam / dixi</i> ve větě hlavní

Grafické znázornění:

	<i>me id tibi daturum esse</i>	
		<i>cum id acceperim (accepissem).</i>
<i>Dico (Dixi)</i>		

Příklady

Věta (26) odpovídá příkladu *Dico me id tibi daturum esse, cum id acceperim*. Věta *nisi fecerint* vyjadřuje předčasnost před *persecuturum esse* (tj. neudělají-li to, bude je pronásledovat) a zároveň se oba děje odehrají až po *demonstrat* ve větě hlavní. Ve větě (27) se uplatňuje tentýž princip, pouze sloveso *scripsisti* v hlavní větě je v čase vedlejší (srov. vzor *Dixi me id tibi daturum esse, cum id accepissem*). Konjunktiv *vidisses* vyjadřuje předčasnost před *scripturum esse* a oba děje jsou následné vzhledem ke *scripsisti*.

- (26) *Accepta oratione eorum Caesar obsides imperat eosque ad certam diem adduci iubet; nisi ita fecerint, sese bello civitatem persecuturum demonstrat.* (Caes. Gall. 5, 1, 8)
Caesar přijme jejich omluvu, nařídí jim dát rukojmí a přivést je k určitému dni; dá najevo, že jestliže to neudělají, dá se s nimi do války.

(27) *Et exspecto tuas litteras; scripsisti enim te scripturum esse plura, cum ipsum videres.* (Cic. Att. 10, 4, 5)

A čekám na tvůj dopis; psal jsi totiž, že napíšeš víc, až ho uvidíš.

Zástupný konjunktiv závislý na konjunktivní větě

Zástupné konjunktivy se vyskytují také ve větách závislých na konjunktivní větě, v níž se vyskytuje **konjunktiv** opisného časování činného na *-urus sim / -urus essem* nebo obecněji predikát vyjadřující **děj následující po ději věty hlavní** (např. konjunktiv prézentu nebo imperfekta v obsahové větě žádací apod.). Po tvaru *-urus sim* se použije **konjunktiv perfekta** a po *-urus essem* **konjunktiv plusquamperfekta**.

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
	<i>Id tibi dabo,</i> Dám ti to, futurum, v závislosti se bude jednat následný děj po ději věty hlavní	<i>cum id accepero.</i> až to dostanu. předčasnost před <i>dabo</i> .
<i>Quaerit,</i> Ptá se, čas hlavní	<i>num id tibi daturus sim,</i> zda ti to dám, následnost po <i>quaerit</i>	<i>cum id acceperim.</i> až to dostanu. předčasnost před <i>daturus sim</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. préz. <i>sim</i> , který má platnost času hlavního
<i>Quaerebat / Quaesivit,</i> Ptal se / zeptal se čas vedlejší	<i>num id tibi daturus essem,</i> zda ti to dám, následnost po <i>quaerebam / quaesivi</i>	<i>cum id accepissem.</i> až to dostanu. předčasnost před <i>daturus essem</i> o čase konjunktivu rozhoduje konj. impf. <i>essem</i> , který má platnost času vedlejšího

Grafické znázornění:

	<i>num id tibi daturus sim (daturus essem)</i>	
<i>Quaerit (quaesivit)</i>		<i>cum id acceperim (accepissem).</i>

Příklady

Věta (28) odpovídá příkladu *Quaerit, num id tibi daturus sim, cum id acceperim*. (konjunktiv *relaxaverint* vyjadřuje předčasnost před *futuri sint* a oba děje jsou následné vzhledem k *intellegitur*).

- (28) *Ex quo intellegitur, quales futuri sint, cum se plane corporis vinculis relaxaverint*. (Cic. *Cato* 81)

Z toho se dá usuzovat, jací budou, až se úplně osvobodí z pout těla.

Věta vedlejší s konjunktivem perfekta nebo plusquamperfekta závislá na infinitivu futura nebo na tvarech *-urus sim / -urus essem* může být někdy dvojznačná a vyjadřovat jak děj, který nastane, tak děj, který již nastal. Jak bylo naznačeno ve výše uvedených schématech, *fecerimus* ve větě *Dico eum quaesitum esse, quid fecerimus* „Říkám, že se bude ptát, co jsme udělali“ se může vztahovat k ději, který proběhl před *dico*, i na děj, který proběhne po něm, ale před *quaesitum esse*. Stejně tak se *fecerim* ve větě *Non dubito, quin quaesiturus sit, quid fecerim* „Nepochybuji, že se zeptá, co jsme udělali“ může týkat děje, který proběhl před *non dubito*, nebo děje, který proběhne po *non dubito*, ale před *quaesiturus sit*.

Na základě významu a kontextu je však obvykle zřejmé, o jakou možnost se jedná. Např. ve větě (29) je minulý význam slovesa *accusasset* naznačen adverbium *antea* a prokladem mezi dřívějším a očekávaným jednáním.

- (29) *Iste porro non dubitabat, quin is, qui alium antea studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus...* (Cic. *Verr.* II 3, 63)

Tenhle člověk nepochyboval, že ten, kdo předtím s horlivostí žaloval jiného, právě jemu hned při příchodu poskytne pomoc...

Příklady konjunktivů v některých druzích vět

Jak bylo uvedeno na začátku této kapitoly, konjunktivy způsobové závislosti se uplatňují v různých druzích vět. V některých větách se tak vyskytují konjunktivy, které se v nich mimo způsobovou závislost objevují zřídka nebo vůbec. Příkladem je konjunktiv plusquamperfekta *potuissent* ve větě s *quoad* (30), nebo konjunktiv perfekta *natus sis* ve větě s *antequam* (31). Konjunktiv se díky způsobové závislosti objevuje i ve větách, v nichž v nezávislém souvětí bývá pouze indikativ, viz *movisset* ve větě s *quoniam* (32).

- (30) *Iussi equidem ei nuntiari te, quoad potuisses, expectasse eius adventum...* (Cic. *Att.* 13, 7a, 2)

Přikázal jsem, aby mu bylo oznámeno, že dokud jsi mohl, čekal jsi na jeho příchod...

- (31) *Nescire autem, quid ante quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum.*
(Cic. orat. 120)
Nevědět, co se stalo předtím, než ses narodil, znamená zůstat stále dítětem.
- (32) *Censuerunt* [sc. senatores] *frequentes, quoniam Flaccum auctoritas patrum nihil movisset, ad populum cum Flacco agendum.* (Liv. 39, 39, 10)
Senátoři shromáždění v hojném počtu se usnesli, že se má Flakkův případ projednávat na sněmu, protože ho nijak nepohnula autorita senátorů.

ZÁVISLÁ PODMÍNKOVÁ SOUVĚTÍ

V latinských textech se ve značné míře uplatňuje tzv. nepřímá řeč. Zde⁷⁰ se budou tímto termínem označovat případy, kdy na uvozujícím slovese závisí souvětí nebo více souvětí či delší pasáže. Za nepřímou řeč nejsou považovány případy, kdy se souvětí vyskytuje v rámci vztažné věty apod. Nepřímá řeč se vyznačuje řadou charakteristik, mezi které patří i změny v používání časů a způsobů v porovnání s nezávislými souvětími v řeči přímé (více viz v kapitole *Nepřímá řeč*). Při transformaci se uplatňují pravidla způsobové závislosti. V závislých podmínkových souvětích nereálných a potenciálních se však vyskytují specifické tvary, které umožňují zachování významu nerealitity a potenciality. Stejně tvary se používají i v závislých přípustkových větách po *etiamsi*.

Stejně jako u ostatních závislých souvětí se věta hlavní nezávislého souvětí stává závislou na uvozujícím predikátu a má podobu buď **infinitivní konstrukce**, nebo **věty s určitým slovesem v konjunktivu**. Volba mezi infinitivem a konjunktivem závisí na uvozujícím predikátu. Závisí-li např. na *dicere* ve významu „říkat, že“, má podobu infinitivní konstrukce. Závisí-li např. na *non dubitare, quin* nebo *quaerere*, má podobu vedlejší věty konjunktivní. Věta vedlejší nezávislého souvětí si ponechává sloveso v určitém tvaru, získává však konjunktiv i v případě, že byla v přímé řeči indikativní. Věta hlavní nezávislého souvětí se tak stává závislou v prvním stupni (označuje se termínem „věta řídící“) a věta vedlejší nezávislého souvětí je závislá ve druhém stupni.

Vyjádřování potenciality a nerealitity v závislých větách se obvykle dokládá na větách podmínkových, uplatňuje se však i u jiných závislých vět, pokud je třeba vyjádřit potenciální nebo nereálný význam. Pro všechny typy vět a konstrukcí platí, že se nejedná o soustavu pevných pravidel, ale o tendence, jak vyjádřit určité významové odstíny.

V následujících pasážích bude podán výklad o transformaci jednotlivých typů podmínkových souvětí včetně reálných. Pro větší názornost budou nejprve použity uměle vytvořené věty,⁷¹ které budou následně doplněny ukázkami z originálních textů. Zařazeny budou také některé přípustkové věty se spojkou *etiamsi*. Modelové věty nezahrnují všechny možnosti, ostatní kombinace lze vytvořit analogicky. Jako predikát uvozující infinitivní konstrukci se používá tvar *dico* pro čas hlavní a *dixi* pro čas vedlejší. Na místě slovesa *dicere* mohou být jiné predikáty řídící infinitivní konstrukce (tj. akuzativ nebo nominativ s infinitivem). Příkladem predikátu uvozujícího konjunktivní větu je *non dubito* pro čas hlavní a *non dubitabam* pro čas vedlejší. Stejná pravidla platí i pro

70 Přehled různých přístupů k definici nepřímé řeči podává např. Baños Baños (2009, s. 734–736).

71 Příklady byly převzaty z Ghiselli a Concialini (2002, s. 404nn.) a doplněny dalšími příklady a výkladem.

konjunktivní věty po jiných predikátech, např. po predikátech uvozujících obsahové věty tázací. Místo indikativu přezentu, imperfekta a perfekta ve větě hlavní mohou být další tvary fungující jako čas hlavní nebo vedlejší.

Podmínkové souvětí reálné

V závislém souvětí reálném se používají slovesné způsoby a časy v souladu s **principy způsobové závislosti**, a to jak v případě, že se původní věta hlavní transformuje na infinitivní konstrukci, tak na větu s konjunktivem. Platí to také v případě, že ve vedlejší větě nezávislého souvětí je futurum II, které se mění na konjunktiv perfekta nebo plusquamperfekta. Při transformaci se rovněž uplatňuje pravidlo týkající se vět s indikativem perfekta ve větě hlavní i vedlejší.

Si id facis, erras.

Jestliže to děláš, chybuješ.

Dico te errare, si id facias.

Říkám, že chybuješ, jestliže to děláš.

Dixi te errare, si id faceres.

Řekl jsem, že chybuješ, jestliže to děláš.

Non dubito, quin erres, si id facias.

Nepochybuji, že chybuješ, jestliže to děláš.

Non dubitabam, quin errares, si id faceres.

Nepochyboval jsem, že chybuješ, jestliže to děláš.

- Děje *facis* a *erras* jsou navzájem současné.
- Souvětí je v přítomném čase, v závislosti bude vyjadřovat současnost s uvozujícím slovesem.
- inf. prez. *errare*: současnost s *dico*
- konj. prez. *facias*: současnost, o čase konjunktivu však nerozhoduje inf. prez. *errare*, ale hlavní čas *dico* ve větě hlavní
- inf. prez. *errare*: současnost s *dixi*
- konj. impf. *faceres*: současnost, o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. *errare*, ale vedlejší čas *dixi* ve větě hlavní
- konj. prez. *erres*: současnost s *dubito*
- konj. prez. *facias*: současnost s *erres* (konj. prez. má platnost času hlavního)
- konj. impf. *errares*: současnost s *dubitabam*
- konj. impf. *faceres*: současnost s *errares* (konj. impf. má platnost času vedlejšího)

Si id faciebas, errabas.

Jestliže jsi to dělal, chyboval jsi.

Dico te erravisse, si id faceres.

Říkám, že jsi chyboval, jestliže jsi to dělal.

Dixi te erravisse, si id faceres.

Řekl jsem, že jsi chyboval, jestliže jsi to dělal.

Non dubito, quin erraveris, si id faceres.

Nepochybuji, že jsi chyboval, jestliže jsi to dělal.

Non dubitabam, quin erravisses, si id faceres.

Nepochyboval jsem, že jsi chyboval, jestliže jsi to dělal.

- Děje *errabas a faciebas* jsou navzájem současné.
- Souvětí je v minulém čase, v závislosti bude vyjadřovat předčasnost před uvozujícím slovesem.
- inf. pf. *erravisse*: předčasnost před *dico*
- konj. impf. *faceres*: současnost s *erravisse* (inf. pf. *erravisse* rozhoduje o čase konjunktivu, má platnost času vedlejšího)
- inf. pf. *erravisse*: předčasnost před *dixi*.
- konj. impf. *faceres*: současnost s *erravisse* (inf. pf. *erravisse* rozhoduje o čase konjunktivu, má platnost času vedlejšího)
- konj. pf. *erraveris*: předčasnost před *dubito*
- konj. impf. *faceres*: současnost s *erraveris* (konj. pf. *erraveris* má platnost času vedlejšího)
- konj. plpf. *erravisses*: předčasnost před *dubitabam*
- konj. impf. *faceres*: současnost s *erravisses* (konj. plpf. *erravisses* má platnost času vedlejšího)

Si id fecisti, erravisti.

Jestliže jsi to udělal, dopustil ses chyby.

Dico te erravisse, si id feceris.

Říkám, že ses dopustil chyby, jestliže jsi to udělal.

Dixi te erravisse, si id fecisses.

Řekl jsem, že ses dopustil chyby, jestliže jsi to udělal.

Non dubito, quin erraveris, si id feceris.

Nepochybuji, že ses dopustil chyby, jestliže jsi to udělal.

Non dubitabam, quin erravisses, si id fecisses.

Nepochyboval jsem, že ses dopustil chyby, jestliže jsi to udělal.

- Děje *erravisti a fecisti* jsou v indikativu perfekta („samostatné“ nebo „totožné“ děje), uplatní se pravidlo o perfektu ve větě hlavní i vedlejší.
- Souvětí je v minulém čase, v závislosti bude vyjadřovat předčasnost před uvozujícím slovesem.
- inf. pf. *erravisse*: předčasnost před *dico*
- konj. pf. *feceris*: předčasnost před *dico*
- inf. pf. *erravisse*: předčasnost před *dixi*
- konj. plpf. *fecisses*: předčasnost před *dixi*
- konj. pf. *erraveris*: předčasnost před *dubito*
- konj. pf. *feceris*: předčasnost před *dubito*
- konj. plpf. *erravisses*: předčasnost před *dubitabam*
- konj. plpf. *fecisses*: předčasnost před *dubitabam*

Si acceperas, dedisti.

Jestliže jsi dostal, dal jsi.

Dico te dedisse, si accepisses.

Říkám, že jsi dal, jestliže jsi dostal.

Dixi te dedisse, si accepisses.

Rekl jsem, že jsi dal, jestliže jsi dostal.

Non dubito, quin dederis, si accepisses.

Nepochybuji, že jsi dal, jestliže jsi dostal.

Non dubitabam, quin dedisses, si accepisses.

Nepochyboval jsem, že jsi dal, jestliže jsi dostal.

- Děj *acceperas* je předčasný před *dedisti*
- Souvětí je v minulém čase, v závislosti bude vyjadřovat předčasnost před uvozujícím slovesem.
- inf. pf. *dedisse*: předčasnost před *dico*
- konj. plpf. *accepisses*: předčasnost před *dedisse* (inf. pf. *dedisse* rozhoduje o čase konjunktivu, má platnost času vedlejšího)
- inf. pf. *dedisse*: předčasnost před *dixi*
- konj. plpf. *accepisses*: předčasnost před *dedisse* (inf. pf. *dedisse* rozhoduje o čase konjunktivu, má platnost času vedlejšího)
- konj. pf. *dederis*: předčasnost před *dubito*
- konj. plpf. *accepisses*: předčasnost před *dederis* (konj. pf. *dederis* rozhoduje o čase konjunktivu, má platnost času vedlejšího)
- konj. plpf. *dedisses*: předčasnost před *dubitabam*
- konj. plpf. *accepisses*: teoreticky předčasnost před *dedisses* – formálně však nelze odlišit, zda se jedná o předčasnost nebo dva „samostatné“ děje

Si id facies, errabis.

Jestliže to budeš dělat, budeš chybovat.

Dico te erraturum esse, si id facias.

Říkám, že budeš chybovat, jestliže to budeš dělat.

Dixi te erraturum esse, si id faceres.

Rekl jsem, že budeš chybovat, jestliže to budeš dělat.

Non dubito, quin erraturus sis, si id facias.

Nepochybuji, že budeš chybovat, jestliže to budeš dělat.

Non dubitabam, quin erraturus esses, si id faceres.

Nepochyboval jsem, že budeš chybovat, jestliže to budeš dělat.

- Děje *facies* a *errabis* jsou navzájem současné.
- Souvětí je v budoucím čase, v závislosti bude vyjadřovat následnost po uvozujícím slovese.
- inf. fut. *erraturum esse*: následnost po *dico*
- konj. prez. *facias*: současnost s *erraturum esse*, o čase konjunktivu však nerozhoduje inf. fut. *erraturum esse*, ale hlavní čas *dico* ve větě hlavní
- inf. fut. *erraturum esse*: následnost po *dixi*
- konj. impf. *faceres*: současnost s *erraturum esse*, o čase konjunktivu však nerozhoduje inf. fut. *erraturum esse*, ale vedlejší čas *dixi* ve větě hlavní
- tvar *erraturus sis*: následnost po *dubito*
- konj. prez. *facias*: současnost s *erraturus sis* (konj. prez. *sis* má platnost času hlavního)
- tvar *erraturus esses*: následnost po *dubitabam*
- konj. impf. *faceres*: současnost s *erraturus esses* (konj. impf. *esses* má platnost času vedlejšího)

Si acceperis, dabis.

Jestliže dostaneš, dáš.

Dico te daturum esse, si acceperis.

Říkám, že dáš, jestliže dostaneš.

Dixi te daturum esse, si accepisses.

Rekl jsem, že dáš, jestliže dostaneš.

Non dubito, quin daturus sis, si acceperis.

Nepochybuji, že dáš, jestliže dostaneš.

Non dubitabam, quin daturus esses, si accepisses.

Nepochyboval jsem, že dáš, jestliže dostaneš.

- Děj *acceperis* je předčasný před *dabis*.
- Souvětí je v budoucím čase, v závislosti bude vyjadřovat následnost po uvozujícím slovese.
- inf. fut. *daturum esse*: následnost po *dico*
- konj. pf. *acceperis*: předčasnost před *daturum esse*, o čase konjunktivu však nerozhoduje inf. fut. *daturum esse*, ale hlavní čas *dico* ve větě hlavní
- inf. fut. *daturum esse*: následnost po *dixi*
- konj. plpf. *accepisses*: předčasnost před *daturum esse*, o čase konjunktivu však nerozhoduje inf. fut. *daturum esse*, ale vedlejší čas *dixi* ve větě hlavní
- tvar *daturus sis*: následnost po *dubito*
- konj. pf. *acceperis*: předčasnost před *daturus sis* (konj. prez. *sis* má platnost času hlavního)
- konj. plpf. *dedisses*: předčasnost před *dubitabam*
- konj. plpf. *accepisses*: předčasnost před *daturus esses* (konj. impf. *esses* má platnost času vedlejšího)

Příklady (podmínkové souvětí reálné)

(1) **Závislé souvětí:** *Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere voluptas sit summa, non esse in voluptate dolor sit maximus?* (Cic. fin. 2, 9, 28)

Proč tedy pochybujeme, že jestliže je největší slastí necítit bolest, je největší bolestí necítit slast?

Nezávislé souvětí (realita v přítomnosti): *Si... voluptas est summa, ... dolor est maximus.*

(2) **Závislé souvětí:** *Ille obsidibus acceptis hostium se habiturum numero confirmat, si aut Ambiorigem aut eius legatos finibus suis recepissent.* (Caes. Gall. 6, 6, 3)

Po přijetí rukojmích tvrdí, že je bude pokládat za nepřátele, jestliže pustí na své území Ambioriga nebo jeho legáty.

Nezávislé souvětí (realita v budoucnosti / potencialita): [sc. Vos] *numero hostium habebo, si Ambiorigem... receperitis.*

(3) **Závislé souvětí:** *Hic tibi ego de testimoniis meis hoc respondeo, si falsum dixerim, te in eosdem dixisse.* (Cic. Sull. 21)

Ohledně mých svědeckých výpovědí ti zde odpovídám, že jestliže jsem lhal, ty jsi také svědčil v jejich neprospěch.

Nezávislé souvětí (realita v minulosti): *Si falsum dixi, tu in eosdem dixisti.*

Přehled – souvětí reálné

	Dico te...	Dixi te...	Non dubito, quin...	Non dubitabam, quin...
Si id facis, erras.	errare, si id facias.	errare, si id faceres	erres, si id facias.	errares, si id faceres.
Si id dicebas, errabas.	erravisse, si id faceres.	erravisse, si id faceres.	erraveris, si id faceres.	erravisses, si id faceres.
Si id dixisti, erravisti.	erravisse, si id feceris.	erravisse, si id fecisses.	erraveris, si id feceris.	erravisses, si id fecisses.
Si acceperas, dedisti.	dedisse, si accepisses.	dedisse, si accepisses.	dederis, si accepisses.	dedisses, si accepisses.
Si id facies, errabis.	erraturum esse, si id facias.	erraturum esse, si id faceres.	erraturus sis, si id facias.	erraturus esses, si id faceres.
Si acceperis, dabis.	daturum esse, si acceperis.	daturum esse, si accepisses.	daturus sis, si id acceperis.	daturus esses, si id accepisses.

Podmínkové souvětí potenciální

Potenciální význam lze v závislých podmínkových větách vyjádřit různými prostředky. Používá se **sloveso *posse*** nebo **tvary pro následnost**, případně i **současnost**. Volbou těchto prostředků se vyjadřuje, že se potencialita vztahuje k přítomnosti nebo budoucnosti. Je-li uvozujícím výrazem vyžadována **infinitivní konstrukce**, používá se v původní hlavní větě nezávislého souvětí:

- **infinitiv futura** nebo
- **infinitiv prézentu** slovesa *posse* s **infinitivem** významového slovesa.

Je-li uvozujícím výrazem vyžadována konjunktivní věta, vyskytuje se v původní hlavní větě nezávislého souvětí:

- **konjunktiv** slovesa *posse* pro **současnost** (konjunktiv prézentu po čase hlavním a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším) s **infinitivem** významového slovesa nebo
- **tvary** opisného časování činného pro **následnost** (*-urus sim* po čase hlavním a *-urus essem* po čase vedlejším) nebo
- vzácněji také **konjunktivy** pro **současnost** (konjunktiv prézentu po čase hlavním a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším).

Výběr mezi uvedenými možnostmi je ovlivněn také tím, jaké tvary jsou k dispozici. Např. v případě pasiva nebo sloves nemajících participium futura aktiva nelze použít opisné časování činné. Kromě výše uvedených výrazů mohou potenciální odstín vyjadřovat také jiná modální slovesa nebo konstrukce (např. *velle*, *gerundivum* + *esse* apod.).

Konjunktiv vedlejší věty původního nezávislého souvětí se řídí pravidly **souslednosti časové**:

- **Konjunktiv přítomného** vyjadřující nedokončený děj zůstává **zachován po čase hlavním** a mění se na **konjunktiv imperfekta po čase vedlejšího**.
- **Konjunktiv perfekta** vyjadřující dokončený děj zůstává **zachován po čase hlavním** a mění se na **konjunktiv plusquamperfekta po čase vedlejšího**.

Si id facias, erres.

Kdybys to dělal, chyboval bys.

Dico te erraturum esse / errare posse, si id facias.

Říkám, že bys chyboval, kdybys to dělal.

Dixi te erraturum esse / errare posse, si id faceres.

Rekl jsem, že bys chyboval, kdybys to dělal.

Non dubito, quin errare possis / erraturus sis / erres, si id facias.

Nepochybuji, že bys chyboval, kdybys to dělal.

Non dubitabam, quin errare posses / erraturus esses / errares, si id faceres.

Nepochyboval jsem, že bys chyboval, kdybys to dělal.

- Konjunktivy přítomného *facias* a *erres* vyjadřují nedokončené a současné děje.
- Vzhledem k uvozujičímu slovesu budou vyjadřovat současnost pomocí *posse* nebo následnost.
- inf. prez. *errare posse* / inf. fut. *erraturum esse*: současnost / následnost vzhledem k *dico*
- konj. prez. *facias*: nedokončený děj, o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. *errare posse* nebo inf. fut. *erraturum esse*, ale hlavní čas *dico* ve větě hlavní
- inf. prez. *errare posse* / inf. fut. *erraturum esse*: současnost / následnost vzhledem k *dixi*
- konj. impf. *faceres*: nedokončený děj, o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. *errare posse* nebo inf. fut. *erraturum esse*, ale vedlejší čas *dixi* ve větě hlavní
- konj. *errare possis / erraturus sis / erres*: současnost / následnost vzhledem k *dubito*
- konj. prez. *facias*: nedokončený děj, současnost s *errare possis / erraturus sis / erres* (konj. prez. má platnost času hlavního)
- konj. *errare posses / erraturus esses / errares*: současnost / následnost vzhledem k *dubitabam*
- konj. impf. *faceres*: nedokončený děj, současnost s *errare posses / erraturus esses / errares* (konj. impf. má platnost času vedlejšího)

Si id feceris, erraveris.

Kdybys to udělal, dopustil by ses chyby.

Dico te erraturum esse / errare posse, si id feceris.

Říkám, že by ses dopustil chyby, kdybys to udělal.

Dixi te erraturum esse / errare posse, si id fecisses.

Řekl jsem, že by ses dopustil chyby, kdybys to udělal.

Non dubito, quin errare possis / erraturus sis / erres, si id feceris.

Nepochybuji, že by ses dopustil chyby, kdybys to udělal.

Non dubitabam, quin errare posses / erraturus esses / errares, si id fecisses.

Nepochyboval jsem, že by ses dopustil chyby, kdybys to udělal.

- Konjunktivy perfekta *feceris* a *erraveris* vyjadřují dokončené děje, které jsou „samostatné“ nebo „totožné“.
- Vzhledem k uvozujícímu slovesu budou vyjadřovat současnost pomocí *posse* nebo následnost.
- inf. prez. *errare posse* / inf. fut. *erraturum esse*: současnost / následnost vzhledem k *dico*
- konj. pf. *feceris*: dokončený děj, o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. *errare posse* nebo inf. fut. *erraturum esse*, ale hlavní čas *dico* ve větě hlavní
- inf. prez. *errare posse* / inf. fut. *erraturum esse*: současnost / následnost vzhledem k *dixi*
- konj. plpf. *fecisses*: dokončený děj, o čase konjunktivu nerozhoduje inf. prez. *errare posse* nebo inf. fut. *erraturum esse*, ale vedlejší čas *dixi* ve větě hlavní
- konj. *errare possis / erraturus sis / erres*: současnost / následnost vzhledem k *dubito*
- konj. pf. *feceris*: dokončený děj, o konj. pf. rozhoduje hlavní čas *dubito* ve větě hlavní
- konj. *errare posses / erraturus esses / errares*: současnost / následnost vzhledem k *dubitabam*
- konj. plpf. *fecisses*: dokončený děj, o konj. plpf. rozhoduje vedlejší čas *dubitabam* ve větě vedlejší

Příklady (podmínkové souvětí potenciální)

(4) **Závislé souvětí:** *Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus, quo legat lyricos...* (Sen. *epist.* 49, 5)

Cicero tvrdí, že i kdyby žil dvakrát tak dlouho, neměl by čas na čtení lyrických básníků...

Nezávislé souvětí (nedokončený děj): *Si duplicetur mihi aetas, non habeam tempus quo legam lyricos...*

(5) **Závislé souvětí:** *Nescio (...) quomodo paupertatem iste laturus sit, si in illam incidit.* (Sen. *epist.* 20, 11)

Nevím, jak by snášel chudobu, kdyby do ní upadl.

Nezávislé souvětí (dokončený děj): *Quomodo iste paupertatem tulerit, si in eam incidit?*

V potenciálních souvětích se může kombinovat vyjádření dokončeného a nedokončeného děje. V závislých větách však tento rozdíl mizí, protože věta hlavní nezávislého souvětí se transformuje v obou případech stejným způsobem. Příkladem může být *commovere posset* v (6), které by mohlo v nezávislém souvětí odpovídat konjunktivu perfekta i konjunktivu přítentu.

(6) **Závislé souvětí:** *Venit Romam Ligus; non dubitabat, quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae, auctoritate sua commovere hominem posset.* (Cic. Verr. II 1, 126)

Ligus přišel do Říma. Nepochyboval, že by mohl na Verra zapůsobit spravedlivostí toho případu a svou autoritou, kdyby se s ním setkal.

Nezávislé souvětí (dokončený děj + dokončený/nedokončený děj): *Si Verrem convenerit, eum commovere potuerit / commoverit / commovere possit / commoveat.*

V případě použití infinitivu futura nebo konjunktivů opisného časování činného má v závislosti potenciální souvětí stejnou podobu jako reálné souvětí pro budoucnost. Příkladem je souvětí *Dico te erraturum esse, si id facias*, které může být transformací nezávislého reálného souvětí *Si id facies, errabis* nebo potenciálního souvětí *Si id facias, erres*. Odpovídá to skutečnosti, že podmínka potenciální a reálná v budoucnosti jsou si významově velmi blízké.

Přehled – souvětí potenciální

	Dico te...		Dixi te...	
Si id facias, erres.	erraturum esse / errare posse	si id facias.	erraturum esse / errare posse	si id faceres.
Si id feceris, erraveris.	erraturum esse / errare posse	si id feceris.	erraturum esse / errare posse	si id fecisses.

	Non dubito, quin...		Non dubitabam, quin...	
Si id facias, erres.	errare possis / erraturus sis / erres	si id facias.	errare posses / erraturus esses / errares	si id faceres.
Si id feceris, erraveris.	errare possis / erraturus sis / erres	si id feceris.	errare posses / erraturus esses / errares	si id fecisses.

Podmínkové souvětí nereálné

Vyjádření nerealit v závislých souvětích vykazuje **nejvíce specifík** vzhledem k pravidlům časové souslednosti a způsobové závislosti. Důvodem je **zachování významového rysu „nerealita“**. Pro všechna závislá nereálná souvětí platí, že v původní vedlejší větě podmínkové po *si/nisi* je **tentýž konjunktiv jako v nezávislém souvětí**, tj. **konjunktiv imperfekta** pro nerealitu v přítomnosti a **konjunktiv plusquamperfekta** pro nerealitu v minulosti. Původní věta hlavní nezávislého souvětí (tj. věta řídicí) se však u nerealit v přítomnosti a v minulosti vyjadřuje zčásti rozdílně, a proto bude výklad rozdělen na transformace vět nereálných v přítomnosti a v minulosti. V přehledech jsou uvedeny modelové věty, které shrnují základní možnosti. Symbolem *V1* je označena původní věta hlavní nezávislého souvětí, symbolem *V2* věta vedlejší po *si/nisi* a symbolem *V0* věta uvozující nepřímou řeč, na jejímž predikátu je podmínkové souvětí závislé.

Nerealita v přítomnosti

Infinitivní konstrukce

Je-li nereálné souvětí v přítomnosti závislé na predikátu vyžadujícím infinitivní konstrukci, používá se v původní větě hlavní nezávislého souvětí **participium futura aktiva** s infinitivem *fuisse*. Participium futura aktiva se shoduje s podmětem konstrukce, jako je tomu u infinitivů futura (např. *laudaturum fuisse*, *laudaturam fuisse*, *laudaturi fuisse* podle rodu a čísla podmětu konstrukce a podle toho, zda se jedná o akuzativ nebo nominativ s infinitivem). Slovesný čas **predikátu uvozujícího nepřímou řeč nemá** na podobu konstrukce **vliv**, tvar na *-urum fuisse* se používá po čase hlavním i vedlejším. Ve větě vedlejší po *si/nisi* zůstává konjunktiv imperfekta.

Nezávislé souvětí	V1	V2
	<i>Errares,</i> Chyboval bys,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i> Říkám,	<i>te erraturum fuisse,</i> že bys chyboval,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.
<i>Dixi</i> Rekl jsem,	<i>te erraturum fuisse,</i> že bys chyboval,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

Pokud je v hlavní větě původního nezávislého souvětí **modální sloveso** nebo **gerundivum** se slovesem *esse*, používá se v závislém souvětí **infinitiv prézentu**. Infinitiv prézentu se může objevit také ve spojení slovesa *esse* s některými adjektivy nebo

substantivy (např. *difficile esse, longum esse*), v nichž bývá v nezávislém souvětí sloveso *esse* v indikativu.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Fugere velles,</i> Chtěl bys uprchnout,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Vituperandus esses,</i> Bylo by třeba tě kárat,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i> Říkám,	<i>te fugere velle,</i> že bys chtěl uprchnout,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.
<i>Dixi</i> Řekl jsem,	<i>te fugere velle,</i> že bys chtěl uprchnout,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i> Říkám	<i>te vituperandum esse,</i> že by tě bylo třeba kárat,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.
<i>Dixi</i> Řekl jsem,	<i>te vituperandum esse,</i> že by tě bylo třeba kárat,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

Je-li sloveso v hlavní větě původního nezávislého souvětí **neosobní** nebo je v **pasivu**, nelze použít infinitiv *fuisse* s participiem futura aktiva významového slovesa. V těchto případech se využívá opisná konstrukce **futurum fuisse, ut + konjunktiv imperfekta** významového slovesa. Konjunktiv imperfekta zde vždy vyjadřuje současnost s infinitivem perfekta *fuisse* (tj. s časem vedlejším) bez ohledu na dokončenost děje, a proto se zde jiné konjunktivy nevyskytují.

Základem konstrukce je nezávislé souvětí *fit, ut* nebo *est, ut* „stává se, že“, tedy o souvětí s obsahovou větou oznamovací, v níž jsou konjunktivy pro současnost. Jedná se o neosobní konstrukci, a proto je **participium futura aktiva** vždy ve tvaru **neutra singularu** (tedy **futurum**) a nikdy zde **není vyjádřen podmět** infinitivní konstrukce. Podmět, osoba a číslo jsou vyjádřeny ve větě vedlejší s *ut* a konjunktivem imperfekta.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Vituperareris,</i> Byl bys kárán,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Facti te paeniteret,</i> Litoval bys toho činu,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i> Říkám,	<i>futurum fuisse,</i> <i>ut vituperareris,</i> že bys byl kárán,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.
<i>Dixi</i> Řekl jsem,	<i>futurum fuisse,</i> <i>ut vituperareris,</i> že bys byl kárán,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i> Říkám,	<i>futurum fuisse, ut</i> <i>facti te paeniteret,</i> že bys toho činu litoval,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.
<i>Dixi</i> Řekl jsem,	<i>futurum fuisse, ut</i> <i>facti te paeniteret,</i> že bys toho činu litoval,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.

Konjunktivní věta

Je-li nereálné souvětí v přítomnosti závislé na predikátu vyžadujícím konjunktivní větu, **věta hlavní i vedlejší** původního nezávislého souvětí **zůstává beze změny**. Je v nich tedy **konjunktiv imperfekta** bez ohledu na to, zda je predikát uvozující nepřímou řeč v čase hlavním nebo vedlejším.

	Non dubito, quin...		Non dubitabam, quin...	
<i>Errares, si id faceres.</i> Chyboval bys, kdybys to dělal.	<i>errares,</i> Nepochybují, že bys chyboval,		<i>errares,</i> Nepochyboval jsem, že bys chyboval,	
<i>Vituperandus esses, si id faceres.</i> Bylo by třeba tě kárat, kdybys to dělal.	<i>vituperandus esses,</i> Nepochybují, že by bylo třeba tě kárat,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.	<i>vituperandus esses,</i> Nepochyboval jsem, že by bylo třeba tě kárat,	<i>si id faceres.</i> kdybys to dělal.
<i>Fugere velles, si id faceres.</i> Chtěl bys uprchnout, kdybys to dělal.	<i>fugere velles,</i> Nepochybují, že bys chtěl uprchnout,		<i>fugere velles,</i> Nepochyboval jsem, že bys chtěl uprchnout	
<i>Vituperareris, si id faceres.</i> Byl bys kárán, kdybys to dělal.	<i>vituperareris,</i> Nepochybují, že bys byl kárán,		<i>vituperareris,</i> Nepochyboval jsem, že bys byl kárán,	
<i>Facti te paeniteret, si id faceres.</i> Litoval bys toho činu, kdybys to dělal.	<i>facti te paeniteret,</i> Nepochybují, že bys toho činu litoval,		<i>facti te paeniteret,</i> Nepochyboval jsem, že bys toho činu litoval,	

Příklady (podmínkové souvětí nereálné)

- (7) **Závislé souvětí:** *An me, inquam, nisi te audire vellem, censes haec dicturum fuisse?* (Cic. *fin.* 1, 8, 28)

Myslíš si snad, že bych to říkal, kdybych tě nechtěl slyšet?

Nezávislé souvětí: *An haec dicerem, nisi te audire vellem?*

- (8) **Závislé souvětí:** *Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae, ut dubitare debeat nemo, quin multos, si posset, C. Caesar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat, quo s potest.* (Cic. *Marcell.* 17)

Občany, které jsme ztratili, zahubila Martova moc, ne hněv vítěze, takže nikdo nemůže pochybovat, že by Caesar mnoho lidí vzkřísil z mrtvých, kdyby mohl. Vždyť i v boji zachraňuje, koho může.

Nezávislé souvětí: *Si Caesar posset, multos ab inferis excitaret.*

Nerealita v minulosti

Infinitivní konstrukce

Je-li nereálné souvětí v minulosti závislé na predikátu vyžadujícím infinitivní konstrukci, používá se v původní větě hlavní nezávislého souvětí **participium futura aktiva** s infinitivem **fuisse**. Participium futura aktiva se shoduje s podmětem konstrukce stejně, jako je tomu u infinitivů futura (např. *laudaturum fuisse*, *laudaturam fuisse*, *laudaturi fuisse* podle rodu a čísla podmětu konstrukce a podle toho, zda se jedná o akuzativ nebo nominativ s infinitivem). Slovesný čas predikátu uvozujícího nepřímou řeč nemá na podobu konstrukce vliv, infinitiv na **-urum fuisse** se používá po čase **hlavním i vedlejším**. Ve větě vedlejší po **si/nisi** zůstává **konjunktiv plusquamperfekta**, který je jediným znakem odlišujícím podmínku nereálnou v minulosti od podmínky nereálné v přítomnosti.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Erravisses</i> , Byl bys chyboval,	<i>si id fecisses</i> . kdybys to byl (u)dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i> Říkám,	<i>te erraturum fuisse</i> , že bys byl chyboval,	<i>si id fecisses</i> . kdybys to byl (u)dělal.
<i>Dixi</i> Řekl jsem,	<i>te erraturum fuisse</i> , že bys byl chyboval,	<i>si id fecisses</i> . kdybys to byl (u)dělal.

S nerealitou v přítomnosti je shodná i opisná konstrukce *futurum fuisse ut* + **konjunktiv imperfekta** pro případy, kdy je v hlavní větě původního nezávislého souvětí neosobní sloveso nebo sloveso v pasivu. Principy tvoření konstrukce jsou stejné jako u nerealit v přítomnosti, viz výše. Ve větě vedlejší po **si/nisi** je **konjunktiv plusquamperfekta**, který je také zde jediným znakem odlišujícím nerealitu v minulosti od nerealit v přítomnosti.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Vituperatus esses</i> , Byl bys býval kárán,	<i>si id fecisses</i> . kdybys to byl (u)dělal.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Facti te paenituisset</i> , Byl bys litoval toho činu,	<i>si id fecisses</i> . kdybys to byl (u)dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i>	<i>futurum fuisse, ut vituperareris,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Říkám,	že bys byl býval kárán,	kdybys to byl (u) dělal.
<i>Dixi</i>	<i>futurum fuisse, ut vituperareris,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Řekl jsem,	že bys byl býval kárán,	kdybys to byl (u) dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i>	<i>futurum fuisse, ut facti te paeniteret,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Říkám,	že bys byl toho činu litoval,	kdybys to byl (u) dělal.
<i>Dixi</i>	<i>futurum fuisse, ut facti te paeniteret,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Řekl jsem,	že bys byl toho činu litoval,	kdybys to byl (u) dělal.

K odlišnosti proti nerealitě v přítomnosti však dochází u vět, kde je v původní hlavní větě nezávislého souvětí **modální sloveso** nebo **gerundivum** se slovesem **esse**. U **nereality v minulosti** se v tomto případě používá **infinitiv perfekta**, kdežto u nereality v přítomnosti infinitiv prézentu. Infinitiv perfekta se může objevit také ve spojeních slovesa *esse* s některými adjektivy nebo substantivy (např. *difficile esse, longum esse*), v nichž bývá v nezávislém souvětí sloveso *esse* v indikativu. Ve vedlejší větě po *si/nisi* je konjunktiv plusquamperfekta.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Fugere voluisses,</i> Byl bys chtěl uprchnout,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u) dělal.

	V1	V2
Nezávislé souvětí	<i>Vituperandum fuisses,</i> Bylo by bývalo třeba tě kárat,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u) dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i>	<i>te fugere voluisse,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Říkám,	že bys byl chtěl uprchnout,	kdybys to byl (u) dělal.
<i>Dixi</i>	<i>te fugere voluisse,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Řekl jsem,	že bys byl chtěl uprchnout,	kdybys to byl (u) dělal.

V0	V1	V2
<i>Dico</i>	<i>te vituperandum fuisse,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Říkám	že by tě bylo bývalo třeba kárat,	kdybys to byl (u) dělal.
<i>Dixi</i>	<i>te vituperandum fuisse,</i>	<i>si id fecisses.</i>
Řekl jsem,	že by tě bylo bývalo třeba kárat,	kdybys to byl (u) dělal.

Konjunktivní věta

Je-li nereálné souvětí v minulosti závislé na predikátu vyžadujícím konjunktivní větu, používá se v původní hlavní větě nezávislého souvětí **participium futura aktiva** s **konjunktivem perfekta slovesa esse**, tj. konjunktiv perfekta opisného časování činného (např. *facturus fuerim, laudaturi fuerint* atd.). Participium futura s konjunktivem perfekta se **obvykle** používá **po čase hlavním i vedlejším**. Po čase vedlejším se však může vyskytnout i participium futura aktiva s konjunktivem plusquamperfekta (např. *facturus fuisset, laudaturi fuissent* atd.), a to zejména v případě, že je podmínkové souvětí závislé na predikátu ve vedlejším čase, který uvozuje nepřímou otázku. Doklady konjunktivu plusquamperfekta se nacházejí např. u Cicerona po slovese *quaerere*. Ve větě vedlejší po *si/nisi* zůstává **konjunktiv plusquamperfekta**.

Nezávislé souvětí	V1	V2
	<i>Erravisses,</i> Byl bys chyboval,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.

V0	V1	V2
<i>Non dubito, quin /</i> Nepochybuji, že <i>Quaero, num</i> Ptám se, zda	<i>erraturus fueris,</i> bys byl chyboval,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl dělal.
<i>Non dubitabam, quin /</i> Nepochyboval jsem, že <i>Quaerebam, num</i> Ptal jsem se, zda	<i>erraturus fueris,</i> bys byl chyboval, <i>(erraturus fuisses,)</i> bys byl chyboval,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl dělal.

Vyskytuje-li se v původní hlavní větě nezávislého souvětí **modální sloveso** nebo **gerundivum** se slovesem **esse**, mění se v závislém souvětí na **konjunktiv perfekta**. Ve větě vedlejší po **si/nisi** zůstává **konjunktiv plusquamperfekta**.

Nezávislé souvětí	V1	V2
	<i>Fugere voluisses,</i> Byl bys chtěl uprchnout,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.

Nezávislé souvětí	V1	V2
	<i>Vituperandus fuisses,</i> Bylo by bývalo třeba tě kárat,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.

V0	V1	V2
<i>Non dubito, quin /</i> Nepochybuji, že <i>Quaero, num</i> Ptám se, zda	<i>fugere volueris,</i> bys byl chtěl uprchnout,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.
<i>Non dubitabam, quin /</i> Nepochyboval jsem, že <i>Quaerebam, num</i> Ptal jsem se, zda	<i>fugere volueris,</i> bys byl chtěl uprchnout,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.

V0	V1	V2
<i>Non dubito, quin</i> Nepochybuji, že <i>Quaero, num</i> Ptám se, zda	<i>vituperandus fueris,</i> by tě bylo bývalo třeba kárat,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.
<i>Non dubitabam, quin /</i> Nepochyboval jsem, že <i>Quaerebam, num</i> Ptal jsem se, zda	<i>vituperandus fueris,</i> by tě bylo bývalo třeba kárat,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.

Je-li v původní hlavní větě nezávislého souvětí **neosobní sloveso** nebo **sloveso v pasivu**, **ponechává si** v závislém souvětí **konjunktiv plusquamperfekta**. Ve větě vedlejší po **si/nisi** zůstává **konjunktiv plusquamperfekta**.

Nezávislé souvětí	V1	V2	Nezávislé souvětí	V1	V2
	<i>Vituperatus esses,</i> Byl bys býval kárán,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.		<i>Facti te paenituisset,</i> Byl bys litoval toho činu,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u) dělal.

V0	V1	V2	V0	V1	V2
<i>Non dubito, quin</i> Nepochybuj, že <i>Quaero, num</i> Ptám se, zda	<i>vituperatus esses,</i> bys byl býval kárán,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.	<i>Non dubito, quin</i> Nepochybuj, že <i>Quaero, num</i> Ptám se, zda	<i>facti te paenituisset,</i> bys byl litoval činu,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u) dělal.
<i>Non dubitabam, quin /</i> Nepochyboval jsem, že <i>Quaerebam, num</i> Ptal jsem se, zda	<i>vituperatus esses,</i> bys byl býval kárán,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u)dělal.	<i>Non dubitabam, quin /</i> Nepochyboval jsem, že <i>Quaerebam, num</i> Ptal jsem se, zda	<i>facti te paenituisset,</i> bys byl litoval činu,	<i>si id fecisses.</i> kdybys to byl (u) dělal.

Příklady (podmínkové souvětí nereálné)

- (9) **Závislé souvětí:** *Puto enim, etiamsi Icadius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisse.* (Cic. fat. 6)
Myslím si totiž, že i kdyby tehdy Icadius v jeskyni nebyl, přece by ten kámen byl spadl.
Nezávislé souvětí: *Etiamsi Icadius in spelunca non fuisset, saxum tamen cecidisset.*
- (10) **Závislé souvětí:** *Et nisi eo ipso tempore quidam nuntii de Caesaris victoria (...) essent adlati, existimabant plerique futurum fuisse, uti [sc. id oppidum] amitteretur.* (Caes. civ. 3, 101, 3)
A kdyby právě v té době nebyla dorazila zpráva o Caesarově vítězství, mnoho lidí si myslelo, že by to město bylo bývalo ztraceno.
Nezávislé souvětí: *Nisi nuntii de Caesaris victoria essent adlati, [sc. id oppidum] amissum esset.*
- (11) **Závislé souvětí:** *Puto multos potuisse ad sapientiam pervenire, nisi putassent (= putavissent) se pervenisse...* (Sen. dial. 9, 1, 16)
Myslím si, že mnoho lidí by bylo mohlo dosáhnout moudrosti, kdyby si nebyli mysleli, že už jí dosáhli,...

Nezávislé souvětí: *Multi potuissent ad sapientiam pervenire, nisi putassent se pervenisse.*

- (12) **Závislé souvětí:** *Quaeris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius.* (Cic. *Planc.* 60)

Ptáš se, čeho více by byl mohl Plancius dosáhnout, kdyby byl býval synem Gnea Scipiona?

Nezávislé souvětí: *Quid Plancius amplius assequi potuisset, si filius Cn. Scipionis fuisset?*

- (13) **Závislé souvětí:** *...ostendis, qualis tu, si ita forte accidisset, fueris illo tempore consul futurus.* (Cic. *Pis.* 14)

...dáváš najevo, jakým bys byl tehdy konzulem, kdyby k tomu bylo náhodou došlo.

Nezávislé souvětí: *Si ita accidisset, qualis illo tempore consul fuisses?*

Přehled – souvětí nereálné

Infinitivní konstrukce

	Dico te...		Dixi te...	
Si id faceres, errares.	erratum fuisse	si id faceres	erratum fuisse	si id faceres
	vituperandum esse		vituperandum esse	
	fugere velle		fugere velle	
	futurum fuisse, ut vituperareris		futurum fuisse, ut vituperareris	
	futurum fuisse, ut facti te paeniteret		futurum fuisse, ut facti te paeniteret	
Si id fecisses, erravisses.	erratum fuisse	si id fecisses	erratum fuisse	si id fecisses
	vituperandum fuisse		vituperandum fuisse	
	fugere voluisse		fugere voluisse	
	futurum fuisse, ut vituperareris		futurum fuisse, ut vituperareris	
	futurum fuisse, ut facti te paeniteret		futurum fuisse, ut facti te paeniteret	

Konjunktivní věta

	Non dubito quin...		Non dubitabam quin...	
Si id faceres, errares.	errares	si id faceres	errares	si id faceres.
	vituperandus esses		vituperandus esses	
	fugere velles		fugere velles	
	vituperararis		vituperararis	
	facti te paeniteret		facti te paeniteret	
Si id fecisses, erravisses.	erraturus fueris	si id fecisses	erraturus fueris (Quaerebam, num erraturus fuisses)	si id fecisses
	vituperandus fueris		vituperandus fueris	
	fugere volueris		fugere volueris	
	vituperatus esses		vituperatus esses	
	facti te paenituisset		facti te paenituisset	

Shrnutí rozdílů mezi souvětím nereálným v přítomnosti a minulosti

V případě **infinitivní konstrukce** lze rozdíly mezi závislým souvětím nereálným v přítomnosti a minulosti shrnout následujícím způsobem:

- Je-li v infinitivní konstrukci tvar na **-urum fuisse** (včetně opisu *futurum fuisse, ut*), liší se pouze konjunktivem ve větě vedlejší po *si/nisi*. Souvětí **nereálné v přítomnosti** má ve vedlejší větě **konjunktiv imperfekta**, kdežto souvětí **nereálné v minulosti** **konjunktiv plusquamperfekta**.
- Vyskytuje-li se v infinitivní konstrukci **modální sloveso** nebo **gerundivum** se slovesem *esse*, používá se u **nereality v přítomnosti** **infinitiv prézentu** a u **nereality v minulosti** **infinitiv perfekta**.

V případě **konjunktivní věty** jsou rozdíly mezi nerealitou v přítomnosti a minulosti větší:

- U **nereality v přítomnosti** zůstává **zachován konjunktiv imperfekta** v původní větě hlavní i vedlejší bez ohledu na čas slovesa uvozujícího nepřímou řeč.
- U **nereality v minulosti** se ve větě hlavní původního souvětí používá konstrukce na **-urus fuerim**. Je-li v ní **modální sloveso**, používá se v závislosti **konjunktiv perfekta**. **Konjunktiv plusquamperfekta** se zachovává pouze v případě, že je v ní **pasivum** nebo **neosobní sloveso**. Ve větě vedlejší po *si/nisi* je vždy **konjunktiv plusquamperfekta**.

„Neúplné“ závislé podmínkové souvětí

Výše uvedené tvary se používají také pro vyjádření podmínky v závislých větách mimo rámec typického podmínkového souvětí, které obsahuje větu vedlejší a větu hlavní. V souvětí může být přítomna pouze část podmínkového souvětí – buď věta řídicí podmínkového souvětí, nebo věta vedlejší po *si/nisi*.

„Chybějící“ vedlejší věta podmínkového souvětí však může být zřejmá z kontextu nebo vyjádřena jinými prostředky (např. ablativem absolutním, substantivem nebo spojením substantiva s adjektivem). Příkladem je věta (14), v níž je tvar na *-urum fuisse*, ale nevyskytuje se v ní vedlejší věta se *si/nisi*.

- (14) *Num censes his nuntiis Thalen aut Anaxagoran aut quemquam physicum **crediturum fuisse**?* (Cic. *div.* 2, 58)

Cožpak si myslíš, že by takovým zprávám věřil Thalés, Anaxagorás nebo kdokoliv z přírodních filozofů?

Tvar *crediturum fuisse* by mohl vyjadřovat nerealitu v přítomnosti i minulosti, z kontextu je však zřejmé, že se jedná o nerealitu v minulosti.

V některých větách je naopak vyjádřena pouze vedlejší věta po *si/nisi*. Na místě věty řídicí podmínkového souvětí může stát jméno, participium apod. Příkladem je *paruisset* ve větě (15), na místě věty řídicí je v této větě *iram senatus*.

- (15) *...conmotus metu atque lubidine divorsus agitabatur: timebat **iram** senatus, ni **paruisset** legatis.* (Sall. *Iug.* 25, 6)

...váhal zmítán strachem i chtivostí: bál se hněvu senátu, kdyby legáty neposlechl.

Konjunktiv plusquamperfekta *paruisset* by mohl vyjadřovat realitu, potencialitu i nerealitu. Vzhledem ke kontextu a uvozujícímu výrazu *timebat* je zřejmé, že děj *paruisset* následuje po *timebat*. Jedná se tedy o vyjádření potenciální, případně reálné podmínky, která je předčasná před dějovým substantivem *iram*.

Přehled

	Dico (te)...	Dixi (te)...	Non dubito, quin...	Non dubitabam, quin...				
Souvětí reálné								
Si id facis, erras.	errare, si id facias.	errare, si id faceres	erres, si id facias.	errares, si id faceres.				
Si id faciebas, errabas.	erravisse, si id faceres.	erravisse, si id faceres.	erraveris, si id faceres.	erravisses, si id faceres.				
Si id fecisti, erravisti.	erravisse, si id feceris.	erravisse, si id fecisses.	erraveris, si id feceris.	erravisses, si id fecisses.				
Si id acceperas, dedisti.	dedisse, si accepisses.	dedisse, si accepisses.	dederis, si accepisses.	dedisses, si accepisses.				
Si id facies, errabis.	erratum esse, si id facias.	erratum esse, si id faceres.	erratum sis, si id facias.	erratum esses, si id faceres.				
Si acceperis, dabis.	daturum esse, si acceperis.	daturum esse, si accepisses.	daturus sis, si acceperis.	daturus esses, si accepisses.				
Souvětí potenciální								
Si id facias, erres.	erratum esse errare posse	si id facias.	erratum esse errare posse	si id faceres.	erratum sis errare possis erres	si id facias	erratum esses errare posses errares	si id faceres.
Si id feceris, erraveris.	erratum esse errare posse	si id feceris.	erratum esse errare posse	si id fecisses.	erratum sis errare possis erres	si id feceris	erratum esses errares errare posses	si id fecisses.

	Dico (te)...	Dixi (te)...	Non dubito, quin...	Non dubitabam, quin...				
Souvětí nereálné								
Si id faceres, errares.	erratum fuisse		erratum fuisse		errares		errares	
	vituperan- dum esse		vituperan- dum esse		vituperan- dus esses		vituperan- dus esses	
	fugere velle	si id faceres	fugere velle	si id faceres	fugere velles	si id faceres	fugere velles	si id faceres.
	futurum fuisse, ut vituperareris		futurum fuisse, ut vituperareris		vituperareris		vituperareris	
	futurum fuisse, ut facti te paeniteret		futurum fuisse, ut facti te paeniteret		facti te paeniteret		facti te paeniteret	
Si id fecisses, erravisses.	erratum fuisse		erratum fuisse		erratus fueris		erratus fueris (Quaere- bam, num erratus fuisses)	
	vituperan- dum fuisse		vituperan- dum fuisse		vituperan- dus fueris		vituperan- dus fueris	
	fugere voluisse	si id fecisses	fugere voluisse	si id fecisses	fugere volueris	si id fecisses	fugere volueris	si id fecisses
	futurum fuisse, ut vitupera- reris		futurum fuisse, ut vitupera- reris		vituperatus esses		vituperatus esses	
	futurum fuisse, ut facti te pae- niteret		futurum fuisse, ut facti te paeniteret		facti te paenitui- sset		facti te paenitui- sset	

Další zvláštnosti některých podmínkových vět

Chybějící slovesné tvary pro následnost

Volba slovesného tvaru v konkrétní větě může být ovlivněna rovněž tím, že některé tvary nejsou u daného slovesa k dispozici. V **konjunktivních větách** se např. pro vyjádření následnosti mohou objevit **konjunktivy pro současnost**, tj. konjunktiv přítentu po čase hlavním a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším. Dochází k tomu v případě, že sloveso **nemá participium futura aktiva** nebo se jedná o **pasivní tvar**. Následnost může být naznačena adverbiem *mox* „brzy“, *brevi* „zkrátka“ apod.

V **infinitivních konstrukcích** mohou být chybějící tvary pro následnost vyjádřeny **infinitivem přítentu s výrazy naznačujícími následnost** (*mox* „brzy“, *brevi* „zkrátka“ apod.) nebo opisem *futurum esse, ut / fore, ut* (16) s konjunktivem přítentu po čase hlavním nebo konjunktivem imperfekta po čase vedlejším.

- (16) *Itaque non solum si vi interissem, sed etiam si morbo extinctus essem, fore putabam, ut exemplum rei publicae conservandae mecum simul interiret.* (Cic. Sest. 49)
Proto nejen kdybych zahynul, ale i kdybych zemřel na nějakou nemoc, domníval jsem se, že zároveň se mnou zahyne příklad záchrany státu. (tj. *Si interierim, sed stiamsi extinctus sim, exemplum... interierit*).

Věty uplatňující souslednost časovou v omezeném rozsahu

Příklady konjunktivních vět po *non dubito, quin* představují použití všech konjunktivů a souslednost časovou v celém rozsahu, protože po *non dubito, quin* (a také v nepřímých otázkách) lze vyjádřit současnost, předčasnost i následnost. V některých druzích vět (např. ve větách žádacích) však některé tvary doloženy nejsou, protože tyto věty nejsou svým významem slučitelné s některými typy podmínek (např. nelze říct „Prosím tě, abys to byl býval řekl, kdybys byl mohl.“). Objevují se v nich tedy konjunktivy obvyklé v daném typu věty. U vět žádacích se např. používají konjunktivy vět žádacích, tj. konjunktiv přítentu (17) po čase hlavním a konjunktiv imperfekta (18) po čase vedlejším.⁷² Ve vedlejší větě po *si/nisi* se však může objevit i tzv. zástupný konjunktiv perfekta nebo plusquamperfekta, viz *excerpsisset* ve větě (18).

⁷² Výjimkou mohou být pouze obavné věty vyjadřující obavu týkající se minulých dějů.

- (17) *Lepta me rogat ut, si quid sibi opus sit, accurram; mortuus enim Babullius.* (Cic. Att. 13, 48, 1)
Lepta mě prosí, abych rychle přišel, bude-li něco potřebovat. Babullius totiž zemřel.
- (18) *...neminem sequentium [sc. oratorum] laudare ausus est (...), veritus, credo, ne multos offenderet, si paucos excerpisset.* (Tac. dial. 26, 7)
...neodvážil se jmenovat nikoho z pozdějších řečníků (...). Podle mého názoru se bál, že jich hodně urazí, bude-li jmenovat pouze některé z nich.

Podmínkové věty mimo nepřímou řeč

Výše popsané slovesné tvary se používají nejen v závislých podmínkových větách v nepřímé řeči, ale i v podmínkových souvětích, která jsou součástí jiných druhů vět, např. účelových (19) nebo účinkových (20), (21) apod.

- (19) *Itaque legati ad Fabium consulem missi sunt, ut si quid laxamenti a bello Samnitium esset, in Umbriam prope exercitum duceret.* (Liv. 9, 41, 12)
A tak byli ke konzulovi Fabiovi posláni legáti, aby hned táhl s vojskem do Umbrie, pokud by polevila válka se Samnity.
- (20) *Nos autem ita leves atque inconsiderati sumus, ut si mures corroserint aliquid, quorum est opus hoc unum, monstrum putemus?* (Cic. div. 2, 59)
Jsme tak unáhlení a nekritičtí, že jestliže myši něco ohlodají, což obvykle dělají, pokládáme to za nadpřirozený úkaz?
- (21) *...tantum pavoris [sc. iis] iniecerunt, ut si in plano castra posita essent, haud dubie primo impetu capi potuerint.* (Liv. 25, 13, 12)
...nahnali jim takový strach, že kdyby byl tábor na rovině, nepochybně by byl mohl být při prvním útoku dobyt.

Tipy pro překlad

Některá podmínková souvětí, která se v nezávislé podobě liší, mohou v závislosti získat stejnou podobu. Jedná se např. o potenciální podmínku a reálnou podmínku v budoucnosti. Závislé větě *Dico te erraturum esse, si id facias* odpovídá např. buď nezávislá potenciální věta *Si id facias, erres*, nebo reálná věta *Si id facias, errabis*.

V řadě případů se však závislé věty shodují např. pouze konjunktivem ve větě vedlejší po *si/nisi*, ale liší se tvarem ve větě řídicí (tj. v původní větě hlavní nezávislého souvětí). V následující tabulce jsou shody a rozdíly mezi různými typy podmínkových vět ukázány na souvětích, v nichž se ve větě vedlejší po *si/nisi* objevuje konjunktiv plusquamperfekta.

Závislé souvětí	Tvar ve větě řídící závislého souvětí	Typ podmínky	Nezávislé souvětí
<i>Dixi te erravisse, si id fecisses.</i> <i>Dico / dixi te dedisse, si accepisses.</i>	infinitiv perfekta	reálná v minulosti	<i>Si id fecisti, erravisti.</i> <i>Si acceperas, dedisti.</i>
<i>Dico / dixi te fugere voluisse, si id fecisses.</i>		nereálná v minulosti (u modálních sloves)	<i>Si id fecisses, fugere voluisses.</i>
<i>Dixi te daturum esse, si accepisses.</i>	infinitiv futura	reálná v budoucnosti	<i>Si acceperis, dabis.</i>
		potenciální	<i>Si id feceris, erraveris.</i>
<i>Dico / dixi te erraturum fuisse, si id fecisses.</i>	infinitiv na -urum fuisse	nereálná v minulosti	<i>Si id fecisses, erravisses.</i>
<i>Non dubito, quin dederis, si accepisses.</i>	konjunktiv perfekta	reálná v minulosti	<i>Si acceperas, dedisti.</i>
<i>Non dubito, quin fugere volueris, si id fecisses.</i>		nereálná v minulosti (u modálních sloves)	<i>Si id fecisses, fugere voluisses.</i>
<i>Non dubitabam, quin daturus esses, si accepisses.</i>	tvar na -urus essem	reálná v budoucnosti	<i>Si acceperis, dabis.</i>
		potenciální	<i>Si id feceris, erraveris.</i>
<i>Non dubito / non dubitabam, quin erraturus fueris, si id fecisses.</i>	konjunktiv na -urus fuerim	nereálná v minulosti	<i>Si id fecisses, erravisses.</i>
<i>Non dubitabam, quin dedisses, si accepisses.</i>	konjunktiv plusquamperfekta	reálná v minulosti	<i>Si acceperas, dedisti.</i>
<i>Non dubito / non dubitabam, quin vituperatus esses, si id fecisses.</i>		nereálná v minulosti (pasivum, neosobní slovesa)	<i>Si id fecisses, vituperatus esses.</i>

Z uvedeného přehledu plyne, že **typ podmínkového souvětí není určen pouze tvarem ve větě vedlejší po *si/nisi*, ale kombinací s určitým typem infinitivu nebo konjunktivu**. Slovesné tvary jsou při překladu prvním vodítkem. Je však třeba vzít v úvahu také kontext. Např. větu (22) by bylo možné interpretovat jako reálnou v přítomnosti nebo jako větu potenciální. Přítomnost gerundiva a věta *sed omnia deferrri non oportere* však spíše naznačuje, že se jedná o potencialitu (tzv. *exemplum fictum*).

- (22) *Quid igitur ait Hortensius? Si uni omnia tribuenda sint, dignissimum esse Pompeium, sed ad unum tamen omnia deferri non oportere.* (Cic. Manil. 52, 25)
Co tedy říká Hortensius? Že kdyby se všechno mělo dát jen jednomu, nejvíce by si to zasloužil Pompeius, ale že se však jednomu všechno dávat nemá.

Při **překladu do latiny** je třeba nejprve určit, o jaký typ podmínkového souvětí se jedná. Následně se překládá věta hlavní nezávislého podmínkového souvětí, která podle typu uvozujícího predikátu získává buď formu infinitivní konstrukce (např. po *dicere, putare,...*), nebo věty s konjunktivem (např. po *non dubitare, quaerere,...*). Nakonec se překládá věta vedlejší po *si/nisi*.

NEPŘÍMÁ ŘEČ

Termínem „nepřímá řeč“ se zde označují souvětí a celé pasáže, které jsou závislé na slovese *dicendi*, *sentiendi* nebo *putandi* a slouží ke zprostředkování výroků, názorů apod. (např. „řekl, že...“, „slyšel, že...“, „myslel si, že...“). Závislost na uvozujícím predikátu může být volnější a může se jednat o delší pasáže složené z více souvětí. Uvozující sloveso *dicendi* nemusí být explicitně vyjádřeno a může pouze vyplývat z kontextu. Zejména u některých autorů (např. u Caesara nebo Livia) je nepřímá řeč často využívána. V nepřímé řeči dochází ke změnám, které se týkají používání slovesných časů a způsobů, adverbii a zájmen.

Způsoby v nepřímé řeči

Věty hlavní nezávislých souvětí se v nepřímé řeči transformují na infinitivní nebo konjunktivní věty. Volba infinitivu nebo konjunktivu souvisí s tím, zda mělo nezávislé souvětí oznamovací, žádací, tázací či zvolací význam. V závislosti na jednom slovese se v nepřímé řeči mohou také střídát věty s různými významy, např. s oznamovacím a žádacím (srov. „Řekl nám, abychom přišli včas, a že jestli se opozdíme, nebude na nás čekat.“).

Věty s oznamovacím významem

Ve většině případů mají věty s oznamovacím významem podobu **akuzativu s infinitivem** a následují bezprostředně po uvozujícím slovese *dicendi*, *sentiendi* nebo *putandi*. Neodlišují se tedy od akuzativu s infinitivem v přímé řeči.

Akuzativ s infinitivem v nepřímé řeči může být uvozen také nepřechodnými slovesy *dicendi* a *sentiendi* (např. *loqui*), po nichž v přímé řeči akuzativ s infinitivem obvykle ne-následuje (1). Nepřímou řeč mohou rovněž uvozovat substantiva, která jsou významově blízka uvedeným skupinám sloves (např. *oratio*).

- (1) *In eandem sententiam loquitur Scipio: Pompeio esse in animo rei publicae non deesse, si senatus sequatur, si cunctetur atque agat lenius, nequiquam eius auxilium, si postea velit, **senatum imploraturum**.* (Caes. civ. 1, 1, 4)

Stejně mluví také Scipio: Pompeius prý má v úmyslu státu pomoci, jestliže ho senát podpoří, jestliže však senát bude otálet a jednat pomalu, marně se pak bude dožadovat jeho pomoci, bude-li o ni v budoucnosti stát.

Někdy **uvozující sloveso může chybět**, je-li na základě kontextu zřejmé, že se jedná o nepřímou řeč s oznamovacím významem (2).

- (2) *Pompeius eadem illa, quae per Scipionem ostenderat, agit, senatus virtutem constantiamque conlaudat, copias suas **exponit: legiones habere sese paratas** X praeterea **cognitum compertumque** sibi alieno esse animo in Caesarem milites neque iis **posse persuaderi**, uti eum defendant aut sequantur.* (Caes. civ. 1, 6, 1)

Pompeius udělá to, co oznámil prostřednictvím Scipiona, vychvaluje statečnost a odhodlanost senátu, ukáže svoje jednotky: [řekne], že má k dispozici deset legií a že má kromě toho zjištěno, že vojáci nejsou Caesarovi nakloněni a že není možné je přesvědčit, aby ho bránili a šli za ním.

Někdy je nepřímá řeč uvozena slovesem, které řídí obsahovou větu tázací (např. *rogare*) nebo žádací (např. *hortari*). I v závislosti na těchto slovesech se v nepřímé řeči mohou vyskytovat akuzativy s infinitivem, které mají oznamovací význam. Bezprostředně po uvozujícím slovese však následuje věta žádací (3) či tázací (4) a teprve po ní akuzativ s infinitivem s oznamovacím významem. Tentýž princip se uplatňuje i v případě, že je nepřímá řeč uvozena slovesem, které může řídit jak oznamovací, tak žádací či tázací větu (např. *dicere, discernere* apod.), ale začíná větou žádací (5) nebo tázací. Bezprostředně za uvozujícím slovesem však může stát i oznamovací akuzativ s infinitivem a po něm následovat věta žádací nebo tázací, viz (6).

- (3) *Pro quibus rebus **hortatur ac postulat, ut rem publicam suscipiant** atque una secum **administrent**. Sin timore defugiant, illis **se oneri non futurum** et per se rem publicam **administraturum**.* (Caes. civ. 1, 32, 7)

Kvůli tomu je vybízí a prosí, aby se ujali státu a spravovali ho spolu s ním. Jestliže však ze strachu couvnou, nebude jim na přítěž a bude stát spravovat sám.

- (4) *A plerisque rogitantibus **dimissi, ecquod feminis quoque asyllum aperuissent; id enim demum compar conubium fore**.* (Liv. 1, 9, 5)

Většina je poslala zpět s dotazem, zda útočiště otevřeli pro ženy. To prý teprve bude rovné právo na sňatky.

- (5) *Senatus decrevit, ut in octo legiones parem numerum tribunorum consules et populus crearent; creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset.* (Liv. 44, 21, 2)
Senát rozhodl, aby konzulové a lid zvolili osm tribunů - po jednom pro každou legii. Že ale v tom roce nemá být zvolen nikdo, kdo už nezastával nějaký úřad.
- (6) *...litteras ad senatum misit: deum immortalium benignitate, suis consiliis, patientia militum Veios iam fore in potestate populi Romani; quid de praeda faciendum cense- rent?* (Liv. 5, 20, 1)
...poslal senátu dopis, v němž stálo, že díky laskavosti nesmrtelných bohů, jeho strategii a vytrvalosti vojáků budou Veje již brzy v moci národa římského. A co prý si myslí, že se má dělat s kořistí.

Infinitiv ve spojkové větě

Někdy se v nepřímé řeči vyskytuje **infinitiv i ve spojkových větách**, v nichž je v nezávislé podobě sloveso v určitém tvaru. Jedná se např. o **vztažně připojené nezávislé věty** (7), které odkazují na předchozí kontext, nebo o **některé věty** uvozené spojkami **cum** (*cum inversum, cum interea* (8) apod.), **nisi, quamquam** (9) a **etsi v korektivním významu** apod. K transformaci těchto vět na infinitiv dochází v případě, že věta vedlejší je k větě hlavní **připojena spíše volně** a nachází se na pomezí mezi souřadně a podřadně připojenou větou. Někdy se proto tyto věty označují jako nepravé věty vedlejší.

- (7) *Ad ea Herennius Bassus respondit multos annos iam inter Romanum Nolanumque populum amicitiam esse, cuius neutros ad eam diem paenitere...* (Liv. 23, 44, 1)
Herennius Bassus na to řekl, že Římané a obyvatelé mají mezi sebou již mnoho let přátelské vztahy a že až jsou zatím obě strany spokojeny,...
- (8) *...[sc. consules] nequivere tamen consequi, ut non aegerrime id plebs ferret: iacere tam diu inritas actiones, quae de suis commodis ferrentur, cum interim de sanguine ac supplicio suo latam legem confestim exerceri et tantam vim habere.* (Liv. 4, 51, 3–4)
...konzulové přesto nemohli dosáhnout toho, aby to [tj. potrestání viníků] lidé nenesli těžce: že prý tak dlouho už jsou bez výsledku soudních pří, které se týkají jejich zájmů, a přitom zákon o vraždě a trestu za ni je hned vykonáván a má tak velký dopad.
- (9) *Quamquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiquam ad dominationem pandere viam; sed tamen Claudios, Cassios consulatibus, decemviratibus suis maiorumque honoribus, splendore familiarum sustulisse animos, quo nefas fuerit...* (Liv. 4, 15, 5)
Ačkoliv ani urozenost ani žádné úřady nebo zásluhy nikomu neotevřely cestu k absolutní vládě, tak ale přece Claudiové a Cassiové se díky svým konzulátům, decemvirátům, úřadům předků a vážnosti svých rodin dostali tam, kam to nebylo dovoleno...

Infinitiv se může objevit také po časových spojkách *antequam*, *priusquam* nebo **srovnávacích spojkách** *ut*, *quemadmodum* a *potius/magis quam* (10). Dochází k tomu tehdy, když se jejich věta hlavní v nepřímé řeči transformuje na infinitivní konstrukci. Někdy se tyto případy vysvětlují jako připodobnění způsobu (11). Významným faktorem však je srovnávací význam uvedených spojek (který je možný i u spojek *antequam*, *priusquam*), a proto lze některé případy interpretovat jako srovnání dvou infinitivů.

- (10) *Nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perperurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum?* (Cic. *fam.* 2, 16, 3)
Což jsem ti neřekl, že raději strpím cokoliv, než abych odešel z Itálie do občanské války?
- (11) *Pompeius adfirmat non esse periculum, adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri.* (Cic. *Att.* 2, 20, 2)
Pompeius tvrdí, že žádné nebezpečí není, a přísahá na to. Dodává dokonce, že ten člověk spíše zabije jeho, než se dopustí násilí na mně.

Transformace výše uvedených vět na infinitivní konstrukce je více či méně výraznou tendencí, není však závazným pravidlem.

Věty s žadacím významem

Věty s žadacím významem mají v nepřímé řeči podobu **konjunktivní věty**, která může být uvozena spojkou *ut*, ale často je **beze spojky**. Následuje-li bezprostředně po uvozujícím slovese, objevuje se spojka *ut* častěji, viz *obtestatur, uti... provideat* ve větě (12). Je-li však jednou z vět uvnitř nepřímé řeči, bývá téměř vždy beze spojky, viz *caveat* ve větě (12).⁷³ Ve větách s žadacím významem se používají konjunktivy jako ve větách žadacích v nezávislém souvětí, tj. **konjunktiv prézentu** po čase hlavním a **konjunktiv imperfekta** po čase vedlejším.

- (12) *...Iugurtham (...) monet atque lacrumans obtestatur, uti aliquando sibi liberisque et genti Numidarum optume meritae provideat: omnibus proeliis sese victos, agrum vastatum, multos mortalis captos occisos, regni opes conminutas esse; satis saepe iam et virtutem militum et fortunam temptatam; caveat, ne illo cunctante Numidae sibi consulant.* (Sall. *Iug.* 62, 1)
...Jugurthu (...) napomíná a se slzami v očích zapřísahá, aby se už konečně postaral o sebe, děti a numidský národ, který má tak velké zásluhy. Připomíná, že byli poraženi v bitvách, území vypleněno, mnoho lidí zajato a zabito, majetek království se zmenšil a statečnost vojáků a štěstí byly už dost často vystaveny zkoušce. Ať si dá pozor, aby Numidčané nevzali věci do vlastních rukou, bude-li váhat.

73 Baños Baños (2009, s. 745).

Žadací význam mohou mít také některé infinitivy (13), pokud závisí na predikátech řídicích žadací infinitivní konstrukci v nezávislém souvětí (např. *iubere*).

- (13) *Tum rex (...) post diem decimum redire iubet, ac nihil etiam nunc decrevisse, sed illo die reponsurum.* (Sall. *Iug.* 109, 3)

Tehdy [mu] král přikáže vrátit se za deset dní, a že prý se dosud nerozhodl, ale v ten den že mu odpoví.

Věty s tázacím významem

Věty s tázacím významem mohou mít v nepřímé řeči podobu **infinitivní konstrukce** nebo **konjunktivní věty**.

Věty s infinitivem

Infinitiv získávají **řečnické a otázky se zvolacím významem**, jejichž smyslem není získat chybějící informaci, ale zdůraznit nějaké tvrzení. Blíží se tedy větám oznamovacím, a proto se transformují na infinitivní konstrukci (14). Tázací charakter věty je jasně patrný z toho, že infinitivní konstrukce obsahují **tázací částici** nebo **tázací zájmeno** či příslovce.

- (14) *Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in absentem Tarquinium erat invectus: haud mirum esse Superbo inditum Romae cognomen (...) an quicquam superbius esse quam ludificari sic omne nomen Latinum?* (Liv. 1, 50, 3)

Turnus Hedonius z Aricia tvrdě zaútočil na nepřítomného Tarquinia: není prý divu, že v Římě dostal jméno „Zpupný“ (...) je snad něco zpupnějšího než se takto vysmívat všem Latinům?

Také věty se **zvolacím významem** se transformují na infinitivní konstrukci (15).

- (15) *Inde primum miseratio sui, deinde indignitas atque ex ea ira animos cepit: Etruscisne etiam (...) ludibrio esse clades suas?* (Liv. 5, 45, 6)

Nejprve je litovali, pak se jich zmocnilo pohoršení a následně hněv: jsou snad Etruskům (...) k smíchu i jejich vlastní porážky?

Infinitiv se objevuje i v tázacích větách vyjadřujících předpověď budoucích neštěstí (např. „Co s námi bude, když...“), viz (16). Použití infinitivu naznačuje, že nejsou chápány jako skutečné otázky, ale blíží se větám s oznamovacím nebo zvolacím významem.

- (16) *Quamdiu autem tranquillam, quae secesserit, multitudinem fore? Quid futurum deinde, si quod extremum interim bellum existat?* (Liv. 2, 32, 6)

Jak dlouho zůstanou v klidu lidé, kteří odešli pryč? Co se stane, když mezitím dojde k válce s vnějším nepřítelem?

Věty s konjunktivem

Vyjadřuje-li tázací věta **skutečnou otázku** vyžadující doplnění informace (17) nebo má **rozkazovací význam** (např. *Quin taces?* „Proč nemlčíš?“; tedy „Zmlkni!“), viz (18), (19), má v nepřímé řeči podobu **konjunktivní věty**.

- (17) ...*litteras ad senatum misit: deum immortalium benignitate, suis consiliis, patientia militum Veios iam fore in potestate populi Romani; quid de praeda faciendum censerent?* (Liv. 5, 20, 1)

...poslal senátu dopis, v němž stálo, že díky laskavosti nesmrtelných bohů, jeho strategii a vytrvalosti vojáků budou Veje již brzy v moci národa římského. A co prý si myslí, že se má dělat s kořistí.

- (18) *Quae ubi consul accepit, sibimet ipsi circumeundos adloquendosque milites ratus, ut ad quosque venerat, cunctantes arma capere increpabat: quid cessarent tergiversarenturque?* (Liv. 10, 35, 8–9)

Jakmile se to konzul dozvěděl, myslel si, že musí vojáky osobně obejít a promluvit si s nimi. A ke komu přišel, tomu vytykal, že váhá jít do boje: proč váhají a otálejí?

- (19) *Cur enim, si rem publicam egere libertate senatoria crederet, tam levia consecraretur? Quin de bello aut pace, de vectigalibus et legibus, quibusque aliis res Romana continetur suaderet dissuaderetve?* (Tac. ann. 13, 49, 2)

Proč usiluje o tak bezvýznamné věci, jestliže si myslí, že stát potřebuje nezávislý senát? Proč nemluví o válce nebo míru, o daních a zákonech a jiných věcech, na nichž římský stát stojí?

Konjunktiv se používá i v **otázkách po slovesech putandi** (např. *putare, credere, censere*), které jsou svým významem blízké řečnickým otázkám, ale vyjadřují **výzvu ke změně názoru** (např. „Myslíš si snad, že jsem to udělal?“; tj. „Nemysli si to!“), viz (20).⁷⁴ Volba **konjunktivu** nebo **infinitivu** závisí v těchto případech na záměru mluvčího.

- (20) *In extrema oratione Catonis condicio Quinctio fertur, ut (...) sponsione defenderet sese: sin fateretur, ignominiane sua quemquam doliturum censeret, cum ipse vino et venere amens sanguine hominis in conuiuio lusisset?* (Liv. 39, 43, 5)

Na konci Catonovy řeči je Quinctius vyzván, (...) aby se hájil tím, že dá záruku: jestliže však se přizná, myslí si snad, že se někdo bude trápit jeho hanbou, když on sám opojen vínem a vášní zabil pro pobavení na hostině člověka?

74 Traina (1993, s. 480).

Další faktory pro volbu způsobu

Kromě významu otázky je volba mezi infinitivem a konjunktivem ovlivněna také dalšími faktory. Závisí-li **tázací věta** bezprostředně **na predikátu s významem „ptát se“** (21), je **vždy konjunktivní**.

- (21) *Cuius [sc. Pythagorae] ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quaesivisse ex eo, qua maxime arte confideret; at illum: artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. Admiratum Leontem novitatem nominis **quaesivisse, quinam essent philosophi**, et quid inter eos et reliquos interesset...* (Cic. *Tusc.* 5, 3, 8)

Když León vyjádřil obdiv nad jeho [tj. Pýthagorovým] nadáním a řečnickými schopnostmi, prý se ho zeptal, na jaké umění nejvíce spoléhá. A on na to, že neovládá žádné umění, ale že je filozofem. León se tomu novému slovu podivil a zeptal se, kdože jsou to ti filozofové a jaký je rozdíl mezi nimi a ostatními...

Konjunktiv zůstává zachován také u vět, v nichž má **potenciální** nebo **deliberativní význam** (22). Důvodem je zachování významu konjunktivu, který by se transformací na infinitiv ztratil.

- (22) *Caesar in eam spem venerat se sine pugna et sine volnere suorum rem conficere posse (...). **Cur** etiam secundo proelio aliquos ex suis **amitteret? Cur** volnerari **pateretur optime meritis de se milites? Cur** denique fortunam **periclitaretur?*** (Caes. *civ.* 1, 72, 2)
- Caesar získal naději, že může tu záležitost dokončit bez boje a zranění svých vojáků (...). Proč by měl ztratit svoje lidi třeba i ve vítězné bitvě? Proč by měl dovolit, aby utrpěli zranění vojáci, kteří mu prokázali tak vynikající služby? Proč by konečně pokoušel osud?

Infinitivní konstrukci naopak **mohou** v nepřímé řeči získávat otázky vyjadřující **ne-reálnou podmínku v přítomnosti** nebo **minulosti** (23).

- (23) *Quid illum facturum fuisse, si (...) adversa pugna evenisset...?* (Liv. 8, 31, 5)
- Co by byl dělal, kdyby (...) byla bitva dopadla špatně...?

Přehled

V následujících přehledech jsou uvedeny základní principy transformace, nikoliv méně obvyklé nebo speciální případy.

Druh věty	Význam věty	Konstrukce v nepřímé řeči
oznamovací věta	oznamovací	infinitivní konstrukce
žádací věta	žádací	konjunktivní věta s <i>ut / ne</i> konjunktivní věta beze spojky
tázací věta	řečnické otázky	infinitivní konstrukce
	otázky po slovesech „ptát se“ skutečné otázky vyjádření rozkazu	konjunktivní věta
zvolací věta	zvolání	infinitivní konstrukce

Způsob v nepřímé řeči	Význam
infinitiv	oznamovací věta řečnická otázka zvolací věta
konjunktiv	žádací věta otázky po slovesech „ptát se“ skutečné otázky otázky vyjadřující rozkaz

Časy v nepřímé řeči

Používání časů konjunktivů a infinitivů se řídí pravidly **způsobové závislosti** a pravidly pro **transformaci podmínkových souvětí**. Je-li nepřímá řeč uvozena slovesem v přítomnosti historickém, střídá se někdy souslednost po čase hlavním a vedlejším. Důvodem může být snaha autora o tzv. *variatio*, tedy o střídání různých výrazových prostředků ze stylistických důvodů.

Jak bylo uvedeno v kapitole *Konjunktivy závislé na konjunktivu nebo infinitivu, způsobová závislost*, závislé věty v nepřímé řeči mají tendenci získávat konjunktiv (případně infinitiv) i tehdy, když jsou v nezávislém souvětí indikativní. Není to však závazné pravidlo a indikativ se vyskytuje tam, kde má určitý význam nebo funkci (vyjadřuje komentář autora apod.). Používání časů infinitivu a konjunktivu je podrobněji popsáno v kapitole *Konjunktivy ve způsobové závislosti*.

Schéma použití konjunktivů závislých na infinitivu

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
čas hlavní	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura	konj. préz. (současnost) konj. pf. (předčasnost) <i>-urus sim</i> (následnost)
	infinitiv perfekta participium perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
čas vedlejší	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
	infinitiv perfekta participium perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)

Schéma použití konjunktivů závislých na konjunktivu

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
čas hlavní	konjunktiv prézentu, opisné časování na <i>-urus sim</i>	konj. préz. (současnost) konj. pf. (předčasnost) <i>-urus sim</i> (následnost)
	konjunktiv perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
čas vedlejší	konjunktiv imperfekta, opisné časování na <i>-urus essem</i>	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
	konjunktiv plusquamperfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)

Zájmena a adverbia v nepřímé řeči

V nepřímé řeči dochází také ke změně zájmen a příslovcí, která jsou spojena s okamžikem promluvy nebo s mluvčím a adresátem sdělení. Zájmena **pro první a druhou** osobu se mění na zájmena **pro třetí osobu**, mění se také **ukazovací zájmena** (např. „onen“ místo „tento“), **místní** a **časová příslovce** (např. „tam“ místo „zde“, „tehdy“ místo „ted“ atd.). Nejdůležitější změny jsou uvedeny v následujících tabulkách:⁷⁵

Osobní zájmena

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>ego, mei, mihi, me, me</i>	<i>nos, nostri, nobis, nos, nobis</i>	<i>tu, tui, tibi, te, te</i>	<i>vos, vestri, vobis, vos, vobis</i>
Nepřímá řeč	<i>ipse, sui, sibi, se, se</i>	<i>ipsi, sui, sibi, se, se</i>	<i>ille/illa, illius, illi, illum/illam, illo/illa</i>	<i>illi/illae, illorum/illarum, illis, illos/illas, illis</i>

Přivlastňovací zájmena

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>meus, a, um</i>	<i>noster, tra, trum</i>	<i>tuus, a, um</i>	<i>vester, tra, trum</i>
Nepřímá řeč	<i>suus, a, um</i>	<i>suus, a, um</i>	<i>illius,...</i>	<i>illorum,...</i>

Ukazovací zájmena

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>hic, haec, hoc</i>	<i>iste, ista, istud</i>
Nepřímá řeč	<i>is, ea, id</i>	<i>ille, illa, illud</i>

Příslovce (příklady)

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>hic</i>	<i>nunc</i>	<i>hodie</i>	<i>cras</i>
Nepřímá řeč	<i>ibi / illic</i>	<i>tunc / tum</i>	<i>eo die / illo die</i>	<i>postero die / postridie</i>

V nepřímé řeči mohou vznikat ve zvýšené míře nejednoznačné významy při používání zvrátneho zájmena *se, sibi, suus,...*, které může odkazovat jak na podmět uvozujícího slovesa, tak na podmět závislé věty. Zejména v případě, že jsou ve větě kladeny do protikladu různé osoby nebo skupiny, lze nejednoznačnost odstranit použitím zájmena *ipse*, které odkazuje na podmět uvozujícího slovesa, kdežto zvrátne zájmeno *se* vztahuje k podmětu závislé věty. Příkladem je věta (24), v níž se zájmeno *sua* vztahuje k podmětu věty *cur... desperarent* a *ipsius* k podmětu uvozujícího slovesa *incusavit*. Podobně stojí-li

⁷⁵ Převzato z Baños Baños (2009, s. 749).

v přímé řeči v protikladu 1. a 2. osoba, v nepřímé řeči se k 1. osobě vztahují zájmena *se* a *ipse* a ke 2. osobě *ille*, případně *is*, viz (25).

(24) ...[sc. Caesar] *vehementer eos incusavit:... cur de sua virtute aut de ipsius diligentia desperarent?* (Caes. Gall. 1, 40, 1–4)

...*vehementer eos incusavit:... cur de sua (= militum) virtute aut de ipsius (= Caesaris) diligentia desperarent?*

...[Caesar] je důrazně pokáral... proč nedůvěřují své statečnosti nebo jeho obezřetnosti?

(25) *Ei legationi Ariovistus respondit: si quid ipsi a Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere.* (Caes. Gall. 1, 34, 2)

Ei legationi Ariovistus respondit: si quid ipsi (= Ariovisto) a Caesare opus esset, sese (= Ariovistum) ad eum (= Caesarem) venturum fuisse; si quid ille (= Caesar) se velit, illum (= Caesarem) ad se (= Ariovistum) venire oportere.

Ariovistus tomu poselstvu odpověděl, že kdyby on chtěl něco od Caesara, tak by za ním přišel, a že jestli Caesar chce naopak něco po něm, musí za ním přijít.

PŘEHLEDY

Některé spojky se vyskytují v různých druzích vět. V následujících tabulkách jsou uvedeny typické případy použití spojek *ut*, *ne*, *quod* a *quin*, jejichž výskyt je nejrůznorodější, a proto může působit nejvíce obtíží. Tabulky zachycují pouze základní informace, nikoliv všechny výrazy ve větě hlavní, všechny časy, které se mohou objevit ve větě vedlejší apod. V dalších tabulkách je obdobným způsobem uveden přehled základních ekvivalentů českých spojek „že“ (nikoliv spojky typu „proto, že“ apod.) a „aby“. Výčet možných překladů není vyčerpávající a nezahrnuje některé méně obvyklé případy. Přehledy jsou uzavřeny tabulkou se základním schématem latinských vedlejších vět, která rovněž obsahuje pouze základní informace.

Věty s *ut*

Kladná spojka	Záporná spojka	Výrazy ve větě hlavní	Způsob ve větě vedlejší	Druh věty
<i>ut</i> že	<i>ut non</i> že ne	<i>fit, accidit, evenit,</i> <i>mos est, fieri potest</i>	konj. prez., impf.	obsahová oznamovací
<i>ut</i> aby	<i>ne</i> aby ne	<i>orare, petere,</i> <i>persuadere, monere,</i> <i>studere,...</i>	konj. prez., impf.	obsahová žádací
(<i>ut</i>), častěji <i>ne non</i> že ne, aby	<i>ne</i> že, aby ne	<i>timere, vereri,</i> <i>metuere,...</i>	konj. prez., impf. konj. pf., plpf.	obsahová žádací obavná
<i>ut</i> jak	<i>ut non</i> jak ne	<i>quaerere, interrogare,</i> <i>nescire,...</i>	konj. podle sousl.	obsahová tázací
<i>ut</i> jakmile, když	<i>ut non</i> jakmile ne, když ne		ind. pf., fut II	časová
<i>ut</i> aby	<i>ne</i> aby ne		konj. prez., impf.	účelová
<i>ut</i> že, takže	<i>ut non</i> že, takže ne	<i>ita, sic, tam, is, adeo,</i> <i>tantus,...</i>	konj. samostatný, zejména prez., impf., pf.	účinková
<i>ut</i> i když, třebaže	<i>ut non</i> i když ne, třebaže ne	(<i>tamen</i>)	konj. podle sousl.	přípustková

<i>ut</i> jako	<i>ut non</i> jako ne	<i>ita, sic,...</i>	indikativ	způsobová, srovnávací
<i>ut si</i> jako by	<i>ut si non</i> jakoby ne	<i>ita, sic,...</i>	konj. vět podmínkových (préz., pf. potenciální; impf., plpf. nereálný)	způsobová, srovnávací

Věty s *ne*

Záporná spojka	Kladná spojka	Výrazy ve větě hlavní	Způsob ve větě vedlejší	Druh věty
<i>ne</i> aby ne	<i>ut</i> aby	<i>orare, petere, persuadere, monere, studere,...</i>	konj. prez., impf.	obsahová žádací
<i>ne</i> že, aby ne	<i>ne non (ut)</i> že ne, aby	<i>timere, vereri, metuere,...</i>	konj. prez., impf. konj. pf., plpf.	obsahová žádací obavná
<i>ne</i> aby (ne)		<i>impedire, recusare, prohibere</i>	konj. prez., impf.	obsahová žádací zabraňovací
<i>ne</i> aby ne	<i>ut</i> aby		konj. prez., impf.	účelová
	<i>-ne</i> zda (příklonka)	<i>quaerere, interrogare, nescire,...</i>	konj. podle sosl.	obsahová tázací

Věty s *quod*

Spojka	Výrazy ve větě hlavní	Způsob ve větě vedlejší	Druh věty
<i>quod</i> že	<i>gaudere, dolere, accusare, queri, omittere, bene accidit</i>	indikativ konjunktiv podle sousl. (cizí mínění)	obsahová oznamovací
<i>quod</i> (neutrum) jaké	<i>quaerere, interrogare, nescire,...</i>	konjunktiv podle sousl.	obsahová tázací
<i>quod</i> (neutrum) které		indikativ konjunktiv podle sousl.	vztažná

<i>quod</i> protože		indikativ konjunktiv podle sousl. (cizí mínění, myšlená příčina)	příčinná, důvodová
------------------------	--	--	-----------------------

Věty s *quin*

Spojka	Výrazy ve větě hlavní	Způsob ve větě vedlejší	Druh věty
<i>quin, quin non</i> že, že ne	<i>non dubitare,...</i>	konjunktiv podle sousl.	obsahová oznamovací
<i>quin</i> aby (ne)	<i>non impedire, non recusare,...</i>	konjunktiv prez., impf.	obsahová žádací zabraňovací
<i>quin</i> kdo, co, který by ne	<i>nemo est, nihil est</i>	konjunktiv podle sousl.	vztažná
<i>quin</i> že ne, takže ne	<i>ita, sic, ... non</i>	konjunktiv samostatný, zejména prez., impf., pf.	účinková
<i>quin</i> ne... proto, že by ne	<i>non... quin</i>	konjunktiv podle sousl. (myšlená příčina)	příčinná, důvodová

Ekvivalenty „že“

Spojka	Výrazy v české větě hlavní	Výrazy v latinské větě hlavní	Způsob v latinské větě vedlejší	Druh věty
akuzativ s infinitivem	říkat, vidět, chápat, vědět, radovat se, je známo,...	<i>dicere, videre, intellegere, scire, gaudere, notum est,...</i>	infinitiv všech časů	obsahová oznamovací
nominativ s infinitivem	zdá se, říká se,...	<i>videor, dicor, trador,...</i>	infinitiv všech časů	obsahová oznamovací
<i>quod</i>	radovat se, stává se dobře, dobře dělat, obviňovat,...	<i>gaudere, bene accidit, bene facere; accusare,...</i>	indikativ konjunktiv podle sousl. (cizí mínění)	obsahová oznamovací
<i>ut / ut non</i>	stává se, stalo se vhod, je zvykem,...	<i>fit, accidit, mos est,...</i>	konjunktiv prez., impf. (obvykle)	obsahová oznamovací

<i>quin</i>	nepochybovat	<i>non dubitare, quin</i>		obsahová oznamovací
<i>ne non</i> „že ne, aby“; <i>ne</i> „že, aby ne“	bát se	<i>timere, vereri, metuere,...</i>	konjunktiv prez., impf. pf., plpf.	obsahová žádací obavná
<i>ut / ut non</i>	tak, takový, tak veliký,...	<i>ita, sic, tam, talis, tantus,...</i>	konjunktiv samostatný, obvykle prez., impf., pf.	účinková

Ekvivalenty „aby“

Spojka	Výrazy v české větě hlavní	Výrazy v latinské větě hlavní	Způsob v latinské větě vedlejší	Druh věty
akuzativ s infinitivem	je dovoleno, je dobré, je užitečné,...	<i>fas est, bonum est, utile est,...</i>	infinitiv prez. (obvykle)	obsahová oznamovací
akuzativ s infinitivem	chtít, nechít, je nutné, ... přikazovat, zakazovat	<i>velle, nolle, necesse est iubere, vetare</i>	infinitiv prez. (obvykle)	obsahová žádací
<i>ut / ne</i>	prosit, žádat, napomínat, snažit se, přesvědčovat, rozkazovat...	<i>orare, petere, monere, studere, persuadere, imperare...</i>	konjunktiv prez., impf.	obsahová žádací
<i>ne, quominus</i> <i>quin</i> (po záporu)	bránit, odmítat nebránit, neodmítat	<i>impedire, prohibere, recusare, ... non impedire, ...</i>	konjunktiv prez., impf.	obsahová žádací zabraňovací
<i>ne non</i> „aby“ / <i>ne</i> „aby ne“	bát se	<i>timere, vereri, metuere,...</i>	konjunktiv prez., impf.	obsahová žádací obavná
<i>ut / ne</i>	různé		konjunktiv prez., impf.	účelová

Přehled latinských vedlejších vět

	Druh věty	Spojka, konstrukce	Překlad spojky, vazby	Způsob ve větě vedlejší
O B S A H O V Ě	oznamovací	akuzativ s infinitivem nominativ s infinitivem	že (aby)	infinitiv všech časů
		quod	že	indikativ konjunktiv podle sousl.
		ut / ut non	že / že ne	konjunktiv prez., impf.
		quin <i>non dubito quin</i>	že nepochybuji, že	konjunktiv podle sousl.
	žádací	akuzativ s infinitivem	aby	inf. prez.
		beze spojky <i>velle, necesse est,...</i>	aby	konj. prez., impf.
		ut / ne	aby, aby ne	konjunktiv prez., impf.
		ne, quominus (zabraňovací) <i>impedio ne / quominus</i>	aby (aby ne) bráním, aby (ne)	konjunktiv prez., impf.
		ne / ne non (obavné) <i>timeo ne / ne non</i>	že (aby ne) / že ne (aby) bojím se, že (aby ne)/že ne (aby)	konjunktiv prez., impf., pf. plpf.
	tázací	quis; quid; qui, quae, quod; ubi,...	kdo, co, který, kde...	konjunktiv podle sousl.
num, -ne; utrum / ne... an		zda; zda... nebo		
V Z T A Ž N Ě		qui, quae, quod ubi, unde,...	který kde, odkud,...	indikativ konjunktiv podle sousl.

P Ř Í S L O V E Č N É	časové	cum	když, až, kdykoliv... <i>cum historicum</i> : když jiné <i>cum</i> s konjunktivem	indikativ konjunktiv impf., plpf. konjunktiv podle sousl.
		postquam, posteaquam	když; poté, co	indikativ pf., (plpf.)
		ubi, simulatque, ut	když, jakmile	indikativ pf., fut. II
		dum ₁	zatímco	indikativ prez.
		dum ₂ , donec, quoad, quamdiu	dokud	indikativ
		dum ₃ , donec, quoad	dokud ne	indikativ pf., prez., fut. II konjunktiv prez., impf.
	antequam, priusquam	dříve než	indikativ pf., prez., fut. II konjunktiv prez., impf.	
	účelové	ut / ne	aby / aby ne	konjunktiv prez., impf.
	příčinné, důvodové	quod, quia, quoniam	protože	indikativ
		quod, quia	protože	indikativ konjunktiv podle sousl.
		cum	protože	konjunktiv podle sousl.
	účinkové	ut / ut non	že / že ne, takže	konjunktiv samostatný, prez., impf. pf.
podmínkové	si, nisi	reálné : jestliže, jestliže ne	indikativ	
		potenciální : kdyby, jestliže, kdyby ne, jestliže ne	konjunktiv prez., pf.	
		nereálné : kdyby, kdyby ne	konjunktiv impf., plpf.	
přípustkové	quamquam, etsi, tametsi	ačkoliv, i když, třebaže...	indikativ	
	etiamsi	i když, i kdyby	indikativ konj. vět podmínkových	
	quamvis, ut	třebaže, i když,...	konjunktiv podle sousl.	
	licet	třebaže, i když,...	konjunktiv prez., pf.	
	cum	ačkoliv, i když,...	konjunktiv podle sousl.	
způsobové, srovnávací	tam... quam, tantus... quantus, eo...quo,...	tak... jak, tak velký... jak velký, tím... čím,...	indikativ	
	komparativ... quam	komparativ... než	indikativ	
	potius, magis,...	více / spíše... než	indikativ	
	quam		konjunktiv podle sousl.	
	ita / sic... ut, aequae... ac,...	tak... jako, stejně... jako,...	indikativ	
	quasi, tamquam	jako by	konjunktiv podle sousl.	
tamquam si, ita... ut si,...	jako by, tak... jako by,...	konj. vět podmínkových		

CVIČEBNICE

KONJUNKTIV VE VĚTÁCH HLAVNÍCH

1. Přeložte do češtiny a určete význam konjunktivu

1. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat! Est enim rumor. (Cic. *Att.* 10, 16, 3)
2. Ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis forsitan possim et libenter. (Cic. *Phil.* 14, 18)
3. Negant enim quemquam esse virum bonum nisi sapientem. Sit ita sane, sed eam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus,... (Cic. *Lael.* 18)
4. Saxa et solitudines voci respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur? (Cic. *Arch.* 19)
5. Utinam neque ipsum neque me paeniteret! (Cic. *Flacc.* 76)
6. Quibus utinam ipsis evenissent ea, quae tum homines precabantur! Neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu neque equitatum in Syria et cohortis optimas perdidissemus. (Cic. *Sest.* 71)
7. Utinam hoc tuum verum crimen esset! Plures amici mei et necessarii viverent. (Cic. *Phil.* 2, 40)
8. Haec cum viderem, quid agerem, iudices? (Cic. *Sest.* 42)
9. Libros vero tuos cave cuiquam tradas; nobis eos, quem ad modum scribis, conserva. (Cic. *Att.* 1, 11, 3)
10. Utinam minus vitae cupidi fuissetus! Certe nihil aut non multum in vita mali vidi-
ssemus. (Cic. *fam.* 14, 4, 1)
11. Ad decus et ad libertatem nati sumus: aut haec teneamus aut cum dignitate moriamur. (Cic. *Phil.* 3, 36)
12. Tu vellem ego vel cuperem adesses; nec mihi consilium nec consolatio deesset. (Cic. *Att.* 2, 18, 4)
13. Si iure me despiciunt, faciant item maioribus suis. (Sall. *Iug.* 85, 17)
14. ...velim tibi persuadeas non esse mihi meam dignitatem tua cariorem. (Cic. *fam.* 12, 30, 7)
15. Tum diceres: „Caesar cave credas; fuit in Africa, tulit arma contra te!“ Nunc quid dicis? „Cave ignoscas!“ Haec nec hominis nec ad hominem vox est. (Cic. *Lig.* 16)

16. Quid ille dux Leonidas dicit? „Pergite animo forti, Lacedaemonii, hodie apud inferos fortasse cenabimus.“ (Cic. *Tusc.* 1, 42, 101)
17. De Menedemo vellem verum fuisset. De regina velim verum sit. (Cic. *Att.* 15, 4, 4)
18. Sed exeamus e theatro, veniamus in forum. (Cic. *nat. deor.* 3, 74)
19. Est, ut dicis, Cato; sed fortasse dixerit quispiam tibi propter opes et copias et dignitatem tuam tolerabiliorem senectutem videri, id autem non posse multis contingere. (Cic. *Cato* 8)
20. Nec ego negaverim aliquando cedendum, sed sensim relato gradu et salvis signis, salva militari dignitate: sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt. (Sen. *dial.* 9, 4, 1)
21. Afros Romanam magna ex parte crederes aciem: ita armati erant armis et ad Trebiam, ceterum magna ex parte ad Trasumennum captis. (Liv. 22, 46, 4)

2. Přeložte do latiny

- Kéž se můžeme postarat o svou záchranu! O svoji důstojnost se zajisté postaráme.
- To by možná řekl někdo nečestný.
- Nedělej to!
- Chtěl bych, abys tu byl.
- Co jsem měl tedy dělat?
- Kéž by tu byl a slyšel to!
- Kam mám teď utéct? Odevšad jsem hlídán.
- Vraťme se k věci.
- Kéž by byli naši vojevůdci chtěli následovat jeho příkladu!
- Z (*de +abl.*) mnoha důvodů bych si přál (*tj. chtěl*), abys mě byl mohl navštívit.
- Někdo by možná říkal: „Co požaduješ?“
- Kéž odtud odešel!

postarat se (o něco)	cōsulō, ere, suluī, sultum +dat.
záchrana	salūs, ūtis, f.
zajisté	certē
nejvyšší	summus, a, um
utéct	mē vertō, ere, vertī, versum
hlídat	custōdiō, ěre, ěvī, ětum
navštívit (někoho)	conveniō, ěre, vēnī, ventum +ak.
požadovat	postulō, āre, āvī, ātum

3. Doplňte zápornku *non, ne, neque (nec)* nebo *neve (neu)*. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Oleum _____ addideris! (Cato *agr.* 158, 2)
2. Vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuisset! Molestus nobis _____ esset. (Cic. *fam.* 12, 3, 1)
3. _____ agam? (Ter. *Phorm.* 419)
4. Quae enim Caesar numquam _____ fecit _____ fecisset neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. (Cic. *Att.* 14, 13, 6)
5. Tu vero ista _____ asciveris _____ fueris commenticiis rebus adsensus! Nihil sentire est melius quam tam prava sentire. (Cic. *ac.* 1, 125)
6. ...utinam _____ in Pelio nata ulla umquam esset arbor!... (Cic. *fat.* 35)
7. Quae si videres, lacrimas _____ teneres. (Cic. *fam.* 7, 30, 2)
8. Misericordia commotus _____ sis! (Cic. *Mur.* 65)
9. Utinam quidem tibi senescere contigisset intra natalium tuorum modum, _____ te in altum fortuna misisset! Tulit te longe a conspectu vitae salubris rapida felicitas, provincia et procuratio, et quicquid ab istis promittitur... (Sen. *epist.* 19, 5)
10. _____ negaverim tristem atrocemque vobis visam orationem meam... (Liv. 28, 29, 5)
11. Haec tibi nota esse volui; quae cave _____ te perturbent et impediunt valetudinem tuam. (Cic. *fam.* 16, 12, 5)
12. _____ vis esse iracundus? _____ fueris curiosus! (Sen. *dial.* 5, 11, 1)

4. Vyberte správné tvrzení nebo odpovězte na otázky

1. Utinam modo conata efficere possim! (Cic. *Att.* 4, 16, 2)
 - Větou se vyjadřuje přání, aby se podařilo započatou věc dokončit.
 - Větou se vyjadřuje lítost nad tím, že tu věc již nelze dokončit.
 - Větou se vyjadřuje přání ohledně dokončení započaté věci v minulosti.
 - Větou se vyjadřuje zklamání nad tím, že nebylo možné tu věc dokončit.
2. Utinam lex esset eadem, quae uxoris (= uxori est), viro. (Plaut. *Merc.* 823)
 - Mluvčí si přeje stejná pravidla pro muže a ženy a věří, že toho dosáhne.
 - Mluvčí nařiká nad tím, že pro ženy a muže neplatí stejná pravidla.
 - Mluvčí vyjadřuje lítost nad tím, že už dříve neplatila stejná pravidla pro muže a ženy.

3. Haec ad te die natali meo scripsi; quo utinam susceptus **non** essem, aut **ne** quid ex eadem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor. (Cic. *Att.* 11, 9, 3)
 Utinam liberorum nostrorum mores **non** ipsi perderemus! (Quint. *inst.* 1, 2, 6)
 - Pokuste se zdůvodnit používání záporok v předchozích větách.
 4. Vellem nobis hoc idem vere dicere liceret... (Cic. *off.* 3, 1, 1)
 Velim de me aliquid dixerit. (Plaut. *Poen.* 1205)
 Vera dicas velim. (Plaut. *Cas.* 234)
 Vellem dictum esset ab eodem etiam de Dione. (Cic. *Cael.* 23)
 - Přiřadte význam k jednotlivým větám: přání, které se může uskutečnit; přání, které se mohlo uskutečnit; zklamání nad tím, co není možné uskutečnit; zklamání nad tím, co nebylo možné uskutečnit
 5. Vince animum; cave deformes multa bona uno vitio, ... (Liv. 30, 14, 11)
 - *Cave deformes* má jako celek negativní význam a odpovídá zákazu.
 - *Cave deformes* má jako celek pozitivní význam a odpovídá imperativu.
 6. At enim **ne** iratus quidem Iuppiter plus Regulo nocuisset, quam sibi nocuit ipse Regulus. (Cic. *off.* 3, 29, 105)
 - Proč je v této větě použito *ne* a jaký má význam?
- 5. Vyberte správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.**
1. An ego non (*provideam, providerem*) meis civibus, non dies noctesque de vestra libertate, de rei publicae salute (*cogitem, cogitarem*)? (Cic. *Phil.* 6, 17)
 2. Qui me Thebis alter vivit miserior? Quid nunc (*agerem, agam, egissem, egerim*)? (Plaut. *Amph.* 1046)
 3. ...falsus utinam vates (*sim, essem, fuissem, fuerim*) ... (Liv. 21, 10, 10)
 4. Sed domum (*redeamus, redimus, rediremus, redibimus*), id est, ad nostros (*revertamur, revertimur, revertemur, reveteremur*). (Cic. *Brut.* 172)
 5. Utinam L. Caesar (*valeat, valeret, valuerit*), Ser. Sulpicius (*vivat, vixerit, viveret*): multo melius haec causa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab uno. (Cic. *Phil.* 8, 22)
 6. Egone illum (*ne, non*) fleam? Egone (*ne, non*) defleam talem adulescentem? (Plaut. *Capt.* 139)
 7. ...cave (*ne, non, 0*) festines aut committas, ut aut aeger aut hieme naviges. (Cic. *fam.* 16, 12, 6)
 8. Quibus vellem satis cognita (*sit, esset*) nostra sententia. (Cic. *off.* 2, 2, 7)
 9. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audivisses, utinam te (*non, ne*) solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquisset! Sed testor omnis deos me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 3, 1)

10. Longiorem orationem causa forsitan (*postulat, postulet*), tua certe natura breviorum.
(Cic. *Lig.* 38)
11. Eos velim (*laudares, laudaveris, laudes, laudavisses*). (Cic. *Att.* 4, 5, 3)
12. Qui utinam iam adesset! Intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus
(*timuissemus, timeamus, timuerimus, timeremus*). (Cic. *fam.* 11, 25, 2)
13. O utinam a nostro secedere corpore (*possem, potuerim, potuissem*)! (Ov. *met.* 3, 467)

SOUSLEDNOST ČASOVÁ

1. **Přeložte do češtiny a uveďte, které časy fungují jako čas hlavní a které jako čas vedlejší. Následně sledujte „odchylky“ od pravidel a pokuste se je vysvětlit.**
1. Quid quaeris, quamdiu vixerit? Vivit: ad posteros usque transiit et se in memoriam dedit. (Sen. *epist.* 93, 5)
2. Quaesivit ex me pater, qualis esset fama. (Cic. *Att.* 15, 29, 2)
3. Monendu's (= monendus es), ne me moneas. (Plaut. *Pseud.* 915)
4. Quae cum esset locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet,... (Cic. *fam.* 15, 2, 6)
5. Incertum est, quam longa cuiusque nostrum vita futura sit. (Cic. *Verr.* II 1, 153)
6. ...ad Pompeium contendit, ut adesse Caesarem nuntiaret. (Caes. *civ.* 3, 11, 1)
7. Modum tamen rei adhibeamus: multum interest, simpliciter vivas an negligenter. (Sen. *dial.* 9, 17, 2)
8. Aderat in senatu Verres pater istius et flens unum quemque senatorum rogabat, ut filio suo parceret, neque tamen multum proficiebat... (Cic. *Verr.* II 2, 95)
9. Ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit an quo alio. (Cic. *Att.* 9, 17, 1)
10. Quae gens paucis ante mensibus ultro ad Caesarem legatos miserat, ut suis omnibus facultatibus uteretur, praesidiumque ab eo militum petierat. (Caes. *civ.* 3, 80, 1)
11. Nos adhuc quid Brundisi actum esset, plane nesciebamus. (Cic. *Att.* 9, 2a, 3)
12. Ora, ut ignoscat delictis tuis atque adulescentiae. (Plaut. *Merc.* 997)
13. Quaesivi ex eo Kalendis Ianuariis, quibus hominibus et quem ad modum illum agrum esset distributurus. (Cic. *leg. agr.* 2, 79)
14. Sed videte, quid moliatur. (Cic. *Phil.* 13, 39)
15. Memini, quid per eandem occasionem ab Sabinorum iuventute in hac urbe commissum sit; horret animus, ne quid inconsulte ac temere fiat. (Liv. 2, 37, 6)
16. Huic ille, quid ex litteris comperisset, aperit. (Nep. *Paus.* 4, 5)
17. Media nocte imperat his, ut paulo tumultuosius omnibus locis pervagentur. (Caes. *Gall.* 7, 45, 1)
18. ...et simul servis suis Rubrius, ut ianuam clauderent et ipsi ad fores assisterent, imperat. (Cic. *Verr.* II 1, 66)
19. Itaque imperavi mihi, ut viverem. (Sen. *epist.* 78, 2)

20. ...edicunt consules, ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. (Liv. 8, 6, 16)
21. Intellexi, quid eum pepugisset. (Cic. *S. Rosc.* 60)
22. Quanta verborum nobis paupertas, immo egestas sit, numquam magis quam hodierno die intellexi. (Sen. *epist.* 58, 1)
23. Id socordiane an casu acciderit, parum cognovi. (Sall. *Iug.* 79, 5)
24. Acta quae essent usque ad VIII Kal. Iun., cognovi ex tuis litteris; reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae. (Cic. *Att.* 3, 10, 1)
25. Quem [sc. Vercingetorigem] turpiter se ex hac fuga recipientem, ne qua civitas suis finibus recipiat, a me provisum est. (Caes. *Gall.* 7, 20, 12)
- 2. Sledujte souslednost po konjunktivech, infinitivech a jiných jmenných tvarech slovesných. Vysvětlete.**
1. Sed cognosce itinera nostra, ut **statuas**, ubi nos visurus sis. (Cic. *Att.* 2, 8, 10)
2. Quam vellem Romae esses! (...) Nam Pulchellum nostrum facillime **teneremus** aut certe, quid esset facturus, **scire possemus**. (Cic. *Att.* 2, 22, 1)
- 3. Eamus** intro, ut prandeamus. (Plaut. *Men.* 387)
4. Ego ista non quaeram? Ego **nesciam**, unde descenderim? (Sen. *epist.* 65, 20)
5. Cupio **scire**, quid agas et ubi sis hiematurus. (Cic. *fam.* 7, 9, 1)
6. Flaccus quid alii postea facturi essent, **scire** non poterat, quid fecissent, videbat. (Cic. *Flacc.* 33)
7. ...**hortari solebat** Thebanos, **ut** pacem bello **anteferrent**,... (Nep. *Epam.* 5, 3)
8. Graeci enim in conviviis **solent** nominare, cui poculum tradituri sint. (Cic. *Tusc.* 1, 40, 96)
9. Respondi non **ignorare** eum, quid ego deberem Sestio. (Cic. *Att.* 13, 49, 1)
10. Itaque nec hoc possum dicere me omnino **ignorare**, quid possideat,... (Cic. *de orat.* 1, 161)
11. ...quibus [sc. litteris] recitatis puto **fore**, ut aliquando commoveatur senatus. (Cic. *Att.* 6, 1, 14)
12. Scio te omnia **facturum**, ut nobiscum quam primum sis,... (Cic. *fam.* 16, 9, 3)
13. Te **enim existimo** tibi **statuisse**, quid faciendum putares,... (Cic. *Sull.* 50)
14. ...scribis te **nescire**, quid nostris faciendum sit,... (Cic. *Att.* 15, 4, 2)
15. ...manusque ad curiam tendebant **orantes**, ut sibi liberos, fratres, cognatos redderent. (Liv. 22, 60, 1)

3. Přeložte do latiny

1. Král Archeláos požádal Sókrata, aby k němu přišel.
2. Řeknu, co si myslím.
3. Lidé čekali, co udělá.
4. Oni tedy chápou, co Epikúros říká, ale já to nechápu?
5. Zeptal jsem se, jak se vrátili. Tvrdil, že se dosud nevrátili.
6. Chci (*dosl. toužím*) vědět, co si o těch věcech myslíš.
7. Postaral jsem se, aby se nikdo nebál.
8. Nebudu ti psát, co budu dělat, ale co jsem udělal.
9. V ten den jsem poznal, co dělá.
10. Prosím tě, abys mi odpustil.
11. Uvidíme, co bude.

Archeláos	Archelāus, ī, m.
Sókratés	Sōcratēs, is, m.
Epikúros	Epicūrus, ī, m.
jak	quemadmodum
dosud	adhūc
postarat se	cūrō, āre, āvī, ātum
poznat	sentiō, īre, sēnsī, sēnsūm
odpustit	ignōscō, ere, nōvī, nōtum

4. Doplňte správný tvar. Pokud je více možností, uveďte je.

1. Admiratur et (*expectare; ille*) _____, quidnam Vettius dicturus sit. (Cic. Verr. II 3, 167)
2. Etenim litterae tuae non solum, quid Romae, sed etiam quid in re publica, neque solum, quid (*fieri; se děje*) _____ verum etiam, quid (*fieri; se stane*) _____ indicabant. (Cic. Att. 2, 11, 1)
3. Ego quid (*posse; můžu*) _____ nescio, vel potius me parum (*posse; můžu*) _____ sentio. (Cic. fam. 6, 22, 3)
4. ...quaesivi a Catilina, in nocturno conventu apud M. Laecam (*esse; byl*) _____ necne. (Cic. Catil. 2, 13)
5. Itaque quid ea mihi (*prodesse; prospívá*) _____, nescio. (Cic. Att. 3, 10, 1)
6. Te, imperator, milites tui oramus, ut nobis pugnandi copiam (*facere*) _____. (Liv. 7,13, 10)
7. (*Quaerere; ego*) _____, decretumne sit. (Cic. Verr. II 2, 180)

8. Si quaeris, in quo libro (*dicere; řekl*) _____: in eo, qui Prometheus inscribitur. (Sen. *epist.* 19, 9, 60)
9. Tempora autem rei publicae qualia (*esse; budou*) _____, quis scit? (Cic. *fam.* 2, 18, 3)
10. Hic propter conscientiam peccatorum suorum (*persuadere*) _____ adulescentibus, ne repugnarent seseque Vergilio traderent. (Bell. afr. 28, 3)
11. Est autem petendum, ne (*odisse; vos*) _____ ingenium, ne inimici (*esse; vos*) _____ industriae, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem poeniendam (= puniendam) (*putare; vos*) _____. (Cic. *Balb.* 19)
12. ...videamus, quid idem iste iuratus (*dicere; řekl*) _____. Recita. (Cic. *Verr.* II 1, 84)
13. Iam ferme in exitu annus erat; itaque senatus Romae decrevit, ut P. Cornelius praetor litteras Capuam ad consules (*mittere*) _____... (Liv. 25, 41, 8)
14. Posset agi lege necne, pauci quondam (*scire*) _____; fastos enim vulgo non habebant. (Cic. *Mur.* 25)
15. Hi cum ad munitiones Romanorum (*accedere*) _____, flentes omnibus precibus orabant, ut se in servitutem receptos cibo (*iuvere; illi*) _____. (Caes. *Gall.* 7, 78, 4)
16. Venient in medium, dicent, quid (*statuere; ustanovili*) _____. (Cic. *Verr.* II 2, 197)
17. Senatus pontificum collegium consuli iussit, num omne id aurum in ludos consumi (*necesse esse; je nutné*) _____. (Liv. 39, 5, 9)
18. Quin tu illud quaeri iubes, num tui occidendi causa ferrum (*sumere; vzali*) _____, num me auctore et sciente? (Liv. 40, 14, 8)
19. Deinde enim confido fore, ut alio genere litterarum (*uti; nos*) _____ tibi que pro tuo summo beneficio gratias (*agere; nos*) _____. (Cic. *Att.* 16, 16E, 2)
20. Quod cum accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore, ut omnia (*placare; pas.; podmětem je omnia*) _____ inter vos... (Cic. *Att.* 1, 17, 2)
21. Tute scis, si modo meministi, me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos (*adducere; tu*) _____. (Cic. *Att.* 12, 18a, 2)
22. ...sed id mihi quaerere videbare, quod genus ipsius orationis optimum (*iudicare; považuji*) _____: rem difficilem, di immortales, atque omnium difficillimam. (Cic. *orat.* 52)
23. De publicanis quid (*agere; dělám*) _____, videris quaerere. (Cic. *Att.* 6, 1, 16)
24. At paulo post audita vox est monentis, ut (*providere; illi*) _____, ne a Gallis Roma (*capere*) _____... (Cic. *div.* 2, 69)

5. Po změně času ve větě hlavní upravte zbytek věty, je-li to nutné

1. Deinde quaero, quis aut de misera vita possit gloriari aut de non beata. (Cic. *fin.* 3, 8, 28)
Deinde **quaesivi**...
Deinde **quaeram**...
2. Itaque ab Habito petiverunt, ut eam causam susciperet publiceque defenderet. (Cic. *Cluent.* 43)
Itaque ab Habito **petunt**...
Itaque ab Habito **petebant**...
3. Nescis, quid ego acturus sim... (Plaut. *Bacch.* 722)
Nesciebas...
4. Iste petit a rege et eum pluribus verbis rogat, ut id ad se mittat. (Cic. *Verr.* II 4, 64)
Iste **petebat** a rege et eum pluribus verbis **rogabat**...
5. ...quaero, venerit ea res in hoc iudicium necne. (Cic. *Tull.* 38)
...**quaere**,...
...**quaesivi**,...
6. Ea comitia puto fore, ut ducantur. (Cic. *Att.* 4, 15, 7)
Ea comitia **putavi**...

6. Vyberte správnou možnost nebo možnosti

1. Utrum quid (*agatur, actum sit, actum esset, ageretur*) non vides, an apud quos (*agitur, agatur, actum sit, actum esset, ageretur, actum est*)? (Cic. *S. Rosc.* 73)
2. Statuunt, ut X milia hominum delecta ex omnibus copiis in oppidum (*submitterentur, submittantur*), ... (Caes. *Gall.* 7, 21, 2)
3. Hoc loco interrogant, an (= num) vir bonus (*daturus esset, daturus sit, dabit, dat, daret, det*) beneficium ingrato sciens ingratum esse. (Sen. *benef.* 4, 26, 1)
4. Hippodamus ne num quid (*volui, volebam, vellem, volo, velim, voluero*) quidem rogavit. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 1, 21)
5. Et alter ex censoribus M. Aemilius petiit ab senatu, ut sibi (...) pecunia ad ludos (*decernatur, decerneretur, decreta esset, decreta sit*). (Liv. 40, 52, 1)
6. Non reprehendo nec quaero, (*esset, fuerit, fuisset*) ne aliquid pertimescendum. (Cic. *dom.* 8)
7. Syphacem (*orant, orabant, orabunt, oraverunt, orate*), ut Carthagini, ut universae Africae subveniat. (Liv. 29, 34, 2)
8. Summam spem nuntiabant fore, ut Antonius (*cedat, cederet, cessisset, cesserit*), res (*conveniat, conveniret, convenisset, convenerit*), nostri Romam (*redeant, redirent, redissent, redierint*). (Cic. *Att.* 16, 7, 1)

9. Fortasse (*optabat, optavit, optat, optabit*), non ut multis venderet, sed ut care,... (Sen. *benef.* 6, 38, 1)
10. Videte nunc, quam versa et mutata in peiorem partem (*sint, essent*) omnia. (Cic. *S. Rosc.* 103)
11. Hic cognosci (*licet, licuit*), quantum esset hominibus praesidii in animi firmitudine. (Caes. *civ.* 3, 28, 4)
12. Hactenus mihi videor de amicitia quid (*sentiam, sentirem*), potuisse dicere. (Cic. *Lael.* 24)
13. Ubi (*esses, sis*) hibernaturus et qua spe aut condicione, perscribas ad me (*velim, vellem, volo, volui*). (Cic. *fam.* 7, 17, 3)
14. Non (*quaero, quaeram, quaere, quaererem*), quis sit istius artifex mundi? (Sen. *epist.* 65, 19)

OBSAHOVÉ VĚTY: INFINITIVNÍ KONSTRUKCE, PARTICIPIÁLNÍ KONSTRUKCE

1. Přeložte do češtiny

1. Atque haec cives, inquam, si eos hoc nomine appellari fas est, de patria sua et cogitant et cogitaverunt. (Cic. *Mur.* 80)
2. Intellexi ex tuis litteris te ex Turranio audisse a me provinciam fratri traditam. (Cic. *Att.* 6, 9, 3)
3. Digredienti ab se Didae mandata dedisse dicitur de filio occidendo. (Liv. 40, 24, 4)
4. Eundem vidi postea Veliae, cedentem Italia, ne qua oreretur belli civilis causa propter se. (Cic. *Phil.* 10, 8)
5. Leucade aut te ipsum aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. (Cic. *fam.* 16, 2, 1)
6. Inde uno agmine Phaselidem cum venissent, optimum visum est ibi hostem opperiri. (Liv. 37, 22, 5)
7. Audiamus: „si summus dolor est,“ inquit, „brevem necesse est esse.“ (Cic. *Tusc.* 2, 19, 44)
8. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit te mihi maximas gratias agere. (Cic. *fam.* 6, 11, 2)
9. Loquor enim de docto homine et erudito, cui vivere est cogitare. (Cic. *Tusc.* 5, 38, 111)
10. Servius prid. Non. Mai. Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. (Cic. *Att.* 10, 13, 2)
11. Placitum tibi esse librum II suspicabar, tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 8, 1)
12. Caelium oratorem fuisse iracundissimum constat. (Sen. *dial.* 5, 8, 6)
13. Quid ais? Putasne fore, ut legem non ferat? (Cic. *Att.* 4, 8a, 1)
14. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. (Cic. *Manil.* 6, 5)

15. Patior iudices et non moleste fero me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. (Cic. Verr. II 1, 2)

2. Přeložte do latiny

1. Pamatujme, že je třeba zachovávat spravedlnost i vůči nejnižší postaveným.
2. Mrzelo mě, že můj dopis nebyl doručen.
3. Když jsem to napsal, bylo mi oznámeno, že ke mně přichází Curio.
4. Zdá se mi, že nejsem v bezpečí (*dosl. bezpečný*).
5. Slibuji, že to všechno vykonám pečlivě a přísně.
6. Zdá se, že se to sotva může stát.
7. Je nutné, aby smrtelné tělo jednou (*tj. v nějaké době*) zemřelo.
8. Myslel jsem si, že ten člověk neodpoví.
9. Nikdy jsem se nechtěl líbit lidu.
10. Domníval jsem se, že to musím napsat vlastní (*tj. svojí*) rukou. A proto jsem to udělal.
11. Cornelius z Hispánie vylíčil Cicerona, jak naříká.
12. Slyšel jsem, že jeden starý básník napsal v tragédii, že dvě ženy jsou horší než jedna.
13. Říká se, že nikdy nic nebylo lidem přijato s takovou radostí (*abl. bez předložky*).
14. Věděl jsem, že ti ten dopis bude doručen pozdě.

zachovávat	servō, āre, āvī, ātum
vůči	adversus +ak.
nejnižší postavený	īnfirmus, a, um
mrzet (někoho), litovat, těžce nést	doleō, ēre, uī, -, dolitūrus
doručit (dopis)	reddō, ere, didō, ditum
Curio	Cūriō, ōnis, m.
bezpečný, v bezpečí	tūtus, a, um
vykonat	agō, ere, ēgī, āctum
pečlivě	dīligerter
sotva	vix
smrtelný	mortālis, e
zemřít	intereō, īre, īi, itūrus
líbit se	placeō, ēre, uī, itum
z Hispánie	Hispanicus, a, um
starý	antīquus, a, um
tragédie	tragoedia, ae, f.
radost	gaudium, īi, n.
lid	plēbs, plēbis, f.

3. Doplňte tvar podle překladu a přeložte

1. Eodem die vulgo loquebantur Antonium (*maneó; zůstane*) _____ Casilini. (Cic. *Att.* 16, 10, 1)
2. Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum, nunc (*ego*) _____ loquax esse (*video; zdá se mi, že já*) _____. (Cic. *fam.* 11, 24, 1)
3. Aliquot post menses et homo occisus est et bona (*veneó; šel na prodej*) _____ (*dico; říká se, prý*) _____. (Cic. *S. Rosc.* 128)
4. Quare qui bene exordiri causam volet, eum necesse est genus suae causae diligenter ante (*cognosco; aby poznal*) _____. (Cic. *inv.* 1, 15, 20)
5. Nullum in hac causa testem timemus, nihil quemquam (*scire; neví*) _____, nihil (*video; neviděl*) _____, nihil audisse arbitramur. (Cic. *Sull.* 79)
6. Haec fere hoc tempore putavi (*dico; je třeba říct tyto věci*) _____. (Cic. *Tusc.* 2, 27, 67)
7. Dolebam, dolebam, patres conscripti, rem publicam vestris quondam meisque consiliis (*conservo; zachráněný*) _____ brevi tempore (*pereo; zahyne*) _____. (Cic. *Phil.* 2, 37)
8. (*ego*) _____ quidem, (*video; zdá se mi, že on*) _____ etiam diutius afuturus. (Cic. *Att.* 13, 2b, 4)
9. Nihil enim (*firmus; pevnější*) _____ esse dicunt, nihil (*paratus; připravenější*) _____. (Cic. *Att.* 11, 10, 2)

4. Akuzativ s infinitivem nebo prostý infinitiv? Zdůvodněte.

1. Nec facile est aut rem rei aut auctorem auctori **praeferre**. (Liv. 8, 40, 3)
2. Animadverti enim, iudices, **audiri** a vobis meum familiarem, L. Herennium, perattente. (Cic. *Cael.* 25)
3. **Esse, bibere, frui** patrimonio, hoc est **vivere**, hoc est se mortalem **esse meminisse**. (Sen. *epist.* 123, 10)
4. Nam **inscriptum esse** video quendam ex his statuis aratores **dedisse**. (Cic. *Verr.* II 2, 150)
5. Sed nonne meministi **licere** mihi ista **probare**, quae sunt a te dicta? (Cic. *fin.* 5, 26, 76)
6. „Causam enim,“ inquit, „**cognosci** oportet.“ (Cic. *Verr.* II 1, 25)
7. Cupiebam **dissimulare** me id moleste **ferre**, cupiebam animi dolorem vultu **tegere** et taciturnitate **celare**. (Cic. *Verr.* I 21)
8. Et **vinci** turpe putavit et **deterreri** et **latere**. (Cic. *Sest.* 89)
9. Atticorum similes **esse** volumus. (Cic. *Brut.* 287)

10. Te ipsum, Naevi, volo **audire**; volo inauditum facinus ipsius, qui id commisit, voce **convinci**. (Cic. *Quinct.* 79)
11. Cleomenem **nominare** non licet. (Cic. *Verr.* II 5, 110)
12. Hoc putavi te **scire oportere**. (Cic. *Att.* 13, 28, 4)
13. Te tamen, ut iam ante ad te scripsi, **scire** volo me neque isto nuntio **esse perturbatum** nec iam ullo **perturbatum iri**. (Cic. *Att.* 12, 19, 2)
14. Magni animi est magna **contemnere** ac mediocria **malle** quam nimia. (Sen. *epist.* 39, 4)
- 5. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti. Je-li více možností, uveďte, zda mají rozdílný význam.**
1. Atqui (*vivendum, vivere, vivi*), Lucili, militare est. (Sen. *epist.* 96, 5)
2. Vinum ad se omnino (*importare, importari, inportaretur, importetur*) non patiuntur, quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines atque effeminari arbitrantur. (Caes. *Gall.* 4, 2, 5)
3. Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam (*existimat, existimantur, existimant, existimabatur*) esse iudicia. (Cic. *Verr.* I, 43)
4. Sed quis hic est, quem (*astantem, astare*) video ante ostium? (Plaut. *Bacch.* 451)
5. Itaque necesse est aut damnum aut certe non magnum lucrum (*facere, fecisse, facturos esse, factum iri, factum esse*) decumanos. (Cic. *Verr.* II 3, 110)
6. Neque id sine causa arbitrari (*videor, videbantur, videtur, videris, video, videmus*). (Nep. *Alc.* 6, 2)
7. At ego nolo (*dari, dare*) te quicquam. (Plaut. *Bacch.* 99)
8. Ciceronem nostrum in vestrum collegium (*cooptare, cooptari*) volo. (Cic. *ad Brut.* 1, 5, 3)
9. Brutum, ut scribis, (*videri, videre, visurum esse, vidisse, visum iri*) a me puto. (Cic. *Att.* 15, 25, 8)
- 6. Vyberte tvar z nabídky a doplňte ho do vět**
commonendum, dicebat, dicitur, esse rediturum, moleste tuli, nominari, perlata esse, praedicantem, proditos
1. Nec vero necesse est quemquam a me _____: vobiscum ipsi recordamini. (Cic. *Phil.* 2, 1)
2. Scandilius rem se totam relicturum dicit et suo tempore _____. (Cic. *Verr.* II 3, 139)
3. Ei te vehementer suscensuisse audivi et _____. (Cic. *fam.* 13, 73, 2)
4. Omnia superioris noctis consilia ad me _____ sentiunt. (Cic. *Catil.* 2, 6, 15)

5. Ipsum Crassum ego postea _____ audivi tantam illam contumeliam sibi ab Cicerone inpositam. (Sall. *Catil.* 48, 9)
6. Sed tamen iis litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem _____. (Cic. *fam.* 7, 10, 3)
7. Desertos enim se ac _____ a vobis dicunt et prioris sacramenti mentionem faciunt. (Caes. *civ.* 2, 32, 7)
8. Idem esse _____ Socrates veritatem et virtutem. (Sen. *epist.* 71, 16)
9. Educatus est in domo Pericli (privignus enim eius fuisse _____), eruditus a Socrate. (Nep. *Alc.* 2, 1)

7. Dejte sloveso do tvaru infinitivu, participia prézentu nebo gerundia. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Haec te (*scio*) _____ volui. (Cic. *fam.* 16, 11, 3)
2. Ergo hoc quidem apparet, nos ad (*ago*) _____ esse natos. (Cic. *fin.* 5, 21, 58)
3. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur (*sum*) _____. (Cic. *Att.* 11, 21, 2)
4. Ego me hinc postridie Idus (*exeo*) _____ puto... (Cic. *Att.* 12, 42, 3)
5. Ego Lar sum familiaris ex hac familia, unde (*exeo*) _____ me aspexistis. (Plaut. *Aul.* 2)
6. Naturam quidem (*muto*) _____ difficile est,... (Sen. *dial.* 4, 20, 2)
7. Multa sunt dicta ab antiquis de (*contemno*) _____ ac (*despicio*) _____ rebus humanis; hoc unum Aristo tenuit: praeter vitia atque virtutes negavit rem (*sum*) _____ ullam aut fugiendam aut expetendam. (Cic. *fin.* 5, 25, 73)

OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SPOJKOVÉ

Věty s *quod*

1. Přeložte do češtiny

1. Obicite Platoni, quod petierit pecuniam, Aristoteli, quod acceperit, Democrito, quod neglexerit, Epicuro, quod consumpserit. (Sen. *dial.* 7, 27, 5)
2. Tum praefecti regis Persae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. (Nep. *Chabr.* 3, 1)
3. Hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. (Cic. *Att.* 7, 7, 1)
4. Itaque sive casu accidit sive consilio, percommode factum est, quod eis de rebus, quae maxime metuuntur, de morte et de dolore, primo et proximo die disputatum est. (Cic. *Tusc.* 4, 30, 64)
5. Dicimus autem: „Ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere“ et „quod cum illo non contraxi societatem.“ (Sen. *benef.* 5, 11, 2)
6. Nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Maelium novis rebus studentem manu sua occidit. (Cic. *Catil.* 1, 3)
7. Etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio quam bonorum. (Cic. *Flacc.* 103)
8. Sed ad summas atque incredibilis occupationes meas accedit, quod nullam a me volo epistolam ad te sine aliquo argumento ac sententia pervenire. (Cic. *Att.* 1, 19, 1)
9. Mirabar, quod Apollonius homo pecuniosus tam diu ab isto maneret integer... (Cic. *Verr.* II 5, 16)
10. Te ad cenas itare desisse moleste fero; magna enim te delectatione et voluptate privasti. (Cic. *fam.* 9, 24, 2)
11. „Minime mirum,“ inquit Antonius, „si ista res adhuc nostra lingua inlustrata non est.“ (Cic. *de orat.* 2, 55)

12. Cuius [sc. Catieni] tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo. Certe enim scio te fecisse cum causa. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 2, 6)

2. Přeložte do latiny

- Hloupý je ten, kdo pláče, že nebude za (*post +ak.*) tisíc let žít.
- Dobří lidé se (tomu) divili, přátelé mě obviňovali, že prý jsem to poselstvo přijal v naději (*abl. bez předložky*) na mír.
- Udělal jsi dobře, že ses setkal s ostatními dědici.
- Tvrdil, že nikdy netoužil po triumfu.
- Je (*tj. děje se*) velmi vhod, že zde není ten, který zde o chvíli předtím byl.
- Udělal jsi mi vhod, že jsi mi podal zprávu o Caesarově dopisu.
- Někteří lidé si stěžují, že prý jste ho nepronásledovali.
- Náš přítel Vestorius mi napsal, že ti velice děkuje.
- Děkuji ti, že mi často píšeš.
- Je třeba dát za pravdu Epikúrovi, který si často stěžuje, že prý jsme nevděční vůči minulým věcem.
- Divím se, že můj listonoš odešel o kalendách z Říma bez tvého dopisu.
- Spojenci si stěžují, že jsi je pokládal za nepřátele.

obviňovat	accūsō, āre, āvī, ātum
poselstvo	lĕgātīō, ōnis, f.
naděje (na něco)	spēs, eī, f. +gen.
setkat se (s někým)	conveniō, ĩre, vēnī, ventum +ak.
dědic	hērēs, ēdis, m.
toužit po něčem	cupīdus, a, um +gen. esse
triumf	trīumphus, ī, m.
o chvíli předtím	paulō ante
udělat vhod	grātum faciō, ere, fēcī, factum
podat zprávu (někomu o něčem)	certiōrem faciō, ere, fēcī, factum +ak. (alqm) dē +abl. (alqa re)
dát za pravdu (někomu)	testimōnium (testimōnium, ii, n.) reddō, ere, didī, ditum +dat.
Epikúros	Epicūrus, ī, m.
nevděčný vůči někomu, něčemu	ingrātus, a, um adversus +ak.
minulý	praeteritus, a, um
▪ minulé věci, minulost	▪ praeterita, ōrum, n.
listonoš	tabellārius, ii, m.
kalendy	Kalendae, ārum, f

3. Doplňte tvar podle překladu

1. Legati eo ab Roma gratulantes, quod e tanto periculo (*evado; prý unikli*) _____, venerunt. (Liv. 42, 18, 5)
2. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidiorum consilio tibi (*eripio; byl odebrán*) _____ videbam. (Cic. *fam.* 3, 10, 1)
3. Iam illa, quae leviora videbuntur, ideo praeteribo, quod mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris (*aufero; odnesl*) _____ Syracusis. (Cic. *Verr.* II 4, 131)
4. Praeclare in epistula quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione benivolentiam Macedonum (*consector; prý usiluje*) _____. (Cic. *off.* 2, 15, 53)
5. Is mihi etiam queritur, quod ab nobis novem solis diebus prima actio sui iudicii (*transigo; prý bylo dokončeno*) _____ ...? (Cic. *Verr.* II 1, 156)
6. ...alii gratulabantur, alii gratias agebant, quod eorum opera incolumis res publica (*esse; prý je*) _____. (Liv. 28, 9, 6)
7. Hoc te (*praetermitto; opomenul jsi*) _____ miror. (Cic. *Att.* 7, 3, 6)
8. Caesar questus, quod (...) bellum sine causa (*infero; prý zaútočili*) _____, ignoscere imprudentiae dixit obsidesque imperavit. (Caes. *Gall.* 4, 27, 5)
9. Ago gratias senectuti, quod me lectulo (*adfigo; připoutala*) _____. (Sen. *epist.* 67, 2)
10. ...Periclem principem Graeciae vituperat, quod tantam pecuniam in praeclara illa propylaea (*conicio; prý vynaložil*) _____. (Cic. *off.* 2, 17, 60)
11. Ego autem illa (*recito; ty věci byly předneseny*) _____ non moleste fero. (Cic. *Cluent.* 142)

4. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Laudat Africanum Panaetius, quod (*fuit, fuerit, sit, est, fuisset, esset*) abstinens. (Cic. *off.* 2, 22)
2. Quid ergo de me querar? Qui etiam gratias tibi agere debeo, quod me ex fortissimorum civium numero seiungendum non (*putaveris, putavisti, putaveras, putes*). (Cic. *Vatin.* 26)
3. Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi (*sunt, essent, fuerunt*) nummi Caesari... (Cic. *Att.* 7, 8, 5)
4. Domitius Corbulo praetura functus de L. Sulla nobili iuvene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non (*decessit, decesserat, decessisse, decessisset, decederet, decedere*). (Tac. *Ann.* 3, 31, 3)

5. Bene fecisti, quod libertum aliquando tibi carum reducentibus epistulis meis in domum, in animum (*receperis, reciperes, recepisti, recepturus esses, receperas*). (Plin. *epist.* 9, 24)
6. Filiola tua gratum mihi (*facit, fecit*), quod tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem (*adscribas, adscribis, adscribebas, adscriberes*)... (Cic. *Att.* 6, 1, 22)
7. Haec populum Romanum (*videre, viderit, vidit*), (*animadverti, animadverterit, animadvertere, animadvertit, animadversus sit*), (*iudicat, iudicavit, iudicaverit, iudicare, iudicari*) quidam moleste ferunt. (Cic. *Phil.* 14, 19, 3)
8. ...te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam (*acceperis, accepisti, acceperas, accepisses*)... (Cic. *Verr.* II 3, 206)

5. Vyberte věty, které NEJSOU větami obsahovými s *quod*

1. Sed utcumque se habent ista, bene fecit Regulus, **quod** est mortuus: melius, si ante. (Plin. *epist.* 6, 2, 4)
2. Qui mihi non id videbantur accusare, **quod** esset accusandum. (Cic. *Cato* 7, 6)
3. Gaudeo id te mihi suadere, **quod** ego mea sponte pridie feceram. (Cic. *Att.* 15, 27, 1)
4. Metellus tuus est egregius consul; unum reprehendo, **quod** otium e Gallia nuntiarum non magno opere gaudet. (Cic. *Att.* 1, 20, 5)
5. Illud tamen dicam, mihi id, **quod** fecisti, esse gratissimum. (Cic. *fam.* 13, 18, 2)
6. De animo autem meo erga rem publicam bene facis, **quod** non dubitas,... (Cic. *Att.* 7, 3, 3)
7. Quid ergo de me querar? Qui etiam gratias tibi agere debeo, **quod** me ex fortissimorum civium numero seiungendum non putasti. (Cic. *Vatin.* 26)
8. Non possum id in te reprehendere, **quod** in me ipso et praetore et consule probavi. (Cic. *Mur.* 42)

6. Uvedte, zda je možné použít místo akuzativu s infinitivem větu s *quod* nebo opačně se zachováním původního významu. Věty vytvořte.

1. Falso **queritur** de natura sua genus humanum, **quod** inbecilla atque aevi brevis forte potius quam virtute **regatur**. (Sall. *Iug.* 1, 1)
2. ...**quod** spiratis, **quod** vocem mittitis, **quod** formas hominum habetis, **indignantur**. (Liv. 4, 3, 8)
3. **Sentio**, iudices, vos pro vestra humanitate his tantis sceleribus breviter a me demonstratis vehementer **esse commotos**. (Cic. *Cluent.* 29)
4. Servium discessisse Athenis **moleste tuli**. (Cic. *fam.* 6, 4, 5)

5. ...Princeps decima legio per tribunos militum ei gratias egit, **quod** de se optimum iudicium **fecisset**, seque **esse** ad bellum gerendum **paratissimam** confirmavit. (Caes. *Gall.* 1, 41, 2)
6. Quam **doleo abesse** ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem ac virtute praeditum! (Cic. *Cluent.* 198)

Věty s *ut* (*non*)

1. **Přeložte do češtiny a zdůvodněte použití vyznačených výrazů. Najděte predikáty, po nichž následují různé vazby.**
 1. Ex quo efficitur, ut nec laudationes iustae sint nec vituperationes nec honores nec supplicia. (Cic. *fat.* 40)
 2. Ita fit, ut commutatio ex vero in falsum **ne** in futuro quidem ulla fieri possit. (Cic. *fat.* 17)
 3. Q. Caecilio sorti (= sorte) evenit, ut cum consule in Brutiis adversus Hannibalem bellum **gereret**. (Liv. 28, 45, 11)
 4. Proximum est, ut doceam deorum providentia mundum administrari. (Cic. *nat. deor.* 2, 73)
 5. Accedit, ut ne in ipsum quidem Cloelium meum insigne odium **fuerit** umquam, semperque ita statui, non **esse insectandos** inimicorum amicos, praesertim humili-ores,... (Cic. *Att.* 14, 13B, 3)
 6. Mos antiquis fuit usque ad meam servatus aetatem, primis epistulae verbis **adicere**: „Si vales, bene est, ego valeo.“ (Sen. *epist.* 15, 1)
 7. ...**quod** honestum non **est**, id utile ut **sit**, effici non potest adversante et repugnante natura. (Cic. *off.* 3, 19, 78)
 8. Tantumque abest, ut haec bestiarum etiam causa parata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas esse **videamus**. (Cic. *nat. deor.* 2, 158)
 9. Nam proelia maxima natali suo die fecit omnia, quo factum est, ut eius diem natalem festum **haberet** universa Sicilia. (Nep. *Tim.* 5, 1)
 10. ...tantum abest, ut voluptates consecentur, etiam curas, sollicitudines, vigilias **perferunt**... (Cic. *fin.* 5, 20, 57)
 11. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, et effecit, **ne** quid sibi eripi posset. (Sen. *dial.* 9, 8, 4)

12. Sic fit, ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. (Sen. *epist.* 47, 4)
13. Ex quo efficitur, **non ut** voluptas **ne** sit voluptas, sed **ut** voluptas **non** sit summum bonum. (Cic. *fin.* 2, 8, 24)
14. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, ut hic alterius vitam beatioris magis concupiscat quam suam. (Sen. *epist.* 85, 21)
15. [sc. Dixit:] „Agi non potuit.“ At et in provincia ius dicebatur et Romae iudicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi **obstiterit** aut unica liberalitas. (Cic. *Quinct.* 41)
16. Ex quo efficitur gloriatione (...) dignam esse beatam vitam,... (Cic. *fin.* 3, 8, 28)
17. „Potest etiam fieri,“ inquit, „ut omnino, quod te audisse **dicis**, numquam **audieris**.“ (Cic. *de orat.* 2, 285)

2. Přeložte do latiny

1. Pouze moudrému se stává, že nedělá nic proti své vůli, nic s bolestí (*dosl. rmoutící se*), nic z donucení (*dosl. donucen*).
2. Těmito věcmi způsobil, že měl nejlépe vybavené a vycvičené vojsko.
3. Zbývá, abych si myslel, že je třeba odejít.
4. Divím se, že tvoje sestra nepřišla.
5. Zbývá, abych tě prosil, aby ses velmi pečlivě staral o svoje zdraví, jestliže chceš, abych já i všichni tvoji blízcí byli v pořádku.
6. Stává se, že stáří je odvážnější a statečnější než mládí.
7. Bylo zjevné, že ten dopis není jeho.
8. Z toho plyne, že se nechceme změnit proto, že (*quia*) věříme, že jsme nejlepší.
9. Dobře děláš, že nepochybuješ o mém postoji ke (*erga +ak.*) státu.
10. Mě nezničí, můžu ale zařídit (*tj. způsobil*), aby zničili jeho.
11. U lidí je obvyklé (*dosl. je zvykem lidí*), že nechtějí, aby tentýž člověk vynikal ve více věcech.

stát se	contingit, ere, contigit,-
jediný, sám, pouze	sōlus, a, um
proti své vůli	invitus, a, um
cítit bolest, rmoutit se	doleō, ēre, uī, -, dolitūrus
donutit	cōgō, ere, coēgī, coāctum
vybavený	ornātus, a, um
vycvičený	exercitātus, a, um
pečlivě	diligenter

zdraví	valētūdō, inis, f.
starat se (o něco)	zde: serviō, ire, ivī, itum +dat.
tvoji blízcí	tuī, ōrum, m.
být v pořádku	valeō, ěre, uī, -, itūrus
stáří	senectūs, ūtis, f.
mládí	adulēscētia, ae, f.
odvážný	animōsus, a, um
pochybovat o něčem	dubitō, āre, āvī, ātum dē +abl.
postoj	animus, ī, m.
zničit	perdō, ere, didī, ditum
zařídít	zde: faciō, ere, fēcī, factum
vynikat (v něčem)	excellō, ere, - +abl.

3. Doplňte spojky, tvary a další slova tak, aby výsledek odpovídal českému překladu

1. Sic effectum est, (že) _____ diligentius loqui (*scire; uměli*) _____ quam vivere. (Sen. *epist.* 88, 42)
2. Hortensio (že) _____ causam meam commendas, valde gratum [est]. (Cic. *Att.* 6, 1, 13)
3. Ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor; sic enim sentio, maximo in periculo rem (*esse; že je*) _____. (Cic. *Att.* 7, 3, 5)
4. Quo factum est, (že) _____ brevi tempore illustraretur. (Nep. *Them.* 1, 4)
5. Nunc ego (*facere; abys udělal*) _____ hoc volo. (Plaut. *Bacch.* 93)
6. Ergo ii ferendi sunt, qui hoc queruntur, (*ferre, posse; že nemohou snést*) _____ libertatem equitis Romani? (Cic. *Planc.* 33)
7. Restat igitur, (*aby*) _____ urbem diruamus. (Cic. *inv.* 1, 39, 72)

4. Přeložte krátké věty

1. Řekli nám, že nemohli přijít.
2. Divím se, že nemohli přijít.
3. Stalo se, že nemohli přijít.
4. Stalo se velmi nevhod, že nemohli přijít.
5. Zdá se, že opravdu nemohli přijít.
6. Sníh způsobil, že nemohli přijít.
7. Stěžují si, že prý nemohli přijít.
8. Prý nemohli přijít.

5. Doplňte vhodný výraz (můžete doplnit jedno i více slov nebo nechat nevyplněné, pokud je to možné)

1. _____ quod mihi litterae tuae redditae sunt.
2. Reliquum est _____ omnibus _____ quod mihi nuntiatum est.
3. Moleste fero _____ mihi nullam epistulam _____.
4. _____ quod ex templis multas statuas abstulisset.
5. Fieri non potest _____ de illo magno incendio _____ audiverit.
6. Intelleximus _____ omnes idem _____.
7. Casu accidit _____ eo ipso die amicus meus ad me _____.
8. Fieri non potest _____ illum virum _____.

6. Doplňte správnou spojku nebo správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. ...accidit casu, _____ legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flaminium consularem cenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta ex iis unus diceret eum in Prusiae regno (*sum*) _____. (Nep. *Hann.* 12, 1)
2. Accedit, _____ accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. (Cic. *Deiot.* 2)
3. Nam tantum abest, ut me hesternae quietis (*paenitet*) _____, ut servatum a me exercitum eo consilio credam. (Liv. 44, 38, 4)
4. Accedit, _____ mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. (Cic. *fam.* 6, 6, 8)
5. Sequitur, ut (*doceo*) _____ omnia (*subicio, pf., pas.*) _____ naturae, eaque ab ea pulcherrime geri. (Cic. *nat. deor.* 2, 81)
6. Fieri enim non potest, _____ una ulla res modo mala (*sum*) _____, modo bona, modo levis et perferenda, modo expavescenda. (Sen. *epist.* 31, 3)
7. His rebus fiebat, ut et minus late (*vagor; illi*) _____ et minus facile finitimis bellum inferre (*possum; illi*) _____. (Caes. *Gall.* 1, 2, 4)
8. Itaque primum tibi ago gratias, _____ me omni molestia liberas,... (Cic. *fam.* 13, 62, 1)
9. Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, _____ te non immemorem (*puto; ego*) _____ mei; salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. (Cic. *fam.* 7, 14, 1)
10. Recte fecisti, _____ gladiatorium munus Veronensibus nostris (*promittere; tu*) _____, a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. (Plin. *epist.* 6, 34, 1)
11. ... _____ serviant, quidem fieri non potest. (Cic. *rep.* 1, 50)

7. Vyberte správný výraz. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. ...accidit, ut duces adversariorum occasione et beneficio fortunae ad nostros opprimendos (*utantur, uterentur, utendos essent, utendi sint*). (Caes. *civ.* 1, 40, 7)
2. Hoc ita praeter expectationem accidit, ut testem omnium risus (*obruatur, obruat, obruit, obrueret, obrueretur*). (Cic. *de orat.* 2, 285)
3. Ex quo efficitur hominem naturae oboedientem homini nocere non (*possit, posset, posse*). (Cic. *off.* 3, 5, 25)
4. Non potest fieri, (*ut, ut non, ne, ut ne, quin*) aliquando succedat multa temptanti. (Sen. *epist.* 29, 2)
5. Non putavi fieri posse, ut mihi verba (*deessent, desint*), sed tamen in M. Laenio commendando desunt. (Cic. *fam.* 13, 63, 1)
6. Namque hercle honeste fieri ferme non potest, (*ut, ut non, ne, quin*) eam (*perpetior, perpetiar, perpeterer, perpeti*) ire in matrimonium sine dote... (Plaut. *Trin.* 731)
7. Ex quo factum est, (*ut, quod, 0*) eum ad se rex Priscus (*arcessisse, arcessere, arcesseret, arcessit, arcesserat, arcessisset, arcesseretur, arcessitum esse, arcessitus esset*). (Cic. *div.* 1, 32)
8. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut (*possis, posses, posse, potes*) honestissime. (Cic. *fam.* 14, 4, 5)
9. Ita fit, (*ut, ut non, quin, ne, ut ne*) mediterranei mare esse credant. (Cic. *Tusc.* 1, 88, 34)
10. Parata res (*faciam, feci, facerem, fac*), ut sit. (Plaut. *Stich.* 445)
11. Faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt, ante factum, ut testibus (*uterer, utar, usus sim, usus essem, usurus sim, usurus essem*) statim. (Cic. *Verr.* II 1, 55)

Věty s *quin* a opakování vět oznamovacích

1. Přeložte a vysvětlete označené výrazy (použití spojky, slovesného způsobu, záporky,...). Najděte věty uvedené v nabídce (všechny nemusí být zastoupeny).
akuzativ s infinitivem, nominativ s infinitivem, prostý infinitiv, akuzativ s participiem, věta obsahová s ut (non), obsahová věta s quod, obsahová věta s quin, obsahová věta žádací, vztažná věta, účelová věta, příčinná věta
1. Potest quidem etiam illud dici, sine liberalibus studiis **veniri** ad sapientiam posse. (Sen. *epist.* 88, 32)
2. In quibus non dubito, **quin** offensionem negligentiae vitare atque effugere **non** possim. (Cic. *Verr.* II 1, 103)
3. Ex quo efficitur id, **quod** volumus, deorum providentia mundum administrari. (Cic. *nat. deor.* 2, 77)
4. Tamen facere non possum, **quin** cottidie ad te mittam, ut tuas accipiam. (Cic. *Att.* 12, 27, 2)
5. „Vive,“ inquit, „beneficio meo, Pyrrhe, et gaude, **quod** adhuc dolebas, Fabricium non posse corrumpi.“ (Sen. *epist.* 120, 6)
6. Quis dubitare, mi Lucili, potest, quin deorum immortalium munus sit, quod **vivimus**, philosophiae, quod bene vivimus? (Sen. *epist.* 90, 1)
7. **Quod** autem me mones, valde gratum est idque, **ut** semper **facias**, rogo. (Cic. *Att.* 7, 25, 1)
8. Itaque Xerxes pudore quam damno miserior Demarato gratias egit, quod solus sibi verum **dixisset**,... (Sen. *benef.* 6, 31, 11)
9. ...**quod** bene **cogitasti** aliquando, laudo; quod non indicasti, gratias ago; quod non fecisti, ignosco. (Cic. *Phil.* 2, 34)
10. Utilitatibus tuis possum carere; te valere tua causa primum volo, tum mea. (Cic. *fam.* 16, 3, 2)
11. Patrem tuum plurimi feci meque ille mirifice et coluit et amavit, nec mehercule umquam mihi dubium fuit, quin a te **diligerer**; ego quidem id facere non destiti. (Cic. *Att.* 16, 16D)
12. ...feci, **quod** profecto ante me nemo, **ut** ipse me per litteras **consolarer**. (Cic. *Att.* 12, 14)
13. Quid ergo **dubitas dare** mi argentum? (Plaut. *Pseud.* 1313)
14. Iuvenem nostrum non possum **non** amare, sed ab eo nos non amari plane intellego. (Cic. *Att.* 10, 10, 6)

15. At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, **quod** sunt foederati. (Cic. *Verr.* II 5, 49)
16. Quae res fecit, ut tibi litteris obstrepere non **auderem**. (Cic. *fam.* 5, 4, 1)
17. Sed iam tempus est ad id, **quod** instituimus, accedere. (Cic. *top.* 5)
18. Hoc sentit Homerus, cum **querentem** Iovem inducit, quod Sarpedonem filium a morte contra fatum eripere non **posset**. (Cic. *div.* 2, 25)
19. Fieri non potest, ut, quem video te praetore in Sicilia fuisse et quem ex ipsa ratione intellego locupletem fuisse, eum tu in tua provincia **non cognoris**. (Cic. *Verr.* II 2, 190)

2. Přeložte do latiny

1. Nepochybuj, že jsem vás uspokojil, soudcové.
2. Tak se stává, že nikdo nemůže být šťastný.
3. Nebylo sporu, že říká pravdu.
4. Bylo oznámeno, že v noci dorazilo do města vojsko Sabinů jdoucí za kořistí.
5. Nebylo pochyb, že druhý konzul vede válku s kmenem Aequů.
6. Tolik chybí, aby mě mrzelo včerejší rozhodnutí nebojovat (*dosl. klid*), že věřím, že jsem tímto rozhodnutím vojsko zachránil.
7. Není žádoucí snášet útrapy, ale snášet je statečně.
8. Jedná ušlechtilé, že žije.
9. Nemohl jsem udělat, abych ti nesdělil svůj názor a smýšlení.
10. Není moje chyba, že jsem prchlivý: to dělá mládí.

uspokojit (někoho)	satisfaciō, ere, fēcī, factum +dat.
v noci	nocte
dorazit, dojít	perveniō, ire, vēnī, ventum
jdoucí za kořistí, kořistící	praedābundus, a, um
Sabin	Sabinus, ī, m.
Aequové, kmen Aequů	Aequī, ōrum, m.
mrzet (někoho něco)	paenitet, ěre, tuit, - +ak. (alqm) +gen. (alcis rei)
včerejší	hesternus, a, um
rozhodnutí nebojovat	quiēs, ětis, f.
rozhodnutí	cōnsilium, ii, n.
zachránit	servō, āre, āvī, ātum
žádoucí	optābilis, e
útrapa, trýzeň, muka	tormentum, ī, n.
snášet (útrapy apod.)	patior, patī, passus sum

ušlechtilé	liberálně
jednat, konat	faciō, ere, fēcī, factum
sdělit	dēclarō, āre, āvī, ātum
názor	sententia, ae, f.
smýšlení	voluntās, ātis, f.
chyba	vitium, ii, n.
prchlivý, náchylný k hněvu	irācundus, a, um
mládí	adulēscentia, ae, f.

3. Dejte sloveso do správného tvaru podle překladu

1. Sed hoc non dubito, quin (*existimare; domníváš se*) _____ mihi esse gratum. (Cic. *fam.* 13, 27, 3)
2. De Hispaniis non dubitabat, quin Caesaris (*esse; jsou*) _____. (Cic. *Att.* 10, 4, 8)
3. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate et sententia (*dicere; je třeba mluvit*) _____ videatur. (Cic. *Manil.* 59)
4. ...XII navibus amissis, reliquis ut navigari commode (*posse; se mohlo*) _____, effecit. (Caes. *Gall.* 4, 31, 3)
5. ...non dubito, quin hanc salutem (*anteponere; dáváš přednost*) _____ illi victoriae. (Cic. *Lig.* 28, 96)
6. Nunc uxorem me (*esse; jsem*) _____ meministi tuam? (Plaut. *Asin.* 926)
7. Nam Socraten querenti cuidam, quod nihil sibi peregrinationes (*prodesse; že prý neprospěly*) _____, respondisse ferunt: „Non inmerito hoc tibi evenit: tecum enim peregrinabar.“ (Sen. *epist.* 104, 7)
8. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam (*auferre; připravilo o*) _____ ipsa legatio? (Cic. *Phil.* 9, 5)
9. Egregie mihi hoc (*dicere; řekl*) _____ videtur Epicurus. (Sen. *epist.* 28, 9)
10. Forte ita evenit, ut eodem die ambo Praeneste (*venire; přišli*) _____. (Liv. 28, 9, 5)
11. ...reliquum est, ut officiis (*certare; aby soupeřili*) _____ inter nos... (Cic. *fam.* 7, 31, 1)

4. Vyberte správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Ut mihi rem narras, Callicles, nullo modo potest fieri prosus (*ut, ut non, quin, ne*) dos (*daretur, detur*) virgini. (Plaut. *Trin.* 729–730)
2. Verum hoc adhuc percommode cadit, (*ut, quod*) cum incredibili eius audacia singularis stultitia (*coniuncta sit, coniuncta est*). (Cic. *Verr.* I 5)

3. ...eos hostes (*appellemus, appellare, appellari*) dubitamus? (Cic. *Phil.* 14, 10)
 4. Ita fit verum illud, (*ut, quod, 0*) initio (*dicam, dixi, dixerim*), amicitiam nisi inter bonos esse non (*potest, posse*). (Cic. *Lael.* 65)
 5. Quibus accidit rebus, (*quod, ut, 0*) pluribus dimissi itineribus a Caesare ad Domitium et a Domitio ad Caesarem nulla ratione iter conficere (*possunt, possint, possent*). (Caes. *civ.* 3, 79, 5)
 6. Numquid, Gnatho, tu (*dubitas, dubitares, dubita, dubitabis, dubitabas*), quin ego nunc perpetuo perierim? (Ter. *Eun.* 1043)
 7. Praeterea accidit – (*quod, ut*) fieri necesse erat –, (*quod, ut*) vulgo milites ab signis discederent, ... (Caes. *Gall.* 5, 33, 6)
 8. Ceterum id quoque ad gloriam accessit, (*ut, quod, 0*) cum illo simul iusta ac legitima regna occiderunt. (Liv. 1, 48, 8)
 9. Qua re etiam legationes (*reiecurum esse, reicere, reici, reiectum esse, reiectum iri*) puto. (Cic. *Att.* 1, 18, 7)
 10. Accessit, cum Dyrrachi essemus, (*ut, quod, 0*) duo nuntii adferrentur, unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire. (Cic. *Att.* 3, 8, 1)
- 5. Změňte čas slovesa ve větě hlavní na čas vedlejší nebo hlavní a upravte tvar ve větě vedlejší**
1. Tamen **non dubito**, quin me male oderit. (Cic. *Att.* 14, 1, 2)
 2. Tum praefecti regis Persae legatos **miserunt** Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. (Nep. *Chabr.* 3, 1)
 3. Post tot exempla num **dubium est**, quin beneficium aliquando a servo dominus accipiat? (Sen. *benef.* 3, 28, 1)
 4. Quo **factum est**, ut filiae eius publice alerentur et de communi aerario dotibus datis collocarentur. (Nep. *Arist.* 3, 3)
 5. **Restat**, ut de imperatore ad id bellum deligendo ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse videatur. (Cic. *Manil.* 27)
 6. ... mihi numquam **fuit dubium**, quin te populus Romanus pro tuis summis in rem publicam meritis et pro amplissima familiae dignitate summo studio cunctis suffragiis consulem facturus esset,... (Cic. *fam.* 15, 12, 1)
- 6. Vyberte z nabídky a doplňte do vět**
accidit, corruptum esse, non dubito, puto, quod, sequitur, scripserit, ut, videor
1. De me autem _____, quin ad Balbum et ad Oppium _____... (Cic. *Att.* 11, 14, 2)

2. De quo hoc homine auditum est umquam, quod tibi _____, ut eius in provincia statuae in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim et per universam multitudinem deicerentur? (Cic. *Verr.* II 2, 158)
3. Maximum vitae vitium est, _____ imperfecta semper est, quod aliquid ex illa differtur. (Sen. *epist.* 101, 8)
4. Nec tamen insaniturum illum _____; nosse enim mihi hominem _____ . (Cic. *Att.* 13, 29, 1)
5. _____, ut multo feliciora [sc. animalia] sint homine. (Sen. *epist.* 74, 15)
6. ...haud veri simile Decianum a Flacco _____. (Cic. *Flacc.* 82)
7. Ita fit, _____ illud breve vitae reliquum nec avide adpetendum senibus nec sine causa deserendum sit. (Cic. *Cato* 72)

7. Přeložte krátké věty

1. Není pochyb, že Římané zvolí toho člověka konzulem.
2. Zdálo se jim, že to nikdy nepochopí.
3. Těžce nesl, že s ním nikdo nechce mluvit.
4. Dobře děláš, že mu pomáháš.
5. Nechci, aby to všichni věděli.
6. Nevěděl jsem, že jsi byl v Africe.
7. Stalo se, že se poslové vrátili bez dopisu.
8. Budeme si stěžovat, že nám úředníci ukřivdili.
9. Z toho plyne, že nemůžeš mít všechno, co se ti líbí.
10. Básníci líčí naše předky, jak pracují na poli a šťastně žijí.
11. Je zvykem, aby mladší pomáhali starším.

8. Najděte chybu a opravte ji

1. Quo factum est, ut plus quam collegae Miltiades valeat. (Nep. *Milt.* 5, 2)
2. Hoc idem post me Pompeio accidit, quod nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur. (Cic. *Att.* 1, 19, 3)
3. Dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse video. (Cic. *Att.* 4, 8a, 1)
4. ...non dubito, quin istum offendissem. (Cic. *Att.* 9, 18, 4)
5. Ab Antio nuntiatum est cruentae spicae metentibus visae esse. (Liv. 28, 11, 2)
6. Forte evenit, quod in Privernati essemus. (Cic. *de orat.* 2, 224)

9. Vyberte správné tvrzení

1. Multis in civitatibus harum rerum exstructos cumulos locis consecratis conspicari licet. (Caes. Gall. 6, 17, 4)
 - *Conspicari* je prostý infinitiv.
 - *Conspicari* je infinitiv ve vazbě akuzativu s infinitivem.
2. Sed non licet me isto tanto bono iudices, uti, non licet. (Cic. Verr. II 5, 154)
 - *Uti* je archaická podoba spojky *ut*.
 - *Uti* je prostý infinitiv.
 - *Uti* je infinitiv ve vazbě akuzativu s infinitivem.
3. Forte evenit, ut agrestes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano praedas in vicem agerent. (Liv. 1, 22, 3)
 - Konjunktiv *agerent* je špatně, protože *evenit* je přezens.
 - Konjunktiv *agerent* je správně, protože *evenit* může být perfektum.
 - Ve větě vedlejší by měl být konjunktiv perfekta, protože děj věty vedlejší je předčasný.
4. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda quam in adversa esset fortuna. (Nep. Con. 5, 1)
 - Místo konjunktivu *essent* by měl být indikativ, protože se nachází ve větě s *quod*. Spojka *ut* zde vyjadřuje srovnání.
 - Konjunktiv *essent* je správně, protože *ut* je spojka věty obsahové, zatímco *quod* uvozuje vztažnou větu.
5. Facile est auditorem concitare ad cupidinem recti. (Sen. epist. 108, 8)
 - *Concitare* je prostý infinitiv.
 - *Concitare* je infinitiv ve vazbě akuzativu s infinitivem.
6. ...et aliquot annis minorem natu non dubitabo monere. (Cic. ac. 1, 61)
 - Infinitiv je správně, *non dubitabo* znamená „nebudu váhat“.
 - Po *non dubitabo* by měla následovat věta s *quin*.

OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ

Věty s *ut/ne*; konjunktiv beze spojky

1. Přeložte do češtiny

1. Ego verum amo: verum volo dici mihi: mendacem odi. (Plaut. *Most.* 181)
2. Is M. Messala [et P.] M. Pisone consulibus regni cupiditate inductus coniurationem nobilitatis fecit et civitati persuasit, ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent... (Caes. *Gall.* 1, 2, 1)
3. „Impetrabis,“ inquis, „a Caesare, ut tibi abesse liceat et esse otioso.“ (Cic. *Att.* 9, 2a, 1)
4. In reliquum deinde senatus consulto cautum est, ne qua Bacchanalia Romae neu in Italia essent. (Liv. 39, 18, 8)
5. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. (Cael. *Cic. fam.* 8, 16, 1)
6. Quintum, fratrem meum, fac diligas. (Cic. *Att.* 3, 13, 2)
7. Haec tibi nota esse volui; quae cave ne te perturbent et impediunt valetudinem tuam. (Cic. *fam.* 16, 12, 5)
8. Nam in quem cadit aegritudo, in eundem metum cadere necesse est (est enim metus futurae aegritudinis sollicita expectatio). (Cic. *Tusc.* 5, 18, 52)
9. Eam rem tibi volo bene et feliciter evenire; quod ita fore confido fretus et industria et prudentia tua. (Cic. *fam.* 12, 19, 1)
10. Sunt enim omnes, qui in populum vitae necisque potestatem habent, tyranni, sed se Iovis optimi nomine malunt reges vocari. (Cic. *rep.* 3, 23)
11. Etenim qui se metui volent, a quibus metuentur, eosdem metuunt ipsi, necesse est. (Cic. *off.* 2, 7, 24)
12. Maxima sum laetitia adfectus, cum audivi consulem te factum esse, eumque honorem tibi deos fortunare volo atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. (Cic. *fam.* 15, 7, 1)
13. Isdemque temporibus cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures neve adulari nos sinamus, in quo falli facile est. (Cic. *off.* 1, 26, 91)

14. Verum ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor, ut faciam. (Cic. *Catil.* 1, 5)
15. Saepe etiam salse, quae fieri non possunt, optantur, ut M. Lepidus, cum ceteris se in campo exercentibus ipse in herba recubisset: „Vellem hoc esset,“ inquit, „laborare.“ (Cic. *de orat.* 2, 287)
16. Nec vero (id enim diligenter intellegi volo) superstitione tollenda religio tollitur. (Cic. *div.* 2, 148)
17. Non me haec movent; quae perspicue falsa sunt; etenim eos una cenasse dixit, qui aut absunt aut quibus necesse est idem dicere. (Cic. *Cael.* 26)

2. Uvedte, jaké konstrukce můžete použít pro překlad následujících vět. Věty přeložte.

1. Chci, aby mi bylo odpuštěno, ale sám ostatním neodpouštím.
2. Snadno mě přesvědčil, abych začal lépe večeřet.
3. Starej se, abys byl zdrav, měl nás rád a přesvědčil se, že jsi námi bratrsky milován.
4. Je dovoleno, abys to udělal. Nikdo to nezakazuje.
5. Nechtěl bych, aby sis myslel, že žertuji.
6. Pomponia přikázala, aby mi bylo oznámeno, že budeš v červenci v Římě.
7. Zajisté nikomu není dovoleno dopouštět se špatností.
8. Chtěl jsem, aby Catilina zahynul.
9. Je třeba, aby se to stalo.
10. Budu tě prosit, abys nic kvůli mně nedělal proti své vůli.
11. Chci ho přivolat.
12. Quinctius je požádal, aby poslali legáty na sněm.
13. Je-li to tak, je nutné, aby sem přišel.
14. Chci, aby se ti splnilo to, co si přeješ.
15. Musíme nutně pokládat za nepřátele ty, kteří opustili konzula.

začít	incipiō, ere, cēpī, ceptum
večeřet	cēnō, āre, āvī, ātum
být zdrav	valeō, ēre, uī, -, valitūrus
bratrsky	frāternē
zakazovat, bránit	prohibeō, ēre, uī, itum
žertovat	iocor, āri, ātus sum
dopouštět se špatností, proviňovat se	peccō, āre, āvī, ātum
kvůli mně	meā causā
proti své vůli	invītus, a, um

sněm	concilium, iī, n.
▪ poslat na sněm	▪ ad concilium mittere
sem	hūc
splnit se	ēveniō, ire, vēnī, ventum
přát si	optō, āre, āvī, ātum
pokládat, považovat	iūdicō, āre, āvī, ātum
opustit	renlinquō, ere, reliquī, relictum

3. Rozlište prostý infinitiv a akuzativ s infinitivem. U infinitivních i konjunktivních vět uveďte, zda mohou vyjadřovat nespílitelné přání, lítost apod.

1. Sed mehercules, extra iocum, homo bellus est; **vellem** eum tecum **abduxisses**. (Cic. *fam.* 7, 16, 2)
2. Invitus invito cum cartam protulisset traderetque, exclamasti: „**Vellem** litteras **nescirem**.“ (Sen. *Clem.* 2, 1, 2)
3. Vera **volo loqui** te, nolo adsentari mihi. (Plaut. *Amph.* 751)
4. **Vellem** di immortales **fecissent**, patres conscripti, ut vivo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus quam honores mortuo quaereremus. (Cic. *Phil.* 9, 1)
5. Non equidem plane despero ista esse vera, sed nescio et **discere** a te **volo**. (Cic. *div.* 2, 48)
6. Tu **vellem** ego vel **cuperem adesses**; nec mihi consilium nec consolatio deesset. (Cic. *Att.* 2, 18, 4)
7. Sed hoc **ignoscant** di immortales **velim** et populo Romano, qui id non probat, et huic ordini, qui decrevit invitus. (Cic. *Phil.* 1, 13)
8. Nulla in re iam te festinare **volo**. (Cic. *Att.* 16, 4, 3)
9. Hoc **volo scire** te: perditus sum miser. (Plaut. *Curc.* 133)
10. Nam neque **deesse** neque **superesse** rei publicae **volo**. (Poll. *Cic. fam.* 10, 33, 5)
11. Illa [sc. natura] ventrem non **delectari vult**, sed **impleri**. (Sen. *epist.* 119, 3)
12. Nihil dico de sortitione vestra; tantum te **suspitari volo**, nihil in ea re per collegam meum me insciente esse factum. (Cic. *fam.* 5, 2, 3)

4. Uveďte, v kterých případech se může jednat o vyjádření jistotní modality

1. Sed is quoque mutato consilio quibusdam de causis, quas **commemorari necesse** non **est**, eo loco excesserat. (Caes. *civ.* 3, 66, 7)
2. Iudicia displicent aut nulla sunt, vis **dominetur necesse est**. (Cic. *Sest.* 92)
3. Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam, sed **non necesse est**. (Cic. *fin.* 3, 11, 38)
4. Tu ad me **velim** [sc. scribas] bonorum sermones; Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem te in publicum non prodire, sed tamen **audire te necesse est**. (Cic. *Att.* 8, 11, 7)

5. Vim volumus extingui, ius **valeat necesse est**, id est iudicia, quibus omne ius continetur. (Cic. *Sest.* 92)
6. Quod si mundi partes natura administrantur, **necesse est** mundum ipsum natura **administrari**. (Cic. *nat. deor.* 2, 86)
7. **Uri posse** flamma ligneam materiam **necesse est**. (Cic. *inv.* 2, 57)
8. Sed ad rem redeamus; de hominibus **dici non necesse est**. (Cic. *fin.* 1, 20, 65)
9. Et ego: de me, inquam, **dicere nihil est necesse**; de Servio autem et tu probe dicis et ego dicam quod sentio. (Cic. *Brut.* 151)
10. Quid enim horum se negat fecisse? Illud videlicet unum, quod **necesse est** pecuniam **accepisse**. (Cic. *Verr.* II 2, 80)
11. Multos tibi commendavi et **commendem necesse est**. (Cic. *Brut.* 1, 8, 1)
12. Marcus: Lege autem carens civitas est ne ob id ipsum habenda nullo loco?
Quintus: Dici aliter non potest.
Marcus: **Necesse est** igitur legem **haberi** in rebus optimis. (Cic. *leg.* 2, 12)

5. Dejte sloveso do správného tvaru

1. Qua re cura, ut te quam primum (*videre; nos*) _____ . (Cic. *Att.* 1, 18, 8)
2. Nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis (*interire*) _____, ille (*pesuadere*) _____ populo, ut ea pecunia classis centum navium aedificaretur. (Nep. *Them.* 2, 2)
3. ...cave (*putare; tu*) _____ quicquam esse verius. (Cic. *fin.* 2, 22, 71)
4. Ubiis imperat, ut pecora (*deducere*) _____ suaque omnia ex agris in oppida (*conferre*) _____, sperans barbaros atque imperitos homines inopia cibariorum adductos ad iniquam pugnandi condicionem (*posse*) _____ deduci. (Caes. *Gall.* 6, 10, 2)
5. Hoc tu meum consilium (*laudare; tu*) _____ necesse est; mutari enim non potest. (Cic. *fam.* 2, 15, 4)
6. Aderat in senatu Verres, pater istius, et flens unum quemque senatorum rogabat, ut filio suo (*parcere*) _____, neque tamen multum proficiebat. (Cic. *Verr.* II 2, 95)
7. Interim accepimus tuas litteras Canusio a. d. X Kal. Mart. datas, quibus nos (*hortari; tu*) _____, ut celerius Brundisium veniamus. (Cic. *Att.* 8, 11D, 4)
8. Itaque tum illos (*exire*) _____ iussit. (Cic. *nat. deor.* 2, 11)
9. Omnia volo a me et (*postulare; tu*) _____ et (*expectare; tu*) _____ . (Cic. *fam.* 3, 10, 1)

6. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti. Je-li více možností, vysvětlete.

1. Num tu, qui omnes salvos vis, Catilinam salvum (*esse, esset, sit*) voluisti? (Cic. *Phil.* 8, 15)
2. Constituit igitur, ut ludi absente se (*fiant, fierent*) suo nomine. (Cic. *Att.* 15, 11, 2)
3. Praetor aequus et sapiens (*dimittere, dimitti, dimittatur, dimittat*) iubet senatum. (Cic. *Verr.* II 4, 146)
4. Nos a consulibus Capuam venire (*iussi sumus, iussimus, iubemus, iussit, iussum est, iubetur*) ad Non. Febr., Capua profectus sum Formias a. d. III Kal.; eodem die, cum Calibus tuas litteras hora fere nona (*acciperem, acceperem*), has statim dedi. (Cic. *Att.* 7, 16, 2)
5. Ego equites ex Cypro decedere (*iussi, iubentur, iubent, iussi sunt*). (Cic. *Att.* 5, 21, 10)
6. Attius ad Antonium deductus petit, ut ad Caesarem (*mittatur, mitteretur*). (Caes. *civ.* 1, 18, 3)
7. „Fruementum,“ inquit, „me abs te (*emere, emi, ematur, emeretur*) oportet.“ (Cic. *Verr.* II 3, 196)
8. Sic loquere, sic vive; vide, (*ne, ut*) te ulla res deprimat. (Sen. *epist.* 10, 4)
9. Sic innocentissimi hominis fortunas, praestantissimi imperatoris factum (*condemnare, condemnari, condemnentur, condemnes, condemnarem*) volunt. (Cic. *Balb.* 6)
10. Similem te illis (*facias, fieri*) oportet. (Sen. *epist.* 29, 11)
11. Caesar ex castris equitatum (*educit, educi, educere, educat*) iubet proeliumque equestre committit. (Caes. *Gall.* 7, 13, 1)
12. Fac (*ut, o, ut non*) provinciam retineas in potestate rei publicae. (Cic. *fam.* 12, 22a, 2)
13. Ibo intro atque adulescenti dicam, nostro erili filio, ne hinc foras exambulet (*et ne, neve, et non*) obviam veniat seni. (Plaut. *Epid.* 164)

7. Najděte, které věty NEJSOU obsahovými větami žádacími

1. Petunt atque orant, **ut** sibi parcat, **ne** communi odio Germanorum innocentes pro nocentibus poenas pendant. (Caes. *Gall.* 6, 9, 3)
2. Rectius vivat oportet, **ut** beatius vivat: si rectius non potest, **ne** beatius quidem. (Sen. *epist.* 92, 24)
3. Nullo modo licebit, **quod** tum et tibi licuit et multis. (Cic. *Att.* 14, 22, 2)
4. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae **ne** vobis nocere possent, ego providi, **ne** mihi noceant, vestrum est providere. (Cic. *Catil.* 3, 27)
5. Et hortaris me, **ut** historias scribam, **ut** colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur! (Cic. *Att.* 14, 14, 5)

6. Sub vesperum Caesar portas claudi militesque ex oppido **exire** iussit, **ne** quam noctu oppidani a militibus iniuriam acciperent. (Caes. *Gall.* 2, 33, 1)
7. Facile est **accusare** luxuriam. (Cic. *Cael.* 29)
8. Sed re nova perturbatus maioribus itineribus Apolloniam petere coepit, **ne** Caesar orae maritimae civitates occuparet. (Caes. *civ.* 3, 11, 2)
9. Itaque ab Habito petiverunt, **ut** eam causam susciperet publiceque defenderet. (Cic. *Cluent.* 43)
10. Deinde accusatorem firmum verumque **esse** oportet. (Cic. *div.* 29)
11. **Emas** non quod opus est, sed **quod** necesse est; quod non opus est, asse carum est. (Cato *ad fil. frg.* 10)
12. Eo factum est, **ut** ad te Lupus sine meis litteris rediret,... (Cic. *fam.* 11, 5, 1)
13. Te **imitere** oportet, tecum ipse **certes**. (Cic. *fam.* 9, 14, 6)
14. Cum igitur praecipitur, **ut** nobismet ipsis imperemus, hoc praecipitur, **ut** ratio coërceat temeritatem. (Cic. *Tusc.* 2, 21, 47)

Věty obavné

1. **Přeložte do češtiny pomocí spojek „aby (ne)“ i „že (ne)“.** Zdůvodněte použití konjunktivu ve větách vedlejších.
 1. Sed metuo, ne idem cantent, quod priores. (Plaut. *Bacch.* 985)
 2. Nam ne eius [sc. Dumnorigis] supplicio Diviciaci animum offenderet, verebatur. (Caes. *Gall.* 1, 19, 2)
 3. Itaque non metuit, ne confundere omnia videatur et incerta reddere. (Cic. *ac.* 1, 110)
 4. Qui autem diffidet perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando amissis illis sit miser. (Cic. *fin.* 2, 27, 86)
 5. Nonne ipsam domum metuet, ne quam vocem eiciat, non parietes conscios, non noctem illam funestam ac luctuosam perhorrescet? (Cic. *Cael.* 60)
 6. Nunc vereor, ne non modo non prosint, verum etiam aliquid obsint. (Cic. *Flacc.* 103)
 7. Mi frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim aut etiam ne te videre noluerim? (Cic. *ad Q. fr.* 1, 3, 1)
 8. Tibi ad me venire, ut ostendis, vide, ne non sit facile. (Cic. *Att.* 12, 18, 4)

9. Vereor, ne a te rursus dissentiam. (Cic. *leg.* 3, 33)
10. Nunc timeo, ne tibi nihil praeter lacrimas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. (Cic. *Planc.* 101)
11. Cur igitur eos manumisit? Metuebat scilicet, ne indicaretur, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis cogereantur occisum esse a servis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. (Cic. *Mil.* 57)
12. Omnis (= omnes) labores te excipere video; timeo, ut sustineas, sed video in te esse omnia. (Cic. *Att.* 14, 2, 3)

2. Přeložte do latiny

1. Bojím se, že toho nedosáhnu.
2. Bojí se, abys ho neopustil.
3. Báł jsem se, že bude třeba ho povolat.
4. Bylo nebezpečí, že obyvatelé Rhodu budou pohrdat Římány.
5. Nebojím se, že uděláš něco nesměle nebo hloupě, jestliže budeš hájit to, co budeš pokládat za správné.
6. Obávám se, že není hluchá a že to slyšela.
7. To, co udělali, jsem raději chtěl přejít mlčením, ale bojím se, že to není možné.
8. Jestliže bude dovoleno, aby byli zvoleni dva patriciové, bojím se, že nezvolíte žádného plebejce.
9. Báł ses, že se bude zdát, že jsi byl při pomstě (*tj. při mstění*) příliš svévolný.
10. Nebojím se, že jsem v lásce překročil míru.
11. Bojím se, že v Římě jsou od (*ex +abl.*) červnových kalend velké nepokoje.

dosáhnout (něčeho)	impetrō, āre, āvī, ātum +ak.
opustit	dēserō, ere, seruī, sertum
povolat	arcessō, ere, ivī, itum
obyvatelé Rhodu	Rhodiī, ōrum, m.
pohrdat (někým)	contemnō, ere, tempsī, temptum +ak.
nesměle, bojácně	timidē
bránit	dēfendō, ere, fendī, fēsum
hluchý	surdus, a, um
mlčení	silentium, iī, n.
prejít	trānseō, ire, iī, itum
▪ přejít mlčením	▪ silentiō trānsire

být možné, být dovoleno	licet, ēre, licuit / licitum est
patricij	patricius, ii, m.
plebejec	plēbēius, i, m.
svévolný	liber, era, erum
mstít se	ulciscor, i, ultus sum
míra	modus, i, m.
překročit	excēdō, ere, cessi, cessum
nepokoj	tumultus, ūs, m.

3. Doplňte spojku, další nutná slova a správné tvary podle překladu

- Non timeo, (že) _____, quas manus piratae (*solvere; rozvázali*) _____, iudices alligent. (Sen. *contr.* 1, 7)
- Atque illud Trebatius (*dicere; že řekl*) _____ tibi narrabat; tu autem veritus es fortasse, (že) _____ ego invitus (*audire; uslyším*) _____. (Cic. *Att.* 13, 23, 3)
- Libentissime legi tuas litteras, in quibus iucundissimum mihi fuit, (že) _____ (*cognoscere; jsem poznal*) _____ meas tibi redditas esse. Non enim dubitabam, (že) _____ eas libenter (*legere; přečteš*) _____; verebar, (že ne) _____ redderentur. (Cic. *fam.* 12, 19, 1)
- Vereor, ne, haec qui non viderunt, omnia me nimis augere atque ornare (*arbitrari; aby se nedomnívali*) _____. (Cic. *Verr.* II 4, 124)
- Queritur, (že) _____ illum potius cogitare de matrimonio filii quam de periculo (*velle; jsem chtěl*) _____. (Sen. *contr.* 2, 3, 20)
- Sed tamen, cum (*appropinquare; že se blíží*) _____ tuus adventus putaretur et iam ex Asia Romam versus (*proficisci; že jsi odešel*) _____ constaret, magnitudo rei fecit, (*vereri; že jsme se nebáli*) _____, ne nimis cito [litteras] mitteremus... (Cic. *fam.* 2, 6, 1)
- Metuo, ne de hac re quippiam (*inaudire; doslechl se*) _____. (Plaut. *Mostell.* 542)
- Vitam in peregrinatione exigentibus hoc evenit, (že) _____ multa hospitia habeant, nullas amicitias. (Sen. *epist.* 2, 2)
- Patrem tuum plurimi feci meque ille mirifice et coluit et amavit, nec mehercule umquam mihi dubium fuit, (že) _____ a te (*diligere; jsem milován*) _____; ego quidem id facere non destiti. (Cic. *Att.* 16, 16D)
- Veretur autem, (že ne) _____ liceat tenere hereditatem... (Cic. *Att.* 13, 48, 1)

4. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti

- Non fuit Iuppiter metuendus, ne iratus (*noceat, noceret*), qui neque (*irascere, irasci, iratus*) solet nec nocere. (Cic. *off.* 3, 29, 104)

2. Quod enim tu afuisti, vereor (*ut, ne, ne non*) satis diligenter (*ageretur, actum sit, actum est, agatur, actum esset, agetur*) in senatu de litteris meis. (Cic. Att. 6, 4, 2)
3. An veri simile est (*quin, ut, quod, ne non, ne*) civis Romanus aut homo liber quisquam cum gladio in forum descenderit ante lucem ...? (Cic. Sest. 78)
4. Hoc enim superioribus diebus timens Caesar, ne navibus nostri (*circumvenirentur, circumveniantur*), duplicem eo loco fecerat vallum, ... (Caes. civ. 3, 63, 2)
5. „Quando denique nihil ages?“ Tum illud addidi: „Mihi enim liber (*est, sit, esse, esset*) non videtur, qui non aliquando nihil agit.“ (Cic. de orat. 2, 24)
6. Quis enim hoc timeret, (*ut, ne, ne non, quod, ut non*) neque acciderat antea nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? (Cic. Att. 13, 10, 1)
7. At periculum est, (*quod, ne, ut non*) opprimamur. (Cic. Phil. 13, 16, 161)
8. Nonne verendum est igitur, si est ita, ut dicis, ne philosophiam falsa gloria (*exornas, exornes, exornavisti, exornaveris, exornares*)? (Cic. Tusc. 2, 5, 12)
9. An (*veremur, dubitamus, tantum abest, videmus*), quin nefario facinore admissio Romani iam ad nos interficiendos concurrant? (Caes. Gall. 7, 38, 7)

5. Vyberte všechna správná tvrzení

1. Si enim taceo, vel maximam partem relinquo; sin⁷⁶ autem dico, vereor, ne non ille solus, id quod ad me nihil attinet, sed alii quoque plures laesos se esse putent. (Cic. S. Rosc. 124)
 - Věta začínající na *ne non* je věta obavná.
 - *Ne non* má význam „aby“ nebo „že ne“.
 - Věta uvozená *quod* je věta příčinná, *quod* znamená „protože“.
2. Sapiensne non timeat, ne patria deleatur, non doleat, si deleta sit? (Cic. ac. 1, 135)
 - Konjunktiv *doleat* patří do věty obavné a je souřadně spojen s *deleatur*.
 - *Deleatur* je ve tvaru konjunktivu přítentu, protože konjunktiv přítentu *timeat* má platnost času hlavního.
 - Záporka *non* je u *timeat* proto, že se jedná o potenciální konjunktiv.
 - Záporka *non* je u *timeat* proto, že vyjadřuje slovní zápor ve větě účelové.
3. Accepi enim a te litteras, quibus videris vereri, ut epistulas illas acceperim. (Cic. Att. 11, 22, 1)
 - Konjunktiv *acceperim* vyjadřuje předčasnost.
 - O čase konjunktivu *acceperim* rozhoduje infinitiv *vereri*.
 - O čase konjunktivu *acceperim* rozhoduje tvar *videris*.

76 *sin* „jestliže však“

- V obavné větě je použit minulý konjunktiv, protože ve větě hlavní je minulý čas *accepi*.
4. Sed tamen non vereor, ne quis audeat dicere ullius in Sicilia quaesturam aut clario-rem aut gratiorem [sc. quam meam quaesturam] fuisse. (Cic. *Planc.* 64)
 - Cicero touto větou sděluje, že někteří lidé budou mít pochybnosti, zda byl nejlepším kvestorem.
 - Cicero touto větou sděluje, že má obavu, že lidé budou někoho pokládat za lepšího kvestora, než byl on.
 - Cicero touto větou sděluje, že si jistě nikdo netroufne pokládat někoho za lepšího kvestora, než byl on.
 - Cicero touto větou sděluje, že má obavu o svobodu projevu a obává se, že se nikdo neodváží vystoupit proti němu s kritikou.
 5. Et voluptas nocet nimia: in virtute non est verendum, ne quid nimium sit, quia in ipsa est modus; non est bonum, quod magnitudine laborat sua. (Sen. *dial.* 7, 13, 5)
 - Seneca si myslí, že ctnost se nikdy nemůže přehnat.
 - Seneca tvrdí, že uměřenost je součástí ctnosti.
 - Seneca si myslí, že rozkoš je vždy škodlivá.
 - Seneca si myslí, že rozkoš je škodlivá pouze tehdy, je-li jí příliš mnoho.
 - Seneca tvrdí, že uměřenost musí být nejen v rozkoši, ale i ve všech ostatních věcech.
 6. Non enim iam metuo, ne tu illi suscenseas, illud vereor, ne tibi illum suscensere aliquid suspicere. (Cic. *Deiot.* 35)
 - Tvar *suscensere* je variantní tvar konjunktivu přítomného pro 2. os. sg.
 - Tvar *susplicere* je variantní tvar konjunktivu přítomného pro 2. os. sg.
 - Tvar *susplicere* je variantní tvar konjunktivu imperfekta pro 2. os. sg.
 - Tvar *susplicere* je infinitiv.
 - Tvar *suscensere* je infinitiv.
- 6. Najděte věty, které jsou svým významem blízké větám obavným**
1. ...vide, ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. (Sen. *dial.* 5, 36, 3)
 2. Vide igitur, ne ulla sit divinatio. (Cic. *div.* 2, 12)
 3. Vide, quaeso, ne quid temere fiat. (Cic. *Att.* 15, 19, 1)
 4. At vide, ne titubes. (Plaut. *Pseud.* 942)
 5. Sed vide, ne hoc, Scaevola, totum sit a me. (Cic. *de orat.* 1, 55)
 6. Vide igitur, ne non debeas verbis nostris uti, sententiis tuis. (Cic. *fn.* 2, 24, 77)

Věty zabraňovací, opakování vět oznamovacích a žádacích

1. Přeložte do češtiny

1. Non me impediēt privatae offēnsiones, quominus pro rei publicae salute etiam cum inimicissimo consentiam. (Planc. *Cic. fam.* 10, 11, 3)
2. Neque me impediēt cuiusquam iniquitas, quominus vobis fretus vestrum ius beneficiumque defendam,... (Cic. *Manil.* 58)
3. Idem enim te impediēt, quominus mecum esses, quod nunc etiam impedit. (Cic. *Att.* 12, 16, 7)
4. Non tempero mihi, quominus omnis (= omnes) nostrorum etiam ineptias proferam. (Sen. *nat.* 4b, 6, 1)
5. Rex quoque in periculo fuit; nam ruente saucio equo praeceps ad terram datus haud multum afuit, quin iacens opprimeretur. (Liv. 31, 37, 9)
6. Recreatus dein legatus ex volneribus tribunus militum in vincla coniectos, dein verberibus adfectos servilibusque omnibus suppliciis cruciatos occidit, mortuos deinde prohibuit sepeliri. (Liv. 29, 18, 14)
7. Prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. (Cic. *Att.* 11, 15, 3)
8. Quid igitur? Daturus es huic crimini, quod et potuisti prohibere, ne fieret, et debuisti, an totum id relinques? (Cic. *div. in Caec.* 33)
9. Quid de Pansa et Hirtio loquar? Caesar, singulari pietate adulescens, poteritne se tenere, quin D. Bruti sanguine poenas patrias persequatur? (Cic. *Phil.* 13, 46)
10. Haec ad te die natali meo scripsi; quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor. (Cic. *Att.* 11, 9, 3)

2. Přeložte do latiny

1. Zármutek mi brání, soudcové, abych řekl více o jeho neštěstí.
2. Zabránil jsi tomu, aby jednotky uprchlých otroků mohly přejít z Itálie na Sicílii.
3. Dosud bránila ve vedení války zima.
4. Nejen moje slzy, ale i tvoje a vaše, soudcové, mi brání říct více.
5. Sotva se udržím, abych ti nepřikázal zůstat.
6. Papiriův zákon zakazuje zasvěcovat chrámy bez rozkazu lidu.
7. Máme ve zvyku říkat to, co si myslíme, a nemůžeme zabránit tomu, aby s námi jiní lidé nesouhlasili.

8. Pompeius ho přerušil a zabránil mu říct více.
9. Naši předkové zakazovali, aby se v senátu po (*post +ak.*) desáté hodině podávala nová zpráva.

zármutek	dolor, ōris, m. animī
neštěstí, utrpení, bída	miseria, ae, f.
jednotky	cōpiae, ārum, f.
uprchlý otrok	fugitīvus, ī, m.
přejít	trānseō, ire, ii, itum
zima	hiems, emis, f.
dosud	adhūc
slza	lacrima, ae, f.
udržet, zadržet, potlačit	reprimō, ere, pressī, pressum
▪ udržet se	▪ reprimī
zůstat	maneō, ēre, mānsī, sum
Papiriův zákon	lĕx, lĕgis, f. Papīria
chrám	aedēs / aedis, is, f.
zasvěcovat	cōnsecrō, āre, āvī, ātum
bez rozkazu	iniussū
lid	plēbs, plēbis, f.
nesouhlasit (s někým)	dissentiō, ire, sēnsī, sēnsū ā / cum +abl.
přerušit (někoho), skočit do řeči (někomu)	interpellō, āre, āvī, ātum +ak.
předkové	maiōrēs, um, m.
zpráva, podání zprávy (v senátu)	relātiō, ōnis, f.
podávat zprávu	relātiōnem faciō, ere, fēcī, factum

3. Přeložte krátké věty

1. Brání mi číst tyto knihy.
2. Bylo mi zakázáno číst tyto knihy.
3. Bylo mi zabráněno, abych ti to řekl.
4. Nezabrániš mi odejít.
5. Stává se, že diktátoři zakazují číst některé knihy.
6. Raduji se, že brzy přijdeš.
7. Byli obviněni, že prý odnesli všechny sochy.
8. Zdá se mi, že bylo vykonáno mnoho dobrých věcí.
9. Bojíme se, že se mu stalo něco zlého.
10. Nemohl se zdržet, aby to všem neřekl.
11. Zbývá, abych vysvětlil příčinu svého návratu.

12. Chci, abyste mi vždycky všechno řekli.
13. Nebráníme ti, abys za ním chodil.
14. Není nutné, aby ses ujímal (*suscipere*) všech věcí.
15. Báł se, že nepřijde včas.
16. Stalo se velmi vhod, že jste s ním mluvili.
17. Pochybuješ snad, že toho dosáhnu?
18. Je zjevné, že potřebují pomoc.
19. Těžce nese, že ho zradili jeho přátelé.
20. Nechtěli bychom žít v jiném městě.
21. Prosí nás, abychom za ním hned přišli.
22. Caesar ustanovil, že je třeba přejít přes řeku.
23. Caesar ustanovil, aby k němu byla poslána rukojmí.

4. Doplňte spojku tak, aby věta dávala smysl

1. Cuius [sc. aeris alieni] noscendi gratia Sp. Servilius Priscus Q. Cloelius Siculus censors facti, _____ rem agerent, bello impediti sunt. (Liv. 6, 31, 2)
2. Hac fugientium multitudine ac turba portae castrorum occupantur atque iter impeditur pluresque in eo loco sine vulnere quam in proelio aut fuga intereunt neque multum afuit, _____ etiam castris expellerentur... (Caes. *civ.* 2, 35, 3)
3. Id enim periculum est, _____ sacrum montem, sicut quondam irata plebs, aut Aventinum capiant! (Liv. 34, 7, 14)
4. Cura, _____ valeas. (Cic. *Att.* 2, 23, 3)
5. Incidit per id tempus, _____ tempestates ad navigandum idoneas non haberet. (Bell. Afr. 1, 3)
6. Sed saevissime a nonnullis optimatibus reprehendebatur, _____ parum odisse malos cives videretur. (Nep. *Att.* 9, 7)
7. Quorum [sc. philosophorum] si nemo verum vidit de natura deorum, verendum est, _____ nulla sit omnino. (Cic. *nat. deor.* 1, 94)
8. Sed tamen tantum abest, _____ scribi contra nos nolimus, _____ id etiam maxime optemus. (Cic. *Tusc.* 2, 2, 4)
9. ...neque te deterreo, _____ id disputes scribasque ad me quam saepissime. (Cic. *Att.* 11, 8, 1)
10. Sed dubium non est, _____ haec disciplina et ars augurum evanuerit iam et vetustate et neglegentia. (Cic. *leg.* 2, 33)

11. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis (quae utinam digna esset opinione vestra nostroque cognomine!), in hoc sumus sapientes, _____ naturam optumam ducem tamquam deum sequimur eique paremus. (Cic. *Cato* 5)

5. Doplňte podle překladu (je-li to nutné, doplňte spojku, zápornku, zájmeno apod.)

1. Militum deinde virtutem conlaudavit (že) ____ eos non eruptio hostium, non altitudo moenium, non inexplorata stagni vada, non castellum in alto tumulo situm, non munitissima arx (*detertere; prý je neodradila*) _____, quominus (*transcendere; aby překonali*) _____ omnia et (*perrumpere; aby prorazili*) _____ . (Liv. 26, 48, 4)
2. Sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrimis (*prohibere, scribere; je mi bráněno psát*) _____. (Cic. *Att.* 11, 2, 2)
3. Non possum dissimulare iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc eximiam virtutem in re militari omnia, quae fecit, impune (*facere; udělal*) _____. (Cic. *Verr.* II 5, 3)
4. Negavit se triumphum cupidum umquam (*esse; že nebyl*) _____. (Cic. *Pis.* 56)
5. Neque enim erat cuiquam dubium, (že) ____ illa (*dicere; řekl*) _____. (Cic. *div. in Caec.* 56)
6. ...sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, (že ne) _____ Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. (Cic. *fam.* 14, 14, 1)
7. Tauromenitani, quorum est civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratum remoti consuerant esse praesidio foederis, hi tamen istius statuum (*evertere, dubitare; neváhali vyvrátit*) non _____. (Cic. *Verr.* II 2, 106)
8. Vetas caelo (*interesse; abych byl*) _____, id est iubes (*vivere; abych žil*) _____ capite demisso? (Sen. *epist.* 65, 20)
9. Sed de his satis, metuoque, (že) _____ tu nimium (*putare; myslíš si*) _____. (Cic. *Att.* 16, 6, 3)
10. At ille vobis audientibus cum fabris domum meam (*venire; že přijde*) _____ dixit. (Cic. *Phil.* 1, 12)

6. Dejte sloveso do správného tvaru

1. Te iusta causa impediri, quominus ad nos (*venire*) _____, video, idque mihi valde molestum est. (Cic. *Att.* 11, 17a, 3)
2. L. Furius et L. Aemilius currum triumphalem me (*conscendere*) _____ prohibent, coronam insignem capiti detrahunt. (Liv. 38, 47, 4)

3. In senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret, (*recusare*) _____... (Cic. *off.* 3, 27, 100)
 4. Huc accedebant XVIII onerariae naves, quae ex eo loco a milibus passuum octo tenebantur, quominus in eundem portum venire (*posse*) _____; has equitibus tribuit. (Caes. *Gall.* 4, 22, 4)
 5. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro (*esse; ego*) _____, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova. (Cic. *Att.* 3, 7, 1)
 6. Ne lustrum perficerent, mors (*prohibere*) _____ P. Furi. (Liv. 24, 43, 4)
 7. Non dubito, quin citius patrem (*imitari; ille*) _____ quam Platonem. (Sen. *dial.* 4, 21, 10)
- 7. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti**
1. Antea deterrere te, (*ut, ne, quominus, quin*) popularis (*sis, esses, esse*), non poteramus: exorare nunc, (*ut, ne, quominus, quin*) (*sis, esses, esse*) popularis, non possumus. (Cic. *Phil.* 8, 19)
 2. Consul inpeditus a tribunis plebis, ne quas paraverat copias, secum (*portaret, portet, portavisset, portaverit*), paucis diebus in Africam proficiscitur. (Sall. *Iug.* 39, 4)
 3. Nec vero Isocrati, (*quin, quominus, ne*) haberetur summus orator, offecit, quod infirmitate vocis, mollitia frontis, ne in publico diceret, (*impedit, impediēbat, impediēbatur, impedit, impediētur*). (Plin. *epist.* 6, 29, 6)
 4. Nec morati sunt (*ut, quin*) (*decurrant, decurrerent, decurrissent, decurrebant*), sicut imperatum erat, ad castra, ubi quinque milium armatorum non amplius relictum erat praesidium. (Liv. 40, 31, 8)
 5. Nulla deinde dubitatio fuit, (*ut, quin, ne, 0*) omnes tribus legem (*abrogant, abrogent, abrogare, abrogarent, abrogarant*). (Liv. 34, 8, 3)
 6. Si vis vacare animo, aut (*ut, 0*) pauper (*sis, esses, 0*) oportet aut pauperi similis. (Sen. *epist.* 17, 5)
 7. Si sua voluntate tot socios reliquit hostibus diripiendos, qui recusare potest, (*quin, ne, ut, 0*) et socii sibi consulant? (Liv. 32, 21, 15)
 8. Accepi tuas litteras, quibus intellexi te (*vereris, verearis, vereri, verere, veritum esse*), ne superiores mihi (*non, 0*) (*redditae sint, redditae essent, rederentur, reddantur*). (Cic. *fam.* 4, 15, 1)
 9. Quemcumque potuero, (*peccare, peccari, ne peccaret, ne peccetur, ne peccet*) prohibebo; multo magis amicum, et ne (*peccaret, peccet*) et ne in me potissimum (*peccaret, peccet*). (Sen. *benef.* 5, 22, 2)
 10. ...(*claudere, claudi, ut claudantur, ut claudant*) tabernas tota urbe iubet, vetat quemquam privatae quicquam rei (*agere, agi, ne agatur, ne agat*). (Liv. 3, 27, 2)

11. Forte ita evenit, (*quod, ut, ne, 0*) Potitii ad tempus praesto essent iisque exta apponerentur, Pinarii extis adesis ad ceteram venirent dapem. (Liv. 1, 7, 13)

8. Doplňte následující výrazy do vět

constat, defuturi, parere, prohibuerunt, quin, quod, quominus, tantum abest, ut, ve-reor, vetuit, videntur

1. Quis unquam consul senatum ipsius decretis _____ prohibuit, quis tyrannus miseros lugere _____? (Cic. *Sest.* 32)
2. Ego vero non facio: qui hoc dicunt, _____ mihi errare. (Sen. *epist.* 57, 7)
3. At _____, ne homines de me sequius loquantur. (Sen. *benef.* 6, 42, 2)
4. Sed diique et homines _____ redemptos vivere Romanos. (Liv. 5, 49, 1)
5. Nihil hac oratione eius patres conscripti deterriti sunt, _____ dicere ipsum iuberent... (Liv. 37, 52, 9)
6. Etruriam omnem adversus nos concitare voluerunt hodieque id moliantur; res repententes legatos nostros haud procul afuit, _____ violarent. (Liv. 5, 4, 13)
7. Pompeium nobis amicissimum _____ esse. (Cic. *Att.* 1, 12, 3)
8. Nostrae tamen causae non videntur homines _____. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 2, 16)
9. Providentissime, domine, fecisti, _____ praecepisti Calpurnio Macro, clarissimo viro, _____ legionarium centurionem Byzantium mitteret. (Plin *epist.* 10, 77, 1)
10. Id autem _____ ab officio, ut nihil magis possit esse contrarium. (Cic. *off.* 1, 14, 43)

9. Přiřadte věty k jednotlivým typům (všechny typy nemusí být zastoupeny)

oznamovací s quod, oznamovací s ut (non), oznamovací s quin, žádací s ut/ne, žádací beze spojky, obavná, zabraňovací, žádací s quin, akuzativ s infinitivem oznamovací, akuzativ s infinitivem žádací, prostý infinitiv, nominativ s infinitivem, věta účelová, věta vztažná, věta časová s cum historicum, akuzativ s participiem, věta s ut ve významu „jako“

1. Graviterque eam rem tulerunt, **quod stetisse** per Trebonium, **quominus** oppido potirentur, videbatur. (Caes. *civ.* 2, 13, 3)
2. ...magistrisque imperat navium, **ut** primo vespere omnes scaphas ad litus adpulsas habeant. (Caes. *civ.* 2, 43, 1)
3. „Atticos,“ inquit, „volo **imitari**.“ (Cic. *Brut.* 285)
4. An **ne** nummi vobis eriperentur, timebatis? (Cic. *Att.* 1, 16, 6)
5. Accedit huc, **quod** non tantum exemplo melior fit, **qui** cum quietis hominibus vivit, sed **quod** causas irascendi non invenit nec vitium suum exercet. (Sen. *dial.* 5, 8, 3)

6. Si vis eadem semper velle, vera **oportet** velis. (Sen. *epist.* 95, 58)
7. Quibusdam autem evenit, **ut** quaedam **scire** se nesciant. (Sen. *epist.* 71, 4)
8. Mos erat Faliscis eodem magistro liberorum et comite **uti**, simulque plures pueri, **quod** hodie quoque in Graecia manet, unius curae demandabantur. Principum liberos (...), **qui** scientia videbatur **praecellere**, erudiebat. (Liv. 5, 27, 1)
9. Restat nunc, **ut** de praemio et de poena explicemus. (Cic. *inv.* 2, 37, 110)
10. Neque me Iuppiter neque di omnes id prohibebunt, si volent, **quin** sic faciam, **ut** constitui...: (Plaut. *Amph.* 1051–1052)
11. Quibus ille respondit Lacedaemonios classe illa amissa aliam **parare posse**, se **fugere** sine suo dedecore **non posse**. (Cic. *off.* 2, 40)
12. Inde et illud sequitur, **ut** minimis sordidissimisque rebus non exacerbemur. (Sen. *dial.* 4, 25, 1)
13. Otium nobis exoptandum est, **quod** ii, **qui** potiuntur rerum, **praestaturi** videntur. (Cic. *fam.* 1, 8, 4)
14. Tunc quoque, **ne** confestim bellum indiceretur **neve** exercitus mitterentur, religio obstitit; fetiales prius **mittendos** ad res repetendas censuere. (Liv. 4, 30, 13)
15. Ex quo effici putat ille, **quod** quaerimus, **ut** sapiens semper beatus sit. (Cic. *Tusc.* 5, 38, 110)
16. Num dubium est ergo, **quin** optima quaeque prima dies fugiat mortalibus miseris, id est occupatis? (Sen. *dial.* 10, 9, 4)
17. Monet, **ut** ignes in castris **fieri** prohibeat, **ne** qua eius adventus procul significatio fiat. (Caes. *Gall.* 6, 29, 5)
18. Titum Labienum duabus cum legionibus et equitatu in Sequanos **proficisci** iubet. (Caes. *Gall.* 7, 90, 4)

10. Nahradte infinitivní konstrukci spojkovou větou a naopak, je-li to možné

1. Plura **scribere** fletu **prohibeor**. (Cic. *Att.* 11, 9, 3)
2. Tum vero apparuit ab ira et ab odio urbem **oppugnatam esse**. (Liv. 28, 20, 6)
3. Te **abesse** mea causa **molesto fero**, tua gaudeo. (Cic. *fam.* 15, 18, 2)
4. ...si quid te vetat bene **vivere**, bene **mori** non vetat. (Sen. *epist.* 17, 5)
5. Mos erat Faliscis eodem magistro liberorum et comite **uti**... (Liv. 5, 27, 1)
6. Accedit huc, **quod** non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus vivit, sed **quod** causas irascendi non invenit nec vitium suum exercet. (Sen. *dial.* 5, 8, 3)
7. Inde et illud **sequitur**, **ut** minimis sordidissimisque rebus non exacerbemur. (Sen. *dial.* 4, 25, 1)

8. Quibusdam autem **evenit**, **ut** quaedam **scire** se nesciant. (Sen. *epist.* 71, 4)
9. Ibi eum Caesar cum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit, Romam iussit **venire**. (Cic. *fam.* 13, 29, 4)
10. Neminem flebo laetum, neminem flentem: ille lacrimas meas ipse apstersit (= abstersit), hic suis lacrimis effecit, **ne** ullis dignus sit. (Sen. *dial.* 9, 16, 4)

11. Odpovězte na otázky

1. Proč je po *additum* použita spojka *ut* a nikoliv *quod*?
Mos erat comitiorum die primo velut ominis causa praetores pronuntiare Iovem Apollinemque et Herculem: additum lege erat, ut his Philippus rex adiceretur. (Liv. 32, 25, 2)
2. Proč je po *perfecit* použita spojka *quod*?
Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur. (Nep. *Epam.* 6, 4)
3. Následuje po *vide* spojka *ne* nebo *ne non*? Jak spojku přeložíte? Proč je ve větě vedlejší konjunktiv perfekta *vicerit*?
Haec Scipio ille non intellegebat, homo doctissimus atque humanissimus, tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intellegis et iudicas! Vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intellegentia te atque istos, qui se elegantis (= elegantes) dici volunt, vicerit. (Cic. *Verr.* II 4, 98)
4. Je *dicam* predikátem věty obavné? Jak lze vysvětlit konjunktiv *fecissem*?
Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel dicam, iam ne fecissem. (Cic. *Att.* 9, 7, 1)

OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ

1. Doplňte

Quaerit, quid	sentias		facturus sis
Quaesivit, quid		vidisses	

Nesciebamus,	quis id	_____	řekl
Quaesivit,	num id	_____	vím
Nescimus,	cur id	_____	říká
Quaeremus,	quando	_____	přijde
Nescit,	quid	_____	se stalo
Nesciebam,	num te	_____	uvidím
	quis ibi	fuisset	_____
	num quid	velit	_____

2. Přeložte do češtiny a vysvětlete použití slovesného způsobu

1. Causa quae sit, videtis; nunc quid agendum sit, considerate. (Cic. *Manil.* 6, 5)
2. Tu quid egeris, nescio, utrum aliquid teneas an, quod metuo, plane sis spoliata. (Cic. *fam.* 14, 4, 4)
3. Pythagoreorum more exercendae memoriae gratia quid quoque die dixerim, audierim, egerim, commemoro vesperi. (Cic. *Cato* 38)
4. Videtisne igitur, ut de rege dominus extiterit, uniusque vitio genus rei publicae ex bono in deterrimum conversum sit? (Cic. *rep.* 2, 47)
5. Num igitur horum senectus miserabilis fuit, qui se agri cultione oblectabant? Mea quidem sententia haud scio an nulla beatior possit esse, ... (Cic. *Cato* 56)
6. Quaerendum, credo, est, Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit. (Cic. *Verr.* II 4, 11)
7. Ab hoc Stilbon philosophus interrogatus, num aliquid perdidisset: „Nihil,“ inquit, „omnia mea mecum sunt.“ (Sen. *dial.* 2, 5, 6)
8. Nemo queritur Syrum nescioquem de grege noviciorum factum esse consulem. (Cic. *Pis.* 1)
9. Scit enim, quo exiturus sit, qui unde venerit, meminit. (Sen. *epist.* 120, 15)
10. Itaque dubito, an Venusiam tendam et ibi exspectem de legionibus. (Cic. *Att.* 16, 5, 3)
11. Non enim quaero, quid verum, sed quid cuique dicendum sit. (Cic. *fin.* 5, 28, 83)

12. Sed nescio quo modo verum est, quod in Andria familiaris meus dicit: „Obsequium amicos, veritas odium parit.“ (Cic. *Lael.* 89)
13. Nunc quaero, utrum vestras iniurias an rei publicae persequamini. (Cic. *Lig.* 29)
14. Itaque illa quaeramus, quae vix hodierno die consequemur. (Cic. *Phil.* 5, 45)
15. Cum quaeritur, qui sit optimus rei publicae status, quae leges, qui mores aut utiles aut inutiles, haruspicesne ex Etruria arcessentur, an principes statuent et delecti viri periti rerum civilium? (Cic. *div.* 2, 11)
16. Numquid dubitas, quin beata vita summum bonum sit? (Sen. *epist.* 85, 20)
17. Is cum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne faceret, „Matrem,“ inquit. (Nep. *Iph.* 3, 4)
18. Sed in omni iniustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quae plerumque brevis est et ad tempus, an consulto et cogitata fiat iniuria. (Cic. *off.* 1, 8, 27)
19. Adhuc erat valde incertum, et quando comitia et qui consules futuri essent. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 1, 16)
20. Sed et navigatio perdifficilis fuit et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. (Cic. *Att.* 3, 8, 2)
21. Te quo die exspectem, velim scire. (Cic. *Att.* 15, 24, 4)
22. Controversia inde fuit, utrum populi iussu indiceretur bellum, an satis esset senatus consultum. (Liv. 4, 30, 15)
23. Quid ergo dubitas dare mi argentum? (Plaut. *Pseud.* 1313)
24. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 16, 4)

3. Přeložte do latiny

1. Proč se mě ptáš, kdy jsem se narodil?
2. Nevěděl, co má dělat.
3. Ptáš se, zda je výřečný.
4. Je třeba se ptát, zda udělali to, co chceme.
5. Teď nevím, co mám říct.
6. Nevěděl jsem, co děláš, co budeš dělat a kde jsi.
7. Neví, zda mě má urážet nebo chválit.
8. A to je ten důvod, proč tato provincie byla a je ve velmi malém nebezpečí.
9. Je velký rozdíl, zda mě lidé vidí ve městě nebo na (*in +abl.*) cestě.
10. Ukázal jsem Lentulovi listiny a zeptal jsem se, zda zná tu pečeť. Přikývl.
11. Řeknu, co si myslí oni, a potom řeknu, proč si to já nemyslím.

12. Řekni mi, co hledáš.
13. Víím, že máme duši. Nevíme, co je duše, kde je, jaká je a odkud je.
14. Neví se, zda se chce někde zastavit nebo přeplout přes moře.
15. Máte ve zvyku se nás ptát, jaký je život nesmrtelných bohů.
16. Zeptal jsem se Catiliny, zda byl na noční schůzce u (*apud +ak.*) Marka Laeey nebo ne.
17. Rozlišujme, zda někdo nemůže nebo nechce.
18. Nevěděl jsem, že jsi tak zkušený ve vojenství. Vidím, že jsi četl knihy Pyrrha a Kínea.
19. Podej nám co nejdůkladněji zprávu (o tom), co děláš a co budeš dělat.

výřečný	disertus, a, um
urážet	laedō, ere, sī, sum
být v nebezpečí	in periculō esse
je rozdíl	interest, esse, fuit, -
▪ je velký rozdíl	▪ multum interest
cesta	via, ae, f.
Lentulus	Lentulus, ī, m.
ukázat	ostendō, ere, tendī, tentum / tēsum
listina	tabella, ae, f.
pečeť	signum, ī, n.
znát	cōgnōscō, ere, cōgnōvī, cōgnitum
přikývnout, přisvědčit	adnuō / annuō, ere, uī, -
myslet si	placet, ēre, uit +dat.
nemyslet si	displicet, ēre, uit +dat.
potom	deinde
hledat	requirō, ere, quisivī, sītum
duše	animus, ī, m.
někde	uspiam
zastavit se	cōsistō, ere, stitī, -
přeplavit se (přes něco), přejít (přes něco)	trānseō, ire, iī, itum +ak.
nesmrtelný	immortālis, e
schůzka	conventus, ūs, m.
noční	nocturnus, a, um
Laeka	Laeca, ae, m.
rozlišovat	distinguō, ere, stīnxī, stīnctum
zkušený (v něčem).	perītus, a, um +gen.
vojenství	rēs militāris, rei militāris, f.
Pyrrhos	Pyrrhus, ī, m.
Kíneas	Cīneās, ae, m.
podat zprávu (někomu)	alqm certiōrem faciō, ere, fēcī, factum
důkladně	diligenter

4. Vyznačte, jaké obsahové věty mohou následovat po uvedených predikátech

	infinitiv	akuzativ s infinitivem	akuzativ s participi- em přezentu	nominativ s infiniti- vem	věta táza- cí	věta žádací s <i>ut/</i> <i>ne</i>	věta ozna- movací s <i>quín</i>
videre							
nescire							
dicere							
dubitare							
quaerere							
intellegere							
rogare							

5. Uvedte, jaké typy vět či konstrukcí použijete při překladu. Věty přeložte.

Videre

1. Vidíme ho, jak sestupuje z hory.
2. Zdá se mi, že nemluvíte pravdu.
3. Viděl, že už není naděje na záchranu.
4. Hleď, abys to co nejdříve dokončil.
5. Vidím, co děláš a co si myslíš.
6. Nevidíme to, co je příliš malé.

Nescire

1. Nevěděli jsme, zda přijdeš nebo ne.
2. To, co jsi mu vysvětlil, teď už neví.
3. Nevím, co se stalo.
4. Nevěděli jsme, že přijdeš.
5. Nevím, co mám dělat.
6. Neuměli číst.
7. Nevím, zda to není pravda (tj. nejspíš to je pravda).
8. Řekl mi to nevím kdo (tj. kdosi).
9. Dnes už nevím, kdo mi to řekl.

Scire

1. Víím pouze to, co mi řekl.
2. Víím, co ti řekl.
3. Umí krásně zpívat.

4. Víím, že mi to nemohl říct.

5. Víím, kam mám jít.

Dicere

1. Řekni mi, co si o tom myslíš.

2. Řekni mu, aby za mnou hned přišel.

3. Řekli nám, že dnes nepřijdeš.

4. Říká se, že byl odsouzen neprávem.

5. Řekl mi, kde byl.

6. Dnes mi řekl o tom, co jsem se už včera dozvěděl od tebe.

Dubitare

1. Nepochybuji, že se to může stát.

2. Pochybujeme, zda je to správné nebo ne.

3. Neváhal odejít z města.

4. Váhám, co mám teď dělat.

5. Pochybuji, zda to tak je (tj. nejspíš to tak není).

Intellegere

1. Chápu, proč jsi to řekl.

2. Chápeš, co chce říct?

3. Chápeme, že nám to nemůžeš říct.

4. Pochopil jen to, co mu vysvětlil otec.

6. Doplňte slovesný tvar nebo slovo podle překladu

1. Ibi ex captivis cognoscit, quae apud Ciceronem (*gerere; se děje*) _____ quantoque in periculo res (*esse; je*) _____. (Caes. Gall. 5, 48, 2)

2. Perturbatus ego habitu fratris quid (*accidere; se stalo*) _____, quaesivi. (Petron. 9, 3)

3. Quid (*fieri; se stane*) _____ plane nescio; spes tamen una est aliquando populum Romanum maiorum similem (*esse; bude*) _____. (Cic. fam. 12, 22, 2)

4. Non dubito, quin vobis (*satisfacere; zavděčil jsem se*) _____, iudices. (Cic. Verr. II 3, 144)

5. Primo nobis fuit dubium, quid (*agere; máme dělat*) _____. (Cic. Verr. II 4, 137)

6. Multum autem interest, (*zda*) _____ peccare aliquis (*nolle; nechce*) _____ an (*nescire; neumí*) _____. (Sen. epist. 90, 46)

7. Saepe et multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus (*afferre; přinesla*) _____ hominibus et civitatibus copia dicendi ac summum eloquentiae studium. (Cic. *inv.* 1, 1, 1)
8. Erubescit, quid (*respondere; má odpovědět*) _____ nescit, quid fingat extemplo non habet. (Cic. *Rosc. Gall.* 8)
9. Scio me (*esse; jsem*) _____ servum: nescio etiam id, quod (*scire; vím*) _____ . (Plaut. *Bacch.* 791)
10. Non quaero abs te, (*proč*) _____ patrem Sex. Roscius (*occidere; zabil*) _____ , quaero, quomodo (*occidere; zabil*) _____ . (Cic. *S. Rosc.* 73)
11. Quomodo hoc ad me pervenerit quaeris, quis mihi id te cogitare narraverit, (*to, co*) _____ tu nulli narraveras? (Sen. *epist.* 43, 1)
12. Serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid (*timere; je třeba se bát*) _____ . (Cic. *Att.* 11, 1, 2)
13. Vides, quanto facilius (*esse; je*) _____ totam gentem quam unum virum vincere? (Sen. *epist.* 9, 19)

7. Vyberte správný tvar nebo správné tvary

1. Volo scire, (*sinas, sines, sinis*) an non (*sinas, sines, sinis*) nos coquere hic cenam. (Plaut. *Aul.* 431)
2. Tu et ad omnia rescribes et quando te (*expectaverim, exspectem, exspectarem*), facies me, si tibi videtur, certiozem. (Cic. *fam.* 7, 23, 4)
3. Quaero deinceps, num hodiernus dies qui sit (*ignoraveris, ignores*). (Cic. *Phil.* 2, 110)
4. E quo efficitur, non ut nos non (*intellegimus, intellegamus, intelleximus, intellegemus*), quae vis sit istius verbi, sed ut ille suo more loquatur, nostrum neglegat. (Cic. *fin.* 2, 5, 15)
5. Sed quaero, (*num, utrum, an*) aliquid actum superioribus diebus an nihil arbitremur. (Cic. *Tusc.* 5, 6, 15)
6. De Domitio, ut facis, sciscitare ubi sit, (*quid, quod*) cogitet. (Cic. *Att.* 9, 15, 4)
7. Nescis heri quartum in circo diem ludorum Romanorum (*fuisset, esset, esse, fuisse*)? (Cic. *Phil.* 2, 110, 53)
8. Ego quid agam? Qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi (*sit, esset, est, fuit, fuerit, fuisset*) nescio? (Cic. *Att.* 7, 22, 2)
9. Inter barbaros quid (*patitur, passa est, pateat, patiatur, passa sit*), nescio: quid pati (*potuisset, potuerit, potuit, potest, poterit*), scio. (Sen. *contr.* 1, 2, 1)

10. Crudele gladiatorum spectaculum et inhumanum nonnullis videri solet, et haud scio (*an non, an*) ita sit, ut nunc fit. (Cic. *Tusc.* 2, 17, 41)
11. Ac vide, quantum (*interest, intersit, interfuerit, interfuturum sit, interfuit, interfuisset, interfuturum esset, interesse, interfuisse*) inter meam tuamque accusationem. (Cic. *div. in Caec.* 35)

8. Dejte sloveso do správného tvaru. Je-li více možností, uveďte je a vysvětlete rozdíly.

1. Ubi enim isti (*esse*) _____ Nervii et quam longe (*abesse*) _____, nescio. (Cic. *ad. Q. fr.* 3, 6, 2)
2. Sed tamen venenum unde (*esse*) _____, quem ad modum (*parare; pas.*) _____, non dicitur. (Cic. *Cael.* 61)
3. Et primum (*quaerere; ille*) _____ ab eo, liceretne sibi ac suis vivere. (Liv. 40, 49, 6)
4. Multum autem interest, utrum vita tua otiosa (*esse*) _____ an ignava. (Sen. *epist.* 55, 4)
5. Non est dubium, quin servus beneficium dare (*posse*) _____ cuilibet; quare ergo non et domino suo possit? (Sen. *benef.* 3, 19, 1)
6. Sed ea, quae (*exaudire; ego*) _____, patres conscripti, dissimulare non possum. (Cic. *Catil.* 4, 14)
7. (*Videre; ille*) _____, ubi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. (Sen. *epist.* 70, 5)
8. Postea Messalla consul in senatu de Pompeio (*quaerere*) _____, quid de religione et de promulgata rogatione sentiret. (Cic. *Att.* 1, 14, 2)
9. Agitur enim, non qua condicione victuri, sed victurine (*esse; nos*) _____ an cum supplicio ignominiaque perituri. (Cic. *Phil.* 3, 27)
10. (*Videre; tu*) _____ autem, quid intersit inter te et avum tuum. (Cic. *Phil.* 2, 42)
11. Multum enim refert, utrum aliquem non (*excludere; tu*) _____ an (*eligere; tu*) _____. (Sen. *benef.* 4, 28, 5)
12. Qui vero Narbone reditus! Etiam quaerebat, cur ego ex ipso cursu tam subito (*reverti; ego*) _____. (Cic. *Phil.* 2, 76, 41)

9. Najděte typy vět uvedené ve výčtu

přímá otázka, obsahová věta tázací, věta vztažná, věta účelová, věta obsahová žádací, obsahová oznamovací (spojková věta i akuzativ nebo nominativ s infinitivem)

1. Dicam enim vere, amicissimi homines, quod sentio. (Cic. *de orat.* 2, 365)
2. Aut dicat, quos agros empturus sit; ostendat, et quid et quibus daturus sit. (Cic. *leg. agr.* 2, 71)

3. Hac lege sublata videntur vobis posse Caesaris acta servari? (Cic. *Phil.* 1, 19)
4. At nemo dubitat, quin subsidio venturus sit. (Cic. *Att.* 8,7, 1)
5. Conveniunt duces: quaeritur, quid opus sit facto. (Nep. *Eum.* 9, 1)
6. Vide, quam iniqui sunt divinorum munerum aestimatores et quidem professi sapientiam: queruntur, quod non magnitudine corporum aequemus elephantos, velocitate cervos, levitate aves, inpetu tauros, ... (Sen. *benef.* 2, 29, 1)
7. Ne quis miretur, qui sim, paucis [sc. verbis] eloquar. (Plaut. *Aul.* 1)
8. „Dic igitur,“ inquit, „quid requiras.“ (Cic. *nat. deor.* 3, 8)
9. Dubitatis etiam, cui ista tanta praeda quaesita sit? (Cic. *Verr.* II 3, 111)
10. Ergo illi intellegunt, quid Epicurus dicat, ego non intellego? (Cic. *fin.* 2, 4, 13)
11. Verum vobis dicam id, quod intellexi iudices. (Cic. *Verr.* II 1, 23)
12. Quid erat causae, cur metueret, ne condemnaretur? – Res erat manifesta, furtum erat apertum. (Cic. *Rosc. Gall.* 26)
13. Dic mihi hoc, quod te rogo: Album an atrum vinum potas? (Plaut. *Men.* 914–915)
14. Accepi perbrevis (= perbreves) tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit; nam quam fortiter ferres communis (= communes) miseras, non intellexi, quam me amares, facile perspexi. (Cic. *fam.* 4, 15, 1)
15. Concurrerant legati centuriones tribunique militum, ne dubitaret proelium committere. (Caes. *civ.* 1,71, 2)
16. Videtisne, ut apud Homerum saepissime Nestor de virtutibus suis praedicet? (Cic. *Cato* 31)

10. Zkuste zdůvodnit použití konjunktivu v následujících větách

1. Ac mihi videor satis et esse deos et **quales essent ostendisse**. (Cic. *nat. deor.* 2, 72)
2. Me enim nemo **adhuc rogavit, num quid** in Sardiniam **velim**,... (Cic. *ad Q. fr.* 2, 2, 1)
3. Quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consecutus! Eloquentia quidem nescio an **habuisset** parem neminem. (Cic. *Brut.* 126)
4. Utrum poetae Stoicos **depravarint** an Stoici poetis **dederint** auctoritatem, non facile dixerim; portenta enim ab utrisque et flagitia dicuntur. (Cic. *nat. deor.* 3, 91)

VĚTY VZTAŽNÉ

1. Přeložte do češtiny. Zdůvodněte použití zvýrazněných slovesných tvarů.

1. Quocirca bene praecipiant, qui vetant quicquam agere, quod **dubitis** aequum **sit** an iniquum. (Cic. *off.* 1, 9, 30)
2. Non ergo Epicurus ineruditus, sed ii indocti, qui, quae pueros non **didicisse** turpe est, ea **putant** usque ad senectutem esse discenda. (Cic. *fin.* 1, 21, 72)
3. **Emas** non quod opus est, sed quod **nescesse est**; quod non opus est, asse carum est. (Cato *ad fil. frg.* 10)
4. Quare nihil est, quod quisquam magnitudinem artium ex eo, quod senes discunt, **pertimescat**. (Cic. *de orat.* 3, 89)
5. Nemo erat eorum, qui tum tecum **fuerunt**, qui mihi non **censeret** parci oportere. (Cic. *Phil.* 2, 59)
6. Qua re fac, ut **ostendis**; ne **destiteris** ad me, quicquid tibi in mentem **venerit**, scribere. (Cic. *Att.* 9, 9, 1)
7. Ubicumque homo est, ibi benefici locus est. (Sen. *dial.* 7, 24, 3)
8. Quem qui beatum fuisse putant, miseri ipsi sunt. (Cic. *Phil.* 1, 35)
9. Equidem quod ad me **attinet**, quo me **vertam** nescio. (Cic. *Cluent.* 4)
10. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedaemonem miserunt, qui Lysandrum **accusarent**, quod sacerdotes fani corrumpere **conatus esset**. (Nep. *Lys.* 3, 3)
11. Reverti, unde **veneris**, quid grave est? Male vivet, quisquis **nesciet** bene mori. (Sen. *dial.* 9, 11, 4)
12. „Cui ergo ista didici?“ „Non est, quod **timeas**, ne operam **perdideris**: tibi didicisti.“ (Sen. *epist.* 7, 9)
13. Ante hunc intra centum annos et viginti nemo praeter P. Cornelium Calussam pontifex maximus creatus fuerat, qui sella curuli non **sedisset**. (Liv. 25, 5, 4)
14. Nihil video, quod sperem aut quod iam putem fieri **posse**. (Cic. *Att.* 10, 1, 3)
15. Stultum est dare alicui, **quod** accipere non **possit**. (Sen. *benef.* 7, 18, 1)
16. Quam ob rem cave Catoni **anteponas** ne istum quidem ipsum, quem Apollo, ut ais, sapientissimum iudicavit; huius enim facta, illius dicta laudantur. (Cic. *Lael.* 10)
17. Qui domum **intraverit**, nos potius **miretur** quam suppellectilem nostram. (Sen. *epist.* 5, 6)

18. Quis est enim, qui ad bellum inflammato animo **futurus sit** spe pacis oblata? (Cic. *Phil.* 12, 8)
19. Tarquinius regem qui non **tulerim**, Sicinium **feram**? **Secedat** nunc, avocet plebem; patet via in Sacrum montem aliosque colles. (Liv. 2, 34, 10)

2. Přeložte do latiny

- Nemiluje nás nikdo, kdo by nemiloval (i) tebe.
- Řeknu to, co je mi nejvíce známo.
- Není důvod, proč (*Non est, quod...*) by sis myslel, že se neštěstím jiného člověka někdo (*quisquam*) stává šťastným.
- Není nic, čeho by se nebylo třeba bát.
- Všichni byli dojati a nenašel se nikdo, kdo by neříkal, že je lepší zemřít.
- Každý den vidí, kohokoliv chce.
- Nechtěl jsem psát to, co by nevzdělaní nemohli pochopit a čeho by si vzdělaní nevšíkali.
- Kdokoliv je vděčný ze strachu (*abl. bez předložky*), toho označuji za nevděčného.
- Není nikdo, kdo by netoužil, aby jeho děti byly šťastné a zdravé.
- Řeknu vám, soudci, to, co jsem pochopil.
- Uděláš to snadno. Není totiž nic, čeho by nemohlo být dosaženo zájmem a laskavostí.
- Jakákoliv je definice člověka, platí pro (*in +ak.*) všechny lidi.
- Torquatus řekl nejen, co si myslí, ale také proč si to myslí.
- V těchto knihách bylo vyloženo to, o čem jsme s přáteli diskutovali na statku v Tusculu.

milovat, mít rád	diligō, ere, lēxī, lēctum
známý	nōtus, a, um
někdo	zde: quisquam
neštěstí	infēlicitās, ātis, f.
dojmout	commoveō, ēre, mōvī, mōtum
najít	reperiō, īre, repperī, reppertum
každý den	cotidiē
vzdělaný	doctus, a, um
nevzdělaný	indoctus, a, um
všímat si (něčeho)	cūrō, āre, āvī, ātum +ak.
vděčný	grātus, a, um
nevděčný	ingrātus, a, um
označovat (za někoho)	vocō, āre, āvī, ātum +ak.
zdravý	incolumis, e
dosáhnout (něčeho)	ēfficiō, ere, fēcī, fectum +ak.
zájem, úsilí, přízeň	studium, ii, n.

laskavost	benevolentia, ae, f.
definice	dēfīnitiō, ōnis, f.
platit	valeō, ēre, uī, -, valitūrus
všude	ubique
nikde	nusquam
myslet si	sentiō, īre, sēnsī, sēnsūm
vyložit, vysvětlit	expōnō, ere, posuī, positum
přítel	familiāris, is, m.
diskutovat (o něčem)	disputō, āre, āvī, ātum +ak.
statek v Tusculu	Tūsculānum, ī, n.

3. Dejte výraz v závorce do správného tvaru. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Non est, quod (*mirari; tu*) _____ animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. (Sen. *epist.* 16, 7)
2. Gallia est omnis divisa in partes tres, (*qui*) _____ unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam (*qui*) _____ ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. (Caes. *Gall.* 1, 1, 1)
3. Erat in Carnutibus summo loco natus Tasgetius, (*qui*) _____ maiores in sua civitate regnum obtinuerant. (Caes. *Gall.* 5, 25, 1)
4. Sed aegritudini, de (*qui*) _____ satis est disputatum, finitimus est metus, de (*qui*) _____ pauca (*dicere; je třeba říct*) _____ sunt. (Cic. *Tusc.* 4, 30, 63)
5. Nihil est, quod non (*expugnare*) _____ pertinax opera et intenta ac diligens cura. (Sen. *epist.* 50, 6)
6. Crates, ut aiunt, huius ipsius Stilbonis auditor, (*qui*) _____ mentionem priore epistula feci, cum (*videre*) _____ adulescentulum secreto ambulans, interrogavit, quid illic solus (*facere; dělá*) _____? (Sen. *epist.* 10, 1, 26)
7. (*Quicumque*) _____ autem opinio veritati repugnat, falsa est. (Sen. *epist.* 76, 22)
8. Qua re quid est, quod ego te hortor, ut dignitati et gloriae (*servire*) _____? (Cic. *fam.* 9, 14, 6)
9. Estne quisquam omnium mortalium, de quo melius (*existimare*) _____ tu? (Cic. *S. Rosc.* 18, 6)
10. Hoc, (*qualiscumque*) _____ est, te scire volui. (Cic. *Att.* 15, 6, 4)
11. Qui autem dictus est adiutor (*esse; byl*) _____ et conscius, P. Asicius, iudicio est liberatus. (Cic. *Cael.* 23)
12. Fanum Neptuni est Taenari, (*qui*) _____ violari nefas putant Graeci. (Nep. *Paus.* 4, 4)
13. Ergo et i, (*qui*) _____ evenit iam, ut (*mori*) _____, et i, (*qui*) _____ eventurum est, miseri [sc. sunt]. (Cic. *Tusc.* 1, 5, 9)

14. Nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuae (*legere; bych (byl) nepřečetl*) _____ . (Cic. *Att.* 12, 14, 3)
15. Id, (*qui*) _____ scis, prodest nihil; id, (*qui*) _____ nescis, obest? (Cic. *orat.* 166)
16. Quod forsitan aliquis iure inriserit; quis enim est, qui id facere non (*posse; by nemo-hl*) _____? (Cic. *Q. Rosc.* 42)

4. Vyberte správný tvar či správné tvary

1. (*Quicquid, quodquod, quidque*) huc erit a Pompeio adlatum, statim ad te scribam, tuasque de istis rebus litteras exspectabo. (Cic. *Att.* 7, 17, 5)
2. De te etiam dixi tum (*quod, quid, quae*) dicenda putavi. (Cic. *ad Brut.* 2, 4, 2)
3. Populum Romanum servire fas non est, (*qui, cui, de quo, quem*) di immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. (Cic. *Phil.* 6, 19)
4. Quo cum venissem, M. Catonem, (*qui, quem, quis, cur*) ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca (*sedere, sedentem, sessum, sederet*) multis circumfusum Stoicorum libris. (Cic. *fin.* 3, 2, 7)
5. Ita plerumque evenit, ut, quem vos imperare iussistis, is sibi imperatorem alium (*quaerit, quaerat, quaereret, quaesivit*). (Sall. *Iug.* 85, 11)
6. Nemo est tam fortis, (*quin, qui non, qui, quisque, cuius, qua*) rei novitate (*perturbatur, perturbetur*). (Caes. *Gall.* 6, 39, 3)
7. Impudenter facit; non enim omnia, (*quod, quae, quos, qui*) dolemus, eadem queri iure possumus. (Cic. *Flacc.* 57)
8. Recte igitur maiores eum, qui socium (*fefellerat, fefellit, fefellisset, falleret, fallebat*), in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. (Cic. *S. Rosc.* 116)
9. Homo (*quod, quid, quae*) ageret, taceret responderet, (*quod, quid, quae*) faceret denique illa aetate et auctoritate praeditus nesciebat. (Cic. *Verr.* II 3, 62)
10. Nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod anulum, (*a quo, quo, quem, qui*) (*delectaretur, delectabatur*), in mari abiecerat. (Cic. *fin.* 5, 30, 92)
11. Alia est aetas infantis, pueri, adulescentis, senis: ego tamen idem sum, (*qui, quis*) et infans (*fuero, fui*) et puer et adulescens. (Sen. *epist.* 121, 16)
12. Sed mihi hoc (*credis, credas, crederes*) velim: non iis libentissime soleo respondere, (*quos, qui, cui, a quibus*) mihi videor facillime posse superare. (Cic. *Sull.* 46)
13. Ea, (*quam, quae, quos, quod*) secuta est hieme, (*quod, qui*) fuit annus Gnaeo Pompeio Marco Crasso consulibus, Usipetes Germani et item Tenctheri magna multitudine hominum flumen Rhenum transierunt non longe a mari, (*quod, quo, qui*) Rhenus influit. (Caes. *Gall.* 4, 1, 1)

5. Indikativ nebo konjunktiv? Je-li více možností, vysvětlete rozdíly a uveďte, která možnost je z hlediska významu pravděpodobnější.

1. Nonne satius est mutum esse quam quod nemo (*intellegit, intellegat*), dicere? (Cic. *Phil.* 3, 22)
2. Quis illic (= ille) est, qui contra me (*astat, astet*)? (Plaut. *Persa* 13)
3. Sed non est, quod (*irasceris, irascaris, iratus es, irascereris*); ignosce illis, omnes insaniunt. (Sen. *benef.* 5, 17, 3)
4. Quis hic est, qui (*loquatur, loquitur*)? (Plaut. *Curc.* 229)
5. Sed obsecro te, quid est, quod (*audivi, audiverim*) de Bruto? (Cic. *Att.* 15, 7, 8)
6. Nihil vidi, nihil audivi, quod (*concupiscam, concupiscerem, concupivi, concupiscebam, concupisco*), ad quod (*revereter, revertar, reverti, revertabar*). (Sen. *epist.* 68, 9)
7. Ea quae (*sunt, sint*), nescio et aveo scire. (Cic. *Att.* 6, 1, 19)
8. Cur enim quaeritis, quod (*scitis, sciatis*)? (Liv. 6, 15, 12)
9. Nihil vidi umquam, quod minus explicari (*poterat, posset*). (Cic. *Att.* 7, 12, 4)
10. Quid est, quod tu alios (*accusas, accuses*)? Quid est, quamobrem (*putas, putes*) te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse? (Cic. *Verr.* II 2, 49)
11. Verum et tum id feci, quod (*oporteret, oportuit*), et nunc faciam, quod necesse (*est, sit*). (Cic. *Tull.* 5)
12. Quaerit ex solo [sc. Lisco] ea, quae in conventu (*dixisset, dixerat, dixerit, dixit*). (Caes. *Gall.* 1, 18, 2)
13. Quid est, quod tu (*trepidat, trepidat*)? (Ter. *Eun.* 977)
14. Quaeris, quod (*est, sit*) amplissimum vitae spatium? Usque ad sapientiam vivere. (Sen. *epist.* 93, 8)
15. Quis erat, qui (*putabat, putaret*) ad eum amorem, quem erga te (*habebam, haberem*), posse aliquid accedere? (Cic. *fam.* 9, 14, 5)
16. Quis autem est, qui Tarquinius Superbum, qui Sp. Cassium Sp. Maelium non (*odit, oderit*)? (Cic. *Lael.* 28)
17. Audite vero optumi (= optimi) viri ea, quae saepissime inter me et Scipionem de amicitia (*disserta sint, disserebantur, dissererentur*). (Cic. *Lael.* 33)
18. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas litterasque ad me mittas quotienscumque habebis, cui (*das, des*). (Cic. *Att.* 16, 11, 3)

6. Rozlište větu tázací a vztažnou

1. At nunc dicam, **quod** lubenter audias. (Ter. *Phorm.* 488)
2. Id autem maxime tracta, **quod** in te esse infirmissimum senties. (Sen. *epist.* 68, 6)
3. Nec enim satis est iudicare, **quid** faciendum non faciendumve sit, sed stare etiam oportet in eo, **quod** sit iudicatum. (Cic. *fin.* 1, 14, 47)
4. Non est, **quod** cogites, **quanto** diutius habere potueris, sed **quam** diu habueris. (Sen. *dial.* 11, 10, 4)
5. Quaeris, **quod** sit remedium inopiae? (Sen. *epist.* 110, 19)
6. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, **quod** non sentias aut faciendum, **quod** non probes. (Cic. *fam.* 4, 9, 2)
7. Multa sunt, **quae** ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 6, 2)
8. Tum Tubero: „Non dissentio a te Laeli, sed quaero, **quae** tu esse maiora intellegas.“ (Cic. *rep.* 1, 31)
9. De te audiebamus ea, **quae** maxime vellemus. (Cic. *fam.* 12, 25a, 2)
10. Ea **quae** sint et **cuius** modi, poteris ex Pomponio cognoscere. (Cic. *fam.* 5, 5, 3)
11. Quod si non possumus facere – dicam, **quod** dignum est senatore et Romano homine – moriamur. (Cic. *Phil.* 7, 14)
12. Nunc ea, **quae** a me profecta quaeque instituta sunt, cognosce. (Cic. *fam.* 3, 10, 11)
13. Hannibal, **quo** die Volturnum est transgressus, haud procul a flumine castra posuit. (Liv. 26, 9, 1)
14. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum et **quo** die videre possim. (Cic. *Att.* 15, 16a)
15. Diem scito esse nullum, **quo** die non dicam pro reo. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 3, 1)
16. Item ex auctoritate senatus consules edixerunt, ne quis, **quo** die terrae motu nuntiatio feriae indictae essent, eo die alium terrae motum nuntiaret. (Liv. 34, 55, 4)
17. Una virtus est consentiens cum ratione et perpetua constantia; nihil huc addi potest, **quo** magis virtus sit, nihil demi, ut virtutis nomen relinquatur. (Cic. *parad.* 3, 22)
18. Quid autem interest, quam cito exeas, **unde** utique exeundum est? (Sen. *epist.* 93, 2)
19. Intuendum est, non **unde** veniant, sed **quo** eant. (Sen. *epist.* 44, 6)
20. Tandem ibi constitit, **unde** nil (= nihil) eum pellat, **ubi** nihil terreat. (Sen. *dial.* 6, 19, 6)
21. Quis enim est, **qui** credat Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum: „Aio te, Aecida, Romanos vincere posse?“ (Cic. *div.* 116)
22. Bibuli **qui** sit exitus futurus, nescio. (Cic. *Att.* 2, 2, 5)

23. Utatur enim suis bonis oportet et fruatur, **qui** beatus futurus est. (Cic. *nat. deor.* 1, 103)
24. Itaque non facile est invenire, **qui, quod** sciat, ipse non **tradat** alteri; ita non solum ad discendum propensi sumus, verum etiam ad docendum. (Cic. *fin.* 3, 20, 66)

7. Doplňte výrazy do vět

cuius, quamcumque, quae, quid, quo, quod, ubi, unde

1. Nulla est enim laus ibi esse integrum, _____ nemo est, qui aut possit aut conetur corrumpere. (Cic. *Verr.* I 46)
2. Non est, _____ putes omnibus divitias convenire; nihil est indecentius novicio divite. (Sen. *contr.* 2, 1, 28)
3. Qualem intus putas esse animum, _____ extra imago tam foeda est? (Sen. *dial.* 4, 35, 4)
4. Fabii postera die arma capiunt; _____ iussi erant, conveniunt. (Liv. 2, 49, 2)
5. Nunc dicam de voluptate, nihil scilicet novi, ea tamen, _____ te ipsum probaturum esse confidam. (Cic. *fin.* 1, 8, 28)
6. Reliqui se in castra recipiunt, _____ erant egressi. (Caes. *Gall.* 5, 37, 4)
7. Dicam tamen, _____ sentiam: iam de te spem habeo, nondum fiduciam. (Sen. *epist.* 16, 2)
8. Hi _____ in partem impetum fecerant, hostes loco cedere cogebant, sed neque longius fugientes prosequi nec vehementius equos incitare poterant. (Caes. *civ.* 2, 41, 4)

8. Najděte vztažné věty s účelovým významovým odstínem

1. Ubi, qui ante obsides dederant atque in deditionem venerant, purgandi sui causa ad eum legatos mittunt, qui doceant neque ex sua civitate auxilia in Treveros missa neque ab se fidem laesam. (Caes. *Gall.* 6, 9, 6)
2. Probat rem senatus de mittendis legatis, sed qui mitterentur, non reperiebantur, ... (Caes. *civ.* 1, 33, 1)
3. Missus et a Gentio est legatus nomine Olympio, qui ius iurandum a Perseo obside-sque exigeret. (Liv. 44, 23, 3)
4. Legati, qui in Aetoliam ad similes motus comprimendos ierant, renuntiarunt coerceri rabiem gentis non posse. (Liv. 41, 27, 4)
5. In tuo toto imperio atque provincia nihil est, quod mihi gratius facere possis. (Cic. *fam.* 13, 55, 2)
6. Ego quo nomine appellem, nescio. (Cic. *Verr.* II 4, 1)

7. Eius adventu Bituriges ad Haeduos, quorum erant in fide, legatos mittunt subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint. (Caes. *Gall.* 7, 5, 2)
8. Tum est Cato locutus, quo erat nemo fere senior temporibus illis, nemo prudentior; nunc Laelius et sapiens (sic enim est habitus) et amicitiae gloria excellens de amicitia loquetur. (Cic. *Lael.* 5)
9. Nunc ille tibi magis vacat, nunc nihil habet, quo avocetur. (Sen. *dial.* 6, 24, 4)

VĚTY ČASOVÉ

Věty s *cum*

1. **Přeložte do češtiny a uveďte, o jaký typ věty s *cum* se jedná.**
1. Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi. (Cic. *Att.* 13, 38, 1)
2. Atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat, vos tum paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. (Cic. *Lig.* 20)
3. Nam cum esset ex aere alieno commota civitas, plebs montem sacrum prius, deinde Aventinum occupavit. (Cic. *rep.* 2, 58)
4. Gubernatores cum exsultantis (= exsultantes) lolligines viderunt aut delphinos se in portum conicientes, tempestatem significari putant. (Cic. *div.* 2, 145)
5. Dixerat hoc ille, cum puer nuntiavit venire ad eum Laelium domoque iam exisse. (Cic. *rep.* 1, 18, 12)
6. Cum sciam, quo die venturus sim, faciam, ut scias. (Cic. *Att.* 16, 8, 1)
7. Cum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. (Nep. *Con.* 2, 1)
8. Caedebatur virgis in medio foro Messanae civis Romanus, iudices, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia illius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur nisi haec: „Civis Romanus sum.“ (Cic. *Verr.* II 5, 162)
9. His cum sua sponte persuadere non possent, legatos ad Dumnorigem Haeduum mittunt, ut eo deprecatore a Sequanis impetrarent. (Caes. *Gall.* 1, 9, 2)
10. Ille enim mihi praesidium extraordinarium dederat: cum dico mihi, senatui dico populoque Romano. (Cic. *Phil.* 11, 20)
11. Sed haec tum laudemus, cum erunt perorata. (Cic. *Att.* 5, 10, 2)
12. Praeterea ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquae necessitates premunt. (Sen. *epist.* 85, 38)
13. Occisus est a cena rediens; nondum lucebat, cum Ameriae scitum est. (Cic. *S. Rosc.* 97)

14. Cum [sc. venti] resederunt, et pelagus conquiescit minorque descendenti inde vis Nilo est. (Sen. *nat.* 4a, 2, 22)
15. Eius libertum Apollonium iam tum equidem, cum ille viveret, et magni faciebam et probabam. (Cic. *fam.* 13, 16, 1)
16. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. (Cic. *fam.* 2, 16, 3)
17. Multa primo die, cum de ipsa morte quaereremus, non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte, quae qui recordetur, haud sane periculum est, ne non mortem aut optandam aut certe non timendam putet. (Cic. *Tusc.* 5, 40, 118)
18. Quibus cum iuratus affirmasset se, quae deberentur, postero die persoluturum, domum se abdidit; inde nocte intempesta crepidatus veste servili navem conscendit Brundisiumque vitavit et ultimas Hadriani maris oras petivit, cum interim Dyrrachi milites domum, in qua istum esse arbitrabantur, obsidere coeperunt. (Cic. *Pis.* 93)

2. Přeložte do latiny

1. Až se bude říkat, že naši nepřátelé přicházejí, půjdu do Épeiru.
2. Hannibal ještě ani nevyšel z tábora, když tu uslyšel křik bojujících.
3. Nespravedlivě jedná ten, kdo nechrání svoje blízké, když může.
4. Když ti, kteří obývali Délos, viděli vyloupený chrám, těžce to nesli. Domnívají se totiž, že se tam narodil Apollón.
5. Když čtu tvůj dopis, zdá se mi, že jsem v Římě.
6. Když se již blížilo poledne, spěchal k tomu táboru, který jsme zmínili.
7. Když tam Caesar přišel, zpozoroval, že na (*ad + ak.*) druhém břehu řeky jsou rozmístěny jednotky nepřátel.
8. Kdykoliv přišel do nějakého městečka, nechával se v nosítkách (*abl. bez předložky*) odnést až do pokoje.
9. Napíšu ti víc, až budu mít volno. Tohle jsem napsal, když jsem byl v senátu.
10. Když byl hlavní představitel obce vyhnán neprávem z vlasti, uchýlil se ke králi Ptolemaiovi do Alexandrie.
11. Až uvidím Caesara, napíšu ti, co dělá Lucceius.
12. Už svítalo, když konzul dal znamení k boji.
13. Když toho člověka zmiňuji, zdá se mi, že říkám dost.
14. Máš zmatené posly. Když ode mě odcházejí, požadují dopis, když ke mně přicházejí, žádný nepřinášejí.

15. Když to Balbus řekl, Cotta se usmál a řekl. „Pozdě mi, Balbe, radíš, co mám bránit.“
 16. Večeral jsem u Seia, když tu byl nám oběma (*tj. jednomu i druhému z nás*) doručen tvůj dopis.

Ēpeiros	Ēpīrus, ī, f.
vyjít	exeō, ire, īi, itum ē, ex +abl.
jednat	faciō, ere, fēcī, factum
chránit	dēfendō, ere, fendī, fēnsūm
vyloupit	spoliō, āre, āvī, ātum
těžce nést	graviter ferō, ferre, tulī, lātum
obývat	incolō, ere, coluī, cultum +ak.
blížít se	appropinquō, āre, āvī, ātum
spěchat	contendō, ere, contendī, contentum
zmínit	dēmōnstrō, āre, āvī, ātum
břeh (řeky)	rīpa, ae, f.
rozmístit	īnstruō, ere, strūxī, structum
jednotky (vojenské)	copiae, ārum, f.
nosítka	lectīca, ae, f.
odnést	dēferō, ferre, tulī, lātum
▪ nechat se odnést	▪ dēferrī (pas.)
až do	usque in +ak.
pokoj, ložnice	cubiculum, ī, n.
mít volno	ōtiōsus, a, um esse
napisat	exarō, āre, āvī, ātum
hlavní představitel	prīnceps, cipis, m.
uchýlít se	mē cōnferō, ferre, tulī, lātum (collātum)
Ptolemaios	Ptolemaeus, ī, m.
Alexandrie	Alexandrēa / Alexandrīa, ae, f.
svítat	dīlūcēsco, ere, lūxī, –
dát znamení k boji	signum, ī, n. dō, dare, dedī, datum
zmínit, označit, nazvat	nōminō, āre, āvī, ātum
posel, listonoš	tabellārius, ii, m.
zmatený	praeposterus, a, um
usmát se	arrīdeō (adrīdeō), ēre, rīsī, rīsum
radit	praecipīō, ere, cēpī, ceptum
Seius	Sēius, ī, m.
doručit (dopis)	reddō, ere, didī, ditum

3. Dejte do správného tvaru

1. Illi, cum ferro aggredi non (*audere; se neodvažovali*) _____, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio (*conficere; illi*) _____, quem manu superari posse diffidebant. (Nep. Alc. 10, 4)
2. Quid collega eius L. Iunius – eodem bello nonne tempestate classem amisit, cum auspiciis non (*parere; protože neposlechl*) _____? (Cic. nat. deor. 2, 7, 52)
3. [sc. Alces] huc cum se consuetudine (*reclinare; se opřou*) _____, infirmas arbores pondere adfligunt atque una ipsae concidunt. (Caes. Gall. 6, 27, 5)
4. Multi enim et cum obesse (*velle; třebaže chtěli*) _____, profuerunt, et cum prodesse, offuerunt. (Cic. nat. deor. 3, 70)

5. Vix prior tumultus (*conticescere; ustal*) _____, cum Scipio ab defessis iam volneratisque recentes integrosque alios accipere scalas iubet et vi maiore adgredi urbem. (Liv. 26, 45, 6)
6. Illi desperatis rebus cum (*solvere*) _____ naves ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. (Nep. *Hann.* 8, 2)
7. Quaeram, (*decernere; zda to bylo ustanoveno*) _____ ne _____. Cum id (*invenire; zjistím*) _____, quaeram, remotaene sint litterae. (Cic. *Verr.* II 2, 180)
8. Tuas cottidie litteras exspectabo; ad has autem, cum poteris, (*rescribere; odepíšeš*) _____. (Cic. *Att.* 7, 20, 2)
9. Quae cum ita (*esse; protože jsou*) _____, quaero abs te, quam ob causam (*recusare; jsi odmítl*) _____. (Cic. *S. Rosc.* 120)
10. Cum illuc (*venire; přijdu*) _____ (*intellegere; poznám*) _____ que, quid negoti sit, tum ad quos dies (*redire; se vrátím*) _____, scribam ad te. (Cic. *Att.* 13, 9, 2)
11. Consul alter C. Aurelius, ad confectum bellum cum in provinciam (*venire; přišel*) _____, haud clam tulit iram adversus praetorem, quod absente se rem (*gere-re; že prý vedl*) _____. (Liv. 31, 47, 4)
12. Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se numquam refecerunt neque pristinum imperium recuperarunt, cum interim numquam Agesilaus (*desistere; nepřestal*) _____ (...) patriam iuvare. (Nep. *Ages.* 7, 1)
13. Qui cum (*legere; si přečetl*) _____ epistulam matris, qua admonebatur, ut a veneno Philippi medici (*cavere*) _____, acceptam potionem non deterritus bibit: plus sibi de amico suo credidit. (Sen. *dial.* 4, 23, 2)

4. Vyberte správný tvar. Je-li více možností, zdůvodněte.

1. Cum aliquid (*videbatur, videretur*) caveri posse, tum id neglegi dolebam. (Cic. *fam.* 6, 21, 1)
2. Hiemps quoque iam (*instabat, instaret, institerat*), cum inde (*abscessit, abiret, abscessisset*) et in Macedoniam in hiberna copias reduxit. (Liv. 32, 4, 7)
3. Sed extremo, cum prope iam ad desperationem (*pervenerant, pervenissent*), Hamilcarem imperatorem fecerunt. (Nep. *Ham.* 2, 3)
4. Haec cum Crassus (*diceret, dixisset*), parumper et ipse conticuit et a ceteris silentium fuit. (Cic. *de orat.* 143)
5. Huic [sc. Marti], cum proelio dimicare (*constituent, constituerint, constituerunt*), ea, quae bello ceperint, plerumque devoent. (Caes. *Gall.* 6, 17, 3)
6. Nos, confectum bellum cum (*putabamus, putaremus, putaveramus, putavissemus*), repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem sumus adducti. (Cic. *fam.* 12, 9, 2)

7. Quo facto cum alius alii subsidium (*ferebat, ferret*) neque (*timebant, timerent*), ne aversi ab hoste (*circumvenirentur, circumveniebantur, circumventi erant, circumventi essent*), audacius resistere ac fortius pugnare coeperunt. (Caes. Gall. 2, 26, 2)
8. Erant per se magna, quae gesserant equites, praesertim cum eorum exiguus numerus cum tanta multitudine Numidarum (*conferebatur, confertur, conferretur, conferebatur*). (Caes. civ. 2, 39, 4)
9. Caesar, cum constituisset hiemare in continenti propter repentinos Galliae motus, neque multum aestatis superesset atque id facile extrahi posse intellegeret, obsides (*imperat, imperavit*), et quid in annos singulos vectigalis populo Romano Britannia (*pendat, penderet*), constituit. (Caes. Gall. 5, 22, 4)
10. Multi enim anni sunt, cum ille in aere meo (*est, sit, esset*) et a me (*diligatur, diligatur, diligeretur*) propter summam suam humanitatem et observantiam. (Cic. fam. 15, 14, 1)
11. Nondum (*erat auditum, esset auditum, audiretur, audiebatur*) te ad Italiam adventare, cum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. (Cic. fam. 2, 6, 1)
12. Qui, cum ex eo quaeretur, cur tam diu (*vult, volebat, vellet, velit*) esse in vita: „Nihil habeo,“ inquit, „quod (*accuso, accusarem, accusem, accusabam*) senectutem.“ (Cic. Cato 13)

5. Odpovězte na otázky

1. Hui, vereor, quod solet fieri, ne, **cum te videro**, omnia **obliviscar**. (Cael. Cic. fam. 8, 15, 2)
 - Určete gramaticky tvar *obliviscar* a zdůvodněte jeho použití.
 - Jakého typu je *cum* ve větě *cum te videro*?
2. Quod cum **tulerimus**, tamen eadem erunt perpetianda, quae tu, ne accidant, ut caveamus, mones. (Cic. Att. 11, 24, 1)
 - Je tvar *tulerimus* spíše indikativ futura II nebo konjunktiv perfekta?
 - Kolik je v souvětí vedlejších vět a jaké to jsou?
3. Hiems iam eo tempore erat, et **cum** T. Quinctius capta Elatia in Phocide ac Locride hiberna disposita haberet, Opunte seditio orta est. (Liv. 32, 32, 1)
 - Lze pokládat *cum* za *cum inversum*?
4. Ego **cum te quaererem**, ancillae tuae credidi te domi non esse, tu mihi non credis ipsi? (Cic. de orat. 2, 276)

Cum quaererent alii Numerium, alii Quintium, gemini nominis errore servatus est. (Cic. Sest. 82)

 - Jedná se v předchozích dvou souvětích o *cum causale* nebo o *cum historicum*?

5. Hic cum exclamavisset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: „St! quaesio,“ inquit, „**ne** me e somno **excitetis**, et parumper audite cetera.“ (Cic. *rep.* 6, 12)
 - Uvozuje *ne* větu účelovou?
6. Atuatuci, de quibus supra diximus, **cum** omnibus copiis auxilio Nervii **venirent**, hac pugna nuntiata ex itinere domum reverterunt. (Caes. *Gall.* 2, 29, 1)
 - Je *cum* spojka nebo předložka?
7. Ludos praetor in circo maximo **cum facturus esset**, edixit, ut populus per eos ludos stipem Apollini (...) conferret. (Liv. 25, 12, 14)
 - Proč je ve větě vedlejší použit konjunktiv *facturus esset*? Vyjadřuje následnost?
6. **Určete, jaký význam mohou mít následující věty s konjunktivním *cum*. Některé mohou mít více významů.**
 1. Et quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset et effudisset aerarium, verbis tamen defendebat aerarium. (Cic. *Tusc.* 3, 20, 48)
 2. Fit clamor maximus, cum id universis indignum ac nefarium videretur. (Cic. *Verr.* II 2, 119)
 3. Haec cum Antonius dixisset, sane dubitare visus est Sulpicius et Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. (Cic. *de orat.* 1, 262)
 4. Iam primi conseruerant manus, cum alii catervatim currebant, alii nondum e castris exissent. (Liv. 23, 27, 6)
 5. Itaque, ut ex ipso audiebam, persaepe revertit ex itinere, cum iam progressus esset multorum dierum viam. (Cic. *div.* 1, 27)
 6. Lupus noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit; tua mihi mandata diligentissime exposuit et litteras reddidit. (Cic. *fam.* 11, 6, 1)
 7. Lyso enim noster vereor, ne negligentior sit, primum quia omnes Graeci, deinde quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. (Cic. *fam.* 16, 4, 2)
 8. Omitto quam haec falsa, quam levia, praesertim cum omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. (Cic. *Phil.* 2, 53)
 9. Paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius et eum ad ianuam quaereret, exclamat Nasica se domi non esse. (Cic. *de orat.* 2, 276)
 10. Pompeio, nostro familiari, cum graviter aegrotaret Neapoli, melius est factum. (Cic. *Tusc.* 1, 35, 86)
 11. Quorum domus cum honore ac virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae. (Cic. *Verr.* II 1, 55)
 12. Supervacuum iudico adicere, quid inter ista discriminis sit, cum saepe dixerim. (Sen. *epist.* 120, 3)

13. Tum vero gravior cura patribus incessit, quippe cum prodi causam ab suis cernerent. (Liv. 4, 57, 10)
7. **Nahradte větu s *cum* ablativem absolutním nebo naopak, a je-li to možné (pozor - u participiálních konstrukcí se nemusí vždy jednat o ablativ absolutní)**
1. Quae cum essent dicta, discessimus. (Cic. *fin.* 4, 28, 80)
 2. Cn. Iulius consul aedem Apollinis absente collega sine sorte dedicavit. (Liv. 4, 29, 7)
 3. Quae cum dixisset ille, finem fecit. (Cic. *ac.* 1, 63)
 4. Sole orto Gracchus in aciem copias educit (= eduxit); nec hostes moram dimicandi fecerunt. (Liv. 24, 15, 1)
 5. Iam tumultus erat clamorque, qualis esse in capta urbe solet. (Liv. 25, 10, 1)
 6. Multis interfectis, compluribus equis captis Germani sese recipiunt. (Caes. *Gall.* 7, 70, 7)
 7. De die tecum loquitur et de hoc ipso fugiente. (Sen. *dial.* 10, 9, 3)
 8. Iam illo praesente adibit. (Plaut. *Most.* 564)
 9. Ego enim te disputante quid contra dicerem, mecum ipse meditabar... (Cic. *nat. deor.* 3, 1)
 10. Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. (Cic. *Verr.* II 2, 68)
 11. Properantibus tabellariis alienis hanc epistulam dedi. (Cic. *Att.* 11, 17)

Věty s *postquam, ut, ubi*

1. **Přeložte do češtiny**
1. Qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur? (Cic. *Verr.* I, 20)
2. Quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polyperchontem iussus est dicere: namque is tum regis rebus praeerat. (Nep. *Phoc.* 3, 3)
3. Hic cum in Italiam bellum inferre medicaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus est. (Nep. *Ham.* 4, 2)
4. Simulac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi. Loquitur C. Mustius, rem demonstrat, petit auxilium, pecuniam pollicetur. (Cic. *Verr.* II 1,138)

5. Postquam ad diem praestitutum venerunt socii, consul extra portam Capenam castra locat. (Liv. 3, 22, 4)
6. Cum primum te observare desieris, imago ista tristitiae discedet: nunc ipse custodis dolorem tuum. (Sen. *epist.* 63, 3)
7. Hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis. (Liv. 21, 43, 5)
8. Ita peragratis Hispaniae Galliaeque populis legati Romam redeunt haud multo post, quam consules in provincias profecti erant. (Liv. 21, 20, 9)
9. Quem [sc. equitatum hostium] simulatque oppidani conspexerunt atque in spem auxilii venerunt, clamore sublato arma capere, portas claudere, murum complere coeperunt. (Caes. *Gall.* 7, 12, 5)
10. Quae omnia nunc intellegit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris testibus auctoritatibusque convincitur. (Cic. *Verr.* II 5, 103)
11. ...crocodili fluviatilesque testudines quaedamque serpentes ortae extra aquam, simul ac primum niti possunt, aquam persequuntur. (Cic. *nat. deor.* 2, 124)
12. Sed ubi res ad certamen venit, victus ex proelio profugit in provinciam ac deinde Romam contendit. (Sall. *Iug.* 13, 4)
13. Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat (quo facto is hodie salus Graius appellatur), Alpico conantes prohibere transitu concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecit, ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat reperere. (Nep. *Hann.* 3, 4)
14. Cum primum igitur poteris, venies. (Cic. *Att.* 15, 21, 3)
15. Haec Scipio cum dixisset, L. Furium repente venientem aspexit, eumque ut salutavit, amicissime adprehendit et in lecto suo conlocavit. (Cic. *rep.* 1, 17)

2. Přeložte do latiny

1. Jakmile jsem přišel na Sicílii já, změnil se.
2. Zemřel téměř čtyři roky poté, co byl Themistoklés vyhnán z Athén.
3. Jakmile se vrátil z provincie, byl tento soud podplacen velkými penězi.
4. Poté, co slyšeli, že se staví hradby, poslali do Athén legáty, aby to zakázali.
5. Jakmile jsem nastoupil na loď, napsal jsem tento dopis.
6. Když se tyto věci projednávaly, byla oznámena nová porážka.
7. Dostal jsem tvůj dopis mnoho měsíců poté, co jsi ho poslal.
8. Až budete mít římského pána, pozdě a marně budete hledat Filipa (jako) spojení.

9. Poté, co jsem přečetl tvůj dopis, navštívila mě Postumia.
 10. Jakmile něco uslyším, napíšu ti.

téměř	ferē; fermē
podplacení	redēptiō, ōnis, f.
▪ podplatit soud	▪ redēptiōnem iūdicii faciō, ere, fēcī, factum
velké peníze	grandis, e pecūnia, ae, f.
nastoupit na loď	nāvem cōscendō, ere, scendī, scēsum
projednávat	agō, ere, ēgī, āctum
porážka	clādēs, is, f.
dostat (dopis)	accipiō, ere, cēpi, ceptum
marně	nēququam
navštívit (někoho)	conveniō, ire, vēni, ventum +ak.

3. Dejte do správného tvaru

- Denique Romani, multo ante labore proeliisque fatigati, post dies quadraginta, quam eo (*venire; se přišlo*) _____, oppido modo potiti [sc. sunt]. (Sall. *Iug.* 76, 5)
- Quod cum (*animadvertere*) _____ Caesar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus (*complere*) _____ iussit, et quos laborantes conspexerat, his subsidia submittebat. (Caes. *Gall.* 4, 26, 4)
- His rebus celeriter administratis ipse, cum primum per anni tempus (*posse; ille*) _____, ad exercitum contendit. (Caes. *Gall.* 3, 9, 2)
- Ubi hostes ad legatos exercitumque (*pervenire*) _____, universi se ad pedes proiciunt, orant, ut adventus Caesaris (*expectare; pas.*) _____. (Caes. *civ.* 2, 12, 2)
- Themistocles autem, ut Lacedaemonem (*venire*) _____, adire ad magistratus (*nolle; ille*) _____ et (*dare; ille*) _____ operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens se collegas expectare. (Nep. *Them.* 7, 1)
- T. Furfano Postumo, familiari meo, legatisque eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum (*venire; přijdou*) _____. (Cic. *fam.* 6, 8, 3)
- Librum extemplo poposcerunt, deinde ut ipse (*recitare*) _____, permiserunt. (Liv. 39, 47, 4)
- Restat nunc, ut de praemio et de poena (*explicare; nos*) _____. (Cic. *inv.* 2, 37, 110)
- Huc ut (*venire; ille*) _____, ab ephoris in vincla publica est coniectus. (Nep. *Paus.* 5, 5)
- Oppidani, cum terror undique (*instare*) _____, obsidibus datis in praesentia dediderunt sese; iidem, postquam exercitus (*recedere*) _____, obliti obsidum, relicta urbe in loca munita et montes refugerunt. (Liv. 40, 22, 14)

4. Doplňte vhodnou spojku

1. Itaque, _____ primum potuit, imperium deposuit ac privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. (Nep. *Tim.* 3, 4)
2. Sed hoc non dubito, _____ existimes mihi esse gratum. (Cic. *fam.* 13, 27, 3)
3. _____ in agrum Romanum ventum est, obviam hosti consules eunt. (Liv. 2, 6, 5)
4. Tunc ille, mihi _____ gratias egisset, magno opere a me petivit, _____ Laodiceam protinus irem. (Cic. *fam.* 3, 6, 2)
5. _____ inluxit, abire sine certamine cupiunt. (Liv. 10, 35, 4)
6. Metuoque et timeo, _____ hoc tandem propalam fiat, nimis. (Plaut. *Mil.* 1348)
7. Ego tamen, _____ Tullius rure redierit, mittam eum ad te... (Cic. *fam.* 5, 20, 9)

5. Doplňte uvedené výrazy do vět

constat, cures, flere, miserant, pervenisset, pervenit, redierat, videro, vidi

1. Eo postquam Caesar _____, obsides, arma, servos, qui ad eos perfugissent, poposcit. (Caes. *Gall.* 1, 27, 3)
2. Tertio die cum _____ ad Citium montem, vix transgressus propter altitudinem nivis, locum quoque castris aegre invenit. (Liv. 43, 21, 7)
3. Quem ut _____, equidem vim lacrimarum profudi, ille autem me complexus atque osculans _____ prohibebat. (Cic. *rep.* 6, 14)
4. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam _____. (Nep. *Dion* 10, 3)
5. Ceterum Heraclea capta fregit tandem animos Aetolorum et paucos post dies, quam ad bellum renovandum acciendumque regem in Asiam _____ legatos, abiectis belli consiliis pacis petendae oratores ad consulem miserunt. (Liv. 36, 27, 1)
6. Quem, ubi primum magistratu abiit, damnatum necatumque [sc. esse] _____. (Liv. 2, 41, 10)
7. Varroni, simul ac te _____, si tibi videbitur, [sc. litteras] mittam. (Cic. *Att.* 13, 22, 3)
8. Tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem _____. (Cic. *fam.* 14, 17, 1)

6. Uvedte typ označených vět a naznačte strukturu jednotlivých souvětí

1. Appius **ut** audivit **nos venire**, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque. (Cic. *Att.* 5, 16, 4)
2. Seplasia mehercule, **ut dici audiebam**, te **ut primum** aspexit, Campanum consulem repudiavit. (Cic. *Pis.* 24)

3. ...[sc. Epaminondas] **cum** vicisset Lacedaemonios apud Mantineam atque ipse gravi vulnere **exanimari se** videret, **ut primum** dispexit, **quaesivit**, salvusne **esset** clipeus. **Cum salvum esse** flentes sui respondissent, rogavit, **essentne fusi** hostes. **Cum** id quoque, **ut** cupiebat, audivisset, **evelli** iussit eam, **qua** erat transfixus, hastam. (Cic. *fin.* 2, 30, 97)
4. Itaque feci non invitus, **ut** prodessem multis rogatu tuo. (Cic. *Lael.* 4)
5. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, **ut** et Ciliciam tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum consilia impedirem. (Cic. *fam.* 15, 4, 4)
6. Hic **simulatque** imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, **ut** exercitus emitterent in Asiam bellumque regi facerent, docens **satius esse** in Asia quam in Europa dimicari. (Nep. *Ages.* 2, 1)
7. Ad Philippum quoque missi, **qui** ducenta argenti talenta pollicerentur, **ut** in Siciliam aut in Italiam traiceret. (Liv. 29, 4, 4)
8. **Ubi** comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, **ut** absentem Heraclium condemnent. (Cic. *Verr.* II 2, 41)
9. **Ubi** sit et quid fieri possit, Bolanus te docebit. (Cic. *fam.* 13, 77, 3)
10. **Ubi** enim quicquid esset, **quod** disci posset, eo veniendum iudicaverunt. (Cic. *Tusc.* 4, 19, 44)
11. Ita Numitori Albana re permissa Romulum Remumque cupido cepit in iis locis, **ubi** expositi **ubique** educati erant, urbis condendae. (Liv. 1, 6, 3)

7. Odpovězte

1. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra **violasset**, reum fecerunt. (Nep. *Alc.* 4, 3)
 - Zdůvodněte použití konjunktivu *violasset* ve větě *s quod*.
2. Monumentum eius pugnae, ubi primum ex profunda emersus palude equus Curtium in vado statuit, Curtium lacum appellarunt. (Liv. 1, 13, 5)
 - Obsahuje souvětí vedlejší větu časovou?
3. Simulac constituero, ad te scribam, et tu ad me quam diu in suburbano **sis futurus**. (Cic. *Att.* 12, 40, 5)
 - Zdůvodněte použití konjunktivu *futurus sis*, uveďte, o jaký typ věty se jedná.
4. Sed haec pluribus multaque alia et de te et ad te, **cum** primum ero aliquid nactus oti. (Cic. *fam.* 2, 9, 3)
 - Zdůvodněte použití času ve větě *s cum*.

5. Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset, et hortatur, ut caesarem occupet atque ipse se deferat. (Sen. *benef.* 3, 27, 1)
 - Vysvětlete fungování souslednosti časové v souvětí (použití časů v jednotlivých typech vět).
6. Fuga satellitum, ut iacentem **videre** regem, facta est. (Liv. 24, 7, 7)
 - Určete tvar *videre* a zdůvodněte, proč je zde použit.

Věty s *antequam*, *priusquam*

1. **Přeložte do češtiny. Najděte věty, které nepatří mezi věty časové.**
1. Atque antequam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, utilitate dicunda (= dicenda). (Cic. *Verr.* II 2, 2)
2. Exspectabo ergo nec ante edam, quam aut bonum panem habere coepero aut fastidire desiero. (Sen. *epist.* 123, 2)
3. Amicum condemnas de praesentibus? Antequam audias, antequam interroges, antequam illi aut accusatorem suum nosse liceat aut crimen, irasceris? (Sen. *dial.* 4, 29, 3)
4. Discussa est illa caligo, quam paulo ante dixi; diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a nostris. (Cic. *Phil.* 12, 5)
5. Ego autem non commemini, ante quam sum natus, me miserum: tu si meliore memoria es, velim scire, equid de te recordere. (Cic. *Tusc.* 1, 6, 13)
6. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. (Cic. *fam.* 3, 5, 4)
7. Ego vero me minus diu senem esse malletm quam esse senem, ante quam essem. (Cic. *Cato* 32)
8. Sine, quaeso, priusquam de condicione nostra queror, noxam, cuius arguimur, nos purgare... (Liv. 25, 6, 6)
9. Haec ubi Romae conperta sunt, senatus Catilinam et Manlium hostis (= hostes) iudicat, ceterae multitudini diem statuit, ante quam sine fraude liceret ab armis discedere praeter rerum capitalium condemnatis. (Sall. *Catil.* 36, 2)
10. Dicam, cur inutile rei publicae, sed prius, quam turpe consulibus sit, videte. (Cic. *Phil.* 11, 21)
11. Cui prius quam de ceteris rebus respondeo, de amicitia, quam a me violatam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen iudico, pauca dicam. (Cic. *Phil.* 2, 3, 15)

12. Quaedam ergo nos magis torquent quam debent; quaedam ante torquent quam debent; quaedam torquent, cum omnino non debeant. (Sen. *epist.* 13, 5)
13. Sic latro est etiam, antequam manus inquinet, quia ad occidendum iam armatus est et habet spoliandi atque interficiendi voluntatem; exercetur et aperitur opere nequitia, non incipit. (Sen. *benef.* 5, 14, 2)
14. Antequam felicitatem suam nosset frater tuus, exemptus est. (Sen. *dial.* 3, 3, 2)
15. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo, quas ante quam te videro, attingere non possum. (Cic. *fam.* 16, 14, 1)
16. Inde plurium dierum praeparatis cibariis consilium erat ire ad hostem, priusquam hiems opprimeret. (Liv. 37, 37, 5)
17. Nihil prius petierunt a praetore, quam ut bibere sibi iuberet dari. (Liv. 40, 47, 5)
18. Triumphavit anno fere post quam consulatu abiit. (Liv. 37, 59, 6)
19. Haud ita multum interim temporis fuit; ante tamen, quam producta dies veniret, morbo moritur. (Liv. 2, 61, 8)
20. Primum ista tam seni ante oculos debet esse quam iuveni. (Sen. *epist.* 12, 6)

2. Přeložte do latiny

1. Dříve než budu mluvit o obžalobě, řeknu něco málo o naději žalobců.
2. Přišel do Misena, když jsem já byl na statku u Pompejí. A odešel odtud dříve, než jsem se dozvěděl, že přišel.
3. Dříve než by vstoupil na území nepřátel, čekal tam na pomocné jednotky spojenců.
4. Dříve než jsem přišel do provincie, byl mi doručen tvůj dopis.
5. Odpovím ti, ale ne dříve, než mi odpovíš ty.
6. Dříve než bych promluvil, vstal ze židle a odešel.
7. Dříve, než by se o cokoliv (*quicquam*) pokusil, přikáže k sobě zavolat Diviciaka a mluví s ním prostřednictvím svého přítele, kterému velmi důvěřoval.
8. Dříve než by se otrásla země, je obvykle slyšet dunění.
9. Chci zajisté udržet dávné Antoniovo přátelství bez urážky a napíšu mu, ale ne dříve, než tě uvidím.
10. Dříve než jsme dostali tvůj dopis, už byla ta věc uvedena ve všeobecnou známost.
11. Dříve než bych o státě řekl to, co si myslím, že je třeba říct, krátce vám vysvětlím důvod svého odchodu i návratu.
12. Římští konzulové obětovali dříve, než vytáhli do boje.

obžaloba	accūsātiō, ōnis, f.
žalobce	accūsātor, ōris, m.
Misenum	Misēnum, ī, n.
statek u Pompejí	Pompeianum, ī, n.
dozvědět se	cognōscō, ere, cognōvī, cognitum
vstoupit	intrō, āre, āvī, ātum +ak.
pomocné jednotky	auxilia, ōrum, n.
doručit (dopis)	reddō, ere, didī, ditum
promluvit	verbum, ī, n. faciō, ere, fēcī, factum
židle	sella, ae, f.
vstát ze židle	surgō, ere, surrēxī, surrēctum dē sellā
Diviciakus	Diviciācus, ī, m.
přítel	familiāris, is, m.
mluvit prostřednictvím někoho	colloquor, ī, locūtus sum per +ak.
důvěřovat	fidem (fidēs, ēī, f.) habeo, ēre, habuī, habitum +dat.
▪ velmi důvěřovat	▪ summam fidem habere
otřást	moveō, ēre, mōvī, mōtum
▪ otřást se (země)	▪ movērī
dunění	mūgītus, ūs, m.
obvykle (se něco děje)	soleō, ēre, solitus sum
udržet	retineō, ēre, tenuī, tentum
dávný	inveterātus, a, um
urážka	offēnsiō, ōnis, f.
dostat (dopis)	accipiō, ere cēpī, ceptum
uvést ve všeobecnou známost	pervulgō, āre, āvī, ātum
vysvětlit	expōnō, ere, posuī, positum
odchod	profectiō, ōnis, f.
návrat	reversio, ōnis, f.
obětovat	immolō, āre, āvī, ātum
vytáhnout do boje	ēducō, ere, dūxī, ductum in aciem

3. Dejte do správného tvaru

1. Venisti iratus omnibus, quod ego simul ac te (*aspicere; uviděl jsem*) _____, prius quam loqui (*coepisse; začal jsi*) _____, (...) sensi atque providi. (Cic. *Vatin.* 4)
2. Ante quam aliquo loco (*considerare; usadím se*) _____, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis; cum autem erit spatium, utrumque (*praestare; ego*) _____. (Cic. *Att.* 5, 14, 1)
3. An ante quam (*postulare; tu*) _____, ut bona (*possidere; tu*) _____, misisti, qui (*curare; ille*) _____, ut dominus de suo fundo a sua familia vi deiceretur? (Cic. *Quinct.* 81)
4. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus est admodum adulescens, priusquam ullum magistratum (*capere; ille*) _____... (Liv. 33, 42, 6)
5. Postquam id (*animadvertere; ille*) _____, copias suas Caesar in proximum collem subduxit equitatumque, qui sustineret hostium impetum, (*mittere*) _____. (Caes. *Gall.* 1, 24, 1)

6. Consules creati L. Aemilius Paullus iterum, quarto decimo anno postquam primo consul (*esse; ille*) _____, et C. Licinius Crassus. (Liv. 44, 17, 4)
7. In omnibus autem negotiis, priusquam (*adgredi; tu*) _____, adhibenda est praeparatio diligens. (Cic. *off.* 1, 21, 73)
8. Atqui hic Livius primus fabulam C. Claudio Caeci filio et M. Tuditano consulibus docuit anno ipso ante quam (*nasci*) _____ Ennius... (Cic. *Brut.* 72)
9. Vercingetorix ubi de Caesaris adventu (*cognoscere*) _____, oppugnatione desistit atque obviam Caesari proficiscitur. (Caes. *Gall.* 7, 12, 1)
10. Consules, priusquam in provincias (*proficisci*) _____, legationes transmarinas in senatum introduxerunt. (Liv. 39, 46, 6)

4. Vyberte správná či nejvhodnější tvrzení a zdůvodněte je

1. **Prius** hic adero, **quam** te amare desinam. (Plaut. *Bacch.* 100)

Věta vyjadřuje:

- Nejprve budu přítomen a pak tě přestanu milovat.
- Je pravděpodobnější, že budu přítomen, než že tě přestanu milovat.

2. Patentibus iam portis, **priusquam inrumperent victores**, fuga e castris Gallorum in omnes partes facta est. (Liv. 38, 23, 1)

Z věty lze vyvodit, že:

- Vítězové nakonec vtrhli do tábora.
- Vítězové nakonec do tábora nevtrhli.
- Nelze určit, zda vítězové nakonec do tábora vtrhli nebo ne.
- Gallové nechtěli čekat na vítěze a raději utekli.
- Gallové utekli a následně do tábora vtrhli vítězové.

3. Mors dolorum omnium exolutio est et finis, ultra quem mala nostra non exeunt, quae nos in illam tranquillitatem, in qua, **antequam nasceremur, iacuumus**, reponit. (Sen. *dial.* 6, 19, 5)

Konjunktiv *nasceremur* vyjadřuje:

- Raději jsme setrvali v klidu, než bychom se narodili.
- Není zřejmé, zda jsme se narodili nebo ne, je to pouze možnost.
- Jedná se o opakovaný děj, který se vztahuje na všechny lidi.
- Je zde použit pouze kvůli tomu, že řídicí sloveso *iacuumus* je samo ve větě vedlejší.

4. ...plerique et **volnerati et interfecti sunt, priusquam** occultum hostem **viderent**. (Liv. 35, 29, 3)
Priusquam solveret naves, Ilium a mari escendit, ut Minervae sacrificaret. (Liv. 35, 43, 3)
- Konjunktiv *viderent* nelze nahradit indikativem tak, aby věta měla přijatelný smysl.
 - Konjunktiv *viderent* lze nahradit indikativem, smysl věty se jen mírně změní.
 - Konjunktiv *solveret* nelze nahradit indikativem tak, aby věta měla přijatelný smysl.
 - Konjunktiv *solveret* lze nahradit indikativem, smysl věty se jen mírně změní.
5. Sed **antequam** de praeceptis oratoriis **dicimus, videtur** dicendum de genere ipsius artis, de officio, de fine, de materia, de partibus. (Cic. *inv.* 1, 4, 5)
- Místo indikativu *dicimus* nelze použít konjunktiv *dicamus*.
 - Mezi indikativem *dicimus* a konjunktivem *dicamus* je podstatný významový rozdíl.
 - Mezi indikativem *dicimus* a konjunktivem *dicamus* není podstatný významový rozdíl.
 - Indikativ *dicimus* naznačuje, že zcela jistě bude následovat výklad o zásadách řečnického umění.
5. **Sledujte používání indikativu a konjunktivu. Zkuste použít opačný způsob a sledujte změny ve významu. Uveďte, zda je v některém případě změna způsobu zcela nemožná.**
1. Nec quievere, antequam expugnando aut in deditionem accipiendo singulas urbes Latium omne **subegere**. (Liv. 8, 13, 8)
 2. Vercingetorix, priusquam munitiones ab Romanis **perficiantur**, consilium capit omnem ab se equitatum noctu dimittere. (Caes. *Gall.* 7, 71, 1)
 3. ...si nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc **veniam** ante, quam plane ex animo tuo **effluo**. (Cic. *fam.* 7, 14, 1)
 4. Sed **ante quam adgrediar** ad ea, quae a te disputata sunt, de te ipso dicam, quid **sentiam**. (Cic. *nat. deor.* 1, 57)
 5. Nam priusquam Romani amnem Hiberum **transirent**, ingentes copias Hispanorum Mago et Hasdrubal fuderunt. (Liv. 24, 41, 1)
 6. Naufragium, antequam navem **adscenderem**, feci. (Sen. *epist.* 87, 1)
 7. M. Cato, ortus municipio Tusculo, adolescentulus, priusquam honoribus **operam daret**, versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. (Nep. *Cato* 1, 1)
 8. ...quidam ante vivere desierunt, quam **inciperent**. (Sen. *epist.* 23, 11)
 9. Prodest morbum suum nosse et vires eius, antequam **spatiantur**, opprimere. (Sen. *dial.* 5, 10, 4)

10. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult: **deprehendas** te oportet, antequam **emendes**. (Sen. *epist.* 28, 9)
11. Atque haec non ego prius **sum suspicatus**, quam mihi palam **denuntiata sunt**,... (Cic. *Att.* 8, 11D, 7)
12. Annus enim octogesimus admonet me, ut sarcinas **conligam**, antequam **proficiscar** e vita. (Varro *rust.* 1, 1, 1)
13. Dic mihi praeterea, Pansa, Ventidius ubi **sit**, cui **fui** semper amicus, ante quam ille rei publicae bonisque omnibus tam aperte **est factus** inimicus. (Cic. *Phil.* 12, 23)
14. Mortuus tamen prius in vinclis est, quam iudicium de eo populi **perficeretur**. (Liv. 29, 22, 9)

6. Porovnejte použití indikativu a konjunktivu v následujících skupinách vět

1. Qua de re **antequam** dicere **incipio**, perpauca mihi de meo officio verba faciunda sunt... (Cic. *Cluent.* 117)
Sed necesse est, **ante quam** de tribunatu P. Sesti dicere **incipiam**, me totum superioris anni rei publicae naufragium exponere... (Cic. *Sest.* 15)
Nam et **prius quam incipias**, consulto, et ubi **consulueris**, mature facto opus est. (Sall. *Catil.* 1, 6, 2)
...**prius quam** de re publica dicere **incipio**, pauca querar de hesterna M. Antoni iniuria... (Cic. *Phil.* 1, 11)
2. Vere, ut opinor, Curius Dentatus aiebat, malle se esse mortuum quam vivere: ultimum malorum est e vivorum numero exire, **antequam moriaris**. (Sen. *dial.* 9, 5, 5)
...M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit; quam orationem in Origines suas rettulit, paucis **ante, quam mortuus est**, diebus an mensibus. (Cic. *Brut.* 89)
3. **Priusquam** consules in provincias **proficiscerentur**, prodigia per pontifices procurari placuit. (Liv. 37, 3, 1)
Caesar **priusquam** eodem **est profectus**, luna hora circiter sexta visa est. (Bell. *Hisp.* 27, 3)

Věty s *dum donec, quoad, quamdiu*

1. Přeložte do češtiny a určete typ věty

1. Manebit ergo amicitia tam diu, quam diu sequetur utilitas, et, si utilitas amicitiam constituet, tollet eadem. (Cic. *fn.* 2, 24, 78)
2. Dum in his locis Caesar navium parandarum causa moratur, ex magna parte Morinorum ad eum legati venerunt, qui se de superioris temporis consilio excusarent, ... (Caes. *Gall.* 4, 22, 1)
3. An, dum bestiae loquantur, exspectamus, hominum consentiente auctoritate contenti non sumus? (Cic. *div.* 1, 84)
4. A multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit. (Nep. *Cato* 2, 4)
5. Et ista quamdiu furtim et a singulis fiunt, minus noxia minusque monstruosa sunt: ex senatus consultis plebisque scitis saeva exercentur et publice iubentur vetata privatim. (Sen. *epist.* 95, 30)
6. Qua re sit summa in iure dicendo severitas, dum modo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 1, 20)
7. Haec igitur prima lex amicitiae sancitur, ut ab amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus, ne exspectemus quidem, dum rogemur; studium semper adsit, cunctatio absit; consilium vero dare audeamus libere. (Cic. *Lael.* 44)
8. Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flaminium consularem cenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta ex iis unus diceret eum in Prusiae regno esse. (Nep. *Hann.* 12, 1)
9. Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adulescentis et humanitate et doctrina. (Nep. *Att.* 4, 1)
10. Mutuo ista fiunt, et homines, dum docent, discunt. (Sen. *epist.* 7, 8)
11. Quando enim veniet consul? An id exspectamus, quoad ne vestigium quidem Asiae civitatum atque urbium relinquatur? (Cic. *Phil.* 11, 25)
12. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite. (Cic. *Verr.* II 5, 42)
13. De sororis tuae filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. (Cic. *ad Brut.* 1, 18, 6)
14. Nam dum hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit; dum civitas erit, iudicia fient. (Cic. *S. Rosc.* 91)
15. Ne quoquam exsurgatis, donec a me erit signum datum. (Plaut. *Bacch.* 757)

16. Nec minor caedes in urbe quam in proelio fuit, donec abiectis armis nihil praeter vitam petentes dictatori deduntur. (Liv. 4, 34, 3)
17. ...sed nescio quo modo, dum lego, adsentior, cum posui librum et mecum ipse de immortalitate animorum coepi cogitare, adsensio omnis illa elabatur. (Cic. *Tusc.* 1, 11, 24)
18. Sunt his alii multum dispares simplices et aperti, qui nihil ex occulto nihil de insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici, itemque alii, qui quidvis perpetiantur, cuius deserviant, dum, quod velint, consequantur, ut Sullam et M. Crassum videbamus. (Cic. *off.* 1, 30, 109)

2. Přeložte do latiny

- Nic nebudu skrývat, a dokud budu moci, vysvětlím vám, co si o každé z těch věcí (*dosl. o každé věci*) myslím.
- Zatímco jsem byl na Sicílii, nebyla stržena žádná socha. Poznejte, co se stalo poté, co jsem odtud odešel.
- Zatímco jsem mluvil (o tom), že se tyto věci mění, změnil jsem se.
- Zůstal několik dní v Athénách, dokud by od Efesu nepřípluly lodě do Pirea.
- Ten národ byl silný, dokud platily Lykurgovy zákony.
- Dokud tam byl, bránil (tomu), aby mu byla postavena nějaká socha. Ve své nepřítomnosti (*tj. nepřítomný*) tomu zabránit nemohl.
- Zdržel se až do té doby, dokud k němu nepřišli legáti od Gnaea Pompeia.
- Jsou poslušní na slovo, dokud jsou přítomni ti, kteří rozkazují.
- Budu mít velkou starost o tebe, tvoje blízké (*tj. tvé*) i všechny tvoje věci, dokud budu živ.
- Nemohu snést ty, kteří hájí nespravedlivé činy, zatímco předstírají, že chtějí mír.
- Dokud mohli, hájili svůj názor.
- Seděl mlčky, dokud nebylo oznámeno, že byli na náměstí přivedeni strůjci povstání a že je vše připraveno.
- Nečekej, až ti poděkují.

skrývat	occultō, āre, āvī, ātum
myslet si	sentiō, īre, sēnsī, sēnsūm
odtud	illinc
strhnout (sochu)	dēiciō, ere, iēcī, iectum
zůstat (setrvat) někde	moror, āri, ātus sum
Efesos	Ephesus, ī, f.
příplout	veniō, īre, vēnī, ventum
Pireus	Piraeus, ī, m.
silný	fortis, e

platit (zákon)	vigeō, ēre, uī, –
Lycúrgos	Lycúrgus, ī, m.
postavit sochu (někomu)	statuam (statua, ae, f.) pōnō, ere, posuī, positum +dat.
zdržet se	mē teneō, ēre, uī, (tentum)
až do té doby	usque eō
poslušný na slovo	dictō (dictum, ī, n.) / verbō (verbum, ī, n.) audiēns, entis
rozkazovat	imperō, āre, āvī, ātum
mít starost	cūrae (dat.) esse +nom. (aliquis, aliquid)
▪ mít velkou starost	▪ maximae cūrae esse
snést (někoho, něco)	ferō, ferre, tulī, lātum
hájit	dēfendō, ere, fēndī, fēnsu
činy	ācta, ōrum, n.
nespravedlivý	nefārius, a, um
předstírat	simulō, āre, āvī, ātum
názor	sententia, ae, f.
mlčky (sedět)	tacitus, a, um (sedeō, ēre, sēdī, sessum)
strůjce	auctor, ōris, m.
povstání	sēditio, ōnis, f.
náměstí	forum, ī, n.

3. Přeložte krátké věty

1. Zatímco jsi byl v Řecku, změnilo se mnoho věcí.
2. Kdykoliv přijde, stěžuje si na podmínky života.
3. Dokud to nevidím, neuvěřím.
4. Jakmile to řekl, všichni začali křičet.
5. Čekal jsem, až přijdeš.
6. Když budu moci, pomůžu ti.
7. Pracoval, dokud mohl.
8. Budu pracovat, dokud budu moci.
9. Dokud jsi nepřišel, velmi jsem se bál.
10. Narodil se dva roky poté, co skončila válka.
11. Dříve než odešel, všechno nám řekl.
12. Neodejdeme dříve, než nám to všechno řekneš.
13. Odsoudili je dříve, než by mohli cokoliv říct.
14. Až se to dozvím, napíšu ti.
15. Když se dozvěděli, že jsou v nebezpečí, utekli.

4. Dejte do správného tvaru

1. Auro opus fuit; sumpsit a Clodia, sumpsit sine teste, habuit, quamdiu (*velle; ille*) _____ . (Cic. *Cael.* 31)
2. Expectate, dum consul aut dictator (*feri*) _____ , quem privatum viribus et audacia regnantem videtis. (Liv. 3, 11, 13)
3. Dum elephantum (*traicere*) _____ , interim Hannibal Numidas equites quingentos ad castra Romana miserat speculatum, ubi et quantae copiae (*esse; jsou*) _____ et quid (*parare; chystají*) _____ . (Liv. 21, 29, 1)
4. Clamor ululatusque in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem (*emergere*) _____ . (Liv. 44, 37, 9)
5. Ego vitam, quoad aut (*putare; ego*) _____ tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo. (Cic. *ad Q. fr.* 4, 5)
6. Ceterum postquam pugnari (*coepisse; se začalo*) _____ , (...) laborabat Romana acies, donec signum equitibus (*dare; nebylo dáno*) _____ , ut in hostem (*admittere*) _____ equos. (Liv. 25, 19, 3)
7. ...cuius [sc. libertatis] quidem ego, quoad (*posse; ego*) _____ , non modo defensor, sed etiam conservator fui. (Cic. *Phil.* 3, 28)
8. Quid dicam? Exspecta, amabo te, dum Atticum (*convenire; ego*) _____ ? (Cic. *Att.* 7, 1, 4)
9. Sed contentio tamdiu sapiens est, quamdiu aut (*proficere*) _____ aliquid aut, si non proficit, non (*obesse*) _____ civitati. (Cic. *Balb.* 60)
10. ...quamdiu in Italia (*esse; ille*) _____ , nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit. (Nep. *Hann.* 5, 4)
11. ... tuam defendam auctoritatem, quoad tu (*velle*) _____ . (Cic. *Verr.* II 5, 19)
12. „Quid?“ „Si,“ inquit, „nescis, utrum ingratus (*esse; je*) _____ an gratus, expectabis, donec (*scire; tu*) _____ , an dandi beneficii tempus non amittes? (Sen. *benef.* 4, 33, 1)
13. Interea, dum haec (*gerere; se to dálo*) _____ , hostium copiae ex Arvernibus equitesque, qui toti Galliae erant imperati, conveniunt. (Caes. *Gall.* 7, 66, 1)

5. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti a vysvětlete

1. Manent istae litterae Mileti, manent et (*dum, donec, quoad, quamdiu*) erit illa civitas, manebunt. (Cic. *Verr.* II 1, 88)
2. (*dum, donec, quoad, quamdiu*) apud Zamam sic certatur, Iugurtha ex improviso castra hostium cum magna manu invadit. (Sall. *Iug.* 58, 1)

3. Ad urbem (*postquam, cum, dum, quamdiu, donec*) esset, audivit Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem. (Cic. *Verr.* II 2, 21)
 4. Ita de comitiis, (*dum, donec, quoad, quamdiu*) rediit Marcellus, silentium fuit. (Liv. 23, 31, 9)
 5. Haec (*dum, cum*) dubitas, menses abierunt decem. (Ter. *Ad.* 691)
 6. (*dum, cum*) recordationes fugio, quae quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio ad te admonendum; quod velim mihi (*ignoscas, ingnosceres, ingnoscere*),... (Cic. *Att.* 12, 18, 1)
 7. Id (*postquam, dum, donec, quoad, cum primum, ut*) audivit, „Satis,“ inquit, „vixi: invictus enim morior.“ (Nep. *Epam.* 9, 4)
 8. Mittit eo M. Antonium cum legionis XIII. cohortibus V. Sulmonenses, (*dum, quamdiu, donec, quoad, cum, simulatque, postquam*) signa nostra viderunt, portas aperuerunt universique et oppidani et milites obviam gratulantes Antonio exierunt. (Caes. *civ.* 1, 18, 2)
 9. Haec agitata [sc. sunt] sermonibus, (*dum, donec, quoad, quamdiu*) dies causae dicendae venit. (Liv. 38, 50, 10)
 10. Quod (*cum, ubi, dum, quamdiu*) auditum est, conclamant omnes occasionem negotii bene gerendi amittendam non esse, ad castra iri oportere. (Caes. *Gall.* 3, 18, 5)
- 6. Vyberte indikativ nebo konjunktiv a zdůvodněte. Uvedte, zda je možné použít oba způsoby a vysvětlete rozdíl mezi nimi.**
1. Reus, dum (*consulti sunt, consulerentur*) patres, retentus in publico est. (Liv. 3, 13, 7)
 2. Tribuendum est igitur his aliquid, dum modo quantumtribuendum sit, (*intellegis, intellegas*). (Cic. *fin.* 5, 24, 72)
 3. Sin a vobis – id quod non spero – deserar, tamen animo non deficiam et id, quod suscepi, quoad (*potero, possim*), perferam. (Cic. *S. Rosc.* 10)
 4. ...certior tui consili factus non exspectavi, dum mihi a te litterae (*redderentur, redditae sunt*), confestimque cum Quinto fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. (Cic. *Att.* 8, 11D, 1)
 5. Eum [sc. sermonem] tamen interpellat fletus; cui repugno, quoad (*possum, possim*), sed adhuc pares non sumus. (Cic. *Att.* 12, 15)
 6. Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, posteaquam extenuari spem nostram et evanescere (*vidi, vidissem, videram*), mutavi consilium nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo (*scipsisti, scriberes*), quod proximis litteris scripseras,... (Cic. *Att.* 3, 13, 1)

7. Progredi prae turba occurrentium ad spectaculum non poterat, donec a consule lictores (*missi sunt, mitterentur*), qui summoto iter ad praetorium (*fecerunt, facerent*). (Liv. 45, 7, 4)
8. Tiberius enim Gracchus, P. f., tam diu laudabitur, dum memoria rerum Romanarum (*manebit, maneat*), at eius filii nec vivi probabantur bonis et mortui numerum optinent iure caesorum. (Cic. *off.* 2, 12, 43)
9. Hic cum fratri intercluso ab hostibus auxilium (*ferebat, ferret*), illum ex periculo eripuit, ipse equo vulnerato deiectus, quoad (*posset, potuit*), fortissime restitit. (Caes. *Gall.* 4, 12, 5)
10. Quam diu quisquam (*sit, erit*), qui te defendere (*audeat, audebit, audet*), vives, et vives ita, ut nunc vivis, multis meis et firmis praesidiis obsessus, ne commovere te contra rem publicam (*poteris, potes, possis*). (Cic. *Catil.* 1, 6)
11. Quid expectas? An dum ab inferis ipse Malleolus (*existit, existat, existet*) atque abs te officia tutelae, sodalitatis familiaritatisque (*flagitat, flagitet, flagitabit*)? (Cic. *Verr.* II 1, 94)
12. Dum (*differtur, differatur*), vita transcurrit. Omnia, Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est. (Sen. *epist.* 1, 3)
13. Dum necesse (*est, esset, erat*) resque ipsa (*cogebat, cogeret, cogit*), unus omnia poterat; qui posteaquam magistratus (*creavit, creaverat, creavisset*) legesque (*constituerat, constitueret, constituisset, constituit*), sua cuique procuratio auctoritasque est restituta. (Cic. *S. Rosc.* 139)
14. Ea vero continebis, quoad ipse te (*videbo, videam*); quod diligentissime facere soles, cum a me tibi (*dictum est, dictum esset*). (Cic. *Att.* 13, 21a, 1)
15. Eas [sc. mulieres] ego, quoad (*scivimus, sciremus, scivissemus*), utrum turpi pace nobis an misero bello (*erat, esset*) utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones. (Cic. *Att.* 7, 18, 1)
16. Omne animal, donec (*moritur, mortuus est, moriatur*), id est, quod coepit: homo, donec (*moritur, mortuus est, moriatur*), homo est, equus equus, canis canis. (Sen. *epist.* 113, 11)

7. Odpovězte

1. Perpaucos dies, **dum** pecunia **accipitur**, quae mihi ex publica permutatione debetur, **commorabor**. (Cic. *fam.* 3, 5, 4)
 Paucos ibi **moratus** dies Cato, **dum exploraret**, ubi et quantae hostium copiae essent, ... (Liv. 34, 9, 11)
 - Porovnejte použití způsobu v uvedených větách a pokuste se vysvětlit, jaký je mezi nimi významový rozdíl.

2. Tu, mi frater, simul et ille **venerit**, primam navigationem, **dum** modo idonea tempestas sit, ne **omiseris**. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 6, 3)
 - O jaký typ věty s *dum* se jedná?
 - Určete tvar *omiseris* a uveďte, co vyjadřuje.
 - Určete tvar *venerit* a zdůvodněte jeho použití.
 3. ...tantum velim ne **intermittas**, **scribas** ad me, quicquid veniet tibi in mentem, **cum** habebis, cui **des**, et **dum** erit, ad quem **des**; quod longum non erit. (Cic. *Att.* 11, 25, 1)
 - Je významový rozdíl mezi spojkami *cum* a *dum* nebo jsou synonymní a bylo by možné je zaměnit?
 - Proč jsou v souvětí použity tvary *intermittas* a *scribas* a v jakém typu věty se vyskytují?
 - Co vyjadřuje konjunktiv *des*?
 4. **Custodiatur** igitur vita mea rei publicae eaque, quoad vel dignitas vel natura **patietur**, patriae **reservetur**; mors autem necessitatem **habeat** fati aut, si ante oppetenda est, **oppetatur** cum gloria. (Cic. *Phil.* 12, 30)
 - Proč je ve větě hlavní konjunktiv a ve větě vedlejší s *quoad* indikativ futura I?
 - Bylo by možné nahradit futurum ve vedlejší větě konjunktivem? Pokud ano, jaký by byl rozdíl ve významu?
 5. Hoc feci, **dum licuit**; intermisi, **quoad non licuit**. (Cic. *Phil.* 3, 33)
 - Jaký význam mají spojky *dum* a *quoad*?
 - Proč může být ve druhé větě zápornka?
- 8. Rozlište větu časovou a otázkou**
1. Ignominia autem illa gravis tam diu in illo homine fuit, **quam diu** iste in provincia mansit. (Cic. *Verr.* II 2, 67)
 2. Nemo, quam bene vivat, sed **quam diu**, curat, cum omnibus possit contingere, ut bene vivant, ut diu, nulli. (Sen. *epist.* 22, 17)
 3. Cogita, **quamdiu** iam idem facias: cibus, somnus, libido, per hunc circulum curritur. (Sen. *epist.* 77, 6)
 4. **Quam diu** mihi consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. (Cic. *Catil.* 1, 11)
 5. Et velim me certiolem facias, **quam diu** in suburbano sis futurus. (Cic. *Att.* 12, 37, 2)
 6. Si paris (= pares) copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tam diu tenuit, **quam diu** in provincia Parthi fuerunt. (Cic. *fam.* 12, 19, 2)
 7. Quid autem ad rem pertinet, **quam diu** vites, quod evitare non possis? (Sen. *epist.* 93, 12)

8. Sed tamen, **quam diu** vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur. (Cic. *fam.* 14, 3, 2)
9. Atque ex hac nimia nonnullorum alienatione a quibusdam haerent ea tela in re publica, quae, **quam diu** haerebant in uno me, graviter equidem, sed aliquanto levius ferebam. (Cic. *har. resp.* 47)

Vyjádření časového limitu a opakování

1. Uvedte, které věty mohou vyjadřovat časový limit, a přeložte do češtiny
1. Nam equidem, **postquam** gnatus (= natus) sum, numquam aegrotavi unum diem. (Plaut. *Men.* 959)
2. At Hamilcar, **posteaquam** mare transiit in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna: maximas bellicosissimasque gentes subegit, equis, armis, viris, pecunia totam locupletavit Africam. (Nep. *Ham.* 4, 1)
3. Credebam esse facile; totum est aliud, **posteaquam** sum a te diiunctior. (Cic. *Att.* 13, 11, 1)
4. Qui [sc. Pompeius], **cum** omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, **postquam** ipse metuere coepit, putat omnis hostis (= omnes hostes) illi esse oportere. (Cic. *Att.* 8, 1, 4)
5. Et **postquam** multa iam dies erat neque movebatur quicquam ab hoste, iubet signa inferri consul... (Liv. 3, 60, 8)
6. Poteritis igitur exploratam habere pacem, **cum** in civitate Antonium videbitis vel potius Antonios? (Cic. *Phil.* 7, 16)
7. Nondum centum et decem anni sunt, **cum** de pecuniis repetundis a L. Pisone lata lex est... (Cic. *off.* 2, 21, 75)
8. Patimur enim multos iam annos et silemus, **cum** videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias pervenisse. (Cic. *Verr.* II 5, 126)
9. **Cum** haec accepta clades est, iam C. Horatius et T. Menenius consules erant. (Liv. 2, 5, 1)
10. Dies haud ita multi intercesserunt, **cum** ex Leontinis legati praesidium finibus suis orantes venerunt. (Liv. 24, 29, 1)
11. Iam nona ferme diei hora erat, **cum** Romanus nequiquam fatigato milite, **postquam** nulla spes erat potiundi castris, signum receptui dedit. (Liv. 21, 59, 5)

12. Duodequadragesimo ferme anno, **ex quo** regnare coeperat Tarquinius, non apud regem modo, sed apud patres plebemque longe maximo honore Servius Tullius erat. (Liv. 1, 40, 1)
13. Proditorem nolo dicere, certe speculatorem habemus in sinu, cuius, **ex quo** obses Romae fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipsi habent. (Liv. 40, 5, 12)
14. Undeviginti annos natus erat eo tempore, est autem L. Paullo C. Marcello consulibus mortuus: **ex quo** videmus eum in patronorum numero annos quattuor et quadraginta fuisse. (Cic. *Brut.* 229)

2. Uvedte, které věty mohou vyjadřovat opakování, a přeložte do češtiny

1. Quae barbaria India vastior aut agrestior? In ea tamen gente primum ei, qui sapientes habentur, nudi aetatem agunt et Caucasi nives hiemalemque vim perferunt sine dolore, **cumque** ad flammam se adplicaverunt, sine gemitu aduruntur. (Cic. *Tusc.* 5, 27, 77)
2. Is iurare **cum** coepisset, vox eum defecit in illo loco, „Si sciens fallo“. (Cic. *fam.* 7, 1, 2)
3. Nam in ceteris rebus, **cum** venit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse adfert calamitatem. Nam **cum** hostium copiae non longe absunt, etiamsi⁷⁷ inruptio nulla facta est, tamen pecuae relinquuntur, agri cultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. (Cic. *Manil.* 15)
4. ...nuntiata filii morte dignam magno viro vocem emisit: „Ego **cum** genui, tum moriturum scivi.“ (Sen. *dial.* 11, 11, 2)
5. Ita que te **cum** video, omnis (= omnes) mihi Granios, omnis Lucilios, vere ut dicam, Crassos quoque et Laelios videre videor. (Cic. *fam.* 9, 15, 2)
6. ...dies triginta aut plus eo in navi fui, **quom** (= cum) interea semper mortem expectabam miser... (Ter. *Hec.* 420)
7. ...pisces, ut aiunt, ova **cum** genuerunt, relinquunt, facile enim illa aqua et sustinentur et fetum fundunt... (Cic. *nat. deor.* 2, 129)
8. Sardibus iam consul erat; eo et P. Scipio ab Elaea, **cum** primum pati laborem viae potuit, venit. (Liv. 37, 45, 3)
9. Permulti anni iam erant, **cum** inter patricos magistratus tribunosque nulla certamina fuerant, **cum** ex ea familia (...) certamen oritur. (Liv. 9, 33, 3)
10. Apud Xenophontem autem moriens Cyrus maior haec dicit: „Nolite arbitrari, o mihi carissimi filii, me **cum** a vobis discessero, nusquam aut nullum fore.“ (Cic. *Cato* 79)
11. **Quotiescumque** filium tuum vidi (video autem fere cottidie), polliceor ei studium quidem meum et operam... (Cic. *fam.* 6, 5, 1)

⁷⁷ *etiamsi* „ačkoliv“

12. Qui **simulatque** in oppidum quoppiam venerat, inmittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. (Cic. *Verr.* II 4, 47)
13. **Simulac** primum ei occasio visa est – cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum et rei publicae administrandae – aversa pecunia publica quaestor consulem, exercitum, sortem provinciamque deseruit. (Cic. *Verr.* I 34)
14. Sacerdos, **ut** in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. (Cic. *Verr.* II 3, 214)
15. Quod **cum** tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur; immo vero, **ut** quisque me viderat, narrabat. (Cic. *Verr.* I 19)
16. **Ubi** animum simul et corpus voluptates corrumpere, nihil tolerabile videtur,... (Sen. *dial.* 4, 25, 3)
17. ...proba istas, quae voluptates vocantur, **ubi** transcenderunt modum, poenas esse. (Sen. *epist.* 83, 27)
18. Id **ubi** Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, absentem adfecerunt poena. (Nep. *Hann.* 8, 2)
19. Ac tempestas minatur, **antequam** surgat, crepant aedificia, antequam corruant, praenuntiat fumus incendium... (Sen. *epist.* 103, 2)
20. Cupio enim, **ante quam** Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. (Cic. *Att.* 14, 22, 1)
21. Sunt, qui officia lucis noctisque perverterint nec **ante** diducant oculos hesternae graves crapula, **quam** adpetere nox coepit. (Sen. *epist.* 122, 2)
22. Sic omne **prius** est perfectum opus, **quam** intellexeretur ab Afranio castra muniri. (Caes. *civ.* 1, 41, 5)
23. ...membris utimur **prius, quam** didicimus, cuius ea causa utilitatis habeamus, ... (Cic. *fin.* 3, 20, 66)

3. Přeložte do latiny

1. Od té doby, co jsem na statku ve Formiích, si připadám úplně jako vyhnanec (*tj. zdá se mi, že jsem zcela vyhnaný*).
2. Jakmile nadměrné množství vína ovládne ducha, cokoliv špatného bylo skryté, (to) vychází najevo.
3. Nikam jsem neodcházel ani jsem nespouštěl stát z očí od toho dne, kdy jsme byli svoláni do chrámu bohyně Země.
4. Když začne jaro, následuje větší změna počasí.
5. Blesk vidíme dříve, než slyšíme hrom, protože zrak je rychlejší a hodně předstihuje uši.

6. A proto lidé používali jeho důvtipu, když chtěli, a ochrany, když (to) bylo možné.
7. Je to šestý rok od té doby, co se tou věcí zabýváme.
8. Kdykoliv budete chtít, budou pro vás (*dativ*) ty věci připraveny na tomto místě i na jiných místech.
9. Kolikrát pronášíme řeč, tolikrát jsme posuzováni.
10. Jakmile se tvor narodí, raduje se z příjemných věcí a touží po nich jako (*ut*) po dobru, odmítá bolest jako (*ut*) zlo.
11. Od té doby, co jsi odešel, jsem Balba neviděl.

statek ve Formiích	Formiānum, ī, n.
úplně, zcela	plānē
vyhnat, poslat do vyhnanství	relēgō, āre, āvī, ātum
nadměrné množství vína	nimia vīs vīnī
ovládnout	possideō, ēre, sēdī, sessum
být skryté	lateō, ēre, tuī, –
vyjít najevo	ēmergō, ere, mersī, mersum
nikam	nusquam
odcházet	discēdō, ere, cessī, cessum
spouštět z očí	dēiciō, ere, iēcī, iectum oculōs ā +abl.
chrám	aedēs, is, f.
bohyňe Země	Tellūs, ūris, f.
změna	inclinātiō, ōnis, f.
počasí, ovzduší	āer, āeris, m.
blesk	fulgor, ōris, m.
hrom	tonitrus, ūs, m. / tonitruum, ī, n.; zde: sonus, ī, m.
zrak	sēnsus, ūs, m. oculōrum
rychlý	vēlōx, ōcis
předstihnout	antecēdō, ere, cessī, cessum
hodně	multum
důvtip	cōnsilium, ii, n.
ochrana	patrōcinium, ii, n.
být možné	licet, ēre, licuit / licitum est
zabývat se (něčím)	operam (opera, ae, f.) dō, dare, dedī, datum +dat.
pronést řeč	dīcō, ere, dīxī, dictum
posuzovat	iūdicō, āre, āvī, ātum
tvor	animal, ālis, n.
příjemné věci	voluptās, ātis, f.
toužit (po něčem)	appetō, ere, petivī, petitum +ak.
odmítat	aspernor, āri, ātus sum
Balbus	Balbus, ī, m.

4. Dejte do správného tvaru

1. Quod cum (*animadvertere; pasivum*) _____, frequentissimi senatores convenerunt. (Cic. *fam.* 11, 6a, 2)
2. Paucos post dies, quam haec (*agere; bylo vykonáno*) _____, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosque adportantes. (Liv. 45, 42, 6)

3. Cum (*venire; illi*) _____, quae postulant, cognoscam. (Cic. *Phil.* 13, 48)
4. Neque, postquam (*nasci; ego*) _____, habui nisi te servom Sosiam. (Plaut. *Amph.* 610)
5. Curius ubi intellegit, quantum periculum consuli (*inpendere*) _____, prope per Fulviam Ciceroni dolum, qui parabatur, enuntiat. (Sall. *Catil.* 28, 2)
6. Cum in his angustiis res (*esse*) _____ atque omnes viae ab Afranianis militibus equitibusque (*obsidere*) _____ nec pontes perfici (*posse*) _____, imperat militibus Caesar, ut naves (*facere*) _____... (Caes. *civ.* 1, 54, 1)
7. Quam [sc. tribuniciam potestatem] cum (*poscere; ille*) _____, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. (Cic. *Verr.* I 44)
8. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse et ille in periculo esse (*coepisse*) _____. (Nep. *Them.* 9, 3)
9. Atque id actum est praetore me quinquennio ante, quam consul (*fieri; jsem se stal*) _____. (Cic. *Lael.* 96)
10. Damocritus, Aetolorum dux, paucos ante dies, cum e carcere noctu (*effugere*) _____, in ripa Tiberis, consecutis custodibus, priusquam (*comprehendere; pas.*) _____, gladio se transfixit. (Liv. 37, 46, 5)

5. Doplňte výrazy do vět

audivit, cum, cum, dum, mitterent, postquam, ubi, veniat

1. Ante sollicitus eram et angebar, (...); nunc autem, _____ Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore,... (Cic. *Att.* 9, 6, 4)
2. Quod _____ ille dixisset et satis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes. (Cic. *fin.* 5, 32, 96)
3. Oratores Latinorum ab senatu petebant, ut aut _____ subsidium aut se ipsos tuendorum finium causa capere arma sinerent. (Liv. 2, 30, 8)
4. Tunc ad bonum perveniet, _____ ad rationem pervenerit. (Sen. *epist.* 124, 8)
5. ...cito enim nos omnis voluptas relinquit, quae fluit et transit et paene ante, quam _____, aufertur. (Sen. *dial.* 11, 10, 3)
6. Id Datames _____ audivit, arma sumit, suos sequi iubet; ipse equo concitato ad hostem vehitur. (Nep. *Dat.* 4, 5)
7. Maxime vero perturbatus est, ut _____ consules ex Italia profugisse,... (Cic. *Deiot.* 11)
8. _____ ea Romani parant consultantque, iam Saguntum summa vi oppugnabatur. (Liv. 21, 7, 1)

6. Určete typy zvyrazněných vět

1. Illuc eundum est, **ubi** ista propius aspicias. (Sen. *epist.* 93, 9)
2. Reditum [sc. est] inde Romam, **ubi** adversus Rutulos bellum summa vi parabatur. (Liv. 1, 56, 13)
3. Sed nobis **ubi** simus et quo iam nunc nos conferamus, providendum est. (Cic. *Att.* 14, 14, 7)
4. Caesar **ubi** luxit, omnes senatores senatorumque liberos tribunos militum equite-sque Romanos ad se produci iubet. (Caes. *civ.* 1, 23, 1)
5. Tum **ut** me Cotta vidit, „Peroportune,“ inquit, „venis...“ (Cic. *nat. deor.* 1, 15)
6. Senatum frequentem celeriter, **ut** vidistis, coegi. (Cic. *Catil.* 3, 7)
7. ...Erravit, temere fecit, paenitet; ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, **ut** ignoscatur, oro. (Cic. *Lig.* 30)
8. Videtisne, **ut** apud Homerum saepissime Nestor de virtutibus suis praedicet? (Cic. *Cato* 31)
9. Meam profectionem laudari gaudeo; videndum est, **ut** mansio laudetur. (Cic. *Att.* 16, 1, 3)
10. De quo **quom** (= cum) perpauca dixero, tum ad ius civile veniam, **ex quo** haec omnis est nata oratio. (Cic. *leg.* 1, 34)
11. Quid te ipse decipis (...)? Ita dico: **ex quo** natus es, duceri. (Sen. *epist.* 4, 9, 9)
12. Ille in morbum continuo incidit, **ex quo** non convaluit; aeger Corcyram venit, ibi est mortuus. (Cic. *fam.* 13, 29, 4)
13. Interest, mortem eius **ex quo** die numeres. (Sen. *epist.* 93, 3)

VĚTY ÚČELOVÉ

1. Přeložte do češtiny. Zdůvodněte použití vyznačených tvarů.
1. Sin autem servire meae laudi et gloriae mavis, egredere cum importuna sceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos civis, secerne te a bonis, infer patriae bellum, exsulta impio latrocinio, ut a me **non** eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuos isse videaris. (Cic. *Catil.* 1, 23)
2. Legem enim brevem esse oportet, **quo** facilius ab imperitis teneatur. (Sen. *epist.* 94, 38)
3. **Ne** genus belli **neve** hostem **ignoretis**, cum iis est vobis, milites, pugnandum, quos terra marique priore bello vicistis, a quibus stipendium per viginti annos exigistis, a quibus capta belli praemia Siciliam ac Sardiniam habetis. (Liv. 21, 40, 5)
4. Impedit enim consilium voluptas, rationi inimica est, mentis, **ut ita dicam**, praestringit oculos nec habet ullum cum virtute commercium. (Cic. *Cato* 42)
5. Igitur legatos ad consulem cum suppliciis mittit, qui tantummodo ipsi liberisque vitam **peterent**, alia omnia **dederent** populo Romano. (Sall. *Iug.* 46, 2)
6. Annum feminis ad lugendum constituere maiores, **non ut** tam diu lugerent, **sed ne** diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. (Sen. *epist.* 63, 13)
7. Brevitas tuarum litterarum me quoque breviorum in scribendo facit et, **vere ut dicam**, non satis occurrit, quid scribam. (Cic. *fam.* 12, 9, 1)
8. Itaque ipsi, **ne dicam mihi**, rei publicae poenas dederunt: me salvum adhuc res publica conservavit sibi. (Cic. *Phil.* 12, 24)
9. Incubantibus autem gallinis iuxta ponendus est cibus, **ut** saturae studiosius nidis **inmorentur neve** longius evagatae **refrigerent** ova. (Colum. 8, 5)
10. Atque **ut omittam** Graeciam, quae semper eloquentiae princeps esse voluit (...), in hac ipsa civitate profecto nulla umquam vehementius quam eloquentiae studia vigerunt. (Cic. *de orat.* 1, 13)
11. Animalia quaedam, ne inveniri possint, vestigia sua circa ipsum cubile confundunt: idem tibi faciendum est. (Sen. *epist.* 68, 4)
12. Huc magno cursu contenderunt, ut **quam** minimum spatii ad se colligendos armadosque Romanis daretur, exanimatique **pervenerunt**. (Caes. *Gall.* 3, 19, 1)
13. Eius rei, ut alios **omittam**, Hannibalem vestrum vobis testem **darem**, nisi vos ipsos dare possem. (Liv. 37, 45, 12)

2. Přeložte do latiny

1. Přišel, aby převedl legie na Sicílii.
2. Navečer Caesar rozkázal zavřít brány a vojákům přikázal odejít z města, aby v noci obyvatelé neutrpěli od vojáků nějaké bezpráví.
3. Jak dávno už nemám, co bych ti psal! Přece ti však píšu, ne abych tě potěšil svým dopisem, ale abych vyloudil dopis od tebe.
4. Odešli v noci, aby nemohli být zpozorováni.
5. K veliteli byli posláni poslové, kteří by řekli, že Jugurtha vykoná příkazy.
6. Důvodem mého příchodu bylo (to), abych si odtud vzal jakési knihy.
7. Biturigové pošlou k Haeduům posly prosit o pomoc, aby tím snadněji mohli zastavit nepřátelské jednotky.
8. Jsme silní proto (*ad hoc*), abychom nosili lehké věci?
9. Koho pokládají, abych tak řekl, za boha mezi lidmi?
10. Řeknu ti, co musíš zachovávat, abys žil bezpečněji (*tj. bezpečnější*).

převést	trādūcō, ere, dūxī, ductum
navečer	sub vesperum
v noci	noctū; nocte
obyvatel města	oppidānus, ī, m.
utrpět bezpráví od (někoho)	iniūriam (iniūria, ae, f.) accipiō, ere, cēpī, ceptum ā +abl.
dávno	dūdum
▪ jak dávno	▪ quam dūdum
potěšit (někoho něčím)	dēlectō, āre, āvī, ātum +ak. (alqm) +abl. (alqa re)
vyloudit	ēliciō, ere, licuī, licitum
zpozorovat, spatřit	cōspiciō, ere, spexī, spectum
Jugurtha	Iugurtha, ae, m.
příkaz	imperātum, ī, n.
▪ vykonat příkazy	▪ imperāta faciō, ere, fēcī, factum
odtud	hinc
vzít	prōmō, ere, prōmpsi, prōmptum
Biturigové	Biturīgēs, um, m.
Haeduové	Haeduī, ōrum, m.
pomoc	subsidiū, īi, n.
▪ prosit o pomoc	▪ subsidiū (ak.) rogō, āre, āvī, ātum
zastavit (jednotky, útok,...)	sustineō, ēre, tinuī, tentum +ak.
jednotky	cōpiae, ārum, f.
silný	fortis, e
lehký	levis, e

nosit	portō, āre, āvī, ātum
zachovávat	observō, āre, āvī, ātum
bezpečný	tūtus, a, um

3. Přeložte krátké věty se spojkou „aby“

1. Prosili jsme je, aby přišli.
2. Přišli, aby nám pomohli.
3. Nikdo jim nebránil, aby přišli.
4. Bylo třeba, abyste přišli.
5. Bojí se, aby přišli včas.
6. Je nutné, abys mu to řekl.
7. Pošlu ti svého přítele, aby ti všechno vysvětlil.
8. Bylo jim přikázáno, aby zůstali doma.
9. Nemůže se stát, aby jim to neřekl.

4. Dejte sloveso do správného tvaru

1. Hanc (= epistulam) Graecis conscriptam litteris mittit, ne intercepta epistula nostra ab hostibus consilia (*cognoscere*) _____. (Caes. Gall. 5, 48, 4)
2. Ego, ut (*minuere; ego*) _____ suspicionem profectionis aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum a. d. IIII Id. (Cic. Att. 10, 16, 3)
3. Sub dicione vestra sumus; mittite, qui arma, qui obsides, qui urbem patentibus portis (*accipere; kteří by přijali*) _____. (Liv. 5, 27, 13)
4. Mores quidem populi Romani quantum (*mutare; se změnily*) _____, vel hic dies argumento erit. Horum patres Pyrrho regi, hosti armato, exercitum in Italia habenti, ut a veneno (*cavere; aby si dával pozor*) _____, praedixerunt: hi legatum consularem, qui auctor (*esse; aby byl*) _____ Prusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt. (Liv. 39, 51, 10–11)
5. Atque haec nunc non ut (*facere; tu*) _____, sed ut te (*facere; že děláš*) _____ et (*že jsi udělal*) _____ gaudeas, scribo. (Cic. ad Q. fr. 1, 1, 8)
6. Bomilcare aliisque multis, quos socios insidiarum cognoverat, interfectis iram oppresserat, ne qua ex eo negotio seditio (*oriri*) _____. (Sall. Iug. 72, 1)
7. Ut enim alios (*omittere; ego*) _____, nobis rem publicam gubernantibus nonne togae arma cesserunt? (Cic. off. 1, 22)
8. Angustias enim Themistocles (*quaerere*) _____, ne multitudine circumiretur. (Nep. Them. 3, 2)

5. Vyberte správný tvar nebo správné tvary

1. Fide data egressus (*claudere, claudi*) curiam iubet, praesidiumque in vestibulo relinquit, ne (*aliquis, quis, quisquam*) adire curiam iniussu suo (*neve, ut non, et ut, neu*) inde egredi possit. (Liv. 23, 2, 10)
2. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se (*purgaret, purget, puergere*), id necesse minime fuit. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 2, 2)
3. Tum demum necessario Germani suas copias castris eduxerunt (...) omnemque aciem suam raedis et carris circumdederunt, (*ut, ne, neve*) qua spes in fuga relinquere-tur. (Caes. *Gall.* 1, 51, 2)
4. Ad Aetolos mittit legatos, ne gens inquieta adventu Romanorum fidem (*mutet, mutaret*). (Liv. 31, 28, 6)
5. Ac (*quod ne, ne quod, ne quid, quod non, ut non*) periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei [sc. Attico] misit. (Nep. *Att.* 10, 4)
6. Nam ut (*omitterem, omittam*) Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium iis temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. (Cic. *Hann.* 2, 1)
7. Hoc proelio facto reliquas copias Helvetiorum ut consequi (*possit, posset*), pontem in Arari (*faciendum, ad faciendum, faciendo*) curat atque ita exercitum traducit. (Caes. *Gall.* 1, 13, 1)
8. Firmo in Treveris ad pontem praesidio relicto, ne quis ab his subito motus (*oriatur, oreretur*), reliquas copias equitatumque traducit. (Caes. *Gall.* 6, 9, 5)
9. Eundem vidi postea Veliae, cedentem Italia, ne (*aliquae, aliqua, quae, qua*) (*oriatur, oreretur*) belli civilis causa propter se. (Cic. *Phil.* 10, 8)
10. Medico ipsi puto aliquid dandum esse, (*ut, quo*) sit studiosior. (Cic. *fam.* 16, 4, 2)
11. Sed postridie Sesti pueri venerunt, (*ut, qui*) a te litteras attulerunt... (Cic. *Att.* 3, 17, 1)
12. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompei rebus (*cognoscerem, cognoscam*). (Cic. *Att.* 7, 19, 9)

6. Určete typ zvýrazněných vět

1. Sed **ut** ad solacia veniam, videamus primum, **quid** curandum sit, deinde quemadmodum. (Sen. *dial.* 6, 19, 1)
2. Idque eius rei causa antiquitus institutum videtur, **ne** quis ex plebe contra potentio-rem auxilii egeret. (Caes. *Gall.* 6, 11, 4)
3. Etiam illud verendum est, **ne** brevi tempore fames in urbe sit. (Cic. *fam.* 14, 14, 1)
4. Cuius principio anni legati ex Volscis, Fabraterni et Lucani Romam venerunt orantes, **ut** in fidem reciperentur. (Liv. 8, 19, 1)

5. Ante senectutem curavi, **ut** bene viverem, in senectute, **ut** bene moriar: bene autem mori est libenter mori. (Sen. *epist.* 61, 2)
 6. Idcirco **ne** nos populus Romanus consules fecit, **ut** in altissimo gradu dignitatis locati rem publicam pro nihilo haberemus? (Cic. *Phil.* 1, 14, 6)
 7. Quid metuebat? **Ne** oppugnaretur a perdito an **ne** accusaretur a damnato an **ne** exsulis testimonio laederetur? (Cic. *Cluent.* 170)
 8. Convocavi homines, coegi, armavi, terrore mortis ac periculo capitis **ne** accederes, obstiti. (Cic. *Caecin.* 24)
 9. Salvum tu me **esse** cupisti: hic fecit etiam, **ut** esse possem. (Cic. *Planc.* 79)
 10. Faciam, **ut** potero, Laeli. (Cic. *Cato* 7)
 11. Monet, **ut** ignes in castris fieri prohibeat, **ne** qua eius adventus procul significatio fiat. (Caes. *Gall.* 6, 29, 5)
 12. Haec scripsi, **non ut** de me ipse dicerem, sed **ut** tu, **qui** coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. (Cic. *fam.* 6, 21, 2)
 13. ...Platorem occidit et duos amicos eius, Ettritum et Epicadum, impigros viros, **quo** tutius regnaret. (Liv. 44, 30, 3)
 14. Ad hoc detrimentum accessit, **ut** equitibus per oram maritimam ab Antonio dispositis aquari prohiberentur. (Caes. *civ.* 3, 24, 4)
 15. Itaque rem suscipit et a Sequanis impetrat, **ut** per fines suos Helvetios ire patiantur, obsidesque **uti** inter sese dent, perfecit: Sequani, **ne** itinere Helvetios prohibeant, Helvetii, **ut** sine maleficio et iniuria transeant. (Caes. *Gall.* 1, 9, 4)
 16. Id **quo** facilius facere possitis, dabo operam, **ut** a principio res **quem ad modum** gesta et contracta sit, cognoscatis. (Cic. *Quinct.* 10)
 17. Da mihi quemquam, **qui** magnificentius dominum servaverit. (Sen. *benef.* 3, 23, 5)
 18. Postquam ira et avaritia imperio potentiora erant, praeconibus per urbem missis liberos omnes in forum ad se convenire iubet, **ne** violarentur. (Liv. 37, 32, 13)
 19. ...ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, **qui** consulerent Apollinem, **quo** potissimum duce uterentur. (Nep. *Milt.* 1, 2)
 20. ...raro, sed tamen factum est, **ut** populus deligeret imperatorem. (Cic. *Vatin.* 36)
- 7. Vyjádřete účel jiným způsobem**
1. Et legati, qui missi **ad res visendas** in Macedoniam erant, iam reverterant Romam renuntiaverantque bellum in Dardania esse. (Liv. 41, 19, 4)
 2. Quae cum essent nuntiata Marcello, legatos extemplo Syracusas misit, **qui** pacis fidem ruptam esse **dicerent**... (Liv. 24, 29, 5)

3. Legati introducti in senatum maxime in hanc sententiam locuti sunt: „Populus nos Campanus legatos ad vos, patres conscripti, **misit** amicitiam in perpetuum, auxilium praesens a vobis **petitum**.“ (Liv. 7, 30, 1)
4. Alterum ad Gaium Fabium legatum mittit, **ut** in Atrebatium fines legionem **adducat**, qua sibi iter faciendum sciebat. (Caes. Gall. 5, 46, 3)
5. Ubii, qui ante obsides dederant atque in deditionem venerant, **purgandi sui causa** ad eum legatos mittunt, **qui doceant** neque ex sua civitate auxilia in Treveros missa neque ab se fidem laesam. (Caes. Gall. 6, 9, 6)
6. ...legati Transalpini ab regulo Gallorum (...) Romam **venerunt**, **pollicentes** ad Macedonicum bellum auxilia. (Liv. 44, 14, 1)
7. Decem legati erant principes civitatis, auctore Hannibale **missi ad petendam pacem**. (Liv. 30, 36, 4)

8. Vyberte jednu nebo více možností a uveďte argumenty pro svoje tvrzení

1. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re publica intereat. (Cic. fam. 7, 31, 2)
 - Tvar *veni* je imperativ.
 - Tvar *veni* je prézens historický.
 - Tvar *veni* je tzv. perfektum logické, které má platnost času hlavního.
2. Adpropinquanti praefectus praesidii obvius fuit, triginta dierum tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda consuleret. (Liv. 38, 37, 10)

Věta se spojkou *ut* je:

 - věta žádací
 - věta účelová
 - věta oznamovací
 - věta srovnávací
3. Quis, quaeso, inquit, est, qui quid sit voluptas nesciat, aut qui, quo magis id intellegat, definitionem aliquam desideret? (Cic. fin. 2, 2, 6)
 - Věty uvozené *qui* jsou věty vztažné s účelovým významem.
 - Věty uvozené *qui* jsou věty vztažné s jiným než účelovým významem.
 - V souvětí není obsahová věta tázací.
 - V souvětí se nachází věta s účelovým významem.
 - Věty uvozené *qui* jsou obsahové věty tázací, protože se vztahují ke *quis*.
 - *Quaeso* uvozuje obsahovou tázací větu.

4. Quaeritur, an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. (Sen. *benef.* 7, 14, 1)
- Tvar *reddiderit* je příkladem porušení souslednosti, protože následuje po *fecit*.
 - Věta s *ut* je účelová.
 - Věta s *ut* je žádací.
 - Věta s *ut* je věta obsahová oznamovací.
 - Věta s *an* je rozlučovací otázka.

VĚTY ÚČINKOVÉ

1. Přeložte do češtiny a vysvětlete zvýrazněné tvary

1. Atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego **mirarer** eas tam diuturna miseria non exaruisse. (Cic. *Att.* 10, 14, 1)
2. Annos septuaginta natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quae maxima **putantur**, onera, paupertatem et senectutem, ut eis paene delectari videretur. (Cic. *Cato* 14, 9)
3. Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla maior esse **possit**. (Cic. *fam.* 6, 9, 1)
4. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam **viderit**. (Cic. *Verr.* II 5, 26)
5. [sc. Philippo] insueto vera audire ferocior oratio visa est, **quam quae** habenda apud regem esset. (Liv. 31, 18, 3)
6. Nemo umquam neque poeta neque orator fuit, qui **quemquam** meliorem quam se **arbitraretur**. (Cic. *Att.* 14, 20, 3)
7. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius orator, in qua murenam adeo dilexit, ut exanimatam flesse **credatur**. (Plin. *nat. hist.* 9, 172, 2)
8. ...malet existimari bonus vir, **ut non** sit, quam esse, ut non putetur. (Cic. *fin.* 2, 22)
9. Hic, cum aetate iam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam **audierit** neque eo minus privatis publicisque rebus **interfuert**. (Nep. *Timol.* 4, 1)
10. Sed videsne, poetae quid mali **adferant**? **Lamentantes** inducunt fortissimos viros, molliunt animos nostros, ita sunt deinde dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. (Cic. *Tusc.* 2, 11, 27)
11. Novos (= novus) nemo tam clarus neque tam egregiis factis erat, **quin** indignus illo honore et quasi pollutus haberetur. (Sall. *Iug.* 63, 7)
12. Hannibali nimis laeta res est visa maiorque, quam ut eam statim capere animo possset. (Liv. 22, 51, 3)
13. Ea demum vox ita animos accendit, **ut** renovato clamore (...) tanta vi se in hostem **intulerint**, ut sustineri ultra non **possent**. (Liv. 24, 16, 1)
14. Haec dicta **adeo nihil** moverunt quemquam, **ut** legati prope **violati sint**, exercitusque in Algidum adversus Romanos missus. (Liv. 3,2, 6)

15. Pugnatur acriter ad novissimum agmen adeo, ut paene terga **convertant**, compluresque milites etiam nonnulli centuriones **interficiuntur**. (Caes. civ. 1, 80, 5)
16. **Contemnamus** omnia, quae adeo pretiosa non sunt, ut an **sint** omnino, dubium **sit**. (Sen. epist. 58, 28)

2. Přeložte do latiny

1. Na radnici se strhl tak velký křik, že se lidé sbíhali.
2. Nejsem tak omezený, abych říkal tohle.
3. Nenávist obyvatelstva byla tak velká, že se ho nikdo neodvážil pohrbit.
4. Je to neuvěřitelné, ale tak jasné, že si nemyslím, že to bude popírat.
5. Může být, soudcové, odsouzen Lucius Cornelius, aniž by byl odsouzen čín Gaia Maria?
6. Na té cestě byl stížen tak těžkou oční chorobou, že potom už nikdy na pravé oko neviděl stejně dobře (*tj. nepoužíval stejně dobře pravého oka*).
7. Přítomný čas je velmi krátký, takže se některým lidem zdá, že žádný není.
8. Mluvil jsem o tobě za (*abl. bez předložky*) tak velkého souhlasného křiku lidu, že jsem nikdy nic podobného neviděl.
9. Je snad někdo (*tj. kdo je*), kdo by to nemohl udělat?
10. Zápal k boji byl tak velký, že Aequové neodolali útoku.
11. Kdo z nich nechápe, že Kanachovy sochy jsou příliš strnulé, než aby napodobovaly skutečnost?
12. Žil jsem tak, že si myslím, že jsem se nenarodil nadarmo.
13. Byl tak výřečný, že mu nikdo z Thébanů nebyl ve výmluvnosti roven.
14. To město je tak velké, že se říká, že se skládá ze čtyř velmi velkých měst.

radnice	cūria, ae, f.
strhnout se křik	clāmor, ōris, m. fiō, fierī, factus sum
sbíhat se	concurrō, ere, currī, cursum
omezený, hloupý	hebes, tis
obyvatelstvo, dav, prostý lid	multitūdō, inis, f.
neuvěřitelný	incrēdibilis, e
jasný	clārus, a, um
čín	factum, ī, n.
Gaius Marius	Gāius, ī, m. Marius, ī, m.
postihnout (např. o nemoci)	afficiō, ere, fēcī, factum
▪ být stížen (nemocí)	▪ afficior, affici, affectus sum +abl.
cesta, pochod	iter, itineris, n.
choroba	morbis, ī, m.
těžký (o nemoci)	gravis, e
potom	postea
stejně	aequē

křik	clāmor, ōris, m.
▪ souhlasný křik	▪ clāmor cōnsēnsusque, clāmōris cōnsēnsūsque, m.
zápal, nadšení (k něčemu)	ārdor, ōris, m. (ad +ak.)
bojovat	đimicō, āre, āvī, ātum
Aequové	Aequī, ōrum, m.
odolat útok	impetum (impetus, ūs, m.) ferō, ferre, tulī, lātum
socha	zde: signum, ī, n.
Kanachos	Canachus, ī, m.
strnulý	rigidus, a, um
skutečnost	vēritās, ātis, f.
nadarmo	frūstrā
výřečný	disertus, a, um
Théban	Thēbānus, ī, m.
výmluvnost	ēloquentia, ae, f.
být roven (někomu v něčem)	pār, paris esse +dat. (alci) +abl. (alqa re)
skládat se (z něčeho)	cōnstō, āre, stitī, -, constatūrus ex +abl.

3. Rozhodněte, který konjunktiv či které konjunktivy lze použít v následujících větách. Vysvětlete rozdíly ve významu a rozhodněte, zda je některý z konjunktivů v dané větě vhodnější.

1. Tantus repente clamor est sublatus, ut Placentiae quoque (*audiatur, audiretur, auditus sit*). (Liv. 21, 57, 7)
2. „Eiusmodi tempus erat,“ inquit, „ut homines vulgo impune (*occidantur, occiderentur, occisi sint*).“ (Cic. S. Rosc. 80)
3. Sunt etiam iudices quidam tristiores, quam ut risum libenter (*patientur, paterentur, passi sint*). (Quint. inst. 6, 3, 31)
4. Quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior (*sit, esset, fuerit*) aut familiarior. (Nep. Att. 16, 2)
5. ... ita multi caesi captique sunt, ut vix quarta pars de toto exercitu (*evadat, evaderet, evaserit*). (Liv. 35, 30)
6. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei (*persuadeat, persuaderet, persuaserit*) tyrannidis facere finem libertatemque reddere Syracusanis. (Nep. Dion 3, 3)
7. Praecesserat per multos dies tremor terrae minus formidolosus, quia Campaniae solitus; illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed verti (*credantur, crederentur, credita sint*). (Plin. epist. 6, 20, 3)
8. Ita sapiens se contentus est, non ut (*velit, vellet, voluerit*) esse sine amico, sed ut (*possit, posset, potuerit*). (Sen. epist. 9, 5)
9. Ita cum pugnatum esset, tantus terror Tarquinium atque Etruscos incessit, ut omnia inrita re nocte ambo exercitus, Veiens Tarquiniensisque, suas quisque (*abeant, abierint, abierint*) domos. (Liv. 2, 7, 1)

10. Sunt autem quidam ita in isdem rebus habiles, ita naturae muneribus ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse (*videantur, viderentur, visi sint*). (Cic. *de orat.* 1, 115)
11. ...contione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus (*sit, esset, fuerit*), quin eius casum lacrumarit... (Nep. *Alc.* 6, 4)
12. Itaque tanti acervi nummorum apud istum construuntur, ut iam (*expendantur, expenderentur, expensae sint*), non (*numerentur, numerarentur, numeratae sint*) pecuniae. (Cic. *Phil.* 2, 97)
13. Talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse (*debeat, deberet, debuerit*). (Cic. *Verr.* II 4, 81)
14. [sc. causae] fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, (*efficiant, efficerent, effecerint*). (Cic. *Att.* 11, 5, 1)
15. Ita fit, ut is adsentatoribus (*patefaciat, patefaceret, patefecerit*) aures suas maxime, qui ipse sibi adsentetur et se maxime ipse delectet. (Cic. *Lael.* 97)
16. Captiva deinde a militibus adducitur ad eum adulta virgo adeo eximia forma, ut quacumque incedebat, (*convertat, converteret, converterit*) omnium oculos. (Liv. 26, 50, 1)

4. Doplňte

1. In quibus [sc. itineribus] eo usque se praebebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem (*videre; neviděl*) _____ . (Cic. *Verr.* II 5, 27)
2. At enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non (*cognoscere; nebyly poznány*) _____ ab omnibus. (Cic. *Verr.* I, 15)
3. Totus vero iste, qui volgo (*appellare; se nazývá*) _____ amor – nec hercule invenio, quo nomine alio (*posse; by mohla*) _____ appellari –, tantae levitatis est, ut nihil (*videre; nevidím*) _____, quod putem conferendum. (Cic. *Tusc.* 4, 32, 68)
4. Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non (*posse; nemůžeš*) _____, nullam tibi statuam voluntate cuiusquam (*dare; nebyla dána*) _____, ... (Cic. *Verr.* II 2, 165)
5. Adventus eius compressit Etruscos adeo, ut nemo extra munimenta egredi (*audere; se neodvažoval*) _____ timorque ipsorum obsidioni similis (*esse; byl*) _____ . (Liv. 10, 11, 5)
6. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia ab Romanis (*petere; požádali*) _____ eaque (*impetrare; dosáhli*) _____ . (Nep. *Ham.* 2, 3)
7. Adeone copiis abundat ut is, qui ex Asia fugere (*dicere; se říkalo*) _____, Europam appetere (*conari; se pokouší*) _____? (Cic. *ad Brut.* 1, 2, 1)
8. Nuper is homo fuit in civitate P. Sulla, ut nemo ei se neque honore neque gratia neque fortunis (*anteferre; nevynikal*) _____, nunc spoliatus omni dignitate, quae erepta sunt, non repetit. (Cic. *Sull.* 89)

9. Numquis est igitur tam demens, qui hoc P. Clodio vivo contingere potuisse (*arbitrari; by si myslél*) _____? (Cic. *Mil.* 78)
10. Inde a Brundisinis honestissime ornatus iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati (*convenire; přišli*) _____. (Cic. *Att.* 4, 1, 4)
11. Itaque Tarquinius, qui admodum parvos tum haberet liberos, sic Servium diligebat, ut is eius vulgo (*habere; byl pokládán*) _____ filius, atque eum summo studio omnibus iis artibus, quas ipse (*discere; se naučil*) _____, ad exquisitissimam consuetudinem Graecorum erudiit. (Cic. *rep.* 2, 37)
12. An vero dubitatis, iudices, quin insitas inimicitias istae gentes omnes et (*habere; mají*) _____ et (*gerere; uplatňují*) _____ cum populi Romani nomine? (Cic. *Font.* 33)
- 5. Vyberte správnou možnost či správné možnosti. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.**
1. Hoc quantum est? Ita magnum, (*ut non, ne, non ut*) Latine uno verbo exprimi possit. (Cic. *Verr.* II 2, 154)
2. Horum in imperio tanta commutatio rerum (*fit, facta est, fiebat*), (*ut, ne*) Lacedaemonii, qui paulo ante victores vigerant, perterriti pacem peterent. (Nep. *Alc.* 5, 5)
3. Quis est, iudices, qui hoc non vere laudare (*potest, possit, potuerit*)? (Cic. *Flacc.* 67)
4. Praecipit oratione sua, (*quod, quid*) decernere nos de Bruto, (*quod, quid*) sentire (*oportet, oportebat, oporteat, oporteret, oportere*), tantumque a fuit (*ut, ne, quin*) periculosum rei publicae Bruti putaret exercitum (*ut, ne, quin, 0*) in eo firmissimum rei publicae praesidium et gravissimum poneret. (Cic. *Phil.* 10, 17)
5. Hoc te ita rogo, (*ut, ne, ut non, non ut*) maiore studio rogare possim. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 2, 11)
6. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnumquam vitae finem facere (*vult, velit, vellet, voluerit*) atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere. (Nep. *Timol.* 1, 6)
7. Tibi permitto, tu consule; tantum vide, (*ut non, ne, non ut*) hoc tempore isti obesse aliquid possit. (Cic. *Att.* 11, 7, 6)
8. Veni, (*ut non, ne, non ut*) istum accusarem, sed ut me defenderem. (Sen. *contr.* 9, 5, 11)
9. Totae autem res rusticae eiusmodi sunt, ut eas non ratio neque labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque, (*moderentur, moderarentur, moderantur*). (Cic. *Verr.* II 3, 227)
10. Publium Crassum cum cohortibus legionariis XII et magno numero equitatus in Aquitaniam proficisci iubet, (*ut non, ne, non ut*) ex his nationibus auxilia in Galliam mittantur ac tantae nationes coniungantur. (Caes. *Gall.* 3, 11, 3)

11. ...adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus (*appelletur, appellatur, appellaretur, appellatus sit*),... (Nep. *Arist.* 1, 2)
12. Tantum metuo, (*ut, ne, ut non, quin, non ut*) artificium tuum tibi parum prosit... (Cic. *fam.* 7, 13, 2)
13. Paupertatem adeo facile perpressus est, (*ut nihil, ne quid*) de re publica praeter gloriam ceperit. (Nep. *Epam.* 3, 4)
14. Etenim quis est tam demens, (*ut, ut non, ne, non ut, quin*) sentiat ius hoc Gaditanis esse retinendum...? (Cic. *Balb.* 43)

6. Která z následujících typů vět se zde NEVYSKYTUJE?

účelová, účinková, obsahová žádací (jakýkoliv typ), obsahová oznamovací s ut (non)

1. Neque umquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est, **ut** non minus animo quam ventre convivae delectarentur... (Nep. *Att.* 14, 1)
2. His rebus tantum fiduciae ac spiritus Pompeianis accessit, **ut** non de ratione belli cogitarent, sed vicisse iam sibi viderentur. (Caes. *civ.* 3, 72)
3. Nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax, qui posceret, nemo tam impudens, qui postularet, **ut** venderet. (Cic. *Verr.* II 4, 44)
4. Res est ineptior, quam **ut** coarguenda sit; itaque transeo. (Sen. *contr.* 7, 4, 3)
5. Et tamen vereor, **ut** his ipsis contentus sit. (Cic. *Att.* 7, 17, 2)
6. ...convocatis in forum militibus tuba signum ex arce dari iubent, **ut** hostes adesse omnes scirent. (Liv. 31, 24, 6)
7. Cuius generis error ita manat, **ut** non videam, quo non possit accedere. (Cic. *ac.* 1, 93)

7. Určete typy označených vět a zdůvodněte

1. Haec Volscio clamitante adeo concitati homines sunt, **ut** haud multum afuerit, **quin** impetu populi Caeso interiret. (Liv. 3, 13, 3)
2. **Cum** a Bais deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem **esse**, **ne** iterum navem experirer: et tantum luti tota via fuit, **ut** possim videri nihilominus **navigasse**. (Sen. *epist.* 57, 1)
3. Stude, **non ut** plus aliquid scias, **sed ut** melius. (Sen. *epist.* 89, 23)
4. ...[sc. Atticus] tantum afuit a cupiditate pecuniae, **ut** nulla in re usus sit ea nisi in deprecandis amicorum aut periculis aut incommodis. (Nep. *Att.* 12, 2)
5. Saepe enim tempore fit, **ut, quod** turpe plerumque haberi soleat, inveniatur non **esse** turpe. (Cic. *off.* 3, 4, 19)

6. Quam ob rem magnopere te hortor, mi Cicero, **ut** non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, **qui** iam illis fere se aequarunt, studiose legas. (Cic. *off.* 1, 1, 3)
7. Multa praetereo consulto; etenim vereor, **ne** haec ipsa nimium multa esse videantur. (Cic. *Cluent.* 41)
8. Facite enim, **ut** non solum mores et arrogantiam eius, sed etiam vultum atque amictum atque etiam illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. (Cic. *Cluent.* 111)
9. Atque haec parva sunt; cognoscite reliqua, **ut** non aliquando **condemnatum esse** Oppianicum, sed aliquamdiu incolumem **fuisse** miremini. (Cic. *Cluent.* 25)
10. Videmus **ne ut** pueri ne verberibus quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? (Cic. *fin.* 5, 18, 48)
11. Tu enim perfecisti, **ut** nemo sine litteris meis tibi se **commendatum** putaret. (Cic. *fam.* 12, 30, 1)
12. Hic tantum potuit, **ut** nemo illo invito nec bona nec patriam nec vitam retinere possset, tantum animi habuit ad audaciam, **ut** dicere in contione non dubitaret, bona civium Romanorum **cum** venderet, se praedam suam **vendere**. (Cic. *Verr.* II 3, 81)
13. Tantumque abest, **ut** amicitiae propter indigentiam colantur, **ut** ii, **qui** opibus et copiis maximeque virtute, in **qua** plurimum est praesidii, minime alterius indigeant, liberalissimi sint et beneficentissimi. (Cic. *Lael.* 51)
14. Reliqua sic a me aguntur et agentur, **ut** non committamus, **ut** ea, **quae** gessimus, fortuito **gessisse** videamur. (Cic. *Att.* 1, 20, 3)
15. Nam **quid** in dicendo rectum sit aut pravum, ego iudicabo, **si** modo is sum, **qui** id possim aut sciam iudicare; **qualis** vero sit orator ex eo, **quod** is dicendo efficiet, poterit intellegi. (Cic. *Brut.* 184)
16. Adeo, **ut** tu meam sententiam iam noscere possis: Si ad ianuam huc accesseris, nisi iussero, propius, ego te faciam, miserrimus mortalis **uti** (= ut) sis. (Plaut. *Aul.* 441–443)

8. Vysvětlete použití indikativu nebo konjunktivu v následujících větách

1. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. (Sen. *contr.* 9, 1, 5)
2. Innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuerunt in potestate, paucissimi, qui se. (Sen. *nat.* 3, praef., 10)
3. Improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt, stulti, qui quod licere iudicatum est, praetermittunt. (Cic. *Verr.* II 3, 219)
4. Sed quid poetis irascimur? Virtutis magistri, philosophi, inventi sunt, qui summum malum dolorem dicerent. (Cic. *Tusc.* 2, 12, 28)

5. Scilicet ego is sum, qui existimem Cn. Pisonem et Catilinam et Vargunteium et Autronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sulla facere potuisse. (Cic. *Sull.* 67)
6. Sunt, qui duos tantum in Sacro monte creatos tribunos esse dicant ibique sacratam legem latam. (Liv. 2, 33, 3)
7. Multi sunt, qui dicant: „Scio hoc illi non profuturum, sed quid faciam?“ (Sen. *benef.* 2, 14, 3)
8. At qui sunt ii, qui rem publicam occupavere? (Sall. *Iug.* 31, 12)
9. MY. Quis est, quem vides? CLE. Vir eccum it. (Plaut. *Cas.* 213)
10. Nam quis est, qui utilia fugiat. (Cic. *off.* 3, 28, 101)
11. Nemo est, qui alia ratione istorum iniuriae atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. (Cic. *Verr.* II 1, 31)
12. Nemo liber est, qui corpori servit. (Sen. *epist.* 92, 33)
13. An nemo Ciceroni timendus est, qui cum Popillio venit? (Sen. *contr.* 7, 2, 4)

9. Rozlište větu vztažnou s účinkovým a účelovým významem

1. Quis enim est tam excors, **quem** ista moveant? (Cic. *Tusc.* 1, 6, 11)
2. Iniqua lege vendebas, **quo** pluris venderes. (Cic. *Ver.* II 3, 51)
3. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, **quae** ceterorum quoque animos possit alieno incommodo commovere. (Cic. *div. in Caec.* 55, 25)
4. Nec vero ulla vis imperii tanta est, **quae** premente metu possit esse diuturna. (Cic. *off.* 2, 7, 25)
5. Agrigentini ad istum legatos mittunt, **qui** eum leges doceant consuetudinemque omnium annorum demonstrent,... (Cic. *Verr.* II 2, 124)
6. Misit ad me statim, **qui** salutem nuntiaret. (Cic. *Att.* 4, 10, 2)
7. Neque vero tam remisso ac languido animo quisquam omnium fuit, **qui** ea nocte conquieverit. (Caes. *civ.* 1, 21, 5)

10. Odpovězte

Po *ut* se může konjunktiv perfekta objevit:

- ve větě účelové
- ve větě účinkové
- ve větě obsahové s *ut/non*
- ve větě žádací s *ut/ne*
- ve větě obavné

Porovnejte použití konjunktivu imperfekta po čase hlavním v následujících větách. V čem se liší?

- Tanta enim tempestas **cooritur**, ut numquam illis locis maiores aquas fuisse **constat**. (Caes. *civ.* 1, 48, 1)
- Haec [sc. philosophia] enim una nos quom (= cum) ceteras res omnes, tum, quod est difficillimum, docuit, ut nosmet ipsos nosceremus; cuius praecepti tanta vis et tanta sententia **est**, ut ea non homini quoipiam (= cuipiam), sed Delphico deo **tribuere-tur**. (Cic. *leg.* 1, 58)

Vyberte správná tvrzení

Molesto fero decessisse Flaccum, amicum tuum, plus tamen aequo dolere te nolo. Illud, **ut** non doleas, vix audebo exigere: et esse melius scio. (Sen. *epist.* 63, 1)

- Věta s *ut* je účinková, protože je negována záporkou *non*.
- Věta s *ut* je účelová, *non* vyjadřuje slovní zápor a protiklad.
- Věta s *ut* není účelová, protože obsahuje záporku *non*.
- Věta s *ut* je obsahová oznamovací, protože obsahuje záporku *non* a závisí na *melius esse*.
- Věta s *ut* je obsahová žádací, závisí na *exigere* a vyjadřuje předmět žádosti.
- Záporka *non* vyjadřuje větný zápor.
- Záporka *non* vyjadřuje slovní zápor a protiklad.

Vyberte správná tvrzení

Nunc facis suspicionem: ita enim dixisti, ut nescio quid a te impetratum esse **videatur**. (Cic. *Flacc.* 83)

- Sloveso *videre* je v konjunktivu přítomném, protože je v nepřímé otázce.
- Sloveso *videre* je v konjunktivu přítomném, protože je ve větě účinkové.
- Sloveso *videre* je v konjunktivu přítomném, protože je ve větě žádací.

Vyberte správná tvrzení

- Ve větě účinkové se může objevit konjunktiv plusquamperfekta.
- V hlavní větě souvětí s účinkovou větou vždy musí být výraz typu *sic, ita, ...*
- Věta účinková může být uvozena spojkou *quin*.
- Ve vztažných větách účinkových se vždy používají konjunktivy podle souslednosti časů.

VĚTY PŘÍČINNÉ A DŮVODOVÉ

1. Přeložte do češtiny. Vyhledejte věty s konjunktivem a vysvětlete jeho použití.

1. Quibus epistulis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum, sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. (Cic. *Att.* 1, 13, 1)
2. Et novendiale sacrificium indictum est, quod in Aventino lapidibus pluvisset. (Liv. 38, 36, 4)
3. Nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis; neque nos te fruimur et tu nobis cares. (Cic. *Att.* 2, 1, 4)
4. Invident honori meo: ergo invideant labori, innocentiae, periculis etiam meis, quoniam per haec illum cepi. (Sall. *Iug.* 85, 18)
5. Quos [sc. pueros] sine meis litteris ire nolui, non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum expectatissimumque esse. (Cic. *Att.* 4, 4, 3)
6. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam virtutem praeparant. (Sen. *epist.* 88, 20)
7. Haec a custodiis classium loca maxime vacabant, quod se longius a portibus committere non auderent. (Caes. *civ.* 3, 25, 4)
8. Sed quoniam advesperascit, dabis nobis diem aliquem, ut contra ista dicamus. (Cic. *nat. deor.* 3, 94)
9. Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris; quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. (Cic. *fam.* 12, 17, 1)
10. Ideo sum brevior quod, ut spero, coram brevi tempore conferre, quae volumus, licebit. (Cic. *Att.* 2, 25, 2)
11. An quia non condemnavi sententia mea duo consules, sum reprehendendus? (Cic. *dom.* 9)
12. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, haec in praesentia nota esse debebunt, voluptatem semovendam esse, quando ad maiora quaedam, ut iam apparebit, nati sumus. (Cic. *fin.* 5, 8, 1)
13. Nam si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis versibus percipi quam ex Latinis, vehementer errat, propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur. (Cic. *Arch.* 23)

14. Ita fit, ut adsint, propterea quod officium sequuntur, taceant autem idcirco, quia periculum vitant. (Cic. *S. Rosc.* 1)
15. Cur igitur pacem nolo? Quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. (Cic. *Phil.* 7, 9)
16. Mihi, Quirites, apud vos de meis maioribus dicendi facultas non datur, non quo non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos disciplinisque institutos videtis, sed quod laude populari atque honoris vestri luce caruerunt. (Cic. *leg. agr.* 2, 1)
17. Non quia difficilia sunt, non audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt. (Sen. *epist.* 104, 26)

2. Přeložte do latiny

1. Ptáš se, proč jsem se nebál? Protože bylo známo, že jsi odtud odešel.
2. Zve mě často na večeri, protože ví, že jsem tvůj přítel.
3. S nimi se přeme ne proto, že bychom jimi pohrdali, ale protože se zdá, že svoje názory hájí velmi inteligentně.
4. Prosil, aby byl ponechán v Galii, jednak protože prý není zvyklý se plavit a bojí se moře, jednak protože mu (v tom) prý brání náboženské důvody.
5. Chybujeme proto, že všichni přemýšlíme o částech života, ale nikdo nepřemýšlí o celém životě.
6. Vatinius se tudy plavil ne proto, že by věděl, že se tam Octavius zastavil, ale protože se ho rozhodl pronásledovat.
7. Marius se snažil to místo dobýt, protože tam byly královny poklady.
8. V Samnitsku vznikly nové nepokoje, protože odtud odešel Fabius.
9. Protože přirozenost nelze změnit, jsou opravdová přátelství věčná.
10. A protože ráno už je třeba jít, zapamatujme si diskuse těchto pěti dní.
11. Odešel odtud spíše proto, že tam nemohl zůstat, než že by byla obstojná cesta nebo počasí.

zvát (na večeri)	invītō, āre, āvī, ātum (ad cēnam)
přítel	familiāris, is, m.
přít se (s někým)	contendō, ere, tendī, tentum cum +abl.; contentiō, ōnis, f. esse +dat. cum +abl.
pohrdat (někým, něčím)	contemnō, ere, contempsi, contemptum +ak.
názor	sententia, ae, f.
hájit	dēfendō, ere, fendī, fēsum
inteligentně, důvtipně	acūtē
ponechat (někoho někde)	relinquō, ere, reliqui, relictum +ak.
jednak	partim
▪ jednak... jednak	▪ partim... partim

nebýt zvyklý (na něco)	īnsuētus, a, um +gen.
plavit se	nāvigō, āre, āvī, ātum
bránit	impediō, īre, īvī, ītum
náboženské důvody	religiō, ōnis, f. (pl.)
chybovat	peccō, āre, āvī, ātum
přemýšlet (o něčem)	dēliberō, āre, āvī, ātum dē +abl.
celý	tōtus, a, um
Vatinius	Vatīnius, īi, m.
tudy	zde: eā regiōne
Octavius	Octāvius, īi, m.
zastavit se	resistō, ere, stitī, –
rozhodnout se (něco dělat)	dēcernō, ere, crēvī, crētum +inf.
pronásledovat	īnsequor, sequī, secūtus sum
snažit se	zde: intendō, ere, tendī, tentum +inf.
poklad	thēsaurus, ī, m.
Samnitsko	Samnium, īi, n.
nepokoj	mōtus, ūs, m.
vzniknout	exorior, īrī, ortus sum
odejít	dēcēdo, ere, cessī, cessum
věčný	sempiternus, a, um
ráno	māne
diskuze	disputātiō, ōnis, f.
zapamatovat si	memoriā comprehendō, ere, prehendi, prehensum
zůstat	maneō, ēre, māsī, sum
obstojný	tolerābilis, e
počasí	tempestās, tīs, f.

3. Dejte do správného tvaru

1. Misi ad te epistulam, quia commode (*scribere; byl napsán*) _____. (Cic. Att. 13, 3, 2)
2. Tu, quoniam rem publicam nosque (*conservare; chráníš*) _____, fac, ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, (*custodire; tu*) _____. (Cic. fam. 9, 14, 8)
3. Visum te aiunt in Regia, nec reprehendo, quippe cum ipse istam reprehensionem non (*fugere; jsem neunikl*) _____. (Cic. Att. 10, 3a, 1)
4. Non enim libenter erat ante oculos suorum civium, quod et (*vivere; žil*) _____ laute et (*indulgere; dopřával si*) _____ sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi (*posse*) _____ effugere. (Nep. Chabr. 3, 2)
5. Huic infensi milites erant, quod semper (*adversari; protože prý se postavil na odpor*) _____ novis consiliis et, ne particeps eorum esset, ab Lautulis (*fugere; protože prý uprchl*) _____. (Liv. 7, 41, 6)
6. Sed agit liberaliter, quoniam negat se quicquam (*facere; že udělá*) _____ contra nostram voluntatem. (Cic. Att. 13, 6, 2)

7. ...ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero (*intelligere; jsem pochopil*) _____, quid (*timere; čeho je třeba se bát*) _____. (Cic. Att. 11, 1, 2)
8. Hanc ego epistulam, patres conscripti, non quo illum dignum (*putare; bych pokládal*) _____, recitavi, sed ut confessionibus ipsius omnia patefacta eius paricidia (*videre; vos*) _____. (Cic. Phil. 13, 48)
9. Haec amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo te (*arbitrari; bych si myslel*) _____ monitis et praeceptis egere. (Cic. fam. 10, 3, 4)
10. Nihil video, quod sperandum putem, nunc praesertim cum ea plaga in Asia (*accipere; se stala, tj. byla přijata*) _____, ... (Cic. Att. 11, 16, 1)

4. Vyberte správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Tum vero gravior cura patribus incessit, quippe cum prodi causam ab suis (*cernerent, cernebant*). (Liv. 4, 57, 10)
2. Ne aegri quidem quia non omnes (*convalescunt, convalescant, convalescerent*), idcirco ars nulla medicina est. (Cic. nat. deor. 2, 12)
3. Primum igitur acta Caesaris servanda censeo, non quo (*probo, probarem, probem*) – quis enim id quidem potest? – sed quia rationem habendam maxime (*arbitror, arbitrer, arbitrarer*) pacis atque oti. (Cic. Phil. 1, 16)
4. Primum igitur, inquit, sic agam, ut ipsi auctori huius disciplinae placet: constituam, quid et quale (*est, sit, esset*) id, de quo quaerimus, non quo ignorare vos (*arbitror, arbitrer, arbitrarer*), sed ut ratione et via (*procederet, procedit, procedat, processit*) oratio. (Cic. fin. 1, 9, 29)
5. Magna dis immortalibus habenda est atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi huius urbis, gratia, quod hanc tam taetram, tam horribilem tamque infestam rei publicae pestem totiens iam (*effugimus, effugerimus, effugiamus*). (Cic. Catil. 1, 11)
6. Cui ego commendationem non sum pollicitus, (*non quo non, non quin, quod non*) eam valituram apud te arbitrarer, sed neque (*eget, egere, egeat, egeret*) mihi commendatione videbatur, ... (Cic. fam. 13, 16, 3)
7. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante (*viderat, vidit, vidisset, viderit*) ab eoque in me (*incensus erat, incensus est, incensus esset, incensus sit*). (Cic. fam. 1, 9, 9)
8. Et (*cum, quia, quoniam*) nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus (*censet, censuit, censeat, censuerit*), exponam. (Cic. Catil. 3, 13)
9. Messalla (*languet, languebat, langueret, languebit, languit*), non quo aut animus desit aut amici, sed coitio consulum et Pompeius obsunt. (Cic. Att. 4, 15, 7)

10. Nihil est enim virtute amabilius, nihil, quod magis (*adlicit, adliciat, adliceret, adliciebat*) ad diligendum, quippe cum propter virtutem et probitatem etiam eos, quos numquam vidimus, quodam modo (*diligimus, diligamus, diligeremus, diligebamus*). (Cic. *Lael.* 28)
11. Necesses est multum in vita nostra casus (*potest, posse, possit*), quia vivimus casu. (Sen. *epist.* 71, 3)

5. Přiřadte větu a typ věty

Věta příčinná, vztažná s účelovým významovým odstínem, obsahová tázací, obsahová oznamovací, vztažná, obsahová žádací (jakýkoliv typ), účelová, označený tvar není spojkou uvozující vedlejší větu

1. Hic ab Agnone accusatus, **quod** Piraeum Nicanori prodidisset, ex consilii sententia in custodiam coniectus Athenas deductus est,... (Nep. *Phoc.* 3, 4)
2. Ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, **quod** inde erat brevissimus in Britanniam traiectus. (Caes. *Gall.* 4, 21, 3)
3. Verginiam, Auli filiam, patriciam plebeio nuptam (...), matronae, **quod** e patribus enupsisset, sacris arcuerant. (Liv. 10, 23, 4)
4. Postremo, **quod** difficillimum inter mortalis est, gloria invidiam vicisti. (Sall. *Iug.* 10, 2)
5. Frumenti magnum numerum coegit, **quod** Massiliensibus, item quod Afranio Petreioque mitteret. (Caes. *civ.* 2, 18, 1)
6. Hostes protinus ex eo loco ad flumen Axonam contenderunt, **quod** esse post nostra castra demonstratum est. (Caes. *Gall.* 2, 9, 3)
7. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, **quod** et labore caruisti et ego te de rebus illis non audiam. (Cic. *fam.* 7, 17, 3)
8. Sed eo tardior ad discedendum fui, **quod** difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditus cogitare. (Cic. *Att.* 9, 13, 4)
9. Caesar loquendi finem fecit seque ad suos recepit suisque imperavit, ne **quod** omnino telum in hostes reicerent. (Caes. *Gall.* 1, 46, 2)
10. Quaeris, **quod** sit remedium inopiae? (Sen. *epist.* 110, 19)
11. **Quod** cum Quinto fratre meo non eras, **quo** mitterem aut cui darem, nesciebam. (Cic. *fam.* 7, 9, 1)
12. Praeterea Gabinium arcessit, **quo** maior auctoritas sermoni inesset. (Sall. *Catil.* 40, 6)
13. Itaque **quo** me vertam, nescio. (Cic. *Lig.* 1)
14. Nam rex id celatum voluerat, non **quo** quicquam metueret aut suspicaretur, sed **ut ne** multi illud ante praeciperent oculis quam populus Romanus. (Cic. *Verr.* II 4, 64)
15. **Quoniam** satis recusavi, venio iam, **quo** vocas. (Cic. *Caecin.* 82)

16. Sed nescio **quo** modo nihil tam absurde dici potest, **quod** non dicatur ab aliquo philosophorum. (Cic. *div.* 2, 119)
17. Sed tamen intellego magis te id facere diligentia, **qua** semper uteris, quam **quo** dubites de nominibus istis. (Cic. *fam.* 13, 3, 1)
18. Tertiam ad te hanc epistulam scripsi eodem die magis instituti mei tenendi causa, **quia** nactus eram, **cui** darem, quam **quo** haberem, **quid** scriberem. (Cic. *fam.* 16, 6, 1)
19. Iamne memoria excessit, **quo** tempore et in **qua** fortuna a populo Romano defecerimus? (Liv. 26, 13, 5)
20. Te **quando** exspectemus, fac, ut sciam. (Cic. *fam.* 16, 18, 3)
21. Sed iam tempus est me ipsum a me amari, **quando** ab illis nullo modo possum. (Cic. *Att.* 4, 5, 3)
22. Sed tamen maiores nostri in dominum quaeri noluerunt, non **quin** posset verum inveniri, sed **quia** videbatur indignum et domini morte ipsa tristius. (Cic. *Mil.* 59)
23. ...quas nationes nemo umquam fuit, **quin** frangi domarique cuperet. (Cic. *prov.* 33)
24. **Quo** nunc abis? **Quin** tu hic manes? (Plaut. *Asin.* 597)
25. Numquid dubium est, **quin** contraria sit beneficio iniuria? (Sen. *benef.* 4, 15, 1)
26. **Quin** etiam ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. (Cic. *Tusc.* 5, 20, 58)
27. ...teneri non potui, **quin** tibi apertius illud idem his litteris declararem. (Cic. *Att.* 15, 14, 2)

6. Uvedte, které z následujících vět mohou mít příčinný významový odstín

1. Hac pugna pugnata Romam profectus est **nullo resistente**. (Nep. *Hann.* 5, 1)
2. Qui tum primum adlato nuntio de oppugnatione Vellaunoduni, **cum** longius eam rem ductum iri existimarent, praesidium Cenabi tuendi causa, **quod** eo mitterent, comparabant. (Caes. *Gall.* 7, 11, 4)
3. Atque in alteram partem item cohortandi causa **profectus** pugnantibus occurrit. (Caes. *Gall.* 2, 21, 4)
4. Quae **cum** ita sint, eam, quam dixi sententiam vobis, patres conscripti, censeo comprobendam. (Cic. *Phil.* 11, 40)
5. Quos **cum** tristioris (= tristiores) vidisset, triginta minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. (Cic. *Tusc.* 5, 43, 91)
6. **Moratus** circa urbem triginta haud amplius dies, in regnum est profectus. (Liv. 45, 44, 21)
7. Innocens et bonus vir et omnibus rebus ornatus bis hoc anno **me defendente** absolutus est, A. Thermus. (Cic. *Flacc.* 98)
8. Haec **cum** agere instituisset, oppressa morbo est. (Cic. *Cluent.* 22)

9. Rescripsi ad Trebatium (nam ad ipsum Caesarem, **qui** mihi nihil scripsisset, nolui), quam illud hoc tempore esset difficile. (Cic. *Att.* 7, 17, 4)
10. Itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, **cum Tiberio Graccho occiso** magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus aditum est ad libros Sibyllinos. (Cic. *Verr.* II 4, 108)
11. At etiam sunt, **qui** dicant, Quirites, a me eiectum in exsilium esse Catilinam. (Cic. *Catil.* 2, 12)

7. Vyjádřete pomocí *cum causale*

1. **Quia veniebat** a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. (Cic. *Q. Rosc.* 30)
2. Capuae Non. Febr. esse volebam, **quia** consules **iusserant**. (Cic. *Att.* 7, 17, 5)
3. Longum est de singulorum virtute illa dicere, quae, **quia cognita sunt** ab omnibus, verborum ornamenta non quaerunt. (Cic. *Cluent.* 107)
4. Sola hic mihi nunc videor, **quia** ille hinc **abest**, quem ego amo praeter omnes. (Plaut. *Amph.* 640)

8. Odpovězte

1. Atque utinam, patres conscripti, Kalendis Sextilibus adesse potuissem! Non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus re publica inveniretur. (Cic. *Phil.* 1, 14)
 - Kolik je v souvětí vět příčinných?
 - Proč po *non quo* následuje konjunktiv *potuerit*?
 - Souvisí nějak použití konjunktivu *potuerit* s konjunktivem *potuisset* v předchozí větě?
 - Proč je ve větě použit konjunktiv *inveniretur* a na čem závisí?
2. Haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares, eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impediore et, quod exspectem, istinc magis habeo, quam quod ipse scribam. (Cic. *Att.* 3, 10, 3)
 - Jaké typy vět jsou uvozeny pomocí *quod*?
 - Jaké typy vět jsou uvozeny pomocí *ut*?
 - Obsahuje souvětí větu příčinnou?
 - Obsahuje souvětí větu zabraňovací?
3. Quare quoniam de re publica quaerimus, hoc primum videamus, quid sit id ipsum, quod quaerimus. (Cic. *rep.* 1, 38)
 - Co vyjadřuje konjunktiv *videamus*?
 - Jaké druhy vedlejších vět se v souvětí vyskytují a jak na sobě závisí?

VĚTY PODMÍNKOVÉ

1. Určete, o jaký typ podmínkové věty se jedná (včetně smíšených typů). Vysvětlete použití časů a způsobů ve větách. Věty přeložte.

1. Neque enim, quod quisque potest, id ei licet, nec, si non obstat, propterea etiam permittitur. (Cic. *Phil.* 13, 14)
2. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. (Cic. *Att.* 16, 2, 6)
3. Res mirabilis, propterea quia non saepe fit; sed si fieri non potuisset, facta non esset. (Cic. *div.* 2, 49)
4. At tum si dicerem, non audirer, non quod alia res esset; immo eadem, sed tempus aliud. (Cic. *Cluent.* 80)
5. Aves vero si prosperos eventus ostenderunt, certe fefellerunt. (Cic. *div.* 2, 79)
6. Pro quo mori ipsum, si res postularet, iura divina atque humana cogebant. (Cic. *S. Rosc.* 37)
7. Neque sustineri poterant, ni extraordinariae cohortes pari corporum animorumque robore se obiecissent. (Liv. 7, 7, 9)
8. Non modo enim sequi recusarunt bene monentem, sed obsistere ac retinere conati sunt, ni strictis gladiis viri fortissimi inertis summovissent. (Liv. 22, 60, 17)
9. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito. (Cic. *Att.* 1, 12, 4)
10. Fortasse vitium, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu invenies. (Sen. *benef.* 7, 28, 3)
11. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. (Sen. *epist.* 102, 19)
12. Si quid in te peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce; in me enim ipsum peccavi vehementius. (Cic. *Att.* 3, 15, 4)
13. Sed explorata si sint ea, quae ante quaeri debeant, sint haec, quae quaerimus, faciliora. (Cic. *div.* 1, 117)
14. Veniet tempus, et quidem celeriter, sive retractabis sive properabis; volat enim aetas. (Cic. *Tusc.* 1, 76)
15. „Si,“ inquis, „deus te interroget, *sanis modo et integris sensibus num amplius quid desideras, quid respondeas?*“ (Cic. *ac.* 1, 80)
16. Aderat in magnis rebus, eiusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupiditas intercesserat. (Nep. *Dion* 1, 3)

17. Quas inimicitias si tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. (Cic. S. *Rosc.* 17)
18. Si iero ad fratrem invitatus, moriendum est; si recepero intra ianuam comissatum fratrem, moriendum est; nec eundo nec manendo insidias evito. (Liv. 40, 10, 4)
19. Si placuerit, me cum indutias facite, Romam ad senatum mittite legatos. (Liv. 30, 16, 13)
20. Si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos paeniteret. (Cic. *Att.* 13, 28, 2)
21. Iam prope erat, ut sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset. (Liv. 39, 54, 6)
22. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kal. Iun. venturus, quid factururus sit in foro, nescio. (Cic. *Att.* 14, 18, 4)
23. Nam, reor, nullis, si vita longior daretur, posset esse iucundior. (Cic. *Tusc.* 1, 39, 94)
24. Quod ille si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset. (Cic. *Deiot.* 25)
25. Qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. (Cic. *Lig.* 34)

2. Přeložte do latiny

1. Jestliže spíš, probud' se, jestliže stojíš, choď, jestliže jdeš, utíkej, jestliže utíkáš, leť.
2. Kdyby to nebyl udělal, už dlouho bychom neměli žádný stát, který teď stěžuje-me.
3. Kdybych byl přesvědčil kohokoliv z nich, nikdy bychom nebyli upadli do tohoto ne-štěstí.
4. Přesvědčili jsme mladíka, že díky jeho snaze (*abl. bez předložky*) jsme v pořádku. Kdyby nebyl odvrátil Antonia od města, bylo by bývalo všechno zničeno.
5. Jestliže odejde, dám ti vědět.
6. Jestliže si někdo myslí, že nechtějí škodit, mýlí se: nemohou škodit.
7. Styděl bych se říct, že to nechápu, kdybyste to chápali vy, kteří to obhajujete.
8. Jestliže jste to viděli, řekněte.
9. Jestliže tě tu chytím, nebudeš mít svědky.
10. Zmírnil jsem zármutek, bolest jsem zmírnit nemohl. A ani bych nechtěl (to dělat), kdybych mohl.
11. Můžeme být při (*in +abl.*) tomto Antoniově lupičství v bezpečí? Nemůžeme. A jestli ostatní můžou, nevěřím, že já můžu.
12. Senát je na náměstí k dispozici úředníkům, kdyby se (snad) chtěli na něco zeptat.

13. Snažte se hlavně, aby se vám vedlo dobře, jestliže chcete, aby se i nám vedlo dobře.
 14. Kdybys necítil bolest ty, já bych ji necítil.
 15. Xenofón řekl: „Kdyby tvůj soused měl lepšího koně, než je ten tvůj, chtěl bys raději svého nebo jeho koně?
 16. Nikdy si nebudu myslet, že jsi přišel pozdě, jestliže přijdeš v pořádku.
 17. Kdybych mohl usnout, neobtěžoval bych tě tak dlouhými dopisy.

probudit se	expērgīscor, ī, experrēctus sum
chodit, jít	zde: ingredior, ī, ingressus, sum
letět (rychle jít)	advolō, āre, āvī, ātum
udržovat	teneō, ere, tenuī, (tentum)
stěžít	vix
upadnout do něčeho	incidō, ere, cidī, – in +ak.
neštěstí	miseriae, ārum, f.
snaha	zde: opera, ae, f.
být v pořádku	salvus, a, um esse
Antonius	Antōnius, ii, m.
odvrátit od (něčeho)	āvertō, ere, vertī, versum ā +abl.
dát vědět	alqm certiōrem faciō, ere, fēcī, factum
obhajovat	dēfendō, ere, fendī, fēsum
chytit	prehendō, ere, hendī, hēsum
nemít (něco)	careō, ēre, uī, –, caritūrus +abl.
zmírnit	minuō, ere, minuī, minūtum
zármutek	maeror, ōris, m.
lupičství	latrōcinium, ii, n.
být v bezpečí	tūtus, a, um esse
nevěřit, nedůvěřovat	diffidō, ere, fīsus sum
být k dispozici (někomu)	praestō (adv.) esse +dat.
náměstí	forum, ī, n.
snažit se	operam (opera, ae, f.) dō, dare, dedī, datum
hlavně	maximē
dařit se, dobře se vést	valeō, ēre, valuī, –, valitūrus
cítit bolest	doleō, ēre, doluī, –, dolitūrus
Xenofón	Xenophōn, ontis, m.
v pořádku	salvus, a, um
usnout	somnum (somnus, ī, m.) capiō, ere, cēpī, captum
obtěžovat (někoho)	obtundō, ere, tudī, tūsum / tūsum

3. Přeložte krátké věty, rozlište různé typy podmínkových vět

1. Kdyby ses to dozvěděl, hned mi to řekni.
2. Jestliže lidé uslyší houkat sýčka, myslí si, že se stane něco zlého.
3. Kdybychom jim nedůvěřovali, nedávali bychom jim svoje děti na vychování.
4. Jestliže to nemůžete chválit, mlčte.
5. Kdybych to tehdy věděl, byl bych se rozhodl jinak.
6. Jestliže přijde, napíšu ti.
7. Kdyby byl v dětství milován svými rodiči, žil by v dospělosti (tj. jakožto dospělý) šťastněji.

8. Kdybys měl možnost dát někomu hodně peněz, komu bys je dal?
9. Jestliže děti něco nevěděly, ptaly se rodičů.
10. Kdyby nebyl synem krále, nebyl by získal ten úřad.
11. Zahynulo by mnoho lidí, kdyby se strážce včas nedozvěděl, že jsou v nebezpečí.
12. Kdybych mohl, napsal bych více.

houkat	ululō, āre, āvī, ātum
sýček	ulula, ae, f.
nedůvěřovat	diffidō, ere, fisis sum
rozhodnout se	cōsilium, iī, n. capiō, ere, cēpī, captum
dětství	pueritia, ae, f.
dospělý	adultus, a, um
získat (úřad)	obtineō, ēre, uī, tentum
strážce	custōs, ōdis, m.
dozvědět se	cognōscō, ere, cognōvī, cognitum
být v nebezpečí	in periculō (periculum, ī, n.) esse

4. Dejte do správného tvaru

1. At si esset corpus aliquod immortale, non (*esse*) _____ omne mutabile; ita efficitur, ut omne corpus mortale (*esse*) _____. (Cic. *nat. deor.* 3, 30)
2. Pergratum mihi feceris, si (*dare; tu*) _____ operam, ut is (*intellegere*) _____ meas apud te litteras maximum pondus (*habere; měl*) _____. (Cic. *fam.* 12, 27, 6)
3. Plures (*cadere*) _____, ni nox proelio intervenisset. (Liv. 23, 18, 7)
4. Ea tu si non audis, quid (*dicere; ego*) _____, nescio. (Cic. *fam.* 11, 27, 7)
5. Sim enim impudens, si plus (*postulare; ego*) _____, quam homini a rerum natura tribui potest. (Cic. *fam.* 11, 21, 3)
6. „Bene,“ inquit, „facitis, cum venitis: sed rectius fecissetis, si ad me domum recta (*abire*) _____.“ (Rhet. Her. 4, 50)
7. Si (*dicere; ille*) _____ iuratus, crederes? At quid interest inter periurum et mendacem? (Cic. *Q. Rosc.* 46)
8. Quae enim vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus senectutis (*habere; (on) bude mít*) _____? (Cic. *div.* 2, 22)
9. Quare ista coniuratio si per me (*patefacere; bylo odhaleno*) _____, tam patet Hortensio quam mihi. (Cic. *Sull.* 4, 2)
10. Non enim, si malum est dolor, carere eo malo satis (*esse*) _____ ad bene vivendum. (Cic. *fin.* 2, 13, 41)
11. (*Ire; běž*) _____ ad forum, e praetore (*exquirere; zeptej se*) _____, siquidem credere mihi non vis. (Plaut. *Persa* 485)

12. Mens enim et ratio et consilium in senibus est; qui si nulli (*esse*) _____, nullae omnino civitates fuissent. (Cic. *Cato* 67)
13. Brutus si quid (*agere; udělá*) _____, curabis, ut (*scire; ego*) _____. (Cic. *Att.* 13, 10, 3)
14. Reliqua singulorum dierum (*scribere; napíšeme*) _____ ad te, si modo tabellarios tu praebabis. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 11)

5. Porovnejte a vysvětlete rozdíly

1. ...in quo [sc. libro Theophrasti] multum admodum fortunae datur. Quod **si ita se habeat**, non **possit** beatam praestare vitam sapientia. (Cic. *fin.* 5, 5, 12)
2. ...inter nos natura ad civilem communitatem coniuncti et consociati sumus. Quod **ni ita se haberet**, nec iustitiae ullus **esset** nec bonitati locus. (Cic. *fin.* 3, 20, 66)
3. Quodsi amicitia per se colenda est, societas quoque hominum et aequalitas et iustitia per se est expetenda; **quod ni ita est**, omnino iustitia nulla est. (Cic. *leg.* 1, 49)
4. Quod laudabile bonum est, in se habeat, quod laudetur, necesse est; ipsum enim bonum non est opinionibus, sed natura; nam **ni ita esset**, beati quoque opinione **essent**; quo quid dici potest stultius? (Cic. *leg.* 1, 46)
5. Quam fuit inbecillus P. Africani filius is, qui te adoptavit, quam tenui aut nulla potius valetudine! Quod **ni ita fuisset**, alterum illud extitisset lumen civitatis. (Cic. *Cato* 35)
6. Quod **ni ita sit**, quid veneramur, quid precamur deos, cur sacris pontifices, cur auspiciis augures praesunt, quid optamus a deis immortalibus, quid vovemus? (Cic. *nat. deor.* 1, 122)

6. Určete, zda jsou uvedená tvrzení správná. Nejsou-li, opravte je.

1. Quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque est, quod possim dicere, neque si esset, dicerem. (Cic. *div. in Caec.* 36)
- Jedná se o smíšené podmínkové souvětí, v němž *possim* vyjadřuje potencialitu.
2. Vincere vos prohibuisset, si potuisset, qui triumphantes urbem inire prohibet. (Liv. 45, 38, 2)
- *Prohibet* musí být prézens historický, protože se musí vztahovat ke stejné časové rovině jako *prohibuisset* a *potuisset*, které vyjadřují nerealitu v minulosti.
3. Quo me vertam? Statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, ... (Cic. *Att.* 2, 14, 2)
- *Vertam* je deliberativní konjunktiv.
 - *Vertam* je potenciální konjunktiv.
 - Mluvní odejde ihned do Arpina.

- Adresát je právě na statku ve Formiích.
 - Adresát není na statku ve Formiích, ale má tam přijít.
4. Socrates amicis audientibus: „Emissem,“ inquit, „pallium, si nummos haberem.“ (Sen. *benef.* 7, 24, 1)
- Konjunktiv imperfekta *haberem* se vztahuje pouze k přítomnosti a vyjadřuje momentální nedostatek peněz.
 - Konjunktiv imperfekta *haberem* se vztahuje k přítomnosti i minulosti, jedná se o dlouhodobý stav.
5. Tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et in omni re publica, tulit; sed quo die populo Romano tribuni plebi restituti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intellegitis, adempta atque erepta sunt. (Cic. *Verr.* II 5, 175)
- Věta *omnia... adempta atque erepta sunt* je větou hlavní podmínkového souvětí s vedlejší větou *si forte nondum intellegitis*.
 - Věta *si forte nondum intellegitis* je autorský komentář, ke kterému není v souvětí explicitně vyjádřena věta hlavní.
6. At si id velles, iam pridem actum esse poterat. (Cic. *Quinct.* 44)
- Jedná se o smíšenou formu podmínkového souvětí, v němž je nerealita vyjádřena pomocí indikativu imperfekta modálního slovesa.
 - Konjunktiv imperfekta *velles* vyjadřuje nerealitu pouze v přítomnosti.
 - Konjunktiv imperfekta *velles* vyjadřuje nerealitu a vztahuje se k přítomnosti i minulosti.
7. **Vyberte správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.**
1. Eundem in Hispaniam censui; quod si fecisset, civile bellum nullum omnino (*esset, fuisset, est, fuerit*). (Cic. *fam.* 6, 6, 5)
2. Ego si cum Antonio (*loquar, locutus ero, locutus sim*), scribam ad te, quid (*ageretur, agatur, actum sit, agitur, actum est*). (Cic. *Att.* 10, 9, 3)
3. Si id fieri iure non (*potest, potuit, possit*), nihil habeo, quod (*defendam, defendo, defendere, defenderem*). (Cic. *Mil.* 30)
4. Ea [= peccata] si qui casus aliqua ex parte correxerit, minus moleste (*feremus, tulimus, ferimus, feramus*) nos (*viximus, vixisse, vivebamus*) et adhuc (*vivere, vivimus, vivemus*). (Cic. *Att.* 3, 14, 1)
5. Errat, si (*aliquis, quis, quidam*) existimat servitatem in totum hominem descendere. (Sen. *benef.* 3, 20, 1)
6. Itaque pauci veniunt ad senectutem; quod ni ita (*accidebat, accidit, accidisset, accideret*), melius et prudentius viveretur. (Cic. *Cato* 67)

7. Si distinguere (*volemus, vellemus, voluerimus, velimus*) causas metus nostri, inveniemus alias esse, alias (*videre, videri*). (Sen. *epist.* 30, 17)
8. Et si esse (*vis, velis, velles*) felix, deos ora, ne quid tibi ex his, quae optantur, (*evenit, eveniat, eveniret, evenerit*). (Sen. *epist.* 31, 2)
9. Defecissetque ab Romanis ulterior Hispania, ni P. Cornelius raptim traducto exercitu Hiberum dubiis sociorum animis in tempore (*adveniret, advenisset*). (Liv. 24, 41, 2)
10. Quodsi aegre ferre sapiens (*solebat, soleat, solet, soleret*), misereri etiam (*solebat, soleat, solet, soleret*). (Cic. *Tusc.* 3, 10, 21)
11. Non (*tulisse, ferrem*) omnino moleste, si ita accidisset. (Cic. *Pis.* 43)
12. Quam multa vero iniuste fieri possunt, quae nemo possit reprehendere! Si te amicus tuus moriens rogaverit, ut hereditatem (*redderes, reddas*) suae filiae, nec usquam id scripserit, ut scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facies? (Cic. *fin.* 2, 18, 57)
13. Quid enim, si illi inimicissimus (*esset, fuisset*), amplius ad eius laudem minuendam facere potuisset? (Cic. *har. resp.* 59)
14. Nunc quidem, nisi quid te (*tenet, tenuit, tenebit*), suspicor te esse in suburbano. (Cic. *Att.* 12, 38, 1)

8. Najděte konjunktivy, které nejsou predikáty podmínkové vedlejší věty nebo věty hlavní podmínkového souvětí. Vysvětlete jejich použití.

1. Tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, certioremque me facias, quid iudices ipse. (Cic. *Att.* 15, 1a, 2)
2. Dic, si vis, de quo disputari velis. (Cic. *Tusc.* 2, 5, 13)
3. Ex quibus multa a multis et lecta et audita recitarem, ni vererer, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab huius loci more abhorreret; et simul de ipso, qui scripsit, detrahi nil volo. (Cic. *Pis.* 71)
4. Nam si omnia facienda sint, quae amici velint, non amicitiae tales, sed coniurationes putandae sint. (Cic. *off.* 3, 10, 44)
5. Quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatem et gloriam niteretur. (Cic. *Cato* 82)
6. Quod si eum nunc reperire possim, nihil est, quod verear. (Ter. *Phorm.* 738)
7. Dicerem, quae ante futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. (Cic. *fam.* 6, 6, 4)
8. Scis, quae recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? (Sen. *epist.* 88, 13)
9. Sed ad eos, si placet, qui vita excesserunt, revertamur. (Cic. *Brut.* 262)

10. Qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magno opere laetari. (Cic. *Tusc.* 3, 9, 19)

9. Uvedte, kde má nisi vytýkácí význam

1. Cura igitur nihil aliud, nisi ut valeas; cetera ego curabo. (Cic. *fam.* 16, 5, 2)
2. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non fuisset. (Sen. *dial.* 3, 13, 4)
3. Nisi sciero prius ex te, tu ex me numquam hoc, quod rogitas, scies. (Plaut. *Persa* 217)
4. Nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod anulum, quo delectabatur, in mari abiecerat. (Cic. *fin.* 5, 30, 92)
5. Tu quidem ita vive, ut nihil tibi committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis. (Sen. *epist.* 3, 3)
6. Hoc commune est patri cum omnibus, qui vitam alicui dederunt; non potuissent enim referre gratiam, nisi vitam accepissent. (Sen. *benef.* 3, 35, 4)
7. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent. (Cic. *Att.* 9, 1, 4)
8. Nihil est bonum, nisi quod honestum est. (Sen. *epist.* 120, 3)
9. Bono loco res humanae sunt, quod nemo nisi vitio suo miser est. (Sen. *epist.* 70, 15)
10. Salus esset amissa omnium una nocte, nisi esset serveritas illa suscepta. (Cic. *Sull.* 87)

10. Uvedte, ve kterých případech má dum podmínkový významový odstín

1. Dicatur sane eiectus esse a me, dum modo eat in exsilium. (Cic. *Catil.* 2, 15)
2. Nolite expectare, dum stantes vos fugiant; inferenda sunt signa et vadendum in hostem. (Liv. 7, 24, 6)
3. ...dum modo doleant aliquid, doleant quidlibet. (Cic. *Att.* 16, 2, 3)
4. Quo lubeant, nubant, dum dos ne fiat comes. (Plaut. *Aul.* 491)
5. De quo dum certa et pauca et magna dicam, breviter attendite. (Cic. *Verr.* II 3, 163)
6. ... de Domitio dixit versum Graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum: „Pereant amici, dum inimici una intercidant.“ (Cic. *Deiot.* 25)
7. At enim dum videntur, eadem est in somnis species eorum, quae vigilantes videmus. (Cic. *ac.* 1, 52)
8. Non fugio ne hos quidem mores, dum modo ex his ea, quae probat populus Romanus exempla, non ea, quae condemnat, sequamur. (Cic. *Verr.* II 3, 210)
9. Dum hic veniret, locum relinquere noluit. (Cic. *Mil.* 54)

VĚTY PŘÍPUSTKOVÉ

1. Popište jednotlivé typy přípustkových vět. Přeložte do češtiny.

1. Licet quod cuique libet loquatur, credere non est necesse. (Cic. *Phil.* 1, 33)
2. Non est mei temporis iniurias meminisse, quas ego etiam si ulcisci possem, tamen oblivisci mallem. (Cic. *p. red. in sen.* 23)
3. Quamvis enim mortem sibi consciverit, tamen mollissime excessit et vita elapsus est. (Sen. *epist.* 77, 10)
4. Itaque etiam si indifferens mors est, non tamen ea est, quae facile neglegi possit. (Sen. *epist.* 82, 16)
5. Non est magnus pumilio, licet in monte constiterit; colossus magnitudinem suam servabit, etiam si steterit in puteo. (Sen. *epist.* 76, 31)
6. Prodest gratum esse: ero tamen gratus, etiam si nocet. (Sen. *benef.* 4, 20, 1)
7. Nec vero dubitat agricola, quamvis sit senex, quaerenti, cui serat, respondere: „Dis immortalibus, qui me non accipere modo haec a maioribus voluerunt, sed etiam posteris prodere.“ (Cic. *Cato* 25)
8. Satis ipsum nomen philosophiae, etiam si modeste tractetur, invidiosum est: quid si nos hominum consuetudini coeperimus excerpere? (Sen. *epist.* 5, 2)
9. Noli aestumare hanc horam aut hunc diem, totum inspicere mentis tuae habitum: etiam si nihil mali fecisti, potes facere. (Sen. *dial.* 5, 26, 5)
10. Est enim aliquid, quod non oporteat, etiamsi licet; quicquid vero non licet, certe non oportet. (Cic. *Balb.* 8)
11. Neque enim hoc cogitavit vir iustissimus neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiamsi cupisset. (Cic. *Mil.* 21)
12. Iste quamquam est incredibili importunitate et audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit et conturbatus est; quid ageret, quo se verteret, nesciebat. (Cic. *Verr.* II 2, 74)
13. Etiamsi propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter rem publicam non fecisset. (Cic. *Mil.* 79)
14. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum, etiamsi in amplissima familia natus sit, appellandum puto. (Cic. *parad.* 5, 36)
15. Sicca, ut scribit, etiam si nihil confecerit cum Silio, tamen se scribit X Kal. esse venturum. (Cic. *Att.* 12, 26, 1)
16. Adherbal tametsi Romam legatos miserat, qui senatum docerent de caede fratris et fortunis suis, tamen fretus multitudine militum parabat armis contendere. (Sall. *Iug.* 13, 3)

17. Ego vero, etiam si rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum eius negotium confectum iri puto. (Cic. *Att.* 11, 16, 1)
18. Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimae staturae, esse tamen se procerum volet. (Sen. *dial.* 7, 22, 2)
19. Ac si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profecto; si solus, certe ignosceretis; etiamsi minus utilis vobis sententia videretur, veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. (Cic. *prov.* 1)
20. Audis, quae dico, tametsi praesens non ades. (Plaut. *Amph.* 977)
21. Qui cum missi sint ob aliam causam, tamen huius repentino periculo commoti huic adsident, pro hoc laborant, ... (Cic. *Planc.* 28)
22. Atque haec qua celeritate gesta sint, quamquam videtis, tamen a me in dicendo praetereunda non sunt. (Cic. *Manil.* 34)

2. Přeložte do latiny

1. Tato pravda, ačkoliv není příjemná, je mi přece milá.
2. Třebaže (*licet*) se nedožil se stáří (*dosl. jeho věk je nedokončený*), jeho život je dovršený.
3. I když jednají správně, nevědí, že jednají správně.
4. Ačkoliv (*quamquam*) jsem na Metella právem rozhněván, přece řeknu to, co je pravda.
5. I kdyby se to bývalo stalo, domníval bych se, že (to) nebyla vina krále.
6. Ačkoliv nemám nic, co bych ti psal, přece ti píšu, protože se mi zdá, že s tebou mluvím.
7. Kdyby snad s tebou takto vlast mluvila, cožpak by toho neměla (*debere*) dosáhnout, i kdyby nemohla použít sílu?
8. I kdyby (snad) mlčeli, dost říkají (o tom), proč nechtějí.
9. Dáš mu hodně, i kdybys mu nedal nic kromě příkladu.
10. Nebyli to moudří muži, ačkoliv dělali to, co mají moudří lidé dělat.
11. Třebaže (*quamvis*) si moudrý vystačí sám se sebou, potřebuje přátele.
12. Protože jsem to slíbil, půjdu na večeři, i když bude mráz, ale nepůjdu, jestliže bude padat sníh.
13. Pokud jde o to, že (*quod*) mě napomínáš - i kdybys mě káral, nejen bych to snadno snášel, ale radoval bych se.
14. Už tvůj dopis ani neočekávám, ačkoliv (*quamquam*) vždy přináší něco, co bych chtěl.

milý	grātus, a, um
přijemný	iūcundus, a, um
věk	aetās, ātis, f.
nedokončený	imperfectus, a, um
dovršený, dokonalý, dokončený	perfectus, a, um
správně	rēctē
rozhněván na někoho	irātus, a, um +dat.
Metellus	Metellus, i, m.
právem	meritō
vina	culpa, ae, f.
dosáhnout	impetrō, āre, āvī, ātum
síla, násilí, moc	vis, f. ak. vim, abl. vī, pl. vīrēs, ium
použít sílu	vim adhibeō, ēre, uī, itum
kromě	praeter +ak.
vystačit si (s někým, něčím)	contentus, a, um esse +abl.
potřebovat (někdo něco)	opus est +dat. (alci) +abl. (alqa re)
jít na večeri	eō, ire, ii, itum ad cēnam (cēna, ae, f.)
mráz	frīgus, oris, n.
▪ být mráz	▪ frīgus esse
sníh	nix, nivis, f.; (pl. množství sněhu)
▪ padat sníh	▪ ningit / ninguit, ere, ninxit; nix (nivēs) cadō, ere, cecidī, –, cāsūrus
pokud jde o to, že	quod
napomínat	admoneō, ēre, monuī, monitum
kárat	reprehendō, ere,prehendī, prehēnsūm
snášet, strpět	patior, patī, passus sum
ani	nē... quidem
očekávat	ex(s)pectō, āre, āvī, ātum +ak.
přinášet	afferō (adferō), ferre, attulī, allātum

3. Doplňte vhodnou spojku, dejte do správného tvaru

1. Dolor ergo, id est summum malum, metuetur semper, etiamsi non (*adesse; nebude přítomen*) _____; iam enim adesse poterit. (Cic. *fin.* 2, 28)
2. Haec ego non rideo, quamvis tu (*ridere*) _____, sed de re severissima tecum, ut soleo, iocor. (Cic. *fam.* 7, 11, 3)
3. Nam etiam si a servo suo beneficium (*accipere; přijal*) _____, aestimat non a quo, sed quid (*accipere; přijal*) _____. (Sen. *benef.* 3, 17, 4)
4. Quid mihi hoc loco respondebis? Nisi forte id, quod (*ačkoliv*) _____ probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem. (Cic. *Verr.* II 5, 45)
5. Qui nisi exeunt, nisi pereunt, (*i kdyby*) _____ Catilina perierit, scitote hoc in re publica seminarium Catilinarum futurum. (Cic. *Catil.* 2, 23)
6. Sed quod crebro videt, non miratur, etiamsi, cur (*feri; se to děje*) _____, nescit; quod ante non vidit, id si evenit, ostentum esse censet. (Cic. *div.* 2, 49)
7. Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuvarem, quantum possem, etiam si ab eo (*laedere; byl bych býval uražen*) _____, ... (Cic. *fam.* 9, 24, 1)

8. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiam si non omnia meliorem eum (*facere; dělají*) _____. (Sen. *epist.* 121)
9. Quaesivi, quae causa (*esse; byl*) _____, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur. (Cic. *Quinct.* 88)
10. Quod (*ačkoliv*) _____ non reprehendunt, tamen magno opere, quod (*laudare; by chválili*) _____, non habent. (Cic. *Verr.* I, 46)
11. ...quamvis (*esse; jsi*) _____ molestus, numquam te esse confitebor malum. (Cic. *Tusc.* 2, 25, 61)

4. Vyberte správnou možnost nebo správné možnosti

1. Nimirum enim inops ille, si bonus est vir, etiam si referre gratiam non (*possit, potest, posset*), habere certe potest. (Cic. *off.* 2, 20)
2. Quae (*cum, tametsi, quamquam*) ita essent, tamen usque eo se tenuit, quoad a Cn. Pompeio legati ad eum litteraeque venerunt. (Cic. *Deiot.* 11)
3. Superiora illa, quamquam ferunda non (*fuissent, fuerunt, essent, erant*), tamen, ut potui, tuli. (Cic. *Catil.* 1, 18)
4. Numquid, quamvis (*non est, non sit, ne sit, ne esset, non esset*) naturalis ira, adsumenda est, quia utilis saepe fuit? (Sen. *dial.* 3, 7, 1)
5. Tu nunc in provincia, licet (*contemnis, contemnes, contemebas, contemneres, contemnas*) ipse te, magnus es. (Sen. *epist.* 43, 3)
6. Itaque nec fructus tanges colono tuo prohibente, quamvis in tua possessione (*nascuntur, nascantur, nascerentur*), et, si annona carior fuerit aut fames, heu. (Sen. *benef.* 7, 5, 2)
7. Reliquis diebus si (*quid, quod*) erit, quod te scire opus sit, aut etiam si nihil erit, tamen (*scribo, scribam, scriberem, scripserim*) cottidie aliquid. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 10, 2)
8. ...mihi enim venit in mentem, quid dici (*potest, possit*), (*quamquam, cum, tametsi, quamvis, licet*) adhuc non esse hoc dictum mementote... (Cic. *Cluent.* 183)
9. Vitia eius, etiam si (*non excidero, ne exciderim, non exciderim, non excidam, ne excidam*), inhihebo. (Sen. *epist.* 29, 8)
10. Quamvis enim ad eundem finem uterque (*pervenit, pervenerit, pervenisset, perveniret*), tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. (Sen. *epist.* 52, 4)

5. Určete typ zvýrazněných vět a vysvětlete zvýrazněné slovesné tvary

1. **Ut** enim non efficias, **quod** vis, tamen, mors, **ut** malum non sit, efficies. (Cic. *Tusc.* 1, 18, 16)
2. Et **ut** haec omittamus, tamen animal nullum inveniri potest, **quod** neque **natum** umquam **sit** et semper **sit futurum**. (Cic. *nat. deor.* 3, 32)
3. Est mehercule, **ut** dicis, utriusque loci tanta amoenitas, **ut dubitem**, utra anteponenda **sit**. (Cic. *Att.* 14, 13, 1)
4. Hoc idcirco scripsi, **ut** intellegeres non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium etiam pro Albano. (Cic. *fam.* 13, 8, 1)
5. Tu fac, **quod facis**, **ut** me **ames** teque **amari** a me **scias**. (Cic. *fam.* 13, 47, 1)
6. Et L. Quinctio fratri, legato et praefecto classis, scribit, **ut** onerarias ex omni Graeciae ora eodem **contraheret**. (Liv. 34, 50, 11)
7. Inde **ut** rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique opera eius existimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibalis. (Nep. *Cato* 1, 2)
8. Hunc ergo antepones Platoni et Socrati? Qui **ut** rationem non **redderent**, auctoritate tamen hos minutos philosophos **vincerent**. (Cic. *div.* 1, 62)
9. Tu mihi, **etiam si** nihil erit, **quod** scribas, **quod fore** ita video, tamen id ipsum **scribas** velim **te** nihil habuisse, **quod** scriberes, **dum** modo ne his verbis. (Cic. *Att.* 12, 44, 4)
10. **Quamvis** enim sine mente, sine sensu sis, **ut** es, tamen et te et tua et tuos **nosti**. (Cic. *Phil.* 2, 68)
11. **Etiam si premeris** et infesta vi **urgere**, cedere tamen turpe est: adsignatum a natura locum **tuere**. (Sen. *dial.* 2, 19, 3)
12. **Etsi** mane Harpalum miseram, tamen, **cum haberem**, **cui** recte **darem** litteras, **etsi** novi nihil erat, isdem de rebus volui ad te saepius scribere, **non quin confiderem** diligentiae tuae, **sed** rei me magnitudo **movebat**. (Cic. *fam.* 16, 24, 1)
13. Fretusque his animis coalescentium in dies magis duorum populorum Aeneas, **quamquam tanta** opibus **Etruria erat**, **ut** iam non terras solum sed mare etiam per totam Italiae longitudinem ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui **inplesset**, **tamen**, **cum** moenibus bellum propulsare posset, in aciem copias **eduxit**. (Liv. 1, 2, 5)
14. Tuis enim opibus et consulatu tuo, **etiam si timidi essemus**, tamen omnem timorem **abiceremus**, **praesertim cum persuasum** omnibus **esset** mihi que maxime a te nos unice **diligi**. (Cic. *fam.* 11, 21, 4)
15. **Quamquam** ista adsentatio, **quamvis** pernicioosa **sit**, nocere tamen nemini potest **nisi ei**, **qui** eam recipit atque ea **delectatur**. (Cic. *Lael.* 97)

16. Qua re **velim, etsi** (ut spero) te haec legente aliquantum iam viae **processero**, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro **mittas**, in primis de **quo** scripsi ad te antea. (Cic. *Att.* 6, 5, 1)
17. Nam cum grave est vere accusari in amicitia, tum **etiam si** falso **accuseris, non est neglegendum**. (Cic. *Mur.* 7)
6. **Najděte případy, kdy spojka neuvozuje vedlejší větu přípustkovou nebo se nejedná o spojku**
1. **Quamquam**, quicum loquor? (Cic. *fam.* 15, 16, 3)
 2. **Quamquam** ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriae. (Cic. *Lig.* 28, 96)
 3. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere, **quamquam** est id quidem senile aetatique nostrae conceditur. (Cic. *Cato* 30)
 4. **Quamquam**, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. (Cic. *Catil.* 3, 27)
 5. Cleomenes **quamquam** nox erat, tamen in publico esse non audet, includit se domi; neque aderat uxor, quae consolari hominem in malis posset. (Cic. *Verr.* II 5, 92)
 6. Non **licet**, inquam, ire recta via. (Sen. *epist.* 94, 54)
 7. Quare haec quoque praetermittas **licet**. (Cic. *Verr.* II 5, 133)
 8. Istuc nobis licet dicere, vobis quidem non **licet**. (Sen. *epist.* 99, 28)
 9. Mihi crede, magna pars ex iis, quos amavimus, **licet** ipsos casus abstulerit, apud nos manet. (Sen. *epist.* 99, 4)
 10. Numquam enim **quamvis obscura** virtus latet, sed mittit sui signa: quisquis dignus fuerit, vestigiis illam colliget. (Sen. *dial.* 9, 3, 6)
 11. **Quamvis** enim virtus discenda sit, tamen non per haec discitur. (Sen. *epist.* 88, 32)
 12. Praeterita enim aetas **quamvis** longa cum effluxisset, nulla consolatio permulcere posset stultam senectutem. (Cic. *Cato* 4)
 13. [sc. Verba] seminis modo spargenda sunt, quod **quamvis** sit exiguum, cum occupavit idoneum locum, vires suas explicat et ex minimo in maximos auctus diffunditur. (Sen. *epist.* 38, 2)
 14. Novi si quid erit atque **etiam si** quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam saepissime velim. (Cic. *Att.* 15, 26, 5)
 15. Sapienti ergo donari aliquid potest, **etiam si** sapientis omnia sunt. (Sen. *benef.* 7, 12, 1)
 16. **Etsi** quid scriberem, non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. (Cic. *fam.* 9, 3, 1)

7. Uvedte, jaký významový odstín mohou mít věty s *cum* a vztahné konjunktivní věty
1. Quid est enim, cur deos ab hominibus colendos dicas, **cum** dei non modo homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant? (Cic. *nat. deor.* 1, 115)
 2. Restant Stoici, qui **cum** a Peripateticis et Academicis omnia transtulissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. (Cic. *fin.* 5, 8, 22)
 3. Id Alcibiades diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim **cum** animum attendisset ad cavendum. (Nep. *Alc.* 5, 2)
 4. Diu **cum** esset pugnatum, impedimentis castrisque nostri potiti sunt. (Caes. *Gall.* 1, 26, 4)
 5. Quae **cum** essent incerta, existimavi tamen faciendum esse, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem. (Cic. *fam.* 2, 19, 2)
 6. Is, **cum** Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. (Nep. *reg.* 2, 2)
 7. Alteram a te epistulam **cum** hodie accepissem, nolui te una mea contentum. (Cic. *Att.* 13, 32, 1)
 8. Quorum domus, **cum** honore ac virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae. (Cic. *Verr.* II 1, 55)
 9. Quae **cum** ita sint, patres conscripti, vobis populi Romani praesidia non desunt: vos, ne populo Romano deesse videamini, provideate. (Cic. *Catil.* 4, 18)
 10. Quod **cum** ita sit, nihil fingam tamen. (Cic. *Verr.* II 2, 179)
 11. Consules Claudius creavit Cn. Fulvium Centimalum et P. Sulpicium Servii filium Galbam, **qui** nullum antea curulem magistratum gessisset. (Liv. 25, 41, 11)
 12. Iam res Romana adeo erat valida, ut cuilibet finitimarum civitatum bello par esset; sed penuria mulierum hominis aetatem duratura magnitudo erat, quippe **quibus** nec domi spes prolis nec cum finitimis conubia essent. (Liv. 1, 9, 1)
 13. Nemo est istorum tam misericors, **qui** illum non ad Manlium quam ad Massiliensis ire malit. (Cic. *Catil.* 2, 16)
 14. Misit ad me statim, **qui** salutem nuntiaret. (Cic. *Att.* 4, 10, 2)
 15. Nemo Agrigenti neque aetate tam adfecta neque viribus tam infirmis fuit, **qui** non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit telumque quod, cuique fors offerebat, arripuerit. (Cic. *Verr.* II 4, 95)

8. Nahradte spojkou *cum* a provedte nutné změny

1. Nemo nostrum ignorat, **etiamsi** experti non sumus, consuetudinem regiam. (Cic. *Rab. Post.* 29)
2. Omnia autem brevia tolerabilia esse debent, **etiamsi** magna sunt. (Cic. *Lael.* 104)
3. **Tametsi** enim verissimum esse intellegebam, tamen credibile fore non arbitrabar. (Cic. *Verr.* II 5, 158)
4. ...**etiam si** voles, diu facere non poteris. (Sen. *epist.* 63, 12)
5. Hic **etsi** male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes: iterum ab eodem gradu depulsus est. (Nep. *Them.* 5, 1)
6. Hoc **etsi** multimodis reprehendi potest, tamen accipio, quod dant. (Cic. *fin.* 2, 26, 82)
7. Gaudeo, **etsi** nihil scio, quod gaudeam. (Plaut. *Capt.* 842)

9. Uvedte, jaké významové odstíny mohou mít vyznačené participiální konstrukce. Některé mohou mít více významů.

1. Et Caelius **profectus**, ut dicitabat, ad Caesarem pervenit Thurios. (Caes. *civ.* 3, 22, 3)
2. Atque ita est a me consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatus, nihil **non approbante populo Romano** egerim,... (Cic. *Pis.* 7)
3. Quot aratores **adveniente te** fuerunt agri Mutycensis? Videamus ex litteris publicis. (Cic. *Verr.* II 3, 120)
4. **His rebus confectis** in Haeduos proficiscitur. (Caes. *Gall.* 7, 90, 1)
5. **Consule** inde **postulante**, ut in contione ea res ageretur, populus in contionem advocatus. (Liv. 42, 33, 2)
6. In te et in collega omnis spes est **dis approbantibus**. (Cic. *fam.* 10, 22, 1)
7. **Iove enim tonante** cum populo agi non esse fas, quis ignorat? (Cic. *Phil.* 5, 7)
8. Quid est, Catilina? Num dubitas id **me imperante** facere, quod iam tua sponte faciebas? (Cic. *Catil.* 1, 13)
9. At hic **me defendente** quinquens absolutus est... (Cic. *Phil.* 11, 11)
10. Missi legati **repugnante me**, sed tamen missi; delata mandata: non paruit. (Cic. *Phil.* 12, 11)
11. His de rebus Caesar **certior factus** et infirmitatem Gallorum **veritus**, quod sunt in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit. (Caes. *Gall.* 4, 5, 1)
12. Quo modo igitur tot legibus **eiectus** in exilium nomen exulis non perhorrescis? (Cic. *parad.* 4, 32)

13. Si enim est verum, quod ita conectitur: „Si quis **oriente Canicula** natus est, is in mari non morietur,“ illud quoque verum est: „Si Fabius **oriente Canicula** natus est, Fabius in mari non morietur.“ (Cic. *fat.* 12)
14. Ad haec Albana pubes inermis ab armatis **saepta** in variis voluntatibus **communi** tamen **metu cogente** silentium tenet. (Liv. 1, 28, 8)
15. ...postero die consilium ceperunt ex oppido profugere, **hortante et iubente Vercingetorige**. (Caes. *Gall.* 7, 26, 1)

VĚTY ZPŮSOBOVÉ A SROVNÁVACÍ

1. Přeložte do češtiny. U vět s konjunktivem vysvětlete jeho použití.

1. Edidi, quae potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiae coegerunt. (Cic. *de orat.* 3, 228)
2. Hoc verbo Romani quoque utebantur, sicut philosophia nunc quoque utuntur. (Sen. *epist.* 89, 7)
3. Ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. (Cic. *Att.* 9, 10, 3)
4. Nam quae perdifficilia sunt, perinde habenda saepe sunt, ac si effici non possint. (Cic. *part.* 84)
5. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnati absentis rem, ut tueare aequae a te peto, ac si mea negotia essent. (Cic. *fam.* 13, 43, 2)
6. ...atque eorum [sc. equitum] ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet. (Caes. *Gall.* 6, 15, 1)
7. Incolumem te cito, ut spero, vel potius ut perspicio, videbimus. (Cic. *fam.* 6, 6, 13)
8. Haec homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter atque a me dicta erant, detulerunt. (Cic. *dom.* 41)
9. Atque etiam, quom (= cum) apud vos aut in senatu verba faciunt, pleraque oratione maiores suos extollunt: eorum fortia facta memorando clariores sese putant. Quod contra est. Nam quanto vita illorum praeclarius, tanto horum socordia flagitiosior. (Sall. *Iug.* 85, 21)
10. Qua re a te tantum peto, quantum et te facere posse et libenter mea causa facturum esse arbitror. (Cic. *fam.* 13, 7, 1)
11. „Ita,“ inquit, „audiam te disputantem, ut ea lego, quae scripsisti.“ (Cic. *fat.* 4)
12. Nihil est autem tam volucre quam maledictum, nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, latius dissipatur. (Cic. *Planc.* 57)
13. Ego tecum tamquam mecum loquor. (Cic. *Att.* 8, 14, 2)
14. Etsi enim nihil habet in se gloria, cur expetatur, tamen virtutem tamquam umbra sequitur. (Cic. *Tusc.* 1, 45, 109)

15. Sed copias illius, quas hic video, dico esse metuendas; nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinae quam isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur. (Cic. *Mur.* 79)
16. Non est, quod indigneris, tamquam aliquid novi acciderit; magis mirari deberes, si non accidisset. (Sen. *benef.* 7, 26, 2)
17. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus vivere debeamus, sed tamquam non possimus sine corpore. (Sen. *epist.* 14, 2)
18. Utinam non tam fratri pietatem quam patriae praestare voluisset. (Cic. *Brut.* 126)
19. Quod, si pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere coeperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur. (Sen. *epist.* 123,6)
20. Quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum. (Cic. *Quinct.* 18)
21. Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius quam vestra iniuria adductus fecerim. (Cic. *Verr.* II 1, 29)
22. Illi necessario maturius quam constituerant, castra ponunt. (Caes. *civ.* 1, 65, 3)
23. Utinam rex Eumenes, utinam omnes Asiae civitates adessent, et illos potius querentes quam me accusantem audiretis. (Liv. 37, 47, 10)
24. Quare non est, quod fastidiosi isti te deterreant, quominus servis tuis hilarem te praestes et non superbe superiorem: colant potius te, quam timeant. (Sen. *epist.* 47, 17)
25. Itaque puerorum feminarumque irae acres magis quam graves sunt levioresque, dum incipiunt. (Sen. *dial.* 4, 19, 4)
26. Quaeris, Ulixes ubi erraverit, potius quam efficias, ne nos semper erremus? (Sen. *epist.* 88, 7)
27. Necessesse est enim in tanta conversione et perturbatione omnium rerum temporibus potius parere quam moribus. (Cic. *Phil.* 11, 27)
28. Sed me moverat nemo magis quam is, quem tu minime putas. (Cic. *Att.* 7, 3, 8)
29. Et illud videndum est, quanto magis homines mala fugiant, quam sequantur bona. (Cic. *part. orat.* 91)
30. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. (Cic. *ad Q. fr.* 2, 1, 1)
31. Litteras tuas minus paulo exspecto, quam si Romae esses, sed tamen exspecto. (Cic. *Att.* 5, 21, 14)
32. Cur igitur nostrum ille auxilium absens petit potius quam praesens nos, socios veteres, simul ab Nabide ac Romanis tueatur? (Liv. 32, 21, 13)

33. Magis vereor, ne longum me in enumerando quam ne ingratum in praetereundo putetis. (Cic. *Phil.* 13, 30)
34. Valde miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiozem fieri. (Cic. *fam.* 8, 12B, 1)
35. Accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito et iam diu. (Cic. *Att.* 13, 21a, 4)
36. Quem magis admiraberis, quam qui inperat sibi, quam qui se habet in potestate? (Sen. *benef.* 5, 7, 5)

2. Přeložte do latiny

1. Čím větší je tvoje důstojnost, tím méně se mají snášet ty věci, které se ti staly.
2. O afrických záležitostech nám byly oznámeny úplně jiné věci, než jsi nám napsal.
3. Tvůj Rufio tu tak scházel (*dosl. byl postrádán*), jako by byl jedním z nás.
4. I kdyby tam bylo hodně lidí, přece budu více opuštěný, než kdybych tam byl (jako) jediný.
5. Jeho otroka i jeho záležitosti ti svěřuji s nemenší horlivostí (*abl. bez předložky*), než kdybych ti svěřoval svoji věc.
6. Odepsal jsem tak, jak si myslím, že to schválíš.
7. Udělám to tak, jak chceš.
8. Host Xenomenés tě má rád tak, jako by byl s tebou žil.
9. O Terentii nemohu psát příhodněji, než píšeš ty.
10. Ta věc se stala zcela jinak, než se domníval.
11. K (*in + ak.*) nájemcům pozemků bude vlídnější, než se zdá.
12. Velmi tě očekávám a velmi tě postrádám, ale ne více, než vyžaduje sama věc a čas.
13. Každý je tak ubohý, jak (tomu) uvěřil.
14. Jako stáří následuje po mládí, tak smrt po stáří.
15. Nakolik touží, tolik mu chybí.
16. Koupil dům téměř o polovinu dráž, než byl odhadován.
17. Poslouchej mě tak, jako bych mluvil sám se sebou.
18. Bruty a Cassia bráníš, jako bych je (snad) já káral. Nemohu je však dost vynachválit.

důstojnost	dignitās, ātis, f.
snášet (strpět)	ferō, ferre, tulī, lātum
stát se	accidō, ere, accidī, –
africký	Āfricānus, a, um
záležitost	rēs, rei, f.
úplně, zcela	longē
Rufio	Rufio, ōnis, m.
postrádat (někoho), toužit (po někom)	dēsiderō, āre, āvī, ātum
scházet	dēsiderārī (pas.)
opuštěný	sōlus, a, um
jediný	ūnus, a, um
záležitost	negōtium, ii, n.
horlivost	studium, ii, n.
svěřit	commendō, āre, āvī, ātum
odepsat (odpovědět na dopis)	rescribō, ere, scripsī, scriptum
schválit	probō, āre, āvī, ātum
host	hospes, itis, m.
Xenomenés	Xenomenēs, is, m.
mít rád	diligō, ere, lēxi, lēctum
příhodně	commodē
přemýšlet (o něčem)	cōgitō, āre, āvī, ātum +ak.
zajisté	equidem
zcela	longē
domnívat se	reor, rērī, ratus sum
nájemce pozemků	arātor, ōris, m.
vlídný	lēnis, e
postrádat (někoho), toužit (po někom)	dēsiderō, āre, āvī, ātum
vyžadovat	poscō, ere, poposcī, –
ubohý	miser, era, erum
věřit	crēdō, ere, didī, ditum
stáří	senectūs, ūtis, f.
mládí	adulēscētia, ae, f.
následovat po (něčem)	sequor, sequī, secūtus sum +ak.
nakolik	quantum
chybět (někomu)	dēsū esse, fuī, – futurus +dat.
téměř	prope
draze	cārē
polovina	dīmidium, ii, n.
▪ o polovinu	▪ dīmidio
odhadovat (cenu)	aestimō, āre, āvī, ātum
poslouchat	zde: audiō, īre, īvī, itum
Brutus	Brūtus, ī, m.
▪ Brutové, členové rodiny Brutů	▪ Brūtī, ōrum, m.
Cassius	Cassius, ī, m.
kárat	reprehendō, ere, prehēndī, prehēnsū
dost	satis
vynachválit	laudō, āre, āvī, ātum

3. Doplňte vhodný spojovací výraz

1. Ne sim salvus, si aliter scribo, _____ sentio. (Cic. *Att.* 16, 13, 1)
2. Iam vero videtis nihil esse morti tam simile _____ somnum. (Cic. *Cato* 80)
3. Tantum potest, _____ odit. (Sen. *Thy.* 484)

4. Immo omnia _____ diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius. (Cic. *Att.* 10, 12a, 1)
5. Eum tibi igitur sic commendo, _____ unum ex nostra domo. (Cic. *fam.* 13, 46, 1)
6. Tamen hoc me magis sollicitat _____ omnia. (Cic. *Att.* 11, 25, 3)
7. Alia est aetas infantis, pueri, adulescentis, senis: ego tamen idem sum, _____ et infans fui et puer et adulescens. (Sen. *epist.* 121, 16)
8. Est, iudices, ita _____ dicitur. (Cic. *Verr.* II 4, 117)
9. Scis me minime esse blandum; itaque minus aliquanto dico _____ sentio. (Cic. *Att.* 12, 5c, 9)
10. Nihil prorsus aliud curant _____ agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. (Cic. *Att.* 8, 13, 2)

4. Odlíšte větná a nevětná přirovnání

Odlíšte, kdy se jedná o srovnávací větu, kdy o elipsu slovesa a kdy o srovnání dvou větných členů bez elipsy slovesa.

1. Tu tamen, ut soles, dices ista ipsa obscura planius, quam dicuntur a Graecis. (Cic. *Tusc.* 4, 5, 10)
2. Ea desperatio Tuscis rabiem magis quam audaciam accendit. (Liv. 2, 47, 6)
3. Eodem anno Agrippa Menenius moritur, vir omni vita pariter patribus ac plebi carus, post secessionem carior plebi factus. (Liv. 2, 33, 10)
4. ...nemo unus homo uni homini tam carus umquam fuit, quam tu populo Romano, ... (Sen. *clem.* 1, 1, 5)
5. Nam neque honesta tam expetunt, quam devitant turpia. (Cic. *part.* 91)
6. Serpet hoc malum – mihi credite – longius, quam putatis. (Cic. *Rab. Post.* 15)
7. At minus habeo virium quam vestrum utervis. (Cic. *Cato* 33)
8. Cuius ego facinora oculis prius quam opinione, manibus ante quam suspicione deprendi. (Cic. *Cael.* 14)
9. Is ait tam stultum esse, qui mortem timeat, quam qui senectutem. (Sen. *epist.* 30, 10)
10. Ego enim is sum, quem ad modum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius quam meorum civium causa fecerim. (Cic. *fam.* 5, 21, 2)
11. Tam ego homo sum quam tu. (Plaut. *Asin.* 490)
12. Id adeo non tam ex re, quam ex istius factis decretisque cognosco. (Cic. *Verr.* II 5, 9)
13. Nihil est enim unum uni tam simile, tam par, quam omnes inter nosmet ipsos sumus. (Cic. *leg.* 1, 29)

14. Tolerabilius autem est, ut dixi, faciliusque non acquirere quam amittere, ideoque laetiores videbis, quos numquam fortuna respexit, quam quos deseruit. (Sen. *dial.* 9, 8, 3)
15. Alia interim crudelia, inhumana praetereo, quod [sc. servis] ne tamquam hominibus quidem, sed tamquam iumentis abutimur. (Sen. *epist.* 47, 5)

5. Dejte slovo do správného tvaru (u adjektiv zvažte i stupňování). Je-li více možností, vysvětlete rozdíl ve významu.

1. Malui viginti diebus post sententiam meam (*laudare; ego*) _____ ab omnibus quam a paucis hodie (*vituperare*) _____. (Cic. *Phil.* 6, 16)
2. An (*magnus*) _____ nunc sunt exercitus in Africa et duces (*multus bonus*) _____ que quam tunc in Hispania (*esse; byli*) _____? (Liv. 28, 43, 13)
3. Adeo ignavissimos hostes magis timetis quam (*Iuppiter, Mars*) _____ que, per quos iurastis? (Liv. 2, 46, 6)
4. Quid ergo est? Vereor mehercule, ne aut gravioribus (*uti; ego*) _____ verbis, quam natura fert aut levioribus, quam causa postulat. (Cic. *Quinct.* 57)
5. Aedis (= aedes) totae confulgebant tuae, quasi (*esse; by byly*) _____ aureae. (Plaut. *Amph.* 1095)
6. Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri dubitans, Romaene (*esse; jsi*) _____ an iam (*poficisci; jsi odešel*) _____; quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam (*committtere; bych dopustil*) _____, ut tibi, cum possint reddi, a me litterae non reddantur. (Cic. *Att.* 5, 6, 2)
7. Si quid ad me (*scribere; napíšeš*) _____, ita faciam, ut te velle (*intelligere; pochopím*) _____. (Cic. *fam.* 6, 22, 3)
8. Xenonem tam diligo quam (*tu*) _____, quod ipsum sentire certo scio. (Cic. *Att.* 5, 11, 6)
9. Sic enim coepit: „Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna (*deliberare; jako bys rozhodoval*) _____.“ (Sen. *epist.* 77, 6)
10. Ac ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et nostra amicitia (*postulare; vyžaduje*) _____. (Cic. *fam.* 5, 7, 3)

6. Vyberte správný tvar či správné tvary

1. De Cicerone velim ita sit, ut (*audiamus, audimus*). (Cic. *Att.* 16, 3, 2)
2. Veniunt etiam, qui me audiunt quasi doctum hominem, (*quod, quia*) paulo sum quam (*ipsi, ipsis, ipsorum*) doctior. (Cic. *fam.* 9, 20, 3)
3. Deinde ut cubitum (*discessissemus, discederemus, discessimus, discedemus*), me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilassem, artior (*atque, quam, quam si, ut*) solebat, somnus complexus est. (Cic. *rep.* 6, 10)

4. Recusavit et quasi nihil (*actum esset, ageretur, agatur, actum erat*), nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quae ipse ei vendiderat, petere coepit. (Cic. *Flacc.* 49)
5. Sed quid ego ex te quaero, quid defensurus sis, potius quam (*cognosco, cognoscerem, cognoscam*) ex ipsa civitate, quid (*gestum sit, gestum est, geratur, geritur, gestum esse*)? (Cic. *Verr.* II 3, 85)
6. (*quam, ut, quasi, ac*) bos armenta, sic ego bonos viros aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiamsi ruent. (Cic. *Att.* 7, 7, 7)
7. Nostri (*minores, minus, minime*) student litteris quam Latini. (Cic. *de orat.* 3, 43)
8. Quamvis enim multum (*possides, possideas, possidebis, possideres*), tamen, quia aliquis plus habet, tanto tibi videris defici, (*quanto, quantum, quot, qui*) vinceris. (Sen. *epist.* 104, 9)

7. Určete typy vedlejších vět

Ut

Určete, zda se mezi následujícími větami vyskytují tyto věty: srovnávací, obsahová oznamovací s *ut non*, obsahová žádací s *ut/ne*, obavná, obsahová tázací, časová, přípustková, účelová, účinková.

1. Nam **ut** corpus, etiamsi mediocriter aegrum est, sanum non est, sic in animo ista mediocritas caret sanitate. (Cic. *Tusc.* 3, 10)
2. Nunc autem, simul atque editi in lucem et suscepti sumus, in omni continuo pravitae et in summa opinionum perversitate versamur, **ut** paene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. (Cic. *Tusc.* 3, 1, 2)
3. Vides, **ut** te philosophando revocare coner ad cenas. (Cic. *fam.* 9, 24, 3)
4. At metuo, **ut** satis sis subdola. (Plaut. *Mil.* 355)
5. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, **ut** ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam. (Cic. *Verr.* II 4, 54)
6. Haec **ut** brevissime dici potuerunt, ita a me dicta sunt. (Cic. *de orat.* 2, 174)
7. Praeclarum illud est et, si quaeris, rectum quoque et verum, **ut** eos, qui nobis carissimi esse debeant, aequae ac nosmet ipsos amemus; **ut** vero plus, fieri nullo pacto potest. (Cic. *Tusc.* 3, 29, 73)
8. At ille **ut** Karthaginem venit, multo aliter, ac sperarat, rem publicam se habentem cognovit. (Nep. *Ham.* 2, 1)
9. Servi mehercule mei, si me isto pacto metuerent, **ut** te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? (Cic. *Catil.* 1, 17)
10. Quidam veniunt, **ut** audiant, non **ut** discant, sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures oratione vel voce vel fabulis ducimur. (Sen. *epist.* 108, 6)

11. Sic fit, **ut** isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. (Sen. *epist.* 47, 4)
12. Quibus litteris ita respondit, **ut** ego nemini, cuius causam non reciperem. (Cic. *Att.* 8, 4, 2)
13. Perseus certior factus omnia detecta esse, potentior quidem erat, quam **ut** fugam necessariam duceret; tantum, **ut** procul abesset, curabat,... (Liv. 40, 56, 1)

Quam

Uvedte, jaké typy vět uvozuje výraz quam, a najděte větu či věty, kde quam vedlejší větu neuvozuje.

1. Ad epistulam, **quam** mihi ex itinere misisti, tam longam **quam** ipsum iter fuit, postea rescribam. (Sen. *epist.* 48, 1)
2. Quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, **quam** verentur. (Cic. *Catil.* 2, 16)
3. Habes epistulam verbosiozem fortasse, **quam** velles; quod tibi ita videri putabo nisi mihi longiorem remiseras. (Cic. *fam.* 7, 3, 6)
4. De qua [sc. tua querela] prius **quam** respondeo, pauca proponam. (Cic. *fam.* 11, 27, 2)
5. Stulta, soror, magis es, **quam** volo. (Plaut. *Poen.* 1194)
6. Etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio **quam** bonorum. (Cic. *Flacc.* 103)
7. Quomodo fabula, sic vita non **quam** diu, sed **quam** bene acta sit, refert. (Sen. *epist.* 77, 20)
8. **Quam** multi furto non erubescunt, **quam** multi adulterio gloriantur. (Sen. *epist.* 87, 23)
9. Cum primum Romam veni fuitque, cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, **quam** ut tibi absenti de reditu gratularer. (Cic. *Att.* 4, 1, 1)
10. Qua re fac, ut **quam** primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. (Cic. *fam.* 1, 10)
11. Quid enim? Ad amicosne confugiam? **Quam** multi sunt? (Cic. *fam.* 5, 15, 2)
12. Dic potius, **quam** naturale sit in inensum mentem suam extendere. (Sen. *epist.* 102, 21)

Quo, quanto, tantus

Určete typy zvýrazněných vedlejších vět. Najděte případy, kdy se nejedná o větu vedlejší.

1. ...esse quam videri bonus malebat: ita, **quo** minus petebat gloriam, eo magis illum adsequebatur. (Sall. *Catil.* 45, 5)
2. Audite reliqua et diligenter attendite, **quo** minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, ab consulibus, ab senatu, ab legibus, ab iudiciis petivisse. (Cic. *Verr.* II 3, 72)
3. Sed nescio **quo** modo verum est, quod in Andria familiaris meus dicit: „Obsequium amicos, veritas odium parit.“ (Cic. *Lael.* 89)
4. Sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet res publica, non **quo** aut sit mihi quicquam carius aut esse debeat, sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. (Cic. *Att.* 16, 15, 5)
5. ...negat ullum esse tempus, **quo** sapiens non beatus sit. (Cic. *Tusc.* 3, 29, 49)
6. In **quo** quaeritur, num **quo** alio modo commodius potuerit fieri vel a fortuna administrari. (Cic. *inv.* 2, 13, 44)
7. Nam libero tempore, cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, **quo** minus id, quod maxime placeat, facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor repellendus. (Cic. *fin.* 1, 10, 33)
8. Sed tota res Brundisina, **quo** modo habeat se, diutius nescire non possum. (Cic. *Att.* 9, 3, 2)
9. Vides, **quanto** facilius sit totam gentem quam unum virum vincere? (Sen. *epist.* 9, 19)
10. Non vides, **quanto** aliter patres, aliter matres indulgeant? (Sen. *dial.* 1, 2, 5)
11. **Quanto** erat in dies gravior atque asperior oppugnatio (...), tanto crebriores litterae nuntiique ad Caesarem mittebantur. (Caes. *Gall.* 5, 45, 1)
12. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, **ut** maiore non possim. (Cic. *fam.* 12, 24a, 1)
13. Talis (= tales) igitur inter viros amicitia tantas oportunitates habet, **quantas** vix queo dicere. (Cic. *Lael.* 22)
14. Huic ego homini, Quirites, tantum debeo, **quantum** hominem homini debere vix fas est. (Cic. *p. red. ad Quir.* 17)
15. Inter duas acies tantum erat relictum spatii, **ut** satis esset ad concursum utriusque exercitus. (Caes. *civ.* 3, 92, 1)
16. ...optant ergo non tantum, **ut** accipiant, quod turpi servitute meruerunt, sed etiam, **ut** tributo gravi liberentur. (Sen. *benef.* 6, 38, 4)

17. **Quanto** tua provincia melior! Decedes, cum voles, nisi forte iam decessisti... (Cic. Att. 6, 3, 2)

8. Odpovězte / vyberte správné tvrzení

1. Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. (Sen. *epist.* 24, 15)
 - *Cogitemus* je predikát věty vedlejší.
 - Konjunktiv *cogitemus* je použit po *quasi* podle pravidel souslednosti časové.
 - *Cogitemus* je predikát věty hlavní.
 - *Quasi* neuvozuje vedlejší větu.
2. Qui domum intraverit, nos potius miretur quam suppellectilem nostram. (Sen. *epist.* 5, 6, 11)
 - Je *intraverit* spíše futurum II nebo konjunktiv perfekta? Proč?
 - V jakém tvaru je predikát věty hlavní a proč?
3. Ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. (Cic. Att. 5, 18, 4)
 - Věta s *ut* je obsahová oznamovací.
 - Věta s *ut* je žádací, *ago* je přezens historický.
 - Věta s *ut* je účelová, *ago* je přezens historický.
 - Věta s *ut* je účinková a je v ní samostatný konjunktiv vztahující se k minulosti.
 - Věta s *ut* je srovnávací a konjunktiv vyjadřuje nereality.
4. Ut enim, quod turpe est, id quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest, sic, quod honestum non est, id utile ut sit, effici non potest adversante et repugnante natura. (Cic. *off.* 3, 19, 78)
 - Uveďte, kolik je v souvětí vedlejších vět a určete je.
 - Zdůvodněte použití konjunktivů *occultetur* a *sit*.
5. A gestatione cum maxime⁷⁸ venio non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedi. (Sen. *epist.* 55, 1)
 - Zdůvodněte použití konjunktivu plusquamperfekta *ambulassem*.

78 *cum maxime* „obzvláště nyní; nyní více, než kdy jindy“

ZPŮSOBOVÁ ZÁVISLOST

1. Přeložte do češtiny. Uveďte, zda konjunktiv vyjadřuje současnost, předčasnost nebo následnost a podle jakých pravidel je použit. Zjistěte, zda některé věty zůstávají i v závislosti indikativní, a pokuste se to zdůvodnit.

1. Habetis eum consulem, qui et parere vestris decretis non dubitet et ea, quae statueritis, quoad vivet, defendere et per se ipsum praestare possit. (Cic. *Catil.* 4, 24)
2. Vereor, ne haec qui non viderunt, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur. (Cic. *Verr.* II 4, 124)
3. Ut vero Hannibal ipse, dum murum incautius subit, adversum femur tragula graviter ictus cecidit, tanta circa fuga ac trepidatio fuit, ut non multum abesset, quin opera ac vineae desererentur. (Liv. 21, 7, 10)
4. Itaque non deterret sapientem mors, quae propter incertos casus cotidie imminet, propter brevitatem vitae numquam potest longe abesse, quo minus in omne tempus rei publicae suisque consulat, cum posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. (Cic. *Tusc.* 1, 37, 90)
5. Sic cogitabam, cum contra dicturus esset Hortensius et cum me esset attente auditorus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. (Cic. *Quinct.* 77)
6. Invitus feci, ut fortissimi viri T. Flaminini fratrem L. Flamininum e senatu eicerem septem annis post, quam consul fuisset, sed notandam putavi libidinem. (Cic. *Cato* 42)
7. Qui enim teneat causas rerum futurarum, idem necesse est omnia teneat, quae futura sint. (Cic. *div.* 1, 127)
8. Si quis dicit optimum esse navigare, deinde negat navigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant et frequenter subitae tempestates sint, quae rectorem in contrarium rapiant, puto hic me vetat navem solvere, quamquam laudet navigationem. (Sen. *dial.* 8, 4, 1)
9. Legati Romanorum cum se non, quo hostis vocasset, sed quo imperatores sui duxissent, ituros esse respondissent, domum rediere. (Liv. 8, 23, 10)
10. Commentarios quosdam, inquam, Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni, ut auferrem, quos legerem, dum essem otiosus; quod quidem nobis non saepe contingit. (Cic. *fin.* 3, 3, 10)
11. Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coegisti! Adhuc quidem valde me paenitet. (Cic. *Att.* 3, 3)
12. Non lubet commemorare, nec vero necesse est, tibi praesertim, qui interfuisti; vides tamen omnia fere, contra ac dicta sint, evenisse. (Cic. *div.* 2, 53)

13. Complures enim Graecis institutionibus eruditi ea, quae didicerant, cum civibus suis communicare non poterant, quod illa, quae a Graecis accepissent, Latine dici posse diffident; quo in genere tantum profecisse videmur, ut a Graecis ne verborum quidem copia vinceremur. (Cic. *nat. deor.* 1, 8)
14. Epistolam tuam accepi post multos menses, quam miseris. Supervacuum itaque putavi ab eo, qui adferebat, quid ageres, quaerere. (Sen. *epist.* 50, 1)
15. Erat hiemps summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus, cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum deiciant nudumque constituent. (Cic. *Verr.* II 4, 86)
16. ...accidit, quod fuit necesse, ut nonnulli milites, qui lignationis munitionisque causa in silvas discessissent, repentino equitum adventu interciperentur. (Caes. *Gall.* 5, 39, 2)
17. Puto fore ut, cum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus, sed nosti morem dialogorum. (Cic. *fam.* 9, 8, 1)
18. Haec renuntiata Pheras legatio cum esset, ne paulum quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos, quidquid fors belli tulisset, paterentur. (Liv. 36, 9, 8)
19. Eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret; itaque usus est menses XIII. (Cic. *Att.* 7, 7, 2)
20. Nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturis sis. (Cic. *fam.* 12, 29, 2)
21. Intellego, pontifices, me plura extra causam dixisse, quam aut opinio tulerit aut voluntas mea. (Cic. *dom.* 32)

2. Přeložte do latiny

1. Za prvé se ptám, jaký měl Habitus důvod, aby (*dosl. proč*) chtěl zabít Oppianika.
2. Na základě toho dopisu se zdálo, že není pochyb, že do té doby přijde.
3. Myslel sis, že se stane, že uvidím Pompeia dříve, než tam přijdu.
4. Říkali, že nemají nic, co by říkali.
5. Bude velmi milé, jestliže mi napíšeš, co budeš dělat a co se ti líbí.
6. Vidím, že nikdo kromě tebe nepochybuje (o tom), zda nebezpečí pominulo nebo ne.
7. Myslím si, že tam zůstanu, dokud nepřijde.
8. Coelius píše, že to napsal a řekl mnoha lidem dříve, než se C. Gracchus stal tribunem lidu.
9. Nejen nemohli být podplaceni, ale dokonce poslali do Sparty legáty, aby obvinili Lýsandra, že se pokusil podplatit kněze toho chrámu.
10. Víím, že mi nezáleží na tom, zda to víím nebo to nevím.

11. Kdo neví, že prvním pravidlem historiografie je (to), aby se neopovážovala říct nic nepravdivého?
12. A proto tě prosím, aby ses staral, aby pochopil, že jsem ti to napsal dost důkladně.
13. P. Licinius Crassus se vymlouval, že mu slavnostní obřady brání, aby šel do provincie.
14. Bojím se, že neušetřím tvé (lidi), zatímco budu bránit svoje (lidi).
15. Zdá se mi, že jsem se provinil, když jsem od tebe odešel.

Habitus	Habitus, ī, m.
Oppianicus	Oppianicus, ī, m.
na základě (něčeho)	ex +abl.
do té doby	ante eam diem
tam	istūc
velmi milý	pergrātus, a, um
kromě	praeter +ak.
pominout, přejít	trānseō, ěre, īi, itum
zůstat, zdržovat se (někde)	commoror, āri, ātus sum
podplatit	corrumpō, ere, rūpi, ruptum
Sparta	Lacedaemōn, onis, f.
Lýsandros	Lysander, drī, m.
obvinit	accūsō, āre, āvi, ātum
pokusit se	cōnor, āri, ātus sum
chrám	fānum, ī, n.
záležitost (někomu)	interest, interesse, interfuit, - +gen.
▪ mně záleží	▪ meā interest
pravidlo	lēx, lēgis, f.
historiografie	historia, ae, f.
opovážit se	audeō, ěre, ausus sum
nepravdivý	falsus, a, um
důkladně	diligenter
vymlouvat se, omlouvat se	mē excūsō, āre, āvi, ātum
slavnostní obřad	sollemne, is, n.
provinít se	peccō, āre, āvi, ātum

3. Doplňte správný tvar

1. Mirabile videtur, quod non rideat haruspex, cum haruspicem (*videre; uvidí*) _____ . (Cic. *nat. deor.* 1, 71)
2. Vetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, quod non (*ride-re; se nesměje*) _____ haruspex, haruspicem cum (*videre; uvidí*) _____ . (Cic. *div.* 2, 51)
3. Illud dico, me, ut primum in contione provinciam (*deponere; jsem se vzdal*) _____, statim quem ad modum eam tibi traderem, cogitare (*coepisse; začal jsem*) _____ . (Cic. *fam.* 5, 2, 3)
4. Non est, quod cogites, quanto diutius habere (*posse; jsi mohl*) _____, sed quam diu (*habere; jsi měl*) _____ . (Sen. *dial.* 11, 10, 4)

5. Quod ubi perlatum ad Marcellum est, extemplo copias movit et ab hoste quattuor ferme milium intervallo consedit, quid (*agere, parare; dělají nebo chystají*) _____ve, expectaturus. (Liv. 25, 40, 9)
6. ...saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita (*vivere; žiji*) _____quam gaudere quod (*vivere; žiji*) _____. (Cic. *fam.* 4, 13, 1)
7. Veniunt Syracusas; praesto est Apronius; ait eos ipsos, qui (*venire; přišli*) _____, contra edictum praetoris fecisse. (Cic. *Verr.* II 3, 68)
8. Reliquorum sententiae spem adferunt, si te hoc forte delectat, posse animos, cum e corporibus (*excedere; odejdou*) _____, in caelum quasi in domicilium suum pervenire. (Cic. *Tusc.* 1, 11, 24)
9. Sed cum intellegerem, quid (*sentire; tu*) _____, prudenter te arbitrabar (*videre; že vidíš*) _____, quid (*posse; můžeš*) _____. (Cic. *fam.* 10, 3, 3)
10. Quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad (*posse; ego*) _____, servem, gratum est. (Cic. *Att.* 7, 26, 2)
11. Hic cum propter multas eius virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem (*accusare; aby ho obvinili*) _____, quod societatem cum rege Perse ad Graeciam opprimendam (*facere; prý uzavřel*) _____. (Nep. *Them.* 8, 2)
12. Reliquum est, ut (*consolari; ego*) _____ et (*adferre; ego*) _____ rationes, quibus te a molestiis (*conari; ego*) _____ abducere. (Cic. *fam.* 4, 13, 4)

4. Doplňte do vět interpunkci, určete vedlejší věty a naznačte stavbu souvětí.

1. His [sc. iratis] aut subtrahendi sunt ei in quos impetum conantur facere dum se ipsi conligant (...) aut rogandi orandique sunt ut si quam habent ulciscendi vim differant in tempus aliud dum defervescat ira. (Cic. *Tusc.* 4, 36, 78)
2. Tu velim scribas ad me quid agas et ubi futurus sis ut aut quo scribam aut quo veniam scire possim. (Cic. *Att.* 6, 2, 3)
3. Etenim quis est tam vaecors qui aut, cum suspexit in caelum deos esse non sentiat, et ea quae tanta mente fiunt ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum ac necessitudinem persequi possit, casu fieri putet, aut cum deos esse intellexerit, non intellegat eorum numine hoc tantum imperium esse natum et auctum et retentum? (Cic. *har. resp.* 19)
4. Idem ego cum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum ut mihi cum illo cum loquerer te cum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse ut in eam partem quam Phania rogasset primum venirem. (Cic. *fam.* 3, 6, 2)

5. Etsi iam sperabam cum has litteras accepisses fore ut ea quae superioribus litteris a te petissemus impetrata essent, tamen non faciam finem rogandi quoad nobis nuntiatum erit te id fecisse quod magna cum spe exspectamus. (Cic. *Att.* 16, 16E, 2)
6. Haec res quem ad modum ceciderit et tota res quo loco sit velim ad me scribas et ita ut instituisti. (Cic. *Att.* 3, 24, 2)
7. Etenim accedit hoc, quod totum cuius modi sit mando tibi ut perspicias. (Cic. *Att.* 1, 12, 1)
8. Per totam Siciliam vagus praedas agebat ex sociis Romanorum neque intercludi ab Agrigento vi aut arte ulla nec quin erumperet ubi vellet prohiberi poterat. (Liv. 26, 40, 4)
9. Cum enim in homine nulla culpa inveniretur quid ille meruisset non quid de eo statutum esset quaerendum esse duxerunt. (Cic. *Cluent.* 126)

5. Po změně času ve větě hlavní změňte další tvary, je-li to nutné

1. Censuerunt frequentes, quoniam Flaccum auctoritas patrum nihil movisset, ad populum cum Flacco agendum. (Liv. 39, 39, 10)
Censent frequentes...
2. Namque etiam in consilio superioribus diebus dixerat, priusquam concurrerent acies, fore, uti exercitus Caesaris pelleretur. (Caes. *civ.* 3, 86, 1)
In consilio **dicit**...
3. Huic imperat, quas possit, adeat civitates horteturque, ut populi Romani fidem sequantur, seque celeriter eo venturum nuntiet. (Caes. *Gall.* 4, 21, 8)
Huic **imperavit**...
4. Quamquam non negatis nos intellegere, quid sit voluptas, sed quid ille dicat. (Cic. *fin.* 2, 5, 15)
Quamquam non **negavistis**...
5. Quae [sc. urbs] quidem mihi laetari videtur, quod tantam pestem evomuerit forasque proiecerit. (Cic. *Catil.* 2, 2)
Quae _____ **videbatur**...
6. ...re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. (Cic. *Verr.* II 3, 63)
...re quidem vera nemo in Sicilia **dubitabat, quin**...
7. Multo denique die per exploratores Caesar cognovit et montem a suis teneri et Helvetios castra movisse et Considium timore perterritum, quod non vidisset, pro viso sibi renuntiavisse. (Caes. *Gall.* 1, 22, 4)
Multo denique die per exploratores Caesar **cognoscit**...

8. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur. (Cic. *Att.* 2, 4, 7)
De muro, **imperat...**
9. Huius me constantiae puto fore, ut numquam paeniteat. (Cic. *fam.* 2, 16, 3)
Huius me constantiae **putabam...**
10. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. (Cic. *Verr.* II 3, 189)
Nemo enim **est...**
11. Vitam militum neglegerem? At eos videbar **ea accepisse condicione**, ut eos, **quoad possem**, incolumis patriae et parentibus **conservarem**. Hostium condicionem repudiarem? (*Rhet. Her.* 4, 24, 34)
At eos **videor...**
6. **Uvedte, které tvary by se musely změnit, aby došlo k naznačené změně. Je-li více možností, uvedte je. Provedte všechny nutné změny.**
1. ...existimas eos idcirco vitae meae pepercisse, quod de reditu meo nil timerent. (Cic. *Planc.* 71)
timeant:
2. ...vereor, ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit. (Cic. *Att.* 13, 9, 2)
venisset:
3. Atque hoc etiam sunt timendi magis, quod, quid cogitent, me scire sentiunt neque tamen permoventur. (Cic. *Catil.* 2, 5)
cogitarent:
4. Dicis oportere quaeri, homines M. Tulli iniuria occisi sint necne. (Cic. *Tull.* 38)
occisi essent:
5. Quae cum essent incerta, existimavi tamen faciendum esse, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem. (Cic. *fam.* 2, 19, 2)
sint incerta:
6. Commoventur amici Stheni, sperant fore, ut patris litteris nuntiisque filius ab illo furore revocetur. (Cic. *Verr.* II 2, 97)
revocaretur:
7. Hortatur, ut simili ratione, atque ipse fecerit, suas iniurias persequantur. (Caes. *Gall.* 7, 38, 10)
persequerentur:
8. Quaesivi, quae causa fuisset, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur. (Cic. *Quinct.* 88)
possideantur:

9. Iaciuntur enim voces, quae perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis praesidi ad ea, quae vos statueritis hodierno die, transigunda. (Cic. *Catil.* 4, 14)

statuissetis:

10. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. (Cic. *fam.* 12, 19, 2)

moveret:

7. Konjunktiv jen kvůli závislosti?

U následujících vět se pokuste určit:

- zda je konjunktiv vyžadován typem věty
 - zda je použit pouze jako vyjádření způsobové závislosti bez zvláštního významového odstínu
 - zda je nebo může být nositelem zvláštního významového odstínu
1. Sed ego mallem ad ipsum scripsisses mihi illum satis facere, non quo faceret, sed ut faceret. (Cic. *Att.* 2, 25, 1)
 2. Sed quoniam coegisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse miserum putem. (Cic. *Tusc.* 1, 8, 15)
 3. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset, respondit se id neminem facturum putasse. (Cic. *S. Rosc.* 70)
 4. Adeoque ea subita res fuit, ut prius Anienem transirent hostes, quam obviam ire ac prohibere exercitus Romanus posset. (Liv. 1, 36, 1)
 5. A Pausania, Lentuli liberti, accenso meo, audivi, cum diceret te secum esse questum, quod tibi obviam non prodissem. (Cic. *Att.* 3, 7, 4)
 6. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullae morte ante, quam certum scierit. (Cic. *fam.* 9, 10, 3)
 7. Haec, Lucili virorum optime, quominus legas, non deterreo, dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. (Sen. *epist.* 89, 18)
 8. Mercatoribus est aditus magis eo, ut, quae bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quo ullam rem ad se inportari desiderent. (Caes. *Gall.* 4, 2, 1)
 9. Nihil puto tibi esse utilius quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. (Cic. *fam.* 6, 20, 1)
 10. Mirabantur omnes hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam tam multis eum factis decretisque iugulasset. (Cic. *Verr.* II 2, 64)

11. Adulescentulus vero sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu viderit. (Cic. *de orat.* 1, 121)
12. Petiere, ne, priusquam ipsi senatum Romanum adissent, Veios iretur. (Liv. 4, 58, 2)
13. Sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea condicione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus. (Cic. *Att.* 15, 1, 1)
14. Non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, cum repente iubetur dicere. (Cic. *Verr.* II 2, 72)
15. Nescit omnino te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. (Cic. *Att.* 2, 15, 4)
16. Saepe audiui e maioribus natu, qui se porro pueros e senibus audisse dicebant, mirari solitum C. Fabricium quod, cum apud regem Pyrrhum legatus esset, audisset e Thessalo Cineia esse quendam Athenis, qui se sapientem profiteretur, eumque dicere omnia, quae faceremus, ad voluptatem esse referenda. (Cic. *Cato* 43)
17. Nam cum ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat falsa esse illa, quae antea de dolore ipse sensisset. (Cic. *Tusc.* 2, 25, 60)

8. Uvedte, jako podobu by mělo vyznačené souvětí, kdyby bylo nezávislé

1. ...aiunt **manere animos, cum e corpore excesserint, sed non semper.** (Cic. *Tusc.* 1, 32, 78)
2. **Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium condemnaret.** (Cic. *Cluent.* 9)
3. Ait autem **eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur.** (Cic. *Att.* 15, 9, 1)
4. Primum enim negatis **fieri posse, ut quisquam nulli rei adsentiatur.** (Cic. *ac.* 1, 107)
5. ...suades, **ne longius discedamus, dum acta mensis Mai ad nos perferantur,**... (Cic. *Att.* 3, 8, 3)
6. **Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres maximeque ubi esses.** (Cic. *fam.* 12, 5, 1)
7. ...nemo ibit infitias, **Thebas et ante Epaminondam natum et post eiusdem interitum perpetuo alieno paruisse imperio, contra ea, quamdiu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae.** (Nep. *Epam.* 10, 4)
8. Nam ita **facillime, quid veri simillimum esset, inveniri posse** Socrates arbitratur. (Cic. *Tusc.* 1, 4, 8)
9. **De Aufidio et de Palicano non puto te exspectare, dum scribam.** (Cic. *Att.* 1, 1, 1)

10. Quid ergo? **Istae imagines** ita nobis dicto audientes sunt, ut, **simul atque velimus, accurrant?** (Cic. *div.* 2, 138)
11. Audebis ita accusare alterum, ut **quominus tute condemnere, recusare non possis?** (Cic. *div. in Caec.* 31)
12. Num censes **Ennium, cum in hortis cum Ser. Galba vicino suo ambulavisset, dixisse: „Visus sum mihi cum Galba ambulare?“** (Cic. *ac.* 1, 51)
13. Nec tamen fieri potest, ut **qui hac ratione philosophentur, hi nihil habeant, quod sequantur.** (Cic. *nat. deor.* 1, 12, 6)

9. Vyberte správný tvar

1. Quoniam quid tibi (*permittatur, permitteretur*), cognosti, quid mihi placeat, puto te (*scias, scires, scire*) oportere. (Cic. *fam.* 6, 8, 1)
2. Qui enim amisso Corfinio denique certiozem me sui consili fecit, is queretur Brundisium me non (*venire, venisse, venturum esse*), cum inter me et Brundisium Caesar esset? (Cic. *Att.* 9, 2a, 2)
3. Tace atque abi! Curata fac sint, cum a foro (*redeam, redirem, redierim, redissem*) domum! (Plaut. *Aul.* 273)
4. Scribunt enim ad me amici eius me illi nullo modo satis fecisse, quod in senatum non (*venissem, venerim*). (Cic. *Att.* 10, 8, 3)
5. ...graviter eos accusat, quod, cum neque [sc. frumentum] emi neque ex agris sumi possit, tam necessario tempore, tam propinquis hostibus ab iis non (*sublevetur, sublevatus sit, sublevaretur, sublevatus esset*), praesertim cum magna ex parte eorum precibus adductus bellum (*susceperit, susepisset, suscipere, suscepisse*). (Caes. *Gall.* 1, 16, 5)
6. Eleganter mihi videtur Panaetius respondisse adulescentulo cuidam quaerenti, an sapiens (*amet, amaturus sit, amaturus esset, amaret, amare, amaturum esse*). (Sen. *epist.* 116, 5)
7. Socraten aiunt colapho percussum nihil amplius (*dicere, dixisse, dicturum esse*) quam molestum esse, quod nescirent homines, quando cum galea prodire deberent. (Sen. *dial.* 5, 11, 2)
8. Qua re non ignoro, quid sociis (*accidat, accideret, accidit, accidere*) in ultimis terris, cum (*audirem, audivi, audivissem, audiverim*) in Italia querelas civium. (Cic. *ad Q. fr.* 1, 1)
9. Ea enim audiebamus et ea verebamus ut, quodcumque tu consilium (*cepisti, cepisses, ceperas, ceperis*), id nobis persequendum (*putamus, putaremus, putemus, putare*). (Cic. *Att.* 8, 11B, 1)
10. Non modo iam nemo est tam imperitus, qui ea, quae gessi in consulatu, peccata esse (*dicit, diceret, dicat, dicet*), sed nemo est tam inimicus patriae, qui non meis consiliis patriam (*conservetur, conservatur, conservari, conservatam esse*) (*fatetur, fateatur, fateretur, fateri*). (Cic. *dom.* 72)

11. Postea vero quam magnam spem habere (*coepi, coepissem, coeperam*) fore, ut te brevi tempore incolumem (*habuissemus, haberemus, habeamus, nos habere, habituri essemus, habituri simus, nos habituros esse*), facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem (*declararem, declarem, declaravissem, declaraverim, declaravi*) meam. (Cic. *fam.* 6, 13, 1)
12. Multa etiam sunt in nostris institutis ducta ab illis [sc. Pythagoreis]; quae praetereo, ne ea, quae repperisse ipsi putamur, aliunde didicisse (*videmur, videamur, videri*). (Cic. *Tusc.* 4, 2, 4)

10. Dejte do závislosti

1. Nesciunt, quid faciant.
Videntur...
2. Nihil interest, utrum haec Messanae an apud istum in praetorio loquatur.
Non intellegebat miser...
3. Ardet balineum an calet?
Nihil mihi **videtur iam interesse...**
4. Doleam necne doleam nihil interest.
Doce...
Docuit...
5. Fiet, ut legem non ferat.
Putas...
6. Tempus est, ut eamus ad forum.
Videtur...
Videbatur...
7. Nescis, quid nostris faciendum sit.
Scribis...
Scripsisti...
11. Uvedte, které tvary mají platnost času hlavního a které času vedlejšího. Pokuste se najít vysvětlení.
1. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intellegat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse. (Cic. *fam.* 13, 25, 1)
2. Quoniam quod iudicium et quo consilio constitutum sit, cognostis, nunc rem ipsam, ut gesta sit, dum breviter vobis demonstro, attendite. (Cic. *Tull.* 13)
3. Praeclarum autem nescio quid adepti sunt, quod didicerunt se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. (Cic. *Tusc.* 1, 21, 49)

4. „An,“ inquit, „oblitus es, quid initio dixerim, facilius me, talibus praesertim de rebus, quid non sentirem, quam quid sentirem, posse dicere?“ (Cic. *nat. deor.* 2, 2)
5. Hoc tam triste responsum cum rettulissent legati, vocatur in contionem a magistratibus populus, ut quid agerent, consultarent. (Liv. 37, 28, 3)
6. Ego haec omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret,... (Cic. *S. Rosc.* 127)

12. Vysvětlete použití konjunktivu v následujících větách a určete typy vedlejších vět

1. Postea, cum mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar, ne ita caderet, quod etiam nunc vereor, ne, ante quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. (Cic. *fam.* 2, 19, 1)
2. De causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissentire; sin cesseris, non magnopere mirabor: memini enim Antiochum ipsum, cum annos multos alia sensisset, simul ac visum sit, sententia destitisse. (Cic. *ac.* 1, 63)
3. Credo ego vos, iudices, mirari, quid sit quod, cum tot summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, qui neque aetate neque ingenio neque auctoritate sim cum his, qui sedeant, comparandus. (Cic. *S. Rosc.* 1)
4. Ex quo intellegi potest eos vobis esse carissimos, qui ita vixerint, ut sine vestro praesidio salvi esse non possint. (Cic. *Verr.* II 3,8)
5. Et ait etiam meus familiaris et necessarius eandem causam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quae mihi fuerit, cur eundem defenderem. (Cic. *Rab. Post.* 32)
6. Neminem esse toto orbe terrarum, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. (Sen. *dial.* 11, 5, 2)
7. Quare quod dandum est amicitiae, large dabitur a me, ut tecum agam, Servi, non secus, ac si meus esset frater, qui mihi est carissimus isto in loco... (Cic. *Mur.* 10)
8. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius, sed experiar et dicam, si potero, planius. (Cic. *de orat.* 1, 187)
9. Ipse interea, quoad legiones conlocatas munitaque hiberna cognovisset, in Gallia morari constituit. (Caes. *Gall.* 5, 24, 8)
10. Ne illud quidem dubium est, quin hunc ipsum Philippum pactum iam per legatos litterasque cum Hannibale, ut in Italiam traiceret, misso cum classe Laevino, qui ultro ei bellum inferret, in Macedonia continuerimus. (Liv. 31, 7, 4)
11. Accusat eos, quod eiusmodi de se sermones habuerint, rogat, ut id facere desistant et in sua quisque dicat navi se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. (Cic. *Verr.* II 5, 102)

12. Etsi, cum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem iam, quid Brundisi actum esset (...), tamen angebar singularum horarum expectatione mirabarque nihil adlatum esse ne rumoris quidem; nam erat mirum silentium. (Cic. *Att.* 9, 1, 1)

13. Odpovězte

1. Sin vera sunt, quae dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui e vita **excesserunt**, incolunt, id multo iam beatius est. (Cic. *Tusc.* 1, 41, 98)

O praeclarum lucrum, cum te victore – quod di omen avertant! – beata mors eorum futura sit, qui e vita **excesserint** sine tormentis. (Cic. *Phil.* 13, 41)

Sed ad eos, si placet, qui vita **excesserunt**, revertamur. (Cic. *Brut.* 262)

- Porovnejte použití *excesserint* a *excesserunt*.
- Uveďte, zda je konjunktiv použit pouze z důvodu způsobové závislosti nebo je nositelem nějakého významového odstínu.
- Zamyslete se, zda by bylo možné nahradit indikativ konjunktivem a zda by došlo ke změně významu.

2. Atque hoc scitis omnes, usque adeo hominem in periculo fuisse, **quoad** scitum est Sestium vivere. (Cic. *Sest.* 82)

Video, **donec** arma adversariis tradantur, differri adversus nos certamen. (Liv. 3, 54, 4)

Mihi quidem numquam persuaderi potuit animos, **dum** in corporibus essent mortalibus, vivere, cum excessissent ex iis, emori... (Cic. *Cato* 80)

Atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possem currere! Quod quidem ipsum scribe, quaeso, ad me, ut, **dum** consisto in Tusculano, sciam, quid garriat, sin rusticatur, quid scribat ad te... (Cic. *Att.* 12, 1, 1)

Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum sim, **quoad** audiamus haec, quae commota sunt, quorsus evadant. (Cic. *Att.* 16, 15, 4)

- Porovnejte použití způsobů v časových větách s *dum*, *donec*, *quoad* a pokuste se ho zdůvodnit.
- U konjunktivních vět uveďte, zda by v nezávislém souvětí byl nebo mohl být v některé větě indikativ.

VĚTY PODMÍNKOVÉ V ZÁVISLOSTI

1. **Přeložte do češtiny a určete typ podmínkové věty (někdy může být více možností). Uveďte, které věty se odlišují od základního schématu.**
1. ...„Dic agedum,“ inquit, „Ap. Claudi, quidnam facturus fueris, si eo tempore, quo C. Furius et M. Geganius censores fuerunt, censor fuisses.“ (Liv. 9, 33, 6)
2. Nolite expectare, dum omnes obeam oratione mea civitates: hoc uno complector omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. (Cic. *Verr.* II 2, 125)
3. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim. (Cic. *fam.* 5, 20, 6)
4. Neque enim ratio afferri potest, cur, si cuiquam novo civi potuerit adimi civitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquissimis civibus possit. (Cic. *Caecin.* 101)
5. An tu censes ullam anum tam deliram futuram fuisse, ut somniis crederet, nisi ista casu non numquam forte temere concurrerent? (Cic. *div.* 2, 141)
6. Quid censes, si ratio esset in beluis, non suo quasque generi plurimum tributuras fuisse? (Cic. *nat. deor.* 1, 76)
7. Equidem sic arbitrator, etiamsi multa fallant eos, qui aut arte aut coniectura divinare videantur, esse tamen divinationem; homines autem, ut in ceteris artibus, sic in hac posse falli. (Cic. *div.* 1, 124)
8. Ceterum haud dubium fuit, quin, nisi ea mora intervenisset, castra eo die Punica capi potuerint. (Liv. 24, 42, 3)
9. At Epaminondas, cum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum, usque eo retinuit, quoad renuntiatum est, vicisse Boeotios. (Nep. *Epam.* 9, 3)
10. Bruto certe meo nullo loco deero, idque, etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. (Cic. *Att.* 14, 15, 2)
11. Et enim, cum tu mihi meisque multa saepe scripsisses, veritus sum, ne, si ego gravarer, aut ingratum id aut superbum videretur. (Cic. *top.* 4)

12. An potest quisquam dubitare, quin si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia fuerit futurus, in qua fratres fuerunt? (Cic. *Lig.* 34)
13. Tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipsum eum delectaret peccare, etiam si causa non esset. (Cic. *off.* 2, 24, 84)
14. Consciis mihi sum nihil me scientem deliquisse, et si quid fecerim imprudentia lapsus, corrige me et emendari castigatione hac posse. (Liv. 42, 42, 8)
15. Et tamen dux ille Graeciae nusquam optat, ut Aiacis similes habeat decem, sed ut Nestoris; quod si sibi acciderit, non dubitat, quin brevi sit Troia peritura. (Cic. *Cato* 31)
16. Sed tamen quidnam est id, quod dixisti fore, ut tibi ignosceremus, si cognossemus, quae te causa in sermonem impulisset? (Cic. *de orat.* 2, 363)
17. Tum Flaminius ex eo quaesivit, si ne postea quidem pulli pascerentur, quid faciendum censeret. (Cic. *div.* 1, 77)
18. Viderunt et vident, si per imprudentiam vestram, negligentiam meam legem incognitam acceperitis, fore, uti postea cognitis insidiis, cum decemviros creetis, tum vitiiis omnibus et sceleribus legis Cn. Pompei praesidium opponendum putetis. (Cic. *leg. agr.* 2, 25)
19. Nemo umquam mihi Scipio persuadebit aut patrem tuum Paulum (...) aut multos praestantes viros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quae ad posteritatis memoriam pertinerent, nisi animo cernerent posteritatem ad se posse pertinere. (Cic. *Cato* 82)
20. Neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriae Superbo exacto rege meruit, pessimo publico id facturus fuerit, si libertatis inmaturae cupidine priorum regum alicui regnum extorsisset. (Liv. 2, 1, 3)
21. Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiamsi homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret, id quod intellegi facillime potest. (Cic. *Verr.* II 2, 138)
22. An Cn. Pompeium censes tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria laetaturum fuisse, si sciret se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri amisso exercitu, post mortem vero ea consecutura, quae sine lacrimis non possumus dicere? (Cic. *div.* 2, 23)
23. Itaque neque re publica exterminata mihi locum in hac urbe esse duxi, nec, si illa restitueretur, dubitavi, quin me secum ipsa reduceret. (Cic. *p. red. ad Quir.* 14)
24. Quo nuntio adlato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius adferretur. (Cic. *fam.* 15, 1, 2)

25. At enim quaerit apud Xenophontem Socrates, unde animum arripuerimus, si nullus fuerit in mundo. (Cic. *nat. deor.* 3, 27)
26. Quam ob rem licet inrideat, si qui vult, plus apud me tamen vera ratio valebit quam vulgi opinio; neque ego umquam bona perdidisse dicam, si quis pecus aut suppellectilem amiserit, nec non saepe laudabo sapientem illum, Biantem, ut opinor, qui numeratur in septem; cuius quom (= cum) patriam Prienam cepisset hostis ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus asportarent, cum esset admonitus a quodam, ut idem ipse faceret, „Ego vero,“ inquit, „facio; nam omnia mecum porto mea.“ (Cic. *parad.* 1, 8)
27. Fit enim nescio quomodo, ut magis in aliis cernamus quam in nobismet ipsis, si quid delinquitur. (Cic. *off.* 1, 41, 146)
28. Tutum aliqua res in mala conscientia praestat, nulla securum: putat enim se, etiamsi non deprenditur, posse deprendi. (Sen. *epist.* 105, 8)

2. Přeložte do latiny

1. Domníval se, že na sněm přijde dostatečně včas, jestliže přijde den předtím.
2. Nemohu tušit, kdy a kde tě uvidím, jestliže mi to nenapíšeš.
3. Zeptej se sám sebe, zda kdyby ti nějaký bůh dal tu možnost, chtěl bys raději žít na tržišti nebo v táboře.
4. Tvrdil, že kdyby byl v té situaci, nedělal by to.
5. Tuší, co by se bylo stalo, kdyby byl Filip žil.
6. Co myslíš, že by byl slyšel Odysseus, kdyby setrval v předstírání šílenství?
7. Tvrdí, že jestli nejsou bohové, není v přírodě nic lepšího než člověk.
8. V té době byli v našem vojsku urození lidé, kteří podněcovali Jugurthu a slibovali, že jestliže král Micipsa zahyne, zmocní se sám vlády nad Numidií.
9. Myslím si, že ostatním je třeba dát milost a beztrestnost, jestliže se vzdají svého omylu a usmíří se se státem.
10. Když jsem čekal na dopis od tebe, náš Lupus mi oznámil, abych ti napsal, jestliže chci.
11. Nepochybuj, že u vás dosáhnu schválení své obhajoby, jestliže si budete pamatovat, že strůjce úkladů může být právem zabit.
12. Věz, že bych byl dal přednost tvému přání před svým prospěchem, kdybys mi byl poslal dopis.

včas	ad tempus, tempore
dostatečně	satis
sněm	comitia, ōrum, n.
▪ přijít na sněm	▪ ad comitia venire
den předtím	prīdiē
tušit	suspīcor, āri, ātus sum
možnost	potestās, ātis, f.
▪ dát možnost	▪ potestātem faciō, ere, fēcī, factum
tržnice	macellum, ī, n.
situace	zde: locus, ī, m.
▪ v té situaci	▪ eō locō
tušit	dīvīnō, āre, āvī, ātum
Odysseus	Ulixēs, is, m.
setrvat (v něčem)	perseverō, āre, āvī, ātum in +abl.
předstírání	simulātiō, ōnis, f.
šilenství	īnsānia, ae, f.
zajít (za někým), navštívit (někoho)	conveniō, īre, vēnī, ventum
podněcovat	animum alcis accendō, ere, cendī, cēsum
Micipsa	Micipsa, ae, m.
Jugurtha	Iugurtha, ae, m.
zahynout	occidō, ere, occidī, -, cāsūrus
zmocnit se (vlády)	potior, īrī, potītus sum +gen.
sám	sōlus, a, um
vláda (nad něčím)	imperium, īi, n. +gen.
Numidie	Numidia, ae, f.
milost	venia, ae, f.
▪ dát milost	▪ veniam dō, are, dedī, datum
beztrestnost	impūnitās, ātis, f.
vzdát se (něčeho)	dēpōnō, ere, posuī, positum
▪ vzdát se omylu	▪ errōrem dēponere
smířit se s (někým, něčím)	in grātiā redeō, īre, īi, itum cum +abl.
dosáhnout schválení (něčeho od někoho)	probō, āre, āvī, ātum +ak. (alqd) +dat. (alci)
obhajoba	dēfēnsiō, ōnis, f.
strůjce úkladů	īnsidiātor, ōris, m.
dát přednost (něčemu před něčím)	anteferō, ferre, tulī, lātum alqd alci rei
přání	voluntās, ātis, f.
prospěch	commodum, ī, n.

3. Přeložte krátké věty

1. Řekl mi, že kdyby ho pozvali, přijde.
2. Nevím, co budu dělat, jestliže mi nepomůžeš.
3. Nevím, co bych byl udělal, kdybych byl tehdy žil.
4. Není pochyb, že jestliže nepřišel, stalo se něco zlého.
5. Myslí si, že jestliže mlčíte, souhlasíte.
6. Ptá se, co bys dělal, kdybys nemohl pracovat.
7. Domníváme se, že jestliže to řekl, neřekl pravdu.
8. Tvrdili, že budete pokáráni, jestliže dílo nedokončíte včas.
9. Zeptal jsem se, zda bys byl odešel, kdybys byl mohl.

10. Myslím si, že by město nebylo bývalo zničeno zemětřesením, kdyby byly bývaly domy lépe postaveny.
11. Nepochybuj, že kdybys to udělal, velmi by ses mi zavděčil.
12. Zeptal se, kde bych žil, kdybych si mohl vybrat.
13. Víme, co by byli vytrpěli, kdyby byli zůstali ve vlasti.
14. Nevím, kam by šli, kdyby je vyhodili z domu.

4. Dejte do závislosti na uvedených výrazech

1. Fines eorum violabit, si ita fecerint.

Negat...

Negavit...

Quaerimus...

Quaesivimus...

2. Quod ni fecisset, uno in loco omnes adversariorum copiae convenissent. (Cic. *div.* 2, 52)

Intellegebat...

Intellegit...

Quis dubitare potest...

Quis dubitare potuit...

3. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur. (Cic. *Att.* 3, 1, 9)

Affirmo...

Affirmavi...

Dubium non est...

Dubium non fuit...

4. Si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset. (Cic. *Phil.* 13, 27)

Apparet...

Apparuit...

Dubium non est...

Dubium non fuit...

5. Si voluisset, paruissem. (Cic. *Lael.* 37)

Affirmo...

Affirmavi...

Quaerit...

Quaesivit...

6. Si possim, velim. (Plaut. *Cist.* 116)

Affirmo...

Affirmavi...

Quaerit...

Quaesivit...

7. In exeuntem e curia impetus factus esset, ni peropportune tribuni diem dixissent.

(Liv. 2, 35, 2)

Putat...

Putavit...

Quaerendum est...

Quaesivit...

8. Ego ad te, si quid audiero citius, scribam. (Cic. *Att.* 11, 24, 5)

Promisi...

Promitto...

Ne dubites...

Numquam dubitavit...

9. Si id probas, fieri ita posse negas. (Cic. *fin.* 5, 26, 77)

Puto...

Putavi...

Dubium non est...

Dubium non fuit...

10. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. (Cic. *Tusc.* 2, 5, 14)

Tibi dicit...

Tibi dixit...

Dubium non est...

Dubium non fuit...

11. Si quid fecimus, certe irati non fecimus. (Cic. *Tusc.* 4, 23, 52)

Affirmamus...

Affirmavimus...

Noli dubitare...

Nemo vestrum dubitavit...

12. Hoc si recte facietis, gaudebitis semper fietque res vestra melior. (Liv. 25, 112, 10)

Putamus...

Putabamus...

Non dubitamus...

Non dubitabamus...

13. Si pace frui volumus, bellum gerendum est. (Cic. *Phil.* 7, 19)

Quidam dicunt...

Quidam dixerunt...

Dubitatur, num...

Dubitavit, num...

14. Tacendum erat et expectandum, si inter sapientes viveremus. (Sen. *benef.* 5, 25, 3)

Dicit...

Dixit...

Quaerimus...

Quaesivimus...

15. Brutus si quid egerit, curabis, ut sciam. (Cic. *Att.* 13, 10, 3)

Credo...

Credebam...

Non dubito...

Non dubitavi...

Peto te...

Petivi te...

16. Eius [sc. mentis] bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. (Cic. *Tusc.* 5, 23, 67)

Cicero scribit...

Cicero scripsit...

Non dubitat...

Non dubitavit...

17. Debebant illi quidem omnis (= omnes) bonos efficere, si quidem hominum generi
consulebant. (Cic. *nat. deor.* 3, 79)

Putat...

Dixit...

Dubium non est...

Dubium non fuit...

18. Si vidistis, dicite. (Plaut. *Rud.* 323)

Vos petit...

Vos petivit...

19. Si sit domi, dicam tibi. (Plaut. *Asin.* 393)

Promitto...

Promisi...

Ne dubites...

Numquam dubitabas...

20. Pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis. (Cic. *fam.* 13, 23, 2)

Scito...

Dixi...

Ne dubites...

Dubium non erat...

5. Uvedte, jako podobu by mělo nezávislé souvětí

1. **Cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio vel si etiam filium misisset...** (Cic. *Deiot.* 9)
2. In Cumano nuper cum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis a M. Varro-ne venisse eum Roma pridie vesperi et, **nisi de via fessus esset, continuo ad nos venturum fuisse.** (Cic. *ac.* 1, 1)
3. Putabam, **si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam.** (Cic. *Att.* 12, 32, 1)
4. Illud non dubito, quin, **si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerint, res publica nos inter nos conciliatura coniuncturaque sit.** (Cic. *fam.* 5, 7, 2)
5. Mire tractat hoc Cicero pro Milone, **quae facturus fuerit Clodius, si praeturam invasisset.** (Quint. *inst.* 9, 2, 41)
6. Hoc tamen nuntia, **melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem.** (Liv. 30, 15, 7)
7. ...se demonstrat **incolumem esse non posse, si Philodamo vivere atque aliquando Romam venire licuisset.** (Cic. *Verr.* II 1, 72)

6. Vyberte správný tvar nebo správné tvary a vysvětlete rozdíl

1. Ventum quidem erat eo, ut si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset consul, magna clades accipi (*potuisset, potuerit, posset*). (Liv. 44, 4, 9)
2. ... [sc. Caesar] dixit, aliam sententiam dicturum fuisse eamque se ac re publica dignam, nisi propinquitate (*impediatur, impediretur, impeditus sit, impeditus esset*). (Cic. *Phil.* 8, 2)
3. Num non vis igitur audire, cur, etiamsi ita sit, mors tamen non (*sit, est, esset, fuerit*) in malis? (Cic. *Tusc.* 1, 32)
4. Quod ego quamquam quid (*sit, esset, est*), nescio, tamen hoc statuo, hunc, si amicus (*esset, sit, fuisset, fuerit*) Pompeio, laudaturum illum non fuisse. (Cic. *har. resp.* 52)
5. Dicam tuis, ut eum, si (*voluerint, velint*), (*describere, describerent, descripturi sint, describant, descripturi essent*) ad teque (*mitterent, missuri sint, missuri essent, mittant, mittere*). (Cic. *fam.* 12, 17, 2)
6. Nam cum philosophiam viderem diligentissime Graecis litteris explicatam, existimavi, si qui de nostris eius studio tenerentur, si Graecis doctrinis (*eruditi essent, eruditi sint*), Graeca potius quam nostra lecturos, sin a Graecorum artibus et disciplinis abhorrent, ne haec quidem curaturos, quae sine eruditione Graeca intellegi non possunt. (Cic. *ac.* 2, 1, 4)

7. Non dubito autem pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis (*nactus sit, nactus fuerit, nactus esset, nactus fuisset*) Antonius, omnia tua illa praeclara in rem publicam merita ad nihilum esse ventura. (Cic. *fam.* 11, 12, 1)
8. Iam Solon, qui tam praeclaras tamque utiles Atheniensibus leges tulit, ut, si iis perpetuo uti voluissent, sempiternum (*habuissent, haberent, habituri fuerint, habiti sint, habituri sint, habituri essent*) imperium... (Val. Max. 1, 5, 3)
9. Theophrastus autem moriens (*accussavisse, accusatam esse, accusare*) naturam dicitur, quod cervis et cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset, hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset; quorum si aetas (*potuisset, potuerit*) esse longinquior, futurum fuisse, ut omnibus perfectis artibus omni doctrina hominum vita (*erudita esset, erudiretur, erudiatur, erudita sit*). (Cic. *Tusc.* 3, 28, 69)
10. Credo Platonem vix (*putare, putavisse*) satis commodum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset. (Cic. *Att.* 4, 16, 3)

7. Proved'te změnu podle zadání

1. Haruspices ita responderunt: si quid rei novae inciperetur, id maturandum esse; victoriam, triumphum. (Liv. 42, 30, 9)

Změňte na nerealitu v minulosti:

2. ...[sc. Antonium] opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. (Cic. *fam.* 11, 12, 2)

Změňte na nerealitu v přítomnosti:

Změňte na potencialitu:

3. Unum nescio, quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere. (Cic. *fin.* 2, 7, 22)

Změňte na nerealitu v přítomnosti:

Změňte na nerealitu v minulosti:

4. ...nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem naturamque **comprenderit**. (Cic. *de orat.* 1, 80)

Změňte na nerealitu v přítomnosti:

Změňte na nerealitu v minulosti:

8. Po změně času ve větě hlavní proved'te další změny, je-li to nutné

1. Nec dubium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter praetor P. Cornelius, Cn. f., Scipio trans Hiberum multa secunda proelia fecisset,... (Liv. 35, 1, 3)

Nec dubium fuit...

2. Si Veios ducti sint, negant se inde prius quam capta urbe hostium redituros esse. (Liv. 5, 7, 7)
...**negaverunt**...
3. Eius [sc. epistulae] tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. (Cic. *Att.* 12, 18, 2)
Eius [sc. epistulae] tamen **mitto** ad te exemplum...
4. Quid? Ille hoc putabat Verri criminis fore, si statuae eius essent deiectae, quod saepe vento aut aliquo casu fieri solet? (Cic. *Verr.* II 2, 162)
Quid? Ille hoc putat...
5. Perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruissent, non naturae praesidio, sed victoria sua rebusque gestis Italiam munitam haberemus. (Cic. *Pis.* 82)
Perficiet ille...
6. Quem [sc. collem] si tenerent nostri, et aquae magna parte et pabulatione libera prohibitori hostes videbantur. (Caes. *Gall.* 7, 36, 5)
...**videntur**.
7. ... [sc. Epicurei] verentur, ne, si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. (Cic. *fin.* 1, 20, 69)
Verebantur...
8. Id si fieret, intellegebat magno cum periculo provinciae futurum, ut homines bellicosos, populi Romani inimicos, locis patentibus maximeque frumentariis finitimos haberet. (Caes. *Gall.* 1, 10, 2)
...**intellegit**...
9. Quis enim dubitat quin, si Saguntinis obsessis fidemque nostram implorantibus impigre tulissemus opem, sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus? (Liv. 31, 7, 3)
Quis enim **dubitavit**...
10. Omnes denique hoc in hac causa intellegent, hoc animo esse Siculos, ut si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. (Cic. *Verr.* II 2, 157)
Omnes denique hoc in hac causa **intellexerunt**...

9. Určete všechny vedlejší věty a zdůvodněte použití konjunktivů

1. Veni domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei publicae, tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam in exsilio. (Cic. *fam.* 7, 3, 4)

2. Id imperium adeo superbum et indignum Lacedaemoniis visum est, ut, si antiqua civitatis fortuna esset, haud dubie arma extemplo capturi fuerint. (Liv. 38, 31, 3)
3. Neque tamen dubito quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. (Cic. *fam.* 13, 2, 4)
4. Itaque huic loco primum respondeo me, quamquam iustis de causis rationes referre properarim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro relatis haberem. (Cic. *fam.* 5, 20, 2)
5. Nec vero ita refellendum est, ut, si segetibus aut vinetis cuiuspiam tempestas nocuerit, aut si quid e vitae commodis casus abstulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut invisum deo aut neglectum a deo iudicemus. (Cic. *nat. deor.* 2, 167)

10. Uved'te, ve kterých případech se jedná o tzv. zástupné konjunktivy, a zdůvodněte

1. Caesar re explorata quaestione captivorum, si qui ad eos Eburones ex fuga **convenissent**, ad se ut reducerentur, imperavit. (Caes. *Gall.* 6, 32, 2)
2. Illud tibi adfirmo, si rem istam ex sententia **gesseris**, fore, ut absens a multis, cum **redieris** ab omnibus, collaudere. (Cic. *fam.* 1, 7, 5)
3. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas quod, si **prolatum sit**, moleste feramus. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 6, 2)
4. Quo quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria **convenissent**, caedis atque incendia et legum interitum et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperi occasum appropinquare dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa **flexissent**. (Cic. *Catil.* 3, 19)
5. Quid autem queri quisquam potest de me, qui, si **vicisset**, acerbiorum se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? (Cic. *ad Brut.* 1, 15, 11)
6. Interim ad Ptolomaeum, Aegypti regem, legati tres missi (...), ut nuntiarent victum Hannibalem Poenosque, et gratias agerent regi, quod in rebus dubiis, cum finitimi etiam socii Romanos desererent, in fide **mansisset**, et peterent, ut si coacti iniuriis bellum adversus Philippum **suscepissent**, pristinum animum erga populum Romanum conservaret. (Liv. 31, 2, 3)
7. ...si quis te ex aedibus tuis vi, hominibus armatis **deiecerit**, quid ages? (Cic. *Caecin.* 89)
8. Qui modum igitur vitio quaerit, similiter facit, ut si posse putet eum, qui se e Leucata **praecipitaverit**, sustinere se, cum velit. (Cic. *Tusc.* 4, 18, 31)
9. Veritus sum, ne meus repentinus ad meos necessarios adventus suspicionis aliquid adferret, si **essem commoratus**. (Cic. *Phil.* 1, 7)
10. Hostilium intentius monuit, ut in eo spem non moturos quicquam Etruscos poneret, si ne quid moveri posset, **praecavisset**. (Liv. 27, 24, 9)

11. Uvedte, zda označené tvary vyjadřují nerealitu nebo se jedná či může jednat i o vyjádření záměru

1. Quo animo hunc **futurum fuisse** censetis in nos, quos oderat, cum in eos, quos numquam viderat, tam crudelis **fuisset**, et quam avidum in pecuniis locupletium, qui pauperum sanguinem **concupisset**? (Cic. *Phil.* 5, 22)
2. Credis me, pater, inter inermes convivas **cenaturum fuisse**, ad quem armati comissatum venerunt? (Liv. 40, 9, 11)
3. Num putatis, patres conscripti, **dixisse** eum minacius, quam **facturum fuisse**? (Cic. *Phil.* 5, 21)
4. Sin victi essent boni, qui superessent? Nonne ad servos videtis rem publicam **venturam fuisse**? (Cic. *Sest.* 47)
5. Ac primo multitudine facile expellebantur Romani; adsumptis deinde Achaeorum Attalique auxiliis aequabant certamen, nec dubium erat, quin Macedonas Graecosque facile loco **pulsuri fuerint**. (Liv. 32, 23, 8)
6. Quaero: quid facturi fuistis? Quamquam quid **facturi fueritis**, dubitem, cum videam, quid feceritis? (Cic. *Lig.* 24)
7. E quo intellegi potest, quam acuti natura sint, quoniam haec sine doctrina **credituri fuerunt**. (Cic. *Tusc.* 1, 21, 48)
8. Odistis et execramini eos, qui fecerunt, et ne hic quidem contumeliis in eos dicendis parcitis; tantum abest, ut et ipsi tale quicquam **facturi fueritis**. (Liv. 26, 31, 5)
9. Stantes plaudebant in re ficta. Quid arbitramur in vera **facturos fuisse**? (Cic. *Lael.* 24)
10. Quam facultatem si quis casus **eripuerit**, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus, ac si te **vidissem**. (Cic. *fam.* 3, 5, 4)
11. Ac si tibi nemo **responsurus esset**, tamen ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare non **posses**. (Cic. *div. in Caec.* 44)

12. Najděte výrazy *si/nisi*, které nevozují podmínkovou větu. Najděte podmínková souvětí, která nejsou závislá na slovese uvozujícím obsahovou větu.

1. **Si** manerem in Italia, verebare, ne officio deessem. (Cic. *fam.* 7, 3, 1)
2. Cur misereare potius, quam feras opem, **si** id facere possis? (Cic. *Tusc.* 4, 26, 56)
3. M. vero Antonium quis est, qui civem possit iudicare potius quam taeterrimum et crudelissimum hostem, qui pro aede Castoris sedens audiente populo Romano dixerit **nisi** victorem victurum neminem? (Cic. *Phil.* 5, 21)
4. Vide, quam turpi leto pereamus, et dubita, **si** potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturum sit. (Cic. *Att.* 10, 10, 5)

5. ...nam factum sit necne, vehementer quaeritur; **si** factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. (Cic. *Mur.* 67)
6. Nunc hoc scire vos volui nullam huic aliam accusandi causam fuisse, **nisi** ut propositum vitae periculum et cotidianas capitis insidias hac una ratione devitaret. (Cic. *Cluent.* 20)
7. An existimas me debere ei quicquam, cuius manus, cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, **nisi** errasset? (Sen. *benef.* 6, 8, 2)
8. Et **si** vita longior suppetisset, haud dubium fuit, quin eum [sc. Antigonom] in possessione regni relicturus fuerit. (Liv. 40, 56, 7)
9. Inde cibo corpora firmare iussi, ut **si** longior pugna esset, viribus sufficerent. (Liv. 27, 13, 13)
10. Omnia a te data mihi putabo, **si** te valentem videro. (Cic. *Att.* 16, 13, 1)
11. Quod cum nemo facere **nisi** deus possit, relinquendum est homini, ut signis quibusdam consequentia declarantibus futura praesentiat. (Cic. *div.* 1, 127)
12. Omnibus eum contumeliis onerasti, quem patris loco, **si** ulla in te pietas esset, colere debebas. (Cic. *Phil.* 2, 99)
13. Quod **ni** ita esset, cur Stoicus, **si** esset quaesitum, satisne ad beate vivendum virtus posset, multa diceret? (Cic. *Tusc.* 5, 7, 18)
14. Eiusmodi igitur credo res Panaetium persecuturum fuisse, **nisi** aliqui casus aut occupatio eius consilium peremisset. (Cic. *off.* 3, 7, 33)

13. Odpovězte nebo vyberte správné zdůvodnění

1. De Pompeio scio nihil, eumque, nisi in navim **se contulerit**, exceptum iri puto. (Cic. *Att.* 7, 22, 1)
 - Konjunktiv *contulerit* vyjadřuje předčasnost vzhledem k *exceptum iri*.
 - Konjunktiv *contulerit* vyjadřuje předčasnost vzhledem ke *scio*.
 - Konjunktiv *contulerit* vyjadřuje děj, který nastane až po *scio*.
2. Deinde hoc ita fit, ut viri fortes, etiamsi ferro inter se comminus **decertarint**, tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna armisque **deponant**. (Cic. *Pis.* 81)
 - Konjunktiv *decertarint* vyjadřuje předčasnost před *deponant*.
 - Souvětí *etiamsi decertarint... deponant* se vztahuje k jednomu ději v budoucnosti.
 - Souvětí *etiamsi decertarint... deponant* vyjadřuje opakovaný děj.
 - Pokud by souvětí bylo nezávislé, místo konjunktivu *decertarint* by bylo futurum II (tvarově shodné).
 - Pokud by souvětí bylo nezávislé, místo konjunktivu *decertarint* by byl indikativ perfekta.

3. Altera promulgata lex est, **ut** et de vi et maiestatis damnati ad populum **provocent**, si **velint**. (Cic. *Phil.* 1, 20)
 - Určete větu s *ut*.
 - Pokuste se vysvětlit, proč po *promulgata est* následují konjunktivy přítentu.
4. Nam quod scribis, **ni** ita vobis **placuisset**, illos hoc idem per populum adsecuturos fuisse, invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit. Ita vereor, ne et studia tribunorum **amiserimus** et, si studia **maneant**, vinclum illud adiungendorum consulum **amissum sit**. (Cic. *Att.* 3, 24, 1)
 - Určete typy podmínkových vět a vysvětlíte použití konjunktivů.

NEPŘÍMÁ ŘEČ

1. Přeložte do češtiny a odpovězte na otázky

- Najděte uvozující sloveso. Pokud chybí, doplňte je na vhodná místa nepřímé řeči.
 - Najděte v nepřímé řeči věty s tázacím, žadacím a oznamovacím významem.
 - Najděte větu, která má formu otázky, ale její význam je rozkazovací.
 - Najděte konjunktivní věty, které jsou připojeny beze spojky.
 - Najděte akuzativ s infinitivem, který má tázací, zvolací nebo rozkazovací význam.
 - Určete zvýrazněné tvary a zdůvodněte jejich použití.
 - U závislých podmínkových vět určete typ věty.
1. Haec cum animadvertisset, convocato consilio omniumque ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus vehementer eos incusavit: primum, quod aut quam in partem aut quo consilio ducerentur, sibi quaerendum aut cogitandum putarent. Ariovistum se consule cupidissime populi Romani amicitiam appetisse; cur hunc tam temere quisquam ab officio discessurum **iudicaret**? Sibi quidem persuaderi cognitibus suis postulatis atque aequitate condicionum perspecta eum neque suam neque populi Romani gratiam repudiaturum. Quodsi furore atque amentia impulsus bellum **intulisset**, quid tandem **vererentur**? Aut cur de sua virtute aut de ipsius diligentia desperarent? (Caes. Gall. 1, 40, 1–4)
 2. His consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem imperatorem sibisumerent: id si fecissent, incepta prospera futura. (Nep. Milt. 1, 3, 2)
 3. Id postquam Lacedaemonii **rescierunt**, legatos cum clava ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: nisi domum **reverteretur**, se capitis eum damnaturos. (Nep. Paus. 3, 4)
 4. Cum ex captivis quaereret Caesar, quamobrem Ariovistus proelio non **decertaret**, hanc reperiebat causam, quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familiae eorum sortibus vaticinationibusque declararent, utrum proelium committi ex usu **esset** necne; eas ita dicere: non esse fas Germanos superare, **si** ante novam lunam proelio **contendissent**. (Caes. Gall. 1, 50, 4–5)
 5. Qua re animadversa Ambiorix pronuntiari iubet, ut procul tela coniciant neu propius accedant, et quam in partem Romani impetum **fecerint**, cedant; levitate armorum et cotidiana exercitatione nihil his noceri posse; rursus se ad signa recipientes insequantur. (Caes. Gall. 5, 34, 3–4)

6. Audendum atque agendum, non consultandum ait in tanto malo esse: **irent** secum extemplo armati, qui rem publicam salvam vellent; nulla verius, quam ubi ea cogitentur, hostium castra **esse**. (Liv. 22, 53, 7–8)
7. Ab eodem praetore ex senatus consulto litterae ad consules missae, ut, si iis **videretur**, alter eorum ad consules creandos Romam **veniret**: se in eam diem, quam **iussissent**, comitia edicturum. (Liv. 22, 33, 9)
8. Moti homines sunt in eo iudicio maxime P. Horatio patre proclamante se filiam iure **caesam** iudicare; ni ita esset, patrio iure in filium animadversurum fuisse. (Liv. 1, 26, 9)
9. Id responsum quo valeret, cum intellegeret nemo, Themistocles persuasit consilium **esse** Apollinis, ut in naves se suaque **conferrent**: eum enim a deo significari murum ligneum. (Nep. *Them.* 2, 7)
10. At Eumenes, cum diutius in vinclis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic **teneretur**: non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo: quin aut interfici aut missum fieri **iuberet**. (Nep. *Eum.* 11, 3)
11. Nuper M. Claudium ad se nuntium misisse bellum secum iis, ni dederentur, gesturum. (Liv. 39, 54, 6)
12. Dein brevi Uticam adpulsi litteras ad Iugurtham mittunt: quam ocissime ad provinciam **adcedat**, seque ad eum ab senatu **missos**. (Sall. *Iug.* 25, 5)
13. Quid enim tandem **passurum fuisse** filium suum, si exercitum amisisset, si fusus, fugatus, castris exutus fuisset? (Liv. 8, 33, 19)
14. Quod si veteris contumeliae oblivisci **vellet**, num etiam recentium iniuriarum, quod eo invito iter per provinciam per vim **temptassent**, quod Haeduos, quod Ambarros, quod Allobroges vexassent, memoriam deponere **posse**? (Caes. *Gall.* 1, 14, 3)
15. Ipse raptim agmine acto quindecim ferme milium spatio castra ab Tarento posuit, et ne ibi quidem **nuntiatio**, quo **pergerent**, tantum convocatos milites monuit, via omnes irent nec deverti quemquam aut excedere ordinem agminis paterentur et in primis intenti ad imperia accipienda essent neu quid nisi ducum iussu facerent; se in tempore editurum, quae **vellet** agi. (Liv. 25, 9, 3–4)
16. Consul postquam detractari certamen vidit, postero die in consilium advocavit, quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnandi copiam non **faceret**: instare hiemem: aut sub pellibus **habendos** milites **fore**, aut si concedere in hiberna vellet, **differendum esse** in aestatem bellum. (Liv. 37, 39, 1–2)
17. Legati, ubi haec audierunt, flentes ad genua consulis provolvuntur, orant, ne se in rebus tam trepidis deserat: quo enim se, repulsos ab Romanis, **ituros**? (Liv. 34, 11, 5)

18. Nam non multo ante urbem captam exaudita vox est a luco Vestae, qui a Palati radice in novam viam **devexus est**, ut muri et portae reficerentur; futurum esse, nisi provisum esset, ut Roma **caperetur**. (Cic. *div.* 1, 101)
19. Quid esse aliud quam minari se proditurum patriam, oppugnari atque capi passurum! Quid eam vocem animorum non plebi Romanae, sed Volscis et Aequis et Veientibus adlaturam! Nonne Canuleio duce se speraturos Capitolium atque arcem scandere posse? Nisi patribus tribuni cum iure ac maiestate adempta animos etiam **eripuerint**, consules **paratos esse** duces prius adversus scelus civium quam adversus hostium arma. (Liv. 4, 2, 13–14)

2. Určete vedlejší věty a zdůvodněte použití slovesných časů a způsobů

1. Cuius principio anni legati ex Volscis Fabraterni et Lucani Romam venerunt orantes, ut in fidem reciperentur: si a Samnitium armis defensi essent, se sub imperio populi Romani fideliter atque oboedienter futuros. (Liv. 8, 19, 1–2)
2. Perfacile factu esse illis probat conata perficere, propterea quod ipse suae civitatis imperium obtenturus esset: non esse dubium, quin totius Galliae plurimum Helvetii possent; se suis copiis suoque exercitu illis regna conciliaturum confirmat. (Caes. *Gall.* 1, 3, 6–7)
3. Ad haec Caesar, quae visum est, respondit; sed exitus fuit orationis: sibi nullam cum iis amicitiam esse posse, si in Gallia remanerent; neque verum esse, *qui* suos fines tueri non potuerint, alienos occupare, neque ullos in Gallia vacare agros, qui dari tantae praesertim multitudini sine iniuria possint; Sed licere, si velint, in Ubiorum finibus considerare, quorum sint legati apud se et de Sueborum iniuriis querantur et a se auxilium petant; hoc se ab Ubiis impetraturum. (Caes. *Gall.* 4, 8, 1–3)
4. Ad haec Q. Marcius respondit, si quid ab senatu petere vellent, ab armis discedant, Romam supplices proficiscantur: ea mansuetudine atque misericordia senatum populi Romani semper fuisse, ut nemo umquam ab eo frustra auxilium petiverit. (Sull. *Catil.* 34, 1)
5. At Catilina ex itinere plerisque consularibus, praeterea optumo quoique (= cuique) litteras mittit: se falsis criminibus circumventum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunae cedere, Massiliam in exilium proficisci, non quo sibi tanti sceleris conscius esset, sed uti res publica quieta foret (= esset) neve ex sua contentione seditio oreretur. (Sall. *Catil.* 34, 2)
6. Legati Iugurthae largitione magis quam causa freti paucis respondent: Hiempsalem ob saevitiam suam ab Numidis interfectum, Adherbalem ultro bellum inferentem, postquam superatus sit, queri, quod iniuriam facere nequivisset. (Sall. *Iug.* 15, 1)
7. Ad haec Ariovistus respondit: ius esse belli, ut, qui vicissent, iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent; item populum Romanum victis non ad alterius praescriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse. (Caes. *Gall.* 1, 36, 1)

8. Claudius, secutus Graecos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit eumque Ephesi conlocutum cum Hannibale, et sermonem unum etiam refert: quaerenti Africano, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondisse Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset, quod ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. (Liv. 35, 14, 5–7)
9. Cum autem Veientes bello fessi legatos ad senatum misissent, tum ex iis quidam dixisse dicitur non omnia illum transfugam ausum esse senatui dicere; in isdem enim fatis scriptum Veientes habere fore, ut brevi a Gallis Roma caperetur, quod quidem sexennio post Veios captos factum esse videmus. (Cic. *div.* 1, 100)
10. Eo cum de improvise celeriusque omnium opinione venisset, Remi, qui proximi Galliae ex Belgis sunt, ad eum legatos Iccium et Andecombogium primos civitatis miserunt, qui dicerent se suaque omnia in fidem atque potestatem populi Romani permittere, neque se cum reliquis Belgis consensisse neque contra populum Romanum omnino coniurasse, paratosque esse et obsides dare et imperata facere et oppidis recipere et frumento ceterisque rebus iuvare; reliquos omnes Belgas in armis esse Germanosque, qui cis Rhenum incolant, sese cum his coniunxisse, tantumque esse eorum omnium furorem, ut ne Suessiones quidem fratres consanguineosque suos, qui eodem iure et isdem legibus utantur, unum imperium unumque magistratum cum ipsis habeant, deterrere potuerint, quin cum iis consentirent. (Caes. *Gall.* 2, 3, 1–5)

3. Odpovězte na otázky

1. Pavorque ingens in urbe, metuque mutuo suspensa erant omnia. **Timere** relicta ab suis plebes violentiam patrum; **timere** patres residem in urbe plebem, incerti, manere eam an abire mallent. Quamdiu autem tranquillam, quae secesserit, multitudinem **fore**? **Quid futurum** deinde, si quod extremum interim bellum existat? Nullam profecto nisi in concordia civium spem reliquam **ducere**; eam per aequa, per iniqua reconciliandam civitati esse. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum et, quod inde oriundus erat, plebi carum. (Liv. 2, 32, 5–8)
 - Které infinitivy jsou použity kvůli převodu přímé řeči na nepřímou?
 - Které infinitivy nejsou součástí nepřímé řeči a proč jsou použity?
2. Cicero ad haec unum modo **respondit**: non esse consuetudinem populi Romani ullam accipere ab hoste armato condicionem; si ab armis discedere **velint**, se adiutore **utantur** legatosque ad Caesarem mittant; sperare se pro eius iustitia, quae petierint, impetraturos. (Caes. *Gall.* 5, 41, 7–8)

Quamobrem placuit ei, ut ad Ariovistum legatos mitteret, qui ab eo postularent, uti aliquem locum medium utriusque conloquio deligeret: velle sese de re publica et summis utriusque rebus cum eo agere. Ei legationi Ariovistus **respondit**: si quid ipsi a Caesare opus **esset**, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se **velit**, illum ad se venire oportere. Praeterea se neque sine exercitu in eas partes Galliae venire audere,

quas Caesar possideret, neque exercitum sine magno commeatu atque [e]molimento in unum locum contrahere posse. (Caes. Gall. 1, 34, 1-3)

- Porovnejte použití konjunktivů po *respondit*.
- Proč je *opus esset* v konjunktivu imperfekta?
- Mohl by být místo konjunktivu imperfekta *esset* použit konjunktiv prézentu?

3. Cum ab his quaereret, quae civitates quantaeque in armis essent et quid in bello possent, sic reperiebat: plerosque Belgas esse ortos a Germanis Rhenumque antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi consedissee Gallosque, qui ea loca incolerent, expulisse solosque esse, qui patrum nostrorum memoria omni Gallia vexata Teutonos Cimbrosque intra suos fines ingredi **prohibuerint**. (Caes. Gall. 2, 4, 1-2)
- Pokuste se zdůvodnit tvar *prohibuerint*. K jaké časové rovině se vztahuje?

4. Splňte požadované úkoly

³Locutus est pro his Diviciacus Haeduus: Galliae totius factiones esse duas; harum alterius principatum tenere Haeduos, alterius Arvernos.

⁴Hi cum tantopere de potentatu inter se multos annos contenderent, factum esse, uti ab Arvernīs Sequanisque Germani mercede accesserentur.

⁵Horum primo circiter milia XV Rhenum transisse; posteaquam agros et cultum et copias Gallorum homines feri ac barbari **adamassent**, traductos plures; nunc esse in Gallia ad C et XX milium numerum.

⁶**Cum** his Haeduos eorumque clientes semel atque iterum armis contendisse; magnam calamitatem pulsos accepisse, omnem nobilitatem, omnem senatum, omnem equitatum amisisse.

⁷Quibus proeliis calamitatibusque fractos, **qui** et sua virtute et populi Romani hospitio atque amicitia plurimum ante in Gallia **potuissent**, coactos esse Sequanis obsides dare nobilissimos civitatis et iure iurando civitatem obstringere, sese neque obsides repetituros neque auxilium a populo Romano imploratos neque recusatos, quominus perpetuo sub illorum ditione atque imperio essent.

⁸Unum se esse ex omni civitate Haedorum, **qui** adduci non **potuerit**, ut iuraret aut liberos suos obsides daret.

⁹Ob eam rem se ex civitate profugisse et Romam ad senatum venisse auxilium postulatū, quod solus neque iure iurando neque obsidibus **teneretur**.

¹⁰Sed peius victoribus Sequanis quam Haeduis victis accidisse, propterea quod Ariovistus, rex Germanorum, in eorum finibus consedissee tertiamque partem agri Sequani, qui esset optimus totius Galliae, occupavisset, et nunc de altera parte tertia Sequanos decedere iuberet, propterea quod paucis mensibus ante Harudum milia hominum XXIII ad eum venissent, quibus locus ac sedes pararentur.

¹¹Futurum esse paucis annis, uti omnes ex Galliae finibus pellerentur atque omnes Germani Rhenum transirent. Neque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro, neque hanc consuetudinem victus cum illa comparandam.

¹²Ariovistum autem, **ut** semel Gallorum copias proelio **vicerit, quod proelium factum sit** ad Magetobrigam, superbe et crudeliter imperare, obsides nobilissimi cuiusque liberos poscere et in eos omnia exempla cruciatusque edere, si qua res non ad nutum aut ad voluntatem eius facta sit.

¹³Hominem esse barbarum, iracundum, temerarium; non posse eius imperia diutius sustinere.

¹⁴Nisi quid in Caesare populoque Romano sit auxilii, omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Helvetii fecerint, ut domo emigrent, aliud domicilium, alias sedes, remotas a Germanis, petant fortunamque, quaecumque **accidat**, experiantur.

¹⁵Haec si enuntiata Ariovisto sint, non dubitare, quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, gravissimum supplicium sumat.

¹⁶Caesarem vel auctoritate sua atque exercitus vel recenti victoria vel nomine populi Romani deterrere posse, ne maior multitudo Germanorum Rhenum traducatur, Galliaque omnem ab Ariovisti iniuria posse defendere. (Caes. Gall. 1, 31, 3–16)

1. Zjistěte, zda se v úryvku vyskytují následující vedlejší věty: časová, účinková, účelová, obsahová oznamovací s *quod*, obsahová oznamovací s *ut (non)*, příčinná, obsahová žádací s *ut/ne*, zabraňovací, obavná, obsahová tázací, srovnávací, přípustková
2. U podmínkových vět určete jejich typ.
3. Je v textu zástupný konjunktiv?
4. Je *cum* zvýrazněné v textu spojka nebo předložka?
5. Vysvětlete, proč se ve větě vztažné vykytuje v jednom případě konjunktiv plusquamperfekta *potuissent* a ve druhém konjunktiv perfekta *potuerit*.
6. Určete věty *ut... vicerit* a *quod proelium factum sit* a vysvětlete použití konjunktivů.
7. Rozepište číslovky slovy.
8. Uveďte, zda jsou konjunktivy *adamassent, teneretur, accidat* použity pouze jako projev způsobové závislosti nebo zda mohou být i nositeli jiného významu.
9. Uveďte některé konjunktivy, které by byly povinně použity i v nezávislých souvětích.

POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

- BALDI, Philip a Pierluigi CUZZOLIN, eds., c2010. *New perspectives on historical Latin syntax. Volume 2. Adverbial phrases, adverbs, mood, tense*. Berlin: De Gruyter Mouton. ISBN 9783110205633.
- BAÑOS BAÑOS, José Miguel, 2009. Consecutio temporum. Atracción modal. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 709–733. ISBN 9788498228441.
- BAÑOS BAÑOS, José Miguel, 2009. El discurso indirecto. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 733–758. ISBN 9788498228441.
- BAÑOS BAÑOS, José Miguel, 2009. Subordinación completiva. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 523–562. ISBN 9788498228441.
- BERTOCCHI, Alessandra, a Mirka MARALDI, 2011. Conditionals and concessives. In Philip BALDI a Pierluigi CUZZOLIN, eds. *New Perspectives on Historical Latin Syntax 4. Complex Sentences, Grammaticalization, Typology*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 92–193. ISBN 978-3-11-025340-5.
- Bibliotheca Teubneriana Latina (BTL 3)*. [CD ROM]. Editio 3. Turnhout: CTLO, K. G. Saur, Brepols, 2004. ISBN 978-2-503-50734-7.
- BODELOT, Colette, ed., 2003. *Grammaire fondamentale du latin X. Les propositions complétives en latin*. Louvain, Paris, Dudley (MA): Peeters. ISBN 2-87723-730-3.
- BODELOT, Colette, 2003. L'interrogation indirecte. In Colette BODELOT, ed. *Grammaire fondamentale du latin. Tome X. Les propositions complétives en latin*. Louvain, Paris, Dudley (MA): Peeters, s. 193–333. ISBN 2-87723-730-3.
- BOLKESTEIN, Machtelt, A., 1976. The relation between form and meaning of Latin subordinate clauses governed by *verba dicendi*. *Mnemosyne*, 1976, vol. 29, no. 2–3, s. 155–175; 268–300. ISSN 0026-7074.
- CABRILLANA LEAL, Concepción, a Eusebia TARRIÑO RUIZ, 2009. Finales, consecutivas y comparativas. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 601–632. ISBN 9788498228441.
- CABRILLANA LEAL, Concepción, 2011. Purpose and result clauses. In Philip BALDI a Pierluigi CUZZOLIN, eds. *New perspectives on historical Latin syntax 4. Complex*

- Sentences, Grammaticalization, Typology*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 19–92. ISBN 9783110253405.
- DIK, Simon C., 1978. *Functional grammar*. Amsterdam: North-Holland publishing company. ISBN 0444850821.
- GHISELLI, Alfredo, a Gabriela CONCIALINI, 2002. *Il nuovo libro di latino*. Vol. I. Teoria. V ristampa. Bari: Laterza. ISBN 88-421-0322-5.
- GREPL, Miroslav, a Petr KARLÍK, 1998. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia. ISBN 80-7198-281-4.
- GREPL, Miroslav, a Petr KARLÍK, 1986. *Skladba spisovné češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- GREPL, Miroslav, 1995. Výpověď. In Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, s. 568–632. ISBN 8071061344.
- GUERREIRA, Agustín Ramos, 2009. Tiempo y aspecto. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. Madrid: Liceus, s. 405–441. ISBN 978-84-9822-844-1.
- HAVERLING, Gerd, 1998. On the development of the perfect and imperfect tenses in Late Latin. In Benjamin GARCÍA HERNÁNDEZ et al., eds. *Estudios de lingüística latina: actas del IX Coloquio Internacional de Lingüística Latina: Universidad Autónoma de Madrid, 14-18 de abril de 1997*. Madrid: Ediciones clásicas, s. 363–378.
- HAVERLING, Gerd, 2000. *On Sco-verbs, prefixes and semantic functions. A study in the development or prefixed and unprefixes verbs from Early to Late Latin*. (*Studia Graeca et Latina Gothoburgensia LXIV*). Göteborg. ISBN 91-7346-372-8.
- HAVERLING, Gerd, 2002. On the semantic function of the Latin perfect. In A. Machtelt BOLKESTEIN, ed. *Theory and description in Latin linguistics: selected papers from the XIth International Colloquium on Latin Linguistics, Amsterdam, June 24-29, 2001*. Amsterdam: J. C. Gieben, s. 153–167. ISBN 9050633587.
- HAVERLING, Gerd, 2003. On prefixes and actionality in Classical and Late Latin. *Acta Linguistica Hungarica*, 2003, vol. 50, no. 1–2, s. 113–135.
- HAVERLING, Gerd, 2010. Actionality, tense, and viewpoint. In Philip BALDI a Pierluigi CUZZOLIN, eds. *New perspectives on historical Latin syntax. Volume 2: Adverbial phrases, adverbs, mood, tense*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 277–523. ISBN 978-3-11-020563-3.
- HEBERLEIN, Fritz, 2011. Temporal clauses. In Philip BALDI a Pierluigi CUZZOLIN, eds. *New perspectives on historical Latin syntax 4. Complex Sentences, Grammaticalization, Typology*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 234–371. ISBN 9783110253405.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, a Zdenka RUSÍNOVÁ, 1995. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny. ISBN 8071061344.

- KARLÍK, Petr, 1998. Věta. In Miroslav GREPL a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, s. 15–151. ISBN 80-7198-281-4.
- KARLÍK, Petr, 1995. Věta. In Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, s. 369–522. ISBN 8071061344.
- LÓPEZ FONSECA, Antonio, 2009. Modo y Modalidad. In José Miguel BAÑOS, BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. Madrid: Liceus, s. 443–468. ISBN 978-84-9822-844-1.
- MARTÍN PUENTE, CRISTINA. Condicionales y concesivas. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1^a ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 657–678. ISBN 9788498228441.
- MENGE, Hermann, Friedrich MAIER, Thorsten BURKARD a Markus SCHAUER, c2000. *Lehrbuch der lateinischen Syntax und Semantik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. ISBN 3534136616.
- ORLANDINI, Anna, 2003. Les complétives en ne, quin, quominus. In Colette BODELOT, ed. *Grammaire fondamentale du latin X. Les propositions complétives en latin*. Louvain, Paris, Dudley (MA): Peeters, s. 482–527. ISBN 2-87723-730-3.
- PANHUIS, dirk, 2014. *Gramatika latiny*. Přel. Lucie PULTROVÁ. Vyd. 1. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2335-3.
- PANCHÓN, Federico, 2003. Les còmplesives conjonctives. Les complétives en ut. In Colette BODELOT, ed. *Grammaire fondamentale du latin X. Les propositions complétives en latin*. Louvain, Paris, Dudley (MA): Peeters, s. 335–481. ISBN 2-87723-730-3.
- PEŇÁZ, Petr a Daniela URBANOVÁ, 1999. *Syntax latinského souvětí*. [Brno: s.n.].
- PINKSTER, Harm, 1983. Tempus, Aspect and Aktionsart. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, 1983, vol. 29, no. 1, s. 270–319.
- PINKSTER, Harm, 1990. *Latin Syntax and Semantics*. Transl. by Mulder, Hotze. 1st ed. New York, NY: Routledge. ISBN 0-415-04682-3. Dostupné na <<http://perseus.uchicago.edu/cgi-bin/philologic/navigate.pl?NewPerseusMonographs.19>>.
- POMPEI, Anna. Relative clauses, 2011. In Philip BALDI a Pierluigi CUZZOLIN, eds. *New perspectives on historical Latin syntax*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 427–547. ISBN 9783110253405.
- RAMOS GUERREIRA, Agustín, 2009. Oraciones de relativo. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1^a ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 563–600. ISBN 9788498228441.
- RUBENBAUER, Hans, R HEINE a Johann Baptist HOFMANN, 1995. *Lateinische Grammatik*. 12. korr. Aufl. Bamberg: C.C. Buchners Verlag, 1995. ISBN 3766156276.
- RUSÍNOVÁ, Zdenka a Marek NEKULA, 1995. Morfologie. In Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, s. 227–357. ISBN 8071061344.

- SPEVAK, Olga, 2005. *La concession en latin*. Bruxelles: Éditions Latomus. ISBN 2-87031-235-0.
- SPEVAK, Olga, 2010. *Constituent order in classical Latin prose*. Amsterdam: John Benjamins. ISBN 9789027205841.
- TARRIÑO RUIZ, Eusebia a José Miguel BAÑOS BAÑOS, 2009. Temporales y causales. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 601–632. ISBN 9788498228441.
- TARRIÑO RUIZ, Eusebia, 2009. Formas nominales del verbo. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 469–494. ISBN 9788498228441.
- TARRIÑO, Eusebia, 2011. Comparative clauses. In Philip BALDI a Pierluigi, CUZZOLIN, eds. *New Perspectives on Historical Latin Syntax 4. Complex Sentences, Grammaticalization, Typology*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 373–426. ISBN 978-3-11-025340-5.
- TORREGO SALCEDO, Mª Esperanza, a Jesús de la VILLA POLO, 2009. La oración: Concepto. Estructura, constituyentes y niveles. Tipo. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 55–82. ISBN 9788498228441.
- TORREGO SALCEDO, Mª Esperanza, 2009. Contenido de la sintaxis latina. Evolución y métodos. In José Miguel BAÑOS BAÑOS, ed. *Sintaxis del latín clásico*. 1ª ed. Madrid: Liceus E-Excellence, s. 25–54. ISBN 9788498228441.
- TRAINA, Alfonso, a Tullio BERTOTTI, 1993. *Sintassi normativa della lingua latina: teoria*. 2. ed. Bologna: Cappelli Editore. ISBN 88-379-0717-6.
- WOODCOCK, Eric Charles, 2002. *A new Latin syntax*. Repr. London: Bristol Classical Press. ISBN 0862920426.

Syntax latinských vedlejších vět

Jana Mikulová

Vydala Masarykova univerzita v roce 2014

1. vydání, 2014

Náklad 550 výtisků

Sazba a tisk: Grafex – Agency s.r.o., Helceletova 16, 602 00 Brno

ISBN 978-80-210-7208-4